

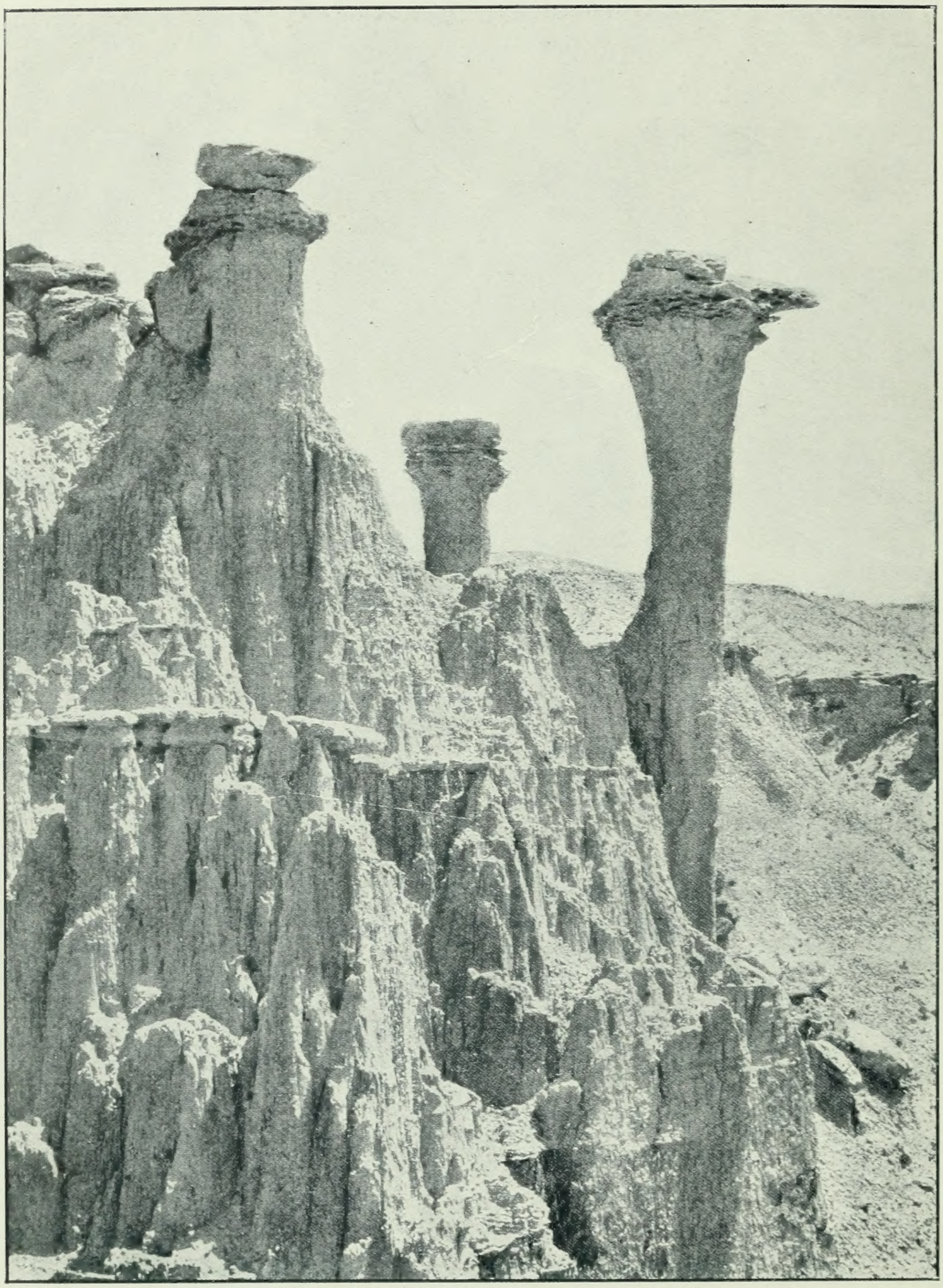
AMERIKA

KULTURNÍ OBRÁZKY PRO MLÁDEŽ

NAPSAL:

Jos. Kořenský.

V PRAZE. NAKLADATEL A. STORCH SYN KNIHKUPEC

Pštrosí skály v Dakotě.

Širé, pusté a nehostiné lány severozápadních států amerických podobají se divokostí malebným kaňonům koloradským. Rozrušením skal nabývají trosky zvláštních podob upomínajících zhusta na obludy zvířecí. Zeměznpytci poznali v těch usazeninách někdejšího vodstva útvar třetihorní a vynesli na světlo z jeho pískovců a utvrdlých jílů úžasné ostatky vymřelých ssavců. Podivuhodné kosti jejich spatřují se hlavně v museích amerických. Přírodozpytci, zvaní tam lovci kostlivců, navštěvují nyní „Špatné země" často, táboří pod širým nebem, živí se v bezvodném tom kraji konservami a ozařují novými nálezy pravěké časy geologické.

Ke stránce 336.

J Hoppe
1932.

AMERIKA.

KULTURNÍ OBRÁZKY Z AMERIKY SEVERNÍ.

MLÁDEŽI VYPRAVUJE

JOSEF KOŘENSKÝ.

SE 32 OBRÁZKY V TEXTU, 12 PŘÍLOHAMI A JEDNOU MAPOU.

Stud. Jiřímu Hoppeovi
na památku se podpisuje
Jos Kořenský
1932

V PRAZE 1911.
NAKLADATELSTVÍ A. STORCH SYN, KNIHKUPECTVÍ
NA STAROMĚSTSKÉM NÁMĚSTÍ ČÍS. 20.

Tiskli Štorkán a Jaroš v Žižkově.

Předmluva.

Nový svět, k němuž statečný Janovan cestu ukázal, povznesl se v krátké době k neočekávané výši, a příznivá Štěstěna slibuje oblažovati jej slávou a mocí i v budoucnosti. Pokusil jsem se zavésti v duchu do velikolepé té země také českou mládež, odhaliti před ní divadlo úžasného bohatství přírodního a ozářiti její podivuhodné životní zjevy slovem i obrazem. Než líčením podrobnějším mohutněla mi látka vůčihledě a vyrůstala v objemnou knihu. Jen stěží vtěsnal jsem mezi kulturní obrázky o Americe věci nejpřednější. Americe střední a jižní bude věnována kniha zvláštní. — V díle zde předkládaném užil jsem vedle vlastních zkušeností nabytých cestami po Americe také všelikých líčení a zpráv, uveřejňovaných v cestopisných knihách, zeměvědných časopisech a denních listech domácích i zahraničních. Svazkem tímto přibližuji se ke svému cíli vytknutému již před léty. Řada článků, předvádějících na oči mládeže obrazy ze všech dílů světa, dostupuje v „Evropě", „Asii", „Africe", „Americe" a „Australii" téměř čísla 500 a zaujímá 1370 stran. Sám jsem se nenadál, že k sepsání těchto knih zavdá podnět první vydání drobné knížky „Z dalekých krajin" upravené k tisku již před třiciti léty. Nezdolná touha poznati cizí kraje a národy ovládá také českou mládež. Snad i touto knihou získám si u ní náklonnosti a přátelství.

Na Smíchově, v září 1910.

J. K.

Nový svět.

Zubr americký čili bison, zvaný ve vlasti prostě buffalo. Ještě před půlstoletím počítalo se bisonů v Americe na miliony, nyní nežije jich na celém světě ani dva tisíce.

Asi 7000 km od nás na západ otevřel se lidstvu nový svět, překlenul se příznivým nebem, odhalil před tváří člověka netušené poklady přírodní, roznítil v jeho duši nové myšlenky, nadchl jeho srdce láskou k volnosti a svobodě, požehnal jeho vytrvalé práci, oblažil ho pozemskými statky, vnukl mu nadšení pro osvětu, obrnil ho samostatnosti, povznesl zotročilce k lidské důstojnosti, vyrovnal stavy společenské, ozářil hlavy důvtipem a vynalézavostí, dopřává každému občanu v nejposlednější chatě, aby mohl dosíci nejvyšší hodnosti a slávy ve státním zřízení, činí z národů světa starého lidi nové, sjednocuje všecky jedním jazykem a jednou myslí, živí je ohnivou láskou k nové vlasti a vchází pro ni v zápas skoro jako první velmoc.

Šťastná země! Žádná jiná nebyla tak obdařena od přírody bohatstvím jako pevnina, k níž cestu ukázal statečný Janovan. Žádná jiná nepovznesla se v době tak krátké k té závratné výši slávy, jako říše, zvaná prostě Amerika.

Stačilo sto a několik let, a nové lidstvo osvícené novými názory vybudovalo stát, k němuž obracejí svou pozornost všecka císařství a království založená již před věky.

Jak dávno tomu, kdy vlnila se na nedozírných prériích pouze tráva, kdy proháněla se tam pouze nesčetná stáda tisícerých bisonů, kdy táhli krajem jenom zástupové rudochů, kdy mihaly se na jezerních pláních toliko drobné čluny indiánské, kdy pronikali pustinami jen dobrodružní lovci a zálesáci, jdouce za zvěří s drahou kožešinou, kdy pěšky nastupovali krušnou pouť po širých lánech první osadníci evropští, kdy podstupovali běloši krvavé boje a půtky s domorodci, kdy třepetaly se v ovzduší vlasy skalpů z pobitých kolonistů, kdy starostové nově založených osad úřadovali v kožených stanech a psali pro nedostatek nábytku na sudech a bednách, kdy našinci amerických divočin uzavírali sňatky hlavně s dcerami pohlavárů indiánských, kdy byly jediným prostředkem dopravním káry, tažené spřežením volů nebo koňů, kdy pracovalo se v potu tváři jenom rukama, kdy plavívali se emigranti ke šťastnějším břehům za moře po plachetních korábech po celé měsíce, nežli došli zaslíbené země?

Vše se změnilo. Štěstěna sama snesla se k lidstvu pod americkou oblohou a zasypává je nezměrnými dary a důkazy své přízně až po dnešní časy.

Samo nebe poslalo osadníkům Nového světa nejušlechtilejší muže za spasitele a osvoboditele. Nezištný a jako světec uctívaný Jiří Washington postaven byl v čelo svobodného hnutí amerického a dovedl nadšence k vítězství.

Volný duch nových lidí za mořem nechtěl snášeti porobu a nadvládu evropské Anglie a toužil po příležitosti, aby mohl se sebe setřásti jho cizáckých králů a žoldáckých tyranů a spravovati se sám vlastní mocí a nejvyšší vůlí národa. Pryč s poddanstvím, pryč s Angličany!

Horliví vlastenci a zastanci americké neodvislosti kreslili a líčili ostrým pérem útisky anglických porobců, obhajovali přesvědčivě práva kolonistů, vybízeli je k odboji a rozplameňovali v nich vášeň, aby hájili svobody pro sebe, volnosti pro své děti a nezávislosti pro všecku budoucnost. Hlásali: Bojujte všudy, na zemi i na moři! Neztrácejte naděje, doufejte, braňte se! Vyplujte a plavte se šťastně, žijte nebo zemřete, zůstaňte nebo zahyňte, jen když vybojujete Americe svobodu! Volnost nebo smrt! Snad zemřete jako zločinci na popravišti a nedožijete se toho, abyste viděli vlast svobodnou. Ale vaše obětavost učiní vás v památce nesmrtelnými a vaše potomstvo bude uctívati vaše hroby po věky.

A Amerika bojovala šťastně, a dnem, 4. července 1776 staly se Spojené státy americké neodvislými. Jak nemá každý pravý Američan oslavovati ten den jakožto nejpřednější svátek národní?

Rozháraná Evropa doby tehdejší cítila se slabou odporovati snesení všech zástupců národů za dalekým mořem, uznala novou říši, a od té chvíle rostla a roste moc a sláva Unie vůčihledě.

Štěstěna přála Američanům i ve válce měrou vrchovatou. S obětmi nepříliš velikými vypudili svobodní osadníci vojáky válečné moci anglické a rozhodovali o osudech nové říše sami a bez svrchovanosti královské.

Ale jak malá byla říše tehdy právě zrozená! Vždyť nesáhala od břehů Atlantického oceánu dále nežli asi k mohutnému toku Misisipi.

A jak nepatrné bylo její obyvatelstvo! Ještě nejvíce osadníků žilo ve východní Pensylvanii, New Yorku, Virginii, Georgii a v území států zvaných Novoanglické.

Buffalo blízko velikých jezer bylo již posledním místem evropské tváře. Bydlelo tam několik lovců, zálesáků, traprů v kožených stanech a dřevěných chýších.

A dnes? Dnes čítá město Buffalo na půl milionu duší, honosí se skvělými ulicemi a obrovskými závody a plane za noci v jasné záři elektrických světel zásobovaných energií ohromných proudů, které jim přinášejí dráty až od vodopádů Niagarských.

Co bylo dále na západ, skoro žádný běloch tehdy nevěděl. Všecko tam bylo neznámé, hory, doly, hvozdy, prérie a řeky, jako kdysi nitro temné pevniny africké. Jenom Indiáni tam vládli a byli ještě mocnými pány nad širým krajem.

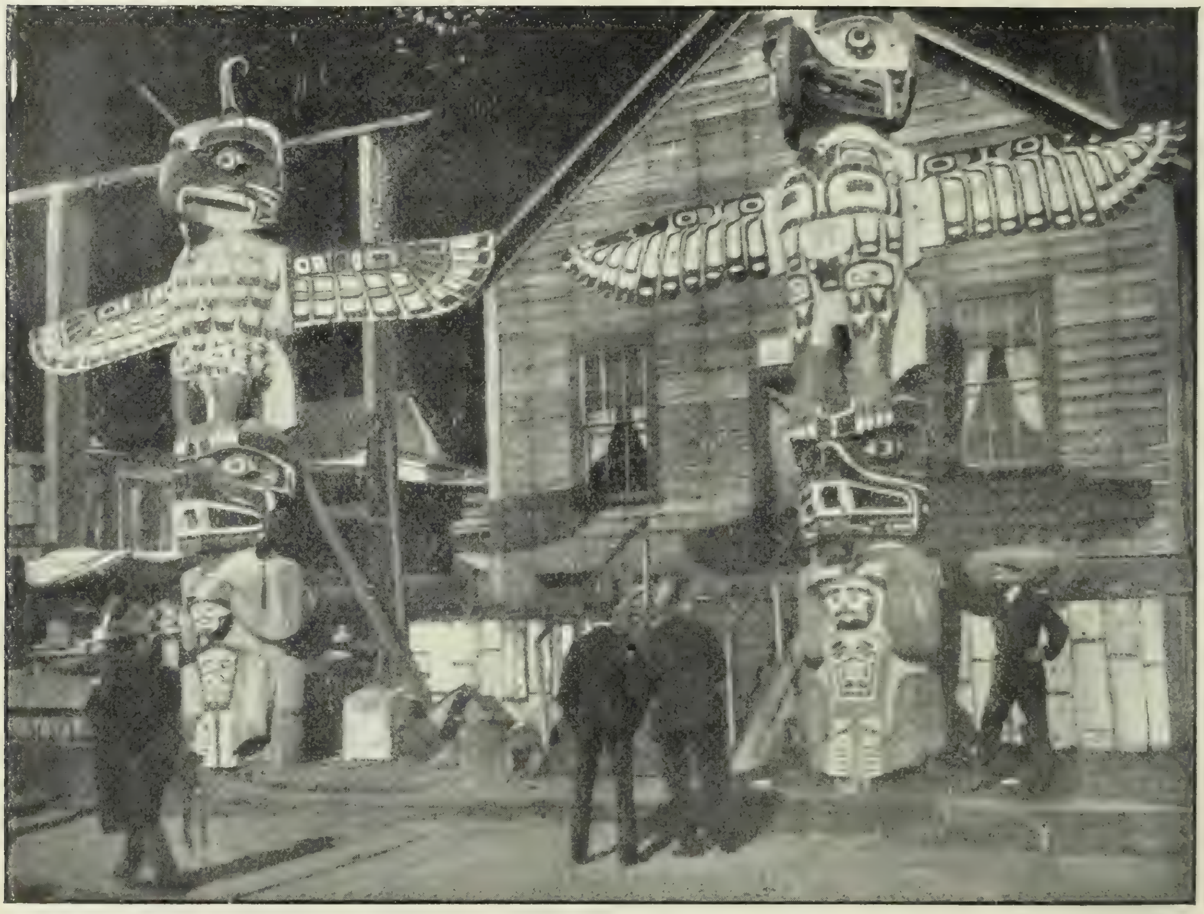
* *
*

Bez konce zdály se býti širé lány americké na západ. Nebylo hranic, nebylo právního pána. Přihlásilo se jen Španělsko a Francie. Španělé stáli o západní území, Francouzi o prérie na východě.

Divokých rudochů neptal se nikdo, chtějí-li či nechtějí. Moc ustoupila právu a Francouzi stali se majetníky území několikráte většího nežli Francie evropská. Nová osada dostala jmeno Louisiana (čti: Luisiana) k uctění krále Louisa čili Ludvíka XIV. Sídlem úřadů byl Nový Orleans (čti: Orlean nebo po anglicku: Orlien) při výtoku řeky Misisipi. Po vodách těch ubíraly se koráby vzhůru až tam, kde ústí řeka Ohio (čti: Ohajo), a odvažovaly se ještě dále k místu, kde usadilo se několik obchodníků, aby uzavírali směnný obchod s Indiány. Byla to osada Saint Louis, zkráceně St. Louis (čte se: Sent Lui).

Ale zámořská Louisiana nepřinášela tehdy žádného užitku Francii, ba stála ji mnoho peněz a způsobovala jí ještě starosti. Té doby vládl generál Bonaparte a potřeboval do války s Angličany peníze. I nerozpakoval se dlouho a nabídl Louisianu Spojeným státům na prodej za 15 milionů dolarů. Také splnomocnění vyslanci američtí neotáleli, podepsali smlouvu, a panství Unie nabylo tak rozlohy dvakráte větší. Takový obchod, při němž Amerika tolik vyzískala, nebyl ještě ve světě uzavřen. Vždyť dostala za čočovici širošírá území veliká jako půl Evropy. Jediné nynější město jejich St. Louis platí ročně tolik daní, co stála kdysi celá Louisiana, a blízký jest čas, kdy bývalá osada s několika chatami traperskými bude čítati na milion lidí. Již teď mohlo se veleměsto, šťastně položené při splavném toku misisipském, odvážiti díla, jakým byla jeho světová výstava roku 1904, a oslaviti tak stoletou památku nejvýhodnější koupě, kterou připadla Louisiana Unii.

Kdyby byla tehdejší vláda Spojených obcí uložila oněch 15 milionů dolarů na úroky, byla by se dočekala nyní asi miliardy, ale cena nabytého území páčí se na osm miliard. V pustých těch krajinách hospodařili jenom rudoši a bisoni, nyní vykvetlo na získané půdě třináct bohatých států a živí na patnáct milionů obyvatelů. To jest právě takové číslo dolarů, za něž byla Louisiana koupena, jenom že hodnota národního majetku vypadajícího průměrně na každého obyvatele páčí se nyní na jeden tisíc a pět set dolarů.

Ozdobné řezby indiánské na ostrově Vancouveru.

Umělecké výtvory takové slovou totemy, slouží rudochům za odznak jejich pokolení a zastupují naše erby a štíty. Některý rod pojal do svého odznaku medvěda, jiný zvolil si vlka, bobra, jelena, krocana, orla, sokola, volavku, želvu a j. Název totem vzat jest z řeči rudochů algonkinských. Zvíře zobrazené v totemu bývá zhusta u některých rodů v úctě, ježto se rudoši domýšlejí, že z něho pocházejí. Aby příslušníci jistého rodu hned se poznali, tetovují si totem do kůže. Sňatky mezi příslušníky jednoho totemstva se nedovolovaly. Zvláště proslul totemský kmen Irokesů. Totemy objevují se u národů amerických, jakož i u domorodců afrických, australských, oceanských a j.

Snímek tento pořízen jest dle fotografie, propůjčené cestovatelem panem Filipem Oberländrem. Podobizna jeho v pravo na kraji.

Podobným způsobem získala Unie tehdy Floridu, koupila ji za babku od Španělů a přivtělila požehnanou tu zemi ke svému soustátí. Takořka sama padla Unii do klína po krátkém trvání samostatná republika Texas, později připadly jí i nejzazší kraje až po Tichý oceán, nepříliš dávno zlatonosná Alaška, koupená od Rusů za bídných sedm milionů dolarů, před málo léty čarokrásné Havajsko a Filipiny, a schází jenom k zaokrouhlení ohromného panství širá Kanada. Již nyní opouští mnoho Kanaďanů svou zemi, stěhují se do sousedních států severoamerických na východ, aby hledali výživu, a vracívají se do svého starého domova jako Američané smýšlením. Naproti tomu stěhují se zase američtí občané krajů západních do úrodnějších zemí sousední Kanady, do Manitoby a Saskačevanu, přinášejí tam svobodomyslné zásady republikánské Unie a stávají se pionýry příští jednotné Ameriky. Laskavý strýček Sam (anglicky Uncle Sam, čti: Ankl Sem), t. j. Američan, kteréžto žertovné označení vzniklo nepochybně z anglické zkratky U. S. Am. (United States of America — Spojené státy americké), přijme potom do svého náručí také nejmladší přírůstek, a bude potom veškerá Amerika severní nedílným státem jediným.

A bude státem přebohatým, ne-li nejbohatším na světě. Amerika stává se již od let zámožnější a zámožnější. Kdysi pusté prérie její nabývají stále větší ceny, neboť se osvědčily býti půdou nejúrodnější. Již nyní proměnily se mnohé kraje stepní ve výnosné obilnice a zásobují veleměsta denním chlebem.

* * *

A co pokladů nerostných tají v sobě americké hory a doly! Kde jen dotekla se ruka kovkopova hroudy zemské, vynesla z útrob a hlubin rudy železné, měděné, stříbrné a zlaté a závodila s havířem, jenž zase odkrýval černé poklady kamenného uhlí na statisících čtverečních kilometrech.

Výrobou řečených kovů a těžbou uhlí a petroleje překonává Amerika již nyní všecky jiné říše. Železa a ocele těží zázračná Unie více nežli Anglie a Německo dohromady, a přece náležela jedna i druhá země mezi nejpřednější říše železářské. Kdo mohl prorokovati železářskému průmyslu americkému tak světodějný rozmach, maje na mysli, že před padesáti léty nevyráběla Unie ani jediné tuny ocele?

Revíry kamenouhelné v Americe zjištěné předstihují všecky známé uhelny ostatních zemědílů a dodávají na miliony tun nejlepšího anthracitu.

Také v produkci kukuřice, pšenice a bavlny zaujímá Nový svět prvé místo a vítězí nad pevninami starého světa, jde-li o chov zvířat hospodářských a o výsledky dosažené v ovocnářství.

* * *

Ale úžasné poklady utajené v půdě americké byly by Američanům málo platny, kdyby je mateřská Evropa nebyla obmýšlela tak skvělým darem a nedodala jim své zdatné pracovníky. A pracovní ty síly do-

dává starý svět Americe doposud. Zda nepodobá se ten proud lidí pílících k zámořským břehům stěhování národů? Půl století valí se již davy lidstva mluvícího všemi jazyky do země Amerigovy a putují tam za štěstím každého dne, každé noci, každého léta, každé zimy, bez přestání. Na dvacet milionů hotových pracovníků věnovala stará Evropa Novému světu, a jak málo vděku se dožila! Co peněz stálo, nežli Evropa tolik lidí odkojila, odchovala a vyživila! Národohospodáři páčí ten náklad na čtyři sta miliard. Ohromný to kapitál, jenž zmizel právě z Evropy, když měl nésti největší úroky a přinášeti nejlepší ovoce. Evropa prodělala, Amerika vyzískala.

Z oněch dvacíti milionů a jejich potomků vznikla armáda americké práce, šla za svým dílem do měst, oživila závody, doly, prérie, farmy, pole a lesy, a poslouchala na slovo generální štáb svých důstojníků usazených již dříve ve státech Novoanglických, jako jest Maine, Vermont a j. Byli to angličtí puritáni, přívrženci čisté církve a přísné kázně, kteří vystěhovali se za moře, aby ušli pronásledování ve vlasti a domově. Cíle svého puritáni šťastně došli a přenášeli své mravy také na nové přistěhovalce. Ještě z té doby udrželo se v Americe přísné svěcení neděle, obmezování kuřby, zákaz píti lihoviny a zápověď hlučných radovánek.

Rudoši označovali prý své nové spoluobyvatele znetvořeným jménem Jengi nebo Jenki (Yankee), odvozené snad ze slova english (čti: ingliš, t. j. anglicky).

Ale za mořem rozbřesklo se tichým puritánům v hlavě. Mnozí rozvíjeli živou účast v každém podniku a stáli pojednou v čele nejodvážnějších plánů po celé Americe. Z puritánských řad vyšli nejpřednější budovatelé železnic, králové uhelní, železní, oceloví, petrolejoví, a zbožný Yankee milionář a bradatý Yankee miliardář měli pojednou v hrsti celou Evropu, diktujíce jí ceny svých výrobků.

Bez důvtipu nebyli by pořídili však ani oni ničeho v Americe. Bystrozrak jejich viděl vždycky do daleké budoucnosti, a chladný jejich rozum rozhodoval o velikých věcech vždycky v pravý čas.

Prozíravost chytrých podnikatelů viděla v přírodních silách větší oporu nežli v nových milionech pracovního lidu, využitkovala mohutných vodních proudů, peřejů a vodopádů a učinila je hravě poddajnými služebníky. Síla ohromných spádů svedena jest do bludiště rozvětvených stok a popohání darmo složité stroje velkolepých mlýnů, pil a továren.

Důmysl lidský zvítězil za mořem nade všecko očekávání.

Vypravuje o tom pěkně plodný cestopisec Hesse-Wartegg ve své knize „Amerika jakožto nejnovější velmoc průmyslu". Před málo léty viděl u prérijního městečka Saint Paul, jak tam vody mocného „Otce proudů" hučí a bouří a vrhají se skokem do hluboké propasti skalní. Byly to vodopády Svatého Antonína. Kolkolem pnuly se k nebi vysoké stromy pravěkého hvozdu a zvyšovaly půvaby romantického kraje.

A dnes?

Energie spádů odvedla se jinými cestami a jest již po několik let ve službách četných závodů. Z někdejšího zákoutí povzneslo se ke slávě město Minneapolis (čti: Miniépolis), a ve jméně jeho ozývá se podnes název živlu (minne značí v indiánské řeči vodu), jenž posílil jeho světový průmysl a obchod.

Misisipi pohání tam nyní na třicet obrovských mlýnů, mezi nimiž jeden největší na světě, na dvacet parních pil, usnadňuje lidskou práci ve čtyřiceti slévárnách, v několika továrnách na vagony, hospodářské stroje a j. Ale proto přece nalézá v městě, čítajícím nyní více než čtvrt milionu duší, alespoň třicet tisíc dělníků zaměstnání a živobytí. A to vše od roku 1852, kdy město vzalo svůj počátek! Vidím posud jasně všecky ty postavy Skandinavců tam zaměstnaných a slyším hukot a šum parních pil a nebetyčných mlýnů, posílajících do světa denně osmdesát tisíc sudů nejlepší mouky. Toliko jediný mlýn je s to, aby umlel za dvacetčtyři hodiny patnáct tisíc sudů nejlepší mouky.

Minneapolské pily činí svými stroji nepochopitelné divy. Pracují nejinak nežli jako rozumné bytosti. Samy chápou se klády, řežou je v krajiny, potom ve fošny a latě a předávají je strojům jiným. Ty pak je hoblují, třídí a nakládají na vůz, nebo zase dřevo obrábějí na jemné hobliny pro zabalování zboží.

* *
*

A což bouřlivé vodopády Niagarské! Také ony byly zapřaženy do služeb amerického důmyslu, vrhají spoustu svých vod do největších turbin světa a pracují darmo za půl milionu koní. A to jest teprve počátek k výkonům ještě závratnějším. Již nyní pohánějí se tam jednotlivá obrovská kola dynamová silou desítitisíců koní (v pražské elektrárně má největší stroj síly 3000 koní), a tři různá podnikatelstva se snaží, aby přenášely se síly od Niagary do dalekých osad, sloužily tam městským drahám, osvětlovaly jejich domy a ulice, poháněly stroje v závodech a ulehčovaly topení a vaření v každé domácnosti.

Podružným živlem učinila Amerika nejen vodu, ale také petrolej a jeho plyny. Hořlavý svítiplyn petrolejový od věků řítil se tam místy z útrob zemských k povrchu, syčel mocí parního ventilu a hořel a zářil jako ohromná pochodeň světelná po několik let, když jej ruka lidská zapálila. Kolik milionů dolarů přišlo takto v nivec? Nyní spoutal důvtip Američanův také tuto hořlavinu, a akcionářské společnosti s kapitálem dvou set milionů korun starají se, aby toto dobrodiní matky přírody užívali jejich odběratelé a ještě více podnikatelé sami.

* *
*

Z amerického východu počalo těžiti nové lidstvo nejdříve, a Daleký západ — Far West — zdál se býti ještě nedávno místem, kde dávaly lišky dobrou noc. Také bylo těžko proniknouti až ke břehům Tichého oceánu. Lidé dostávali se tam obyčejně úžinou Panamskou a po moři.

Ale když se rozletěla po Americe zpráva, že tam daleko na západě objevilo se veliké bohatství ryzího zlata, hrnulo se vše za žlutým kovem, a nekonečnými prériemi, rozloženými za řekou Misisipi, putovaly pojednou karavany lidí všech národností.

Mamonem jatí táhli dobrodruhové přes nehostinné stepi a skalnaté hory a zmírali strádáním, chorobami, nedostatkem, vysílením a rukou rudých domorodců.

Ale mnoho jich došlo cíle svého, z někdejší bídné vísky španělské vypučelo brzy u Zlaté brány širého moře San Francisko, a požehnání sneslo se za krátko nad zlatou Kalifornií, Nevadou a Oregonem. Bohaté Frisko (zkrácenina pro San Francisco) otřáslo se sice v základech o hrozné katastrofě roku 1906, ale z popelu a rumišť jeho rodily se přes noc domy a paláce nové a životní ruch malebného veleměsta jenom získal. Jen aby mu severnější přístavy Tacoma a Seattle neubraly moci námořské!

Nálezy zlata pomohly tedy i západu ke slávě, bohatství a moci. I bylo třeba postarati se o spojení s ostatním světem. Dobrodružná pošta a nově založený telegraf byly prvními prostředky, jež měly západ pozvednouti. Ale co bylo půtek a zápasů s lupiči a rudochy, kteří přepadajíce poštu s pocestnými posílali všecko živé na věčnost! Kdo jiný mohl všecko tehdejší žití lépe vylíčiti a sytými barvami vymalovati, nežli sám znamenitý Bret Harte (čti: Hárt), proslulý novelista americký, jenž jako bývalý zlatokop prožíval život uprostřed polodivé společnosti?

* *
*

Primitivní poštu vystřídala sice brzy pacifická železnice, ale také ona zápasila stále s překážkami divokého západu a podléhala v krvavých srážkách rozlícených tlup indiánských.

Cesta na západ byla daleká, ale dobrodružní kočovníci šli po bezpečných stopách, aniž řídili se hvězdami nebo kompasem. Kráčeli ustavičně podél pohozených krabic plechových, podél skleněných lahví, vybledlých hnátů koňských a vybledlých kostí lidských. Krabičky pocházely z konserv, láhve od nápojů, kostry člověčí z nešťastníků, padlých hladem nebo zákeřnou sekerou lítého rudocha.

Kulturní ta čára, označená v podobě vysoké hráze, vroubí také všecky pacifické železnice po obou stranách kolejnic až doposud. Každá pochází z odhazků železničních pasažérů. Sám jsem k tomu také přispěl, když mne vlak Severní dráhy unášel před léty ke břehům kalifornským.

Odvážné byly železniční stavby drah pacifických a mohly se teprve prováděti, když ústřední vláda ve Washingtoně obmyslila podnikatelstvo všemi výhodami. Co pozemků bylo drahám rozdáno! Každá obdržela darem pojednou celé království evropské. Jen tak se mohlo státi, že budovalo se v krátké době hned několik tratí transkontinentálních najednou. A tratě vedly tam, kde nebylo měst a žádných osad jiných. Tehdy mohlo se říci skutečně, že nevedou nikam. I stály že-

leznice dříve, nežli vznikla města, a Nový svět počínal si, zakládaje železnice, opět po americku. U nás spojují se osady kolejemi, až mají slibnou budoucnost. V Americe budují se tisícikilometrové trati, aby veleměsta vznikala a obchodní ruch se povznesl.

A jak rychle se stavělo! Nebylo žádnou zvláštností, postavily-li se za den dva nebo tři kilometry železnic. Za rok čítaly všecky železnice již na tisíce kilometrů.

* *
*

Tehdy rozdávala vláda pozemky plnýma rukama. Každý přistěhovalec dostal hned celý lán, jen když se zavázal, že bude půdu zdělávati a pěstovati na ní také stromy. Od stromoví čekalo se mnoho dobrého. Vědělo se, že by potom na vyprahlých prériích více pršelo, a že by úrodnost půdy se zvyšovala. A skutečně. Prodlením čtyřiceti let padá tam nyní více než desetkráte tolik deště.

Zlepšením přírodních poměrů přibývalo územím, kterými železnice procházely, také přistěhovalců. Postupovali tam zvláště oni emigranti, kteří se usazovali na zalidněném východě. A tak oživily se farmáři a farmami státy Kansas, Nebraska, Dakota.

S někdejšími pány širých prérií nedělali běloši mnoho okolků. Nepodajní Indiáni utekli se daleko od bílých tváří, a ostatním vykázala se zvláštní území, vyhrazená pouze plemeni rudému. Kdo v Americe nevěděl by dnes o indiánském teritoriu, zvaném Oklahoma, a dvakráte tak velkém jako království České?

Záplavou bělochů vzala za své zároveň ohromná stáda bisonů. Na miliony proháněIo se jich po vší severní Americe, a dnes žije památných těch buvolů pouze několik set, a to ještě z milosrdenství státních zákonů. Na miliony padlo jich náruživými lovci z pouhé kratochvíle, a vybílené lebky jejich, roztroušené po všech koncích Ameriky, věštily někdejší domov bufalů. Dlouho a dlouho povalovaly se jejich kostry po stepech, až byly konečně sebrány, ve vysoké hromady a mohyly nakupeny a jednoho dne vlakem do továren odvezeny.

* *
*

Prvním osadníkům, usazeným podél nových tratí, bylo v pustém kraji smutno, a společenský život byl neveselý. Po stromech nikde ani památky. Kde tedy nabrati stavebního dříví k založení usedlosti?

O vše postaral se zase vtipný Yankee, pomohl přistěhovalcům k pohodlí a stal se milionářem. Pouhým pohledem na lesnaté kraje jezerních břehů Michiganských a Huronských osnovaly se záměry, a spekulace vydařily se nade všecka očekávání. Dříví tamních lesů hodilo se svou jakostí na stavbu i k výrobě nábytku. V samém středu hlubokých hvozdů vyrůstaly hned pily, a tesaři a truhláři budovali v závodech celé domky, postele, stoly, lavice, židle, pohovky, umyvadla, věšáky, a předávali výrobky železnicím. Rozložené části dřevěných domů a nábytek docházely brzy na své místo, a ve chvíli přebýval farmář v nové residenci jako pán.

Ve své starostlivosti nezapomněl kupčivý Yankee ani na potraviny, obuv a oděv. Na prériích nebylo tehdy ani řezníků, ani obuvníků, krejčích, pekařů a hostinských. I přibývalo v městech závodů na výrobu konserv, šatstva a prádla jako hub po dešti. Odbyt zavařeného ovoce, konservovaného masa, ryb, kukuřice šel do milionů, a doprava zboží rostla každým dnem.

* * *

Kolejnice, vagony a parní stroje dodávala z počátku Evropa, ale z područí toho vymanila se Amerika záhy, a dnes má sama největší železárny pro výrobu ocelových kolejnic na světě.

Vagony vyrábějí se již dávno v samotné Americe a překonávají nádherou a pohodlím všecky železniční vozy evropské. A pohodlí toho jest svrchovaně potřebí, uváží-li se, že cesta pacifickou drahou trvá několik dní a nocí.

Důmyslný pan Pullman, bývalý mládenec kupecký, usnadnil namáhavé cestování po nekonečných pláních amerických, sestrojil zvláštní vozy spací a vagony se salonem, jídelnou, lázněmi, a Pullmanovy vozy projíždějí nyní všemi světy. Milionář zakladatel zemřel, ale společnost „Pullmanových vozů palácových" žije dále ve svém vlastním městě, Pullman City, nedaleko Chicaga a zaměstnává na tisíce dělníků, majících vlastní kostel, vlastní čítárnu, vlastní školu, vlastní hostinec, vlastní dům společenský a j.

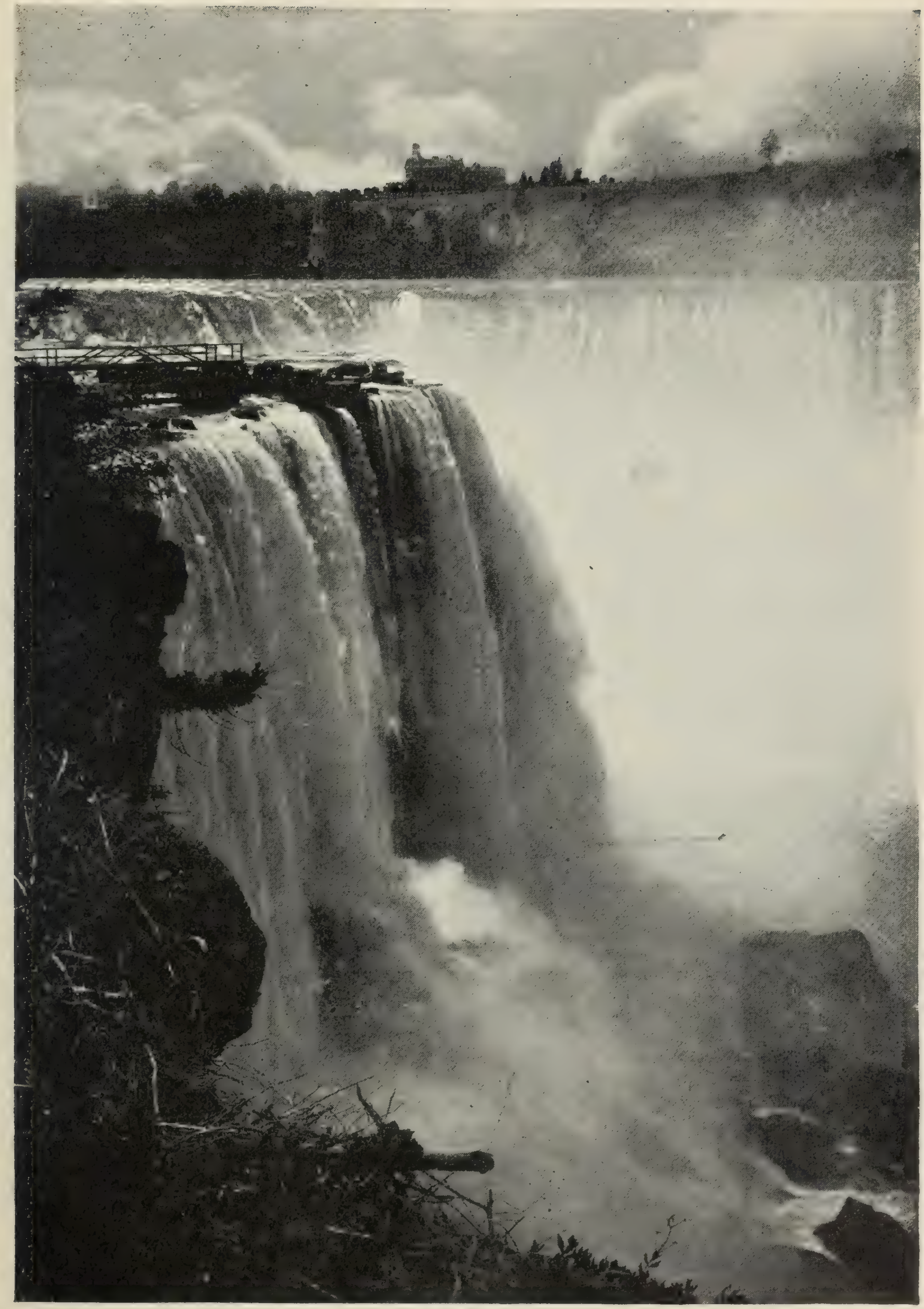
Tisíce dělníků, obsluhujících nejlepší stroje, již něco zmůže. Ký div, když Pullmanův závod může zhotoviti denně až 100 nákladních vozů. V šesti minutách 1 vagon železniční!

K tažení tolikerých vozů jest ovšem třeba zase mnohých lokomotiv. O ty postaral se filadelfský pan Mathias Baldwin (čti: Balduin), bývalý klenotník, a vyrobil jich ročně třebas půldruhého tisíce, asi tak pět za den, a jeden ve dvou hodinách.

Na prériích měli osamělí farmáři velikou nouzi o dělníky a pomahače. Z počátku vypomáhali si navzájem jeden druhému a činí tak místy o žních doposud. Ale pan Mac Cormick (čti: Mak, t. j. syn, Kormik) smiloval se nad opuštěnými sedláky a obmyslil je robotníky ocelovými, pluhy, žacími stroji a mlátickami. Znamenité jeho výrobky proklestily si cestu do všech prérií a pronikly do všech dílů světa. Sekací mašiny Cormickovy můžete viděti o každé hospodářské výstavě v Praze. Farmáři američtí pomohli mu ke slávě a bohatství. Do dneška pracuje v závodě Cormickově, nejstarším toho druhu v Americe, několik tisíc lidí a z rukou jejich vychází každých čtyřicetpět vteřin hotový stroj hospodářský. A tak za jediný den rozváží Cormickův závod sto nákladních vozů svých vyrobených strojů do Nového i starého světa.

* * *

Když pustý Daleký západ oživil se trvale usedlíky, mluvilo se zase o divokém Severozápadě, jehož dotýkají se vody hořejšího toku

Vodopády Niagarské. Úžasné to množství vody valí se ke srázné propasti ze čtyř mohutných jezer a zapadá do hlubiny téměř 50metrové, aby pililo šumnými peřeji k jezeru Ontarijskému a vylilo se řekou sv. Vavřince do zálivu téhož jména. Niagarské vodopády dotýkají se na jedné straně půdy Unie severoamerické, na druhé straně Kanady.

Missourského a řeky Kolumbie. Oregon, Washington (Uošingtn), Idaho (Ajdehó), Montana, Wyoming (Uajoming) jsou jeho součásti. Břehy dvou prvých států dotýkají se samého moře Tichého čili Pacifiku. Hluboké rokle strmých Skalných hor ztěžovaly přístup do ztraceného toho zákoutí, ale konečně dočekal se lokomotivy i americký Severozápad, překonávající rozlohou několikráte naše Rakousko, a stavbou Severní dráhy pacifické (**Northern Pacific**) odhalily se lidstvu zase nové ráje a nová útočiště. Východiskem pamětihodné té železnice učiněno jest město Saint Paul. Rozsáhlé lesy, jež pokrývaly pobřežní kraje tichomořské, slibovaly železničnímu podniku dobrou budoucnost. Překážkou nebyla ani zasněžená pásma horská, neboť stavby se chopil sám duchaplný Hill, nejdůvtipnější železničník celé Ameriky, a provedl dílo, budící obdiv u všech lidí.

Stavbou řečené trati přišly na světlo zároveň zemské poklady uhlí a železných rud, a ty všecky pan Hill skoupil a nabyl tak nesmírného bohatství. Na Severozápadě, kdysi jako prokletém, pustém a divokém, vykvétala pojednou města a čítala již po dvaceti létech na tisíce duší. Z prkenné dědiny povstalo dokonce i veleměsto a mohlo se odvážiti, sotvaže odrostlo dětským střevíčkům, veliké výstavy, nazvané Alaska-Yukon Pacific Exposition. Hostila ji v letních měsících roku 1909 nadějná residence u břehů Admirálské zátoky, Seattle (Siet), a pozvánky výstavní mohly hlásati hrdě: „O jak šťastnou byla naše Unie, když kupovala širá území a rozmnožovala svou říši! Za Louisianu dala r. 1803 15 milionů, tedy méně než 3 centy (15 haléřů) za akr (ékr, přes 40 arů), za Mexiko rovněž asi tolik, za Alašku přes 7 milionů čili 2 centy za akr, za všecky ty země všeho všudy 52 milionů dolarů. A přece vytěžilo se z pouhé Alašky roku 1907 na 10 milionů dolarů za ulovené a naložené lososy a prodlením čtyřicíti let zlata za 125 milionů, kožešin za 80 milionů a ryb za 96 milionů dolarů, čili přes 300 milionů dohromady.“

A pozvánky výstavní mluvily pravdu. Šťastná Amerika, šťastný Nový svět!

Krištof Kolumbus.

Roku 1892 bylo tomu čtyři sta let, co byl učiněn počátek k objevení čtvrtého zemědílu. Památku tu oslavila Amerika uspořádáním světové výstavy v Chicagu roku 1893.

Již dávno před objevením některých těch krajin tušili Evropané, že daleko za mořem na západě leží nějaká země.

Proslulým objevením neznámých těch končin světa měl se státi synáček chudého tkalce janovského, **Krištof Kolumbus** neboli **Colón** (čti: Kolón).

Kde a kdy se Krištof Kolumbus narodil, nemohu vám ani s jistotou pověděti. Asi deset vlaských měst hlásí se k němu jakožto ke

svému slavnému rodáku. Obecně však pokládá se Krištof Kolumbus za rodáka města Janova.

Pro chudobu nemohl se Krištof na vyšších školách vzdělávati, jakkoli sám po vzdělání toužil, a vstoupil brzy do služby plavecké. Janovský přístav poskytoval mu k tomu nejlepší příležitosti.

Za mladosti své čítal Krištof rád knihy zeměpisné. Zvláště líbily se mu spisy věhlasného cestovatele italského Marka Pola, jenž první prozkoumal vnitřní krajiny asijské.

Vypravuje se též, jakým způsobem opatřoval si Krištof knihy ke čtení. V městě žil jistý profesor zeměpisu. Manželce jeho chutnaly zvláště jisté druhy ryb, které uměl malý Kolumbus dobře chytati, přinášeje je pravidelně do domu profesorova. Paní profesorová bývala k malému dodavateli velice laskava a dovolovala hošíku, aby si vypůjčoval knihy z knihovny manželovy. Toho dobrodiní malý Krištof pilně užíval a přečetl mnoho cestopisných a přírodovědeckých děl. Čtením doháněl, čeho se mu nemohlo dostati školou, ač se praví, že Kolumbus chodil i do vyšších škol v Pavii.

Ve čtrnáctém roce svého věku konal Krištof již veliké námořské cesty, až se usadil v Portugalsku.

Té doby mluvilo se mnoho o nových objevech plaveckých. Zprávy ty rozněcovaly Krištofa velice. Lidé hledali tehdy námořskou cestu do asijské Indie, ale nemohli jí najíti.

Kolumbus mnoho se napřemítal, nežli se odhodlal učiniti nabídku republice janovské, že se chce pokusiti cestu do bohaté země indické najíti.

Ale Janované té nabídky nepřijali. Vymlouvali se, že nemají na takovou výpravu plaveckou peněz.

Rovněž zamítla nabídku Krištofa Kolumba republika benátská.

Konečně podařilo se Krištofu Kolumbovi získati pro odvážný ten podnik královnu španělskou Isabellu, přes to vše, že učení rádcové královského dvora pokládali návrh Kolumbův za nerozumný.

Brzy na to uzavřena byla smlouva mezi královskými manžely a Kolumbem Kolumbus měl míti doživotně a dědicové i nástupcové jeho na všecky časy hodnost velkého admirála v těch mořích a zemích, které by odkryl. Měl se státi místokrálem a nejvyšším vladařem nade všemi těmi moři a zeměmi. Měl bráti desátek všeho čistého příjmu jak z obchodu, tak z plodin zemských z obvodu svého admirálství a měl býti jediným soudcem ve všech sporech obchodních, které by vznikly mezi Španělskem a mezi zeměmi nově odkrytými.

Smlouva byla podepsána. Dne 12. května roku 1492 rozloučil se Kolumbus s královským dvorem a dne 3. srpna téhož roku vydal se na třech korábích se 120 muži za moře. Koráby ty jmenovaly se: S a n t a M a r i a, P i n t a a N i ň a.

O této zámořské výpravě psal Krištof Kolumbus podrobný denník, jenž byl uveřejněn po jeho smrti synem Fernandem Kolumbem r. 1536.

Dlouho plavil se Kolumbus po moři. Konečně dne 11. října o 10. hodině večerní ukázalo se světlo na neznámé zemi a o 2. hodině s půlnoci objevily se břehy její. Brzy na to vybíhali na pobřeží nazí divoši

pleti červené a krásného vzrůstu. Než se rozednilo, hemžilo se okolí samými rudochy, kteří neutíkali již do lesů, poznavše, že netřeba jim obávati se neznámých lidí.

Kolumbus domýšlel se, že připlul k některému ostrovu asijské Indie. a nazval rudé to obyvatelstvo Indiány, a jméno to zůstalo rudochům americkým podnes, ačkoli oni sebe jinak nazývají.

Potom odkryl Kolumbus i jiné ostrovy a vracel se s veselými zprávami do Španěl, kdež ho ve vší slávě uvítali.

Kolumbus vypravil se potom ještě třikráte do zámoří a vracel se po čtvrté do Španěl, ale nepřátelé jeho připravovali ho zatím doma o dobrou pověst a ničili pomluvami šlechetné jeho snahy, takže Kolumbus jako stařec sedmdesátiletý upadl v nouzi, nemaje kam položiti hlavy své, leda v hostinci, kde byl živ často i na dluh.

Ve stavu tak bídném zemřel objevitel Nového světa dne 21. května r. 1506 ve Valladolidě. Smrti muže tak významného nikdo si ani nevšimnul, ani domácí časopis, jenž každou jinou a nepatrnou událost pečlivě zaznamenával. Nikdo nechtěl si tím uškoditi, aby neupadl v nemilost a nepřízeň dvorního panstva. Smrt neslavná muže tak slavného.

Ostatky Kolumbovy byly převáženy s místa na místo několikráte. Delší dobu odpočívaly ve hlavním chrámě města Havany na ostrově Kubě, ale od roku 1899 uloženy jsou zase v Evropě. Dne 19. ledna řečeného roku měl Kolumbus v Seville již šestý pohřeb. V 10 hodin dopoledne přiblížil se parník „Giralda" po řece Guadalquiviru k paláci San Telmo. Tam čekaly již osoby úřední. Velké davy obecenstva obsadily každé místečko. Hřímání děl vítalo mrtvého Kolumba, jemuž ani po smrti nebylo dopřáno klidu a jehož nesmrtelný objev nepřinesl vlastním krajanům štěstí, ale nejtrpčí zklamání. Vévoda z Veragua odebral se jako zástupce rodiny s notářem na palubu, aby převzal rakev s pozůstatky slavného svého předka. Rakev, pokrytá španělským praporem, stála v kajutě a byla vyzdobena několika věnci. Velitel lodi, Rodriguez Vera, odevzdal po krátkém oslovení rakev vévodovi, a ten ji odevzdal soudci s připomenutím, že si rodina vyhražuje na ni své právo. Když bylo vše notářsky zjištěno a sepsáno, odnesli námořníci rakev na břeh, načež ubíral se celý průvod za hlaholu zvonů a hřmění děl ku katedrále. Vojsko pěší, jízdní i dělostřelectvo, zástupci vlády, úřadů, obcí, námořnictva, duchovenstva, četní generálové, nejvyšší hodnostové, zástupcové věd, literatury a umění a četní jiní účastníci tvořili průvod. Město Sevilla zdobeno bylo slávobránami, ověnčeno zelením a kvítím a okrášleno prapory. V ulicích tísnily se davy prostého lidu. Každý smekal uctivě, mnohý s pohnutím před prostou rakví velkého muže, který daroval světu Ameriku. Zbytky kostí Kolumbových byly kdysi chloubou španělské slávy, síly a světodějné velikosti jeho, nyní znamenají jeho chudobu a pokoření. Arcibiskup sevillský ukončil slavnost řečí, načež rakev uložena v hrobce, když ji soudce úředně byl odevzdal biskupskému notáři.

Ostrovy Kolumbem objevené podnes mají jméno Indie, a to Západní, na rozdíl od Indie Východní, jež leží v Asii.

Kolumbus netušil, že učinil počátek k objevení ostatních zemí nazývaných potom souborně Amerikou. Zhusta říkalo se pouze Nový svět.

* *
*

A po kom obdržela nová pevnina jméno Amerika?

Po soudruhu samotného Krištofa Kolumba, a ten nazýval se Amerigo Vespucci (vyslov: Vespuči). Také tento plavec byl rodem Vlach a měl účastenství při plavbě Kolumbově. Ale později podnikal plavby samostatně a posílal o zemích objevených nově na západě zajímavé zprávy. Přátelé jeho postarali se, aby poutavá ta líčení o neznámých zemích, přírodě a lidech dostali se na veřejnost, a získali si tak zásluh, že zvěděli o nových objevech zeměpisných též cizí národové.

Obšírné popisy významných cest Vespucciových překládaly se do mnohých jazyků a čítaly se horlivě a s velikým zájmem. Z vykonaných cest bylo patrno, že Amerigo Vespucci poznal na svých výpravách mnoho zemí před ním neznámých a že jest pravým objevitelem ohromné pevniny, tušené i hledané.

Ctenářové a zeměvědci neměli příčiny o tom pochybovati a věřili tomu tím více, protože ze zpráv Kolumbových nepronikło na veřejnost skoro ničeho. Tvrdilo se obecně, že Kolumbus odkryl vlastně pouze několik ostrovů, a že objevením ohromného kontinentu na západě může se honositi Amerigo Vespucci. Proto vyskytl se již roku 1504 návrh, aby nově odkrytá země zvala se jmenem objevitelovým.

Původcem názvu Amerika jest knihkupec Martin Waldseemüller z Freiburku. Jeho péčí vyšly cestopisy Vespucciovy v několikerém vydání. Čtenářstvo nemohlo se poutavých novinek o cizích světech ani nabažiti. Každý čtenář cítil, že ta zásluha Vespucciovi přísluší a že návrh na zavedení jména Amerika jest zcela případný.

Nového názvu pro nový svět počalo se nejdříve užívati v Německu a na konec též ve Španělsku a Portugalsku. Jména Amerika užívalo se potom všeobecně, a výraz nabyl platnosti také ve spisech zeměvědných.

Ojedinělou jeví se býti námitka jistého zeměpisce francouzského. Ten tvrdí, že již za Kolumbových časů nazývala se jedna krajina ve střední části nového světa Amerique nebo Americ, a odvozuje název ten z domorodého jazyka toltéckého. Slovo meric značí prý horu a ique veliký. Ale náhled ten nedošel souhlasu.

Kdo objevil Ameriku nejprve.

Kdo objevil Ameriku?

Krištof Kolumbus — odpoví nám každý školák. A přece dostali se ke břehům toho nového světa někteří evropští mořeplavci již dávno před odvážným Janovanem. Tak alespoň soudí mnozí na slovo brávaní

dějepisci a zeměvědci a dokládají své tvrzení různými pověstmi a podáními, jež se z těch dávných časů udržely u některých národů až na dnešní doby.

Tvrzení takové uznávají i jazykozpytci, kteří srovnávajíce dávnověká jména americká našli v nich nápadnou podobu a shodu s výrazy národů evropských.

Poslední dobou vyneseny byly na světlo ze starých zpráv čínských nové údaje o dějinách Ameriky, a ty připisují objevení nového zemědílu mořeplavcům východoasijským.

Ale ani tvrzení prvé, ani druhé neubírá slávy a zásluh statečnému Kolumbovi, neboť teprve jím vzešlo pravé světlo zeměvědě o veliké pevnině za Atlantickým oceánem a ukázána bezepčná cesta do světa netušené budoucnosti a ke kolébce nových pravd a myšlenek.

U nás slýchají a čítají se tradice o prvních objevitelích čtvrtého zemědílu velmi zřídka, pročež mějte alespoň v této knize své místo.

Před více než tisíci léty žil na evropském severu národ, jenž sám sebe nazýval Vikingar, t. j. Vikingové. Domovem jejich byli sice hlavně krajiny nynějšího Norska a Dánska, ale dějištěm jejich pirátského tažení byla téměř celá Evropa. Jednou táhli na Britské ostrovy a válčili s Anglosasy, jindy plenili země Franků nebo zase krajiny německé a slovanské, pronikli daleko na východ a provozovali námořskou loupež až v Bosporu a na březích moře Středozemního v Evropě jižní i na severu africkém mezi Araby. Výbojný ten pohanský národ nazýván jest u kronikářů zhusta Normani. Nynější Norové jsou jejich potomci.

Kam normanské voje přešly, tam všude kácely se chrámy a bořily se kláštery a leží místy dosud v ssutinách. Vikingové přepadali koráby v zátokách a chobotech s mečem v ruce a vycházeli z námořských bojů skoro vždycky jako vítězové. Praví se o nich, že na zemi nikdy nespali a že si pod střechou nikdy nehovili. Život svůj prožívali Vikingové pouze na lodích a v zátokách, od kterých prý vzali i své jméno. Znamenáť slovo vik ve skandinavských jazycích záliv, zátoku, chobot. Strach před Vikingy byl tak veliký, že se křesťané modlívali v kostelích: „Od zuřivosti normanské vysvoboď nás Pane!"

Jak vypadaly koráby těchto smělých plavců, můžeme viděti v Kristianii, v hlavním městě království norského. Němý ten svědek dávnověké minulosti byl vykopán ze země jako nějaká rakev ze starobylého hrobu a podává důkazy a doklady někdejší vzdělanosti. Starožitníci čili archaeologové vyčetli z takových nálezů obyčeje a zvyky udatných Vikingů a vypravují o nich, jak slavně a s velikými poctami pochovávali své náčelníky. Někteří národové pohřbívali vůdce své i s ořem, na němž zesnulý jezdíval, a Vikingové ukládali zase tělo svého pohlavára do země s celým korábem a zůstavili jej tak pod navezenou mohylou věkům budoucím.

Sláva odvážných mořeplavců normanských lákala mnohé nadšence k novým plavbám daleko po neznámých vodách, a známostí o nových ostrovech a březích přibývalo na severu i na západě. Tak odhalen byl též Island a Gronsko.

Americký polární cestovatel Antonín Fiala
s důstojníky své výpravní parolodí „Amerika“. První podobizna se strany pravé představuje velitele Zieglerovy expedice pana Fialu, zrozeného z českých rodičů v Jersey City 1869. Obrázek ten jest vyňat z Fialova spisu vydaného roku 1907 anglicky v New Yorku a zvaného *Zápas s polárním ledem.*

Ku stránce 127.

Ale ne všichni Normani vydávali se za moře, aby válčili, plenili a z vítězství kořistili. Mnozí hledali také blaženější sídla, zakládali na ostrovech nově objevených osady a žili spokojeněji nežli v původní vlasti.

Island stal se útočištěm některých Norů již v 9. století, když byli tito utlačováni ve vlastním domově krutým králem Haroldem Harfagrem, a byl vyličován velmi vábně, jen aby přistěhovalců hodně přibývalo. Tvrdilo se o nové té zemi, že tam „kape chutné máslo z každého stébla".

Ze starých těch časů pochází zpráva, že žil v Norsku muž jménem Eirikr a příjmím Raudi, t. j. Ryšavý, zvaný též krátce Erik. Plavec ten provinil se těžce a utekl se před přísným trestem za spáchaný zločin na Island ke svému příbuznému. Ale utečenec nechoval se ani na Islandě lépe a byl proto vypovězen na čas ze země.

Rozhodnutí toto Erika mnoho netrápilo, ačkoli věděl, že zpátky do Norska nesmí. Brzy na to byl vhodný člun pohotově, a Erik zásoben dobře vším potřebným na plavbu po širém moři, odrazil od břehů islandských. Pevnina zmizela mu s očí, a vypovězenec plavil se stále na západ, až spatřil pobřežní kraje nové pevniny, kterou Islanďané tušili a mnoho o ní mluvili.

Té doby bylo právě léto, a krajina zelenala se svěžím a lahodným traviskem. O té zemi Erik nikdy neslyšel a nazval ji Greenland, t. j. Zelená země. I přál si v duchu, aby se tam stěhovali také jiní Evropané a domníval se, že krásné jméno přiláká tím spíše nové přistěhovalce.

Prošla celá zima, a Erik bloudil po gronských březích sám a sám. Později podnikal vycházky dále do země a nacházel opuštěná lidská obydlí s koženými čluny a kamennými nástroji.

Když doba vyhnanství pominula, vrátil se Erik na Island, vypravoval o Gronsku krásné věci a přiměl některé soudruhy k stěhování.

Erik měla syna Leifa. Smělá plavba učinila otce slavným, a syn Leif neboli Leifr toužil rovněž po chvále a slávě. I vydal se jednoho dne s několika druhy na moře a plavil se z Gronska po širých vodách, aby odkrýval nové ostrovy a země.

Leif řídil tentokráte loď na jihozápad a ocitl se v rozbouřeném moři. Po strastiplné plavbě ukázala se na obzoru pevnina s vysokými a zasněženými horami, ale břehy byly skalnaté a neúrodné.

I umínil si Leif, že popluje se svými dvacetipěti soudruhy ještě jižněji. A plul zase dlouho, až uviděl břehy nové a porostlé hustým lesem. Mírný svah a bělostný písek pobřežní vybízel k zastávce. Ve chvíli byly plachty spuštěny, a plavci kotvili u neznámých břehů. Když pak někteří vstoupili na zemi a rozešli se po okolí, nacházeli divné stromy s chutným ovocem, občerstvovali se lahodnými plody a radovali se velice z nového objevu.

Zastávka na nových březích netrvala dlouho, a Leif plavil se se všemi soudruhy dále k jihu.

Za nedlouho ukázala se plavcům nová pevnina a blízko ní zelený ostrůvek. Také tam kotvili po nějakou dobu odvážní plavci a pochut-

návali si na drobném ovoci, jehož bylo všudy hojnost. Po nějakých lidech nebylo však nikde ani památky. Jenom trochu popelu a uhlí a spálené rybí kosti prozrazovaly, že se tam lidské bytosti přece zdržovaly. V korunách košatých stromů pělo ptactvo a na větvích poskakovaly a škvikaly maličké veveřice.

Později vepluli plavci z moře do ústí tamější řeky a spatřili v ní mnoho lososů. Také viděli na březích parohatou zvěř, podobnou vysoké zvěři evropské. Dle všeho bylo podnebí těch krajin mírné a zdravé.

Mezi Leifovými soudruhy byl jeden zvláště zvědavý a zatoulal se v lese. Když pak dlouho se nevracel, vydali se za ním ostatní, aby ho vyhledali. Zbloudilý soudruh byl prý původem Němec. Přátelé jeho marně volali v lese, aby se pohřešovaný ozval. Až pojednou našli svého kamaráda mezi keři vinnými. Zbloudilý Němec spal mezi révovím tak tvrdě, že ho probudili jenom s velikým namáháním. Když pak se Němec vzpamatoval, vypravoval, že přišel mezi samé keře révy vinné a že se příliš najedl sladkých hroznů. Byl prý rád, že po dlouhé době mohl si na nich zase jednou pochutnati, neboť hrozny byly tak dobré jako víno, které jídal ve své rodné zemi. I nazval Leif nově objevený kraj Vineland, t. j. Vinná země. To stalo se asi roku 1000.

Byl již podzimek, a plavci uznali za dobré ve Vinné zemi přezimovati. Proto zbudovali prosté chaty a živili se jak mohli.

Příštím jarem opustil Leif kraje nově objevené a vydal se se všemi svými společníky na zpáteční cestu do Gronska. Plavba byla dlouhá, ale prošla šťastně, a Leif mohl přijati příjmí Šťastný.

Ale po návratu do Gronska Leif již svého otce nespatřil. Erik mezi tím zemřel a Leif, jakožto syn nejstarší, ujal se dědictví po svém otci.

Zajímavé zprávy o vzdálených a úrodných zemích s lahodným podnebím šly od úst k ústům, a nejeden obyvatel gronský vyslovoval přání, že by se tam vystěhoval. Mezi nimi byl i mladší bratr Leifův jménem Thornwald. Za krátko přihlásilo se ještě třicet jiných dobrodruhů, a nežli se kdo nadál, dmuly se již plachty velkého člunu, a nová výprava nastoupila plavbu do Vinelandu.

Také tito plavci překonali všecky obtíže zámořské cesty a přistáli u těchže břehů, kde kotvil Leif. Opuštěné chýše zase oživly, a Thornwald prožil se svými soudruhy celou zimu ve Vinelandu velmi příjemně. Zvěře a ryb měli všichni stále dostatek.

Na jaře odrazil Thornwald s několika společníky od břehů a jal se prozkoumávati okolí blízké i vzdálenější. Poznav mnohé nové břehy a ostrůvky, vrátil se zase ke svým soudruhům a přezimoval opětně ve Vinelandu.

Tentokráte setkali se přistěhovalci poprvé s domorodci. Byli prý to lidé malé postavy, podobní Eskymákům gronským a velice bázliví, a to ze samého strachu před bělochy. Běloši zase nebyli prý jisti před vpádem domorodců, a proto je pochytali a pobili. Evropané páchali tam tedy poprvé hrozné zločiny, a krev ubohých domorodců tekla na půdě nového světa zcela nevině.

Leč jednomu domorodci podařilo se přece utéci. Zpráva jeho pobouřila všecky jeho soudruhy a došlo k tuhému boji mezi bělochy a

domorodci. V zápasu tom byl Thornwald smrtelně raněn a brzy na to zemřel. Tělo jeho bylo pochováno v zemi, kterou vůdce výpravy zvolil za svůj nový domov. Ostatní jeho soudruzi vyvázli sice z nebezpečenství, ale obávajíce se nového vpádu, vrátili se zase do Gronska.

Bratr Thornwaldův, Thornstein, s bolestí vyslechl zprávu, kterou přinesli plavci z Vinelandu, a usmyslil si, že navštíví jeho hrob. I vydal se tam se svou chotí Gudridou a se dvacetipěti plavci. Ale vichřice zahnala výpravu k nehostinným končinám gronským, a Thornstein přišel tam samým utrpením o život. Z rodiny Erika Ryšavého zbyl potom nejstarší syn Leif a nejmladší dcera Freydisa. Vdova po Thornsteinovi navrátila se ve zdraví do svého domova a uložila mrtvolu svého muže do rodné půdy.

Novým létem připlul do Gronska zámožný Nor jménem Thorfin, pojal ovdovělou Freydisu za manželku a postavil se v čelo výpravy, chystané do Vinelandu. Výprava se vydařila, a nové zemi přibylo osadníků.

Thorfin zdržel se ve Vinelandu delší dobu a vydal se pak zase do Gronska. Po několika jiných plavbách usadil se na Islandě a tam také zemřel.

Gudrida ovdověla tedy po druhé, ale dala v novém světě život synovi, zvanému Snorre.

Po smrti Thorfinově putovala vdova Gudrida do Říma, byla přijata samým papežem Benediktem, vypravovala mu vše, co věděla o novém světě za mořem, a vstoupila do kláštera.

Její syn Snorre žil dlouho a zanechal po sobě mnoho potomků. Z toho rodu odvozuje prý svůj původ slavný sochař dánský Bartoloměj Thornwaldsen, zvaný v Římě Alberto. Otec jeho pocházel z Islandu, kde byl tesařem a řezbářem. V Kodani, kde se „Bertel" narodil, pomáhal synek otci vyřezávati ozdůbky a figurky lodní a zkoušel poprvé svůj velký talent umělecký. Záhy však se ocitl v rukou povolaných umělců a vyrůstal v nejpřednějšího sochaře našich časů.

Takový jest asi obsah pověstí o událostech, jež odehrávaly se na půdě nového světa už pět set let před Krištofem Kolumbem. Ale podrobnosti o životě prvních bělochů, usazovaných na půdě čtvrtého zemědílu, nejsou známy. Onen skalnatý kraj s pozadím osněžěných hor byl nepochybně nynější Labrador, a písčitý břeh s hustými hvozdy byla snad ostrovní pevnina nynějšího Nového Fundlandu. Krajina, nazvaná Leifem Vinelandem, mohlo býti dle domnění zeměvědců pobřeží blízko nynějšího okolí bostonského.

Když jsem tento článek dopisoval, dočetl jsem se v měsíci červnu 1909 v obrázkovém týdenníku anglickém této vysoce zajímavé zprávy: Profesor Holland v Chicagu vystavil v zasedání vědecké společnosti kamenný památník s runovým nápisem. Nález ten pochází z Kensingtonu, státu Minnesotského. Byl objeven v zemi mezi kořeny někdejšího stromu. Nápis v kameni věští, že tam norští plavci přibyli r. 1362. Kámen jest dobře zachován a většina písmen (run) čitelná.

Prvními objeviteli nynějších břehů amerických na severovýchodě byli tedy potomci proslulých plavců normanských.

K západnímu pobřeží nynější Ameriky dostali se zase nejdříve kněží budhističtí z východních zemí asijských a vstoupili na půdu nového světa již asi tisíc let před Kolumbem, či jak věrohodné kroniky čínské dí, asi v 5. století.

Proslulý kronikář čínské říše, Ma Tuan Lin, tvrdí, že ve starých listinách našel zprávu o veliké cestě budhistického kněze z Kabulu, zvaného, Huj Šen. Tento apoštol náboženství indického prince Sidharthy a potomního Budhy vypravoval roku 502 císaři Vu Ši o svých podivuhodných cestách, vykonaných v novém světě daleko za mořem. Nová ta země označovala se tehdy jménem Fusu nebo Fusan a byla vzdálena na východ od asijské pevniny několik tisíc mil. Název ten pocházel od rostliny, hojně v té zemi rozšířené a známé nyní v botanice jakožto agave. Dle všeho byly to krajiny nynějšího Mexika, kde se název ten pro agave podnes slýchává.

Huj Šen vypravoval dále císaři, že již před ním vydalo se na dalekou plavbu do nové té země mnoho budhistických kněží, aby tam šířili učení Budhovo, nazývaného též Gáutama nebo Sakia. Tehdy hlásalo se učení Gáutamovo ve všech končinách a apoštolové jeho rozcházeli se do všech zemí a hlásali budhismus všem národům.

O kněžích těch udržely se pověsti v Mexiku doposud. Apoštol nové mravouky a nového učení nosil prý dlouhý oděv, a podoba jeho zachovala se v jedné osadě doposud. Soše té dal lid jméno sice velmi znetvořené, ale jazykozpytci praví, že se v něm ozývá jméno Huj Šen. Rovněž jest v Mexiku rozšířen starobylý název Guatemea nebo Huatamo, Guatimozin a Sakatepe. Všecka ta jména prozrazují prý původní název Gáutama.

Mexičtí kněží zovou se tlamové, kteréžto jméno shoduje se s názvem lamové, titul, jenž přísluší kněžím tibetským.

Na budhistické náboženství upomínají v Mexiku také mnohé starobylé sochy. V jedné osadě našli sochu, představující budhistického kněze v ornátě, jinde objevena byla zase socha posvátného Budhy, an sedí, maje nohy skřížené. A opět jinde vykopali ze země sloní hlavu, jež představuje indického boha Ganešu, a figury zvířat, jež v Americe nikdy nežila. Odkudž mohla tam přijíti tedy povědomost toho všeho nežli z krajů asijských?

Po budhismu není teď v Americe žádných jiných památek. Můžeme toho jen litovati, že krásná slova Budhova nepronikla celým tím zemědílem. Byla by snad přinesla původnímu obyvatelstvu jenom požehnání, kdežto Španělé, přišedše tam s křížem v ruce, přinesli sice do nového světa pokrok a vyšší vzdělanost, ale vyhladili tím zároveň původní rudé plémě téměř na dobro a zneuctili vznešená slova Kristova ohavnými skutky a nepravostmi, jež volaly za pomstu boží.

Výpravy
do polárních krajů severoamerických.

Lidé toužili ode dávna zvěděti, jak to vypadá v krajinách, jež rozkládají se blízko točen neboli pólů. Krajiny ty slují polární. Jedny rozprostírají se u točny severní, druhé kolem točny jižní. Plavci, kteří plavili se do polárních krajin jižních, vypravovali o mnohých a mnohých překážkách, pro něž nebylo lze dále k jižní točně se dostati.

Daleko dostali se i velrybolovci, mnohdy i proti své vůli, když je tam bouře zahnala, a objevili novou pevninu a na ní dvě veliké sopky. Od té doby byly podniknuty k jižní točně mnohé nové výpravy. Více zpráv přinášeli plavci ze svých výprav do polárních krajin severních.

Podíváte-li se na umělou zeměkouli neboli globus, uvidíte, že kolem severního pólu rozloženo jest mnoho pevné země, kdežto kolem točny jižní rozprostírá se skoro samé ledové moře. Výpravy neboli expedice, vysílané k severní točně, mohou tedy ubírati se za svým cílem také po suché zemi a mohou pozorovati, jaké tam rostou rostliny, jací jsou tam živočichové nebo snad i lidé.

Na počátku předešlého století záleželo plavcům nejvíce na tom, aby vyzkoumali, je-li možná plaviti se z oceánu Atlantického podél severního pobřeží amerického na západ do moře Tichého. Chtěli tak najíti kratší cestu z Evropy do Číny, Žaponska a vůbec do Asie. Plavci tušili, že by takový průjezd mohli najíti a nazvali jej Severozápadním průlivem.

Mnozí a mnozí pokoušeli se o to již dříve, jen aby našli nejkratší cestu do Asie. Na své výpravě podél břehů severoamerických ocitli se plavci v neznámých končinách, jež byly potom nazvány jejich jmény.

Podle anglického plavce Davisa (vyslov: Devisa) nazývá se tamější jeden průliv Davisův. Podle anglického plavce Baffina (vyslov: Beffina) pojmenován jest záliv Baffinův, opět jiný Hudsonův (vyslov: Hadsonův).

Účastníci takových výprav zakoušeli na cestě do polárních těch krajin mnoho strastí, ale mnozí odvážlivci nedali se odstrašiti ani krutou zimou, jež tam panuje, od svých záměrů a vydávali se tam stále a stále.

Anglická vláda podporovala takové mořeplavce a věnovala na výpravy k prozkoumání Severozápadního průlivu mnoho peněz.

Můžete si pomysliti, že se takovým výpravám v ledových těch končinách severních zle dařilo. Mnohý koráb zamrzl tam v samém ledu a nemohl se z něho vyprostiti po několik měsíců. Ba mnohé výpravy musily tam přezimovati po tři roky, nežli se jim podařilo vyváznouti z nebezpečí šťastně.

Ale i v těchto studených mořích prohánějí se velryby u velikém množství, ba mnohdy i u velikých stádech.

Jakmile se o tom zprávy roznesly, plavili se velrybolovci také do těchto nových krajin, avšak přemnozí zaplatili svou odvážlivost životem a již nikdy domů se nevrátili. Zajisté, že koráby jejich dostaly se někde mezi ledové kry, jež je rozmačkaly a na dobro zničily.

Tam v severních končinách polárních rozmrzává moře za teplejšího léta na krátko, a ohromné kry ledové, veliké jako skály a hory, plují potom po širém moři.

Bývá to podívaná na takové plující ledovce. Plavci vyhýbají se jim sice již z daleka, ale proto přece nemohou zapomenouti na velikolepé to divadlo, jež se jeví jejich zrakům uprostřed studeného moře. Osvítí-li plující ledové kry slunce, potom září a skvějí se ledové hory ve všech barvách jako drahé kamení, zelenají se brzy jako smaragd, modrají se jako blankytná obloha, rudnou jako žhavý plamen nebo svítí jako nejčistší křišťál.

Ale běda, octne-li se koráb mezi takovými ledovci! Jediný okamžik, a loď je ztracena se všemi plavci.

Plavba v polárních krajinách severních je velice nebezpečna. Udává se, že jenom v letech 1820 až 1850 utonulo v Severozápadním průlivu americkém více než 200 korábů.

Mezi odvážlivci, kteří troufali si objeti nejsevernější břehy americké a najíti tak Severozápadní průliv, byl také kapitán Franklin.

Povím vám, jak se stalo, že se kapitán Franklin k té cestě odhodlal.

Když výpravy po objevení toho průlivu nevedly k šťastnému konci, přestala vláda anglická podporovati další expedice. Ale někteří zkušení světoplavci radili vládě podniknouti plavbu na sever ještě jednou. A vláda hlasu jejich uposlechla.

Brzy potom rozhlásilo se po celé Anglii, že se strojí nová výprava na sever. Každý věděl, že je to výprava odvážná. Nicméně přihlašovalo se přece mnoho zamořských kapitánů, důstojníků a plavců, aby se mohli této výpravy súčastniti.

Někteří nabízeli se anglické vládě za vůdce výpravy. Mezi těmi byl též kapitán Franklin.

Kapitán Franklin požíval tehdy mezi plavci znamenité pověsti. Byl on světa zkušený, vykonal mnoho plaveb, a při bitvách námořských osvědčoval se vždy jakožto neohrožený hrdina a duchaplný velitel. Kromě toho plavil se již také dvakráte do polárních krajin amerických a nabyl tak mnoho zkušeností o ledových mořích.

Z počátku mínila anglická vláda svěřiti výpravu jinému veliteli, ale Franklin byl ze všech žadatelů nejzasloužilejší a také nejstarší.

Přátelé Franklinovi báli se o jeho život a jali se ho přemlouvati. Za důvod uváděli, že jest mu již šedesát roků. Ale kapitán Franklin odvětil na to úsečně: „Ještě ne, je mi teprve padesátdevět let."

Vláda vyhověla žádosti Franklinově, a dne 18. máje roku 1845 stály již oba koráby k výpravě určené pohotově se vším mužstvem

a důstojnictvem. Všech osob bylo 138 kromě velitele Franklina. Koráby jmenovaly se „Erebus" a „Terror".

Obě tyto lodi osvědčily se velmi dobře již na výpravě k jižní točně za vedení kapitána Rossa.

Na výpravu k severu opatřeny byly „Erebus" a „Terror" šroubem a mohly pohybovati se parou i větrem.

S velikým nadšením opouštěli stateční plavci Franklinovi svou vlast. Zajisté se nenadáli, že žádný z nich nespatří již své rodné země.

Zásob potravin vzaly s sebou obě lodi v hojnosti. Kapitán Franklin pamatoval i na zlé časy, kdyby mužstvo nemohlo loviti zvěře.

Dne 22. července téhož roku setkaly se koráby Franklinovy na severu s kapitánem lodi, jenž vracel se z velrybolovu. Za milého toho setkání ujišťoval Franklin kapitána, že může vystačiti zásobami potravin několik let. Potom zval kapitána k sobě na hostinu. Ale kapitán nemohl laskavému přání Franklinově vyhověti, protože chtěl užiti příznivého větru.

Dne 26. července r. 1845 setkala se výprava Franklinova ještě s jednou velryboloveckou lodí, a od té doby nebylo po Franklinově výpravě po celá dvě léta ani památky.

Za Franklinem.

Kapitán Franklin, vyslaný na výpravu do Severozápadního průjezdu, se nevracel.

V Anglii počali se o něho strachovati. Někteří domýšleli se, že Franklin na nebezpečné té cestě nešťastně zahynul. Jiní však doufali v nejlepší výsledek jeho výpravy.

Ale když ani druhý rok žádné zprávy o Franklinovi nepřicházely, množily se obavy mezi jeho přáteli víc a více.

Očekávaly se zprávy od statečných velrybolovců. Ale ani nejposlednější velrybolovec, jenž se vracel z ledových moří domů, nemohl ničeho o Franklinově výpravě pověděti.

Zlé tušení o nešťastné výpravě Franklinově měl také kapitán John Ross, plavec v ledových mořích rovněž zkušený.

Kapitán Ross plavil se do řečených krajin již roku 1818 a po druhé roku 1829, pobyv tam celkem čtyři zimy, a jenom šťastnou náhodou byl od jisté smrti se svým mužstvem zachráněn, neboť koráb jeho se ztroskotal.

Kapitán Ross neváhal pomoci svému soudruhu Franklinovi, kdyby ho snad bylo potkalo neštěstí v polárních těch krajinách.

A proto, když o Franklinově výpravě nepřicházela nižádná zpráva, odhodlal se kapitán Ross vybídnouti vládu, by poslala za pohřešovaným Franklinem novou výpravu.

Expedice ta měla Franklina vyhledati a vysvoboditi z tušených nesnází a nebezpečenství.

Ale jiní zkušení světoplavci angličtí, které vláda za radu požádala, byli proti tomu. Zdálo se býti téměř nemožné, aby výprava Franklinova se nezdařila. Všichni znali Franklina jakožto kapitána rozvážného a bohatého vědomostmi a zkušenostmi, jimiž lze snadno i veliké překážky v ledových mořích překonávati. Dále domýšleli se, že nepodařilo-li se proniknouti ledovou tou krajinou jedné lodi, že podaří se to korábu druhému.

Ale šlechetný lidumil John Ross neustával vybízeti vládu k rozhodnému činu, a s ním souhlasil i národ anglický, jenž lnul k pohřešovanému kapitánu Franklinovi s celou duší.

Konečně také vláda anglická uznala za dobré pomoci nešťastnému Franklinovi a rozhodla se, že vyšle za ním loď, kdyby do konce roku 1847 žádné zprávy o výpravě nepřišly.

Rok 1847 minul, a po lodi „Erebus" a „Terror" nebylo ani slechu.

Velrybolovci, kteří té doby lovili na severu, marně vyptávali se Eskymáků, neviděli-li ve své zemi nějaké bělochy.

I byl svrchovaný čas, vyslati za Franklinem výpravu, aby ho vyhledala a z neštěstí vysvobodila.

Ale kde ho měla výprava hledati? V které zátoce a v kterém průlivu?

Pochopujete, že to byl úkol nesnadný. Vždyť jest polární moře severní tak veliké!

Osud pohřešovaného kapitána Franklina zajímal i jiné vzdělané národy, a tak se stalo, že vysláno bylo za ztraceným Franklinem několik výprav z Anglie a Ameriky.

Výpravy, vyslané za pohřešovaným Franklinem, dlouho pátraly po osudech jeho, ale marně.

Teprve po dlouhém hledání přicházeli účastníci výprav na věci roztroušené po ledových končinách a mohli z nich souditi, že pocházejí z nešťastné expedice Franklinovy. Tu nalezeny byly saně, tam rukavice, provazy, papírky, cínové nádoby, hadříčky, ohniště, popel, kosti a jiné věci. Na jedné cínové nádobě bylo vyryto jméno, jež svědčilo, že nádobka patřila lékaři, který doprovázel loď „Terror".

Na jiném místě našlo se veliké množství jiných cínových nádob, kolem třísky, kovadlina, uhlí, ostatky po stanech a rozličná náčiní. Zajisté, že v tom místě Franklin se svými soudruhy tábořil a přezimoval.

Ba našli tam i jakousi malou zahrádku obroubenou ozdobně mechem. Kvetlo v ní tehdy několik bílých sasanek a rdělo se tam několik korunek rozvitého máku.

Ale větší bylo překvapení, když námořníci počali pojednou volati: „Kapitáne, hroby, hroby!"

A vskutku. V někdejším zimovišti Franklinově nechyběl ani hřbitov. Byl to hřbitov malý a hostil v sobě těla tří zesnulých, uložená mezi dubovými prkny a mezi kamennými plotnami. Pozůstalí chtěli zajisté uchrániti zesnulé své druhy před nepohodou a před dravou zvěří. Ve

Výjev z nešťastné výpravy kapitána Franklina.

Když se odvážný ten plavec z výpravy nevracel, byla za ním vyslána expedice pomocná. Loď jmenovala se „Fox“ t. j. Liška, a velitel její Clintock. Když dostihla výprava svého cíle, spatřila jednoho dne člun sněhem zavátý. Kolkolem vyčnívaly ledové kry. Clintock pospíšil se soudruhy k místu a spatřil v kocábce dvě lidské mrtvoly zakryté částečně plachtou. Jeden nebožtík měl na sobě oděv, druhý byl okousán nepochybně hladovými vlky a liškami.

hlavách četl se na tabulce tento nápis: „Památce W. Braina, námořníka královské lodi Erebus. Zemřel 3. dubna 1846 ve věku 32 let."

A tak podobně četlo se na hrobě druhém a třetím.

Kromě toho byla na tabulce napsána též slova útěchy, vyňatá z písma svatého.

Když to šťastní nálezci uviděli, byli všickni dojati a modlili se za zesnulé.

Nálezy tyto svědčily, že se výpravě Franklinově dařilo roku 1846 ještě velmi dobře.

Ale co výpravy vysýlané za Franklinem hledaly, toho přece jenom nenalézaly.

A víte, co hledaly?

Pátraly, najdou-li snad někde na severu účastníky Franklinovy expedice, aby jim z tušeného neštěstí pomohly k návratu. Vždyť kolovaly mnohé pověsti, že prý někteří účastníci výpravy Franklinovy žijí mezi Eskymáky a že nemohou pro rozličné překážky zpět.

Uplynulo plných sedm let a zprávy o Franklinovi pořád ještě byly velmi skrovné a nejasné.

Nad tím ovšem rmoutila se nejvíce nešťastná choť kapitána Franklina, která marně očekávala návrat svého muže.

Ale při všem zármutku nepozbývala nešťastná paní naděje v zachránění svého manžela a jeho soudruhů.

Vypovím vám hned, co ubohá paní učinila.

Když vláda nechtěla již žádných výprav na hledání Franklina podniknouti, vynaložila Franklinova paní všecky své síly a jmění na to, aby učiněn byl pokus ještě jednou.

Pomocí několika dobrých přátel se jí to skutečně podařilo, a roku 1857 vypravena byla nová loď do polárních krajin za Franklinem.

Loď ta jmenovala se „Fox", t. j. na česko „Liška", a kapitán její Clintock (čti: Klintok), muž o výzkumy v polárních mořích velmi zasloužilý.

„Liška" nebyla lodí velikou, ale za to byla dobře opatřena potravinami, topivem, zbraněmi, raketami, léky, knihami, mapami, hvězdářskými nástroji, teplým oděvem a jinými věcmi.

V červenci roku 1857 plavila se „Liška" kolem břehů gronských a pátrala v zálivech Ledového moře po ztraceném Franklinovi.

Po několika měsících dostal se kapitán Clintock s „Liškou" mezi Eskymáky. Od nich podařilo se mu vyměniti stříbrné lžíce, vidličky, kus zlatého řetízku, knoflíky a jiné věci, jež pocházely od účastníků výpravy Franklinovy.

Eskymáci dostali za to perličky, jehly, nůžky, nože, pilníky a podobné potřeby.

Víte dobře, že v takových krajinách nemají peníze pro seveřany žádné ceny, a že Eskymákům milejší jest železná jehla nežli řetěz ze zlata.

Za jedné takové výměny přistoupila ke kapitánovi též eskymácká matka a nabízela za obyčejnou jehlu . . .

Víte co?

Nabízela kapitánovi malé děťátko, jež vytáhla ze svého kožichu zcela nahé. A přece byl tehdy takový mráz, jaký u nás v Čechách nebývá ani za nejkrutější zimy. Kapitán ovšem děťátko na Eskymačce nežádal a rád jí dal, zač ho žádala.

Zajisté, že ubohá Eskymačka potřebovala jehly co nejvíce, jen aby si mohla spraviti svůj roztrhaný oděv, zhotovený ze sobích a tuleních kožešin.

Eskymáci vypravovali Clintockovi, že pět dní cesty od nich nalézá se stroskotaná loď. Zbyla prý po bílých mužích, kteří ji musili opustit, a kteří na potomní cestě zahynuli. Někteří z nich jsou prý tam pochováni, z jiných povalují prý se tam kostry a hnáty.

Účastníci výpravy Clintockovy nacházeli skutečně tu onde kostry, a kromě toho také pohozený papírek s nápisem: „28. máje 1847. Koráby Erebus a Terrer přezimovaly zde v ledu. Franklin velí výpravě. Všickni zdrávi."

Zajisté, že se té doby dařilo Franklinově expedici ještě velmi dobře.

Ale smutnější byla pro účastníky výpravy zpráva, napsaná o něco později na pokraji papírku rukou zcela jinou. Smutná ta novina zněla: „Sir John Franklin zemřel 11. června 1847. Až posud zahynulo 9 důstojníků a 15 mužů."

Zpráva ta podepsána byla veliteli obou řečených lodí.

Čím více účastníci výpravy Clintockovy hledali, tím více nacházeli památek po expedici Franklinově.

Jednoho dne objevil se před nimi člun na polo sněhem zavátý. Kolkolem vyčnívaly ledové kry jako hory.

Jakmile Clintock a jeho soudruzi zavátý člun zočili, pospíchali k tajemnému místu. Domnívali se, že najdou zase něco po Franklinově výpravě.

A víte, co spatřili ve člunu?

Spatřili v něm dvě lidské kostry částečně plachtou zakryté. Jeden nebožtík měl na sobě ještě kožešinový oděv. Druhý však byl již pouhým kostlivcem. Maso okousali nepochybně vlci nebo lišky. Kdo ti ubožáci byli, nemohlo se zjistiti, neboť kromě dvou pušek a několika drobností nenašlo se v člunu nic jiného.

Příšerný ten výjev představen jest na obrázku.

Od té doby, co ubohý kapitán Franklin a s ním jiní jeho soudruzi zemřeli nebo zahynuli, blížila se kvapným krokem osudná chvíle pro všecky ostatní. Sám Pán Bůh ví, co hrozného se s nimi potom dálo. Ale podobá se pravdě, že zahynuli všickni vysílením a hladem.

Všecka potomní pátrání po nešťastných ostala marna. Ani odvážlivému plavci Schwatkovi (čti: Švatkovi), jenž vypraven byl roku 1878 bohatým kupcem americkým do polárních těch krajin, nepodařilo se nabyti podrobnějších zpráv o nešťastné výpravě Franklinově. Kapitán Schwatka nacházel sice rovněž rozličné věci po expedici Franklinově, jako na příklad roztrhané knihy, jimiž děti tamějších Eskymáků si hrály, ale po nějakém denníku nebo po jiných písemných památkách pátral marně.

Co se stalo s oběma koráby nešťastné výpravy Franklinovy, také nikdo neví. Zdá se však, že se oba, když je účastníci výpravy opustili, někde stroskotaly a potopily. Tak alespoň vypravovali Eskymáci.

Takový byl osud nešťastné výpravy, kterou odvážný kapitán Franklin podnikl do neblahých krajin polárních.

Vím dobře, že vám je kapitána Franklina a jeho nešťastných soudruhů srdečně líto.

Výpravami vysýlanými za Franklinem byl sice Severozápadní průliv objeven a prozkoumán, ale ostává teď pro mnohé a mnohé obtíže a překážky plavecké na dobro nepovšimnut.

* *
*

Nejposledněji plavil se tamtudy Roald Amundsen na malé lodi „Gjöa" a vrátil se šťastně domů roku 1906. Amundsen byl první, jenž proplul Severozápadním průlivem celým na téže lodi a s týmž mužstvem.

V ta místa, kde asi Franklinova výprava zahynula, přišel také Amundsen, a zastal na poloostrově Baothia Felix Eskymáky kmene Ogluli. Od těchto lidí zvěděl vůdce norskodánské expedice, že příslušníci té větve pamatují se ještě na smutný konec Franklinův. Divné pocity zmocňovaly se asi všech účastníků Amundsenovy výpravy, když pohlíželi na památník s tímto nápisem:

„Památce
FRANKLINA
Croziera, Fitzjamesa
a všech jejich statečných bratří,
důstojníků a věrných druhů, kteří trpěli
a zahynuli ve službách vědy a pro slávu
své vlasti.

Tento kámen
stojí na blízku místa, kde prožili
první svoji arktickou zimu,
a odkud vyšli, aby zvítězili nad překážkami,
nebo zemřeli.
Jest důkazem vzpomínky jejich krajanův
a přátel,
kteří se jim obdivují,
a úzkostí překonaných věrou
té, která ve vůdci výpravy ztratila
nejoddanějšího a nejněžnějšího chotě.

———

Tak zavedl je On
k poslednímu přístavu, kde odpočívají
všichni
1855."

O Eskymácích magnetického pólu vypravuje Amundsen zajímavé zprávy. Tvrdí o nich, že jsou to lidé veskrz šťastní a že umějí se radovati ze svého života. Co by strach byl, nevědí a nelekají se ani smrti. Onemocní-li některý Eskymák těžce a nahlíží, že by byl dlouhou nemocí svým příbuzným jenom na obtíž, rád se loučí se světem a žádá dokonce od nich, aby ho uškrtili nebo probodli, což se také skutečně provádí za zvláštních obřadů.

Tito Eskymáci vedou u magnetického pólu život mravnější a počestnější nežli jejich soukmenovci, kteří přicházejí častěji ve styk s Evropany.

Amundsen si přeje, aby ten přirozený stav řečených Eskymáků potrval i na dále, a abychom netoužili po tom, vštěpovati jim civilisaci svou. Co z ní neblahého vzešlo mnohým rudochům a všemu původnímu obyvatelstvu australskému, podobá se skutečně dojímavé tragedii člověčenstva.

* *
*

Mezi polárními mořeplavci proslavil se šťastnými výzkumy zeměvědnými též Julius Payer, narozený v Teplici 1842.

Julius Payer sloužil jako důstojník v armádě rakouské a byl znám jako odvážný horolezec alpský.

Když se chystala roku 1869 německá výprava k severnímu pólu, vydal se s ní Payer na cestu a objevil na severu mnohé končiny, zvláště však probádal tehdy neznámou zátoku na východním pobřeží gronském a nazval ji zátokou císaře Františka Josefa.

Když se Payer z té cesty navrátil, podnikl roku 1872 na sever druhou cestu, a to podporou hraběte Wilczka a jiných.

Loď, kterou se tam Payer plavil, nazývala se „Tegethoff", pojmenovaná tak ke cti slavného vítěze a admirála rakouského. Výzkumná ta cesta přinesla zeměvědě mnoho užitku, ale účastníci mohli velebiti pána Boha, že vyvázli šťastně životem, neboť všem tam hrozila již smrt.

Po svém návratu do vlasti zabýval se Payer pilně malířstvím. Láska k tomuto umění vznítila se v Payerovi jen z touhy, aby mohl zobraziti polární kraje ve vší velebnosti a ve všech hrůzách jejich. A to se mu podařilo.

Kdybyste ten tklivý obraz Payerův viděli, jistě by se vaše oko zarosilo slzami. Pohledem na představený výjev byste cítili, jak hrozně umírá se v polárních krajinách za hladu a mrazu.

Payer nazval obraz ten „Zálivem smrti". Tak asi umíral John Franklin.

Podrobnější zprávy o polární cestě Payerově uložil jsem ve spise „Evropa".

Polární mořeplavci John a James Ross.

Oba tito polární cestovatelé jsou již dávno na pravdě boží, ale v dějinách zeměvědných výprav budou žíti na věky. Jméno Ross vyslovuje se vždycky s úctou, ať plaví se odvážná expedice do polárních končin severních, nebo ať snaží se luštiti tajemství pólu jižního. Jednou slýcháme jméno John Ross, jindy James Ross. Jsou to různé dvě osoby, ale muži pokrevně i duchem spřízněné. Oba jsou toho hodni, abychom si připomněli jejich života a zásluh.

Jméno John vyslovuje se v angličtině Džon, t. j. Jan, a James čte se Džems, t. j. Jakub.

John Ross ocitl se na moři již jako hošík. Nejde nám ani na mysl, jaké služby mohl vykonávati na lodi chlapec devítiletý. A přece jest pravda, že malý Jeník Ross sloužil na moři v tom útlém věku. Smrtí svých rodičů došel ve službách námořnických zaopatření. Otec jeho Ondřej byl duchovním v jistém kraji skotském a měl čtyři syny. Četl jsem o něm, že byl člověk přímé povahy, řádný, moudrý a učený. Jeden syn věnoval se obchodu, druhý sloužil jako vojín, vyznamenal se v bojích, stal se pobočníkem královým, zastával úřad guvernérský v Západní Indii, měl vrchní velení nad vojskem anglickým a španělským v tažení proti Francouzům, a zemřel následkem poranění v Kartageně, třetí syn přijal úřad tajemnický u guvernéra v jižní Africe a potom v jihoamerickém Surinamu, a čtvrtý a nejmladší syn, narozený r. 1777, proslavil se jako mořeplavec.

Sám vám nemohu pověděti, proč John Ross musil jíti za chlebem na moře ve věku tak útlém, když jeho bratr zaujímal přední důstojenství ve službách národa. Vím jenom, že měl záhy příležitost spatřiti širá moře na třech cestách do Indie Západní a na třech plavbách do Indie Východní a že osvojil si velmi brzy vědomosti o moři, zemi a hvězdách, a to nejvíce vlastní pílí a přičinlivostí, takže vše dohonil, čeho neposkytla mu skrovná příprava školní.

Dbalý svých povinností, postupoval prostý námořník John Ross k vyšším hodnostem a vzbuzoval všecku důvěru u svých představených.

Také v bojích válečných osvědčil se na moři jako chrabrý hrdina, ač klesal již, byv třikráte poraněn.

Rokem 1805. vidíme Johna Rossa již jako poručíka a brzy na to jako velitele menších korábů a potom zase jako důstojníka královského loďstva v Severním a Baltickém moři. Té doby plavil se John Ross také daleko na sever evropský a stanovil zeměpisnou délku Archangelska v Bílém moři.

V hodnosti velitele počínal si John Ross v námořských plavbách velmi obezřetně, a vláda skládala v něho všecku naději, když jednalo se o tom, kdo by měl veleti výpravě, chystané na americký sever a najíti tam kýženou cestu na západ. Anglický parlament usnesl se tehdy, že vláda vyplatí šťastnému objeviteli Severozápadního průlivu 20.000 liber šterlinků, tedy skoro půl milionu našich korun. Všeobecně

se očekávalo, že splavný ten průjezd ukrátí cestu z jednoho moře do druhého, usnadní plavbu do východních krajů asijských, a povznese panství britského obchodu.

Roku 1818 ujal se John Ross vrchního velení obou lodí „Isabella“ a „Alexander“ a dostal se šťastně do Baffinova zálivu, prozkoumal pobřeží tamějších pevnin, ukázal cestu k výnosnému rybaření, ale daleko na západ nepřišel, protože se domníval, že mu v další plavbě překáží hornatá země. Podvelitel Parry marně se přimlouval, aby John Ross ve výzkumech pokračoval, neboť tušil, že se najde nějaký průliv, jímž by se mohli dostati do velikého moře Arktického. Ale vrchní velitel měl mínění jiné a vracel se z výpravy, aniž byl severozápadní průliv odkryl.

John Ross byl si vědom nezdaru prvé expedice a toužil po tom, aby mohl veleti výpravě nové a šťastnější. To se mu také podařilo. Jeho přítel Felix Booth — čte se Búc — přispěl k provedení druhé výpravy Rossovy valnou měrou, a roku 1829 plavil se John Ross do polárních krajů amerických nanovo, tentokráte již lodí parní, jménem „Victory“, t. j. „Vítězství“. A tato výprava byla skutečně vítězná, byť i nesplnila očekávání britského kupectva. Parník dýmal v polárních těch vodách poprvé a brázdil si cestu k novým objevům. Tehdy zjištěna byla nová souš, a poloostrovu dáno jméno Boothia Felix. Rozumíte zajisté, proč jej tak John Ross nazval. Zamrzlé moře přinutilo Rossa, aby tam se svou lodí přezimoval. Různými výlety obohacovala lodní posádka své vědomosti v nové polární zemi. Ale ani rok 1830 a 1831 nebyly plavbě příznivější, a Ross přezimoval skoro na témže místě po druhé a po třetí. Leč také v květnu roku 1832 nemohl se Ross s místa hnouti a byl nucen parník opustit, hledaje spásu na saních. Na štěstí našel zásoby, které tam na jedné výpravě zanechal Parry; vysvobozen byl tak od jisté smrti, neboť by byl musil zemříti hlady, a mohl přezimovati v nehostinném severu po čtvrté. V létě 1833 nastoupil Ross zpáteční cestu ve člunech a byl by se všemi účastníky výpravy zahynul, kdyby šťastnou náhodou nebyla je zachránila loď „Isabella“, týž koráb, na němž se plavil za své prvé expedice.

Na druhé té výpravě John Ross mnoho zkusil a obohatil zeměvědu novými zprávami. Pro tyto zásluhy byl po svém návratu do Anglie povýšen do stavu rytířského a po dalších nových plavbách jmenován rearadmiralem (čte se rýredmirel).

John Ross zemřel v Londýně r. 1856.

* * *

Synovec tohoto mořeplavce, James Ross, provázel svého strýce na mnohých cestách rovněž jako statečný badatel polárních krajů nejenom na severu, ale také na jižní polokouli. Té doby naléhalo se na to, aby byly prozkoumány též polární krajiny jižní čili antarktické. Anglická vláda odhodlala se k takové výpravě sama a svěřila vedení osvědčenému komandéru Jamesu Rossovi. Volbou tou byl uznán James Ross za nejzpůsobilejšího ze všech tehdejších mořeplavců.

V září 1839 opustil James Ross Anglii a plavil se na jih, zastavil se na ostrově sv. Heleny a v Kapském městě a přirazil v srpnu 1840 do Hobartu, hlavního města Tasmanie, kde byl skvěle přijat a hostěn Johnem Franklinem, tehdy ještě guvernérem ostrovní kolonie. Obě výpravní lodi „Erebus" (Podsvětí) a „Terror" (Hrůza), přestály cestu šťastně a hotovily se v Hobartu na vlastní expedici antarktickou. Výsledky Rossovy výpravy byly slavny. Ačkoli cestu do polárních krajů jižních ukázal již mořeplavec Cook a po něm mnozí jiní odvážlivci, přece pronikl James Ross nejdále a dosáhl dne 23. února 1843, když se tam po svém přezimování v Tasmanii opětně vrátil, nejjižnější šířky, kteráž potom téměř šedesát let nebyla nikým překonána. Cestami tohoto mořeplavce získala zeměvěda velmi mnoho, a James Ross došel uznání u všech národů. Anglická vláda povýšila ho do stavu rytířského a jmenovala ho jako jeho strýce rearadmiralem. V dějinách zeměvědy vychvaluje se James Ross jakožto polární cestovatel nejzkušenější, jaký kdy byl živ, a jakožto mořeplavec smělý, obezřetný a šťastný.

James Ross narodil se r. 1800 a zemřel r. 1862.

Mezi mnohými objevy náleží tomuto plavci zásluha, že odkryl u jižního pólu dvě zasněžené sopky, a to jednu činnou a jednu vyhaslou. Jména svých dvou korábů přenesl James Ross také na tyto dva vulkány. I zove se od té doby prvá sopka živá Erebus a druhá menší a vyhaslá Terror.

Poslední dobou pronikli ještě dále k jižní točně jiní polární cestovatelé. James Ross dostal se za 78. stupeň, odvážný Nor Borchgreving o několik minut dále a kapitán Scott až za 82. stupeň. Ale nejdále dospěl dne 9. ledna 1909 poručík lodi „Nimrod", slavený hrdina Shackleton (čte se Šekltn), překročiv dokonce 88. stupeň. Byl tedy vzdálen od samého pólu zeměpisného pouze 178 km, což jest asi tolik, jako vzdálenost mezi Prahou a Šumavou.

Na téže výzkumné cestě označen byl také blíže jižní pól magnetický.

O zjištění severního pólu magnetického přísluší zásluha Jamesu Rossovi. Objevil jej na svém sáňkovém výletu 1. června 1831 za 70. stupněm severní šířky a při 96. stupni západní délky, tedy asi tam, kde čteme na mapě Boothia Felix.

Podávám zde výňatek ze zprávy, jak ji James Ross sám předložil královské společnosti v Londýně.

Jak byl objeven magnetický pól severní.

Ocelová tyčinka, zavěšená v těžišti, zaujímá polohu vodorovnou. Zmagnetuje-li se taková tyčinka, nabyde nových vlastností: jeden konec její bude míti pól severní a druhý jižní.

Zavěsí-li se tato magnetka v těžišti, nebude již zaujímati v našich krajinách polohy vodorovné, ale skloní se pod rovinu vodorovnou a

Krušný pochod ve sněhu a ledu.

Výprava velitele Antonína Fialy objevila na severu mnohá neznámá místa. Nový ostrov zde zobrazený zove se Vídeňské Nové Město. Sáňková expedice postupuje právě za kruté bouře v samém sněhu, a lidé i tažní psi zapadají hluboko do závějí. Vyňato z Fialova spisu „Zápas s polárním ledem“.

Ku stránce 127.

bude ukazovati severním pólem svým k severu. Příčinou toho jest naše země, kterou pokládáme za ohromný magnet.

V krajinách severnějších jest úklon čili inklinace ještě větší, dále pak k rovníku stále menší, takže v jistých místech krajů rovníkových zaujme inklinační magnetka polohu vodorovnou.

I mohlo se očekávati, že blízko točen najdou se místa, kde inklinační jehla postaví se docela kolmo. Fysikové označili ta místa na základě různých pozorování dost přibližně a vypočetli, kde na zeměkouli měly by se památné ty magnetické body čili póly hledati.

Zjištění magnetického pólu severního a jižního bylo spojeno s velikými překážkami, protože oba body leží uprostřed věčného ledu, v nehostinných krajinách polárních a v pustinách liduprázdných a mrazivým dechem dýšících.

Ale odvážní mořeplavci nasadili své vlastní životy, podstoupili zápas se všemi hrůzami děsného podnebí a vraceli se mnohdy jako vítězové lidského snažení.

„Již tušili jsme“ — píše komandér James Ross roku 1831 — „že se naše sáňková výprava naléza blízko kýženého a tajemného bodu. Cítili jsme, že jsme již u cíle svého vroucího přání, a že rozluštění tajemství o severním pólu magnetickém usouzeno jest nám. Přibližný výpočet toho bodu, naší výpravě zajisté již velmi blízkého, posiloval nás v naději, zmenšoval trýzně a útrapy námořského pochodu, a všickni snili jsme jen o tom, jak bychom co nejdříve mohli vztyčiti anglickou vlajku na severním pólu magnetickém.

Opouštěli jsme Anglii s ujištěním spolehlivých odborníků, že domnělé místo magnetického pólu severního hledati jest při 70. stupni severní šířky a na 98. stupni a 30 minutách západní délky. Dle těchto výpočtů měl jsem na své loňské (1830) pozemní výpravě, když prodléval jsem na mysu Felixově, k magnetickému pólu jenom asi 10 angl. mil (16 km). Ale tehdy scházely mi potřebné nástroje, a já vracel se do hlavního tábora s nepořízenou.

Roku 1831 přezimovali jsme v polárních těch končinách po druhé, a to nedaleko stanoviska loňského. I doufal jsem, že příštím jarem se mi podaří prozkoumati krajinu s výsledky lepšími. Proto zabýval jsem se magnetickým pozorováním celou zimu a mohl jsem stanoviti hledaný bod ještě přesněji, nežli jej určili fysikové v Anglii. Velikou měl jsem radost, když inklinační jehla ukazovala blízko kotviště sklon 89 stupňů. Scházel tedy do 90 stupňů pouze jediný, a magnetka byla by se postavila docela kolmo. Všickni jsme doufali, že jsme již u samého pólu magnetického. Touha po samém pólu vypudila nás z korábu do ledových pustin, a dne 27. máje 1831 byli jsme již na pochodu. Kapitán John Ross vyprovázel nás s tlupou soudruhů a rozloučil se s námi u břehů západního oceánu.

Povětří nám toho dne nepřálo a nebylo o mnoho lepší ani později. Ale naše opatření nedovolovalo, abychom čekali na počasí příznivější, a proto pokračovali jsme ve výzkumech za velikých překážek. K tomu všemu dostavila se u všech ještě choroba oční a zánět ztěžoval pochod. I utábořili jsme se za 69. stupněm severní šířky a u 94. stupně západní

délky. Pohoda se zatím zlepšila, a my mohli se zase oddávati magnetickému pozorování. Té doby znamenali jsme již inklinaci 89 stupňů a 41 minutu. O jak byli jsme vděčni, že zachovala se k nám pohoda milostivěji a usnadnila nám dovršiti naše bádání. Blízký cíl našich tužeb posiloval umdlené a vzpružoval je k vytrvalosti.

Dne 29. máje večer mohli jsme zase opustiti tábořiště a pokračovati na obtížné cestě. Místy vyčnívaly prahorní skály, a tvrdé horniny střídaly se s vápencem. Večer byl chladný, noc mrazivá. Teploměr ukazoval přes 40° R pod nulu. Vyšetřování zátok zabíralo nám mnoho času.

Dne 30. máje z rána ustali jsme v pochodu a zjistili jsme, že se nalézáme na 69° 46' 25" severní šířky a 95° 49' 11" západní délky. O půl desáté v noci byli jsme již zase na nohou a křižovali jsme krajinu, ač nám hustá mlha a vánice pochod znesnadňovaly. Když pak se o půlnoci obzor vyjasnil, vystoupil jsem na výšinu a mohl jsem přehlédnouti krajinu ledem zatarasenou. Bylo patrno, že tam koncem léta bývá volný průchod. Litoval jsem velice, že jsme k těm místům nezamířili již loni. Záhada, kterou jsme sledovali, mohla býti rozluštěna již tehdy.

Urazivše za den 13 mil, tábořili jsme zase z rána dne 31. máje v ledové krajině. Dle našich výpočtů měli jsme k magnetickému pólu již jen asi 14 mil. Nevýslovná touha unášela mne stále k tajemnému tomu bodu, a já snažil se využitkovati teď každé chvilky. Nechtěl jsem již otáleti ani na okamžik. Nepředvídaná bouře mohla nám vše pokaziti. Proto uznal jsem za dobré zhostiti se na nějakou dobu skoro všech zavazadel a nastoupiti hned další pochod.

Bylo 1. června 1831, když jsme v 8 hodin ráno dostihli vypočteného místa. Pochod byl namáhavý, ale ctižádost pobádala nás k vytrvalosti. Nemám zde slov, abych vyjádřil, co každý z nás v té chvíli cítil. V duši plápolal žár nadšení, a nedočkavost rozněcovala naši mysl. Všem bylo u srdce volno, a v duchu vyslovoval každý slova: konečně u cíle. Zapomněli jsme pojednou na všecky strasti a lopoty a viděli jsme se všichni zase doma u svých krbů. Klidný a šťastný život na sklonku našeho pozemského putování měl býti odměnou za rozřešené tajemství v ledových pláních.

Té památné chvíle nebylo blaženějších lidí na zemi. Posvátným rozechvěním dojati rozhlíželi jsme se po kraji. Domnívali jsme se, že tam uvidíme snad mohutnou horu vysokou jako nějaký Montblanc nebo dokonce nebetyčné pohoří celé ze železa nebo z magnetu samého. Představovali jsme si končinu světa, kde magnetický pól se skrývá, jako místo romantické a začarované. Ale zatím spatřili jsme jenom krajinu sklánějící se mírně k moři, nízkou a jednotvárnou. Málo kde vyčníval z ní vyšší kopeček sotva 60 stop vysoký. Byli jsme tedy ve své obrazotvornosti sklamáni. Příroda nehonosí se tam žádným památníkem, jenž by označoval tajeplné místo, nadané záhadnou mocí a silou. Pokorně a zamlkle skláněli jsme zase zrak svůj k zemi a posilnili jsme se uspokojením, že k hledanému tajemství povedou nás bezpečně výpočty a čísla.

Potom hledali jsme příhodné místo k táboření. V dáli spatřili jsme několik sněhových chýší eskymáckých a zaměřili jsme k nim. Domky byly opuštěny a mohly nám býti za nepohody útočištěm. Rozložili jsme se táborem blízko nich a ještě téhož večera započali jsme svá pozorování magnetická a pilně jsme je zaznamenávali.

Pozorovací stanice byla tak šťastně volena, že tam naše radostné rozechvění dostoupilo vrcholu: inklinační jehla postavila se tam na 89° 59'. Scházela tedy pouze jedna minuta do plné devadesátky. Také pozorovali jsme magnetické jehly deklinační, a všecky chovaly se nepohnuté na důkaz, že vznášejí se nad samým pólem magnetickým. Ihned přáli jsme si všickni navzájem a pospíchali jsme, abychom vztýčili na magnetickém tom pólu anglickou vlajku a prohlásili jej s příslušnou zemí ve jménu Velké Britanie a krále Viléma IV. za nový majetek korunní. Z blízkého zálivu byly pak snášeny kusy vápencového kamení, a za krátko označovala nanesená mohyla místo, kde byl severní magnetický pól zjištěn a nalezen. Krabice do mohyly vložená obsahuje v sobě podrobnější údaje velepamátného toho objevu zeměvědného. V nejblaženější náladě toužili jsme jen po tom, aby významná ta událost nebyla označena toliko pouhou hromádkou kamení, ale aby ze zamrzlé půdy nad magnetickým pólem vypínal se památník aspoň tak mohutný, jako jest pyramida Cheopsova.

Bod hromádkou kamení označený nalézá se na 70° 5' 17" severní šířky a na 96° 46' 45" západní délky.

Zpáteční pochod byl velmi namáhavý, ale všickni účastníci prožili jej bez úrazu. Dne 13. června 1831 byli jsme již zase na svém korábu, a nám zdálo se, že 28 dní našeho pochodu prošlo jako ve snách."

První plavba celým Severozápadním průlivem.

Od záhuby Franklinovy výpravy na daleký sever americký uplynulo půl století, ale nikomu se nepodařilo, aby proplul celým Severozápadním průlivem, ač se o to pokoušely mnohé expedice. Vítězství toho dobyl teprve norský polární cestovatel Roald Amundsen.

Mořeplavec ten osvojil si mnoho zkušeností o arktických krajinách již za plaveb dřívějších a mohl se odvážiti na třetí polární výpravu s nejlepšími nadějemi. Loď „Gjöa" osvědčila se na výzkumech gronských tak znamenitě, že jí bylo užito i o výpravě podniknuté Amundsenem v letech 1903—1906.

O památné té plavbě vydal Amundsen zajímavé dílo s nápisem: Severozápadní pasáž. Dílo to vyšlo tiskem v několika jazycích.

Úkolem Amundsenovým bylo, aby znovu zjistil polohu magnetického pólu, určeného již sedmdesáte let před ním od Jamesa Rossa, a vykonal plavbu celým Severozápadním průlivem.

Loď „Gjöa" byla malá a hostila všeho všude jenom šest účastníků. Východiskem výpravy byla Christianie, hlavní město Norska.

Amundsen dostihl šťastně končin rozložených kolem magnetického pólu a snažil se proniknouti dále průlivem na západ, ale podařilo se mu připlaviti se až k moři Beringovu teprve po dvojím přezimování. Za zimy podnikal Amundsen vycházky do nitrozemí a poznal podrobněji život mnohých kmenů eskymáckých.

Za posledního přezimování podíval se Amundsen daleko do vnitřku chladné Alašky a mohl tam vyzvednouti uchystanou poštu pro všecky účastníky své výpravy. To bylo radostí, když rozbalovala se po tak dlouhé době psaní, a když prohlížely se zásilky od přátel a známých. Amundsenovi byla tak zároveň poskytnuta příležitost, aby mohl o své výpravě poslati první zvěst do Evropy. Výlet do Eagle City (čte se: Igl sity, t. j. orlí město) vyžadoval šest neděl.

Spis Amundsenův seznamuje čtenáře s různými příhodami namáhavé cesty a vyličuje život Eskymáků, v polárních samotách jako zakletých, poutavými slovy a živými barvami. Podávám zde z něho skrovné úryvky.

Na dalekou svou cestu vzal s sebou Amundsen též hodný pytel pestrých perliček skleněných. Myslil si, že najde i v těch nejodlehlejších končinách polárních Eskymáky, kteří budou míti ze skleněných tretek radost, a že bude moci dostati za korálky maso a kožešiny.

Amundsen slýchal a čítal, že všickni národové světa rádi zdobí se šperky, a že Eskymáci ledových krajů severoamerických nebudou činiti výjimku; a přece se zklamal, neboť poznal eskymácké kmeny, jejichž příslušníci nevědí nic o fintění a šperkování.

Eskymáci tamější nemají skoro nic jiného na starosti, než jak by si opatřili prostředky k získání potravy a ukojení hladu.

Každý jednotlivec pořizuje si věci pro sebe sám a vede tedy život jako Robinson. Jednou šije si oděv z kožešin sobích a tulením, jindy dělá si náčiní a nástroje z kostí nebo rohů tura pižmového a z parohů sobích, a opět jindy zhotovuje si dovedně luk, šíp a oštěp. V jedné osobě několik mistrů a řemeslníků zároveň.

Ale co by železo bylo, většina těch Eskymáků neví. V domácnosti nenajde člověk nic ze železa, nic ze skla, ba téměř nic ze dřeva. Po látkách vlněných, bavlněných a lněných, jakož i po provazech, motouzu a nitích konopěných ani památky. Eskymák severoamerických břehů nezná žádných stromů, neví, co je střelný prach a palná zbraň, ale tím lépe zná zvěř polární, led, sníh, vánice, ledovce, temnoty zimní a půlnoční slunce.

Silný chrup prokazuje Eskymákovi při práci znamenitou službu. Bez zubů nemohl by polární ten obyvatel vydělati ani kůže potřebné na spodní a svrchní oděv, a Eskymačka nemohla by svému muži zouvati těžké a vysoké boty. Mohutné špičáky se sice podivným tím stahováním promočené a zmrzlé obuvi notně obrušují, ale o bolení zubů se tam přece neslýchá.

Také eskymáckému jazyku vyměřeny jsou podivné výkony. Co u nás zastává smeták a kartáč, svěřuje se jazyku. Zvláště dobře osvědčuje se ten ústroj ve vylizování, a ústa nejsou tedy nejčistší částí těla

Eskymáci usazení ve svých člunech, kajacích, loví tuleně harpunou. Lovecká ta zbraň opatřena jest řemínkem. Druhý konec řemínku připevněn jest k vaku naplněnému vzduchem. Potápí-li se raněný tuleň nebo mrož, zabraňuje vak, aby se kořist ponořila.

lidského. Snad jen z toho důvodu se Eskymáci nelíbají a dotýkají se raději navzájem svých nosů.

Eskymáci neznají svíček, petroleje a svítiplynu a osvěcují nitro svých sněhových domků pouze tukem tulením a rozdělávají oheň třením kamenů.

Vlákna sobích šlach slouží jako nitě a kostička rybí jako jehla.

Velikou cenu má tam na severu sirka a hřebík ze železa. Za krabičku sirek nebo ocelovou jehlu dostal Amundsen dvacet chutných lososů, za rezavý hřebík několik sobích kýt, za tabulku čokolády tucet vzácných kožešin. Ale Amundsen byl nucen počínati si při výměně velice skoupě, protože nevěděl, jak dlouho bude služeb eskymáckých potřebovati.

Jednou platil za postavení sněhových chat hřebíky, po druhé za výpravu sáňkovou čokoládou.

Za přislíbenou pušku sloužil Eskymák výpravě po mnoho neděl, dopravoval zprávy od zamrzlého korábu do veliké dálky a spolehlivě odevzdával listy zasílané účastníkům jiné zamrzlé expedice.

Za prostý nůž vyměnil Amundsen statného psa, zvaného Achkeamullea a hleděl si ho jako věrného přítele velmi pečlivě, ačkoli se dlouho musel cvičiti, nežli se naučil vyslovovati jeho jméno.

Jindy dostal Amundsen za sekyrku celý oděv z tulení kožešiny neobyčejně pěkně ušitý. Byly to šaty, které Eskymák již nosil, a Amundsen mohl býti jist, že jest v něm nasazen kousavý hmyz. Ale otužilý mořeplavec překonal v sobě všecken odpor, a oblekl na se raději tulení oděv obnošený nežli šaty nově objednané. Takovéto šaty dělají Eskymačky sice velmi rychle, ale za to velmi nedbale, takže jsou brzy k nepotřebě.

Dokud se výprava Amundsenova zdržovala mezi Eskymáky v nejodlehlejších končinách, opatřovala si výměnou kožešiny a potravu za babku. Ale jakmile se ocitl Amundsen v Alašce mezi Eskymáky, kteří již znali kovovou minci a cenu zlata, platil všecko velmi draze. Platil-li daleko na severu za celý oděv tulení několika jehlami nebo nožem, měl dáti ve zlatonosných krajích osídlené Alašky za pouhou kazajku asi půldruhého sta korun dle našich peněz. A čím blíže k nějakým zlatým dolům, tím dráže. Za sněžné střevíce žádají tam místy 40 dolarů (po 5 korunách) a za psa do sáněk 50 dolarů. Když svého času objevovalo se zlato v jednom místě nejvíce a zpráva ta roznesla se po kraji, nabízeli lidé za celý psí potah několik tisíc dolarů, ale marně.

Amundsen vzpomínal v civilisovanějších těch místech studené Alašky, kde mohl dokonce již do svého domova telegrafovati, na hodné kmeny eskymácké, mezi nimiž na severu právě přezimoval, a chválí veřejně jejich krásnou povahu a duši. Zároveň vyslovuje přání, aby tito dobrodincové polárních výprav ještě dlouho žili v dosavadní své vzdělanosti a nezkazili se kulturou evropskou. I v krajích věčného ledu může žíti lidstvo jako v ráji.

Rajské chvíle prožívají Eskymáci po šťastném lovu a jedí, až se hory zelenají. Ale umějí-li se až přejídati, dovedou také trpěti hlad několik dní.

Na Eskymáky díval se Amundsen jako na lidi jiného světa a nemohl ani pochopiti, že neumějí plovati, ačkoli bývají na vodě celé dny a týdny. Se zalíbením díval se na malé ty postavy, jak obratně umějí stavěti sněhové domky, chtějí-li někde tábořiti. A Eskymáci tábořívají každou chvíli jinde a cvičí se tedy ve stavbě sněhových chat celý rok a celý život. Hezký a útulný domek umí Eskymák zbudovati za hodinu a brzy na to zpívá si v něm své jednotvárné melodie stejné po všecka léta.

V domácnosti Eskymákově není žádného bohatství a přepychu, ale také není mezi příslušníky kmene závisti. Majetek jednoho jest majetkem všech, kdo nejdříve rozdělá oheň, dělí se oň s ostatními. Vzájemně půjčují si psy i ženy.

Náboženstvím si tam nikdo hlavy neláme. Na pána Boha žádný nespoléhá, a každý hledá pomoci pouze při sobě a u svých soudruhů. Od nějaké bytosti nadpřirozené Eskymák útěchy nečeká a také jí nikdy nežádá. Co je strach před posmrtnými tresty a záhrobním trápením a mučením, Eskymáci rovněž nevědí.

Mezi sebou jsou si všickni Eskymáci rovni a nečiní rozdílu mezi pánem a nepánem, učeným a neučeným, bohatým a chudým. S Evropanem vysoké hodnosti a vznešeného postavení jedná Eskymák rovněž tak a mluví s ním nenuceně a přirozeně, jako s každým svým rodákem. Eskymák není ani ponížený, ani nadutý a vypínavý.

Čas u Eskymáků mnoho neplatí. Všickni řídí se slovy: Jen žádný spěch.

Kromě obyčejných pěti smyslů mají prý Eskymáci ještě smysl šestý: umějí větřiti jako pes, nalézají pravou cestu svého cíle i za nejhustší mlhy a za nejtemnější noci, řídí psí potah po širé pláni ledové, kde není cest a žádných znamení, jako po nejlepší silnici, a nikdy nezbloudí.

V krušných dobách životních a zápasech se živly Eskymák nereptá a snáší klidně svůj osud. Žije-li na zemi hodně, dostane se po smrti na měsíc, ostatní na jiné hvězdy a zcela nehodní ocitnou se v hlubinách zemských.

O některých silách přírodních vědí severoameričtí Eskymáci málo nebo nic, a Amundsen měl snadnou práci, chtěl-li, aby všickni účastníci výpravy byli pokládáni od domorodců za bytosti, nadané zvláštní mocí. Když se totiž roznesla zpráva, že ve vlasti Eskymáků objevili se náhle běloši, sbíhali se domorodci z daleka široka a obstupovali zamrzlou loď. Někteří vážili cestu několik set kilometrů dlouhou, jen aby uviděli zase jednou bílé lidi. Z pouhé opatrnosti oznámil Amundsen Eskymákům, že přichází z daleké země, kde každý běloch jest nadán mocí čarodějnou. Domorodci porozuměli směsici slov, vzatých z eskymáčtiny a přiměšků norských a čekali na nějaký div. Amundsen spojil již před tím hromádku střelného prachu, uloženého do sněhového domku, s doutnákem, a nežli se Eskymáci nadáli, vyletěla chata do povětří. Teď domorodci věřili, že běloši umějí čarovati.

Za třetího přezimování na kanadském severu, kde zelenala se již tráva a pučelo kvítí, nacházela výprava Amundsenova také dříví, vyvržené na břeh vlnami mořskými, a setkala se s americkými velrybo-

lovci, kteří, opatřujíce našim dámám kostici do korsetů, rozšiřují zároveň vědomosti zeměpisné a doplňují poznatky polárních výprav zajímavými údajemi oceanografickými. Za prvé zprávy o polárních mořích děkuje zeměvěda jenom velrybolovcům.

Po tři léta neslyšel Amundsen, co se děje ve světě, a pojednou dověděl se na nejsevernější americké stanici telegrafické v Alašce, že vypukla válka mezi Ruskem a Žaponskem. Zpráva ta překvapila ho rovněž tak jako pohled na zakrsalý smrček. Samou radostí nad svěžím stromečkem vyhrkla mu slza z očí.

Když se Amundsen vrátil ze svého výletu na pobřeží, zastal svého soudruha v posledním tažení. Gustav Wiik onemocněl zánětem plic, a nebyla naděje zachovati chorého při životě. Lékaře výprava postrádala, a hořčičný obkladek nepomohl. Na dalekém tom severu Wiik dokonal a tam je také pochován. Ledové kry obstupují opuštěný hrob, a prostý kříž dřevěný označuje místo posledního odpočinku Wiikova.

S těžkým srdcem opouštěla ten kraj Amundsenova výprava a na důkaz smutku vzdala poslední čest svému soudruhovi, spustivši se stožárů lodní vlajku. Za nedlouho brázdila si „Gjöa" zase cestu v širém moři a hrob zmizel všem s očí navždy. Wiikovi nebylo dopřáno, aby spatřil svou vlast po šťastném ukončení památné plavby.

Nome bylo první město na americké Alašce, kde Amundsen se zastavil, a den 31. srpna oslavoval se tam jako nějaký svátek.

Loď „Gjöa" dostihla krajů lidmi osazených ve stavu velmi zbědovaném. Ráhna vzala za své, a lodní stroj se pokazil. „Dobře ještě" — dí Amundsen žertovně — „že se nám nepolámal náš milý mlýnek kávový."

První, kdož odvážného badatele uvítal po dlouhé době zvučnou angličtinou, byl americký velrybolovec. Slova: „Jste snad Amundsen?" nevymizí statečnému Norovi nikdy z paměti.

Za kožešinami.

Mnoho zajímavého o kožešinách severoamerických vypravuje ve svém spise duchaplný Francouz Jules Verne. Či nečetli jste jeho živé líčení dobrodružné cesty, nadepsané „Země kožešin?"

Kožešiny byly zajisté mezi prvními pokrývkami, jimiž se člověk odíval, a vedly k tomu, že pro velikou spotřebu vznikaly také veliké kožešnické obchody a že zakládaly se společnosti a podnikatelstva, jejichž účelem bylo opatřovati kožešiny v různých krajích světa. Poptávka po kožešinách zvláště krásných byla stále veliká. Nejvíce toužilo se svého času po kožkách bílých jako padlý sníh.

Drahocenné kožešiny přicházely k nám před dávnými dobami z krajů zauralských, a jemná sobolina náležela mezi nejdražší zboží. Když pak sobolů za Uralem ubývalo, táhli lovci dále na východ, ob-

jevovali nové kraje, před tím neznámé, a odkryli tak znenáhla širošírou Sibiř. Kdyby nebylo sobolů, nebyla by Sibiř tak záhy objevena.

V severní Americe slynul bohatstvím kožešnické zvěře kraj při zálivu Hudsonově v Kanadě. Odvážní lovci pronikali tam pustinami, lapali zvěř z husta do pasti (anglicky trap), křižovali neznámými končinami, poznali tak mnoho jezer, řek a hor a prokazovali zeměvědě znamenité služby. Lovci ti byli ve službách zvláštní společnosti, zvané Hudsonské a založené v Londýně roku 1670 a vyměňovali u domorodců vzácné kožky zvířat kanadských za zboží evropské. Běžné jméno těch lovců bylo obyčejně trappers, t. j. trapeři.

Sumy peněz, které se utržily za prodané kožešiny, získané v krajinách kolem Hudsonova zálivu, byly úžasné, ale ten, jenž ukázal tam cestu, nedožil se vděku, ale skončil bídnou smrtí.

Chcete věděti jméno jeho?

Byl to Henry Hudson (čte se: Hadsn). Proslulý ten polární mořeplavec anglický zabýval se mnoho výzkumem severních krajin, plavil se také z Gronska k nynějšímu pobřeží Labradoru a objevil širošírý záliv nazvaný jeho jménem. Když pak přiblížila se zima, byl Hudson nucen přezimovati v nejjižnější části zátoky, a výprava trpěla nedostatkem potravy. V té tísni vzbouřilo se mužstvo a zanevřelo na Hudsona tak, že ho v noci přepadlo, svázalo a vysadilo dne 26. června 1611 do otevřeného člunu i s jeho synem Johnem a několika jeho věrnými na širé moře, zanechavši všecky beze všech zásob, nástrojů, zbraní a náčiní vlnobití a divochům na pospas. O osudu ubohých nedověděl se potom nikdo.

Drahé kožešiny vylákaly ruské lovce (promyšleníky) nejen daleko do vnitř Sibiře, ale až na konec k samým břehům Tichého oceánu, a nejodvážlivější kozáci ocitli se pojednou v revíru drahocenné vydry mořské. Od té chvíle toužil každý ruský lovec jenom po hebké, lesklé a něžné kožešině z mořské vydry, a cenná ta zvěř stávala se na asijských březích ruských vzácnější a řídčejší. Proto byli kozáci vábeni ještě do vzdálenějších končin a stopovali mořskou vydru také na sousedních ostrovech.

Cestou takovou proslavil se zvláště kozák Semen Děšněv, obeplul pobřeží poloostrova Čukčův, odhodlal se nastoupiti plavbu širým mořem na východ a doplavil se šťastně roku 1648 až ke břehům nynější Alašky. Byl tedy první, jenž dokázal, že starý svět nesouvisí na severu s pevninou americkou. Mys východního kraje asijského zove se posud Děšněv.

Ale památná plavba kozáka Děšněva ostala tehdy světu neznámou, a ani car Petr Veliký nedověděl se o pamětihodné té události, neboť ještě krátce před svou smrtí napsal vlastní rukou návrh na vypravení expedice, jejíž úkolem by bylo zjistiti, zdali Asie souvisí na severovýchodě s Amerikou, a zdali by bylo možno rozšířiti ruské panství až do nového dílu světa.

Závěť carova byla skutečně provedena a úkol vznesen na Beringa a jeho společníka Čirikova.

Vít Bering, psávaný z husta též Behring, pocházel z Jutska a měl jakožto mořeplavec, zaměstnávaný ve službách dánských, pověst zdatného námořníka. Proto ho vzal car Petr Veliký do svých služeb a jmenoval ho kapitánem mariny. Bering osvědčil se té doby i ve válce se Švédy a získal si pro svou neohroženost důvěru u ruského dvora.

První výpravou zjistil Bering, že mezi Asií a Amerikou prochází průliv, zvaný nyní jeho jménem, a přinesl zajímavé zprávy o Kamčatce a tamějších vzácných zvířatech s drahocennou kožešinou.

Druhé výpravy, řízené Beringem, súčastnily se dva koráby. Několik vědeckých odborníků mělo si všímati všech poměrů zeměvědných ve východní Asii a přesvědčiti se, zdali břehy soušin, objevených na východě asijském, nejsou snad břehy pouhých ostrovů či náležejí-li ohromné pevnině americké. Bering připlul skutečně ke břehům americkým, ohledal je, a vracel se, obohacen novými vědomostmi zeměvědnými, ke břehům sibiřským. Na zpáteční té cestě zvěděl teprve Bering, že v objevení průlivu předešel ho již kozák Děšněv.

Ale větry a bouře spikly se tentokráte proti odvážlivým plavcům takovou silou a mocí, že je zahnaly od Aleutů k pustému ostrovu, vzdálenému od Kamčatky asi 200 km, a vyvrhly trosečníky na břeh dne 5. listopadu 1741. Nemocný Bering zaplatil tuto památnou výpravu svým vlastním životem a zemřel tam několik neděl na to. Ostrov pak nazván jest Beringovým.

Nyní jest Beringův ostrov osazen několika sty Aleuty, a oživují jej též stáda sobů tam aklimatovaných.

Z mužstva Beringovy výpravy zachránilo se jen málo lidí v malé lodičce. Mezi nimi byl také přírodozpytec Jiří Steller, vojenský lékař petrohradský. O všech příhodách trosečníků můžeme se dočísti v jeho spise „Cesta z Kamčatky do Ameriky".

Steller pobyl potom ještě dvě léta na Kamčatce a bedlivě si všímal přírody a jejího života. Zvláště jsou poutavé jeho zprávy o mořských zvířatech.

Steller vyličuje podrobně také život památného ssavce mořského, nyní na dobro již vyhubeného. Je to zvíře, podobné poněkud ohromnému mroži a uváděné v přírodopisných knihách jakožto ochechule, siréna neboli koroun čili mořská kráva, latinsky Rhytina Stelleri. Ssavec ten vymizel úplně se světa, a v musejních sbírkách spatřují se po něm pouze lebky nebo snad také celé kostry. Ale těch je tak málo na světě, že by je mohl člověk na prstech spočítati.

Tragický jest konec obrovské té sirény, jež oživovala kdysi mořské břehy u Kamčatky a Alašky. Ale tragická jest i smrt přírodovědce, jehož jménem byl řečený druh ochechul blíže označen.

Když se ocitli trosečníci Beringovy výpravy na onom pustém ostrově, viděli, že se na pobřeží pasou zvláštní obrovští tvorové a že upomínají veškerým způsobem svého života na hovězí dobytek. Břehy byly samá chaluha, a ta šla stádu podivných netvorů k duhu. Mezi nimi byli kusové obrovských rozměrů, a nejeden byl až deset metrů dlouhý. Ve společnosti zvířat starých byla též mláďata a ssála mléko jako naše telata. I vemena podobala se vemenům kravským. Stellera zajímali ti

obrovští ssavci velice. Když pak se k nim on a jeho soudruzi blížili, stádo nehýbalo se z místa a neplašilo se, i když se Steller některého zvířete dotýkal. Zajisté že těch zvířat do té doby nikdo nepronásledoval, a že žádné z nich nepoznalo strachu a bázně před člověkem.

Ale jakmile se dotkla ostrova noha lidská, vedlo se nevinným tvorům zle. Trosečníci prožili na pustém ostrově několik měsíců a byli nuceni hájiti život, jak jen mohli. V té tísni pobíjeli, nač jen přišli, a stáda mořských krav se zmenšovala. Maso jejich chutnalo prý znamenitě, a pochutnávali si na něm také všichni plavci, kteří se později k ostrovu Beringovu připlavili. Za málo let nebylo tam po mořských kravách ani památky, a druh ten náleží dnes mezi živočichy vymřelé.

Steller vypravuje, že kůže těch mořských zvířat byla holá a plná záhybů, vrásek a rýh, jaké objevují se na kůře. Proto bylo dáno bezzubému tomu ssavci jméno koroun, německy Borkentier.

Po dvou létech, prožitých na Kamčatce, vracel se Steller ze Sibiře do Petrohradu, ale na zpáteční cestě nepohodl se s ruskými úřady, a návrat do Evropy byl mu ztěžován. Nemohl jsem se blíže dopíditi, proč. Dojel prý až dokonce k Moskvě, ale byl zvláštním poslem zadržán a vezen zase do Sibiře. Když pak zu kruté zimy vešla stráž do stanice, aby se zahřála a napila, ubohý Steller třásl se venku mrazem a zmrzl. Zemřel v Ťumeni za Uralem roku 1746, maje věku pouze 37 let.

Ale i po smrti Beringově a jeho účastníků nesla se touha Rusů k dálným těm zemím, plným zvířat s drahocennou kožešinou. Výprava Beringova jenom je ještě posilovala v nadějích. Když totiž trosečníci přezimovali na Beringově ostrovu a podnikali lov na zvěř, nashromáždili zároveň několik set jemných koží z vydry mořské, zboží to pro evropskou módu tehdy zcela nové. Steller píše, že by za každou takovou kožešinu dostal v Číně alespoň 100 dolarů. Od těch dob toužilo se jen po kožešině z mořské vydry, a daleké kraje asijskoamerické staly se cílem loveckým.

Za drahými kožešinami ubíraly se tam různé výpravy z Rusi evropské, a jména vůdců žijí dosud v paměti: Basov, Tolstoj, Levašev a jiní.

Ruská vláda podporovala účinně i obchodní společnosti, které si vzaly za úkol těžiti z původního bohatství na nové půdě americké a zakládala je bezúročitelnými půjčkami peněžitými.

Správu obchodní té společnosti měl roku 1790 kupec Baranov. Jméno jeho ozývá se trvale v názvu ostrova, přiléhajícího k americké pevnině, a vznik osady Nový Archangelsk čili Sitka jest jeho dílem.

Sitka stala se potom střediskem ruského obchodu na půdě americké a hlavním městem Alašky. Tam měl také sídlo pravoslavný biskup a s ním několik misionářů, kteří šířili mezi Eskymáky a rudochy víru Kristovu.

V několika létech utvořilo se na území nově odhalovaném několik společností obchodních, ale sloučily se brzy v jednu a požívaly v ruské té kolonii různých výsad a zvláštních podpor od ruské vlády. Leč „Rusko-americká společnost“ neprospívala a pracovala s prodělkem.

Rusko tedy nejenom z Alašky ničeho netěžilo, ale k udržení zámořské té osady ještě peněžitě přispívalo. Proto bylo snahou ruské vlády, aby se Alašky zbavila a nabízela „Ruskou Ameriku“ Anglii. Ale na konec dohodla se Rus se Spojenými státy severoamerickými a prodala jim Alašku roku 1867 za 7·2 milionu dolarů. Od té doby jest Alaška jakožto území čili teritorium součástí Unie severoamerické. Název „Ruská Amerika“ zmizel, a v zeměvědě ujalo se aleutské slovo Al-ak-šak, t. j. veliký kraj, v pozměněné podobě Alaška. Z husta psáváme též Aljaška.

Jako ve všem, tak i po přivtělení Alašky k Unii, počínalo si nové panstvo v zemi právě získané čileji nežli Rusové, a důkladné probádání těch končin světa bylo prvním jeho úkolem. Jedna komise vyměřovala pobřeží, hory, pohoří a řeky, jiná prozkoumávala poklady v zemi uschované a opět jiná seznamovala lidstvo s rybným bohatstvím a se všemi ostatními poměry přírodními.

Z výsledků těch se dovídáme, že na Alašce vypínají se též nebetyčné hory St. Elias, Mount Logan, Wrangell a Mac Kinley (6240 m), že překonávají leckdys i evropský Mont Blanc, že mnohé osněžené vrcholky, ležící blízko mořského pobřeží a na sousedních ostrovech, hrozně soptívají a vyvrhují za děsného zemětřesení popel a pumy daleko široko, dále že mohutné řeky oplývají velikým bohatstvím lososů a jiných tažných ryb, a že celá země, mající v rozloze téměř půldruhého milionu kilometrů, tedy asi dvakrát tolik jako celá říše naše i se zeměmi nově připojenými, přinese novému obyvatelstvo mnoho požehnání.

Maličká sídliště a drobné osady na severu jako zakleté počaly se rychle vzmáhati a růsti v městečka a města, a paroplavební spojení a železnice nově zakládané pojišťují jim krásnou budoucnost. Kromě Sitky má Alaška již mnoho jiných měst. Některé přístavy mají nyní pravidelné spojení se Seattlem po celý rok, jiné pouze v měsících letních. Této doby vypravují se na sever také četné parolodi zábavné, a turisté mohou potom slézati i tamější ledovce. Za celou okružní plavbu ze Seattle zaplatíte — jak dí lákavý program — pouze 100 dolarů. Dopíšete-li ředitelství železnice do Chicaga (Chicago & North Western Railway), dostanete anglický prospekt s obrázky a podrobnou mapou celé Alašky.

Alaška.

Amerika jest prý země divů, zázraků a humbugů.

Poslední slovo ostýchám se skoro přeložiti, poněvadž znamená křiklavou reklamu, kterou se má vylákati z lidí co nejvíce peněz za věci skoro bezcenné. Výraz ten vyslovují v Americe jako hambag a míní tím obyčejně šizení, napalování, lest a podvod.

Také chvála, rozhlašovaná před málo léty chvástavými slovy

o Alašce, zněla jako humbug. Americké noviny vytrubovaly o báječné té zemi zprávy neslýchané, jen aby se na ně chytlo mnoho kapitalistů a pomohli podnikavým spekulantům k tučným výdělkům.

Tehdy čítalo se ve všech časopisech: „Za čtyři miliony vydobytého ryzího zlata čeká v přístavě Michaelském na nejbližší paroloď, aby mohlo býti odvezeno ze zlatonosné Alašky do mincoven."

V nejbližším čísle těchže novin mohl každý čísti zase novou depeši: „Zlatokopec Smith vrátil se právě z Alašky do San Franciska s vytěženým drahým kovem v ceně jedenkrátstotisíc dolarů."

Los zvaný v Americe m o o s e (můs).

„Zlatokopec Murphy, jenž rýžoval s velikým štěstím zlato v řečišti drobné říčky v okolí Nome, přibyl po několikaměsíčním pobytu na Alašce do Seattle a přivezl s sebou zároveň za sedmdesát tisíc dolarů zlatého prášku."

Jindy zase oznamovaly noviny tučným písmem: „Prospektor, vyslaný kanadskou vládou k ohledání zlatonosných krajů při řece Jukonu, odhaduje výtěžek ryzího zlata na rok 1897 na deset milionů dolarů."

Nový telegram hlásal: „Právě nás došla zpráva, že se našlo u Klondike šest chuchvalců ryzího zlata v ceně půldruhého statisíce dolarů.

Jest všecka naděje, že tam v krátkosti vykvetou nejbohatší doly na zlato."

Jindy rozhlašovalo se ve všech listech: „Nezměrné bohatství očekává každého, kdo neleká se cesty ke břehům Jukonu. V několika nedělích může se tam státi každý boháčem. Dělníci jsou hledáni a tak placeni, jak nikde jinde na světě."

Jméno Jukon, Klondike, Dawson City a Nome četla a slýchala se všudy. Každé americké dítě vědělo, že názvy ty znamenají zlato a bohatství.

Kterým dobrodruhem nezalomcovala by hesla tak lákavá? Davy lidí hrnuly se do Alašky. Horečná obrazotvornost vystěhovalců činila z nich již ve snách velmože a milionáře a posilovala je v trampotách. V hlavách všech vířila jenom jedna myšlénka: „Proč bych měl žíti v lopotě a pracovati v potu tváře, když mohu se jen jednou shýbnouti a zvednouti krušec zlata?" Všem snad tanula na mysli vzpomínka: „Což neklopýtnul v australském Ballaratě před padesáti léty prostoduchý človíček o hroudu zlata, jež vážila sedmdesátpět kilogramů? Což nenašli před šedesáti léty dva zlatokopci v místě, kde rozkládá se nyní San Francisko, v několika hodinách čtyři sta kilogramů čistého zlata? Proč by nám nemohlo štěstí přáti, abychom se vrátili z Alašky jako boháči a vedli potom život bezstarostný?"

A pojednou obracely se všecky zraky na Alašku, a za nedlouho stala se ta země nejen Mekkou zlatokopů, ale také cílem turistů. Plavba starořeckých Argonautů za báječným zlatým rounem nemohla vypadati pestřeji. Americká reklama a humbug vykouzlily z Alašky skutečný div světa, a novináři nevytrubovali její slavnou budoucnost nadarmo.

Prodlením jediného desítiletí vytěžilo se na Alašce asi za 200 mil. dolarů zlata. Jak asi bylo státníkům ruským, když se dověděli, že Alaška dala Spojeným státům severoamerickým tolik drahého kovu? Jak nemá hnísti oslabenou svatou Rus, vzpomene-li si, že prodala Alašku za čočovici, za mizerných sedm milionů dolarů! A jak šťastnou může se cítiti Amerika, že jí padla v klín země takových pokladů!

Zdá se, že Štěstěna provází Ameriku neustále. Kam jen ruka její zasáhne, všudy vychází požehnání, a utajené poklady se otvírají. Těží-li se však ročně na Alašce zlata za 20 milionů dolarů, je to přece jenom teprve čtvrtý díl všeho zlata, kterého se v severoamerické Unii vydobude.

Na celém světě vytěžilo se drahého toho kovu poslední jeden rok za 246 milionů dolarů, a ze všeho toho vypadá na Unii třetina, tedy asi 80 milionů. Americký stát Kolorado má ovšem pořád ještě vrch. Hned po něm následuje v Unii Kalifornie a teprve potom Alaška.

Od horečného nadšení neuplynulo ani patnácte let, a Alaška troufala si, aby ukázala na veliké výstavě, jaké pokroky učinila za krátkou tu dobu. Odhodlanosti toho chladného území až se lidé smáli. Takové mládě, nedávno zrozené a k životu náhle probuzené, chce pořádati velikolepou výstavu svého bohatství a své pokročilosti! Vždyť je to kuře, vyklubané před chvílí ze skořápky, a to chce učiti kvočnu kvokat?

Ale Alaška, to mladé baby (čti: bejby — děťátko) mezi tolikerými státy a teritoriemi Severoamerické unie nenechala se odvrátiti od svého záměru ani uštěpačnými poznámkami, a v měsíci červnu 1909 procházely již všemi obrázkovými listy evropskými pohledy na zajímavou tu výstavu. Té doby oznamovaly též naše listy, že otevřel ji sám president Spojených států William Taft. Osobně sice na výstavu nepřijel, ale seděl pěkně ve svém úředním sídle ve Washingtoně, stiskl knoflík a telegrafický drát předal svou sílu drátu, spojenému s výstavním strojem, a různá kola, kolečka a páky vdechly pojednou život všem mašinám. Výstava alaškansko-jukonská v Seattle byla zahájena z dálky několika tisíc kilometrů.

Pořadatelé viděli, že by mnoho hostí nevážilo daleké cesty až do kraje zeměpisné šířky, při níž leží též Kamčatka a mrazivé Gronsko, a že by mnohý výletník nestál o to, aby spatřil chuchvalce zlata od Jukonu a drahé kožešiny a dary Beringova moře, kdyby se pořádala výstava na samé Alašce, a proto položili ji do přístavního města státu washingtonského, jménem Seattle.

Mladá ta osada přijala provedení výstavy s velikou radostí a pojistila si budoucnost ještě slavnější. Z konečné stanice Severní pacifické železnice vzcházelo veliké město zázračně a z několika domků nádražních vznikly v málo létech paláce, a průseky pravěkých hvozdů a houštin proměnily se rázem v široké ulice, náměstí a parky elektricky osvětlované. Na podnět těch nedávných dob pravěké přírody ponechalo si město kus starobylého hvozdu a prožívá pod korunami nebetyčných velikánů příjemné chvíle.

Málo jest měst na světě, jež by se mohla honositi stromy tak ctihodného stáří jako jsou kolosové proslulého parku v Seattlu.

Co všecko výstava alaškansko-jukonská divákům předložila, není mi známo, ale zajisté že drahocenné kožešiny a lovecké trofeje nezaujímaly tam místo poslední. V končinách chladné Alašky žijí ještě hojně obrovští losi, sobové, divoké ovce a kozy, medvědi, vlci, lišky, vydry obyčejné a vydry mořské, sviště a z pozemního ptactva zvláště sněhulky. Náruživí nimrodi podnikají až tam lovecké výpravy a vracívají se z lovu nadmíru spokojeni. Obrovské parohy a rohy, které si z Alašky odvážejí, bývají důkazy odvážných honeb jejich.

Na loveckých výpravách prožívají nimrodi mnoho zajímavých dobrodružství, ale zhusta mučívají je tam mračna štiplavých komárů. Moskyti v Alašce náležejí mezi pravá muka mokrých tunder a ztěžují tam každou práci pod širým nebem. Mukám těm podléhá zhusta i divoká zvěř. Jsou známy případy, že také medvědi byli rojem tisícerých moskytů k smrti utýráni.

Na černá mračna štiplavých komárů naříkají hrozně také zlatokopci a pracují někdy raději za nejtužšího mrazu v době zimní, jen aby se vyhnuli pronásledování komářího rodu za doby letní. Zimní ta práce jest zvláště namáhavá, protože půda zamrzává do veliké hloubky a bývá tvrdá jako kámen. V tom případě nezbývá zlatokopům, než aby zmrzlou půdu ohněm zahřívali a učinili povolnější.

Příliš krušná ta práce odvádí mnohé zlatokopce k jinému povolání a tím jest práce v závodech rybářských. Když se zjistilo, že veletok Jukon jen se lososy hemží, počaly se hned zakládati továrny na konservování masa rybího, a od té doby objevuje se chutný losos severních těch krajů na všech trzích amerických. Lososí lovy bývají v Jukonu tak vydatny, že není tolik času ani tolik lidí, aby všecky ulovené ryby mohly se zpracovati. Jednoho dne vypuštěno jich bylo ze sítí na svobodu na 50.000. Počet všech chycených lososů páčil se jednoho roku na milion. Ulovení lososi byli praví obři, ale závody nechtěly jich již ani upotřebiti, ačkoli se jim nabízeli po jednom centu, t. j. po 5 halířích.

Památné tahy lososí pozorují se tedy i na nejstudenějším severu americkém. Mocný pud po zachování vlastního rodu žene miliony hladových ryb tažných až po samé ledovce, aby po všecku tu dobu trpěly nouzi a nedostatek a obětovaly svůj život za život nového potomstva.

Za zlatem.

Středem Alašky teče ohromná řeka. Dříve nikdo ani netušil, že na dalekém severu americkém proudí tak mohutný veletok. Nyní víme, že řeka Jukon nebo-li Yukon náleží mezi největší veletoky světa. Vody má asi tolik, jako Misisipi. Délkou svého toku překonává Dunaj, ale nedostihuje Volhy.

Bližší zprávy přinesl o Jukonu Rus Ivan Lukin roku 1863, ale podrobněji ji prozkoumal polární cestovatel F. Schwatka roku 1883 plaviv se po ní od pramenů kanadských až k ústí.

Ještě známější stal se ten proud rokem 1896. Té doby přišli tam lidé na zlato. Vydatná ložiska drahého toho kovu objevila se zvláště u přítoku, jenž slove Klondike (čte se: Klondajk). Malé i větší hroudy ryzího zlata povalovaly se v náplavu vyschlého řečiště mezi pískem a valouny. Stačilo, jen se sehnouti a poklad zvednouti.

Jakmile se donesla zpráva o bohatém nálezu žlutého kovu v nehostinných končinách alašských do jižnějších krajů amerických, sbíhali se dobrodružní kovkopové a podnikatelé ze všech stran světa a hotovili se odplouti na daleký sever. Paroplavební společnosti měly pojednou nový cíl plavební a nemohly všem pasažérům ani vyhověti. Na tisíce lidí pospíchalo za mamonem. Neodstrašovaly je ani děsné mrazy zimní a nelekalo je ani strádání, jež tam na ně cestou čekalo. Každý kojil se nadějí, že prodlením krátkého teplého léta najde tolik zlata, aby se mohl navrátiti domů bohat.

Nejvíce lidí hrnulo se k přítoku Klondike. Někteří tábořili pod zemí v děrách nebo ve stanech, jiní vybudovali si sruby a dřevěné chýše a ryžovali na blízku zlatá zrnka a plíšky z naneseného štěrku

Zápas s polárním ledem.
Účastníci polární výpravy Ziegler-Fialovy zápasili na sáňkových výletech s velikými obtížemi a neurazili mnohdy v mlhavém ovzduší studeného severu za osm hodin ani dva kilometry. Zobrazený ten výjev kreslil velitel výpravy Antonín Fiala. Vyňato z autorova díla.

Ku stránce 127.

a písku. A nežli se kdo nadál, vznikala osada větší a větší. Ale plavba po Jukonu od ústí byla zdlouhavá a trvala jen krátce. Proto stavěla se hned železnice, dílem na půdě Spojených států, dílem na území kanadském, připojila se ke splavnému toku hořejšího Jukonu a cesta do střediska zlatých polí byla valně ukrácena. Z několika samot vypučelo již po třech létech město s 35.000 obyvateli a v širokých ulicích zazářily lampy elektrické.

Jméno toho města jest Dawson-City (čti: Doasn Sity). Bylo tak nazváno k uctění památky slavného kanadského zeměpisce Jiřího Dawsona, jenž si získal výzkumnými cestami po severozápadní Americe neskonalé zásluhy. Zeměvědným jeho výsledkům obdivovati se jest tím více, protože badatel sám byl těla zmrzačeného a překonával trampoty spojené s výzkumem řeky Jukonu beze všech obtíží.

Dawson zemřel jakožto ředitel geologického ústavu kanadského roku 1901.

Dawson City leží na půdě kanadské blízko Alašky. Ale jak rychle vyrostlo, tak zase rychle se odlidnilo. Stihl je týž osud, jako mnohá jiná místa, kam se lidé hrnuli za drahým kovem. Dokud leželo zlato na povrchu a dokud mohlo se prostým způsobem z nánosu vypírati, mohl každý dobrodruh pracovati se ziskem na vlastní vrub. Ale když pak bylo třeba zakládati těžné jámy čili šachty a pátrati po zlatých žilách v tvrdém kamení hluboko pod zemí, nestačovaly již síly jednotlivců. K takovému podniku mohly se odhodlati jenom společnosti s velikým kapitálem, a zlatokop před tím samostatný stal se potom pouhým služebníkem a nástrojem podnikatelstva. Nejeden zlatokop byl nucen prodati svůj zabraný důl, ježto neměl s dostatek provozovacího kapitálu a dopomohl tak mnohdy k netušenému bohatství nových pánů.

Takové štěstí potkalo na př. jistého stavitele ze San Franciska. Muž ten byl věřitelem zlatokopce, jenž nemohl v čas zaplatiti. V peněžní té tísni odevzdal zlatokopec svému věřiteli zlatonosný pozemek a byli vyrovnáni. Podnikavý stavitel začal potom dolovati na získaném pozemku co nejúsilovněji pomocí drahých strojů a za krátko proměnil se důl v nejvýnosnější báně na světě. Nyní tam pracuje asi 1200 horníků.

V Alašce vytěžilo se již mnoho zlata. Prodlením desíti let vydobylo se tam drahého toho kovu za více než 1 miliardu korun. Nejvíce se ho nyní těží z původních ložisek, tedy z hornin, v nichž jest zlato zarostlé.

Zlatokopci prohledali již celou Alašku a shledali, že na západě u Beringova průlivu jsou naleziště méně vydatná. Památným místem stala se tam zvláště osada řečená Nome (vyslov: Nom).

Více než zlatokopové přicházejí nyní do Alašky, na Yukon a do Klondike turisté. Paroplavební společnosti pořádají tam za teplých měsíců zábavné jízdy a vyličují Alašku ve svých reklamních knížkách a ilustrovaných letácích jako zemi oplývající nádhernými fjordy, velkolepými ledovci, nebetyčnými horami, nevídaným bohatstvím chutných

lososů a vydatnými lovisky na obrovské losy, divoké soby, ovce a kozy. Náruživí nimrodi našli v Alašce eldorado svých loveckých choutek a vracívají se z výpravy bohatí vzácnými trofejemi střeleckého sportu. Evropané plavívají se za horkých měsíců na Severní kap a Špicberky, Američané nastupují té doby plavbu do Alašky, zvouce ji americkým Norskem.

Čechové v Alašce.

Až i do těchto končin amerického severu zavanul osud také některé naše krajany. I oni šli tam za zlatem a za štěstím a posílají někdy o sobě zprávy do staré vlasti.

Taková zvěst přišla nedávno do Českého musea v Praze a se zprávou zároveň malý dárek pro přírodovědecké sbírky. Byla to kožka mořského opeřence, jehož domovem jsou chladné kraje kolem Kamčatky, Alašky a blízkých ostrovů. Prozrazuje to již učené jméno: Simorhynchus camtschaticus. Dárcem vodního toho opeřence jest pan A. Klimeš, usedlý v nyní opevněném Selkirku v Kanadě blízko hranic zlatonosné Alašky, a to asi tak nad 62. stupni severní šířky. Jak se mu v jeho hostinské živnosti a v kramářském závodě daří, nevím.

Do zlatonosných krajů na Alašce vylákán byl též náš krajan Štípek, usazený nyní v Nome jako obchodník zbožím papírovým. Podobizny jeho rodiny mohli viděti čtenáři illustrovaného českého denníku. Otec, matka a syn byli tam představeni v zimním obleku, jaký nosívají jejich eskymáčtí sousedé.

Zimy bývají na Alašce velmi kruty jako málo kde. Krutostí překonává ji snad pouze severní Sibiř. Jednoho roku ukazoval teploměr Celsiův blízko Yukonu u hranic kanadských téměř —57°. Obyčejné mrazy v prosinci a lednu mívají alespoň —50°. Ale za léta pálivá tam slunce citelně, a v měsíci červenci vystupuje lih v teploměru až na 30°. Té doby bývá na Alašce nejživěji. Zimou zaniká mnohá práce ve zlatonosných náplavech, a u zamrzlých řek a potoků bývá jako po vymření.

* *
*

Mezi prvními zlatokopci, kteří za zlatem přistáli u břehů nehostinné Alašky, byl syn zesnulého mého přítele p. Josef Korbel. Když roznesla se zpráva o velikém bohatství zlata kolem Klondike, tušili mnozí zlato také v jiných končinách Alašky a jali se půdu prozkoumávati na západě. Potěšitelnou zprávu přinesl o těch krajích roku 1898 pan Allen a nabídl bratřím Korbelovým, usedlým tehdy v San Francisku v Kalifornii, své služby. Tehdy měla odplouti právě loď na sever a naskytovala se tedy příležitost dostati se až do osady Nome. Bratři Kor-

belové, František, Josef a Antonín, dlouho se nerozpakovali a smluvili se, že tam vyšlou na svůj účet některé zlatokopce a že se budou s nimi děliti o výnos. Také se uvolili, že opatří pro zlatokopce nářadí a potřebné stroje.

Za nedlouho přišla zpráva, že se zlatokopci k cíli šťastně dostali a že pátrají po drahém kovu v kraji zcela pustém blízko řeky Yukonu. Kolesový parník, jenž tam dělníky dovezl, zahájil právě letní službu

Úřadovna a kuchyně zlatonosných dolů založených bratry Korbelovými v Nome na Alašce. — Dle fotografie pana Františka Korbela, někdejšího konsula rakousko-uherského v San Francisku.

od zátoky proti proudu a přijal na palubu také lidi bratří Korbelů. Vylodění dopadlo dobře, ale hůře dařilo se pasažérům, kteří nešťastnou náhodou spadli do řeky. Mráz byl tehdy tak krutý, že někteří nešťastníci zmrzli před očima ostatních diváků.

Brzy za zlatokopci přijel do Alašky syn Josef Korbel, aby se o zlatých nánosech a dolech sám přesvědčil, a bloudil s nimi po pusté končině. Cesty ukazovali jim polodiví domorodci. Mladý Korbel poznal brzy, že k výnosnému dolování je třeba mnohých strojů a potom jeho vlastní

přítomnosti. I pracovalo tam po tři roky asi 60 osob, ale zlata těžilo se pouze tolik, že se vydání mohla sotva zapraviti. Prodlením té doby navštívil Josef Korbel zlaté doly u Nome ještě jednou, ale trvale nechtěl se tam usaditi ani on, ani žádný z rodiny. I rozhodli se všickni tři bratři, že podnik prodají a přenechali jej společnosti, jež se nazvala Pacific Gold Company, zkráceně P. G. Co. Budovy toho nového podnikatelstva znázorněny jsou zde obrázkem.

* *
*

Když jsem roku 1909 chystal tento článek k tisku, zvěděl jsem náhodou, že prodlévá návštěvou v Praze jistá Češka z Alašky. Slyšel jsem, že navštívila americký konsulát, a že konsulova choť, paní Brittainová, může mi udati, kde naše krajanka z dálných těch končin bydlí.

Adresa zněla: Paní Strizeková v Bubenči, bytem u matky paní Benetkové, naproti poště.

Druhého dne klepal jsem již na dvéře vzácného našeho hosta.

Dvéře se otevřely, a na dotaz dostalo se mi anglické odpovědi: „Yes, I am Mistress Strizek — ano, jsem paní Strajzíková."

V pokoji stálo několik otevřených beden a na nich různé šatstvo.

„Promiňte, právě balíme zase věci na zpáteční cestu do Alašky. Zde moje matka a zde mé dítě. Ostatní dvě nejsou přítomny."

Oslovím děvčátko anglicky, jak se má, ale dívka jen se usmívá a neodpovídá.

„Chudák, neví, jak má odpověděti. Anglicky přestali jsme mluviti a dorozumíváme se teď jen česky. Vždyť jsme tu již od svatého Václava, tedy skoro již celý rok," omlouvá matka své dítě.

Dle všeho bylo patrno, že paní měla se k odchodu a že bych ji hovorem jen zdržoval.

„Ano, chci jíti do Prahy, abych se dohodla o dopravě našich zavazadel, a bude mně milo, doprovodíte-li mne."

A šli jsme.

„Tedy jste v Alašce a v kterém místě?" otazuji se vzácné paní.

„Fairbanks slove naše bydliště. Do Dawsonu máme ještě hodný kus cesty."

„A je ta vaše osada skutečně tak pěkná, když má název „Hezké břehy"."

„O yes, líbí se nám tam velice, a jsme všickni zdrávi. Tuhé mrazy nám až dosud neuškodily. Ba máme zimu raději nežli léto s myriádami komárů."

„A kolik stupňů míváte?"

„Mrazy o 87 stupních Fahrenheitových nejsou u nás vzácností."

„Tedy přes — 30° Celsiových. A čím topíte?"

„Dřívím. Smrkových lesů jest u nás mnoho, a netřeba tedy palivem šetřiti. Do lesa je pár kroků. Uhlím dosud netopíme, ač ho má Alaška hojnost."

„A jak jste obrněni proti zimě?"

„Nosíme teplý oděv, kožichy a z husta též hřejivou obuv z ka-

ribu, kožešiny našich sobů. Pěkné jsou naše kožichy z černých lišek a kun. Ale drahé!"

„Četl jsem, že jest na Alašce velmi draho, jako všude, kde dobývá se zlato. Zajisté, že jest u vás nouze o služebnictvo. Kolik platíte služebné?"

„Dovedná služebná má peněz jako želez. Umí-li běloška dobře vařiti, může žádati, co chce, a každý ji rád vezme. Sto dolarů měsíčně může obdržeti každá obratná hospodyně. Znám jednu, jež vaří pro dvanáct osob a dostává za měsíc 125 dolarů."

„Tedy 500 korun a 625 korun. Za jediný měsíc!"

„A což Indiánky, je o ně nouze?"

„Ty nechtějí sloužiti, touží příliš po svobodě a volném žití v širé přírodě. Leda, že by se provdaly."

„A uzavírají s nimi běloši sňatky?"

„Dříve žili s nimi běloši ve volném poměru, ale ve větších osadách vyvinula se z toho řádná manželství, protože úřadové naléhaly na plnění zákonných předpisů."

„A jak chválí si muži ženy indiánské? Jsou pořádny?"

„Jde o nich jeden hlas, že nemohou zvyknouti vzorné čistotě. Ale děti, pošlé ze smíšených těch sňatků, bývají nadané."

„A jaké jest vlastně vaše pravé jméno?"

„Zde má navštívenka: Mrs. Otto K. Strizek. Máme příliš české jméno a nikdo by u nás nevyslovil S t ř í z e k, proto se píšeme raději Strizek, což vyslovuje se z husta jako Strizik nebo Strajzik."

„Váš manžel jmenuje se tedy, jak poznávám z navštívenky, Otto."

„Ano, u nás jest zvykem, že žena přebírá svému manželu křestní jméno. Jenom na právních listinách podpisuje se svým pravým jménem křestním."

„A odkud pochází váš muž?"

„Z Plzně. Do Ameriky přišel již za mladosti, sloužil též v americkém vojště a nyní zavál nás osud do Alašky. Přišli jsme tam za zlatem. Dolujeme ve hloubce asi třiciti stop. Není tomu dávno, co jsem jedny naše doly navštívila. Byla jsem v těch krajích snad první běloška. Rudoši mohli na mně nechati oči. Poslední dobou jsme jeden důl prodali."

„Jaké národnosti jsou vaši dělníci?"

„Slováci, Švédové, Němci, směsice všech národů. Slováků jest mnoho a všickni si je chválí. Na Rusy nesmím zapomenouti. Přicházejí k nám jako by s nebe spadli. Z husta nerozumějí ani slova anglicky."

„Máte-li pak také v dolech vaší krajiny soužení s komáry?"

„Ovšem, kde by ti u nás v létě nebyli. Bez hustého závoje nemohl by žádný dělník pracovati."

„Hostí osada Fairbanks ještě několik jiných Čechů?"

„I ano, ale mluvíme skoro jenom anglicky. Paní Kateřina Našincová má tam krám s módním zbožím. Byla provdána a ovdověla. Proto ji zná každý jen jakožto Mistress Mills (čte se: Mises Mils). Dále je tam pan Morávek a Mikuta."

„A jak je postaráno ve vaší osadě o vzdělávání dětí?"

„Jsme zcela spokojeni. Školy máme dobré. Učitelek s nejlepšími vysvědčeními hlásí se dost, protože jsou velmi dobře placeny. Také se jim u nás nestýská. Zábav máme hojnost. Zvláště vábny jsou naše sporty na ledě."

„Užíváte za dopravní prostředek sobů nebo psů?"

„U nás zapřahujeme do povozů hlavně psy. Vyjíždívám si do kraje obyčejně se třemi. Ani kůň není teď u nás již vzácností, ač naše osada není starší nežli šest let."

„A kde byste raději ostala, zde v Čechách nebo v Alašce?"

„Těším se již domů. Nikde se již nezdržím. Místo na lodi mám již zabezpečeno. Po šestinedělní cestě budu zase u svého muže, jenž již dávno přede mnou nastoupil zpáteční cestu do Alašky. Pojedu do New Yorku a Chicaga a Severní pacifickou drahou do Seattle. Tam zastihnu ještě výstavu, načež do Nome a po Yukonu do Dawsonu a potom přes hranice kanadské do Fairbanků."

„Přinesla jste snad nějaké památky národopisné vašich domorodců?"

„Ovšem, ale zapomněla jsem je odevzdati na pravé místo. Jsou to drobnůstky eskymáckých našich obyvatelů pobřežních. Ale kam s nimi?"

„Do Náprstkova musea. Nezapomeňte! A máte-li několik zbytečných balvanů zlatých, přijme je vděčně zase naše Ústřední Matice školská. Čím větší, tím nám budou milejší," prohodil jsem žertovně.

„Rozumím," odvětila paní Střížková. „Škoda, že se velké kusy zlata u nás nevyskytují. Zřídka kdy přicházívají naši zlatokopci na čisté chuchvalce, jež by měly cenu padesáti, sta a dvou set dolarů. Těžíme drahý kov hlavně v podobě prášku a šupinek. Vyprané zlato odnášíme do banky a odnášíme si za ně hotové peníze."

Čas naší rozmluvy vypršel, a paní Střížková poroučela se mi snad na vždy: „Good bye, mister Kořenský". Čte se: Gud baj, mistr, t. j. Mějte se dobře.

Bezejmenné město v Alašce.

Již na jiném místě jsem pověděl, jak se stala Alaška pojednou přitažlivým magnetem zlatokopů.

Po Klondiku vyslovovalo se brzy nové a zvučné jméno, jehož dříve nikdo neslyšel, a Nome, Nome šlo z úst do úst. Ale na mapě ho nikdo nenašel. Vědělo se jenom, že je to krajina plná zlata, a že se tam může státi člověk do rána boháčem.

Také každý zlatokop věděl, že začarovaný ten kout světa leží na nejzazším západě Alašky, blízko Beringova průlivu a tedy již nedaleko polárního kruhu.

Ptal-li se druh druha, jak se tajeplné to místo nazývá, dostával v odpověď, že jest kraj ten dosud beze jména. No name — říkávali dobrodruzi ve své angličtině.

Anglické slovo name shoduje se s totožným výrazem německým a znamená na česko jméno. No značí v překladě žádný, ne, nic nebo také bez. Pro kratší výslovnost vypouštěli zlatokopci slabiku no a tak vzniklo slovo Nome.

Vysloví-li se nyní Nom (píše se Nome), ví každý Američan, že je řeč o městě, které vzalo svůj počátek před desíti léty na dalekém západě zlatonosné Alašky. Školáci naši odříkávají ze zeměpisu, že nejsevernější město v Evropě jest Hammerfest, a mládež americká zase ví, že nejsevernějším městem pevniny Kolumbovy jest Nome. Jenom že

Ulovení sobi. Dle fotografie pana Filipa Oberländra.

v norském Hammerfestě bývá smutno celý rok, kdežto v Nome žije se vesele alespoň za léta. Té doby dostupuje často obyvatelstva až na 10.000 duší. Za to však scvrkává se ten počet v zimě, a lidí potom nebývá více než asi 2000. Kdo mohl, ujel před krutými mrazy na teplejší jih a přijíždí do Nome za svým povoláním až teprve na počátku léta. Létem dostavují se též davy turistů, a Nome mívá opět vzezření velkoměstské.

Na ztracený ten kout světa nebyl by si nikdo vzpomněl, kdyby se nebyla roznesla v Americe zpráva, že je tam půda samé zlato. Krušce drahého toho kovu našly se nejprvé v řečišti nepatrné říčky. Později přišlo se na zlato i v jiných potocích, a kraj jindy zcela pustý, hemžil se dobrodruhy. Každý zlatokop hledal drahý nerost na svůj vrub, rozhraboval o samotě nánosy a vypíral z nich třpytná zrnka. Nejeden vypral za několik hodin plnou ruku zlatého prášku

a mohl zaň utržiti mnoho dolarů. Než uplynulo několik měsíců, vracel se šťastný zlatokop zase na dálný jih a vytěžil tak za prodaný zlatý prach tisíce a tisíce dolarů. Teprve nyní mohl se bohatý dobrodruh oddávati radostem života a dopřávati si, po čem jeho duše prahla. Tam v nehostinném kraji kolem Nome byl rád, že uhájil živobytí v samém odříkání a že při všem bohatství vypraného zlata nezemřel hlady.

Ale zlato jest tak mocným lákadlem, že odlehlý břeh Beringova průlivu vábil k sobě zase nové a nové zlatokopy, a za krátko vzniklo v hlubokém zálivu malé městečko s dřevěnými boudami a domky, s výčepnami a hernami, s kostelem a tiskárnou a s novinami týdně vycházejícími. Council City (čte se: Khaunsl sity) jest jeho jméno. Krátká železnice spojuje městečko skoro již s Nomem. Je to nejsevernější železná dráha na pevnině americké. Zeměpisnou polohou překonává ji pouze železnice laponská v polárních krajích skandinavských. V létě bývá v řečené osadě asi 800 obyvatelů, v zimě 200.

Ale hlavním střediskem života ostává v celém tom pobřežním kraji Nome, a zámořské koráby mají tam pravidelné své kotviště. Přístavem je nazvati nemůžeme, protože větší lodi kotví na širé rejdě a vyloďují pasažéry ve člunech mnohdy za silného příboje. Za rozbouřeného moře ustává se v každém vyloďování, a nejednou se již stalo, že cestující očekávali na parníku příhodnou chvíli k vylodění celý týden a více.

Jakmile dojde do přístavu v Seattle, kde končí pacifická dráha, bezdrátová zpráva, že pobřežní ledy v Nome se hýbají, již se připravené parolodi vydávají na dalekou plavbu k pobřeží Beringovu a nelekají se ledové tříště a ledových ker, na něž budou cestou narážeti.

Parníky jsou plny zboží a pasažérů. Za přeplavbu platí se ze Seattle až do Nome 120 dolarů (600 K).

V červnu, červenci a srpnu probouzí se na Alašce celá příroda k novému životu, a slavný příchod teplého léta zračí se ve šťávnatém pažitu a v pestrých korunkách všelikého kvítí. Vrby, olše a břízy pučí, smrky vyrážejí nové ratolesti, rozkvétá kalina s ostružinou a divokou růží šípkovou a zrají plody morušek a borůvek. Té doby šveholí v povětří a na větvích zeleného stromoví tažní ptáci, a v močály zapadají husy, volavky a jeřábové, aby tam dali život novému potomstvu Nad mokřinami vznášejí se černé roje štiplavých komárů, a ptáci hmyzožravci slaví tam pravé hody. Někdy zabloudí tam dokonce i něžný kolibřík. Leč chladným zářím táhnou tito opeřenci zase na jih, a pobřežní kraje bělají se ještě houfy hladových racků.

Velikým štěstím jest, že vlažný proud Kuro Šio, přicházející z teplejších vod žaponských až ke břehům studené Alašky, zmírňuje kruté mrazy severních těch končin amerických.

Dříví stavebního jest v okolí Nome dostatek, a blízké lesy jehličnaté mohou zásobovati jím lidské osady ještě dlouho. Proto jsou ulice dlážděny špalíky dřevěnými.

Kromě srubů a chýší neúhledných má Nome i pěknější budovy dřevěné. V některých vyloženo jest lákavé zboží ozdobnické. Krámy takové mají mnoho přízně a dělají znamenité obchody. Kupci platí obyčejně ryzím zlatem v podobě prášku.

Skutečné peníze vyplácí vláda pouze vojenské posádce v městě usazené. Kasárna pro vojsko leží daleko od města.

Vojenskou posádku má též přístavní město Michael s kasárnami rovněž hodně daleko od osady, ale vojíni mívají tam též dlouhou chvíli a jak jen mohou, pospíchají do výčepen a zábavných místností veselého města.

Vojska jest ve střediskách zlatonosných krajů svrchovaně třeba. Posádka ta pečuje mezi jiným také o to, aby se tam nemohli zdržovati pobudové přes zimu, a vyšetřuje poměry osob, o nichž se domnívá, že by neměli v zimě co jísti. Lidé takoví vyvážejí se ze země na účet vlády a na zvláštních parnících. Úřadové prokazují tím ubohým dobrodruhům samaritánskou službu a jsou pak jisti, že je vysvobodili od smrti. Co tam zhynulo již za dlouhé a kruté zimy lidí hladem a nedostatkem!

Mezi zlatokopci jsou zastoupeny všecky národnosti. Nejvíce jest Američanů, potom Švédů, Norů a Francouzů z Kanady. Němci ovšem také nescházejí, ba ani bez Čechů nemohla se Alaška obejíti.

Plavba do Nome jest daleká. Ze Seattle počítá se k výtoku Jukonu 5500 kilometrů.

Kdo se dříve plavíval až do Dawsonu, potřeboval ke plavbě po Jukonu nových 2000 kilometrů a nebýval na místě dříve než asi za 6 neděl.

Lopaři se svými soby v Alašce.

Snad vám, čtenářové, jest známo, že Lopaři čili Laponci mají svou vlast v severních končinách norských, švédských a sousedních krajinách ruských. Nepochybuji, že i také víte, jak někteří Lopaři stále kočují se svými stády ochočených sobů, jednou z Norska do Švédska, po druhé zase z pastvisek švédských na území norská, tedy na půdu cizí.

Dokud mělo Norsko a Švédsko krále společného, trpělo se ještě takové kočovnictví, ale když pak vznikly na poloostrově Skandinavském samostatné státy dva a každý s vlastním králem, docházelo pro lopařské zájmy ke mnohým sporům mezinárodním, a bylo úlohou zvláštní komise, aby přehmaty kočovných Lopařů vyšetřila a smírné návrhy předložila oběma vládám ke přijetí. Sám dnes ani nevím, jak mezinárodní ta otázka byla rozluštěna a bylo-li již vůbec o právu tom rozhodnuto.

Takovými nomady jako kočovní Lopaři jsou též Samojedi a Osťaci. Chladné tundry severovýchodní Evropy a severozápadní Sibiře jsou jejich drahou vlastí. Bez sobů těžce by se oběma těm národům kočovalo.

Podobný život kočovný vedou severosibiřští Jakuti a Čukčové a umějí křižovati širošíré kraje se svými soby velmi rychle. Zvláště

ubíhá jim cesta na lehkých a vysokých sáňkách za času zimního. Sobí pošta prokazuje Evropanům tam usazeným znamenité služby.

Po takovém prostředku dopravním zatoužili v mrazivé Alašce. Čím více se to území osazovalo přistěhovalci, tím větší jevila se potřeba vhodné komunikace. Kůň se do pustého a mrazivého toho teritoria nehodil, a potahy „psí pošty“ nedostačovaly.

V té tísni vzpomenuli si vtipní Američané na soba. Paroháč ten oživuje sice i opuštěné končiny severoamerické, ale jako domácí zvíře nikdy se tam nechoval. I byli Američané nuceni ohlédnouti se po domácích sobech v Evropě a Sibiři. Podniku ujala se sama vláda Spojených států severoamerických a koupila roku 1892 asi 850 sobů v Laponsku a Sibiři a dala je dopraviti do Alašky.

Každý byl zvědav, jak se vyvezeným paroháčům bude v nové vlasti dařiti a uvyknou-li novému podnebí a novým poměrům. Po menších tlupách sobů dostaly některé stanice misionářské a jednotlivé rodiny domorodých Eskymáků. Vládní komisaři vybrali domorodce nejčipernější, kteří by si hleděli přivezených sobů co nejpečlivěji a odchovali potomstva co nejvíce.

A pokusy vydařily se nade všecko očekávání. Po šesti létech počítalo se na Alašce již přes 2000 sobů, jakkoli mnoho jich bylo také zabito a snědeno. Eskymácké rodiny nemohly si chutnou tu zvěřinu ani dost vynachváliti.

Zdatnost aklimatace vyšla zvláště na jevo z jednoho příkladu. Stádo 20 samců a 80 samic bylo tak chráněno a chováno na svobodě, že z nových potomků nepřišel na zmar ani jediný. A ejhle, stádo to vzrostlo prodlením pěti let na 578 kusů.

Ale opatrná vláda přála si vzrůstu ještě většího, opírajíc se o zkušenosti, nabyté u samých Lopařů skandinavských. Eskymáci poloostrova Alašského věnovali sice chovu svěřených stád sobích péči největší, ale nemajíce v tom dosti cviku, nepočínali si vždycky s nejlepším zdarem. Od koho však měli se rozumnému chovu sobímu naučiti? Od nikoho jiného než od Lopařů samých. Proto povolala vláda do Alašky několik rodin laponských a uzavřela s nimi na delší dobu smlouvu. Mezi jiným zaručila jim volnou dopravu až na místo, potom slušný plat měsíční a veškerý oděv a stravu.

Nabídka americké vlády byla tak lákavá, že k daleké té cestě odhodlalo se hned několik lopařských rodin norských. A nelitovaly toho. Jmění Lopařů v Alašce usazených rostlo vůčihledě, a najatí přistěhovalci poznali brzy, že by si doma nebyli dopomohli tak záhy k blahobytu. Prodlením krátké doby přistěhovalo se na Alašku přes 100 norských Lopařů a jsou v nové své vlasti náležitě spokojeni. Mnozí zřekli se již příslušenství norského a přijali občanství americké. Příchodem Lopařů na Alašku zlepšil se také chov sobích stád a ochočených těch paroháčů počítá se tam nyní již mnoho tisíc. Sobí pošta usnadnila dopravu ve mnohém ohledu a k velké spokojenosti osadníků. Na bedrách trpělivých paroháčů rozvážejí se zásilky na všecky strany, a vědecké výpravy mají v sobech nejvhodnější soumary. Se sobími potahy kočují po nehostinných pláních odvážní zlatokopové a

Lovecké trofeje z amerických cest pana Filipa Oberländra, továrníka v Hronově nad Metují. Uprostřed mohutné parohy losí, na levo a na pravo parohy sobí a dole lebky divokých ovec. Původní fotografie řečeného cestovatele.

pátrají po nových nalezištích drahého kovu v místech, kam se dříve nikdo odhodlati nemohl. Sob usnadnil cesty také náruživým lovcům a uvedl je do sněhových pustin, kde ukrývají se ještě v hojnosti vzácné šelmy s drahocennými kožešinami.

Aklimatací sobů ze světa starého získala Alaška mnoho, a životu vymírajících těch dvoukopytníků kyne na mrazivém severu světa nového život nový a blahá budoucnost.

Evropští a sibiřští sobové v Alašce aklimatovaní liší se poněkud od divokých sobů severoamerických. Ještě nejnápadněji prozrazují odlišný znak parohy.

Sob americký uvádí se v zoologii jakožto karibu čili karibo-u. Jméno té odrůdy pochází od tamějších domorodců.

Názvem Caribou označena jest také stanice železniční trati, založené nedávno na jihovýchodním pobřeží alašském, asi tak při 60. stupni severní šířky.

Náš krajan na loveckých výpravách.

Nadšení pro lovecký sport vylákalo již mnoho nimrodů do cizích krajů. Zprávy, že v té neb oné zemi, snad nedávno právě odhalené a bělochům přístupné, jen se všecko hemží ušlechtilou zvěří, znějí v uších náruživých lovců tak vábně, že leckterý nemůže jim odolati a touží již po tom okamžiku, až by mohl přiložiti pušku k líci a odnášeti si z lovu co nejvíce trofejí své dovednosti nimrodské. Jednoho láká bohatá kořist daleko za moře až ke Špicberkám, jiný nastupuje cestu do horkých krajů střední Afriky, loví nosorožce, hrochy, slony, žirafy, antilopy a lvy, třetí plaví se až za oceán, stopuje vysokou zvěř v hustinách severoamerických a obohacen lopatami obrovských losů, parohy divokých sobů a rohy bystronohých ovec a koz, oživujících pustá skaliska v odlehlých končinách Kanady a Alašky, vydobývá si zásluh, aby pro namáhavé výpravy, strádání, odvahu, srdnatost a udatenství zván byl jménem biblického hrdiny Nimroda, „velikého lovce před Hospodinem".

Anglické jméno sport nabývá v takových případech významu zcela jiného, nežli původně znamenalo. Není to již potom žádná hra a veselá zábava se smíchem na rtech, a není to výkon, jenž by se odehrával sportfully, to jest čtverácky a žertovně. Pravý nimrod osvědčuje ve mnohých případech vzácnou duchapřítomnost a odvážné rozhodnutí s nasazením vlastního života, odolává srdnatě nebezpečenství, s chladnou myslí vychází jako vítěz a vrací se osvěžen na těle i na duši do vlasti. Získanými trofejemi vykrášluje potom lovec síně své domácnosti a obohacuje snad kusy zvláště znamenitými také přírodovědecké sbírky předních museí.

Naše České museum není nejposlednější mezi ostatními. Prohlédl jsem nejpřednější musea celého světa, a s pocitem radosti mohu vzdáti

tomuto ústavu všecku čest a chválu. Učenci a odborníci nejpovolanější vyslovují se o něm s obdivem, a přece vyrůstalo České museum nejvíce z nadšené lásky k vlasti a z horoucí příchylnosti k národu, zápasícímu od věků s urputníky mateřského jeho jazyka.

Za nedávné jedné návštěvy Českého musea prohodil host tato slova: „Nevěděl jsem, že máte tak krásné a vzorné sbírky přírodovědecké" a představil se navštívenkou jakožto Filip Oberländer, továrník v Hronově nad Metují. „Dodával jsem až dosud všecky své nejlepší úlovky do Vídně, avšak nyní vše zase nepravím. Jakým darem mohl bych posloužiti?"

A správce zoologických sbírek dr. Vávra odpověděl: „Schází nám americký bison".

„Dobrá," odvětil pan Oberländer.

A nežli se museum nadálo, obdrželo již kůži výborně preparovanou a se srstí co nejlépe zachovanou. Nescházela ani lebka s rohama.

Musejní preparátor, dovedný pan Štrof, ujal se s chutí své umělecké práce vycpavačské, a od roku 1910 spatřují návštěvníci Českého musea také postavu vymírajícího buvola Nového světa, draze teď placeného pro velikou vzácnost jeho.

Se zásilkou přírodnickou přišla též vzácná sbírka památek indiánských pro síně národopisné.

Pan Filip Oberländer zapsal se tak trvale do řady šlechetných dárců a dobrodinců. Kéž pamatuje na České museum i na svých nových výpravách loveckých.

Továrník Oberländer, narozený v Úpici roku 1875, jest člověk scestovalý. Někdy věnuje všecken svůj čas rozkvětu svého závodu a zvelebení obchodu, jindy zanechává vše spolehlivým zástupcům, opouští klidný Hronov a plaví se, zkříživ celou Evropu, buď na Cejlon a do Indie, nebo do Venezuely, na Antilly, do Mexika, severní Ameriky, Afriky a vrací se zase z nové lovecké výpravy do Gronska.

S jakými trofejemi vracívá se pan Oberländer domů z Ameriky, ukazuje obrázek sem vložený. Snímek ten byl pořízen laskavostí samého lovce, jenž na svých výpravách nezapomíná s sebou bráti také fotografický přístroj. Z četných jeho snímků podávám na ukázku alespoň některé a vzdávám zde statečnému lovci srdečné díky za ochotu, kterou mně při illustrování některých článků prokázal.

Uprostřed snímku na stránce 61. spatřujeme mohutné lopaty největšího paroháče amerického. Je to trofej z obrovského losa, jemuž říkají angličtí lovci můs (píše se: moos).

Přírodozpytci srovnávali losy evropské a asijské s americkými a shledali, že losové Nového světa překonávají všecky ostatní velikostí a že se od nich trochu liší. I dali tomu druhu jméno Alces gigas, t. j. los obrovský.

Parohy toho giganta mívají v rozchodu až dva metry. Hlavu s takovýmito parohy dostalo od továrníka Oberländra dvorní museum ve Vídni. Pochází z losa, jenž byl uloven dárcem v Alašce, a to na poloostrově Kenaiském (při 60°).

Po stranách řečeného snímku spatřují se ohromné parohy divokých sobů, zvaných od lovců amerických karibu.

Nejníže zobrazeny jsou lebky ulovených ovec divokých. Rohy této horské zvěře americké vynikají velikostí a tlouštkou. Proto zove se ta ovce anglicky bighorn (big = veliký), vědecky Ovis montanus. Výšiny skalnatých hor v Alašce, Spojených státech a Kanadě jsou její domovem a sestupuje v Alašce níže pouze na nejsevernějším pobřeží polárního moře. Žije tedy ještě za 70. stupněm severní šířky při samých pláních sněhových a ledových. Barvou svého bělostného hávu ani se od okolí neliší a uhajuje tak svůj život snáze před dravými vlky.

S divokou ovcí americkou shoduje se téměř úplně také divoká ovce kamčatská. Nápadnou tu shodu uvádějí zeměvědci za nový důkaz, že v dávných dobách souvisely severní kraje asijské s protější pevninou Nového světa, či jak náš Presl dí, že „ovce chlumní jest beran stepný čili argali, který ze Sibiře přišel do Ameriky po ledu."

Lovil-li pan Oberländer ve sněhových končinách severní Ameriky také kozu sněžní, není mi známo. Ale američtí nimrodi brávají vysokohorskou tu zvěř, upomínající více na kamzíka a antilopu, rádi na mušku, a nemohou-li ukojiti svou náruživost v pohoří snadno přístupného Oregonu, vydávají se za ní až do Alašky a stopují zvíře, byť uchýlilo se třebas do výšin 5000 metrů. Jako trofej odnášívají si snad potom pouze malé a prosté růžky její. Pro tuto jednoduchost rohů bylo dáno zvířeti jméno Haplo-cerus americanus.

Pan Oberländer vzpomíná si zvláště rád na výpravy, pořádané do kanadských hustin na losy. Za takovým účelem vydává se tam mnoho nimrodů. Kanadská dráha pacifická (spojující oceán Atlantický s mořem Tichým čili Pacifikem) usnadňuje jim cestu, a Kanada nabyla tak pověsti loveckého ráje.

Jindy neplatily pro nimrody tamějších krajů žádné zákony a zvěř odstřelovala se napořád. V přístupnějších hvozdech počala zvěř řídnouti a oživovala hojněji lesy vzdálené daleko od civilisovaného světa. A do takových končin vypravují se lovci ještě nyní. Na některé stanici řečené trati vystupují střelci z vlaku, ubírají se k jezernímu parníku, plují mnoho hodin po vodní pláni, vroubené na březích hustými pralesy, jdou půl dne a více v šlepějích svých indiánských vůdců, rozbíjejí na večer stany, táboří pod širým nebem, připravují na ohništi pokrmy, strojí se brzy na lože a čekají, až je časně z rána vyburcuje ze spaní osvědčený rudoch. Tak ubíhá den první a den druhý, a malí koníci táhnou vozík se všelikým nářadím a potřebami dále. Brzy potom dostihují lovci ležení indiánského, nakloňují si rudochy douškou pálenky a dovídají se od nich, kde se paroháči zdržují. Zkušení slídiči indiánští osvědčují se v tom umění jako praví mistři. Na zítřek chystá se každý lovec již večerem, prohlíží palné zbraně, zásobuje se zákusky a záhy uléhá. Časným jitrem je všecko na nohou a cílí ke šťavnatému palouku vzdálenému od ležení snad dvě hodiny cesty. Vítr je příznivý, a lovcům buší srdce samou nedočkavostí. Konečně dosáhli kýženého místa a vidí již zřetelně tlupu parohatých gigantů. Jen aby jich zvěř nezvětřila a nezočila! Proto lezou lovci dokonce i po čtyřech a ve

chvíli jsou na dostřel. Pojednou zahoukne hvozdem rána prvá, druhá, třetí, a kolos kácí se k zemi. Smrticí kule učinila konec jeho životu. Za nedlouho je los vyvržen, a šťastný lov oslavuje se slavnou hostinou. Losí pečeně nesmí na tabuli scházeti. Z takové výpravy pochází losí trofej obrázkem znázorněná. Chloubou lovců bývá, mohou-li se ve společnosti sobě rovné honositi: „Zastřelil jsem v Indii dva statné tygry", „A já na Cejloně slona", „A já zase v Africe žirafu, patnáct antilop o pěti druzích", „Já pak tři lvy prodlením jednoho dne". Pan Oberländer mohl by snad dodati: „Ulovil jsem tolik a tolik losů, sobů, jelenů vapiti a divokých beranů a skolil jsem také jednoho bisona."

Poslední kořistí může se pochlubiti nyní málo který nimrod v Americe, neřku-li u nás. Bison zmizel s prerií amerických nadobro a památný rod jeho zachovává se uměle již jenom ve zvěřincích, v několika málo ohradách soukromníků amerických a v Národním parku Yellowstonském ve Spojených státech a Národním parku kanadském.

Zaznamenávám zde i tu pamětihodnou událost, že rodina bisonů amerických chovala se také ještě roku 1909 na panství jabkenickém u Nymburka, čítajíc celkem pět kusů, statného býka, krávu, jalovici, býčka a telátko. Téhož léta ocitla se památná ta zvířata v obchodě Hagenbeckově.

V obou Národních parcích amerických žijí bisoni na širošírém území zcela volně s ostatní zvěří a těší se zákonné ochraně. Divocí medvědi přicházejí si tam bez bázně pro odpadky masa a kosti až na nádvoří hostince a odcházejí zase do houští se zdravým kožichem. Střelná rána se tam neslýchá, leda že by lovec vykázal se licencí, že zaplatil vládě 100 dolarů (500 K) za svolení. Potom může v jistou dobu odstřeliti starého bisona. Mezi tím vylíhlo se zase nějaké nové mládě, a stav chovaných a chráněných „bufalů" yellowstonských udržuje se pořád v počtu asi 160 kusů. Kromě poplatku za licenci odvádí lovec ještě sumu 150 dolarů vývozného. Taxami těmi má se zamezovati vývoz vzácných přírodnin. Jen tím způsobem mohlo se dostati kůže bisoní Českému museu darem.

Stádo bisonů chráněných v Národním parku kanadském v Banffu (blízko nejzápadnějších hranic Spojených států) představeno je tu obrázkem, pořízeným dle originální fotografie pana Oberländra.

V letních měsících roku 1909 zajel si pan Oberländer do Gronska se dvěma přáteli, lovil tam polární medvědy, pižmoně, mrože a tuleně. Také se zastavil na Špicberkách a ukořistil mnoho sobů. O šťastné výpravě přišla k nám telegrafická zpráva z norského města Tromsö v měsíci srpnu. Z depeší té se dovídám, že bylo uloveno celkem 20 bílých medvědů, 16 pižmoňů a 2 velcí mroži. Kromě toho poštěstilo se nimrodům zmocniti se pěti polárních medvědů živých. Některé chová pan Oberländer v Hronově.

Po vykonané cestě navštívil štědrý pan Filip Oberländer naše České museum, předložil vědecký soupis ulovené zvěře a dal nám z bohaté své kořisti na vybranou.

Co tato kniha se tiskla, chystal se náš dárce na novou výpravu do Kamčatky.

Ohněrodé souostroví.

V ledových končinách blízko točny jižní soptívá nedaleko vyhaslého vulkánu Terror mohutná hora Erebus, a v mrazivém moři Beringově chrlí oheň, žhavou lávu a horký popel řada živých sopek aleutských a citelně otřásává veškerým souostrovím. Kuželovité jícny četných vulkánů trčí tam z ostrovních pevnin vysoko k nebi, dotýkají se zhusta svým úpatím hladiny chladného oceánu, zbarvují rudou záplavou zasněžené pláně a plující ledovce a vykouzlují na nebi i na zemi divadlo neskonalé veleby a hrůzy zároveň.

Na stopadesát ostrovů velkých i malých seskupilo se tam v táhlý oblouk a ukazují zřejmě, že byly kdysi jediným tělem a souvisely jako nějaký most nepřetržitě s Alaškou a celou pevninou americkou na straně východní a s asijskou Kamčatkou, ohrožovanou asi dvaciti činnými sopkami, na straně západní. Teď představují všecky Aleuty pouhé trosky a zříceniny někdejší celiny a zanikají znenáhla v rozbouřeném moři.

Ale ohněrodé to souostroví bylo by ostalo ještě dlouho neznámou končinou světa, kdyby touha po vzácných kožešinách nebyla tam ruské lovce vylákala. Slavné plavby kapitána Beringa, jenž potom Aleuty ohledal, byly jenom důsledkem loveckých těch záměrů.

Na podrobných mapách čteme také jména i menších ostrovů Aleutských. Větší a nejznámější jest ostrov Unalaška, protože tam mají své přístaviště parolodi, jež udržují spojení mezi Alaškou a některými jižnějšími přístavy západoamerickými.

Jiné ostrovy zovou se: Amiak, Bogoslov, Unimak, Akutan, Umnak, Čuginadak, Junaška, Amlia, Adaga, Kanaga, Amčitka, Kyska, Atka, Beringův. Některý název má zvuk jazyka aleutského, jiný jest vzat z ruštiny nebo byl přenesen na souš k uctění zasloužilého badatele.

Hustá mlha vznášívá se nad ostrovním tím krajem po několik měsíců a zastírá tak pohled na malebné kupy a sopečné kužele. Jen chvílemi protrhují se šedá oblaka, a z mlhového závoje prokmitají náhle tmavá temena ohněrodých hor.

Tou dobou bouřívá tam také nejhlučněji moře a tříští své vlny o pobřežní skaliska za divého ječení a šumného varu.

Za to však létem modrává se nad Aleuty jasná obloha, ostrovy halívají se v radostnou zeleň svěžího traviska a skrovnému obyvatelstvu nastávají veselejší dnové. Na místě modravé záře polární rozlévá své světlo po kraji rudé slunce, brzy vychází a pozdě zapadá, tlačí svým mírným teplem poupata do květu a dává zráti ostružinám, a maliníku, brusnici a borůvkám v sladké plody. Časté deště podporují bujný vzrůst všelikých trav a kapradin a udržují při životě nízké vrby, osyky a černý bez. Obilí a ušlechtilejší stromy však tam nemohou prospívati, protože je podnebí celkem drsné a sychravé skoro po celý rok. Sloupec rtuťový nevyšplhává se ani v červenci ke 20. stupni teploměru Celsiova.

Oblačné budovy v New Yorku.

Pohled na jižní část ostrova Manhatanu se skupinou oblačných budov newyorských, zvaných v Americe skyscrapers (skajskrejprs), protože se vypínají až k nebi a obloze. Po obou stranách ostrova spatřují se přístavy pro domácí i zámořské lodi.

Ke stránce 244.

Leč i v nehostinných těch končinách zakládali Rusové osady, sháněli se u domorodců po drahých kožešinách a nutili je, aby pro ně zvěř lovili a získanou kořist jim odváděli. Za trochu tabáku dostávali kozáci od Aleutů nejjemnější kůže vyder.

S lovci přišli k Aleutům také ruští věrozvěstci, obraceli domorodce na pravoslaví a naučili mnohé rusky mluviti a čísti. Ruský biskup Jan Venjaminov, jenž žil mezi Aleuty dlouhý čas, vypravuje o Aleutech, že jsou udatni, poctivi a otužili. Kdyby je trápila bolest sebe větší, ani nehlesnou a nenaříkají. Rádi kouří tabák a vdechují do sebe kouř z dýmky s velkou rozkoší. Jediná dýmka postačuje několika kuřákům a koluje od osoby k osobě.

Barvou své pleti a řečí podobají se Aleuti spíše Mongolům nežli Eskymákům. V zimě bydlí v podzemních jamách, v létě ve stanech. Ale všecek život prožívají nejvíce na moři a lovívají v lehkých člunech čili bajdarách, zhotovených z dřevěného kmene a potažených tulení koží, mořská zvířata, tuleně, mrože, hřívnaté lvouny a mořskou vydru.

Aleuti jsou též dovední řezbáři a umějí dělati z mrožoviny nebo ze dřeva hezké figurky lidí i zvířat. Pěkné ukázky toho umění viděl jsem v národopisném museu ve Vladivostoku.

Dříve byl národ Aleutů mnohem četnější, ale nyní jich valně ubylo. Neštovice a jiné choroby, zavlečené tam Evropany, ukrátily jim trvání.

Přivtělením Alašky k Unii severoamerické stali se také Aleuti občany nového státu. Mnozí mluví teď zase anglicky.

Pro zemězpytce jsou některé aleutské ostrovy zvláště památny. Nejzajímavějším stal se poslední dobou Bogoslov, objevený ruským admirálem již roku 1790. Od téhož mořeplavce obdržel ostrov také své jméno.

Ale v zimě roku 1886 povstal vedle Bogoslova nový ostrov a byl s ním spojen po nějaký čas táhlým pruhem pevné země. Leč za nedlouho pojidlo to se propadlo do moře, a z hladiny vystupovaly již dva ostrovy samostatné.

Když však se tam přeplavila jistá loď roku 1906, vynořoval se mezi oběma sopečnými kůžely nový ohněrodý ostrov a byl námořními důstojníky pojmenován vrcholkem Perryovým.

O rok později plavila se kolem těch kopců zase jiná loď, a důstojníci její viděli místo tří sopečných kůželů již čtyři kopce vedle sebe. Zajisté že v létech 1906—7 vynořila se z hlubin mořských nová roztopená hmota, povznesla se vysoko nad hladinu, ztuhla a vybudovala tak o jednu homoli více. Té doby vyplnila lávová massa také průlivy mezi jednotlivými kopci a spojila je tak všecky v ostrovní pevninu jedinou. Nový vrcholek pokřtěn byl jménem výzkumné lodi Mac Culloch dne 4. července 1907.

Ale když tatáž loď plavila se tamtudy 15. října, tedy asi o několik neděl později, byl čtvrtý kůžel již tentam a někdejší místo jeho zaujalo zase moře. Mladý ohněrodý kopec netěšil se dlouho slunečnému svitu a zmizel v hlubinách nepochybně 1. září, protože toho dne viděli obyvatelé nedalekého ostrova Unalašky, jak v těch místech

vystupuje k nebi vysoký sloup černého dýmu. Podobá se pravdě, že té chvíle Bogoslov soptil a pohřbil jednu horu v hlubinách.

V měsíci červenci roku 1908 plula tam kolem jiná loď a zjistila, že také kopec Perryův se potopil, a že ze čtyř kůželů dřívějších zbyly zase dva nejprvnější.

Výška jednotlivých těch vrcholků odhadovala se na 700 metrů, ale jiné sopečné jícny Aleutského souostroví měří ve výši i přes 2000 metrů.

Sopečného původu jsou také ostrovy Pribylovské, pojmenované tím názvem ke cti kapitána Pribylova. Jeden slove Svatý Pavel, druhý Svatý Jiří, třetí ostrov jmenuje se Mroží, čtvrtý nedává si pokoje a soptívá třebas při čtyřicíti stupních mrazu. Mnohé jiné ostrůvky jsou nejvíce skalnatá bradla.

Podnebí těchto ostrovů Beringova moře jest velmi drsné. Všech obyvatelů počítá se pouze několik set. Lov tuleňů jest hlavním jejich zaměstnáním.

Připojením Alašky k Unii připadly kromě Aleut též Pribylovské ostrovy Američanům, a rokem 1910 podléhá tam vzácná zvěř přísnému šetření, aby nevyhynula úplně.

Nejdražší kožešina.

Za nejvzácnější kožešiny neplatí se nyní již jen stovkami, ale tisícovkami. Nedávno prohlížel jsem cenník nejpřednější firmy kožešnické v Lipsku. Proslulé tamější trhy na toto zboží nejsou ještě žádným jiným městem evropské pevniny překonány. Majitel řečeného závodu H. Lamer nabízí některé kožešiny za sumy peněz u nás neslýchané. Za jedinou kožku vydry mořské žádá 4200 korun a za lišku stříbrnou 4800 korun. A poněvadž na skvostný kožich dámský spotřebuje se takových koží několik, nediví se ruský nebo americký velmož kožešníku, žádá-li za výrobek, vyhotovený z nejvybranějších koží, třebas 50.000 korun a více.

Kožešiny z mořské vydry a stříbrné lišky jsou nejdražší kožešiny světa, a ceny jejich budou ještě stoupati, čím řidčeji bude se to vzácné zboží objevovati na trhu.

V Praze neviděl nikdo kožešiny z mořské vydry po léta. Roku 1903 obdržel ji na ukázku kožešník Schmidt, ale za čtrnáct dní zmizela zase z výkladní skříně a putovala zase do Lipska.

V Irkutsku ukazovali mi v závodě bratří Šafigulinů mořskou vydru zvláště krásnou a cenili si ji na 3000 rublů, tedy asi 7500 korun. Za pouhý límec z té kožešiny žádali několik set rublů.

Před několika léty objevilo se na kožešnickém trhu v Londýně tak málo mořských vyder, že se tržilo za jednu asi 6000 korun, a na lo-

vecké výstavě r. 1910 vystavila jistá firma nádherný exemplář za 12.000 korun.

Ty časy, kdy přišlo na trh do čínského města Kantonu pojednou dvacet tisíc mořských vyder, dávno minuly a nevrátí se již. Do Kantonu bývalo tehdy z výprav některých obchodních společností nejblíže, a za kůže, ulovené v dalekých končinách sibiřských a amerických, platívali tam dobře Číňané i Evropané.

U nás se po vzácné kožešině takové nikdo ani neptá. Ještě nejspíše jde mořská vydra na odbyt v Rusku, a kožešníci moskevští a petrohradští docilují za „kamčatské bobry" slušných cen. Zadíváme-li se na černou, lesklou a hustou kožešinu z mořské vydry a přesvědčíme-li se ohmatáváním, že v hebkosti a něžnosti nepřekonává ji žádné hedvábí, pochopíme nadšení.

Jak celé zvíře vypadá, ví málokdo. O tom mohou jen ti vypravovati, kteří se zdržovali po delší dobu v odlehlých končinách asijsko-amerického severu. Opuštěné ostrovy v Beringově moři bývají ještě podnes útočištěm památné vydry mořské. Na březích tamějších kontinentů objevuje se již velmi zřídka anebo byla dokonce vyhubena.

Sám ani nevím, do kterého musea evropské pevniny měl bych vás poslati, chtěli-li byste viděti mořskou vydru alespoň pěkně vycpanou. České naše museum marně se po ní shání. Berlínské sbírky přírodovědecké ji sice mají, ale je tak bídně vycpána, že nedělá radost ani řediteli ústavu. Exemplář musea pařížského není o nic lepší. Nejedna správa musejní zaopatřila by si již peníze na zakoupení mořské vydry, ale kdyby dávala sebe více, žadný obchodník ji nedodá. Všecky mořské vydry, objevující se na trhu, nemají ani hlavy, ani noh a nehodí se tedy k vycpání.

Nejhezčí exemplář má ve svém museu baron Walther Rothschild v Tringu u Londýna, ale nejpěknějším kusem na světě chlubí se museum v New Yorku a ve Washingtoně.

Ale i z kusů špatně vycpaných se dovídáme, jak je zvíře do životního zápasu vypraveno. Zjevem svým upomíná jednak na tuleně, jednak na vydru. Z úpravy prstů jde na jevo, že mořská vydra je stvořena, aby žila ve vodě. Zadní nohy, do zadu obrácené, mají velmi dlouhé prsty a mezi nimi širokou blánu plovací, takže se podobají ploutvím. Také plochý ohon ukazuje, že ho to zvíře může užívati jako vesla. Ústrojů takových je mořské vydře svrchovaně třeba, neboť odvažuje se daleko na širé moře a vzdaluje se od břehů na mnoho hodin cesty.

Mořská vydra je teď pravý mořský obyvatel chladného severu, ač libovala si dříve také v teplejších pásmech pobřežních. Rybky, potěr, jikry, měkkýši, korýši a ježatky jsou hlavní její potravou. Mláďat rodí málo, obyčejně jedno nebo dvě.

Vědecky zove se mořská vydra Enhydra marina. Lékař Steller, jenž za svého přezimování na ostrově Beringově živil se s ostatními trosečníky hlavně masem tohoto zvířete, nazval nově objeveného ssavce Lutra marina.

Naše vydry žijí při vodách sladkých, „kamčatský bobr“ (tak zove se mořská vydra leckdys u kožešníků) toliko v moři. I vydra kanadská zdržuje se pouze u řek a jezer sladkovodních.

Chirurg Steller, o němž jest řeč na jiném místě, měl nejlepší příležitost pozorovati život vymírajícího toho tvora a zanechal o něm vábná líčení.

Je radost podívati se na mořskou vydru, když právě vylézá na břeh. Celá mokrá počíná se otřásati jako pes a uhlazuje si předníma nohama kulatou hlavičku jako naše kočka, upravuje všecku srst, prohlíží se se všech stran, urovnává rozcuchaná místa a neodchází dále, dokud není se svým zevnějškem zcela spokojena. Té chvíle má na zřeteli pouze svou toaletu a nevidí nic jiného. V takovém okamžiku může se k ní člověk přiblížiti a ji skoliti. Buší-li se do jejího hřbetu, snáší rány trpělivě, ale obdrží-li ránu do oháňky, pozvedá hned hlavu a dívá se na svého nepřítele, jakoby chtěla říci: Raději do hlavy, jenom ne do ocasu!

Pěkná podívaná jest na mořskou vydru, hraje-li si se samečkem. Párek takový stále prý se objímá, a oba líbají se navzájem jako lidé. Tutéž lásku přenáší samička také na mládě, béře je zhusta do předních noh a ležíc na zádech, vyzvedá mazánka do výše nebo jej vyhazuje do povětří jako míč a opatrně jej zase chytá, aby si pádem neublížilo.

Od časů Stellerových uplynulo více než půldruhého století a životní povaha vydry mořské změnila se docela. Ze zvířete jindy skoro přítulného stal se tvor bázlivý, jenž prchá před člověkem již z daleka. V člověku poznala mořská vydra největšího škůdce a vidí v něm zhoubce celého rodu.

Na suché zemi zdržuje se mořská vydra málo a cítí se snad na moři v bezpečnosti. Ještě nejspíše zastaneme ji na souši, má-li rodinu. Nějaký brloh v úskalí, chráněný dobře před nepohodou, slouží samičce za útočiště.

Zvědí-li Aleuti, že se mořská vydra objevila na blízku, sedají hned do svých bajdarek a obstupují kořist u velikém kruhu. V příhodné chvíli metá po ní lovec harpunu a stává se majitelem vzácné kořisti. O maso rozdělují se všickni lovci. Zasáhnou-li vydru dvě harpuny najednou, náleží kořist tomu, jehož oštěp vězí nejblíže hlavy.

Také o krutých bouřích utíkává se mořská vydra mezi skaliska a pohřižuje se tam ve spánek. Ale neohrožení Aleuti nelekají se hukotu a nárazu vln, byť kupily se do výše jako věže, zasedají do lehkých člunů po dvou a ohledávají divoká úskalí. Jeden ostrovan vyskakuje v pravou chvíli na skálu, druhý vyčkává jeho návratu a vítá ho s velikou radostí, vrací-li se s ulovenou kořistí. Šťastný lovec přepadl snad vydru, ana právě spala, skolil ji ranou z pušky dobře namířené a vrhá se mrštným skokem zase do bajdarky. Skok musí býti dobře volený, aby střelec nesletěl s příkrého skaliska vedle a nezahynul v třeskutém vlnobití.

Roku 1910 bylo v Londýně vydraženo všeho všudy pouze 305 mořských vyder.

Z čeho pochází sealskin.

Jméno sealskin znají naši kožešníci velmi dobře a vyslovují anglické to slovo zcela správně sílskin. Kožichy toho druhu jsou drahé a líbívají se zvláště dámám. Ale sealskinový kožich těší také každého pána a může-li, věnuje naň hezkou sumu peněz. Čtyři sta korun bývá běžná cena.

Tážete-li se však i samého kožešníka, z čeho sealskin pochází, neumí vám vždycky pověděti veškeré podrobnosti o původu zboží jím prodávaného.

Znalec jazyka anglického mohl by již z pouhého názvu souditi, jakému zvířeti hebká ta kožešina náleží. Jméno seal (čte se: síl) znamená tuleně a skin kůži. Uvažováním takovým jsme pravé věci již velmi blízcí, nicméně tulení kožešina to přece není.

Sealskin pochází z mladých lvounů, zvaných vědecky rodným jménem Otaria a tvořících s tuleni a mroži skupinu ssavců ploutvonohých. Lvoun medvědí (Otaria ursina) cení se nejvíce.

Některé druhy lvounů čili lachtanů vídáme zhusta v zoologických zahradách a podivujeme se obratnému jejich umění plaveckému.

Domovem lvounů, kteří zásobují panstvo nejpěknějšími kožešinami sealskinovými, jsou daleké končiny světa. Paroloď, jež by se tam chtěla vydati z Terstu, potřebovala by až k proslulým lovištím Beringova moře několik měsíců času. Z přístavů severozápadní Ameriky je tam ovšem mnohem blíže.

Zamilovaným dostaveníčkem tisícerých a tisícerých lvounů jsou zvláště odlehlé ostrovy Pribylovské mezi asijskou Kamčatkou a mezi americkým pobřežím studené Alašky. V zimě je tam pusto a smutno i na březích ostrova svatého Pavla i na ostrově svatého Jiří. Té doby skučívá v souostroví děsná vichřice, rozvlňuje oceán a buší jeho vlnami do zmrzlé souše.

Trochu života bývá pouze na jednom místě každého ostrova. Daleko od terasovitých skalisek pobřežních skrývá se malá osada lidská. V nevelikém údolí, obklopeném norskými kupami, spatřuje se několik dřevěných baráků, skladišť a chýší drnem obložených. V některých chatách bydlí úřední dozorcové, v jiných obratní lovci aleutští. Několik těch set lidských duší, opuštěných do dáli několika set kilometrů od vzdělaného světa, prožívá na obou ostrovech krušný život, aniž se kdo leká hrozných mraků a námořských bouří. Všecky hřeje jediná naděje v blízké jaro a teplé léto.

Až zavítá Vesna také do krajů Pribylovského souostroví, potom hýbati se budou životem všecky terasy ostrovní, a posádka sv. Pavla a sv. Jiří vzruší se k horečné činnosti a úsilovné práci.

Za těch dob stěhují se všickni lvouni ze širých vod severního Pacifiku k pobřeží, táhnou v nekonečných davech k pevné zemi, vyhlížejí k terasám a snaží se vyšplhati na vyvolené místečko.

Napřed putují koncem měsíce máje lvouni nejsilnější a nejmohutnější, vesměs samci, a obezřetně prohlížejí si příští své tábořiště. Najdou-li vše v pořádku, neváhají dlouho, převalují se s místa na místo a zaujímají konečně pevné postavení.

V polovici června hemží se moře zase samými samicemi. Všecky táhnou rovněž k terasovitému pobřeží a poddávají se na milost a nemilost nápadníkům tam již usazeným. Mnohý samec získává jich pro sebe několik a odhání soupeře s největším rozhořčením. Bez bojů a rvaček námluvy se nikdy neodbývají, a slaboši odcházejí ze zápasu notně pokousáni. Siláci uhajují své posice v terase nejnižší, a každý žije ve společnosti asi desíti úslužných družek.

Mladší a slabší lvouni snaží se opanovati terasu vyšší a jsou rádi, mohou-li žíti svorně alespoň se třemi samicemi.

Ještě výše táboří lvouni nejmladší, jednoletí až čtyřletí, a laškují se samičkami plnými rozmaru a dovádivosti. Jsou ještě příliš nezkušení, než aby mohli pomýšleti na založení vlastní domácnosti.

Brzy potom, asi tak za měsíc, líhnou se mláďata, a čtyři neděle na to slaví lvouni nové líbánky.

Novorozeně přichází na svět s kratičkou srstí, jež se různě pozměňuje a ustáluje až teprve v devátém měsíci. Delší šedohnědé pesíky přečnívají heboučkou a zlatohnědou podsadu. Dospělým stává se lvoun až na konec čtvrtého roku a dosahuje délky asi půldruhého metru. Nejstarší lvouni severští bývají asi dvakráte tak dlouzí.

Koncem září opouštějí samci pobřeží a počnou zase teprve žráti. V době páření nepožívali ničeho. Ohledáme-li té doby žaludek skoleného samce, nenajdeme v něm žádné potravy. Samice nebyly tak zdrženlivy a zhltaly do sebe, kde co k žrádlu bylo. Nejvíce jim padá za oběť ryb, měkkýšů a korýšů.

V polovici října vytáhnou na širé moře také samice s mláďaty a ostávají v něm až do příštího jara, žijíce pohromadě v menších tlupách. Noc přespávají všickni lvouni na hladině vodní a udržují se na ní pomocí rozložených ploutví.

Na konec měsíce června odehrává se na obou jmenovaných ostrovech hrozné divadlo. Lovci přepadají tlupy usazených lvounů, zaskakují jim cestu k moři a utloukají všecky samečky o věku dvou až čtyř let pádnými obušky. Silná rána do hlavy ukončuje život mladého tvora.

Pobitým lvounům stahuje se kůže a zbavuje se povrchně tuku. Získanou surovinu nakládají lovci na psí sáňky a odvážejí do skladišť. Tam pak odstraňuje se tuk z koží docela, a nasolené spratky chystají se v balících pro vývoz do Anglie.

Surovina, dovážená k Temži na zvláštních parnících, třídí se podle velikosti a jakosti v několik druhů a vydražuje se veřejně. Dražby na sealskin z ostrovů Pribylovských bývají v listopadu, na kůže z ostrova Beringova a Měděného v březnu. Pribylovské zboží zove se obyčejně a l a s k a s e a l a pokládá se za nejlepší.

Po dražbě předávají se lvouní kůže závodům, jež je zdělávají a šlechtí. Za tím účelem odstraňují se pesíky, a na kůži zbývá potom jenom zpodní hustá a hebká podsada.

Tmavohnědého zbarvení a skvělého lesku dostává se sealskinu uměle. Pozmění-li se časem tyto vlastnosti, lze jich zase nabýti novým obarvením.

Přípravou tou zabýval se dříve pouze Londýn, nyní osvojily si ušlechťovací tu techniku také barvírny v Paříži, Lipsku a New Yorku.

K napodobení sealskinu brávají se hlavně kožešiny králičí. Z nich připravuje se též umělý hermelin, sobolina.

Některé druhy lvounů hostí také moře jižní polokoule, ale sealskin z nich pocházející nevyrovnává se kožešině z ostrovů Pribylovských.

Severních lvounů ubylo v posledních létech měrou nápadnou. Roku 1867 odhadovala se jejich stáda na půlpáta milionu kusů, nyní zbylo jich tam jenom asi 130.000. V posledním čase přichází do obchodu pouze asi 20.000 koží ročně.

Eskymácké školy.

Přede mnou leží zvláštní mapa severní Ameriky. Pobřežní pruh země podél celé Alašky a podél polární Kanady a některých přilehlých ostrovů, jakož i pobřežní pás severního Labradoru jsou označeny zvláštním vyčárkováním. Zřejmá ta obruba poučuje zeměvědce, že tam všudy je vlast Eskymáků.

Rovněž tak vyčárkováno jest pobřeží Gronska a uvádí nám na pamět, že i v těchto končinách jsou Eskymáci domovem.

Též národopisná mapa Asie by nás poučila, že vlastí eskymáckého pokolení jsou i pobřežní kraje nejzazšího východu sibiřského.

Eskymácké rodiny neodvažují se vnikati hluboko do země, poněvadž jsou odkázáni hlavně na tuleně a plískavici běluhu, jež táhne také ráda z moře do řek.

Bez tuleňů nemohl by Eskymák ani žíti. Z tuleně požívá maso a tuk, z jeho kůže dělá si oděv a povléká jí čluny kajaky, jeho střeva slouží mu jako nádoba, z jeho šlach připravuje si nitě, jeho tukem svítí a pálí. Až budou stáda tuleňů vyhubena, ocitnou se blízko záhuby také Eskymáci.

V nejodlehlejších končinách, kam noha Evropanova zapadá jednou za rok nebo snad jednou za dlouhá léta, ostávají Eskymáci beze všeho školního vzdělání.

Nad některými kmeny smiloval se snad nějaký protestantský misionář a vštěpuje eskymácké mládeži první počátky lidské vzdělanosti. Působením těchto apoštolů Kristova učení byly také pořízeny překlady svatého písma. Bible přeložena teď jest asi do čtyř set rozličných jazyků.

Rozšiřování biblí po celém světě a mezi všemi pohany jest úkolem zvláštních Biblických společností. Počátek byl učiněn v Anglii.

Největších úspěchů dosáhla Britská a zahraniční biblická společnost. Knihy vydávané tou jednotou najdeme po všech konči-

nách zeměkoule. Za několik haléřů lze koupiti silnou a pěkně tištěnou a vázanou bibli v jakékoli řeči. Sklad takovýchto biblí nalézá se též v Praze.

Mezi Eskymáky působil jako misionář také moravský Čech Matěj Stach, narozený roku 1711. Jakožto mladík ohnivé povahy opustil domov a připravoval se k misiím v Německu. Za cíl svého působení vyhlédl si nadšený Stach Gronsko, a roku 1733 vidíme ho již na lodi, an plaví se po šest neděl ke břehům ledové vlasti eskymácké. Mezi Eskymáky osvojil si Stach brzy jejich řeč, naklonil si jejich srdce a žil s nimi v nejlepší shodě. Celkem žil mezi Eskymáky gronskými 40 let. V šedesátém roce svého věku vydal se potom Stach do severní Ameriky a žil ve státě zvaném Severní Karolina. Když tam v létech 1787 zemřel, postavili mu přátelé památník, a anglický nápis na pomníku umístěný hlásá: Matěj Stach, první moravský misionář gronský.

Hustěji jsou zalidněny Eskymáky břehy zlatonosné Alašky, a přistěhovalci američtí mají příležitost žíti s těmi domorodci v samém sousedství. Následkem oživení kdysi pustých těch končin nitrozemních přibylo tam brzy také americké mládeže, a přistěhovalci zakládali školy nejen pro své vlastní děti, ale dopřávali toho dobrodiní za spolupůsobení vlády Spojených států severoamerických též domorodcům.

Z úředních zpráv, které vycházejí ve Washingtoně, lze se dočísti, že v roce 1907—8 chodilo v Alašce na 3000 domorodých dětí a že náklad na tyto školy vyžadoval ročního vydání asi půl milionu korun. Vyučováním domorodé té mládeže zaměstnávalo se asi 70 učitelů a učitelek.

Myslíte snad, že se do těch chladných končin nikdo za učitele nehlásí?

Mýlili byste se. Přihlášek je tolik, že školní úřady mnohé nabídky a uchazeče zamítají, ačkoli bývají mezi žadateli a žadatelkami osoby zcela způsobilé a mohou prokázati nejen dovednost duševní, ale vyhovují také v ohledu tělesném. První podmínkou jest dobré zdraví, tělesná zdatnost a otužilost. Surové podnebí na Alašce a ostrovech Aleutských v průlivu Beringově nezbytně toho vyžaduje. Ale americké učitelky nelekají se ani drsných poměrů klimatických a nastupují na místa s velikou chutí. Od úmyslu neodvrátí jich ani připomenutí vládních úřadů, že škola, na níž učitelky mají působiti, spojena snad jest toliko psí nebo sobí poštou, a že cesta od pobřeží do vnitř země vyžaduje sebezapření, odříkání a strádání.

Eskymácká mládež vítá nového pana učitele nebo slečnu učitelku nadšeně a učí se ráda.

Pokroky ve psaní a čtení chválí si učitelstvo u všech dětí eskymáckých. Také u nich pozorují veliké nadání ku kreslení. Zajisté, že děti zdědily ten talent po svých rodičích. Pěkné eskymácké řezby, prováděné na parozích a v kosti, líbily se Evropanům ode dávna a prozrazují do dneška vkus umělecký.

Eskymácké děti také rády zpívají a tančí a těší se na tělocvičnou hodinu s úsměvem na tváři.

Velikou radost působí eskymáckým dětem, mohou-li deklamovati básničky. Některé dítě naučilo se básni, jež mu složili rodiče k narozeninám a umí ji odříkávati po celý život.

Eskymáci sledují pokroky svých dětí s velikým zájmem a berou účastenství při školním vyučování s dětmi zároveň. Ale otce zhusta hněte, že děti dělají pokroky ve škole lepší nežli staří rodiče, kteří dříve neměli příležitosti se vzdělávati.

Učitelstvo ubírává se za svým povoláním do Alašky pouze ve třech teplých měsících. Parolodi odvážejí cestující obyčejně jenom k pobřeží. Nový pan učitel nebo učitelka plavívají se až do moře Beringova neb až do průlivu asijsko-amerického a vystupují na pevnou zemi. Někteří učitelé přestupují ze zámořského korábu na menší parník říční a plaví se do vnitřku země splavným a dravým Jukonem.

Američtí úřadové školní jsou s výsledky svých zařízení, prováděných mezi Eskymáky, spokojeni a rozmnožují tam školy neustále. Nákladu se nešetří, protože jest chloubou všech Američanů míti všudy dobré školy.

Zříditi školu na dalekém severu mezi Eskymáky, není tak snadné jako u nás. Všechen materiál stavební, dřevo a kov, převáží se tam snad až z Kalifornie, z přístavního města San Franciska, nebo ze Seattle, konečného to bodu na západě Severoamerické dráhy pacifické.

Také všecky učebné pomůcky dopravují se do Alašky z jižních krajů Unie a dostihují svého určení mnohdy až po několika měsících. Psí a sobí potahy mívají leckdys za náklad jenom samé potřeby školní. A tak i nejodlehlejší škola eskymácká vystavuje svůj pěkný globus a své hezké obrazy k názornému vyučování zeměpisnému a přírodovědeckému.

Z mnohých škol eskymáckých vyšli již vzdělaní lidé a osvědčili se jakožto zdatní a dovední řemeslníci. Nejeden Eskymák může závoditi v tom ohledu s bělochem. Zvláště některé kmeny eskymácké vynikají duševními vlastnostmi a překonávají jiné chápavostí.

Eskymáckých kmenů počítá se několik. Jedni podobni jsou více Mongolům, jiní mají mnoho společných známek s Indiány.

Jména některých kmenů eskymáckých jsou: Namolové, Aleuti, Konjagové, Karálekové, Aggomintové, Akuduirminti, Okomintové a j.

Název Eskymák vznikl ze slova vijaskimovok, což značí jedlíky syrového masa. Ale Eskymáci sami praví o sobě, že se jmenují Innuit, to jest lidé. Výraz ten znám jest zvláště dobře na Alašce. Asijští jejich pokrevenci říkají si Juit a gronští Eskymáci Karalit.

Různí kmenové eskymáčtí mluví také různou řečí a dohodnouti se mohou mezi sebou mnohdy jenom stěží. Výborný znalec eskymáckých jazyků, dánský zeměpisec dr. Rink, rozděluje Eskymáky podle příbuznosti jazykové na šest skupin: Jsou pak: 1. Eskymáci východogronští, 2. západogronští, 3. severogronští, 4. labradorští, 5. středozemští (od Hudsonova zálivu až po řeku Mackenzie) a 6. západní při vodách Beringových. *

Dr. Hinrich Rink žil v krajích eskymáckých několik let a má velikou zásluhu o šíření vzdělanosti mezi domorodci gronskými. Pohádky a pověsti, které se mezi Eskymáky zachovaly až na dnešní časy, učenec ten pečlivě sbíral a tiskem také vydal.

Misie v Gronsku vydávají pro Eskymáky zvláštní časopis, tištěný v jejich mateřštině. Noviny ty vycházejí tam již asi půl století a mají název: Atuagagdliutit, nalinginginarnik tusaruminassasunik, t. j. na česko: Čtení a vypravování o všelikých zábavných věcech.

Jistě, že jste si mohli jazyk polámati, nežli jste prapodivné to jméno eskymáckých novin mohli vysloviti. Jazyku tomu učí se našinec těžce.

Úryvek z evangelia sv. Jana zní v eskymáčtině gronské takto:

Sillarsúb innue Gudib taima assakigei, Ernetue tunniullugo taukkonunga, tamarmik taursomunga opertut tammarkonnagit, naksaungitsomigle innursútekarkollugit.

V eskymáčtině americké:

Taimak Gudib sillaksoarmiut naegligiveit, Ernetuane tunnilugo, illunatik okpertut lapsomunga, assiokonnagit nungusuitomigle innogute karkovlugit

To jest po česku: Nebo tak Bůh miloval svět, že syna svého jednorozeného dal, aby každý, kdož věří v něho, nezahynul, ale měl život věčný.

Když roku 1867 byla Alaška předána asi za 7 milionů dolarů Spojeným státům severoamerickým, vyslala tam vláda různé výpravy. Některé expedice všímaly si také života Eskymáků tam usazených, a odborní znalci zasvěcovali se podrobně do povahy eskymácké řeči. Prodlením několika let byla sebrána na místě všecka slova a všecky výrazy, jichž Eskymáci ve své mateřštině užívají, a tak vznikl slovníček čili vokabulář eskymácko-anglický a anglicko-eskymácký.

Co tento článek právě píši, mám slovníček ten před sebou. Vydal jej tiskem školní úřad ve Washingtoně roku 1890 za tou příčinou, aby se mohlo učitelstvo pomocí té příručky s eskymáckými dětmi dorozumívati, a aby v něm našli oporu obchodníci a plavci, kteří jsou odkázáni na styky s domorodci.

Největší osada eskymácká leží na nejsevernější ostrožně Alašky a čítá asi 360 stálých obyvatelů.

Řečený slovníček obsahuje na tisíce slov, užívaných na Alašce a okolních ostrovech. Výrazy jiných Eskymáků znějí ovšem zase jinak. U jedněch Eskymáků jmenuje se na př. slunce šikinja, u druhých mersuk, měsíc abaeotoktuk nebo amala.

Podávám zde několik výrazů, kterých užívají Eskymáci na Alašce: ahpa otec, ahka matka, konniktoik děti, iljuga bratr, nuka sestra, ilil-ega děťátko, tu-ti-loa dědeček, at-ti-lu babička, ikneato světlo, ahkal-luk ryba, ahkal-lui ryby, kajak člun, unane moře, načik tuleň, nau-uk medvěd bílý, og-alok medvěd hnědý, ke-en-roktura liška modrá, kuškok liška bílá, tin-up liška stříbrná, ok-a-uuk velryba.

Základní číslovky znějí takto:

1 a-tau-šek	6 e-čag-e-ret
2 hi-ba	7 tal-e ma-mal ronyk (5+2)
3 ping-i-šat	8 tal-e ma-ping i šu-myk (5+3)
4 se sam-at	9 ko-ling-o talia
5 tal-e-ma	10 ko-lít

Eskymákova láska k vlasti.

V dějinách polárních výprav čítáme poslední dobou zhusta jméno amerického námořního důstojníka, jenž se zove Robert Peary (čti: Píri).

Mořeplavec ten prožil mnoho let v polárních krajinách severních a neustává v bádání doposud. Touhou jeho bylo, aby pronikl až k samému pólu, což se mu konečně podařilo.

Mnoho štěstí přálo tomuto polárnímu cestovateli, když sledoval nejsevernější pobřeží Gronska. Výpravu tu vyslala tam akademie věd ve Filadelfii, a Peary měl vrchní velení. Tentokráte bylo zjištěno poprvé, že Gronsko obtékáno jest mořem také na severu, a že ohromná ta pevnina není poloostrovem, nýbrž ostrovem. Důkaz toho provedl odvážný Peary.

Ze svých výzkumných cest gronských přivezl si Peary dva Eskymáky, otce a syna, a slíbil jim, že se bude o ně v Americe starati a že je po nějakém čase dopraví do jejich vlasti.

Oba Eskymáci souhlasili a odpluli do Ameriky. Synek jménem Mene byl tehdy malý a chodil do školy v New Yorku. Eskymácký školák naučil se brzy anglicky a vyrůstal ve cvičeného jinocha. Šatil se jako Američan a škola udělala z něho civilisovaného člověka.

Otec Menův dlouho v Americe nežil a brzy zemřel. Pohřeb Eskymákův nekonal se v těch krajinách snad ještě nikdy a mrtvola z národa tak vzdáleného zajímala velice americké anatomy a učené odborníky. Všickni si přáli, kdyby kostra zesnulého Eskymáka mohla býti zachována a vystavena ve sbírkách přírodovědeckých. To se učeným pánům podařilo, a museum pyšnilo se vzácným předmětem mezi četnými kostrami jinými.

Od smrti svého otce byl Mene pořád zamlklý a málomluvný. Vědělo se, že se mu stýská nejen po milém otci, ale také po gronském domově. Když se ředitel vychovávacího ústavu tázal mladého svěřence, co má na srdci, odpověděl Mene: „Chci domů. Stýská se mi zde po mých krajanech a po mé vlasti. Dopravte mne zase do Gronska.“

Ředitel vyslechl Eskymákova slova s politováním, ale nemohl chovanci vyhověti, protože plavba do Gronska nemůže se nastoupiti z Ameriky přímo a hned, jak si Mene přál.

A zase uplynulo několik dní a neděl.

Za jedné vycházky přišel Mene do přírodovědeckého musea, zastavil se před lebkami a kostrami tam vystavenými a čte nápisy: Kostra Indiána z Dakoty, kostra Číňanova, lebka Kanakova z Havajských ostrovů, kostra Eskymáka . . . .

Ale dále již čísti nemohl a žalostně vzlykal. Ubohý Mene zvěděl, že to kostra jeho otce, a s pláčem opouštěl síně musejní.

Téhož dne obdržel ředitel ústavu dopis tohoto znění: „Až dostane se tento list do Vašich rukou, budu již na cestě k domovu. Nestíhejte mne! Vracím se do své vlasti a budu si vydělávati chléb svůj poctivýma rukama. Stále jsem doufal, že spatřím svůj domov již brzy, a že kapitán Peary splní, co mi sliboval. Leč všickni se teď vymlouváte, že není na žádné větší lodi pro mne místa. Proto ztratil jsem již všecku naději a umínil jsem si, že se spasím útěkem nebo že opustím tento svět na dobro. Nebudu-li moci uzříti zase svou vlast, nechci raději žíti. Jsem zde všecken nešťasten, neboť vidím, že lidé mého národa jsou hodnější. Proč pak jste nepochovali mého zesnulého otce? Ať museum kostru mého otce pohřbí, sice bych nemohl věřiti, že by Vaše náboženství, jemuž jste mne učili, bylo lepší než náboženství mého chudého kmene eskymáckého. Vaše civilisace přinesla mi jenom zármutek a neštěstí. Žijte blaze!"

Nářek mladého Eskymáka pronikl brzy na veřejnost. Když pak nešťastný jinoch byl vypátrán, mohl vyslechnouti s radostí zprávu, že nad jeho osudem ustrnula se jistá umělkyně a že zaopatřila prostředky, aby zoufalý Mene mohl se odplaviti do své vlasti.

Eskymácké báje a pověsti.

Mezi Gronskem a severoamerickou pevninou jest mnoho velkých i menších ostrovů a všecky přiléhají až k polárnímu kruhu. Skupina těch souší zove se Baffinovým souostrovím, a jednotlivé ostrovy mají různá jména. Největší zove se Baffinova země.

Názvy ty uvádějí nám na paměť jméno slavného mořeplavce anglického, narozeného již roku 1584. William Baffin (čte se: Befin) požíval své doby pověsti jako námořník nejsmělejší a nejučenější. Zásluhy toho plavce polárního o zeměvědu cení se doposud vysoko, a jméno jeho stalo se v dějinách arktických výzkumů nesmrtelným. Zvuk jeho jména ozývá se nyní ve všech školách, mluví-li se o polárních zemích severoamerických.

Za jedné své plavby severoamerické pronikl Baffin daleko k severu a plul širošírými vodami, o nichž soudil, že jsou velikým mořským zálivem. Proto se dlouho mluvilo o Baffinově zátoce. Teprve roku 1819 zjistil kapitán Parry, že to je vlastně otevřené moře, označované nyní na mapách jakožto Baffinovo moře.

Za doby Baffinovy byly vědomosti o polárních krajích severoamerických ještě skrovny, ale již tehdy byli plavci zvědavi, bylo-li by možno proplouti podél břehů veliké té pevniny na západ. Leč Baffin byl opáčného náhledu a tvrdil, že provedení toho záměru jest nemožné. Výrok tak zkušeného námořníka platil tehdy mnoho, a proto po dvě staletí nepokoušel se nikdo objeviti pasáž Severozápadní.

Po vykonaných cestách polárních vstoupil Baffin do služeb Východoindické společnosti a byl účasten dobývání ostrova Ormuzu v Perském zálivu, při čemž roku 1621 zahynul.

Baffinova země jest velmi rozlehlá a pokryta skoro věčně samým ledem a sněhem. Mohutné ledovce její dotýkají se místy až samého moře. Ale v těchto nehostinných končinách, kde roste jen lišejník, mech a zakrsalé křovisko vrbové, prohánějí se sobové a tur pižmový a podléhají z husta v zápase s hladovými vlky. Také tam žijí bílí medvědi, lišky, hranostajové, zajíci běláci a v moři a na pobřeží mnoho ptactva a tuleňů.

Baffinova země je též ode dávna domovem četných Eskymáků, a jejich pohádky a báje zajímaly mnohé národopisce čili ethnology. Sbíráním těch pověstí a zkazek eskymáckých zabýval se poslední dobou dr. František Boas, správce přírodovědeckého musea v New Yorku a profesor tamější university. Za svého pobytu na Baffinově zemi, kterou podrobně popsal, měl k tomu ovšem nejlepší příležitost.

Přečteme-li spis Boasův a dílo Rinkovo o Eskymácích gronských, poznáme veliké rozdíly v pohádkách, pověstech a bájesloví.

Gronští Eskymáci si vypravují, že nejvyšší bytost božská, zvaná Tornak, bydlí pod zemí, kde střídají se hory s dolinami a jezery, a raduje se ve své říši s dušemi lidí dobrých. V podsvětí tom je teplo a tuleního masa a tuku v hojnosti. Hodní lidé těší se z jeho přízně a milosti

Duše zlých lidí přicházejí po jejich smrti do oblaků, hrají si v nadsvětí s mroží lebkou jako s míčem a způsobují polární záři. V nadsvětích mají se duše špatně, bydlí ve stanech u zamrzlých jezer a trpí hlad a hynou zimou.

Kromě velikého boha mají Eskymáci gronští také bohyni, jejíž jméno Anarkuagsat znamená po česku starou ženu. Ta přebývá na dně mořském ve zvláštní chatě. V její domácnosti svítí stále lampa olejová. Chvílemi kapají z lampy krůpěje tukové. Z kapek těch může vyčarovati bohyně tuleně a velryby, bez kterých by Eskymáci musili zahynouti.

V blahodárné té činnosti pečlivé bohyně podmořské snaží se překážeti zloboh, a někdy se mu zkázonosné dílo dařívá. Potom však mívají se Eskymáci velmi zle: velryby a tuleňové přestávají se v moři objevovati, a lidé umírají hladem.

Leč ten hrozný stav netrvá dlouho. Četní jiní duchové počínají svorně působiti proti zlobohu a osvobozují bohyni čarováním a všelikými kouzly. Od toho okamžiku proměňuje podmořská bohyně olejové kapky v tuleně a velryby, a život Eskymáků jest opět na léta zajištěn.

Pověsti takové jsou Eskymákům Baffinovy země neznámy a liší se od amerických mnohdy docela nebo se jim jen málo podobají.

Baffinští Eskymáci věří, že hluboko v zemi žije Sedna, bohyně podsvětí. Bohyně ta žila se svým otcem daleko od ostatních lidí a vídala hosty velmi zřídka. Prošlo mnoho let, a bohyně ostávala pořád o samotě a proto usmyslila si, že se již neprovdá. Ale jednou navštívil Sednu Buřňák, a Sedna s ním odešla. Leč manželství to nebylo šťastné, a Sedna brzy litovala, že si Buřňáka vzala. V chýši, zbudované ze samých šupin rybích, bývala vždycky nouze o pokrmy, a nešťastná Sedna trpívala hladem. V tom utrpení vzpomínala Sedna zase na otce a toužila po něm velice. Jednoho dne otec skutečně ji navštívil a vyslechl nářek své dcery. Když pak měl se k odchodu, rozhodla se dcera, že půjde s otcem a prchla z domu Buřňákova. To Buřňáka rozhněvalo, a on chystal pomstu. Otec plul právě se svou dcerou v člunu, když náhle rozvlnilo se moře a jako varem se pěnilo a syčelo. Člun lítal po vlnách jako skořápka, a uprchlíci čekali každou chvíli, že utonou, neboť nemohli se oba v lodičce udržeti. V zápasu tom svrhl otec Sednu do moře, ale dcera držela se pevně člunu a měla všecku naději, že vyvázne z jisté smrti, protože moře počalo se zase utišovati. A tak zachránili se oba, a žili zase osamotě v největší spokojenosti otec i dcera.

Dle jiné báje baffinských Eskymáků stala se Sedna zlou, takže ji vlastní otec proklel, a ona stala se pak vládkyní podsvětí. Tam přicházejí také duše ostatních zlých lidí. Sídlem duší dobrých jsou výšiny nebeské, Kudlivuna zvané. Tam není starostí, a zvěře prohání se v nebeském tom kraji tolik, že lze soba uloviti kdykoli.

Nansen mezi Eskymáky gronskými.

Norský cestovatel Fridtjof Nansen znám jest nyní v celém světě. Neobyčejná jeho otužilost a podivuhodná dovednost, jakou si osvojil neustálým cvikem na lyžích, byly přípravou k památné cestě, vykonané na příč ledovým Gronskem. Tímto výzkumem proslavil se Nansen tak, že jeho životopis prošel již všemi slovníky a všemi novinami, a z někdejšího zoologa stal se pojednou proslulý zeměvědec a nejodvážlivější polární cestovatel.

Na svou výpravu vyzbrojil se Nansen všemi potřebnými vědomostmi. Jakožto universitní posluchač věd přírodních stal se musejním konservátorem v Bergách, studoval na zoologické stanici neapolské, účastnil se lovu tuleního v Ledovém moři, uveřejňoval odborné zprávy o živočiších a toužil neustále po příležitosti, aby mohl bádati v končinách věčného ledu a sněhu. V kodaňském mecenáši a velkoobchodníkovi Gamelovi našel Nansen svého podpůrce, vydal se v průvodu tří Norů a dvou Lopařů přes Anglii na Island, přistál u východního pobřeží

gronského, dnem 15. srpna 1888 započal svou odvážnou cestu na lyžích, pronikl na příč tajeplné země a dostihl již 3. října břehů západních blízko města Godthaabu. Výzkumem tím bylo zjištěno, že jest Gronsko přikryto mohutným příkrovem ledu a sněhu, zdvihajícím se do výše až přes 2700 metrů, a lemováno na pokraji rozsáhlými ledovci.

Vědecký výtěžek gronské cesty byl zase podnětem, aby Nansen vydal se na nové výzkumy. Tentokráte odhodlal se šťastný cestovatel polární nastoupiti výpravu k severní točně a byl již koncem července 1893 na cestě. Podpory dostalo se mu od vlády norské a sbírkami soukromými. Loď „Fram" byla k tomu účelu zvláště zbudována. Ale Nansen samého pólu nedospěl. Dosáhl však téměř plného 86. stupně severní šířky a obohatil zeměvědu důležitými a významnými údaji. Tato cesta pokládá se za nejšťastnější a nejúspěšnější ze všech dosavadních výzkumů polárních.

Ve svém díle o Gronsku vypravuje Nansen, jak byl hostem v domácnosti tamějších Eskymáků:

„Koncem července přistáli jsme v Puisortoku (při 62°) a zaslechli jsme z dáli podivné zvuky, jež zněly jako řev lidí a štěkot psů. Rozhlíželi jsme se kolem a spatřili jsme temné postavy, any se pohybovaly.

Později rozeznávali jsme již i jednotlivce, roztroušené na pobřežním úskalí. Bylo patrno, že na nás ukazují a že spolu živě rozmlouvají.

Také jsme postřehli zrakem několik kožených stanů a čichem zvláštní zápach po tuku. Mírný větřík vanul na naši stranu a zanášel výpary k našemu přístavišti. Byli jsme zvědavi, s jakými lidmi se setkáme.

Zatím jsme zápasili s ledovými kramí a snažili jsme se proniknouti jimi ke břehu.

Povyku přibývalo a s ním zároveň smíchu. U samého pobřeží veslovali Eskymáci ve svých kajakách a ukazovali nám cestu na břeh. Při tom se velice divili našim mohutným člunům a nemohli asi pochopiti, jak mohou loďky tak bezpečně pronikati spoustami ledu.

Konečně jsme překonali poslední překážku, a před námi objevilo se divadlo, jakého jsme ještě nikdy nespatřili. Po celém norském svahu rozestavilo se tolik podivných lidí s oděvem rozedraným, rozbitým a sešlým a vyráželi ze sebe příšerné zvuky. Byli mezi nimi muži, ženy a děti, ale krojem se valně nelišili.

My se domýšleli, že máme před sebou stádo bručícího skotu, neboť řvali právě tak, jako dobytek, jenž čije, že mu neseme do stáje píci.

Také u samého břehu čekalo na nás několik mužů a mávali rukama na znamení, že jsou ochotni nám pomoci. Kdyby byli stáli nečinně a mlčky, bylo by to znamením, že o nás nestojí a že jim nejsme vhod. Dále od břehu viděli jsme četné čluny pro muže i pro ženy, v pozadí mohutné ledovce a po stranách ledovou tříšť krvavě ozářenou slunečním západem. Obraz v pravdě vznešený a obdivu hodný.

V tábořišti Eskymáků bylo živo, a nám bylo veseleji, protože až posaváde procházeli jsme krajinou, kde bylo jako po vymření.

Pohanští domorodci chovali se k nám velmi přívětivě, prohlíželi s úžasem naše čluny a dávali s úsměvem na jevo, že se těší z našeho příchodu.

Ale na nějaké přivítání a pozdravení čekali jsme marně. Eskymáci nemají ve zvyku říkati snad „Dobrý den", „Má úcta", „Na zdar", „Pěkně vítám" a podobně. Úsměv zastupuje u Eskymáků každý pozdrav.

Nápadno nám bylo, že domorodci tak hlasitě mluví a křičí. Mně hučelo z toho až v uších. Snad se chudáci domýšleli, že čím více budou hulákati, že tím spíše porozumíme, co mluví. Ale ať mluvili jak chtěli, my nerozuměli ani slovíčka. Dorozumívali jsme se jen ukazováním. Mezinárodním těm znamením rozumějí lidé v celém světě.

Prohlížejíce tábořiště, nabyli jsme přesvědčení, že naši eskymáčtí přátelé žijí zcela dobře a spokojeně a že mají vše, čeho jest k živobytí třeba, ačkoli jsou obyvateli jenom samého sněhu a ledu. I řekli jsme si, že u nich trochu déle pobydeme. A ostali jsme u nich.

Náš zrak spočinul na velikém staně. To když Eskymáci zpozorovali, hned nám dávali znamení, abychom šli dále. A my šli. Napřed odhrnuli jsme jakousi záclonu. Ta byla průsvitná a velmi tenká. Ani byste neuhodli, z čeho pocházela. Eskymáci si ji pořídili z blány střevní. Chtěli-li jsme se dostati dále do stanu, musili jsme se hodně ohnouti. Byli jsme velmi zvědavi, co uvidíme.

Co nás praštilo hned přes nos, bylo odporné ovzduší a pronikavý zápach, a co zjevilo se našim očím, překvapilo nás také, ač jsme věděli, že Eskymáci nosí doma ve své chýši co nejméně šatstva na svém těle.

Zápach Eskymákovy domácnosti má svůj původ ve směsi různých výparů. Nejodporněji čpí zplodina tuku páleného v lampách a potom výpar hnijících výměšků, jejichž jména nechci zde ani uváděti, aby se čtenáři neudělalo špatně.

Na zápach jsme zapomněli, když jsme si prohlíželi lidi ve staně přítomné. Tolik nahotiny jsme neviděli ještě nikdy. Kde kdo byl, každý měl tělo skoro zcela obnažené, muži, ženy, dívky, hoši i nejmenší dětičky. N a t i t, t. j. domácí oblek, skládal se z jediného kousku oděvu. Byl to jakýsi hadr, otočený kolem boku. Gronští Eskymáci nepokládají nahotu za nic neslušného a nejsou proto o nic horší nežli my.

Podívaná byla na matku, která kojila právě nemluvně. Viděli jsme, jak něžná máť leze po čtyřech, nachyluje se k děťátku položenému na kožešině a podává roběti prs. Přesvědčili jsme se, že i eskymácké maminky mají svá robátka nesmírně rády, a měli jsme z toho velikou radost. Děťátko bylo zcela nahé, a proto uznala potom matka za dobré, aby je přikryla přikrývkou, zhotovenou z jemné kožešiny tulení.

Za námi přicházeli do chýše také jiní lidé, a stan byl za nedlouho plný. Nepochybně bydlelo v něm asi pět rodin pohromadě. Každá rodina měla vykázáno své místo a užívala svých věcí. Svítilo tam tedy několik lamp. Lampy jsou z vyhloubeného kamene. Knot jest udělán ze

Výbuch gejseru

zvaného Obr v Národním parku Yellowstonském. Sloup vřelé vody dostupuje výšky 75 metrů. Gejser ten soptí každých šest dní. Výbuch trvá 90 minut.

Ke stránce 296.

suchého mechu. Ženy se starají, aby lampy nevyhasly ani za dne, ani v noci a skládají tam chvílemi kousky ztuhlého tuku, jenž se brzy rozehřívá. Pomocí dřívka odstraňuje se z knotu spálenina, a plamen zase hned oživuje a lépe svítí a plápolá.

Nad lampami vznáší se kamenný kotlík, v němž vařívají Eskymáci pokrmy.

Kdyby lampy v noci nesvítily, snad by se spáči probudili, protože Eskymáci nejsou zvykli spáti potmě.

Život v eskymácké chýši pozorovali jsme se svého sedadla. Za stolici sloužila nám bedna. Takových beden bylo ve staně několik.

Nad hlavami bylo viděti dřevěné latě. Na ty zavěšují Eskymáci šaty.

Naši hostitelé snášeli ze stanu vše, co by nás mohlo zajímati: nože s kostěnou rukojetí, váčky s holandským tabákem a j.

Také nás seznamovali s celým příbuzenstvem. Eskymácky jsme nerozuměli, a bylo třeba znázorniti to způsobem nejpochopitelnějším. A to se našim hostitelům podařilo. Jeden muž objal tlustou ženu, pohladil ji na zádech na důkaz, že ji má rád, trochu ji štípnul do tučného těla a usmíval se na ni a ona na něho, a my chápali, že je to manželský párek. Když pak oba ukázali ještě na malé děti, věděli jsme, že to jsou jejich potomci.

Všickni muži měli po jedné ženě, ačkoli bývá na východním pobřeží gronském obyčej, že někteří Eskymáci brávají si dvě ženy.

Jaká by byla přirozená barva pleti, nemohli jsme na našich Eskymácích poznati. Všickni byli umouněni a leskli se od mastnoty. Na dětech viděli jsme silný povlak černé nečistoty. Ženy vypadaly trochu čistěji. V čem se myjí, stydím se pověděti. Ale ven s tím: v moči, a to hodně staré. Místo nějaké vodičky kolínské užívají páchnivé té kapaliny. Stará moč rozpouští lépe mastnoty a zastává tak službu mýdla, jehož Eskymáci neznají. Teď pochopíte, co gronští domorodci ve svých velkých nádobách uschovávají.

Spotřeba moči jest mezi Eskymáky veliká. Ona hodí se také k vydělávání koží.

S účesem jsou Eskymáci brzy hotovi, ale hřeben nezabloudí do jejich černých vlasů nikdy. Ob čas pořádají se v tom černém lese hrubých vlasů lovy na zvěř, a kořist bývá vždycky vydatná a chutná.

Blechy se u východních Eskymáků gronských nepozorovaly, ale na západě už je znají a říkají těm cizopasníkům „evropské vši".

Zdali pak jsou mezi Eskymáky také lidé hezcí?

Kdo by hledal v Gronsku ideální krásu řeckou, nenajde ji, ale některé obličeje jsou přece snesitelny. Kdyby se některá taková Eskymačka oděla v hezký šat evropský, mohla by snad pěkně vypadati i v našem saloně. Tváře žen bývají kypré a buclaté. Oči jsou tmavé a trochu šikmé, nos plochý a dole široký. Ruce a nohy bývají z pravidla nápadně malé.

Když jsme počali zase dýchati svěží vzduch pod širým nebem, byli jsme jako znovu zrozeni a netoužili jsme již po návštěvě eskymácké domácnosti.

Nesmím zapomenouti zmíniti se ještě o tabáku. Eskymáci gronští po tabáku jen prahnou a docházejí proň z dalekého severu mnohdy tak dlouho, že potřebují k vykonání cesty třebas několik měsíců. Ba někdy vrací se z jihu a od tabáčníka až za několik let ke svému kmeni.

Ale Eskymáci gronští tabák nekouří, nýbrž jen šňupají. K tomu účelu kupují si holandský tabák kuřlavý, suší jej nad lampou a rozmělňují mezi kameny."

Jak lovil kapitán Sverdrup pižmoně.

Na dalekém severu americkém a gronském, jakož i na ostrovech v sousedství se prostírajících žije podivuhodný dvoukopytník, zpola tur a zpola obrovská ovce nebo beran. Ani nechápeme, jak může pamětihodný ten tvor uhájiti život v končinách tak nehostinných a mrazivých, slézati ledovce a nejstrmější skaliska obratností alpských kamzíků a vzdorovati sněhovým vánicím, polárním bouřím a nejkrutější zimě.

Přírodozpytci nazvali huňatého toho přežívavce Ovibos, což přeložil náš zasloužilý Svatopluk Presl doslovně, uváděje zvíře ve svém „Ssavectvu" jménem ovovol.

Arktický ten dvoukopytník páchne pronikavě pižmem a proto má ještě druhové jméno moschatus.

Ale název Preslův se neujal, a teď slýchává se jednou tur pižmový, jindy zase prostě pižmoň.

Jest málo lidí, kteří viděli pižmoně živého ve volné přírodě. Ba do nedávna býval i vycpaný pižmoň velikou vzácností a honosilo se jím málokteré museum.

Přírodovědecké sbírky Českého musea chlubí se skvostným exemplářem již několik let. Je to vzácný dar zesnulého profesora Jiruše.

Památnou událostí bylo, když se podařilo zoologické zahradě v Berlíně získati pižmoně živého. Davy zvědavců učených i neučených svědčily, jak vzácná zvěř přibyla tamější oboře.

Ale byly jednou časy, kdy stáda pižmoňů proháněla se s huňatými mamuty a nosorožci také u nás v Čechách a ve mnohých jiných krajinách evropských. Nález lebky v Prachovských skalách, jakož i řada jiných objevů při Rýně a Dunaji to potvrzují.

Život pižmoňů mohli pozorovati nejlépe účastníci polárních výprav arktických. Z badání takových pocházejí zajímavé zprávy. Mně líbí se zvláště líčení lovu, jaké nalézá se v díle Sverdrupově.

Otto Sverdrup nabyl mnoho zkušeností v polárních krajinách severních a mohl tedy vésti několik výprav samostatně. Z poslední cesty, vykonané do Gronska a k novým zemím rozloženým na západ, vrátil se statečný Nor roku 1902 a uveřejnil o svých výzkumech spis, jenž vyšel také v českém překladě, a to s názvem Nová země na severu.

V několika kapitolách dvousvazkového toho díla dočítáme se též o lovu na pižmoně. Sverdrup vypravuje mezi jiným:

„Ve středu 14. září vydali jsme se již o půl páté ráno na svoji první pouť přes nitrozemský led země Ellesmerovy (77° s. š.). Měli jsme potravních zásob na týden a vzali jsme s sebou dvojí přípřež, tedy 12 psů. Cesta byla namáhavá, ale psi táhli pořád vytrvale a po strmém svahu ledovém jen letěli. Čekali jsme, že zlomíme všickni vaz. Ledovec, po němž jsme se ubírali, byl sice kostrbatý, ale trhlin neměl. Na noc rozbili jsme tábor pod strmou skálou. Pochodem jsme notně vyhladověli, a večeře chutnala všem znamenitě. Konečně jsme vlezli do pytlů a usínali jsme. Jen jeden soudruh vystrkoval stále hlavu, protože měl pocit, že se zadusí, ale brzy takovému nocování uvykl. Uschovával hlavu již proto, poněvadž byl mráz třicítistupňový.

Nového rána táhli jsme po ledovci dále. Na poledne onoho dne budu dlouho vzpomínati. Suchary naše byly tak tvrdy, že jsem si vylomil při kousání přední zub. Můj soudruh Fosheim mě žertem napomenul, abych byl opatrnější a neplýtval zuby v končinách, kde nejsou dentisté.

Příštího dne vedla nás cesta zamrzlým sundem. Četné díry prozrazovaly, že tam pracovalo mnoho mrožů. Ti chlapíci mají tvrdé lebky, mohou-li proražeti led tři decimetry silný.

Potomního dne jsme si všickni trochu zalovili a rozešli jsme se v různé strany, večer pak každý vypravoval, jak na honbě pochodil. Ale výtěžek byl neslavný. Na hromádce leželi všeho všudy dva polární zajíci, jeden kur alpský a jeden — lumík.

Potěšitelnější byla zpráva, kterou přinesl Fosheim. Vypravoval, jak spatřil ve sněhu četné stopy po nějakém dvoukopytníku. Domníval se, že pocházejí od soba nebo pižmoně. Dle všeho běželo tamtudy celé stádo, ale Fosheim namáhal se marně, aby neznámá zvířata vystopoval. Šel za nimi hodně daleko, ale nespatřil nic.

Od té chvíle nedali nám pižmoni v hlavě pokoje. Jednoho dne, když vystoupil jsem na výšinu, pozoroval jsem krajinu dalekohledem a spatřím daleko v rovině dvě černá zvířata. Obě vypadala jako dva pohřební vozy s příkrovy, jež by sáhaly až k zemi. I řekl jsem si v duchu: To jsou pižmoni.

Podivný pocit opanoval moji duši, a já již se těšil, že mně bude dopřáno loviti zvěř, které jsem v životě ještě nikdy neviděl. I kradl jsem se opatrně blíže, ale pojednou se vítr obrátil, zvěř mne zvětřila a byla ta tam. Pospíchám tedy za zvířaty a drápu se nahoru a lezu zase dolů. Konečně jsem je zase spatřil, a to na dostřel. Teď nebylo času rozmýšleti se. Následovaly dvě rány, a zvířata kutálela se po srázné stráni do údolí.

Ani nevím, jak jsem se k zastřelené kořisti dostal. Samou radostí snad jsem letěl. Bylť jsem nemálo zvědav, co jsem vlastně skolil.

Obě zvířata se ani nehýbala. Byli to opravdu pižmoni, velicí jako naši prostřední voli a tak těžcí, že by bylo potřebí k odnešení několik lidí.

Teď nastávala nová a krušná práce. Měl jsem co dělati, abych byl do večera hotov a dostihl jsem svého ležení hodně pozdě. Všecek umdlen odnášel jsem si z lovu nejlepší kus masa na svíčkovou pečeni. Byla to skvělá odměna za namáhavé stahování.

Soudruzi očekávali mě zvědavě, očichávali čerstvé maso a těšili se již na chutnou večeři. Řekl jsem jim žertovně, že jsem zastřelil mamuta. Smluvili jsme se totiž jednou pro vždy, že vypravování událostí loveckých má následovati až po jídle, neboť jídlo bylo po lopotné práci vždycky nejdůležitější. Kamarádi jedli čerstvý sték s velikou chutí. Po vůni pižmové nebylo ani potuchy.

Při černé kávě vypravoval jsem potom podrobně celou moji příhodu s pižmoni. Soudruzi si libovali, že jsem je opatřil novou pochoutkou a přiměli mne, abych se s nimi vydal k zabitým pižmoňům opět pro kus masa.

Dne 1. října připravoval jsem se zase na delší lov. Fosheim mě doprovázel. Vzduch byl hustý a mlhavý. Občasné srážky stěžovaly nám jízdu. Také psi neměli se k světu, protože se nažrali příliš sušených ryb.

Dne 2. října dojeli jsme až ke konci fjordu. Za fjordem zvedal se ledovec. Obcházel jsem zátoku a stoupal jsem na výšinu, maje pušku pořád připravenou. Fosheim se mi smál, že vleku zbraň zbytečně, ale tentokráte se mýlil.

Nešel jsem daleko, a již ukázaly se čerstvé stopy pižmoňovy. Šel jsem tedy po nich a za chvíli stál jsem před statným zvířetem. Byl to veliký býk. Hned vypálil jsem dvě rány, ale dle všeho chybil jsem, neboť pižmoň pádil po kamenitém úbočí a zmizel v údolí. Já za ním. Po několika pokusech stal se pižmoň mou kořistí.

Při stahování zastřeleného tura objevilo se opodál najednou několik nových kusů, a všickni měli ke mně namířeno. Již jsem myslil, že mi vypovídají boj, ale pojednou se obrátili a zmizeli mezi kopci. Dlouho jsem po nich slídil, až jsem se k nim přiblížil asi na 80 kroků. Tlupa čítala čtyři kusy. Pozoroval jsem, že tam je silný býk, kráva s teletem a jedna jalovice. Kráva stála mi nejlépe v ráně, a proto jsem střelil nejprve na ni. Klesla na místě. Hned na to ozývalo se bučení jako projev bolesti nad padlým kusem. Zvířata obcházela zastřelenou krávu, hrabala kopyty až mech lítal kolem, a funěla a řvala ještě hrozněji, ale několik ran učinilo konec jejich nářku.

Výstřely zazněly celým krajem. Fosheim je také uslyšel a myslil, že střílím na zajíce, ale brzy zvěděl pravdu a pomáhal mi zvěř stahovati. Toho dne přálo nám štěstí lovecké, neboť i Fosheimovi se podařilo zastřeliti mohutného býka. Stahujíce kořist, popíjeli jsme chvílemi kávu. Také jsme ochutnali mléka zastřelené krávy a přesvědčili jsme se, že jest dobré a podobné mléku sobímu. Připomínalo nám chutnou smetanu. Příchuti po pižmu nemělo.

Bylo již skoro deset hodin večer, když jsme se navrátili do ležení. Hlad jsme měli jako vlci a nemohli jsme se již dočkati chvíle, až bude polévka vařená. Do hrnce dali jsme masa pro osm osob. Byl to nejrozkošnější večer, jaký jsme kdy ve staně prožili. Venku

leskl se měsíc nad čarokrásnou krajinou, plnou takové zvěře, která snad ještě nikdy neslyšela střelné rány. Seděli jsme při kávě dlouho do noci a byli jsme šťastni.

Ráno šel Fosheim ke svému pižmoni, aby ho stáhl, já pak hledal po kraji věci, které jsem včera ztratil, když jsem tury pronásledoval. Vše se zase našlo, hůl, dalekohled i pouzdro ručnicové.

Vycházkami po kraji jsme poznali, že táboříme na území bohatém zvěří. Vegetace byla místy bujná a hemžila se tučnými zajíci. Tři jsme také hned zastřelili.

Jednoho večera přišli jsme zase na stopy pižmoní a později na zvířata sama. Jeden pižmoň stal se naší kořistí hned, druhého postřeleného jsme hledali. Když však jsme šli po zamrzlé řece, počal led praskati a vyplašil tak z úkrytu podivnou postavu. Mně zdálo se, že vidím před sebou malého klučinu, an utíká v bílé košili. Ale nebyl to kluk, nýbrž bílý zajíc, jenž hopkoval vztyčeně po zadních nohách. V takovém běhu si polární zajíci libují, a já byl o zkušenost bohatší. Leč Fosheim nechtěl mému vypravování věřiti a podotkl, že mám takového bulíka pověsiti na nos někomu jinému. Uvěří prý, až se sám o dvounohém zajíci přesvědčí.

Ve středu 4. října nastal obrat v počasí. Sněžilo. Toho dne zočil jsem dalekohledem zase pižmoně. Fosheim si pospíšil, sledoval tura a skolil ho. Hned jsem jel na saních k místu, kam se střelený pižmoň svalil. Psi letěli po ledu jako diví a za několik minut zakusovali se již do zabitého pižmoně. Měl jsem co dělati, abych je bičem odehnal.

Na zpáteční cestě poštěstilo se zase mně zastřeliti opět jednoho pižmoně, a bylo tedy o čerstvé maso na zimu postaráno. Vždyť záviselo na tom z větší části zdraví mužstva a osud celé výpravy. Pokrmy chutnaly nám od té doby více než kdy jindy. Maso vařívali jsme na ohništi, kam přikládali jsme kousky rašelin a dříví. Pro větší zápalnost polévali jsme palivo petrolejem.

V pátek dne 6. října bylo počasí neobyčejně jasné, a v dáli mohli jsme viděti, jak ujíždějí do fjordu sáně se dvěma osobami. Dalekohledem jsme poznali, že to jsou dva muži oblečení v kožešiny, a že v saních jsou zapřaženi eskymáčtí psi. Kdo to asi je? Bezděky mi napadlo, že to nemůže býti nikdo jiný, než polární cestovatel Peary (čte se Píry). V těch krajinách nemohli jsme přece natrefiti někoho jiného.

Když jsme se setkali, tázal se cizinec, jsem-li kapitán Sverdrup. A tak jsme se navzájem všickni seznámili. Zval jsem převzácného hosta na koflík kávy, ale Peary se poděkoval. Má prý stan nedaleko nás a musí prý býti v čas u oběda. Jeho loď byla sevřena ledovými krami a vězela v ledu asi půl hodiny od pevniny. Doprovodil jsem milého kolegu až k saním a dlouho jsem se díval, jak ho eskymácký kočí odváží.

Pearyova návštěva byla toho dne hlavní událostí. Všickni měli jsme radost, že jsme mohli stisknouti pravici odvážnému badateli, byť i jeho pobyt mezi námi byl tak krátký, že jsme měli sotva čas svléci své palcové rukavice.

Dne 10. října odjížděl kormidelník s jedním soudruhem s těžkým nákladem: odvážel maso a stažené kůže pižmoní na naši loď „Fram". My pak chystali jsme se na nové vyjížďky.

Toho dne přišli jsme do kraje, kde stálo mnoho hromádek kamení. Bylo patrno, že je nakupili lidé. Ale jací lidé?

V hromádkách poznali jsme eskymácké pasti na lišky, ale byly již valně pobořeny a pocházely ze starších časů.

Dále od hromádek našli jsme okrouhlou kamennou zeď a jinde ještě jednu a potom ještě několik jiných. Kromě toho byla poseta půda hromadami kamení seskupeným v podobě úlů a podpíraným kostmi velrybími. Přišli jsme na opuštěnou vesnici eskymáckou. Jednotlivé zdi označovaly místa, kde stávaly stany, a kamenné úly byly kdysi spížírnami. Jak dávno tomu, kdy tam Eskymáci žili? Chráněná zátoka byla plná ryb a kajek a živila kdysi vymřelou osadu. Kajky držely se v zátoce hodně dlouho, jen aby kajčata hodně odrostla a mohla odletět daleko na jih. Slabé mládě se tam opozdívá a hyne mrazem.

Lovy na pižmoně podnikali jsme v zimě i z jara. Jednou podařilo se nám spatřiti dokonce i veliké stádo těchto rychlonohých dvoukopytníků. Myslím, že jich bylo alespoň čtyřicet. Chtěl jsem se přesvědčiti, jak se pižmoňové umějí brániti, a proto vypřáhl jsem psy a pustil jsem je proti stádu. Tuři byli na zápas připraveni a očekávali útok. Když pak k nim psi doběhli, počalo zvláštní divadlo. Pižmoňové utvořili čtverhran a stáli v určitých vzdálenostech od sebe, zadkem k sobě a s hlavami na venek obráceni. Teď následovaly střídavé výpady jednotlivců. Každý vyrážel jako blesk ze stáda, vrhal se na nepřítele, aby ho nabral na rohy nebo ho nabodl a odrazil, a vracel se kruhovitým pohybem na své místo. Tak vystřídali se turové všickni a počínali si, útočíce na psy, s přesností vojenskou. Telata a tuři mladí a slabí stávají uprostřed čtverhranu.

Maně se tážeme: Který nepřítel zdokonalil jejich obranu tak podivuhodným způsobem? Polární medvěd to asi nebyl, neboť ten nevystupuje houfně a pohybuje se na souši s menší obratností nežli na ledové tříšti. Také se domnívám, že by pižmoň medvěda zdolal a že se ho nebojí.

Který nepřítel ohrožuje pižmoně v chladných těch končinách mezi šedesátým a sedmdesátým stupněm severní šířky?

Vlk, jenom vlk a žádná jiná šelma. Zde jsou sice řídčejší a nevyskytují se ve větších smečkách, a pižmoňové nemají se čeho báti, ale hojni jsou dále na jihu a přinutili snad stáda turů, aby se stěhovali hodně na sever. Či objevovali se zde vlci jindy hojněji, takže společná obrana pižmoňů stala se nezbytnou? Klоním se k tomuto názoru. Stálé výpady siláků a odpůrců pořád čerstvých a zdatných dějí se patrně za tím účelem, aby nepřátelé byli vylákáni k útoku, a aby pižmoňové měli příležitost ztenčovati řady útočníků.

Polární vlci zdejší živí se hlavně zajíci běláky.

Bylo mi těch statečných pižmoňů srdečně líto, když padali pod střelnými ranami mého soudruha. Ale co nám zbývalo. Masa jsme nezbytně potřebovali, a nouze láme železo."

Nadporučík Baumann, druhý kapitán Sverdrupovy výpravy, nabyl na lovu pižmoňů nových zkušeností a vypravuje o tom následovně:

„Bylo jaro a psalo se 1. května 1901. Vyjeli jsme po dvou na cestu, abychom mapovali některá fjordová ramena na západní straně Země krále Oskara. Odpoledne rozhlížel jsem se s výšiny, je-li někde nějaká zvěř a spatřil jsem v dáli asi dvou kilometrů na písčité půdě tři osoby a za nimi čtyři pižmoně. Jeli jsme tedy ihned k místu a umluvili jsme lovecký plán. Nejdříve jsme chtěli vystřeliti na soby. Ale co jsme předvídali, stalo se. Sobové nás zvětřili a utekli.

Sledovali jsme tedy pižmoně. Vyhlížel jsem s výše na všecky strany a spatřím ve žlebu stádo turů. Odhadoval jsem je na třicet kusů. Netrvalo dlouho, a celé stádo dalo se na útěk a pádilo po svahu vzhůru na pláň. Také já jsem si pospíšil a stál jsem v téže rovině, vzdálen od celého stáda asi dvě stě kroků. Jak jsem se tam ukázal, obrátila se celá tlupa turů proti mně. Všecko, co následovalo, bylo pouhý okamžik a proběhlo rychleji než mé vypravování. Pižmoni rozběhli se na mne zuřivě a letěli v jednom šiku těsně vedle sebe. Hlavy měli tak hluboko k zemi nachýleny, že se jich takořka až země dotýkala. Z jejich nozder se kouřilo. Slyšel jsem též funění a frkání, jako když lokomotiva táhne do vrchu těžký vlak. V té tísni jsem ještě viděl, že nemohu nikam ustoupit. Pižmoni byli by mi bývali dávno na zádech, kdybych se byl chtěl utéci ke svahu. Také by mě tam byli jistě srazili do propasti.

Rozhodl jsem se, že se obrátím udatně proti celému stádu a vypálím na ně ránu z karabiny. Pušku tedy k líci, bác, a jeden pižmoň padl. Ve stádě veliké zděšení a rozechvění. Ale žádný kus nedal se na útěk, a celé stádo semklo se zase pevně a pomýšlelo na nový boj. Již jsem myslil, že ze záhuby nevyváznu, ale na nářek nebylo času. V duchu jsem již viděl, jak mě stádo srazilo k zemi a valí se přes mou mrtvolu. Jako šílený počal jsem mávati rukama a za divokého škřeku hnal jsem se rovnou proti stádu. Každý by řekl, že se vrhám svou vlastní vůlí do propasti záhuby. Já však měl v sobě ještě trochu naděje, že mě pižmoňové propustí. A skutečně! Stádo se rozstoupilo a já zoufalec šťastně jsem proběhl těsnou uličkou.

Byl jsem zachráněn, ale jenom na chvíli, protože stádo bylo zase připraveno na nový útok. Vrhl jsem se tedy v náruč smrti po druhé, rozrazil jsem svým řevem hustou tlupu a vyvázl jsem se zdravou kůží po druhé.

V pravý okamžik přicházela pomoc. Náš dobrý pes „Mojžíš“, jenž byl ve službě mého soudruha, přikvačil za mnou a vrhal se štěkotem na pižmoně. Za „Mojžíšem“ přišel „Žluťák“ a „Slaneček“ a všickni chtěli stádo zdolati. Ale dostali co proto! Každou chvíli bylo slyšeti, jak ten neb onen žalostně vyje. Bylo to znamení, že ho některý pižmoň notně pošramotil.

Té šťastné náhody použil jsem k útěku a pádil jsem k soudruhům. Byla již noc, kdy všecek rozčilen a umdlen zalezl jsem opět do svého spacího pytle.

Den na to vydali jsme se zase na planinu. Stálo tam ještě devět

pižmoňů a před nimi „Žluťák“ jako na stráži. „Mojžíš“ a „Slaneček“ pochutnávali si na zastřeleném kuse a maso jeho jen do sebe hltali.

Sotva že nás pižmoni spatřili, počali zase zuřiti. Než tentokráte měli jsme zásobu patron a postříleli jsme tlupu do posledního kusu.

Pro špatné počasí tábořili jsme na tomže místě několik dní. U fjordu byla krajina vysoce zajímavá. Naši odborníci objevili tam uhelná ložiska a v nich ohromné kmeny zkamenělých stromů. Některé měly metr v objemu. Zátoka ta byla proto nazvána Kamenouhelným fjordem.“

Co žije a roste blízko severní točny.

Na polárních výpravách všímají si povolaní odborníci rostlinstva i živočišstva, zaznamenávají nálezy svého oboru, horlivě botanisují, neúnavně sbírají drobné i větší živočichy, různým způsobem je preparují a uschovávají, prozkoumávají složení půdy zemské, pátrají v ní po minerálech, zkamenělinách a vymřelých bytostech, zakládají meteorologické stanice se samočinnými přístroji, zapisují denně pozorování teploměrná a barometrická, sledují zjevy magnetické, zjišťují hloubky a proudy oceánů, vynášejí z tmavých hlubin a propastí mořských tajemnou zvířenu, předávají leckdys získané přírodniny proslulým vědcům a autoritám ke zpracování, vydávají po provedené výpravě pomocí učených společností obšírná díla vědecká i populární, předkládají ovoce svých krušných prací, vykonávaných zhusta s nasazením vlastního života nebo dokonce snad se ztrátou jeho široké veřejnosti a staví si trvalé památníky v dějinách zeměvědy. Činy takovými spatřuje potom čtenář i nejodlehlejší končiny světa ozářeny v pravém světle a dočítá se z věrného líčení o jejich životě nynějším i o pradávné minulosti věků geologických.

Kde jsou ty časy, kdy i v nejodlehlejších krajích při severním pólu bujela vegetace tropická, zůstavivši po sobě jako věrohodné svědky mohutné kmeny zkamenělých přesliček a otisky lupení rostlin teplomilných? Zemězpytci je měří miliony léty. I v ledovém Gronsku našli zemězpytci zkamenělé listy téže aralie, jaká se zelenala kdysi také v naší české půdě. Jděte jen do přírodovědeckých sbírek štokholmských a spatříte tam ve skříni vedle aralie gronské také aralii vyšerovickou od Českého Brodu, určenou naším profesorem Velenovským. Ale podnebí se v končinách dalekého severu změnilo, a povrch zemský přiodívá se tam nyní bylinstvem novým.

Z botanických výzkumů se dovídáme, že vegetační život neutuchá ani v nejmrazivějších krajích polárních, a že vykvetají tam něžné květy, jakmile jen letní slunce počne se hřejivými paprsky země dotýkati. Té doby vyráží spěšně z půdy tráva, a svěží pažit zakrývá místy každou píď živné hroudy ještě při osmdesátém stupni.

Švédský rostlinopisec Simmons, jenž byl účasten poslední polární výpravy Sverdrupovy, vypravuje o polární vegetaci zajímavé věci. Zá-

toka Foulkefjord (78°) tonula za jeho návštěvy v měsíci srpnu v nejbujnější zeleni. Na žádném jiném místě gronském nezelenala se širá země v takové kyprosti a svěžesti, jako svahy a roviny chráněného toho chobotu. Díky milionům mořského ptactva, které se tam utíkává, nevědomky půdu mrví a živnější ji činí. Toho času vyhnala tam psárka alpská do výše půl metru a hustě rostla vedle lipnice, zblochanu a jiných travin. Mezi květinami nescházely smetanky, mák, rožec alpský, křížokvětá osívka, lomikámen, mochna, arnika, pryskyřník a naše šícha černá. Zhusta objevují se též rdesna a keříčky vrby arktické.

Bohatou žeň botanickou měl řečený přírodozpytec v sousední zemi Ellesmerově. Našel tam lomikámen vstříčnolistý, též v české květeně dobře známý, mochnu husí, zvonek, hruštičku velkolistou, huseník, večernici, některé druhy mochen a pryskyřníků, různé trávy, ostřice, mokrýš, všeliké mechy, rašeliníky, řasy, lišejníky, houby a j.

Poutavější zprávy přinášívají z polárních krajů živočichozpytci. Na Sverdrupově výpravě měl ten úkol na starosti dánský zoolog Bay a sestavil podrobný přehled tamější zvířeny se zajímavými poznámkami.

Bez mrožů a tuleňů nemohly by se polární výpravy ani obejíti. Štěstí, že jest jich na severu tolik. Jsou to pravé spižírny a masné krámy, z nichž brávají lovci potravu pro psy.

V průlivech severních těch zemí žije několik druhů tuleňů zároveň s narvaly a běluhami.

Kyt gronský, jehož kosti objevují se zhusta ve starých chatách eskymáckých, byl již dávno v těch končinách vyhlazen.

Medvěd polární spatřuje se tam dosti zhusta, ale tak odvážný, jako prý býval, z pravidla už není. Daleko nesoucí pušky zadovky naplnily bílého huňáče náležitou úctou a proto ostává za dne ve slušné vzdálenosti. Ale v noci třeba se míti před ním na pozoru. Podivno jest, že ještě nikdo nepřišel v točnových krajinách na březí medvědici. Naše výprava — píše Bay — neměla o nic více štěstí než jiné expedice.

Hojná bývá na americkém severu liška lední. Zastřelili jsme jich mnoho, ale všecky byly bílé, žádná modrá. Žaludek jejich byl vždycky prázdný, a zůstalo hádankou, čím se vlastně živily. Nejednou dostavily se za zimní tiché noci až na naši loď. Zajisté, že je k té vzácné návštěvě zahnal hlad.

Z pozemních zvířat zajímal nás nejvíce pižmoň čili tur pižmový, jednak pro zvláštní rozmary, jednak pro chutnou zvěřinu. Kapitán Sverdrup vypravuje o tom na jiném místě více. Jenom poznamenávám, že se krávy otelují koncem dubna a že té doby počíná si stádo pižmoňů nejzuřivěji. Potrava pižmoňů záleží po celý rok hlavně z trávy, které se mohou pod sněhem dohrabati.

Soba pozorovali jsme mnohem řídčeji, ale odhozené parohy vídali jsme často. Zdá se, že tam sobů ubývá, protože je hubí vlci.

Vlk škodí v polárních krajinách nejvíce, ale nikdy jsme neviděli, že by útočil na člověka.

Hranostaj vyskytuje se všude, ale ne hojně. Ještě vzácnější bývá rosomak.

Tím hojněji spatřuje se na severu zajíc polární, někdy dokonce i ve stádech. Jeho panáčkování a chůze po zadních běhách bavívaly nás velice.

Lumíci mají co dělati, aby tam svůj rod zachovali, neboť úklady o život strojí malým těm hlodavcům šelmy i draví ptáci. Oděv lumíků jest dvojí, tmavý pro léto a světlý pro zimu.

Pozemního ptactva pozorovali jsme jen málo. Odrůdu sokola islandského našli jsme na několika místech v hnízdě. Několik kusů jsme také zastřelili, přišly-li nám do rány.

Vzácněji poletuje v zemi Ellesmerově a sousední souši sova sněžní. (Pták ten podniká daleké výlety na jih. Týž druh zastřelen byl také v Čechách).

Krkavec ukázal se také leckdys. Podle mláďat jsme soudili, že tam též hnízdívá.

Z pěvců žije v těch končinách snad pouze strnadovitá sněhule. Proto se nám její cvrlikání tak líbilo, a těšili jsme se, když jsme ji mohli jarem, koncem března nebo na počátku dubna, zase pozdraviti. Té doby dařívá se jí nepochybně ještě zle, ale vypadala přece vždycky velmi spokojeně. V říjnu táhne zase na jih. (Severské to ptáče, vídané zhusta také na Spicberkách a na severu evropském, zalétává leckdys až do Čech).

Kur alpský (sněhulka) pobývá na severu celý rok. Vídali jsme houfy až o čtyřicíti kusech. Pečeně z nich chutnala nám velice. Tři střelci ulovili těch sněhulek za den 55.

Proti ptákům pozemním jsou v severních těch šířkách opeřenci vodní mnohem četnější a oživují sněhové pláně a pokraje ledovců hlučným křikem. Rackové bývají nejhojnější a vyskytují se v několika druzích zároveň ve společnosti rybáků. Tento druh mořských vlašťovek hnízdívá houfně a sedá na vejcích velmi vytrvale, odháněje od sebe jiné ptáky a lidi. Nejednou se na nás tak rozhněvali, že se vrhali přímo na naši hlavu.

Mezi prvními opeřenci, kteří přilétají z jara do fjordů, jsou husy berněšky. Koncem května bývají na místě. Roku 1901 třely velikou bídu, protože přitáhly dříve, než ledy roztály. Hnízdívají na ostrovech mořských nebo říčních. Jakmile počnou fjordy zase zamrzati, stěhují se berněšky na jih. (Tento druh hus zalétává až do Čech. Každý rok se nějaká u nás zastřelí).

Na několika místech viděli jsme četně hnízditi kajky. Staré lovily hlavně pichlavé ježky mořské.

Někdy ukazovaly se na vodě potáplice malé, ale jen dvakrát mohli jsme si na ně vystřeliti.

Alkouni hnízdívají místy hojně. Bývali jsme rádi, když jsme jich mohli několik zastřeliti pro pochoutku.

Časně z jara poletuje buřňák lední a snad tam i hnízdívá.

Z bahenních ptáků objevovali se ještě nejčetněji jespáci. Vídali jsme též mláďata.

Ryb jest ve sladkých vodách polárních těch zemí málo. Jen jednou podařilo se nám uloviti malinkého losůska, ale nemohli jsme zjistiti, jakému druhu náleží. I mořské ryby přicházejí tam pořídku.

Bohatší býval lov na hmyz. Naše sbírky byly rozhojněny o některé druhy motýlů denních a nočních, potom o vosy, čmeláky a mnohé specie much. Veliká masařka byla první, jež z jara se ukázala. Komáry zastali jsme všudy, ale ne v takovém množství jako na pobřeží gronském.

Pavouků jsme nachytali sedm druhů.

Gronsko.

V sousedství severoamerického souostroví leží ohromná pevnina. Řekl-li bych, že to jest největší ostrov na zeměkouli, uhodne mnohý čtenář snadno, že míním Gronsko. Svou rozlohou překonává studený ten ostrov každou říši evropskou, vyjímaje Rusko. Ale všeho obyvatelstva žije tam jen asi tolik, jako v některém menším městě českém.

Jak daleko na sever Gronsko se rozprostírá, do nedávna nikdo nevěděl. Také se nevědělo, jak vypadá Gronsko uvnitř. Ale roku 1888 vnikl tam cestovatel Nansen a prošel Gronsko napříč. Cestoval samým ledem a sněhem. Když byl s výpravou hotov, počalo již moře zamrzati, a proto musil tam Nansen přezimovati a mohl navrátiti se do Norska až teprve roku příštího.

Roku 1892 a 1905 prozkoumal severní kraje gronské proslulý Peary a vykonal tam cesty na saních tisíce kilometrů dlouhé.

V Gronsku panuje veliká zima. Na jednom místě ukazoval Celsiův teploměr až — 57°. Jinde bývají mrazy menší. Pro zimu nemohou tam ani stromy růsti. Ve fjordech rostou jenom zakrsalé břízy, olše, plazivé vrby a jalovec.

Obilí se tam nedaří. Za to však pěstují tam místy brambory, řípu, kapustu, salát a jinou zeleninu.

Botanikové našli v Gronsku pěnišník, lašťovičník, lomikámen, kokošku, vrbku, maliník, jestřábník, pelyněk, jitrocel, kokořík, šťovík a jiné byliny, jako rostou také u nás v Čechách.

Močálů je v Gronsku místy hojnost. Tam rostou mechy, které vytvořují rašelinu. Ta jest topivem Groňanů. Kromě rašeliny užívá se tam dříví, které tam moře z daleka přineslo a na břeh vyvrhlo.

Ale i v těch ledových končinách gronských žije ještě zvěř. Největším divokým zvířetem jest v Gronsku zajisté pižmoň, který podobá se krávě. Také neschází Gronsku sob, lumík, bílý zajíc čili bělák, a z dravců medvěd lední a polární liška.

Ale mnohem více zvěře žije okolo Gronska v moři. Jsou to zvláště velryby, tuleňové a mroži. Mořské ptactvo poletuje tam v houfích. Kajky jsou tam ovšem také domovem.

Koně, ovce, kozy, hovězí a vepřový dobytek musili býti do Gronska přivezeni. Ale nedařilo se jim tam všem stejně.

Bylo to divení, když domorodci gronští spatřili poprvé koně! A ještě více se divili, když na něm spatřili seděti jezdce, a když viděli, že se kůň může zapřáhati též do saní. Domýšleli se, že se k tomu hodí jenom jejich pes.

Když se Evropané dostali poprvé do Gronska, nezastali tam žádných obyvatelů domácích. Gronsko bylo tehdy zemí liduprázdnou. Jen občas přeplavil se tam snad nějaký Eskymák z pevniny severoamerické a ze sousedních ostrovů. Od toho pocházely nepochybně ony zbytky koženého člunu, na které Eirikr Ryšavý narazil, když se po nové té zemi rozhlížel.

Ale s Normany, Islanďany a Dány přistěhovali se do Gronska ve větším množství také Eskymáci američtí a přebývají tam nyní snad již po pět set let.

Gronští Eskymáci jsou lidé malí. Praví se, že jsou nejmenší mezi všemi národy na zemi. Pleť mají tmavou, jako by žili někde v horkých krajích. Tváře mají buclaté a načervenalé, vlasy černé jako havran a tuhé jako žíně. Dobří ti lidé myslí o sobě, že jsou velmi hodni. O Evropanech říkají: „Vida, ti jsou skoro tak hodni jako my."

A skutečně nejsou gronští Eskymáci zlí. Nikdy nelení, nýbrž vždy něco kují. Škoda jen, že toho, do čeho se pustí, brzy nechávají. Potká-li je neštěstí, snášejí je trpělivě a nezlobívají se.

Nejlepší znalec gronských Eskymáků, doktor Rink, praví o nich, že jsou poctiví, že skoro ani nevědí, co je krádež, a že se naučí pěkně zpívati.

Ale co vám nyní povím o gronských Eskymácích, to jim nedělá čest. Gronští Eskymáci jsou lidé nečistí. Jeden cestovatel napsal o nich, že z jejich šatů špína a tuk až kape, a že se po nich kousavý hmyz jen hemží. Jména toho hmyzu nechci ani vysloviti. Ale tolik vám mohu ještě říci, že Eskymáci ty cizopasníky v zubech rozdrcují.

A jaký oděv nosí Eskymáci?

Muži i ženy odívají se skoro docela stejně. Nosí kabát z kožešin sobích, tuleních nebo ptačích. Kabát jest opatřen dlouhou kápí. Také spodky jsou z kožešiny, ale knoflíků nemají a stahují se jako měšec na penize Za mrazu obouvají Groňané třebas několik párů punčoch a dvoje boty, aby jim bylo teplo.

Matky nosívají nemluvňata na zádech za kožichem. Ubožátka ta bývají zcela nahá. Co je peřinka, nevědí. Aby matkám jejich mazlíček z kožichu nevypadl, stahují si život opaskem.

Eskymačky americké nosívají nemluvňata dokonce ve svých širokých botách.

Oděv gronských Eskymaček by se vám ještě líbil. Také by se vám zalíbila snad i sama Eskymačka. A což ten její účes! Má všecky vlasy učesané ve vysoký válec a pěkně pestrými stužkami ozdobené. Takový účes nosívají Eskymačky obyčejně. Je to účes národní. Ale některé Eskymačky oblíbily si účes evropský a nosívají dlouhé copy. Možná, že to jsou copy falešné. Snad jsou oděny ve svůj nejlepší oděv sváteční, vy-

zdobený barevným lemováním, perličkami, vyšíváním, stužkami a všelikým třepením. Podle červených stužek poznávají v Gronsku Eskymačku svobodnou, podle zelených stužek ve vlasech ženu provdanou. Chce-li ukázati Eskymák Eskymačce, že ji má rád, dotýká se svým nosem jejího nosu. Třením nosu o nos dává se na jevo přátelství a oddanost.

Eskymácká maminka nosí svého mazánka dlouho na rukou a na zádech, a má ho velmi ráda. Odrostlé děti pomáhají potom rodičům v domácnosti. Synek chodí s otcem na lov tuleňů a ryb, zhotovuje zbraně a čluny, a dívka se brzy provdá.

Provdaná Eskymačka obstarává doma všecku práci: vaří, šije, zabíjí soby, vydělává kůže, zhotovuje oděv, dělá střevíce, boty a jiné věci. Ba musí i stavěti stany a sněhové domky. A když samou prací ustarala, pokládají ji ostatní za čarodějnici. Staré Eskymačky skutečně umějí čarovati, jenom že nic nevyčarují. Ale lid věřívá jejich čarám a rád je za to obdaruje.

Jistý cestovatel praví o gronských Eskymácích, že jsou s Laponci nejpokročilejší mezi všemi polárními národy. Mnozí Dánové gronští berou si Eskymačky za ženy.

Všech gronských Eskymáků je asi 10.000. Nejvíce jich žije na západních březích, na východních pouze asi 500. Všech Evropanů počítá se v Gronsku asi 300.

Gronsko přisvojili si Dánové a dávají spravovati osady Dánem nebo míšencem. Takového starostu má každá obec.

O šíření náboženství stará se tam 13 misií. Apoštoly bývají též domorodci.

Nejstarší osadou jest Godthaab. Založil ji misionář Hans Egede. Nedaleko ní leží osada Herrnhut, upomínající na působení církve ochranovské. Největší však jest Julianehaab, čítající asi půltřetího tisíce duší. Ale mezi těmi jest pouze na 40 Evropanů. Angmaksalik a Godthaab jsou důležitými stanicemi přístavními.

Eskymáci na lovu.

Bez lovu nemohli by býti Eskymáci ani na živě; loví hlavně zvěř mořskou. Eskymáci jsou znamenití rybáři; umějí loviti tak dobře tuleně a mrože, jako narvaly a velryby, na suché pak zemi medvědy, lišky, divoké soby a pižmové tury.

Vydává-li se Eskymák na moře, zasedá do kajaku.

Víte, co je kajak?

Gronský kajak jest eskymácký člun pro jediného člověka. Je velmi lehoučký, dlouhý, štíhlý a velice úzký. Eskymák zhotovil si jej z tenkého dříví a povlékl tulení kožešinou na všech stranách, nahoře i dole. Nahoře má člun okrouhlý otvor. Do toho otvoru zalézá Eskymák tak,

že mu vyniká z kajaky jen polovice těla. Okolo otvoru je dřevěný okraj. K tomu okraji přišněruje Eskymák svůj tuleňový kabát. Zdá se, jako by byl veslař se svým člunem srostlý. V ruce drží Eskymák dvojaté veslo. Vesluje jím na obě strany tak hbitě, že kajak letí jako střela.

Mnohdy provádějí Eskymáci za plavby rozličné kousky, zvláště chtějí-li se pochlubiti svým uměním Evropanům.

Víte, co dělávají?

Vymršťují se rychle na stranu, ponořují se do vody, otáčejí se ve vodě i s loďkou, vynořují se pomocí vesla z druhé strany opět z vody, potřásají hlavou, smějí se a hned se dávají do kouření.

Na moře brává s sebou Eskymák také harpunu, uvázanou na dlouhém řeménku. Spatří-li lovec mrože nebo tuleně, pouští se za ním a chápe se harpuny.

V takovém okamžiku spatřujete eskymáckého lovce na přiloženém obrázku. Již již poletí harpuna, stihne unikajícího tuleně, zaryje se mu do těla a poraní ho smrtelně.

Druhý konec řemínku opatřen jest měchýřem. Ten je nafouklý vzduchem a nedovoluje, aby zvíře utonulo. Ubohý tuleň sotva ujde záhubě

Eskymák umí házeti harpunou velmi obratně. Snad podaří se také ostatním lovcům uloviti několik tuleňů a budou je odvážeti mnoho hodin cesty ze širého moře domů. To bude radosti, až se z lovu domů navrátí. Jistě jim přijde celá rodina naproti, a budou slavné hody.

Kromě kajaku užívají Eskymáci také člunu, do něhož může se vejíti několik osob. V tom člunu jezdívají ženské, a proto slove umjak, t. j. ženský člun.

Vydává-li se Eskymák na lov pozemní, zapřahuje do saní chundelaté psy. Ochočených sobů se v Gronsku neužívá. Eskymácké saně jsou zhotoveny velmi pěkně. Eskymák je dělá ze dříví a z velrybích žeber, vykládá je kůstkami a pokrývá je tuleními kožešinami.

Jakmile jsou psi v saních zapřaženi, nečekají ani minutu a pádí po sněhu a ledu jako zběsilí. Eskymák jede snad navštívit koráb, který tam připlul nebo odjíždí na lov medvědí. Zajisté, že si veze také dobrou pušku nabitou kulí. Gronští Eskymáci užívají nyní místo luků jenom zbraní střelných.

V domácnosti Eskymákově.

Kdo chce jíti dnes se mnou na návštěvu k Eskymákům, ten musí lézti po čtyřech. Do obydlí Eskymákova jinak se nedostane. Polezeme tam jako do boudy. Zimní obydlí eskymácké je vlastně bouda ze sněhu a ledu vystavená. Gronský Eskymák říká jí iglu, americký igalu, t. j. dům.

Nežli vlezeme do eskymáckého stanu, odvalíme ledový balvan, kterým je vchod ucpán. Na dvéře klepati nebudeme. Vždyť tam žádných není. Potom se sehneme, opřeme se o ruce a polezeme úzkou děrou do vnitř eskymácké jizby.

Lezeme několik kroků tmavým průchodem a dostaneme se k ledovému příklopu. Příklop ten jsou dvéře. Ty dvéře odstrčíme a vidíme před sebou vysokou klenbu osvětlenou plamenem, jenž plápolá pod kotlem nebo v lampách.

Ale sotva příklopem pohneme, strhne se snad pekelný povyk. Eskymáčtí psi vyřítí se na nás z jizby a derou se do průchodu, aby porvali se se psy, kteří lezou průchodem za námi. Zle se nám povede, nepřijde-li v čas domácí pán, aby ty štěkavce zkrotil a potrestal.

Konečně jsme v jizbě samé. Postavíme se na nohy a rozhlížíme se kol kolem. Jsme jako v nějakém sklepení. Ale sklepení to není vystaveno z kamení a cihel, nýbrž ze zmrzlého sněhu nebo ledu. Řidčeji užívá se k tomu balvanů kamenných. V jizbě je dusno. Člověk se tam může kouřem zalknouti. Eskymáci tam kouří tabák, kouř z ohniště vniká do všech míst, a kamenné kahánce naplněné tukem čadí, až je všude všecko černo.

Kolem jizby sedí a leží polonazí Eskymáci na lavici pokryté kožešinou sobí, tulení nebo medvědí. Odkryjete-li kožešinu a nahlédnete pod ni, uvidíte, že lavice je snad ze dřeva.

Kromě kotlu a kahanců mnoho věcí ve staně eskymáckém nenajdeme. Snad ještě nějaký kostěný, železný nůž, potom hák z mrožího tesáku, a to je vše.

Hospodář nás přivítá a pohostí nás. Rozdělí se s námi o všecko, co má. Eskymáci jsou národ pohostinský. Je-li Eskymák bohatý, předloží nám několikero jídel.

Kdosi byl pozván k takové eskymácké tabuli. A víte, co mu bylo předloženo?

Hospodář předložil hosti nejprve sušené sledě, sušené maso tulení, vařené maso tulení, zamřelé maso tulení, vařené potápky, kus masa velrybího, sušeného lososa, sušené maso sobí, žaludek sobí, syrové maso sobí, kus loje a na konec bobule z černé šichy s rybím tukem. Při té hostině sedělo mnoho Eskymáků. Ti se při jídle nejvíce činili. Brali do ruky ohromné kusy masa, nacpali si ho co mohli do úst a ostatek uřízli při samých ústech. Mlaskali potom, jako by někdo plácal plácačkou mouchy.

Sněhové a ledové boudy stavívají si Eskymáci pouze za zimy. V létě budují si lehké stany z tyčí a koží tuleních.

Co vypravoval gronský Eskymák o Evropanech.

Už je tomu hodně dlouho, co jistý Eskymák, jménem Pok, vydal se z Gronska poselstvím do hlavního města říše dánské, do Kodaně. Když se z té daleké cesty navrátil domů, vypravoval svým krajanům všecko, co v Evropě zkusil, viděl a slyšel.

Cestopis Pokův vydán byl asi před padesáti lety tiskem, a to v jazyku gronských Eskymáků. Vytištěn byl v gronské osadě, jež slove Godthaab (čte se: Gothop), t. j. Dobrá naděje.

Godthaab jest nejstarší osada dánská, založená v Gronsku roku 1721 prvním misionářem. Byla tak proto nazvána, že misionář Hans Egede doufal v nejlepší výsledky svého křesťanského apoštolování.

Cestopis Pokův má nápis: Pok, kalalek avalangnek, nunalikame nunakatiminut okalugtuartok.

Když před nějakou dobou byl slavný plavec Nordenskjöld (čte se: Núrdnšél) výpravou v Gronsku, požádal redaktora eskymáckého časopisu za překlad toho cestopisu a uveřejnil něco ve své učené knize, nadepsané „Gronsko". Z té knihy vyňal jsem pro vás vypravování Pokovo.

Pok vypravuje, a krajané jeho jako zvědaví posluchači vyptávají se ho na rozličné věci.

Pok pravil: Tedy jsem viděl, co jsem chtěl viděti.

Simik: A nebál jsi se jeti přes tu velikou vodu?

Pok: Veliká ta voda byla ohromně veliká. Plavili jsme se po ní více než dva měsíce a žádné země jsme neviděli.

Kujaut: Tys tedy viděl zemi Evropanů. A kde ostal tvůj soudruh?

Pok: Umřel v zemi Vousáčů (v Norsku).

Kujaut: To nám máš co vypravovati!

Pok: Ano, já vám mohu tolik vypravovati, že se neumím již na všecko ani dobře upamatovati.

Kujaut: Byl jsi v zemi velikého krále?

Pok: Když jsme se plavili z Norska tři dny, přibyli jsme do země velikého krále. První, co jsem uviděl, bylo ohromné množství domů a velikých korábů. Potom teprve spatřil jsem zemi, neboť tam není žádných vrchů a skal.

Kujaut: O, to je zajisté hrozné!

Pok: Dům králův a kostely jsou tak vysoké, že by jich člověk nepřestřelil ani šípem.

Perssok: A byl jsi také v domě královĕ, když jsi jej viděl?

Pok: Ovšem! Když byl náš koráb zakotven, odvezlo nás 14 veslařů v krásném člunu na zemi. Ale řeklo se nám, že můžeme jeti třeba ve svých kajakách. Na březích bylo tolik lidí, jako komárů v komářím roji.

Perssok: Nebál jsi se?

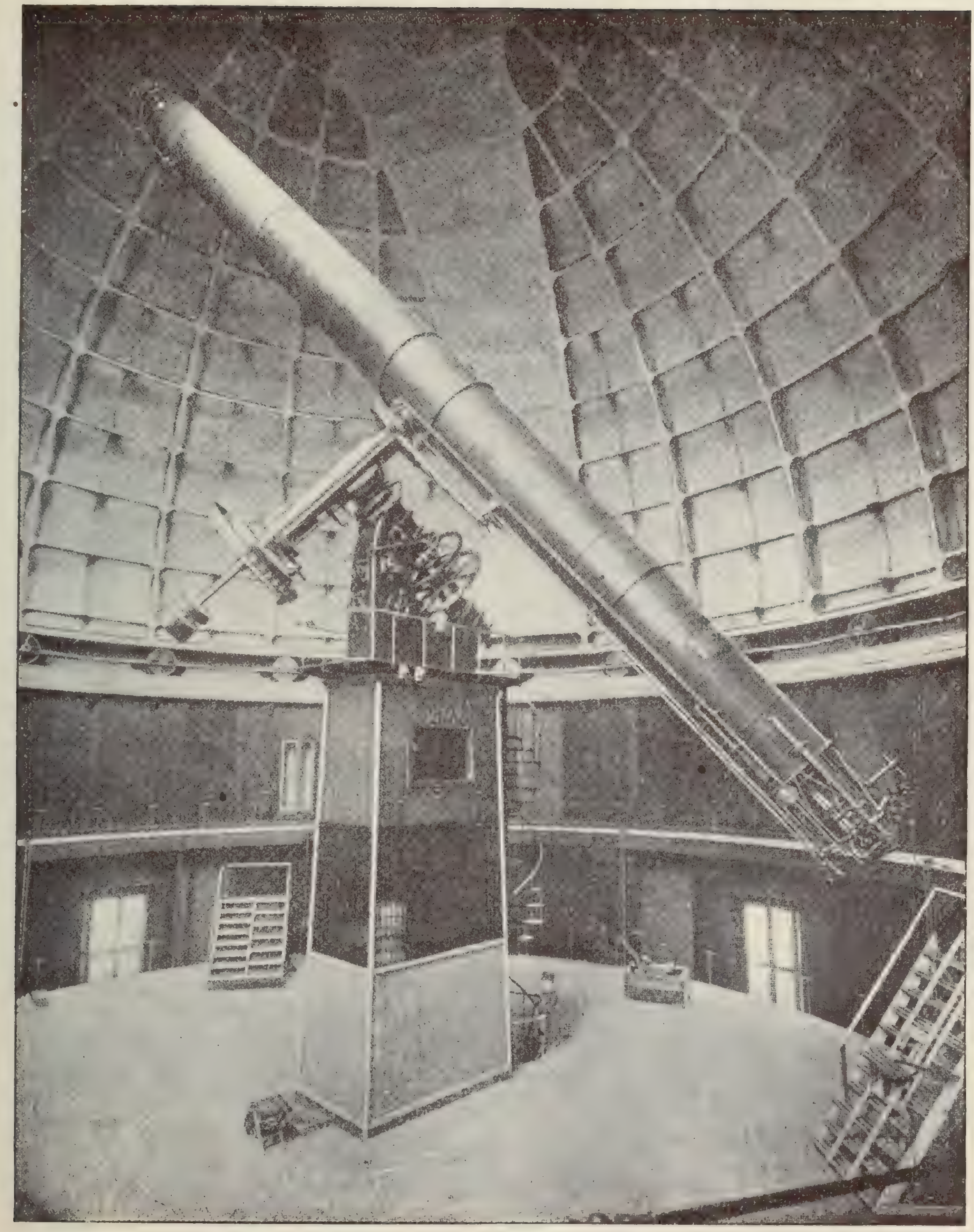
Pok: Nebál jsem se. Sotva jsme vystoupili na zemi, stál již před námi vůz, který byl tak veliký, jako dům a měl okna. V tom voze jeli jsme ke králi.

Perssok: Jak vypadá králův dům?

Pok: Podobá se veliké ledové hoře. Střecha je mosazná. Na chodbě mohlo by státi dvacet gronských stanů. Po stranách chodby stálo mnoho mužů ve zbrani.

Perssok: Byli snad vyzbrojeni na lov sobů a tuleňů?

Pok: Nikoli, ale byli vyzbrojeni proto, poněvadž je král veliký a musí býti chráněn. Však já vám o tom ještě více povím.

Lickův dalekohled na hvězdárně hory Hamiltonovy v Kalifornii.
Teleskop ten jest přes 20 m dlouhý a opatřen čočkami o průměru 90 centimetrů a o váze skoro 3 metrických centů. V základech nebeského toho stroje pochováno jest tělo zakladatelovo.

Ke stránce 298.

Perssok: Nuže, vypravuj! Tvé vypravování je zajímavé.

Pok: V domě bylo mnoho lidí ve třpytném oděvu.

Perssok: Naše domky se těm světnicím asi nepodobají.

Pok: Když jsme vstoupili do dlouhé chodby, šli nám v patách ozbrojení muži a rozestavili se kolem nás. Jejich zbraně byly hrozné.

Perssok: Teď jsi se zajisté bál?

Pok: Nebál jsem se, neboť jsem věděl, že nám nic zlého neudělají.

Perssok: Vypravuj více!

Pok: Konečně přišli jsme do ohromné světnice, která byla plna velikých pánů. Ale ti byli hned velmi maličtí, jakmile jejich nejvyšší pán objevil se u dveří. Všickni se ukláněli až k zemi a já s nimi. A teď jsem se počal chvíti.

Král se mne tázal: „Umíš trochu dánsky?"

Já odpověděl: „Ne!" To bylo jediné slovo dánské, co jsem uměl.

Potom jsem prosil svého soudruha, aby se poděkoval králi za to, že nás má tak rád, a že dává nás, nerozumné děti, poučovati o Bohu.

Král řekl: „Vyptám se na to blíže, zdali skutečně dáváte se poučovati o božských věcech."

Potom mluvil s jedním starým pánem a šel do druhé světnice ke královně. Tak nazývá se jeho žena. Tam se král usadil a jedl s královnou a se všemi velikými pány. Jídla byla urovnána jako na pouhou podívanou, pěkně a v rozličných skupinách.

Jeden veliký pán dal mi veliké krabice naplněné rozmanitými věcmi. Takových krabic dostal jsem pět. Všickni pánové byli způsobní a zdvořilí.

Simik: Vida, to se tedy mýlíme, myslíme-li, že jsme jediné my zdvořilí!

Pok: My jsme bez odporu trochu vzdělaní a nic nám neschází, ale Evropany nepředstihujeme ani v dobrém, ani ve zlém.

Simik: Tak jest. Vypravuj dále!

Pok: Domy jsou nesčetné. Některé mají dvě, jiné tři, čtyři až pět pater. Zakrývají mnoho místa. Před domy viděl jsem veliké průplavy a mosty, po kterých lidé mohou choditi. Tam byly také veliké valy a na nich veliká děla připravená pro válku.

Simik: Pro jakou válku?

Pok: Jindy přicházeli tam jiní Evropané, aby Dány přemohli. Teď sice nebude žádná válka, ale proto jsou lidé přece stále pohotově, kdyby válka vypukla. U domů stojí strážníci. Vypukne-li požár, troubí se na poplach. Přístroje k hašení ohně jsou velikánské.

Simik: A odkud dostávají všickni ti lidé jísti? Dvacet velryb sotva by jim stačilo na jediný den.

Pok: Oni žijí hlavně z plodin zemských. Muži kopají na jaře půdu a sejí do země semeno. Když semeno vyklíčí, přináší úrodu mnohonásobnou. Tím způsobem dostávají Evropané mouku a krupici na rozličná jídla. Také stromy mají tam ovoce, které dobře chutná. Mnohé ovoce je tak veliké jako lidská hlava, a tak žijí tam lidé dílem z plodin zemských, dílem z plodin vzduchových.

Simik: Proč to není tak v naší zemi?

Pok: Protože je v naší zemi přílišná zima. Když jsem já tam byl, pravili mi, že mají tuhou zimu, a přece se podobala našemu jaru.

Tulugak: To bych tam chtěl bydleti, když je v té zemi tak krásně!

Pok: V jejich zemi nemohli bychom my žíti, protože tam nejsou tuleňové, mroži a velryby. Tam je mnoho ryb v moři i ve vodách sladkých, ale lidé tam žijí jinak, nežli my u nás. Také nemohou dělati, co se jim zlíbí. Domácí zvěř a ryby náležejí několika majitelům. Zvířata patří mnoha lidem, a půda je tam velmi drahá. Kus země veliký jako sedadlo v našem kajaku, stojí tolik jako látka na tři nebo čtyry kazajky.

Tulugak: Zde u nás mohli by dostati pozemek zadarmo. Za jednu kazajku dostali by zde celou horu.

Pok: Oni by k nám ani nejezdili, kdybychom neměli tuku.

Tulugak: K čemu ho potřebují?

Pok: Pálí jej a osvěcují tak ulice.

Tulugak: A to je moudré!

Pok: Jejich páni jsou velmi dobročinní. Staré paní, které se nemohou sami živiti, chodívají do zvláštního domu. Jiný podobný dům vystaven jest pro děti, které nemají rodičů, jiný pro lidi churavé a pro pomatené. Lidé žijí tam pohromadě v domech, ale pohromadě nejídají. Mnozí jsou velmi bohati, ale někteří nemají ani domů, ani oděvu a živí se žebrotou.

Tulugak: Takových lidí u nás není. A proč schudli?

Pok: Mnozí z nich k ničemu se nehodí, a mnozí nechtějí pracovati. Co měli, to propili v kořalce.

Tulugak: Je to ten nápoj, který pijí dělníci?

Pok: Ano. Některé domy jsou tam jen proto, aby se v nich prodávala kořalka. V takových domech lidé pijí, a když se hodně napili a odcházejí, tedy se perou.

Tulugak: Já myslil, že tam je jenom jeden dům pro pomatené.

Pok: Evropané mají také chyby. Naši krajané loví nejraději zvěř a málo vědí o kořalce a jiných neřestech. Ale Evropané stávají se druhdy tak divokými, že je musí jiní až spoutávati. V takovém stavu prožijí mnozí celý život. Ovšem, jsou v Evropě také lidé, kteří jsou velmi učení a kteří znají dobře cesty přes moře, pozorujíce při tom slunce a pohyblivou jehlu, která ukazuje k severu. Oni stavějí koráby na zemi. Jsou-li koráby hotovy, spouštějí se samy na vodu. Evropané zhotovují podivuhodné věci, mohou zvedati do výše veliké lodi a těžké kameny. Také vědí, kdy bude zatmění slunce a kdy bude zatmění úplné. Když jsem všecky ty divy v Evropě viděl, poznal jsem, že příliv a odliv mořský jsou ty jediné věci, kterých Evropané nedovedou.

Objevitel pevniny severoamerické.

Kolumbus zemřel, aniž věděl, že ukázal cestu do Nového světa. Byl již tak blízko samé pevniny, nazvané potom Amerikou, ale břehů jejích přece nespatřil.

A kdo tedy byl první, jenž uviděl pobřeží amerického kontinentu nejdříve?

Byl to krajan, ne-li dokonce rodák slavného Janovana, a jmenoval se Giovanni Gabotto čili též Caboto (čte se: Džovany Kaboto).

Italské to jméno křestní znamená v češtině Jan.

Caboto (též Cabot) narodil se v Janově nebo na blízku roku 1420. Jako muž čtyřicítiletý odstěhoval se do Benátek a po několika létech do Anglie. Jeho synové Ludvík, Šebastián a Sancio (čte se: Sančo) ho následovali a usadili se s otcem v Bristolu.

Caboto byl plaveckého umění zkušený a požíval u anglických kupců takové důvěry, že byl vysílán na daleké cesty zámořské.

Za krátko cítil se náš Vlach v nové vlasti jako doma a psával se místo Giovanni po anglicku John (čte se: Džon).

Tehdy mluvilo se mnoho o nějaké námořské cestě do tajemné Číny a Indie. S Kolumbem hledal ji též Caboto a domýšlel se, že ji jistě najde, poplaví-li se po moři severozápadně. Tak soudil rodák Kolumbův již roku 1490, tedy dva roky před tím, nežli Krištof Colón skutečnou plavbu nastoupil.

Po nových obchodech v neznámých zemích prahli také kupci celého Bristolu a vypravili Cabota na cestu. Spojení s Islandem bylo již tehdy utuženo, a byla všecka naděje, že by se tím směrem mohlo přijíti i do země, kde vládne veliký chán.

Caboto plavil se, provázen synem Šebastiánem, dlouho na severozápad, až přistál konečně 24. června 1494 u břehů neznámé země, kterou nazval Terra de prima vista, t. j. Země prvého pohledu. Nepochybně to bylo pobřeží nynějšího Labradoru, tedy kraj pevniny severoamerické.

Obchodní výsledek této Cabotovy plavby nebyl sice skvělý, ale vedl k nové výpravě.

Šťastné objevení Nového světa odvážným Kolumbem vzrušilo tehdy také anglického krále Jindřicha VII. Panovník ten cenil výkon slavného mořeplavce vysoko a prohlásil veřejně, že čin jeho byl spíše dílem božím nežli dílem lidským.

Ze samého nadšení pověřil král Cabota novým úkolem a dal mu dvě karavely na cestu. Caboto měl pátrati po novém spojení s takovými zeměmi, moři a zálivy, které by ležely na západě, východě a severu.

S koráby obdržel Caboto zároveň výsadu uzavírati smlouvy s národy a zeměmi, které by snad objevil.

V měsíci máji roku 1497 plavil se již Caboto zase z Bristolu na západ a přistál u břehů, kde podle pověsti prodlévali nepochybně již

asi pět set let dříve plavci normanští. Potom zaměřil Caboto dále na severozápad, narazil na mnohé ledovce, poznal četné Eskymáky, spatřil také stáda sobů a vracel se koncem léta do Anglie.

Nové břehy, ku kterým se Caboto připlavil, byly břehy nynějšího Nového Fundlandu a Labradoru, tedy kraje pevniny severoamerické.

V měsíci srpnu dostihl Caboto zase břehů anglických, vypravoval mnoho o nové zemi Terra de prima vista a domníval se, že je to část říše velikého chána.

Johna Cabota lze pokládati věrohodně za prvního objevitele pevniny severoamerické.

Rok na to Caboto zemřel a syn Šebastián vstoupil v šlepěje svého otce. Z jedné plavby přivezl s sebou také několik Eskymáků labradorských.

Šebastián Caboto byl mořeplavec bystrý a tehdejší doby jistě nejlepší zeměvědec. O zkušenosti jeho ucházely se mnohé říše, a Caboto byl ve službách brzy u Angličanů, brzy zase u Španělů, ba nabízel se také Benátčanům. Popudem jeho podnikali Angličané nové zámořské plavby a pojistili si tak ve světě velikou moc.

Šebastián Caboto vykonal památné plavby i podél břehů jihoamerických, popsal je a vyhotovil podrobné mapy o nich.

Cestopisy toho mořeplavce se nezachovaly, ale zbyla po něm zajímavá mapa světa.

Šebastián Caboto zemřel roku 1557 v Londýně.

Nynější Nový Fundland nazván byl od slavného toho kosmografa Terra de Bacalao, t. j. Země tresek. Pobřežní ty kraje jen se treskami hemžily, a poněvadž se treska jmenuje španělsky bacalao, byl název země zcela případný.

Za treskami.

Za živobytím a výdělkem jdou lidé kraj světa. Bývalo tak již ode dávna.

Odvážní velrybolovci sledovali svou kořist až za nejzazší moře, odhalovali nové kraje a rozšiřovali svými zkušenostmi obzor zeměvědný.

Lovci sobolů táhli za drahocennou kožešinou od Uralu stále na východ, odkryli Sibiř, pronikli až do Kamčatky, a pronásledujíce hledanou vydru mořskou, přišli až k ostrovům Aleutským a dali podnět k tomu, že byla konečně objevena i Ruská Amerika, nynější Alaška.

Za bobry táhli pak zase lovci severoameričtí, vnikali hluboko do neznámého nitra pevniny, přinášeli o tajemných končinách zajímavé zprávy, ukázali cestu novým přistěhovalcům a získali si tak neskonalou zásluhu, že byly širé lány na severu Nového světa osídleny.

Podobným lákadlem byla již dříve také treska, zvaná rusky navága, německy Stockfisch, norsky a švédsky torsk, anglicky cod-

fish (kodfiš), francouzsky merluche (čte se: merlyš), holandsky kabeljauw, španělsky bacalao (čte se: bakalao).

Není pochybnosti, že české jméno mořské té dravé ryby bylo utvořeno ze skandinavského výrazu torsk. Zhusta slýchá se v českém hovoru také jméno štokfiš nebo hňup. V zoologii slove treska Gadus.

Domovem tresek jsou všecka mírná a studená moře celé zeměkoule. V Evropě staly se zvláště památnými lovy na tresky ostrovy Lofotské. V době tření táhne jich tam ke břehům na miliony, treska vedle tresky. V ten čas podobá se tažení plodných těch ryb pohyblivé hoře. Při hladině vodní spatřuje divák pouze rybí hřbety, ale hluboko pod povrchem kupí se treska na tresku. Tažením takovým hýbe se mnohdy celé klidné moře na několik hodin cesty do délky a na mnoho kilometrů do šířky. Na vydatnosti lovu závisí všecken blahobyt pobřežního obyvatelstva.

Štěstí jest, že tresky jsou velmi plodné. Norští přírodozpytci věnovali užitečné té rybě velikou pozornost, zkoumali její život do podrobna, počítali vajíčka jikrnáčů a napočetli jich u tresek zvláště velikých na miliony. Jediná treska mívá 5 až 15 milionů jiker. Tak alespoň dočetl jsem se v norské původní knížce, kterou sepsal o norských rybách přírodozpytec dr. Brunchorst, správce sbírek při museu bergenském.

Tresek jest mnoho druhů. Největší jest treska obecná, bývá až pět čtvrti metru dlouhá a vážívá asi půl metrického centu.

Menší druhy tresek vídávají se na pražském trhu i čerstvé, ale obyčejnější jest u nás treska sušená. Tresky takto konservované rozvážejí se daleko široko. Zvláště si v nich libují Portugalci, Španělové a Brasiliané.

O velikém bohatství tresek přišly zprávy také z Nového Fundlandu a pohnuly rybáře portugalské a francouzské, že se tam ihned vydali. Dějiny zaznamenaly, že rybáři počali se tam usazovati ve století šestnáctém a že byli prvními přistěhovalci evropskými.

Ale lovci tresek nespokojovali se jenom pobřežím ostrovním, nýbrž odvažovali se až ke břehům nynějšího Labradoru a Kanady. Od nich pochází název Země tresek, a z jejich pozorování vyšli též první náčrtky mapky neznámých krajů na americkém severovýchodě. Mapy ty dochovaly se až na naše časy a představují mezi jiným také zajímavé výjevy z loveckého života rybářského. Po stopách těchto lovců šli teprve později zeměvědci z povolání a děkovali v duchu prostým rybářům, že jim badání usnadnili.

Tak nepatrné příčiny a tak světodějné následky. Bez tresek byly by ostaly severoamerické kraje snad ještě dlouho neznámy a bělochy nezalidněny. Mnohá místa a města vzala svůj původ jenom ze skrovných sídel rybářských. Ryby vylákaly člověka na širá moře, a z rybolovců stali se světoví plavci. Obyvatelé přímořských zemí lovíce ryby nabývali znenáhla odvahy pouštěti se v končiny odlehlejší a naučili se tak ovládati vodstvo rukou stále obratnější a dovednější. Moře bylo přeúrodným polem a zlatou studnicí národního blahobytu.

V evropském moři Středozemním šli rybáři daleko za **makrelami** a **tuňáky** a jali se tam zakládati osady již v dobách starodávných. Za těmi rybami táhli již Feničané, přirazili šťastnou náhodou ke sloupům Herkulovým, ke břehům nynějšího Španělska, vnikali do nitrozemí a rozšiřovaly rozhledy geografické.

A což teprve drobní **sleďové**! Co je měst, jejichž dějiny souvisí úzce s lovem těchto přeužitečných ryb, tak významných v národohospodářství! Malou rybkou řídily se otěže státní. Jí vzkvétaly a zanikaly přístavy. Sleď povznesen a povýšen za odznak bohatství, a stříbrná koruna zdobí jeho hlavu i v erbu říšském. Z rybářů holandských stali se světoví argonanti, kteří odolali i mocnému loďstvu španělskému, vztyčujíce vlajky své říše na ostrovech dalekých moří.

Starořímský spisovatel Seneca uvažoval o tom, co bývá pohnůtkou, že lidé opouštějí rodnou zemi a táhnou v kraje cizí. Uvádí, že jednou vypuzují lidstvo z vlasti zemětřesení, jindy povodně nebo mor. Ale na tresky, sledě, makrely, tuňáky, velryby, šelmy se vzácnou kožešinou, vonné koření, vzácná dřeva, vážený jantar, drahé kameny a kovy zapomněl.

Lovci bobrů a pižmovek.

Člověk neopouští nikdy své vlasti pro nic a za nic. Pohnůtkou bývá vždycky nějaké lákadlo, jež ho táhne v cizí kraje. Jednou bývají tím vábidlem zvířata, po druhé rostliny, po třetí nerosty.

Drahocenná kožešina vylákala lovce do Sibiře, **bobr** (německy **Biber**, anglicky **beaver**, vědecky **Castor fiber**) přivábil je do Kanady.

Hebký a hustý kožich, lahodné a živné maso jídané v době postní a léčivá žláza, zvaná bobří stroj nebo-li **kastoreum**, byly neodolatelnými vnadidly pro náruživé lovce. Když vymizel bobr v Evropě, šli za ním lidé až do Nového světa.

Poslední bobří kolonií v Evropě jest asi labský kraj u Děvína v Německu. Před léty čítala chráněná ta osada na 200 bobrů. Jinde zbyla po památných těch hlodavcích vodních pouhá jména osad: v Rusku Bobr, Bobrinec, v Haliči Bóbřka nebo-li Biberka, v těšínském Slezsku Bobrky, na Moravě Bobrová Horní a Dolní, v Německu Biebrich, Bibern, Bebra, Biberach.

Bobřími kožešinami zásobuje nás nyní pouze severní Amerika. Bobři hospodaří tam zhusta ještě na řekách hlubokých hvozdů, od ledového pásu kanadského až do Mexika, od moře Atlantického až ke břehům Tichého oceánu, stavíce si jako dovední tesaři a zedníci boudy z kmenů a proutí, které vtipně přehryzují a blátem v pevné stavení slepují. Také zakládají hráze, plaví po zvýšené hladině své vybudované

stoky materiál stavební a sdružují se ve společné osady podobné hradům a baštám.

Mnoho jest názvů, které také v Americe ukazují, kde bobři bývali domovem: Beaver Brook, Beaver Caňon, Beaver Dam Lake, Beaver Falls, Beaverstown.

Anglické jméno beaver (čte se: bívr) znamená bobra, brook (čte se: bruk) potok, dam hráz, lake (vyslov: lejk) jezero, falls (čti: fóls) vodopády, town (čti: taun) město, španělské jméno caňon (čti: kaňon) rokli.

Ale zalidňováním amerických krajů bobři z okolí zmizeli a byli buď vyhubeni nebo se utekli hlouběji do země.

Mezi tím, co většina přistěhovalců vedla život usedlý a pokojný, táhli lovci bobrů i do pustých a neobydlených území, vnikali s nebezpečenstvím života do neznámých vod, bloudili močálovitými kraji jezerními, naráželi ob čas na tábory indiánské, vyměňovali s nimi různé věci, uzavírali s rudochy přátelské styky a vraceli se z dalekých výprav obohaceni kožešinami bobřími. Jediným pokrmem jejich bývalo zhusta jenom sušené maso bizoní, zvané pemikan.

V Kanadě nebývalo jindy ani jediné řeky a jezera, aby v nich bobři nehospodařili; kromě bobrů byli to také pižmem páchnoucí ondatry čili bisamové.

Úžasné to množství vzácných zvířat kožešinných bylo pohnutkou, že se utvořila zvláštní společnost francouzská a druhá anglická. Úkolem těch podniků bylo získati co možná nejvíce bobřích kožešin a zásobovati jimi kožešnický trh evropský. Nová kožešnická společnost vznikla, když došly zprávy o bohatství zvěře na Alašce.

Takovému obchodu rozuměli dobře zvláště otužilí lovci francouzští a požívali té doby zvučného jména. Jejich rukama přicházelo do obchodu na statisíce bobřích koží. Náruživí ti zálesáci libovali se v lovu tak, že vzali na se povahu divých rudochů a žili s nimi jako příslušníci jedné rodiny. Lovecké výpravy podnikali společně ve tlupách, plujíce řekami pralesů na lehkých kocábkách.

Hlavním střediskem kožešnického trhu bylo nynější kanadské město Montreal. Tam osnovaly se plány na výpravy nové a sdělovaly se všecky podrobnosti o povaze nitrozemních krajů. Lovci bobrů byli tedy první předchůdcové civilisace evropské a první zpravodajové vědomostí zeměpisných o neznámých končinách severoamerických. S francouzskými zálesáky proklestil si francouzský jazyk cestu až po divoké Skalné hory a zdomácněl i v pustinách.

V Montrealu soustřeďují se kanadské kožešiny až do dneška, aby se potom vyvážely do světa. Dražby na toto zboží konají se v Londýně hned po novém roce, potom v březnu, červnu a říjnu. Roku 1910 vydražilo se tam přes 2½ milionu kožek bisamových. Bobrů prodalo se v posledních třech letech asi 80.000 kusů.

Následníky francouzských zálesáků stali se potom trapeři. Lapali bobry do pastí a sklopců a stopovali je v nejodlehlejších pustinách. Od francouzského jména trappe (past) odvozují svůj název. Nebylo poříčí od pramenů misisipských až k ústí řeky Kolorada, aby tam nebyla na-

léčená osidla a lapáky bobří. Bez traperů byla by ona ohromná území ostala ještě na dlouhou dobu končinou světa tajemnou. Trapeři dali jména horám a řekám a zvěčnili je názvy až na nynější časy.

A čím platívali trapeři Indiánům?

Na území tak velikém jako Evropa tehdy peněz neznali a neznají místy doposud. Kožešiny vyměňují se tam za sekery, nože, pilky, kotlíky, přezky, dýmky, tabák, zrcátka, tkaniva a j.

Za 20 kožešin bobřích dostávají rudoši pušku, za 12 kožešin půl kilogramu skleněných perliček nebo kabát, za 1 kožešinu zrcátko nebo rohový hřeben, vše podle směnné a obvyklé tabulky.

Podobné obchody uzavírají se také s východní Sibíří. Obchodní jednotka je tam pud tabáku, t. j. asi 16 kilogramů. Za toto množství tabáku dávají domorodci 5 kožešin bobřích, nebo 10 kuních nebo 30 koží z lišky polární. Od několika let dostávají domorodci od Rusů malý železný kotlík nádavkem.

Dle nových zpráv Sibiř bobrů nemá, ač se jich tam vyměňuje dosti mnoho. Čukčové zajíždějí prý na lehkých kožených baidarách přílivem Beringovým až do Ameriky a vracívají se s vydatnou kořistí zase ke břehům sibiřským.

Zalidňováním Spojených států severoamerických ztenčily se tamější kolonie bobří tak, že košešina jejich objevuje se na trhu jen zřídka. V Národním parku Yellowstonském žijí bobři po svém způsobu doposud, ale jsou zákonem hájeni.

Hlavním lovištěm bobrů jest nyní Kanada.

Americký bobr liší se poněkud od bobra evropského. Také jeho stavby překonávají velikostí budovy našich bobrů. Z té příčiny zove se americký ten druh v některých knihách zoologických bobrem kanadským.

V přítomné době prodávají se bobří kožešiny nejlepší jakosti až po 60 korunách, nejlacinější malé po 12 korunách.

Dobře zpeněžovalo se dříve kastoreum. Žlázu tu má sameček i samička. Sušené ty ústroje prodávají se v obchodech buď jakožto kastoreum ruské neboli sibiřské z bobrů starého světa a jakožto kastoreum kanadské čili anglické z bobra amerického.

Před 30 léty platilo se za 1 kg evropské bobřiny 1300 korun, za kanadskou 100 korun. Nyní vyšel ten medikament již z módy. Dříve se jím léčily hlavně křečovité záchvaty.

* * *

Výbornou kožešinou honosí se také severoamerický hraboš, známý u nás jakožto bisam. Rudoši zovou toho hlodavce, majícího velikost králika, ondatra. Pro zvláštní zápach a pro krysí podobu dostalo se mu v němčině názvu Moschusratte, v angličině muskrat.

Jméno Moschus a musk (čti: mask) značí pižmo, kterýmžto výpotkem vyznamenává se zvláště sameček asijského dvoukopytníka kabara. Rovněž páchne pižmem čili mošusem polární tur, kachna pižmová, samice aligatoří, někteří brouci a mezi rostlinami naše drobná pižmovka.

Pronikavá vůně americké ondatry byla příčinou, že ujalo se u nás poslední dobou také jméno pižmovka. Jindy slýchá se název krysa pižmová.

O památném tom zvířeti severoamerickém napsal již náš Svatopluk Presl tato slova ve svém „Ssavectvu": „Ondatry žijí společně a staví sobě z bláta příbytky homolovité, z nichž jeden otvor vede na zem, několik průchodů na dno vody a jeden slouží ku kálení. Dobře plují a potopují se, ale nemohou dlouho vydržeti pod vodou. V zimě dělají do ledu díry, které obmazují blátem. V létě vyhrabují si rozvětvené nory několik loket dlouhé a na konci vyvrhují kopky. V podzimku se do nich utíkají, udělal-li se na ně útok. Zapáchají velmi silně pižmem. Maso nicméně se jí. Z chlupů dělají se klobouky."

Životní obyčeje pižmovek shodují se se životem bobrů. Také ondatry staví sobě hrady a bašty ve vodách močálovitých a jezerních krajin severoamerických, přehryzují dovedně stromy a proutí a odplavují je na kýžené místo, užívajíce při plování blány, rozepiaté mezi prsty zadních noh. Ale rudoši soudí o bisamech, že jsou přece hloupější nežli chytrý bratr jejich bobr.

Ondatry jsou velmi žravé. Zvláště s chutí vrhají se na škeble a zůstavují po hodech hromady skořepin.

Hustý a jemný kožich pižmovek obrátil na sebe brzy pozornost amerických zálesáků, a když prořídli bobři, nahrazovaly lovcům výtěžek ondatry.

Za našich dnů přiváží se do Evropy kožešin ondatřích pořád ještě velmi mnoho, některé z Kanady, jiné ze Spojených států nebo z Alašky. Jediný akciový závod kožešnický Steinbeckův u Lipska připravoval jednoho roku přes 460.000 kožešin bisamích a na 600.000 kusů jich napouštěl barvou. Všelikými těmi pracemi zabývá se tam asi 500 dělníků. Jedni zbavují navlhčené spratky masitých zbytků pomocí ostrých pořízů, jiní pak je zase vysušují v sušírnách, vyhřátých na 44° C, valchují, rybím tukem a máslem podajnými činí, odmasťují jejich srst, vyškubávají z podsady vyčnělé chlupy, barví je a leští, nebo z nich napodobí sealskin, a předávají je jakožto hotové zboží skladům. Jindy obstarávala všecko barvení cizina, nyní osvojily si tu techniku také závody lipské a mohou soutěžiti s kožešnickým zbožím celého světa.

Roku 1909 prodávalo se sto kusů ondatřích kožešin nejlepších za 400 korun; přišla tedy jedna na 4 koruny.

Pižmovka americká má život velmi tuhý a snadno uvyká podnebí jiných zemí. V zoologické zahradě londýnské chovali ondatru již před několika desítiletími. Několik pižmovek bylo puštěno u nás do volné přírody, a noví hosté se zde rozmnožili. Takový pokus provedl se též v Čechách na Blatensku, a nežli se kdo nadál, rozšířily se americké ondatry po naší vlasti.

Roku 1909 ulovilo se aklimatovaných pižmovek u nás již několik. Za jarní povodně byla jedna ondatra připlavena z jižních Čech až na Smíchov, zaběhla do Národního domu a ukryla se v prokousaném slamníku tamního kuželníku. Byla však později z úkrytu vyplašena a zabita jako zvíře u nás nikdy nevídané. Zesnulý přítel, profesor Nekut,

chodil v hostinci od hosta k hosti s Brehmem v ruce a každému vykládal, jak zajímavé zvíře bylo toho dne uloveno.

Vycpaný ten exemplář zdobí nyní sbírky první měšťanské školy chlapecké na Smíchově.

Jiný exemplář v Čechách ulovený vystaven jest v zoologickém sále Českého musea. Pochází z úlovky, zastřelené na Blatensku roku 1908.

Kromě toho objevila se aklimatovaná ondatra ještě na jiných místech v Čechách a zaplatila svou neopatrnost životem, ale Smíchov dostihl rekordu, neboť v měsíci dubnu byla chycena na jeho půdě již ondatra pátá, a to na pozemcích bývalé botanické zahrady.

České zvířeně čili fauně přibyl tedy nový přírůstek divokých ssavců a počet druhů jejich blíží se již k šedesátce.

Hudsonsko.

Jméno proslulého mořeplavce Hudsona přeneseno bylo na společnosti, zálivy, průlivy, řeky i na širá území, a památka ubohého kapitána, vrženého sroceným mužstvem na pospas vlnám mořským, žíti bude v zeměvědě na věky.

Hudsonskem nazývá se ohromné a pusté území, vroubící Hudsonův záliv. Nahlédnete-li do mapky, spatříte, že severoamerické ty končiny oplývají jezery a řekami.

Všecka ta vodstva mají již také jména. Některá pocházejí od rudochů, jiná od Eskymáků. Evropané označovali je zhusta jmény slavných osob.

Názvy ty znějí nám trochu cize. Našinec zapamatuje si ještě nejspíše, že je tam řeka Bobří, jezero Bobří a řeka Sobí.

Jiné řeky jsou: Churchill, Nelson, Hayes, Severn, Albany, Moose, Abitibi a j.

Největší jezera zovou se: Vinipeg, veliké skoro jako půl království Českého, a sousední Manitoba. Oba názvy jsou indiánské.

V řeči rudých domorodců slove vi blátivý nebo kalný, a nipi značí vodu. A v pravdě líčí cestovatelé tamější vody jezerní, potom i řeku Saskačevan, která se do něho vlévá, jakožto bahnité.

Jménem Manitoba chtějí Indiáni pověděti, že na tamějším velikém ostrově jezerním sídlí duch Manitu a že se ozývá, když vlnobití naráží na skalnaté pobřeží malebného ostrova.

Odtokem Vinipegu jest mohutná řeka Nelson a vylévá se do širošíré zátoky Hudsonovy u pevnůstky, zvané Fort York. Cestopisci velebí Nelson jakožto proud velmi bouřlivý a provázený úchvatnými krásami přírodními.

Rovněž chválí si cestovatelé romantiku řeky Churchill (čti: Čörčil), zvanou od rudochů Misinipi. Je to proud mnohem delší nežli Rýn a sloužící již dávno dopravě obchodní. Škoda jen, že lodice po ní se

plavící musí se u nebezpečných peřejů přenášeti. A takových přenosů čili portáží počítá se na Misinipi několik.

Rozhlédne-li se po Hudsonově území zemězpytec, uvidí tam mnoho ohromných balvanů a vysokých hrází z naneseného štěrku, valounů a písku. Vše to zůstavily tam po sobě někdejší ledovce.

Podnebí jest nyní teplejší nežli tam bývalo za doby ledové, ale proto jest v Hudsonsku pořád ještě chladno, mnohem chladněji nežli v jižním Norsku a Švédsku. A přece přiléhá Hudsonsko asi k témže rovnoběžkám.

V obchodní stanici yorské ukazuje teploměr v zimě až — 45° C a na severu Vinipegu i — 48° C. Ale za horkého léta pražívá tam slunce tak, že bývá některý den až 35° C ve stínu.

Bez mrazů a mrazíků ostává v Hudsonsku pouze měsíc červenec.

Za teplého, ale krátkého léta roste v Hudsonsku všecko rychle. Dlouhý záhřev sluneční urychluje vzrůst. V hustých hvozdech spatřují se smrky, jedle, modříny, břízy, topoly, olše, borůvky, brusiny, maliny, morušky. Jehličnaté stromy dávají skrovnému obyvatelstvu výborné dříví na pily.

Obilí se daří jen místy, zelenině skoro všudy.

Pochopujeme, že se do krajů tak studených lidstvo nehrne, a že ostává Hudsonsko pořád pustou končinou světa. Do nedávna vědělo se o ní velmi málo, neboť všecko vědění o řekách a jezerních krajích chovalo se v tajnosti. Držitelé území si toho nepřáli, aby zprávy zeměvědné vynášely se na veřejnost, ba zamezovali tam i dokonce přístup každému nepovolanému člověku. Do Hudsonska směli jen ti lidé, kteří byli ve službách pánů země.

A kdo vládl v té zemi?

Nežli zodpovím otázku, povím vám, že v Hudsonsku hemžilo se ode dávna vše znamenitou zvěří. U veliké hojnosti žili tam medvědi, vlci, lišky, rysové, rosomaci, vydry, sobolové, hermelíni, lasičky, skunkové, bobři, pižmovky, zajíci, veverky, burundukové čili děnky, lumíci, losi, vapiti, sobové, a jen málo lišili se od našich druhů evropských. Někteří vynikali skvělým, hustým a hebkým kožichem a stávali se kořistí tamějších domorodců.

Když přistáli k severoamerickým břehům první běloši, byli pohledem na tolikeré kožešiny, spatřované u domorodců, jako u vytržení, a Labrador a Hudsonsko staly se Eldoradem lovců.

Slibný výtěžek byl příčinou, že utvořila se hned Hudsonská společnost anglická a počala provozovati obchod kožešinný. Napřed vymohla si v Anglii všecky výsady pro nové země hudsonské a stala se tam rokem 1670 neobmezeným pánem. Výnos Hudsonska byl úžasný. Kožešiny získávaly se od domorodců za pouhé tretky a prodávaly se v Evropě za drahé peníze.

Za týmž cílem šla Severozápadní společnost, která utvořila se roku 1783 v Montrealu v Kanadě a soutěžila s Hudsonskou tak úporně, že došlo mezi oběma až k bojům, a napietí přešlo teprve, když se obě konkurenční společnosti svorně roku 1821 sjednotily. Pozdějšími úmluvami pozbyla obchodní ta společnost mnoho na svých

privilejích, přenesla podnik na jiné osoby a spokojila se tučným odškodněním bývalého monopolu. Ale kožešinný obchod kvete v četných stanicích širého Hudsonska nadále. Než časy, kdy každý rok odvážel koráb z pevnůstky yorské na statisíce kožešin, vyměniv je za tabák a střelivo, jsou již ty tam. Obchodníci jsou rádi, odveze-li každoroční koráb z Fort Yorku kožešin alespoň několik tisíc.

Roku 1888 vyvezlo se: bobrů 102.000, roku 1895 pouze 44.000; rysů 78.000, roku 1895 pouze 20.000; skunků 16.000, roku 1895 pouze 8800; vyder 11.000, roku 1895 pouze 7500.

Před patnácti léty vyvezlo se z Yorku za jediný rok asi 675.000 bisamů, 105.000 sobolů, 4900 bílých lišek, 13.000 rezavých lišek a asi 10.000 medvědů.

Něco o Labradoru.

„Lidé té země jsou statní, silní a mohli by z nich býti znamenití otroci a pracovníci."

Tak vyjádřil se o labradorských domorodcích benátský vyslanec, když popisoval divochy, přivezené z výpravy portugalského mořeplavce Gaspara de Cortereala. Dělati z podrobených lidí cizích krajů otroky nebylo tehdy žádným proviněním a hříchem. Svolení k tomu dávali i náměstkové Kristovi ve svatém Římě.

V původní řeči jmenované zprávy čte se jméno lavradores, a od výrazu toho, znamenajícího dělníky, pochází prý také název země, z níž byli zajatci do Evropy přivezeni: Labrador.

Gaspar de Cortereale (čti: Kortereale) hledal také cestu do zemí asijských po moři a domýšlel se, že popluje-li z Evropy na severozápad, dostane se do Číny a Indie. Ale zatím přeplavil se r. 1500 do Labradoru, kde prodléval před ním již Caboto.

Z výpravy té poslal Cortereale dva koráby do Lisabonu, ale sám zůstal za mořem. Jeho bratr Miguel podnikl brzy na to rovněž plavbu do země, nazývané z počátku Terra Cortercalis, ale ani on se nevrátil a zmizel v dějinách. Portugalci nestarali se již potom, aby objevené země získali pro sebe, a ponechali všecku volnost na severozápadě Angličanům a Francouzům.

Pohlédnete-li na mapu severní Ameriky, spatříte na východě asi tak mezi 50. a 60. stupněm veliký poloostrov. To je Labrador, země ohromně veliká. Vešly by se do ní skoro dvě takové říše jako jest naše. Jižní kraje labradorské dotýkají se té rovnoběžky jako naše Praha a nejsevernější leží již v šířce jižního Gronska.

Břehy Labradoru jsou hodně rozervány. Četné fjordy vnikají hluboko do země a převyšují opěvané krásy velebných zátok norských. Touto cestou přicházívají lodi dále do nitra ještě nejsnáze. Zvláště se utíkají do nich Eskymáci a evropští rybáři za námořských bouří.

Upravené cesty pozemní scházejí, a proto jsou zprávy o labradorském vnitřku velmi skrovny. Větší část poloostrova jest do dneška neprozkoumána.

Badatelé poznali tam mnoho zjevů, jež svědčí o tom, že byl Labrador kdysi všecek zaledněn. Doklady takovými jsou bludné čili eratické balvany, ohromné nánosy štěrkové, zvané morény, četná ledovcová jezera a škraby, rýhy a skluzy, kudy se někdejší ledovce ubíraly.

Nad hluboká údolí pozvedají se místy vysoké hory. Některé pohoří dosahuje výše skoro 3000 metrů.

Mohutné řeky labradorské tvoří zhusta vodopády neobyčejné rozlohy. Řeka Hamilton vrhá své vody do propasti skoro sto metrů hluboké a vyrovnává prý se docela pověstným vodopádům Niagarským.

Zimy bývají v Labradoru zvláště na severu kruty. Na jednom místě ukazoval teploměr až — 54° C. Teplých dnů má ten poloostrov málo. Pouze jediný měsíc bývá bez mrazu.

Rostlinstvo labradorské shoduje se s vegetací sousedního Hudsonska. Také zvířena se valně neliší. Divokých labutí, kachen, hus, potápek, slípek a ryb mají tamější vody hojnost. Ve fjordech vídají se houfy kajek, v lesích bělostná sova sněžní a zvláštní druh tetřívka. Myriády komárů, vznášecících se nad močály v černých mracích, a roje štiplavých much, přeměňují pusté kraje v pravou mučírnu.

Domácím zvířetem labradorským jest pes, a teprve v poslední době zaveden tam byl též sob. Paroháč ten přivezen byl z evropského Laponska.

Všech lidských duší počítá se v Labradoru všeho všudy asi 18.500. Průměrně vypadá tam tedy na člověka asi 75 čtverečních kilometrů. Mezi jmenovaným číslem jest asi 14.000 bělochů, 3000 Indiánů a 1500 Eskymáků.

Počet bělochů zdvojnásobuje se v Labradoru v době rybolovu. Koncem června až do polovice října bývá na pobřeží nejživěji. Rybáři náležejí hlavně národnosti anglické a francouzské. Někteří přicházejí z Unie, jiní z Nového Fundlandu nebo Kanady. Celkem se jich tam dostavuje asi 20.000. Lov tresek a tuleňů jest předním cílem jejich.

Osady labradorské jsou velmi nepatrné, zhusta pouhé samoty. Po lovu bývá v nich zvláště smutno.

Největší osadou jest Rigolet a čítá na 1200 duší. Až na skrovné výjimky jsou její obyvatelé samí Eskymáci dávno již pokřestění. Všickni byli obráceni na víru Kristovu přičiněním misionářů Ochranovských.

Ochranovští členové Jednoty bratrské, k níž hlásil se také veliký Jan Amos Komenský, rozvinuli velikou činnost apoštolskou zvláště v krajinách amerických. V celém světě udržují Ochranovci, mající své středisko v Ochranově (německy: Herrnhut), pěkném městečku v saské Lužici, na 140 misijních stanic.

V Labradoře usadili se Ochranovci na šesti místech a šíří tam zásady svého učení s velikým sebezapíráním. Co tam zakusili již nemoci a hladu, těžko vypovídati. Stanice Nain, Okkak, Hopedale, He-

bron, Zoar, Ramah a Makkovik jsou jejich dílem. Ochranovci zápasili zhusta také s domorodci a byli nuceni upustiti od misijního sídla Zoaru.

Své příjmy rozhojňují Ochranovci koupí a prodejem kožešin. Krásné a drahé kožky, zasílané jimi na trh, viděl jsem na lovecké výstavě vídeňské roku 1910.

Ochranovci šíří své učení slovem i písmem. V Ochranově mají misijní tiskárnu a knihkupectví a podávají o své činnosti zprávy jak misionářskými časopisy, tak i drobnějšími spisy čili traktaty. Některé ty knížky prodávají se po pěti fenicích, větší po půlmarce, za marku, největší za dvě marky. Své zkušenosti ukládají v nich samotni misionáři. Jednou vypravují o svém apoštolování v Gronsku, Americe, Africe, jindy zase příběhy o svých chovancích australských neb asijských. Prodejem různých těch tisků rozhojňují Ochranovci své příjmy a obracejí výtěžek zase na šíření učení bratrského. Poslední dobou uvádějí Ochranovci své misijní stanice ve známost zajímavými pohlednicemi a fotografiemi. Na skladě má je jejich knihkupectví v Herrnhutě.

Největší panství světa.

Tak veliké panství jako mají Angličané na americkém severu není nikde jinde na světě. Na mapách uvádí se obyčejně jakožto Dominion of Canada, t. j. panství Kanadské čili prostě Kanada. Kromě Alašky náleží mu téměř celá severnější Amerika i s ohromnými ostrovy tamějšího moře polárního. Ani celá Australie není tak veliká.

Východní a západní hranice ohromné té země jsou od sebe tak vzdáleny, že na ně vypadá skoro celá čtvrt objemu zemského.

Můžete si pomysliti, jak mnoho by chodec potřeboval času, nežli by se dostal z města Montrealu po zemi a po vodě až na daleký západ. Do města Vinipegu, ležícího asi tak uprostřed „panství", měl by skoro 2300 km, do Vancouveru, kde plouhají se již vlny Tichého oceánu, 4675 km, a do zlatonosného Klondike a památného města Dawsonu, položených již u hranic studené Alašky, dokonce asi 6000 km., počítáme-li v to plavbu po mohutném proudu Mackenzieově.

Francouzský mořeplavec Cartier (čti: Kartje) jistě se nenadál, když v 16. století spatřil východní kraje nynější Kanady, že sahá nově objevená země až k Tichému moři. Byl velmi skrovný, když podle několika chýší indiánských, tvořících tábořiště čili kanatu, nazval celou zemi Kanadou, kteréžto jméno se udrželo až do dneška, vytlačivši název Nová Francie.

Také Samuel Champlaine (čti: Šanplen), jenž tam byl před třemi sty léty ve službách Francie po tolik roků a novou osadu v zámoří moudře upevňoval, nevěděl, že by francouzská ta kolonie byla tak rozsáhlá, přes všecky neohrožené cesty, které sám vykonal.

Co lidí mohlo by širošíré panství kanadské v sebe pojati, a přece jich hostí méně než naše království České. V některých končinách jeho nespatřuje se běloch nikdy nebo vídá se velmi zřídka, a vlastními pány severu ostávají Eskymáci a rudoši. Pro studené a surové podnebí dává bílá tvář odlehlému severu kanadskému výhost a vyhlédla si k trvalému pobytu svému pouze kraje příznivé.

Kdo usazoval by se v zimomřivých pustinách polárních, kde lihový teploměr klesává až pod —50° C? Kdo pokoušel by se tam zdělávati půdu zbavenou někdejším zaledněním vší živné prsti?

Jako Labrador a Hudsonsko, tak i severní končiny Kanady prozrazují na mnohých místech, že prahorní půda trpěla pod někdejšími spoustami ledu a sněhu.

Vysoké horstvo seskupilo se v Kanadě jenom na západě a jde souběžně s pobřežím tichomořským od hranic zlatonosné Alašky až za hranice Spojených států. Ve Skalných horách bělají se temena kolosů věčně ledem pokrytých a soutěží ve výškách s evropským Mont Blankem. Jména jejich nechci ani uváděti.

A jak ohromné řeky a jezera má Kanada! Kdo viděl veletok Mackenzie (čti: Mekenzi), nezapomene nikdy na jeho úžasnou velebnost. Žádná řeka v Evropě se mu nevyrovná. Vždyť jest mnohem delší nežli Volha, ustupuje v severní Americe pouze před mohutným proudem misisipským a jest splavná v délce 4000 km.

Aby nabyla řeka Mackenzie své moci a síly, počala již řekou Athapaskou, která teče od skalných hor do širého jezera Otročího, a přijímá své jméno teprve od tamějšího výtoku.

Dlouho byl by ten veletok ostal ještě neznámým, kdyby se nebyl pokusil o jeho výzkum statečný Skot Alexander Mac Kenzie. Služba na štěstí zavála ho do pevnůstky založené u jezera Athapasky, kde prožil několik let. Roku 1780 plavil se po celém toku a ocitl se až u samého ústí jeho. Za tyto zásluhy povýšen byl do stavu šlechtického.

Takovým způsobem jako řeka Mackenzie získala na mohutnosti řeka Nelson, počavši vlastně již v horách Skalných jakožto proud nazývaný od Indiánů Kisiskačevan, t. j. řeka rychle tekoucí, zkráceně Saskačevan. Teprve, když vody této řeky vylily se do jezera Vinipežského, nabyl výtok řečeného názvu a plyne do Hudsonova zálivu.

Řeka Saskačevan teče pustým a divokým krajem, obydleným jenom málo kde. Ale kde lidé se usídlili, oplývá zdělaná půda velikou úrodou polní. Je radost podívati se na tamější role pšeničná. Vypravují o tom pěkně odvážné dvě Američanky, Miss Laut a Miss Simpson, které podnikly plavbu po Saskačevanu 1500 anglických mil dlouhou. Slečna Lautová popsala památnou tu cestu ve Scribnerově měsíčníku roku 1909 a poznamenává, že plavily se tím proudem a četnými jeho peřeji celý měsíc, až dostihly jezera Vinipežského. Nás Slovany zajímá zvláště zpráva, že při Saskačevanu usazují se hlavně Rusove a Poláci z Haliče, a že obě statečné dámy neslyšely místy ani slova anglického.

A co řeka svatého Vavřince, objevená francouzským mořeplavcem Cartierem dne 10. srpna 1535, tedy v den svátku sv. Vavřince, není-liž také ona ohromným proudem kanadským, když vyrovnává se

téměř Volze? Sebrala veškeré odtoky největších jezer kanadských, Hořejšího, Michiganského, Huronského, Erijského a Ontarijského a pospíchá s nimi šumnými peřeji do zálivu téhož jména.

Jak podivuhodné to spojení tolikerých jezer! Člun, který by vyplul ze zátoky sv. Vavřince a plavil se neustále na západ, mohl by dosíci až úpatí samotných hor Skalných na druhém konci rozlehlé Kanady. Jen někde bylo by užíti portáže, to jest přenésti lodičku úzkou šíjí pevné země do nejbližší vody.

Tolik sladkých vod, ať říčních nebo jezerních, nesoustředilo se nikde jako právě v Kanadě. Zemězpytci praví, že kanadská jezera bývala za pravěků mnohem větší a že tvořila nepochybně za ledové doby ohromné jezero jediné. Soudí tak z vysokých náspů a teras pobřežních. Ty nemohly se zajisté jinak utvořiti, než že je někdejší vody jezerní na svém dně usazovaly.

Abyste si mohli představiti, jak jmenovaná vodstva jsou rozlehlá, povím vám, že jezero Hořejší jest tak veliké jako Čechy, Morava a Slezsko dohromady, Michigan o pětinu větší nežli království České, Huron skoro třikráte rozsáhlejší než Morava, Erie téměř jako markrabství Moravské.

Vodních těch cest využitkovalo se v Kanadě i v Unii s velikým prospěchem, a stavbou průplavů, které zhusta obcházejí peřeje, zvýšil se výnos. Již dávno dýmají na jezerních pláních také komíny parolodí zámořských a sprostředkují dopravu zboží i osob daleko široko. Rozlehlost i hlubiny amerických těch jezer mohou skutečně činiti nároky na vysoké čili širé moře.

Škoda, že zimní plavby jsou krutými mrazy nepříjemně ztěžovány. Teploty o —30° C nejsou tam zvláštností. Někdy klesává lihový sloupec až pod —40° C.

Ale ani za nejkrutější zimy veliká jezera kanadská nezamrzávají celá a plavbě překáží pouze led pobřežní. Místy usnadňují zimní plavbu zvláštní ledoborci.

Velikou pohromu přinášívají jezerním krajům zimní vichřice, spojené se sněžením ostrého prášku. Kdo v těch končinách neznal by jména blizzard? Prudký ten vichr zuřívá náhle a fičí takovou rychlostí, že uráží za hodinu až 80 km a bouřívá bez přestání třebas několik dní a nocí. Běda lidem, stromům a chatám, které zasáhne blizzard. Všecko živé náhle mrzne a umírá, a budovy rozpadávají se v troskách. Co lidí přišlo již o život tím krutým orkánem zimním v Kanadě i Spojených státech! Zvláště trpívá jím obyvatelstvo zemí, které k velikým jezerům přiléhají. Za jediné zimy padlo tam mrazivému blizzardu za obět přes tisíc osob.

Když zima pomine, dostavuje se ve východní Kanadě při oblasti řeky svatého Vavřince kratinké jaro, a již za měsíc později odívá se veškerá příroda letním hávem a oblažuje obyvatelstvo vlahými večery. Té letní doby zalétává do kanadských krajů i teplomilný kolibřík a unáší diváka aspoň v mysli do tropické jeho vlasti.

I podzimek přináší mnoho rozkoší, a nad hlavami Kanaďanů nezkaluje se jasná obloha ani jediným mráčkem. Krásní dnové trvají na

Zkamenělý obrovský strom chalcedonový.
Kde před dávnými věky bujel hluboký hvozd jehličnatých velikánů, trčí nyní mohutné kmeny proměněné v přetvrdý chalcedon. V Arizoně zkameněl celý les a upoutal k sobě pozornost světa. Kmeny některých těch stromů jsou až 70 m vysoké a mohutné jako tisícivěké duby. Zpříma stojí tam C h a l c e d o n o v ý s t o ž á r. Jiný kmen leží povalen a slove A c h a t o v ý m o s t.

Ke stránce 299.

sklonku slunečného roku ještě dlouho, a každý si tam přeje, aby pozdní to indiánské léto trvalo ještě déle.

Vlahé měsíce má také jih kanadské strany západní a přináší kolonistům bohatou úrodu polní. Všecky druhy obilí našeho i kukuřice prospívají tam znamenitě, a koráby ani nepostačují, aby mohly vyvážeti plodiny rolní, potom ovoce, máslo, sýr, maso, dobytek, ryby, kůže a uhlí do Evropy.

Ale nejvíce vyváží Kanada dříví, neboť má tolik lesů, že se jí nemůže stavěti po bok snad žádná jiná země na naší planetě. Jehličnaté stromy mají tam převahu. Mezi nimi jsou též památné borovice vejmutovky s pěti jehlicemi v jedné pochvě. Americký ten strom líbil se Evropanům tak, že jej přenesli do starého světa, aby zde byl aklimatován. Mohutný les vejmutovkový u Děčína stojí snad až po dnes, a jméno severoamerické té borovice připomíná do dneška, že tam byl strom poprvé blíže poznán na statku lorda Weymoutha.

Kanada má ještě hojnost javorů cukrových, a obyvatelé připravují si z jejich sladké šťávy doposud oblíbený cukr pro svou spotřebu.

Bohatství nerostné otevírá se v Kanadě den ode dne větší a větší. Nálezy zlata blízko Alašky učinily zemi slavnější a vábnější.

Však se Kanada uměla svými poklady zemními také pochlubiti, když je roku 1907 ukazovala ve vlastním pavilоně o výstavě dublínské v Irsku.

Obrovské balvany rudy niklové a měděné, jakož i kvádry apatitové, rozestavené před palácem, lákaly do vnitřku každého zemězpytce. Nemohl jsem tedy odolati. A nitro bylo samý užitečný nerost. Nápisy mluvily pravdu, oznamovaly-li čtenáři: Kanada jest nejbohatší země asbestem (osiňkem) a zásobuje tím vláknitým nerostem, potřebovaným k výrobě ohnivzdorných látek, celý svět. Devět desetin asbestu, který spotřebuje se na zeměkouli, dodává Kanada. A na jiném místě se četlo: Kanada posílá nikl celému světu. Skoro šest desítin všeho niklu pochází od ní.

Ve vábném panoramu představila Kanada všecken život své země, v pozadí širošírou prérii se stády dobytka, v popředí všecku zvířenu: bisona, pižmoně, losa, soba, medvěda, vlka, vydru, lišku, jezevce, bobra, bisama.

Vycpaný ten bison výstavní byl poslední, jenž byl skolen ještě na kanadské prérii. Ostatní pozůstalí chovají se jako zajatci v Národním parku u města Banffu. Kanaďané chtějí tak zachovati kus země v původní neporušenosti se vší vegetací i s veškerým zvířectvem. Hosté mohou tam blouditi brzy v horách, brzy v pralese a pobřežím malebných jezer. Rozumí se, že se tam zvěř střílеti nesmí.

Buffalo Park — tak zove se tamější obora — hostí teď asi 80 starších i mladších bisonů. Tak dočetl jsem se v nejnovějším spise, posílaném zdarma každému, kdo chce poznati poměry panství kanadského. Ředitelství pacifické dráhy kanadské (Canadian Pacific Railway) poslouží každému žadateli celou knihovnou, neboť může se nadíti, že přiláká tak na návštěvu malebných krajů kanadských nejednoho turistu.

Pro rychlejší vyřízení všelikých záležitostí koloniálních, dotazů a žádostí má Kanada svého zástupce (High Commissioner) v Londýně.

Pacifická železnice kanadská má ohromnou délku. Oba její konce, Halifax na východě a Vancouver na západě, jsou od sebe vzdáleny přes 6000 km. Jízdní lístek po celé té trati stojí hodně peněz. Za anglickou míli (1·6 km) platí se na železnicích kanadských asi 3 centy (15 haléřů). Celá jízda stála by tedy 560 korun, a vydání by se zvýšilo, kdybychom si dopřáli cestou ještě zvláštního lůžka ke spaní.

Nepřetržitá cesta napříč celou Kanadou trvá však také dlouho. Pouze z Montrealu do Vancouveru (4680 km) jede rychlík přes 5 dní a 5 nocí.

Na cestě mohli bychom se smluviti anglicky, řídčeji francouzsky. První jazyk má v Kanadě již převahu. Francouzštinu zachovávají ještě mnozí potomci prvních přistěhovalců francouzských, ale učí se též anglicky

Britové zaujímají v národnostech prvé místo, Francouzi druhé, Němci třetí, Indiáni čtvrté, po nich černoši a Číňané.

Rudochů počítá se v celé Kanadě asi 100.000, Eskymáků asi 5000.

Všickni Indiáni kanadští jsou na tom lépe nežli jejich pokrevenci ve Spojených státech severoamerických. Jejich nároky na původní jejich domov byly vždycky v Kanadě lidštěji šetřeny.

V Kanadě jsou rudoši také přístupnější kultuře bělochů, a mládež indiánská dochází ve školách pochvaly. Na 10.000 indiánských dětí chodí tam nyní do rozličných škol obecných, rolnických i řemeslnických a mnohé usazují se potom mezi svými a zdělávají také půdu zároveň s rodiči.

Kanaďané snášívají se s rudochy přátelsky a jsou jim vděčni za dřívější jejich spojenectví. Časté sňatky, uzavírané mezi příslušníky plemene bílého a mezi Indiány, přispívaly ode dávna k utužení dobrého poměru společenského. Z manželství takových pošlo mnoho míšenců, nazývaných u tamějších Britů halfbreed (čti: hefbrýd) nebo dle názvu španělského také mestizové, kterýžto název pochází zase z latinského slova mistus, t. j. smíšený. Mnoho jest Kanaďanů, jejichž rysy, podoba a pleť prozrazují krev indiánskou.

Kanada jest sice panstvím britským, ale spravuje se zcela samostatně. Anglického krále zastupuje tam generální guvernér. Sídlem vlády jest město Otava, upomínající svým názvem na indiánský kmen, jenž se nazýval vlastně Ótava.

Kanadské panství rozděleno jest na několik provincií a území. Jména jejich jsou: Nové Skotsko, Nové Brunšvicko, Quebek, Ontario, Manitoba, Britská Kolumbie, Saskačevan, Yukon a j. Správou provincií pověřují se místodržitelé. Na zlatonosném Yukonu vládne komisionář.

Starý strom francouzský, zasazený původně do pevné půdy kanadské, pozbyl podpory od mateřské země, větve jeho znenáhla usychají, a život veškeré kolonie ovládán jest rozpínavým duchem britským. Ale za nedlouho přestane i Kanada býti panstvím synů bílého Albionů a rozplyne se ve veliké říši, jejíž jméno bude zníti prostě: Amerika.

Lovecký výlet do Skalných hor kanadských.

Na kanadském jihozápadě blízko hranic americké Unie tyčí se vysoko horstvo, jež má jméno po lordu Selkirkovi. Na mapách čítá se název Selkirk Mountains. Nejvyšší vrcholky překonávají naši Sněžku dvakráte.

Pan Theodor Roosevelt, jenž před nedlouhou dobou opustil svou stolici presidentskou, býval náruživým lovcem již ode dávna. Také dovede o svých loveckých výpravách nadšeně vyprávěti.

Mám před sebou velikou knihu, sepsanou samým Rooseveltem. V díle tom líčí bývalý president Spojených států všecky své lovy, vykonané před léty v amerických pustinách. Pan Roosevelt lovil losy, jeleny, soby, antilopy, divoké kozy, bůvoly, medvědy, pumy, a rozdělil se o své zkušenosti nimrodské se všemi čtenáři.

V jedné kapitole líčí Roosevelt svůj lovecký výlet do pohoří Selkirkova asi takto:

„Byl měsíc září, když jsme rozbili tábořiště u jezera Kootenaiského. Pan Willis a rudoch Ammál byli mými společníky. Přišli jsme ze severního Idaha a sledovali jsme tok řeky, plujíce v kocábce, až po samé jezero. Blízko nás prostíral se močálovitý hvozd, a v dáli kynula nám vysoká temena horská. Na jezerní pláň byla krásná podívaná. Zdálo se mi, že vyhlížím na hluboký fjord asi sto anglických mil dlouhý a tolikéž široký. Kostrbaté hory dotýkaly se tam samých břehů jezerních a zapadaly do vody tak příkře, že naše pramice mohla jen stěží přistáti. Podařilo se nám to v těch místech, kde horské bystřice ústí právě do jezera, nanášejíce do něho bělostný písek.

V takové bystřině viděli jsme tolik stříbrolesklých pstruhů, že jsme jich mohli mnoho pochytat. Kolem šuměl les. Lepšího místa nemohli jsme za tábořiště ani zvoliti.

Opírali jsme se o starý topol a stověkou jedli a vyhlíželi jsme zase na jezerní pláň. Třpytila se ve sluneční záři jako zrcadlo, ale opět se chvěla, když ji vítr rozčeřil. Občas zabořil se větrovský tak prudce do jezera, že jeho vlny bušily prudce do břehů. Jednu chvíli měli jsme až strach o svou kocábku a vytáhli jsme ji na bezpečné místo.

Vodní ptactvo kolébalo se však na jezerních vlnách spokojeně a vyhlíželo ostražitě k našemu stanu. Bílá jeho barva byla mu snad nápadnou. Nepochybně zajímal je také kouř našeho ohniště. Na vodě kýhaly kachny, ve větvích starých stromů krákaly vrány a cvrlikali sýkorky a šoupálkové. Také ozýval se klepot četných datlů.

Několikrát postřehli jsme na jezeře také rudochy, jak plavili se v lehkých člunech, zhotovených z kůry. Jednou pak táhlo kolem nás několik bělochů. Dle všeho byli to zlatokopci a šli, Bůh ví kam, za štěstím. Takoví dobrodruzi nemají nikde klidu a dlouho na místě nevydrží.

Vyhlídku kazil nám z jedné strany hustý les, ale na druhé straně jezerní bělala se temena osněžených hor. Ledovce a sníh rozeznávali jsme zřejmě. Níže spatřovali jsme skalnaté stráně, a na úpatí zelenal se starý hvozd. Kouř, jenž rozléval se mezi stromovím a v korunách, věštil, že tam místy zuří požár, ale viditelný byl pouze za soumraku a v noci. Plameny šlehaly vysoko jako krvavé pochodně a zbarvovaly celý kraj rudou záplavou.

Lovecké výpravy podnikali jsme z tábořiště celý týden, ale na zvěř jsme nepřišli. V horách kynula nám lepší naděje, a proto táhli jsme výše. Pstruhů jsme se nabažili a toužili jsme po jiném pokrmu. Také nasolené maso se nám přejedlo.

Stan a věci méně potřebné zanechali jsme u jezera a odnášeli na zádech ve vacích jenom čajník, mouku, sůl, čaj, sirky, konservované maso. čerstvě pečený chléb, pár mísek, patrony, kapesníky a punčochy.

Lovec Wills kráčel v čele. My za ním, jeden za druhým. Jinak nemohli jsme ani jíti, protože byl les hustý. Indián nesl ranec také na zádech, ale popruh jeho opíral se o čelo. Puška nám v cestě zhusta překážela.

Byla-li nepříjemná cesta houštím, byl pochod po stráních a štěrku ještě obtížnější. Chvílemi bořila se pod nohama zase močálovitá půda. Div, že jsme se nepropadli. Jindy opět bylo nám lézti po čtyřech, nebo jsme přeskakovali s povaleného kmene na kmen, až jsme vrávorali a padali. Ranec na zádech se stále házel a porušoval naši rovnováhu. Od jehličí vonných jedlí byl každý popíchán a poškrabán. Věru, byl to pochod spojený se samými překážkami. Takového štěstí ať nám nikdo nezávidí. O polednách hověli jsme si u potoka a posilovali jsme tělo suchým chlebem. Byl to chudý oběd. Mezi obědem vyrušilo mě z klidu drobné zvíře, nejdrobnější ssaveček americký a nejmenší ssavec vůbec. Roztomilý rýsek. Oči jsem mohl na něm nechati. Měli byste ho viděti, jak obratně se ve vodě potápěl a ploval a jak úskočně vrhal se na kořist. V nejšumnějším víru chytil právě rybičku, vynořil se s ní nad vodu, podržel si ji v předních nožkách a pochutnával si na ni s velikým apetytem. Však to byla také jeho poslední hostina. Kanadský ten rýsek byl by se jistě hodil ke studiu mému příteli a přírodozpytci ve Washingtoně, a proto jsem se zmocnil kořisti jedním mávnutím. Ve chvíli byl pak rýsek stažen a preparát jeho uschován. Indián Ammál divil se, proč lovím z nouze právě nejmenší tvory a jistě si myslil, že v tom vězí cosi tajemného.

Leč můj přítel ve Smithsoniově ústavě nedočekal se dárku tak něžného. Když jsem kožku chtěl usušiti, vyhlédl jsem pro ni kus dřeva a dal jsem obě věci na slunce. Ale náš rudoch chopil se, když rozdělával oheň, také mého špalíku a zatopil jím. Za své vzala též kožka uloveného rýska.

Odpolední pochod byl rovněž namáhavý. K večeru táhli jsme opět za sebou jako husy a vykračovali jsme si tiše po měkkých polštářích mechových. Lesní tišinu oživoval bubláním jenom potok. V tom ukázala se mohutná postava statného medvěda. Viděli jsme, jak si huňáč pochutnává na nějakých lahůdkách. Hned chápal jsem se ručnice

a namířil jsem. Rána padla, zasáhla kožich, ale medvěd zmizel, aniž klesl. Jistě mu kulka neublížila, sice by byl notně zařval.

Indián polekal se přítomností velikého medvěda tak, že se za mne schoval a poskakoval strachy, i když černý huňáč zmizel.

Ale sotva jsme trochu zahýbli stranou, stál medvěd opět před námi a byl již u samého pana Willsa. Ten však neměl ani nabito. Také mu překážel na zádech ranec.

Postavení bělochovo nebylo tedy příznivé, ba hrozilo i nebezpečenství, protože podrážděný medvěd ukazoval již sílu svých tlap a ježil srst.

Na štěstí byl jsem pohotově já. Vypálená kulka zasáhla tentokráte huňáče do čela, a vydatná kořist ležela před námi.

Rudoch Ammál hopkoval zase strachy i radostí a křičel divoce. My však, opírajíce se o pušky, rozplývali jsme se blažeností.

Kožich zastřeleného huňáče byl černý a měl dva hnědé pruhy na hřbetě. Té noci přibyl nám tedy nový společník. Rudý plamen našeho ohně ozařoval celou noc naše ležení. Za lůžko sloužily nám ratolesti balsámové jedle. Baldachýnem byly nám větve starých stromů.

Po lovu tak slavném také jsme slavně hodovali. Vůně medvědího masa na pánvi pečeného dotýkala se příjemně našeho nosu, a samou laskominou nemohli jsme se již večeře dočekati. Hltavě vrhli jsme se všickni na vzácné krmě a zapíjeli jsme sousta chutným, ale hořkým čajem.

Novým jitrem stoupali jsme opět proti proudu horské bystřiny a vnikali jsme hloub a hloub do hor. Toužili jsme po tom, abychom mohli přijíti na stopu nějakému sobu, nazývanému u nás karibu. Slyšeli jsme, že parohác ten zdržuje se té doby rád ve stráních, kde stává stromoví. Každým krokem pohlíželi jsme k zemi, nejsou-li tam nějaké známky po horských těch dvoukopytnících. Jen proto plahočili jsme se až sněhovými poli a prolézali jsme všemi stržemi a roklemi. Ale po sobech ani vidu.

Ve sněhu spatřili jsme spletitou mosaiku stop drobnějších. Všecky pocházely od divokých koz sněžních, známých ve vědě jakožto Haplocerus americanus. Na první pohled mohl by se člověk domnívati, že se tamtudy hnalo stádo bravu. A zase jsme se drápali po skalních stezkách, majíce pod sebou závratné propasti.

Odměnou za naše nadlidské namáhání byly nádherné pohledy na osněžené vrcholky a ledové dómy s překlenutou bání nebeského azuru. Níže prokmitaly ze sněhových polí tmavé hroty divokých skalisek, nepodobných bradlám, uprostřed mořského vlnobití. Jen chvílemi pohružovaly se strmniny horských velikánů do černého mraku.

Živěji bylo na blízkém palouku, vroubeném mrazivým jezírkem a posetém skalisky. Na každém místě bylo viděti, jak si tam hrají šediví svišťové a jak ostražitě panáčkují, aby mohli lépe přehlédnouti krajinu. Domýšleli-li se, že hrozí nebezpečenství, hned pronikl vzduchem ostrý piskot. Zkušenější svišť dával znamení k opatrnějšímu počínání, a ve chvíli tiskli se všickni ostatní ke skalisku. Potom jsme jich ne-

mohli již ani rozeznati. Když pak cítili se zase v jistotě, vyskakovali na povýšená místa, stavěli se na zadní běhy, honili se nebo se pásli.

O sněžní kozy jsme ani nestáli a také jsme ani nešli po jejich stopách. Jejich pečeně nás nelákala. Věděli jsme, že maso páchne ostře mošusem.

Minulo několik hodin a hlad se počal ozývati. Proto zasedli jsme k bystřině, uvařili jsme čaj, bílý soudruh napekl trochu čerstvého chleba a rudoch nasbíral hodně borůvek. Bylo krásně, ale trochu chladno. Za to však nás neobtěžovali moskyti. Hůře bývalo níže, kde jsme trpěli od nich jako mučedníci.

K duhu nám přicházela občas koupel ve studené bystřině. Ve vodě mohli jsme pobýti jen chvilku, ale i ta postačila, abychom zase okřáli na těle i na duši.

Pokoj před komáry mívali jsme také v noci, protože se již dostavovaly mrazíky. Samou zimou jsme se někdy až třásli a rozdělávali jsme na noc oheň. Přikládalo se neustále, jen abychom se trochu ohřáli. Ale při všem tom usínali jsme bezstarostně a ssáli jsme do sebe plným dechem líbezný výpar balsamových jedlí.

Můj bílý soudruh liboval si ve hře kartové a pěstoval ji pilně v každém táboře. Také Indián hrál náruživě a byl by prohrál snad celou mzdu, kdybych nebyl býval na stráži.

Náš Indián pravil sice z počátku, že rozumí anglicky, ale uměl tak málo, že jsme se dorozumívali jenom zvláštní hatmatilkou. Jednou děl o sobě, že se jmenuje Ammál. To prý jest jeho jméno americké. Po druhé zase tvrdil, že mu říkají rudoši Appák. Po třetí si říkal Abél. Tak prý ho jmenuje velebníček, který se zdržuje mezi příslušníky jeho kmene u jezera Kootenau a obrátil je na víru katolickou.

Ale mně na jeho jméně málo záleželo a těšilo mne jen, že jest dobrý chlap.

Jednoho večera vyprávěl Indián více než kdy jindy. Ze všeho jsem vyrozuměl, že mluví o svém dítěti, které už prý vidělo také první sníh a může postaviti se na vlastní nohy. Bylo patrno, že má své robátko velice rád a že se mu již po něm stýská.

Náš Indián provázel nás všudy ochotně, ale do hor se mu nechtělo. Ujišťoval nás, že na horách zdržují se maličtí rudoši, a ti že by ho mohli připraviti o život. Snad věřil v nějaké báječné skřítky nebo v šelmovské pidimužíky.

Když jsme se vraceli k jezernímu tábořišti, zočili jsme stopy medvědí, ale milejší nám byla znamení po sobu. Půda byla bažinatá. Jelen by se byl do ní jistě probořil, protože má menší paznehty, ale karibu mohl po ní kráčeti zcela bezpečně, neboť má paznehty široké.

Šli jsme po sobích stopách, ale kde nic, tu nic. Míjely hodiny a naděje ve šťastný lov nás opouštěla. Pojednou však narazili jsme hned na tři paroháče. Já sám stál jsem od kapitálního kusu na padesát kroků a vypálil jsem ránu. Kule zasáhla soba do plece, ale nesrazila ho. Postřelený karibu pádil jak jen mohl. My za ním v patách. Viděli jsme, že k smrti raněný sob počíná již klesati, a za chvíli stáli jsme již u kořisti. Náruživost naše byla uspokojena.

Schylovalo se k večeru. Rychle pospíchali jsme k tábořišti, nežli přikvačí tmavá noc. Z vyvržené úlovky vyřízli jsme pouze kus masa, abychom měli něco čerstvého k večeři.

Novým dnem šli jsme opět za skoleným sobem a vraceli jsme se jásavě se všemi trofejemi do jezerního ležení. Na hody, které jsme si vystrojili, nikdy nezapomenu.

V duchu jsem si myslil, jak se na podzim budou ostatní paroháči scházeti svorně zase ve tlupy a jak společně potáhnou daleko širou pustinou. Byl bych si přál, abych viděl, jak jednotlivé tlupy vede zdatný karibu, a jak za ním poslušně kráčejí oddané laně. Tímto životem podobá se karibu jelenům a losům.

Vracel jsem se z lovu potěšen. Bylo vlahé počasí, když nám hustý hvozd zmizel s očí. Potom dostavily se deště a mráz, a celý kraj byl samé náledí. Každá větev a ratolest zářila samým křišťálem a svit bledé luny vykouzloval z jehel smrků a jedlí planoucí stříbro.

Záhuba lovecké výpravy kanadské.

Lovy nimrodů, ubírajících se za zvěří do hustin kanadských, bývají vydatny, ale ne vždycky končívají šťastně. Dějiny tamější Lověny zaznamenávají také tragické případy. Nejeden odvážlivec vydal se s nadšením za stopou statného paroháče, ale nikdy se již nevrátil, zahynuv bídnou smrtí, hladem, v pustých a liduprázdných hvozdech.

Takový skon oznamovaly kanadské noviny roku 1908, a telegrafické zprávy rozletěly se i do časopisů evropských.

V měsíci září roku 1907 přibyli do Kanady dva Francouzi z Paříže a přišli do Montrealu, největšího města britské té kolonie severoamerické. Jeden jmenoval se Gussett a druhý Bernard. Oba prodleli v městě několik dní a odjeli do Quebeku. Tam projevili přání, že by se rádi vydali na lov vysoké zvěře do pustin, jež se rozkládají kolem jezera, zvaného Sanct John (vyslov: Senkt Džon). Za vůdce byl oběma Pařížanům doporučen osvědčený lovec August Lemieux, jenž byl v lovištích jezerních jako doma.

Všickni tři lovci byli muži otužilí a stateční. Honba měla potrvati delší dobu, a proto bylo třeba, aby se střelci opatřili potravinami, neboť v tamějších odlehlých končinách není již žádných větších osad. Koupené zásoby mohly stačiti asi na šest nebo sedm neděl. Potom opustili všickni tři nimrodi Quebek, rozloučivše se se známými v nejlepším zdraví.

Uplynuly tři měsíce, a po francouzských lovcích nebylo ani slechu. Příchod jejich očekávali ve Quebeku každým dnem netrpělivě, ale pařížští lovci se nevraceli. A přece bylo známo, že jeden i druhý měl nastoupiti zpáteční cestu do Francie v měsíci prosinci. Také o jejich vůdci nebylo ani památky.

Lidé tušili, že stihlo všecky tři lovci nějaké neštěstí, ale spolehlivé zprávy nepřicházely.

V lednu byli v Kanadě neštěstí již na stopě. Jakýsi Quebečan jménem Josef Kurtnes, uslyšel na své lovecké výpravě od jednoho indiána, že na blízku táboří nějaký běloch. Lovci vyslechli rudochovu zprávu s velikou účastí a zvědavě následovali každý krok rudokožcův. A skutečně přišli na místo, kde nedávno kdosi tábořil. V ležení našel se raneček zabalených šatů. Na lístku vloženém do zavazadla mohli nálezci čísti tato slova:

„Nemohu síť nalézti. Nemáme již žádné potravy, ale jsme pořád ještě klidni a pohybujeme se co nejméně, abychom nevyhladověli. V poledne 28. prosince. Bernard.

Douška: Můžete-li, přineste prach, pušku a bobří čepici. Vše leží na saních."

V rozbaleném ranečku našli soudruzi Kurtnesovi rozmanité věci a četli na některých jména: Lemieux, Gussett.

Když se Kurtnes vrátil do Quebeku, vypravoval, co viděl a slyšel, a umínil se, že připojí se k výpravě, jež vysílala právě jistá obchodní společnost k Hudsonovu zálivu, a že bude pátrati po ztracených lovcích.

Dne 26. dubna podařilo se Kurtnesovi, že našel v pustém kraji, kde nebylo na několik set kilometrů živé duše, střelivo po hledaných Francouzích.

Později narazil se svými přáteli na mrtvolu hrozně zohavenou. Nohy i ruce byly částečně nožem ořezány. V mrtvole poznal se nešťastný vůdce Lemieux. Nálezci vykopali jámu a pohřbili tělo ubožákovo.

Dalším pátráním přišla pomocná výprava na nápis, psaný řečí francouzskou: „Nejedli jsme již po osm dní. Zahyneme." Hlad přiměl oba Francouze snad k tomu, že zabili svého vůdce a živili se jeho masem.

Na novou mrtvolu přišla potom jiná výprava. Také tento nebožtík byl hrozně zohaven, ale nemohlo se zjistiti, je-li to tělo Gussettovo nebo Bernardovo. Pravdě se podobá, že jeden nebo druhý zabil vlastního svého soudruha, chtěl-li ostati dále na živu.

Tak skončil lovecký výlet dvou Pařížanů do hvozdů kanadských.

Kolik lovců odpočívá tam v neproniknutelných hustinách, aniž přišla o nich na veřejnost jakákoli smutná zvěst?

Tajemství nejdálnějšího severu.

Co životů stálo již, aby tajemství nejdálnějšího severu bylo odhaleno! Ohnivou obrazotvorností puzeni a touhou po slávověncích pobádáni stateční hrdinové neustávali ve vznešených snahách, aby odkryli roušku záhady a ukonejšili konečně zvědavost celého světa.

Zraky všech lidí obracejí se již dlouho k poslední metě polární pohádky a každý nedočkavě si žádá brzkého rozřešení a ukojení.

Moře-li tam či pevná země a útesy ledové? Život-li tam či mrtvá pustina s mrazivým dechem?

A v duších smělců ozývají se hned nové popudy, a vznětlivá mysl jejich dodává jim nové odvahy. Dál a dále, výš a výše, excelsior! víří odvážlivcům v hlavě neustále. Odvahou zmenšují se překážky, a nadšením mírní se utrpení a strádání. Per aspera ad astra — krušnou cestou ke hvězdám, stává se pak jejich heslem.

Být vítězem a být prvním mezi všemi. Ta slova mají tolik moci a kouzla, že posilují slabé a vysílené, utišují bolestné rány jako léčivý balsám a vdechují nový život zápasníkům, zmírajícím již útrapami mrazivého a vražedného severu polárního. Odhodlané hrdiny nelekají tam ani hroby padlých soudruhů, ani mohyly navezené ze sněhu a ledu uprostřed arktické Sahary, ani tísnivé polární noci, bouřlivé vichřice, krutý hlad, záhuba a zkáza. Polární hrdinové vypovídají boj samotné smrti a chtějí i zemříti ve službách vědy a ozářiti novými pravdami obzor lidského snažení.

Zápas odvážný! Umírati o hladu a v nejkrutějším mrazu znenáhla a jistě, až prsty a údy těla odpadají! Pouhý pomysl na nerovný ten boj, a klidná duše našincova ztrácí již rovnováhu, podléhá a vzdává se vší naděje.

V zápas tak nebezpečný vejíti může pouze mysl nejmužnější a nejstatečnější. Nejzazší sever není země, oplývající mlékem a strdím, není to země zaslíbená, ale je to končina světa prokletá a zbavená všeho živého. Vysoká byla by kupa kostí a hnátů všech těch lidí, kteří odpočívají ve zmrzlé půdě polární pod příkrovem věkovitého ledu a sněhu, překvapeni byvše hroznou smrtí, když byli již blízci ideálních cílů svých. Byl by to významný památník vytrvalosti lidského ducha, nezdolnosti jeho předsevzetí, statečného zápasu se všemi silami přírodními a pomník, věštící konečné blízké vítězství a nadvládu rozumu a osvěty.

Počítali všecky ty padlé reky a shledali jich asi půl tisíce. Některé nikdo již nenašel. Ztratili se v nezvěstných končinách. Do roku 1830 vyžádal si tajemný sever 67 lidí, od roku 1831 do roku 1870 asi 107 a od roku 1871 do dneška alespoň 320.

Počítali a třídili všecky ty nešťastníky také dle národností a vlastí, a vyšlo na jevo, že v nehostinné Arktidě vzalo za své nejvíce Američanů. Druhé čestné místo ve hrobce mrazivého severu přísluší Norům. Hned za nimi jsou počtem Dánové, potom Francouzi, Němci.

Příšerná Arktis pohrobila v sobě také upřímného Čecha, strojníka Kříže, rodáka kroměřížského. Ubožák trpěl již delší dobu na Payerově lodi skorbutem i souchotinami a našel chladné lůžko posledního odpočinku mezi čedičovým kamením a ledem na ostrově Wilczkově v březnu 1874.

A jak nepatrné to místečko, jenom pouhý bod, kam lidský duch se nesl, aby rozluštil tajemnou záhadu, začarovanou po věky na dalekém severu! Mířily tam obrněné koráby, zásobené na mnohá léta chlebem vezdejším, cílily tam sáně, tažené několikeronásobným spřežením hltavých psů, putovali tam polární cestovatelé pěšky, a chtěli se tam snésti vzduchoplavci z balonu, jen aby se mohli doteknouti půdy, nedotknuté

ještě žádným tvorem lidským a mohli spočinouti na místě, jež označeno jest drátem každého globu školního.

A pouhý ten dotek by postačil, aby člověk vracel se z nejzazšího severu jako vítěz a oslavenec. Nevrátil by se jako objevitel země zlatonosné a neukázal by cesty do rajských krajů budoucím pokolením, ale pospíchal by do nejbližší země civilisovaných lidí chud, aby co nejrychleji mohl oznámiti drátem elektrickým: Severní pól dosažen. Ta skrovničká slova pomohla by mu k bohatství duševnímu i hmotnému, vedla by ho k vítězství, slávě a uznání všeho lidstva, a zajistila by šťastnému objeviteli nesmrtelnost v dějinách výzkumů a zeměvědy.

Výbojní Španělové lačnili v cizích zemích po zlatě a drahých kamenech. Portugalci šli za vzácným a drahým kořením, Rusové za cennými kožešinami, Angličané za pojištěním obchodního panství mezi všemi národy. Polární cestovatel naší doby toužil jen po odhalení pouhé tečky, obklíčené ledovou tříští, krami divoce nakupenými a plynoucím pustým mořem, a celý svět jásá dnes více nežli nad vítězstvím, dobytým ve vražedné válce. Depeše „Severní pól dosažen" letěla od úst k ústům, a události všedního života zatlačeny byly pojednou dvěma jmény, oznamovanými do všech dílů světa jiskrou elektrickou: Cook, Peary.

Jaká shoda v době tak kratičké! Před chvílí vítal svět šťastného objevitele magnetické točny jižní, neohroženého Shackletona, a v několika dnech na to vyplňovaly se sloupce veškerých časopisů novinou, že severní pól zemský objeven byl hned dvěma soupeři najednou.

Odvěké tajemství nejdálnějšího severu odhaleno.

Věčná budiž paměť rekům polárním.

Dlouhé jsou kroniky, jež vyličují čtenářům příběhy polárních výprav na dálný sever čili Arktis a na odlehlou Antarktis kolem pólu jižního.

Franklin a Rossové vylákali za sebou na sever nové smělce a ukázali zeměvědcům a mořeplavcům nové cíle. Za ním šli odvážlivci téměř všech národů starého i nového světa, a každý chtěl se navrátit jako vítěz a oslavenec.

Amerika vyslala v zápas reky nejpřednější a nejotužilejší, neustávala v zámyslech ani na chvíli, vypravovala na účet milionářů a mecenášů koráb za korábem a dosáhla na nejzazším severu konečného vítězství. Nový svět překonal svět starý, a rekord náleží Američanům.

Dlouhá jest řada jmen, jež hodna jsou, aby byla chována u věčné paměti v pantheonu zeměvědy. Na tomto místě mohu zaznamenati jen některá. Ale na zasloužilé mořeplavce věků dřívějších nesmím zapomenouti.

Takové památky zasluhuje holanský námořník Willem Barents (t. j. Barentszoon, Barentův syn). Jako velitel jedné ze tří lodí, které měly se plaviti severem evropským a asijským a najíti cestu do Číny a Žaponska, dostihl již před více než třemi sty léty téměř 78. stupně severní šířky zeměpisné a našel tam pravoslavné kříže jakožto důkaz, že sever ten byl již dosažen Rusy. Později plavil se těmi končinami ještě jednou a přezimoval ve spoustách ledu za největších útrap. Na vyprostění čekal se svými soudruhy marně a proto se pustil zoufale ve člunech na jih k ústí veliké řeky Pečory. Ale dne 20. června 1597 byl překvapen po velikých mukách smrtí ještě se čtyřmi soudruhy a pohřben jest v zamrzlé půdě na jižním břehu Nové Země. Ostatní mužstvo vysvobodila holandská loď, zakotvená u poloostrova Koly. Roku 1871 připlavili se ku hrobu nešťastného Barenta dva plavci norští, prozkoumávali zimní chatu, v níž Barents bydlel, a našli v ní ještě zachovalé nářadí, knihy a zápisky. Od smrti Barentovy uplynulo bezmála tři sta let, ale mořeplavci Johannesen a Karlsen shledali vše ještě v neporušenosti. I vynesli památky z ledového kraje na světlo boží, sebrali dokumenty tak ctihodného stáří a přivezli je do Evropy. Jméno proslulého plavce ozývá se v názvu vodstva a pevnin: Barentovo moře, Barentova země.

O málo severněji pronikl anglický plavec William Scoresby (Skórsby) roku 1806. Prvních zkušeností nabyl u svého otce, jenž byl obratný velrybář a seznámil syna svého s končinami gronskými. Tak dostali se oba do Špicberků až za 81. stupeň. Když pak se William nabažil plaveb a života námořského, oddával se bohoslovectví, vystudoval theologii, kaplanoval a stal se vikářem. Po dvacíti létech klidnějšího zaměstnání zastesklo se mu po širém světě, a touha nesla ho brzy do Ameriky, brzy do Australie. Odevšad vracel se s bohatou kořistí magnetického pozorování.

Sir William Parry, mořeplavec anglický, byl ve všech vodách jako doma, ale nejvíce plavíval se v končinách arktických. Hledal tak volnou plavbu v průlivu Severozápadním, leč nenašel jí, a touha jeho nesla se potom k severnímu pólu. K tomu účelu sestrojil malé lodi a mínil dosáhnouti jimi kýženého cíle. Avšak dostal se pouze za 82. stupeň. Té doby (1827) byl to výkon úžasný. Některé ostrovy v arktické Americe mají po slavném tom námořníku jméno.

Veliké cesty po arktickém severu vykonal Američan Elisha Kane (Elajše Kejn). Prozkoumav mnohé země asijských tropů a byv účasten výpravy do Číny jako lékař, cestoval na Filipinách, v Egyptě, jižní Africe, Horní Guineji a Dahomeji, a provázel výpravu, která měla hledati Franklina, jakožto lékař a přírodozpytec. Potom plavil se na sever po druhé, ale jeho koráb zamrzl a Kane byl nucen jej opustit. Na expedici té zahynul mladý astronom Sonntag. Největší šířka, které Kane roku 1853 dosáhl, byla 80° 30'.

Výpravy Kaneovy byl účasten též Američan Isaac Hayes (Hés) a vedl novou expedici samostatně. Po přezimování roku 1860 vydal se člunem a saněmi dále k severu a dostihl potomního roku 81° 35'.

O trochu severněji přišel americký mořeplavec Charles Hall (Hoal), bývalý ryjec a novinář. Dobrodružný život vylákal ho na moře s velrybářem. Ale koráb zamrzl, a náš žurnalista chtěj nechtěj musel žíti mezi Eskymáky Hudsonova zálivu plných dvacet měsíců. Dle všeho líbilo se mu u arktických domorodců velice, neboť vidíme ho později opět u Eskymáků na jiných místech. Tentokráte žil s nimi asi pět let a zvykl jejich způsobu života úplně. Ovládaje jazyk lépe nežli ostatní jeho seveřané, snášel zajímavé údaje o ztraceném kraji světa a našel stopy na nešťastném Franklinovi. Když se vrátil domů, byl ode všech obdivován pro neobyčejnou otužilost a zdravý žaludek. Proto mu bylo svěřeno řízení polární výpravy. Hall dosáhl 82° 16' roku 1871. Navrátiv se ze saňkové vyjížďky, zemřel na gronském pobřeží.

Na daleký sever se plavil britský admirál Edward Inglefield (Inglfíld), když vykonal plavby v různých mořích. V polárních krajích byl třikrát, aby pátral po Franklinovi, a dostal se až za 78. stupeň roku 1852.

O málo dále dostali se Payer a Weyprecht, objevivše novou zemi Františka Josefa. Rakousko-uherská jejich výprava trvala od roku 1872 do 1874. Koráb „Tegetthoff" musil býti opuštěn a odvážní cestovatelé vyvázli z jisté smrti skoro jako zázrakem. Roku posledně jmenovaného ocitl se Payer při 82° 5'.

O několik zeměpisných minut severněji přišel britský cestovatel George Nares (Nérs). K vedení samostatné výpravy polární přinášel mnoho zkušeností již z plaveb dřívějších a mohl říditi parní loď „Discovery" (t. j. Objev) spolehlivě na americký sever. Dostal se roku 1875 až k 82° 24'. Sáňkovou výpravou dosáhl pak důstojník Markham (Márkem) 83° 20'.

Bídnou smrtí zahynul v polárních končinách severních americký velitel lodi „Jeanette", George de Long. Té doby nevracel se ze své výpravy švédský cestovatel Nordenskiöld, a de Long byl vyslán bohatým nakladatelem Bennettem, aby ho v polárním moři starého světa vyhledal a vysvobodil „Vegu" z nesnází. Rokem 1879 vydal se de Long na cestu, ale loď tam uvázla v ledových krách a byla po dvou létech rozmačkána, až se v červnu 1881 potopila. Velitel i mužstvo utekli se na led a někteří dostihli konečně po velikých útrapách výtoku řeky Leny a břehů severosibiřských. Ale v tom zasáhla mořská bouře poslední trosečníky, a de Long zahynul se svými soudruhy hlady. Mrtvoly jejich byly v březnu 1882 pomocnou výpravou americkou nalezeny a osoba nešťastného velitele zjištěna. Tři muži nevrátili se z expedice, ale pátralo se po nich marně. Jistě že zahynuli.

Neohrožený Nansen pronikl roku 1895 s lodí „Fram" („V před") k 83° 24' a na saních až k 86° 14'.

Roku 1900 dosáhl statečný horolezec princ Ludvík Savojský šířky 86° 33'. Jeho loď se jmenovala „Polární hvězda" („Stella polare") a vyplula z Archandělska. Námořní důstojník Cagni (Kani) měl důležité slovo. Kromě mužstva a čtyř alpských lezců piemontských bylo na lodi 120 psů. O štědrém večeru dostavila se hrozná bouře sněhová a čirá tma a princ sletěl do ledové propasti. O té nehodě

umrzly mu dva prsty na levé ruce a musily mu býti odňaty. Ale brzy jelo se po sáňkách dále, ač ukazoval teploměr — 52° C. Nejdéle vytrval na saňovém pochodu Cagni a dostal se nejdále na sever. Byl mráz o — 62° C, ale statečný vůdce, tři jeho horští vůdcové, sluha a 45 psů ujížděli ku předu rychlostí až 17 kilometrů za hodinu. Jen tak mohl Cagni předstihnouti rekord Frithjofa Nansena o 37 kilometrů. Dosáhnuv nejsevernějšího toho bodu, pospíchal zpět, protože zásoby potravin docházely. Z nouze pojídali výletníci maso zabitých psů a krmili jím živé. Na tom pochodu umrzl náčelníku prst. Operaci na sobě vykonal sám Cagni a setkal se nedočkavě zase s princem v hlavním ležení.

Vedení polární výpravy bylo svěřeno jednou též českému rodáku Ant. Fialovi. Náklad na ni věnoval americký milionář William Ziegler, když již před tím vypravil na sever koráb „Fridtjof" s náčelníkem Baldwinem. Ale když se tato loď nedostala daleko pro osobní neshody náčelníka a kapitána lodi, vyslal Ziegler hned loď druhou jménem „Amerika". Ale ani našemu Fialovi nepřálo roku 1903 štěstí, a loď vzala za své mezi kramí ledovými. Štěstí bylo, že účastníci výpravy našli zásoby, které v těch krajinách zanechala expedice Baldwinova. Fiala dosáhl pouze 82° 14'. Fiala pochází z českých rodičů a příbuzní jeho dosud žijí v Praze i na českém venkově. Narodil se 19. září 1869 v Jersey City a školního vzdělání nabyl v Jersey City a Brooklyně. Svoji matku ztratil již, když mu bylo teprve rok a tři měsíce. Když dospěl, byl přijat do pivovarské akademie v New Yorku. Jsa ducha probudilého a učelivého, získal si brzy přízeň představených, takže po roce byl přidělen jako asistent do lučební laboratoře. Zábavou jeho bylo fotografování. I věnoval povolání tomu skorem všechen svůj volný čas. Byl zároveň zručným ilustrátorem, a r. 1894 založil při časopise „Brooklyn Daily Eagle" oddělení pro fotorytectví. Tam byl Fiala pět let jako přednosta a seznámil se také se zvěčnělým Zieglerem, s nímž pak vedl k severní točně výpravu.

V měsíci listopadu 1909 pozvali si Čechové pana Fialu do Clevelandu, aby jim přednášel o cestách polárních. A pan Fiala vyprávěl v angličině mnoho zajímavostí. Tamější „Sokol" a mnoho hostí vyslechli přednášku s velikým zájmem, a pan Fiala odnášel si na památku krásný výtisk Vickersových Dějin českých, přeložených do jazyka anglického péčí Národní jednoty.

Dle adresáře zeměpisného žije nyní Anthony Fiala ve Washingtoně. Skvělý spis jím vydaný zove se „Zápas s polárním ledem" a vyšel v New Yorku 1907 v řeči anglické. Autor daroval jeden výtisk též do Náprstkovy knihovny.

Norský cestovatel Otto Sverdrup byl účasten výpravy Nansenovy a řídil loď, když ji Nansen opustil, aby konal cesty ještě dále na saních. Později vykonal ještě jiné plavby polární, mezi nimi opět jednu na „Framu" a navrátil se r. 1902. Porouchané své zdraví léčil potom na ostrovech Kanárských a odebral se r. 1905 do Západní Indie, aby tam řídil plantáže, založené norskými a švédskými penězi. Z neohroženého cestovatele polárního, jenž uvykl pouze ledu, sněhu a bí-

lým medvědům, stal se pojednou kupec a pracoval nějaký čas v potu tváři pod horkým nebem tropickým.

Polární výpravu, vedenou do severních krajů gronských, zaplatil svým životem dánský cestovatel Mylius Erichsen. Roku 1902 prozkoumával literárně pobřeží západní, žil mezi Eskymáky a nashromáždil mnoho zkušeností národopisných. Soudruhem jeho byl Knud Rasmussen. Potom vydal se na novou výpravu do Gronska východního a opustil domov r. 1906. Na této cestě zkusil Erichsen mnoho trýzní a byl nucen nastoupit zpáteční pochod po ledu saněmi. Leč zima byla tak krutá, že vysílený badatel zmrzl ještě se dvěma soudruhy dne 25. listopadu 1907.

Pokusy dosíci samotné točny severní pořád se nedařily a přiměly odvážlivce k tomu, aby tam doletěli v balonu. Takového kroku odvážil se Švéd Andrée dne 11. července 1897 a vznesl se z ostrovů Špicberských ve společnosti ještě dvou soudruhů do výše, aby se již nikdy nevrátil. Holoubek Andréeova balonu přinesl zprávu dne 13. července z 82° 2' severní šířky. Od vzletu nerozvážných plavců nemáme do dneška žádných jiných vědomostí. Poštovního toho poslíčka, jenž přinesl poslední zvěst od švédských vzduchoplavců, viděl jsem vycpaného v museu, když jsem byl návštěvou ve Štokholmě r. 1908.

O dostižení severního pólu balonem pokoušel se také americký novinář W. Wellmann v létech 1906 až 1909, ale ke vzletu nikdy nedošlo pro všeliké nehody.

Rozluštění polárního tajemství čekalo na dva muže. Jsou to Cook a Peary. Jak bylo k severní točně postupováno, ukazuje přehledná tato tabulka:

Roku	Kdo	Kam dospěl
1594	Barent	77° 50'
1852	Inglefield	78° 28'
1853	Kane	80° 30'
1860	Hall	81° 28'
1806	Scoresby	81° 30'
1861	Hayes	81° 35'
1874	Payer	82° 5'
1903	Fiala	82° 14'
1871	Hall	82° 16'
1875	Nares	82° 24'
1827	Parry	82° 45'
1882	Lockwood	83° 24'
1900	Peary	83° 50'
1895	Nansen	86° 4'
1900	Cagni	86° 33'
1906	Peary	87° 6'
1908	Cook	90°
1909	Peary	90°

Poslednější výpravy řídily se již dobrými mapami svých předchůdců a měly naději na lepší výsledky a jistější záchranu svého života nežli polární cestovatelé dob dřívějších, protože mezinárodní stanice pozorovací, založené na dalekém severu, opatřují se též pro všecky případy potravinami. Meteorologických těch stanic kolem pólu zřízeno bylo v posledním čtvrtstoletí již několik.

Severní točna zemská dostižena.

Na sever Skotska, asi při 60. stupni severní šířky zeměpisné, vyčnívá ze širého moře přes 100 ostrovů obydlených i neobydlených. Největší jest Mainland. Souborně říká se jim Shetlandy.

Ve starých spisech čítá se také výraz Hetland. Slovo het znamená v dávné norštině čedič. A skutečně vytvořuje tam ohněrodá ta hornatina divoké a malebné břehy.

Před více než tisíciletím měli ostrovy v držení výbojní Vikingové, ale od několika věků náležejí Britům. Řeč anglická, kterou se tam mluví, jest do dneška pomíchána četnými výrazy normanskými. Jméno ostrovů vyslovují Angličané Šetlendy.

Hlavním městem Šetlendů jest město Lerwick (Lervik) a má přes 4000 obyvatelů. Již poslední slabika vik značí, že se osada rozkládá při zátoce.

Za lovů sleďů a tresek scházívá se tam až tisíc rybářských lodí a v městě bývá nejživěji. Podmořský kabel spojuje osadu a ostrovní hrabství s ostatním světem.

Dne 1. září 1909 přišla z Lerviku do Kodaně podivuhodná zpráva telegrafická. Poslal ji vládní inspektor, obstarávající dozor nad Gronskem, pan Jensen, když se vracel za své inspekční cesty:

„Dnes v poledne odjíždí dánský parník „Hans Egede" z Lerviku. Na palubě americký cestovatel doktor Cook, jenž dne 21. dubna 1908 dostihl na své polární cestě severní točny. Doktor Cook přibyl v máji 1909 z Yorkova Kapu do Upernviku. Eskymáci yoršti potvrzují cestu Cookem vykonanou."

Parník „Hans Egede" vykonává občas pravidelné plavby pobřežím gronským a uctívá jménem svým trvalou památku prvního misionáře eskymáckého. Gronský seminář zřízený v Kodani jest jeho dílem. Nástupcem jeho stal se syn Poul, jenž vydal slovník gronsko-dánsko-latinský a dokončil gronský překlad Nového zákona, započatý již otcem.

Depeše lervická rozletěla se téhož dne po celém světě, a všecky noviny naší planety hlásaly tučným písmem: Severní točna dosažena.

Jméno Cook proniklo pojednou ke všem trůnům, ke všem národům a do nejchudší chýše vědychtivého čtenáře, a listy všech jazyků přinášely dlouhé sloupce jásavých zvěstí o světové té události.

Kdo jest Cook a jak se ocitl takořka přes noc u poslední mety nejzazšího severu?

A depeše všelikých odpovědí rozbíhaly se z Paříže jakožto ze zřídla nejvěrohodnějšího do všech úhlů světa. Téže chvíle tiskly se obdržené kabeltelegramy také v New Yorku, a vydavatel denníku „New York Herald", vycházejícího jak v Evropě nad Sekvanou, tak i v emporiu při Hudsonu, mnul si ruce radostí, že získal objevitele severní točny pro své zájmy novinářské.

Pan Bennett je pravý Američan, chytrý kupec a podnikavý nakladatel. Jednou pošle Stanleye do temné Afriky, zásobí ho penězi a uloží mu, aby hledal ztraceného Livingstona. A Stanley poslechl, hned odjel a našel, koho hledal. Po druhé vyhradí si pan Bennnett pro svůj list prvenství veškerých zpráv od objevitele severní točny. A odvážný doktor vyhoví, a užitek hmotný budou míti oba, Cook i nakladatel světového listu.

Zpráva o objevení severního pólu zemského, tolikrát již dosahovaného a přece nedostiženého, přišla tak neočekávaně a náhle, že jí mnozí nechtěli ani uvěřiti. Pravda-li to či pouhý žert? tázali se lidé vzájemně.

Zpravodajové novinářští pospíchali hned k odborníkům na slovo vzatým, a redakce největších listů utíkaly se k nim o dobrozdání jejich, jen aby mohli nedočkavé čtenáře co nejpravdivěji upokojiti. Jedni vyslovovali pochybnost, druzí uznávali správnost tvrzení. Pojednou dvě rozvířené strany a dva různé tábory rozčileného čtenářstva. Názory o dostižení severní točny pronášeli hned veřejně nejzasloužilejší zeměvědci, hvězdáři, polární cestovatelé, přívrženci i soupeři a odpůrci doktora Cooka.

Doktor Cook plavil se zatím na lodi „Hans Egede" do Kodaně. Horliví novináři byli jako posedlí a pospíchali zvláštním parníkem lodi naproti, vyžádali si přístup ke Cookovi, pluli s ním na jeho parolodi, jen aby mohli slova, slyšená z úst samého Cooka, telegrafovati do světa. Vynutili tak z něho leccos již na nejzazším výběžku severního Jutlandu u Skagenu.

V Kodani bylo všecko na nohách. Celý přístav skvěl se v barvách praporů a vlajek dánských a amerických, a všecky lodní sirény a píšťaly se rozezvučely, když parník „Hans Egede" vjel do přístavu a přistával na místě, kde vystupují pouze hlavy korunované.

Hrdinu dne uvítal sám královský princ Kristián a členstvo zeměpisné společnosti, a za veliké slávy a radostného vzrušení vyjížděl povoz s oslavencem a vyslancem Spojených statů severoamerických do královského hradu. Ani král a císař nemohl býti vítán nadšeněji a upřímněji.

Také v Kodani měli zpravodajové novinářští trhání, jak se dostati k osobě tak světové pověsti, a mohli si nohy uběhati, aby vytěžili pro zájem svého listu a jeho čtenářů co nejvíce.

Kde se co sehnati mohlo, sehnalo se, a v několika hodinách a dnech kolovaly v žurnálech a časopisech obrázkových všecky podrobnosti o osobě a životě Cookově.

Vigvamy kočovných rudochů.

Přenosné ty stany mají kostru složenou z tyčí a pokrývanou dříve vydělanou koží buvolí. Malby dodávají jim příjemného vzhledu. Stavbou vigvamů a zpracováním buvolin zabývají se právě ženy zde vyobrazené. Příchodem bělochů pozměnil se ráz vigvamů velice.

Ke stránce 318.

Pohostinná Kodaň uctila Cooka na radnici slavnými hody a vzletnými řečmi, a vyslechla za vše tato památná slova díků: „Ano, byl jsem tak šťasten, že jsem severní točny dosáhl. To jest konečný výsledek mé cesty. Ale v ta tajemná místa nebyla by moje noha nikdy vkročila, kdybych nebyl našel ty pravé Eskymáky a ty pravé psy. Za tuto nejsvrchovanější pomoc z chladného Gronska ostanu dánské říši po vždy vděčen."

Obsypán čestnými odznaky a důstojnostmi vědeckých společností rozhojňoval slavený hrdina zároveň své statky pozemské. Nakladatel Gordon Bennett byl v nabídkách neunavný. Za první telegram pro svůj list zaplatil Cookovi 3000 dolarů, t. j. 15.000 korun a ještě se poděkoval slovy: „Nikdy jsem neplatil honorář s větší radostí jako právě teď."

Hned po Bennettovi přihlásil se telegraficky druhý světový list americký „World" a nabízel za první depeši hned desetkrát více, tedy 150.000 korun.

Za kolik set tisíc korun získal všecky původní zprávy od Cooka časopis „New York Herald", není mi známo. A kolik nabídl nakladatel autorovi za vylíčení celého rekordu točnového, jenž měl býti zobrazen ve zvláštní knize, Cook nikomu nepověděl.

Na půdě evropské zdržel se Cook jenom několik dní a v první polovice měsíce září 1909 byl již zase na moři, aby se plavil do New Yorku a obhájil před povolanými odborníky a vědci pravdu a prvenství dosaženého cíle.

Uvítání Cooka v Americe bylo přeslavné. V Brooklyně nebylo člověka, jenž by byl ostal té památné chvíle doma. Kde kdo, každý chtěl spatřiti objevitele severní točny a mohl-li, objímal a líbal vítěze jako bratra. Ale nejvíce ho líbaly dámy a padaly prý až do mdlob.

Doktor Frederick Albert Cook.

Odborné spisy zeměvědné zaznamenávají v pravý čas, kdy která výprava chystá se na nové výzkumy, jaké cíle sleduje a kdo se badatelské práce súčastní.

Výbornou ročenkou takovou jest Zeměpisný kalendář, vycházející již po několik let v Gotě. Redaktor objemného toho almanachu německého zaznamenává tam všecky zeměvědné události za minulý rok, uvádí veškerou literaturu domácí i cizí, upozorňuje čtenáře, co kde bylo uveřejněno o jednotlivých krajích, doprovází nejnovější výzkumy podrobnými mapami, předkládá adresy badatelů, zeměpisců a zeměvědných společností celého světa a nezapomíná uctívati památku zesnulých pracovníků na poli geografickém pohrobními zprávami životopisnými.

V řečené ročence 1908 mohli bychom se dočísti: „Podrobnější údaje o polární výpravě Fredericka Cooka přinesl milionář lovec John

Bradley, jenž se právě navrátil ze své cesty severní. Cook postavil si chatu v eskymácké osadě Etah (78° s. š.), kde chce přezimovati. Na jaře chce pak postupovati zemí Ellesmerovou."

Jiný zeměvědný list oznamoval roku 1908: „Zasloužilý polární cestovatel dr. Frederick Cook přezimoval mezi Eskymáky na Yorkově Kápu (76° s. š.) západního Gronska, aby nastoupil cestu k severní točně saněmi. V červnu chtěl se vrátit, ale jeho soudruh dr. Francke čekal na něho marně až do konce srpna a proto nastoupil po uhelném parníku Pearyově „Erik" zpáteční cestu."

V adresáři jmenovaného kalendáře mohl jsem ještě dále vyčísti: „Frederick Albert Cook, lékař, chirurg výpravy Pearyovy a antarktické expedice belgické. Bydlištěm jeho jest Brooklyn ve Spojených státech severoamerických."

To bylo vše, co jsem shledal, když objevilo se pojednou v denních listech neznámé jméno Cook, a když z čista jasna bylo vytrubováno jako na poplach, že on jest ten šťastný vítěz, jenž dosáhl severní točny. Teď zvěděl svět o Cookovi již rozličné podrobnosti. Údaje o jeho mládí a životní propravě prošly všemi časopisy.

Frederick Cook narodil se 10. června 1865 v Newyorsku. Když mu bylo šest let, ztratil otce. Zbyla tu vdova se čtyřmi dětmi a skrovný statek. Starost ovdovělé matky byla veliká. Pro snažší obživu opustila Cookova rodina usedlost a přesídlila do Brooklynu, odkud je skok do New Yorku.

Odrostlý Frederick nemohl býti dlouho rodině na obtíž a přijal místo v obchodě se smíšeným zbožím. Po denní práci doháněl ve večerní škole, čeho nenabyl dříve a vzdělával se v každé prázdné chvíli. Četl a studoval tolik, že si osvojil vědomosti, aby mohl vstoupiti do koleje newyorské.

Leč k uhájení živobytí potřeboval trochu peněz, a proto zařídil si jako jinoch vždycky spořivý a přičinlivý obchůdek s mlékem. Domníval se, že z výtěžku bude moci dokončiti studia lékařská. Mléko prodával svým odběratelům od nejrannějšího jitra, načež pospíchal do koleje. Pracoval v ní od rána do odpoledne a vážil dalekou cestu do Brooklyna, aby si trochu odpočinul.

V sobotu a neděli mladý student vyspával, aby nahradil, čeho si nemohl dopřáti v jiných dnech.

Mlékárně studentovo dařilo se dobře. Mladší bratr, jenž tyto zprávy o Frederickovi pověděl, vypomáhal v obchodě a stal se společníkem. Oba pak mlékařili několik let.

Po neúmorné práci dosáhl Frederick roku 1891 diplomu lékařského. Nyní byl hotovým mužem. Touha zanášela ho vždycky do polárních krajů a teď mohl se oddati svým snům ohnivého mládí s celou duší. Příležitost nabízela se mu sama. Osvědčený polární cestovatel Robert Peary hledal pro svou expedici na daleký sever lékaře. Frederick Cook se přihlásil, byl přijat a poznal všecky strasti a hrůzy v ledových končinách gronských. Výkonů mladého lékaře vážil si Peary velice a osvědčil mu je potom veřejně ve svých spisech.

Roku 1897 vydal se dr. Cook na výzkumnou cestu do polárních krajů jižní točny a sloužil belgickému tomu podniku jakožto lodní lékař. Loď však tam zamrzla a přezimovala jako první mezi všemi antarktickými výpravami a vrátila se šťastně s bohatými výzpyty meteorologickými. I na této první a potom na druhé polární cestě osvědčil se Cook co nejlépe a byl vyznamenán zeměpisnou společností belgickou zlatou medailí.

Když prozkoumávala se Alaška, byl Cook hned zase po ruce a ukázal, co umí jako alpinista, jakmile se jednalo o dostoupení nebetyčné hory, zvané Mac Kinley a vysoké 6240 metrů.

Novými cestami na daleký sever naučil se Cook jazyku od samých Eskymáků a mohl si troufati vykonati cestu k severnímu pólu zcela samostatně. Štědrého podpůrce svých zámyslů našel v bohatém panu Bradleyovi, který jakožto náruživý lovec přál také odvážnému sportu polárnímu. Nimrodské zkušenosti vlastní sbíral statečný Bradley na loveckých výpravách gronských a přistál s Cookem na své jachtě až u Ethy, nejsevernější to osadě eskymácké na západním pobřeží mrazivého ostrova, za největší bouře polární v měsíci srpnu 1907.

Nákladem tohoto mecenáše vydal se Cook na cestu, a to s tím úmyslem, aby dosáhl severní točny. Počáteční směr jeho plavby byl: Davisův průliv, Baffinova zátoka, Smithsund, Ellesmerova země. Loď jmenovala se „John R. Bradley“ a vyplula od břehů amerických 3. července 1907.

Asi téže doby hotovil se k točně také bývalý jeho soudruh a potomní soupeř Peary.

Pan Bradley vypravil doktora Cooka na sever ve vší tichosti. Slyšme, co mecenáš ten sám vypravuje: „Žádná polární výprava nebyla vyzbrojena na sever tak znamenitě jako expedice Cookova. Rád jsem obětoval na ni tisíce dolarů, ale neřeknu kolik. Moje loď nevyplula z Nového Yorku provázená hlučnou muzikou. Vyhnuli jsme se všemu, čím bychom se mohli chlubiti již předem. Za to však nezapomínali jsme, aby výprava ničeho nepostrádala. Na jedné výpravě polární viděl jsem několikerá kamna mosazná. Doktor Cook měl kamna z lehkého hliníku, a ta vážila jen 3 libry. Uhlí, dříví, plachtových člunů, stanů, sáněk, cukru, čaje, kávy, peimikanu (hovězího masa v tuku zalitého), sucharů, nádobí, ocele, trub, lihu, pušek, seker, tabáku a jiných darů pro domorodce měl Cook v hojnosti. Tři plná léta mohl vším vydržeti. Konserv měl 120.000 krabic, a co rýže, mouky, pamlsků, nožů a Bůh ví čeho ještě. Rozumí se, že jsme nezapomněli ani na 10.000 krabiček sirek. Na ty se Eskymáci jen třesou. Ještě jednou pravím, že se připravovalo vše zúmyslně pod pokličkou. Ani kapitán lodi nevěděl, co se vlastně strojí, až teprve, když vylodil mne a doktora Cooka koncem srpna roku 1907 na západním pobřeží gronském.“

První starostí Cookovou bylo, aby si na svém stanovišti gronském opatřil psy. Vše dařilo se dobře. Eskymáci, kteří hotovili se zatím na loveckou cestu za medvědy, předali Cookovi potřebné zásoby masa a pomáhali robiti přístřeší pro blízkou zimu. Ke stavbě užilo se starých beden.

Přešlo několik neděl, a Cook opustiv zimoviště vyrazil dne 19. února 1908 dále na sever. Arktická temnota ustupovala jen po málo hodin jasnějšímu světlu. Zima byla krutá. Několik psů zmrzlo. Hojnost zvěře našla výprava na zemi Ellesmerově. Kořistí stalo se mnoho pižmoňů a polárních zajíců a potom několik medvědů. Masa bylo však svrchovaně potřebí, neboť 103 psi již něco sežerou. Kromě těchto jedlíků čítala výprava ještě 11 hladových lidí. Na severu jídají hodně běloši i domorodci.

Koncem března propustil Cook svého soudruha Francka a většinu Eskymáků a později ostatní a ponechal si jen dva domorodce nejlepší. Jmenovali se Etukiskuk a Ahvelš. Cook se domníval, že menší počet účastníků bude potřebovati tím méně potravy a že tím snáze přestojí všecky svízele v krajině, kde zaniká již každý život.

Nejnižší zaznamenaná teplota byla 83° pod bodem mrazu dle škály Fahrenheitovy, což jest asi — 64° C. Teplota tato ostává však pořád ještě o něco menší, nežli bylo naměřeno jednou ve Verchojansku v Sibiři.

Na dvou saních měl Cook všecken majetek celé výpravy. V každých bylo asi 3 metrické centy nákladu. Nejvíce bylo pemikanu. Kromě toho bylo tam maso pižmoní, čaj, káva, suchary, petrolej, lih, svíčky, sirky, pily, nože, zbraně, patrony, sekery, biče, stan, člun, kožešiny, kompasy, chronometry a jiné fysikální a astronomické přístroje. Potah záležel ze třinácti psů u každých sáněk.

Dne 8. dubna 1908 zářilo slunce nádherně a osvěcovalo skvěle ledové kry a útesy. Výprava se nalézala téměř již při 87. stupni severní šířky.

Dne 21. dubna měla výprava k samotné točně asi 434 metry, neboť stanula na 89° 59' 46". Jen pár kroků a Cook žil na místě, kam dosud marně snažili se lidé dospěti. Významný a v dějinách zeměvědy tak památný okamžik dostavil se polednem 21. dubna 1908. Kamkoli ty tři bytosti pohlédly, spatřovaly jih. Sever, východ, západ zmizely. Kolem jen samá ledová a mrtvá poušť, ozářená purpurem rudého slunce. Po životě ani památky. Cook a dva jeho Eskymáci byli jedinými tvory živými, kteří viděli, jak vlaje ve vzduchu vítězný prápor zabodnutý do tříště ledové na znamení, že všecky strasti jsou překonány, a že noha lidská dotekla se severní točny poprvé, co svět stojí.

Leč americký prápor nevězel v pevné zemi. Takové souše Cook kolem pólu neshledal. Širý kraj kolem točny jest led a sníh, nesený hladinou moře. Proto Cook pospíchal zase z místa tak nejistého. Dne 23. dubna vidíme ho již na zpátečním pochodu za počasí velmi nepříjemného. Několik dní na to narazil Cook zase na zvěř a zachránil se před hladem.

Prošly týdny a měsíce, a Cook blížil se k osadám gronským. Ale za této krušné cesty trpěl on a jeho domorodci leckdys hlad a nouzi. Nicméně přestáli šťastně smutnou zimu ve vyhrabaném doupěti a dočekali se opět východu slunečního. Dne 15. dubna 1909 dospěli břehů gronských a byli zachráněni.

Pomocná výprava, vyslaná za Cookem domněle ztraceném, mohla potvrditi jen veselou novinu, že jest Cook již mezi svými.

Odvážný Peary, jenž poznal polární kraje severní ve všech podrobnostech, prochodiv je s nasazením života mnohokráte, nevěřil, že Cook skutečně dosáhl až samotné točny, a získal pro své tvrzení mnoho přívrženců. I bylo potom na Cookovi, aby dokázal přesnými záznamy svých cestovních denníků, že severního pólu jistě dostihl. Zeměpisci kodaňští měli spornou záležitost rozsouditi. Za tím účelem poslal Cook do Kodaně svého tajemníka, omluviv se sám těžkou chorobou nervovou. Ale doklady Cookovy nemohli znalci v Kodani uznati za dostatečny, a objev Cookův ostává pro tento čas sporným a nerozřešeným.

Severní točna dostižena po druhé.

„Severní pól dosažen. Parník ‚Roosevelt' neporušen. Peary."

Depeše tato, poslaná z Labradoru Novým Fundlandem do New Yorku, otřásla světem jako hromová rána. Mezi tím, kdy skráně Cookovy věnčeny byly květy a slávověnci v Kodani, donášela elektrická jiskra novinu do Ameriky a z New Yorku do všech koutů světa, že severní pól dostižen byl po druhé. Jako nový hrdina přihlásil se o palmu vítězství Peary (čte se: Píry). Tedy dva rekové najednou. K čemu nestačila staletí, rozhodl okamžik, rozluštilo pár dní, pouhý rok. Ale jak bolestno jest, když také Peary hlásí se o prvenství svého objevu, nemaje tušení, že předešel ho již slavený soupeř doktor Cook.

O Cookovi vědělo se v prvé chvíli málo co nebo nic, o Pearym věděl svět hned všecko. Čtenáři se dověděli, že nejen Peary, ale i jeho žena jsou v polárních končinách jako doma, a že jejich dceruška jest jediný běloch, který se narodil tak daleko na severu.

Zeměvědci očekávali, že severní točny nemůže dosáhnouti nikdo jiný nežli Peary, jenž svými mnohými cestami v Arktidě opanoval tamější polární kraj a předstihl všecky ostatní výzkumce, dosáhnuv 87° 6' severní šířky. Měl tedy k samé točně pouze 322 kilometry. A přece musil tehdy pro nedostatek potravy zpět a přistál s lodí „Roosevelt" proti všemu očekávání v misijní stanici hopedalské na Labradoru dne 3. listopadu 1906.

Ale zeměvědné listy oznamovaly brzy na to: „Peary hotoví se na novou výpravu v červenci 1908 a míní tentokráte dosíci severní točny. Chce přezimovati v zemi Grantově asi při 83° severní šířky a proniknouti na saních k pólu. Z jara 1909 míní býti na točně. Parník ‚Roosevelt' jest připraven a zásoben na tři roky."

Peary opustil 6. července 1908 New York, doplavil se 1. srpna Ethy v Gronsku, počátkem října jal se přezimovati v Grantově zemi, rozloučil se s parníkem 15. února 1909, odjel na saních v březnu,

koncem tohoto měsíce překročil 87°, překonal svůj vlastní rekord dřívější, byl 2. dubna již za 88°, 4. dubna za 89° a dostihl severní točny zemské dne 6. dubna 1909, tedy — můžeme-li věřiti Cookovi — o celý rok později nežli jeho soupeř. Toho dne poznamenal Peary ve svém denníku: „Konečně pól! Odměna a cena tří století. Můj sen se vyplnil. Jsem u cíle, k němuž jsem směřoval po třicet let. Severní pól tedy můj!" Vztyčiv americkou vlajku na místě věkopamátném, opustil Peary 7. dubna pól, 23. dubna byl zase na palubě parníku „Roosevelt", připlavil se koncem srpna do Yorkova Kapu v Gronsku a přistál se všemi účastníky šťastně u břehů studeného Labradoru. Výprava stála pouze jeden život lidský. Byl to profesor Marvin, Pearyův tajemník. Utonul v moři.

Jak živo a veselo bylo v Kodani, když vjížděl do přístavu doktor Cook, tak hlučně jásal lid v Americe, když noviny hlásaly zvěst, že novým vítězem jest Robert Peary. Přátelé jeho rozjížděli se po všech ulicích New Yorku, vyzdobovali své povozy práporci, rozhazovali mezi davy zvláštní vydání telegrafické zprávy, a lid provolával Pearyovi ze všech hrdel v každé uličce a v každém divadle: Hurá, hurá, hurá!

Pro oba vítězné Američany bylo na točně dosti místa a oba mohli se radovati, že se dočekali za živa nesmrtelnosti v dějinách zeměvědy.

U vědomí, že vlaje nad pólem hvězdnatý prápor americký, telegrafoval Peary presidentovi Spojených států: „Odevzdávám severní točnu právě dosaženou jako nové panství Unie do Vašich rukou."

A nový president Taft prý odpověděl: „Nevím, co bych s ním dělal."

Některé zeměvědné společnosti americké prozkoumaly přísně všecky cestovní denníky Pearyovy a prohlásily veřejně, že jsou o objevení severní točny tímto badatelem přesvědčeny.

Nechutné spory, vedené mezi Cookem a Pearym, zprotivily se na konec čtenářstvu tak, že nadšení pro dosažení severní točny neobyčejně ochladlo a přešlo ve lhostejnost a netečnost i u vážných myslitelů.

Když Cook, usvědčovaný veřejně, že také nedosáhl nejvyššího vrcholku na Alašce, uchýlil se do ústraní a zmizel jako s obzoru, nastoupil Peary roku 1910 cestu do Evropy i s rodinou a přednášel o své výpravě k severní točně v rozličných společnostech zeměpisných: v Berlíně, ve Vídni, Pešti a jinde, odnášeje si odevšad uznání a všeliká vyznamenání.

Podivné zjevy na severní točně zemské.

Zeměvědcům a hvězdářům dělá naše planeta mnoho starostí a lámala jim hlavy již ode dávna. Řecký mudrc Pythagoras, jenž žil asi šest set let před Kristem, tvrdil o zemi, že má tvar koule. Později potvrzoval to také Aristotelés a po něm zase Eratosthenés, když si všiml, že za letního slunovratu padají paprsky sluneční v Horním Egyptě

úplně až na hladinu hluboké studnice, kdežto v Alexandrii, tedy na severu Egypta, vrhaly předměty kolmo postavené v téže době již stín. Z této odchylky slunečních paprsků a ze vzdálenosti obou řečených míst vypočítával Eratosthenés délku zemského poledníku, a po něm měřívají zemi podobným způsobem i zeměměřiči časů našich. A přece uplynulo od těch dob již přes 2100 let.

Různá měření vykonali středověcí Arabové a národové středoevropští, a tak ujala se znenáhla představa o určitějším tvaru naší planety.

Za účelem měření zemského vysílaly se též do různých krajů světa zvláštní výpravy. Jedna měřila zemi v Laponsku, druhá v amerických tropech perujských, a obě shledaly správnost názoru velikého počtáře Newtona, že kulovitý tvar země jest na pólech splöštěný.

Novými výzkumy vyšlo však na jevo, že nestačí, aby nějaké měření zemské konalo se jen občas, nýbrž že jest potřebí, aby všickni národové vyslali své odborníky ke společné práci, a aby zřídila se stálá komise pro měření stupňové. Zamýšlené dílo se podařilo, a od více než třiciti let působí pro Mezinárodní měření země zvláštní Ústřední kancelář, mající své sídlo v Postupimi u Berlína. Zvlaštní spisy o vykonaném měření seznamují odborníky s výsledky dosavadního bádání a překvapují každého zeměvědce.

A víte, co vyšlo z přesných těch měření na jevo?

Bylo zjištěno, že osa zemská svou polohu v planetě stále mění. Příčinou toho jest nepochybně nestálost ve složení zemské hmoty, která nabývá místy hned jiné hustoty a jiného těžiště, jakmile se na svém povrchu nebo ve své kůře jinak seskupila. Změnou této rovnováhy vybočuje ze své dráhy také konečný bod zemské osy a opisuje kruh, jenž má ve svém průměru asi 20 metrů.

Stanoviti na zeměkouli polohu jednotlivých bodů a míst není nesnadné, má-li jen hvězdář a zeměměřič pevnou svoji stanici s hlubokými základy a jednolitými pilíři, nesoucími klidně astronomické dalekohledy. Ale hůře bývá kolem točny, kde pozorovatel jest odkázán pouze na lehké přístroje kapesní. Tam může se stanoviti astronomická poloha nějakého bodu s určitostí již ne tak přesnou. Cook i Peary budou snad moci zjevy ty podrobněji objasniti a doložiti vlastními zkušenostmi.

Točnový bod naší zeměkoule zaujímá ve fysikálním zeměpise místo nejzajímavější. Žádný jiný bod naší planety neobrací na sebe tolik pozornosti. Hvězdáři vypočetli na metry, jak daleko jest k němu od středu zemského, a jaký klid zachovává, když všecky jiné body se zemí jen dále letí. Na samém rovníku urazí místečko za každou vteřinu 465 metrů, u nás již jen asi 300 metrů, a čím severněji, tím menší bude vykonaná dráha. Výpočty astronomů praví, že ze středu zemského jest k rovníku 6377 km, k točně zemské pouze 6356 km, což zaviňuje skrovné sploštění na obou pólech.

Zakřivení povrchu zemského jeví se již i na malou vzdálenost. Prochází-li městem rovná a dlouhá ulice a změřuje-li od severu na

jih, může býti z konečného bodu severního do středu země již asi o 10 metrů blíže nežli z druhého konce téže nadmořské výše.

Dle nových výzkumů lze se domnívati, že jižní točna zemská nalézá se na ledové vysočině antarktické pevniny a že jest tudíž od středu země vzdálenější nežli pól severní. Můžeme tedy pokládati severní točnu za bod, jenž jest středu zemskému nejbližší.

Z tvrzení toho zase plyne, že přítažlivost zemská jest na severní točně největší, uznáváme-li pravdu, že přítažlivost roste, čím blíže ke středu země. Váží-li nějaká věc na rovníku kilogram, bude přitahována na dalekém severu silněji a měla by na samé točně váhu o několik gramů větší. Kilogram u nás přesně cejchovaný vážil by na pólu 1003 gramy, na rovníku pouze 997 gramů, což jest rozdíl šesti gramů. Důkaz ten bylo by lze provésti pouze na váhách pružných čili pérových, na něž přítažlivost zemská nemá vlivu.

Rozdíl ve váze jeví se již ve velikých hlubinách zemských a na nejvyšších horách, ale byl by mnohem nápadnější, kdybychom mohli vážiti věc na pružných vahách v největší zemské hloubce dosud známé a skutečně vyvrtané, to jest v Parušovicích v pruském Slezsku, a potom na nejvyšších místech Himálajů. Ježto řečená hlubina obnáší 2000 metrů a výška himálajského kolosa Everesta přes 8000 metrů, činí vzdálenost obou konečných bodů 10.000 metrů čili 10 kilometrů. V tomto případě jevily by pružné váhy rozdíl asi 3 gramů.

Fysikové dále vypočetli a doložili pokusem, že tělo padající volně na rovníku probíhá za vteřinu 4·89 metrů (489 cm), na severní točně vykonává však nepochybně 4·92 metrů (492 cm), tedy o 3 centimetry více.

U hodin, jejichž kývadlo udělalo by na rovníku za každou vteřinu jeden kyv, napočetli bychom na severní točně o 224 kyvy více za každou hodinu. Tam by šel tedy stroj rychleji a hodiny předbíhaly by se za celý den o devadesát minut.

Potvrdí se tyto výpočty skutečnými zkušenostmi obou polárních cestovatelů?

Podivuhodný jest na točně zajisté také příliv a odliv. U nás dostavují se tyto úkazy dvakráte denně, na točně měly by býti pouze dvakráte ročně, na jaře a na podzim odliv, v létě a v zimě příliv.

Neméně divnými jsou na severní točně výjevy nebeské. Slunce nevychází tam a nezapadá každého dne jako u nás, nýbrž objevuje se dnem 20. března, krouží nad obzorem neustále a den co den po 24 hodiny, vystupuje znenáhla výše, až dosáhne dne 21. června svého vrcholu, zaujímajíc na obzoru 23½ stupeň. Potom schyluje se opět znenáhla níž a níže, až dnem 23. září zapadne na dlouhou dobu. Vznášelo se nad krajem po 186 dní bez přestání a neukazuje se po 179 dní. Tolik dní trvá tam den letní, a tolik dní panuje tam noc zimní.

Lze očekávati, že jasný den letní se tam ještě o málo prodlužuje, protože se následkem lámání paprsků slunce ještě vidí, když vlastně zašlo již za obzor.

I lom světla jest asi na točně podivuhodný. Svědčí o tom časté

a ostré přeludy vzdušné, pozorované již v polárních končinách jižnějších.

Velké změny v teplotách denních a nočních meteorologové od točnového kraje nečekají. Rozdíly takové lze očekávati pouze od léta a od zimy.

Ještě divněji vypadá to na severní točně s určováním denního času. Tam lze sotva mluviti po sousedsku o ránu, poledni, odpoledni, večeru a noci. Na točně sbíhají se všecky poledníky, a kdyby noha lidská dotekla se samého pólu, šlápla by na všecky meridiány. Kdyby se byl doktor Cook postavil na točnu tak, aby byl obličejem obrácen ve směru poledníku greenwichského k londýnskému předměstí Greenwichu, kde měli právě poledne, a udělal potom krok ku předu, byl by měl také poledne. Kdyby však byl udělal krok na pravo, byl by měl 6 hodin ráno a o krok na levo 6 hodin večer. Na takovém místě sbíhají se tedy také všecky časy, a není tam tedy žádný čas. Tam přestávají také čtyři strany světa. Nechť dívá se člověk kamkoli, vidí pouze jih. Každý vítr vane jenom z jihu.

Orientovati se v končinách tak tajuplných podle slunce jest rovněž nesnadné, ježto nebeská ta koule vznáší se téměř ustavičně v téže výši, kroužíc nad obzorem. Ze zmatku toho může vyvésti šťastného objevitele severní točny pouze magnetka, míříc k magnetickému pólu tam, kudy asi probíhá stý poledník západní délky od Greenwichu.

To vše bude snad blíže objasněno, až výzkumy obou statečných Američanů budou tiskem uveřejněny.

Živí pižmoňové v Evropě.

Tura pižmového čili pižmoně, jenž byl před věky domovem také u nás, chtěli poslední dobou aklimovati nanovo zase v Evropě. Za tím účelem byly uspořádány na daleký sever zvláštní výpravy. Účastníci expedice měli za úkol zmocniti se v polárních zemích mladých pižmoňů a dopraviti je na půdu evropskou. Vědělo se, že tur pižmový živí se ve své studené domovině hlavně travou a lupením polární vrby, jakož i lomikameny a růžovitými bylinkami rodu Dryas, a že tato píce našla by se pro aklimované chovance také na severu skandinavském, ve Švédsku nebo Norsku.

Pokus ten provedl nejprvé konsul Broms roku 1906 a svěřil záležitost doktoru Gustavu Kolthoffovi. Gronsko hodilo se k provedení plánu nejlépe. Proto odplavil se řečený doktor ke břehům gronským a slídil za přispění Eskymáků po telátkách pižmoních.

Lov se podařil, a dne 18. srpna byl mladý pižmoň obstoupen, svázán a odvezen na palubu lodi. Klec byla již připravena a čekala jen na polapené zvíře.

Zajatec pout zbavený počínal si z počátku v kleci zuřivě, trkal a nabíral vše na růžky. Nejvíce se vrhal na pytel sena a rozhazoval

píci v něm obsaženou na všecky strany. Ale spurný býček přesvědčil se brzy, že zuří marně a proto dal se za chvíli do žrádla, zvykl si dokonce na jméno „Hjalmar" a choval se rozumněji.

Čtyři dny potom přibyla Hjalmarovi družka. Byla to mladinká kravička, vlastně ještě telátko. Námořníci dali jí jméno „Lotta". Nový zajatec choval se mnohem slušněji a stal se přítulným již druhého dne.

Později žrala obě telátka z ruky a procházela se volně po palubě. Jejich spurnost proměnila se za málo dní v přítulnost. Hjalmar chodil za námořníky jako pejsek a liboval si zvláště v teplé kuchyni.

Dne 3. září připlul parník do norského Throndjema a přivezl oba mladé pižmoně do nové vlasti v nejlepším zdraví.

Z Throndhjema nastoupila obě telata pouť do Holmforsu a byla chována na statku konsula Bromsa ve zvláštní ohradě. Bylo-li chovancům libo, mohli se uchýliti do chléva k ohradě připojeného. Ale mladí pižmoňové hledali tam útočiště zřídka kdy, leda když pršelo. Zdálo se, že jim býval lijavec proti mysli. Tím milejší bývaly jim sníh a hodná zima. Leč ani teplé léto jich nesoužilo, protože pozbyli jarem svého hustého kožichu. Podle všeho chování svědčilo švédské podnebí mladým pižmoňům dobře.

V novém domově byli pižmoňové krmeni čerstvou travou, lupením a ovsem. Jetel jim nechutnal. Lupení dávali přednost. Zhusta ožírali stromky a ničili je úplně. Neušetřili ani mlází jehličnatého. V létě přicházeli k řece a rádi se v ní koupali. Veškeré ošetřování stálo málo práce.

Trochu starostí způsobovaly hostiteli paznehty obou pižmoňů. Dvoukopytníkům těm rostou kopyta velmi rychle. Pižmoni jsou výborní lezci a poskakují na skaliskách, ledových krách a zmrzlé půdě obratně jako kozy. Stálé to obrušování rohovitých paznehtů má v zápětí nový vzrůst. Ale půda severního Švédska bývá za léta měkká, a kopyta obou pižmoňů prodlužovala se tak rychle, že bylo třeba zkracovati je uměle.

Když dospěli oba chovanci věku tří let, vypadali statečně. Ale pojednou počala Lotta chřadnouti a zahynula koncem listopadu 1903. Obdukce ukázala, že pošlé zvíře trpělo chorobou játrovou. Nepochybně trpěla Lotta tou nemocí delší dobu, neboť byla vždycky pokojná a netečná, kdežto její soudruh projevoval později svou sílu a spurnost každou chvíli.

Téhož roku, kdy tento párek přistál k norským břehům, koupil kupec Liljewalch ze Štokholmu čtyři mladé pižmoně od norského kapitána a usadil je na statku Medstugan v Jämtlandě při 63. stupni s. š. ve středním Švédsku. Ale jedno telátko utrpělo pohromu hned za chytání a záhy pošlo. Druzí dva pižmoni podlehli dobytčímu moru roku 1902. Všecko přestál jediný tuřík a vyrůstal v Medstuganu v nadějnou kravičku.

Té doby žil tedy býček Hjalmar v Holmforsu a kravička v Medstuganu a vzdáleni byli od sebe na 450 kilometrů. Majitelé obou pižmoňů se dohodli, že udělají ze svých chovanců párek, a proto musel Hjalmar na dalekou cestu do Medstuganu.

Ale tato pouť stala se býčku osudnou. Nemáhavá cesta ublížila Hjalmarovi na zdraví tak, že brzy po příchodu na své místo skonal. Leč také pozůstalá kravka nedožila se dlouhého věku a pošla dne 20. prosince 1904.

Aklimatace pižmoňů v Evropě tedy selhala, ale nezdar ten přičísti jest hlavně nehodám.

Největší spolková republika světa.

Ohromný pruh země, zabírající v severní Americe rozlohu od 24. až ke 49. stupni severní šířky, a vroubící na západě moře Tiché a na východě oceán Atlantický, náleží říši, která tvoří s Alaškou a některými osadami největší spolkovou republiku na světě. Američané sami zovou ji United States of America (čte se: Junajtid Stejts of Amerika) a označují ta jména zkráceně U. S. A.

Zkratky takové se užívá, posílají-li se tam dopisy.

V našem jazyku zove se ta říše Spojené státy (obce) severoamerické nebo Unie severoamerická, poněvadž na 50 států, distriktů a území čili teritorií sjednotily se ve společnou republiku s presidentem v čele. Jména jejich jsou:

	Úřední zkratka:
Maine (vyslov: Mén)	Me.
New Hampshire (Nju Hemšír)	N. H.
Vermont	Vt.
Massachussetts (Mesečasets)	Mass.
Connecticut (Konektikat)	Conn.
Rhode Island (Ród Ajlend)	R. J.
New York (Ňu York)	N. Y.
Pennsylvanie	Pa.
New Jersey (Ňu Džersi)	N. J.
Delaware (Deleuér)	Del.
Maryland (Merylend)	Md.
Distrikt Columbia (Kolembje)	D. C
Michigan (Mičigen)	Mich.
Wisconsin (Uiskonsin)	Wis.
Illinois (Ilinais)	Ill.
Indiana (Indiene)	Ind.
Ohio (Ohájo)	Oh.
Západní Virginie (Verdžinje)	W. Va.
Kentucky (Kentaky)	Ky.
Minnesota (Minisóta)	Minn.
Severní Dakota	N. Dak
Nebraska	Neb.
Kansas	Kan.

	Úřední zkratka:
Iowa (Ajova)	Ia.
Missouri (Misuri)	Mo.
Virginie (Verdžinje)	Va.
Severní Karolina	N. C
Jižní Karolina	S. C.
Georgie (Džordže)	Ga.
Florida	Flo.
Tennessee (Tenesi)	Tenn.
Alabama	Ala.
Mississippi	Miss.
Arkansas	Ark.
Louisiana (Lusiene)	La.
Texas	Tex.
Teritorium Oklahoma	Okla.
Indiánské teritorium	I. T.
Montana (Montána)	Mta.
Wyoming	Wyo.
Colorado	Col.
Teritorium Nové Mexiko	N. M.
Idaho (Ajdeho)	Id.
Utah (Jútá)	Utah.
Nevada	Nev.
Teritorium Arizona	Ariz.
Washington (Uešingtn)	Wash.
Oregon (Áregon)	Ore.
Kalifornie	Cal.
Teritorium Alaska	Alas.
Teritorium Havajské	Hawaii.

Názvy některých států byly vzaty z řečí domorodců a jsou tedy původu indiánského. Jméno Massachusetts odvozuje se od slova mos (šípový hrot) a vetuset (pahorek).

Connecticut pochází z indiánského jména Koonektakut (dlouhá řeka), Michigan od ind. miča (velký) a sagiegan (jezero).

Indiánské jméno řeky Illinois byla přeneseno na celý stát.

Název Indiana upomíná na rudochy, od bělochů zatlačené.

Ohio slula prvotně řeka, nazývaná pro svou malebnost krásným proudem.

Kentucky slulo u rudochů Kentaky, t. j. tmavá půda.

Minnesota značí vodu (minne) modrou (sote).

Dakota zní v překladě tolik co spojenci (několika kmenů indiánských).

Kansas jmenoval se někdejší kmen rudošský.

Od jiného kmene vzalo původ svůj jméno Iowa.

Missouri (dle francouzského pravopisu) čili Misuri znamená

v indiánštině kalnou řeku, Tennessee křivou lžíci, Mississippi velkou (miče) řeku (sepe).

Arkansas upomíná na vymřelou větev indiánskou.

Texas, dle španělského pravopisu Tejas (Techas), odvozuje se od indiánského výrazu techa, t. j. dobrý přítel.

Mexiko (Mexico, Mejico), dle výslovnosti španělské Mechiko, znamenalo původně aztecké místo, božiště, kde byl uctíván bůh Mexitli.

Idaho znamenalo prý v indiánštině drahokam horský.

Utah byl kmen rudošský.

Vermont jakožto jméno francouzské znamená zelenou (vert) horu.

Rhode Island odvozuje se od holandského názvu, podobnému německému Rote Insel, t. j. Červený ostrov.

Delaware pochází od lorda De la Wara.

New Jersey upomíná přeneseným názvem svým na normanský ostrov.

Columbia uctívá svým názvem odvážného Janovana.

Virginie obdržela jméno k uctění panenské královny Alžběty (virgo, virgini = panna).

Carolina připomíná jméno anglického krále Karla II., Georgie jméno anglického krále Jiřího II.

Florida obdržela název pro svoji květnatost (latinské floridus = kvetoucí), Colorado od zrudlé (španělsky colorado) řeky, Nevada od zasněžených (španělsky nevar) hor.

Kromě toho náležejí Unii ještě Samojsko, Filipiny, Puerto Rico, Guam a j.

Veškerá půda Spojených států zaujímá přibližně 10 milionů čtverečních kilometrů a živí na své rozloze přes 90 milionů lidí. V pravdě je to říše ohromná, neboť rovná se velikostí celé Evropě.

Ale kdyby Unie měla býti tak zalidněna, jako tento starý díl světa, musela by míti asi pětkráte tolik obyvatelů, co nyní. Čas ten není tak vzdálený, protože Unii přibývá lidstva také novými a vydatnými proudy přistěhovalců, valících se tam ze všech končin.

Emigrantů bylo by v Unii ještě více, kdyby příliv jejich nebyl přísným řádem obmezován. Jednoho roku přistěhovalo se do Unie více než tři čtvrti milionu lidí všech plemen a všech barev. Vrch mají ovšem vždycky běloši, ale nescházejí ani černoši, Číňané, Žaponci, Malajci. Ve statistice zastoupeni jsou všickni národové světa.

Kolik vystěhovalo se do Spojených států Čechů za všecken prošlý čas, nelze přesně stanoviti, protože americká statistika slučovala zhusta Čechy s jinými národy slovanskými, zvláště pak se Slováky, Dalmatinci, Chorvaty a j. Od roku 1900 zařaďují se přistěhovalci čeští již správněji a počet jejich činí ročně asi 3000. Slováků stěhuje se do Unie mnohem více, některý rok téměř desetkráte tolik.

Mezi přistěhovalci bylo vždycky více mužů nežli žen a poměr ten jeví se v Unii doposud. Proto požívala žena ve Spojených státech vždycky větší vážnosti, nabývala větších práv a činí nároky na větší úctu a šetrnost. Těžká práce nesvěřuje se tam ženě téměř nikdy. Ne-

pamatuji se, že bych byl viděl v Americe bělošku, aby nosila na zádech nůše, putny, vozila trakaře, podávala cihly, nádeničila při zednictví a tahala pluh a brány zároveň s dobytčetem. O jak uraženy byly ve svém citě Američanky, když u nás viděly na polích slabé ženy zapřažené ve jho, jaké sluší jenom tažnému zvířeti.

Posuzujíce obecné vzdělání přistěhovalců, poznaly americké úřady, že počet osob, neumějících čísti a psáti, se zvětšuje, a že chudoba a nedostatečná výživa nových emigrantů jest nápadnější. Z těch a jiných důvodů vznikl roku 1903 zákon, kterým se přístup do Unie obmezuje, zakazuje se pak čínským dělníkům a osobám, které trpí nemocí nakažlivou neb odpornou, lidem stiženým padoucnicí, choromyslným a těm, kteří byli na duši choří v posledních pěti létech, osobám úplně nemajetným a jež by mohly býti na obtíž veřejné dobročinnosti, žebrákům ze řemesla, zločincům vyjma provinilce politické, anarchistům, mnohožencům, poběhlicím a j. Vláda opírala se o zkušenosti, dle kterých byl by špatným občanem americkým, kdo by, maje hlasovací právo, nebyl znalý psaní a čtení, a nebyl zdravým a zachovalým. Nyní se žádá na nových přistěhovalcích také jistá suma peněz na hotovosti.

Jaké náboženství si kdo do Ameriky přivezl, to může také volně vyznávati, ale vláda se o šíření a utvrzování nějaké církve nestará ani ve škole. Každá náboženská společnost pečuje o duchovní své záležitosti sama, staví si své kostely, kaple, modlitebny a platí své církevní zřízence. Chrámy a božiště nestaví se ani z peněz obecních, ani státních, a žádná církev nemá tam moci nad církví jinou, nemá přednosti ani před zákonem, ani ve skutečnosti a životě praktickém, ani ve státních úřadech a veřejných školách. Unie dopřává místa každému vyznání náboženskému a příslušníci jednotlivých církví mohou je obhajovati ohnivými slovy a veřejně kdekoli na ulici. Mimojdoucí si takových zjevů zhusta ani nevšímají a nepohoršují se.

Rovněž nevšímá si takových projevů policie, a zakročila by jen tehdy, kdyby pouliční shromáždění vadilo volnému pohybu a obmezovalo právo jiných osob. Názory náboženské hájí si tam příslušníci církve třebas hlučnou muzikou, tlučením na buben, křiklavým zpěvem a průvody až směšnými, ale strážníci veřejného pořádku dopřávají všem účastníkům nevinné té radosti s největší blahovůlí a neběhají za nimi jako posedlí.

Počítali ta různá náboženství a napočetli všech vyznání skoro půldruhého sta. Sám nevím, jak se všecky ty církve a sekty nazývají. Většina obyvatelstva hlásí se v Unii k protestantismu. Silná jest církev katolická, neboť hlásí se k ní přes 9 milionů lidí.

Ale nemysli nikdo, že by bylo v Unii mnoho bezbožců. Sotva kde u nás proniká náboženství tak hluboko do vrstev lidí jako právě v Americe. Neděle světí se tam mnohem přísněji nežli v naší zemi. V některých státech zachovává se nedělní klid až přepiatě a dle našich názorů výstředně.

Jak psáti do Ameriky.

Uvedl jsem v předcházejícím článku jména států a úředních zkratek z těch příčin, protože s Amerikou víží nás četné styky přátelské a dopisování s našemi krajany jest velmi čilé.

Na listech, zasílaných do Spojených států užívá se dále těchto zkrácenin: Miss (slečna), Mrs. (paní), Mr. (pan), Av. nebo Ave. (třída jakožto hlavní ulice), St. (ulice), N. (sever), S. (jih), W. (západ), E. (východ).

Adresa dopisu píše se asi takto:

Miss Elma Korbel
553 Harrison St.
San Francisco
Cal.
U. S. A.

nebo:

Mr. Robert Pitte
188 W. 20 St.
Chicago
Ill.
U. S. A.

Pro větší jistotu poštovního doručení kladou se zhusta dvě jména osobní před jméno rodinné, na př. Mr. Charles F. Marsh na rozdíl od Mr. Frank J. Marsh.

Vidíte z toho, že praktický Američan nelibuje si v nesmyslných titulech, jako spatřují se zhusta na listech našich.

A věru, že adresa našich dopisů zní směšně, čteme-li: Jeho Blahorodí nebo dokonce Vysokoblahorodý pán, paní, slečna.

Americké dámy slýchají u nás s odporem, říká-li se jim zde milostpaní, milostslečno a ještě více se divívají, tituluje-li služka někoho milostpane.

Milostivých titulů neužívá Američan nebo Angličan ani v oslovení a říká pouze Miss Smith (je-li to nejstarší dcera pana Smitha), Miss Mary, Mistress Grant, tedy slečna Smithová, paní Grantová. Americká paní se tedy za své prosté příjmení nestydí a těžce by nesla, kdybychom jí říkali místo paní Nováková: milostpaní Nováková.

Zkratka Cal. uvedená na adrese znamená stát kalifornský (California), Ill. stát illinoiský.

Jest nezbytno uváděti na adrese také stát, protože totožná jména osad objevují se mnohdy v několika státech a územích. Tak na př. jest Newport ve státě Ark., Ky., Me., Ore., R. I., Vt., London ve státě Col., O., Ont., Cleveland ve státě O., Tenn., Albany ve státě

Ga., N. Y., Ore., Alexandria ve státě La., Md., Minn., Athens ve státě G., N. Y., O., Pa., Tenn., Florence ve státě Ala., Cal., Col., S. C., Lincoln ve státě Neb., N. Y., Va., Lisbon ve státě N. D., N. H., Cairo ve státě Ill., N. Y., York ve státě Ala., Pa.

Kdo žil v Americe za pravěku.

Zhusta otazují se lidé zeměvědců a archeologů, aby pověděli, kdo asi bydlel v Americe nejdříve za pravěku. Byli-li to ode dávna rudoši či žil-li tam před nimi národ jiné podoby a jiných vlastností tělesných a duševních.

Znalci starožitných památek mohou zhusta podati o tom zprávy alespoň přibližné a pravdě podobné, byť se o dávných těch dobách nezachovalo ani nic písemného. Za písmo mluví potom pravěké stavby, stavitelské umění, ozdoby, hroby, pohřebiště, žároviště, kostry, lebky, odpadky kuchyňské, nádoby, zbraně, náčiní, šperky, kámen, kovy.

Takových starožitností našli archeologové američtí již velmi mnoho. Z památných těch nálezů vychází na jevo, že první obyvatelé Nového světa žili tak prostinký, primitivní život, jako pravěký člověk krajů našich: zhotovovali kamenné nástroje a zbraně, nože, dýky, kopí, šípky, jednou z křesacího kamene čili pazourku, po druhé z přírodního skla obsidiánového, po třetí z hadce, porfyru, jindy z kosti, parohů a rohů různých zvířat. Také žili současně s některými obry zvířecími, nyní již vyhynulými. Hnáty, kůstky, čelisti, zuby a lebky lidské vynášejí se zhusta z hlubokých jeskyň na světlo, pomíchané zároveň s kostmi vymřelých oblud a netvorů. U nás bývají to ostatky obrovského mamuta a jeskynních medvědů, lvů a hyen, v Americe zase kolosální bejložravci chudozubí, neohrabané Megatherium, Mylodon a Megalomyx. Již řecké jméno mega značí, že to byli tvorové velicí.

Také po prvních obyvatelích amerických našli se náspy a hromady odpadků z požitých ssavců, ptáků, ryb a mušlí. V Dánsku zovou se Kjökkenmöddingy, a jméno to mohlo by míti své místo i v řeči Američanů. Nejhojnějšími pozůstatky jsou tam skořepiny z mořských měkkýšů. Vypálené mušle pokrývají na některém pobřeží rozlehlé území a nanesené vrstvy jejich kupí se tam do výše jako pravěká mohyla. Anglicky zovou se ty hromady shell mounds (čti: šel maunds), t. j. skořepinové náspy.

Na březích mohutných řek skládají se lasturové hromady hlavně ze škeblí sladkovodních.

Mnoho zajímavých starožitností vykopalo se v amerických jeskyních. Skalní ty sluje sloužily zhusta za pohřebiště mumií. Nebožtíci ukládali se tam se zbraněmi tehdy ještě kamennými a dřímali věčný sen uprostřed všelikých figur, namalovaných po skalních stěnách. Proslulou stala se zvláště jeskyně ve státě Kentuckém.

Státní škola indiánská v Hupě.

Řízení toho ústavu založeného v reservaci Kalifornské ujal se náš krajan pan Kyselka. Obrázek ten byl pořízen podle fotografie zapůjčené panem Františkem Korbelem, býv. konsulem rakouskouherským v San Francisku.

Ke stránce 334.

Z dob amerických prabydlitelů pocházejí též různé náspy stavitelské. Památníky takové mívají podobu pahrbku, mohyly, kopce, pyramidy, terasy. Archeologové pokládají některé za opevněné tábory a obranná hradiště, navezená ze země nebo vybudovaná z kamene. Některá hradiště jsou spojena podzemními chodbami a rozkládají se často při řekách.

Jiné americké náspy sloužily nepochybně bohoslužbě jako chrámy a bojiště. Nejednou našlo se pyramidových náspů několik pohromadě. V Illinoisu nakupeno jest jich kolem veliké mohyly dokonce asi šedesát. Největší násyp má ve výši asi 30 metrů a obsahoval na svém temeni nádoby a kamenné zbraně.

Některé náspy tají v sobě stavbu z vypálených cihel, upomínající na oltář, nebo jsou vyplněny několika sty koster různě uložených a doprovázených nádobkami a zbraněmi jakožto dárky pro záhrobní život.

Nejpodivuhodnější jsou náspy, kterými chtěli pravěcí obyvatelé američtí zobraziti nějakou figuru zvířecí nebo lidskou. V Ohiu přišli lidé na násyp, jenž má podobu ohromného hada, všelijak se kroutícího. Obluda ta jest několik set kroků dlouhá, má v objemu asi deset metrů, ocas trojnásobně stočený a hroznou tlamu dokořán otevřenou. Archeologové mají za to, že to jest zvířecí odznak čili totem, kterým se národní kmen od jiného lišil.

Šperky v náspech nalézané bývají ze stříbra nebo mědi. Nálezy dýmek bývají velmi časté a dokazují, že již tehdejší prabydlitelé rádi a hodně kouřili.

Od těch dob, z nichž všeliké památky pocházejí, uplynulo mnoho času. Jisto jest, že některé ty pozůstatky jsou starší než tisíc let, neboť na některých náspech vyrostly již stromy, na jejichž průřezech napočetlo se devět set a více ročních kruhů.

Který národ jest původcem podivuhodných mohyl a náspů, nemůže nikdo jistě pověděti. Archeologové říkají dávnověkému tomu obyvatelstvu prostě moundbuilders (čti: maundbildrs).

Anglické jméno builder (čti: bildr) znamená stavitel a koncovka *s* značí množné číslo.

Někteří badatelé se domýšlejí, že odvěcí ti obyvatelé Ameriky přišli snad z Egypta, snad z Indie asijské, snad z Fenicie. Nejprvé prý se objevili v Americe střední a táhli potom do Ameriky severní, ale tam byli od kmenů indiánských napadáni a hubeni a zatlačeni zase na jih.

Poslední dobou zabývají se tou otázkou odborníci některých musei národopisných, pátrají po dávnověkých pohřebištích, vykopávají z hrobů kostry, ohledávají lebky, měří jejich velikost, srovnávají jejich rozměry s lebkami rudokožců nynějších a projevují názory o výsledcích svého bádání ve zvláštních spisech anthropologických.

Takový spis vydal roku 1907 náš krajan Alfréd Hrdlička, narozený v Humpolci. Badatel ten přistěhoval se do Spojených států jako hošík, studoval a složil zkoušky z lékařství. Se zálibou pěstoval anthropologii, podnikl výpravy mezi polodivé rudochy rozličných států

Unie a stal se správcem příslušných sbírek vědeckých ve Washingtoně. Přičiněním jeho dostává se našim knihovnám znamenitých spisů, vydávaných nákladem tamějších ústavů.

Pan Hrdlička prozkoumal již kostrové nálezy různých končin amerických a odvolává se ve své práci na výzkumy a výkopy, podniknuté v Kalifornii, Ohiu, Nebrasce, Floridě a jinde. Ale záhadu o pravěkém člověčenstvu nového světa nemohl zodpověděti ani on. Všecky lebky a jiné ostatky kostrové, které byly vykopány jakožto památky z dávného pravěku, podobají se až na malé odchylky kostrám rudochů nynějších, ba zhusta se s nimi dokonce i shodují.

Různí uchvatitelé Nového světa.

O země, objevované daleko za Atlantickým oceánem, ucházely se mnohé mocnosti evropské. Králové slibovali statečným plavcům hory doly, jen když jim dopomohou k novým, krásným a výnosným krajům zámořským. A mořeplavci nabízeli se komukoli, mohli-li se naditi, že vezmou za své dílo pěknou odměnu a stanou se v zámoří náčelníky nového panství.

Po panství na dalekém západě toužili Španělové, Francouzi, Angličané, Holanďané. První chtěli osaditi Floridu jim nejbližší, druzí obraceli se hlavně do Kanady, vábeni jsouce bohatstvím skvělých kožešin, potom k řece Misisipi, založivše tam Louisianu, Anglie svěřovala nová území na východě zvláštním společnostem, Virginské a Plymouthské, a nabývala vrchu na celém pobřeží, Holanďané vzali do svých služeb anglického plavce Hudsona a radovali se, že byla vztýčena jejich vlajka v kraji nynějšího New Yorku. Jako dobří kupci koupili Nizozemci hned celý ostrov Manhatan od tehdejšího kmene indiánského a zaplatili zaň všeho všudy asi 120 korun dle našich peněz. Holandská společnost dělala v novém panství znamenité obchody a odvážela do Evropy skvostné kožešiny. Za tretky je vyměňovala a za zlato je ve vlasti prodávala

Přistěhovalcům slibovaly se mnohé výhody, usadí-li se za mořem navždy. Půdy mohli běloši nabýti od Indiánů co chtěli. Za trochu kořalky dostávali lány země. Svrchované panstvo evropské jen si vymiňovalo, že přistěhovalci nesmějí na svých pozemcích pěstovati takové plodiny, které jim chtělo samo dovážeti. Evropa chtěla tak učiniti kolonisty závislými od mateřské země a přinutiti je, aby kupovali zboží jenom od společností, obdařených privilegiemi. Předpisy o tom byly velmi kruty. Kdo by se byl opovážil zhotovovati za mořem látky bavlněné, lněné a vlněné, byl ze země vyhnán. Tak a podobně počínala si všecka obchodní podnikatelstva.

Dobré obchody uzavírali evropští kupci také s Indiány. Za kořalku dostávali od rudochů všecko. Misionáři se sice bránili a varo-

vali evropské vlády před tímto zhoubným jedem, ale guvernéři dávali své svolení přece a Indiáni pili, až se z nich stali náruživí pijani. Za takových okolností prospíval sice obchod bělochů, ale plémě domorodé bralo pohromu a hynulo tělesně i duševně. Praví se, že někteří kmenové indiánští byli vyhubeni jenom lihovinami.

Dobrého rádce a přítele našli rudoši v laskavém misionáři, jehož jméno Eliot (Ilajot). Anglikánský ten kazatel byl vychován na anglické vysoké škole v Cambridgi a odstěhoval se do Bostonu v Americe. Čím více se učil řečem indiánským, tím více nabýval přesvědčení, že našel ztracený desátý kmen israelský a chtěl vštípiti rudochům pravé náboženství křesťanské.

Výborného pomocníka měl Eliot v jistém náčelníku. I pracoval s pohlavárem společně a učil rudochy, jak si mají stavěti lepší obydlí. Také je nabádal, aby si oblíbili řemesla, rolnictví, zahradnictví a vůbec zaměstnání lidí usedlých.

Misionářskou tou horlivostí vzniklo několik křesťanských osad. Podpory dostávalo se Eliotovi též z Anglie, kde se právě zakládala společnost pro šíření svatého evangelia. Eliot ovládal řeč rudochů tak, že mohl překládati svaté písmo do indiánštiny. První ten překlad vyšel v Anglii roku 1661. Později tiskla se také indiánská mluvnice.

Nicméně ujímala se civilisace, hlásaná Eliotem, jen dočasně. Rudoši popuzováni jsouce šizením vyděračných kupců, zanevírali na bělochy a vrhli se jednoho dne také na osady křesťanské. Návodem čarodějů a kněží indiánských byly misie vypleněny a stavení sežehnuta. Šlechetný úmysl Eliotův odvrátiti rudochy od požívání otravných lihovin se nevydařil, a kupčiví běloši provozovali nekalý svůj obchod tím horlivěji.

Nepřátelské hnutí Indiánů proti bělochům zaviňovali přistěhovalci nejvíce sami, neboť připravovali rudochy lstivým způsobem o půdu a vydatná loviště a nadělali z boháčů žebráků a bezzemků.

Největší odpor ke bělochům choval syn starého pohlavára jménem Metakomet, zvaný též Filip, král indiánský. Když zemřel otec, ujal se vlády nad svým kmenem bojovný Filip, rozplameňoval odboj rudochů výmluvnými slovy a vypověděl všem bělochům krvavou válku. Byla to válka hrozná a trpěli při ní rudoši i běloši. Osadníci opevňovali se prkennými hradbami a měli zbraň stále po ruce, ať šli do práce nebo do kostela, neboť nebyli nikdy a nikde jisti svým životem. Krvelačný král Filip byl všudy a vraždil se svými tlupami bělochy napořád.

V té tísni sebralo se na sta bělochů, dobře vyzbrojeni táhli proti bojovným kmenům indiánským a pobili jich v opevněném tábořišti na tisíce. Ale tím povstaly proti přistěhovalcům i jiné kmeny rudošské a indiánská válka rozšířila se po dalekém kraji. Rudoši počínali si ve válce obezřetně a lstivě a vyhýbali se bitvě na otevřeném poli. Zákeřné výpady rudochů udržovaly bělochy v neustálém strachu a nejistotě, ale zároveň posilovaly je v pomstě a odvetě. Od té chvíle odstřelovali se Indiáni jako zvěř. Ukrutnosti, které se vzájemně páchaly, nechci ani podrobněji vyličovati. Hrozných zločinů dopouštěli se roz-

zuření a divocí Indiáni i osvícenější křesťané, vyznávající vznešené učení Kristovo.

Nešťastná válka indiánská skončila, když skončil život také indiánský král Filip. Jednoho dne podařilo se bělochům toho náčelníka obklopiti. Filip viděl svou záchranu jen v útěku, ale byl zastřelen. Jediný jeho syn byl polapen, zajat a vyvezen jako otrok ze země.

Válkou tou utrpěly osady v Americe velmi. Některá města byla nadobro zničena nebo spustošena. Nejsmutnější jest, že běloši sami opatřovali rudochy zbraněmi, jen aby se jeden národ odměnil druhému národu za spáchaná příkoří. Angličané zanevírali na Francouze, a Francouzové překáželi v kolonisaci zase Angličanům. I za mořem platilo nemilosrdné heslo: Kdo s koho, ten toho.

Ale na konec zvítězili v Novém světě přece jenom silnější Angličané nad slabšími osadami francouzskými a počínali si tím urputněji v uchvacování zemí i závislosti kolonistů. Evropská Anglie pokládala pořád osady americké za svůj majetek a chtěla i tam zanášeti vládu neobmezenou a vybírati veliké poplatky. Chtěla tam také míti anglikánskou víru jako náboženství státní, dále nařizovala, že jen anglické lodi smějí obchodovati s osadami, že kolonisté smějí kupovati a prodávati zboží jen v Anglii, že nesmějí vyráběti železo, cukr, a že mají platiti cla. Ve všem tom viděli američtí osadníci jenom svou porobu a počali se vzpírati anglickému násilí evropskému, neboť uvykli již větší volnosti a samostatnosti.

Z obecné té nespokojenosti vyvinula se touha po úplné svobodě. Američané nechtěli již déle býti odvislými od Anglie evropské a čekali na okamžik, aby se mohli odtrhnouti od mateřské země. Nelekali se ani výhrůžek ani výprav vojenských a vzdorovali anglickým žoldnéřům. V osadách počali se tvořiti vlastenecké legie, a národní obrana, zvaná Minutová, měla uloženo, aby byla připravena do boje za svobodu každou minutu. Ve všech koloniích zvítězil duch volnosti a všudy šířilo se nadšení opříti se tyranům třebas se zbraní v rukou. Svobodu nebo smrt! volal lid hlučně na ulicích.

První americký kongres.

Proti nadvládě parlamentu anglického chtěly americké osady postupovati jednotně, a proto svolaly na den 5. září 1774 památnou schůzi do Filadilfie. Tam sešli se všickni zástupcové aby promluvili o porušování práv osadnických a domohli se samostanosti. Shromáždění to známo jest pode jménem kontinentální kongres. Byl to první kongres americký, v němž nesměl scházeti rozený Američan Patrick Henry, bývalý obchodník a advokát.

Nikdy nesešlo se tolik vlasteneckých a statečných mužů jako tehdy a nikdy neslýchaly se řeči tak ohnivé a vznětlivé, jako když nejmou-

dřejší zástupcové osad mluvili pro úplné osvobození americké země. Neohrožený Henry unášel svou řečí jako Démosthenés a uchvátil všecky posluchače. Svou výmluvností a nelíčeným nadšením strhl všecky, a v duši každého zněla slova: Svobodu nebo smrt. Tím okamžikem rozhodnut byl osud Ameriky. Všech 13 osad právě zastupovaných prohlásil kongres za Spojené osady americké a ujal se v nich vlády.

Kongres ten usnášel se o mnohých věcech a ve všech sneseních projevoval mnoho moudrosti státnické. Tak soudili o něm i v nepřátelském parlamentě anglickém. Podnes známa jsou památná slova, pronesená tam jedním členem sněmovním: „Uznávám veřejně, že kongres filadelfický osvědčil ve svých sneseních tolik síly rozumové a tolik soudné rozvahy, že za těch okolností nevyrovná se mu žádný jiný sbor."

Veliké důvěře osadníků za mořem těšil se tehdy Benjamin Franklin, učenec a státník zároveň. Byl synem chudého mydláře a poslední ze sedmnácti dětí. Ve svém zaměstnání knihtiskařském a knihkupeckém vzdělával se horlivým čtením neustále a zdokonaloval se v povolání v Londýně. Navrátiv se do Ameriky, vydával noviny a psal pěkné knihy. Zvláště mnoho se čítal jeho kalendář. Franklin znal literaturu jiných národů, ovládal mnohé jazyky a staral se o vzdělávání svých krajanů jako člověk nejušlechtilejšího ducha. Založil filosofickou společnost a shromažďoval mládež ve spolku, v němž by mohla své vzdělání zdokonalovati. Také měl na starosti blaho města a staral se o veřejný pořádek, zakládal hasičské jednoty a jiné dobrodějné ústavy. Veřejná tato činnost byla uznávána ode všech, a lid zahrnoval ho důstojnostmi. Kdy jen mohl, zabýval se Franklin studiemi přírodovědeckými, zvláště bádáním o hoření a blesku a uveřejňoval o tom zprávy vysoce zajímavé. Názory Franklinovy o bleskosvodu shodovaly se s náhledy našeho Prokopa Diviše. O přízeň Franklinovou ucházeli se v pohnuté době kongresové jak vlastenci američtí, tak i vláda anglická. Již dříve jmenován byl od Anglie zástupcem generálního poštmistra britsko-amerických osad. Ale smýšlením ostával Franklin pořád Američanem a hájil stanovisko prvního kongresu, když byl předvolán do londýnské sněmovny. Tím ovšem popudil proti sobě vládu anglickou, byl zbaven výnosného generálního poštmistrovství a jen tak tak ušel vězení, uchýliv se zase do Ameriky.

V Americe vypukla zatím revoluce proti Anglii. Povstalci pozvedli se z jara r. 1775 a bojovali proti vojsku anglickému zvláště u Bostonu a zvítězili.

Ale také Anglie verbovala doma a v Německu vojsko a poslala je na obranu domnělých svých práv do Ameriky. Leč konec konců byl, že po všelikých bojích zvítězili v požadavcích Američané a stali se neodvislými.

Mnoho zásluh o provedení získal si zase Franklin. Kongres vyslal ho do Francie, aby tam uzavřel potají spolek s Francouzi a přinutil tím spíše Angličany k povolnosti.

Po uznaní neodvislosti americké králem francouzským zůstal Franklin jako severoamerický vyslanec v Paříži a uzavřel s anglickými komisaři předchozí smlouvu o míru anglicko-americkém.

Po svém návratu do Ameriky sloužil Franklin ještě několik let vlasti a zemřel jako stařeček. Ještě v posledních dobách zasazoval se jako lidumil, aby bylo otroctví v Americe zrušeno.

Druhý americký kongres.

Války za americkou neodvislost vyžadovaly mnoho obětí. Když boje nebraly konce a náklad válečný se zvětšoval, sešel se kongres podruhé, aby se radil, jak opatřiti peníze. Mezi jiným bylo usneseno, aby nová unie tolikerých kolonií jmenovala se Spojené obce čili státy. Prohlášení jejich neodvislosti stalo se dne 4. července 1776.

Největší starostí shromážděných zástupců bylo, aby zvolili si nejschopnějšího velitele spojené armády. Každá osada měla sice již svého generála, ale obcí bylo mnoho, a nadšení vlastenci se obávali, že každý stát bude chtíti prosadit vůdce svého.

Na štěstí byli mužové, kteří budovali příští blaho amerických občanů, prosti ješitnosti, a když vyslovilo se jméno Washington (Uešingtn), hlasovali pro nového vojevůdce všickni zástupci.

Zvolený vůdce armády přijal vysoký úřad s největší skromností a řekl: Hodnost nejvyššího velitele vojsk přijímám, ale zároveň prohlašuji, že nejsem dosti schopen, abych mohl v těžkém tom úřadě zcela obstáti.

Když pak Washington zvěděl, že bude požívati za své národní služby měsíčně služného pěti set dolarů, vyslovil se takto: Ubezpečuji shromáždění, že žádný plat nemůže mne přivábiti k zaměstnání tak těžkému a že nemůže mně nikdy nahraditi domácí štěstí. Nepřeji si, abych měl z velitelství výdělek. Povedu záznamy o skutečných výdajích a jediné za ty budu se dožadovati náhrady.

Členové kongresu slíbili novému veliteli jednohlasně, že mu budou pomáhati do posledního dechu, a Jiří Washington ujal se povinnosti.

Té chvíle hlaholily v zasedání dojemné řeči a obsah jejich byl: „Neodvislost teď a neodvislost navždy! Tak smýšlíme i při smrti."

Té chvíle přednášelo se také prohlášení všech zástupců vyslaných na kongres a zapsáno jest zlatým písmem v dějinách americké svobody: „Dosavadní vláda dopouštěla se mnohých zlořádů a páchala křivdy, jen aby si mohla počínati neobmezeně a libovolně. Odepřela potvrzení zákonům nejužitečnějším a nejprospěšnějším obecnému blahu. Nechtěla dopřáti lidu, aby byl zastoupen v zákonodárstvu. Svolávala zákonodárné sbory na místech nepříhodných a vzdálených. Rozpouštěla zákonodárná shromáždění, když opírala se mužně o zkracování lidových práv. Činila soudce odvislými od své vůle. Posílala sem hejna zřízenců, aby nás týrali. Posílala sem vojska bez našeho svolení.

Zabraňovala nám, abychom mohli obchodovati s celým světem. Dosavadní král zvedá proti nám válku, pálí naše města a hubí životy našeho lidu, nutí naše bratry, aby chápali se zbraně proti své vlasti a stali se katany svých bratří a přátel. On podněcuje domácí bouře a přičiňuje se, aby přiváděl na nás divochy indiánské. Prosili jsme slovy nejpokornějšími, aby král a vláda věci napravili, ale v odpověď přicházela nová bezpráví. My tedy jakožto zástupcové Spojených států amerických dovoláváme se nejvyššího soudce světa za svědka poctivosti našich záměrů a oznamujeme jménem a právomocí dobrého lidu osadního, že tyto Spojené osady jsou a mají býti svobodnými a neodvislými státy, že jsou zproštěny vší podrobenosti britské koruně, že všecko politické sloučení mezi nimi a státem Velké Britanie jest a má býti úplně rozpoutáno a že neodvislé státy nynější mají plnou moc vésti válku, uzavírati mír a smlouvy, zaváděti obchod a konati vše, co vykonávají státy neodvislé. Na potvrzení toho prohlášení s pevnou důvěrou v ochranu božské prozřetelnosti dáváme vzájemně v záruku svá hrdla, své statky a svou neporušenou čest."

Po takovém prohlášení napínala Anglie všecky síly, aby Američany pokořila, a v bojích se neustávalo.

V zápasech za americkou svobodu objevuje se také jméno revolučního reka, hraběte Kazimíra Pulaského. Polský ten šlechtic opustil v boji za volnost své vlasti ruské Polsko a uprchl do Ameriky, aby tam pomáhal dobývati volnosti pro jiné. Svou odvahou a dovedností vyšinul se brzy a stál v čele vlastní legie, složené z mnohých Poláků a Čechů. Za jedné výpravy vyznamenaly ho českomoravské paní a dívky z Betlémské osady (v Pensylvanii) hedvábným praporem, kterýžto prápor nosíval Pulaski ve všech bitvách, až padl u Savannahu v Georgii roku 1779 jakožto velitel jízdy.

A tak i v bojích za svobodu americkou stáli naši krajané a slovanští bratři v řadách osvoboditelů a nasazovali životy za volnost lidstva.

Památný den 4. července náleží k nejslavnějším metám v dějinách amerického soustátí, a vzpomínka na prohlášení samostatnosti Spojených obcí oslavuje se každého roku co nejskvěleji. Toho dne raduje se celá Unie, a jásají blahem staří i mladí. Nad čtvrtý džulaj (4. July) není v Novém světě většího svátku.

Usnesení druhého kongresu mělo v následek, že Anglie uznala po nezdařeném tažení válečném nezávislost Spojených osad a ponechala si jen Kanadu a Nový Fundland. Mír byl podepsán roku 1783.

První president.

Po uzavření míru byly Spojené obce americké sice svobodny a samostatny, ale jejich stav po dlouhých nepokojích válečných byl velmi ubohý. V Evropě neměli v nový a zadlužený stát mnoho důvěry, protože každá jednotlivá obec hájila hlavně zájmy vlastní, a Unii hrozil

státní úpadek, bankrot. O budoucím trvání měla rozhodnouti vhodná a moudrá ústava, konstituce. Po dlouhém vyjednávání bylo ústavní zřízení přijato, a všecky mysli občanů obracely se k volbě prvního presidenta republiky. Ve všech srdcích ozývalo se jméno Jiří Washington (Džordž Uešingtn).

Kdo byl George Washington?

Washington byl synem zámožného plantážníka. Z počátku zaměstnával se zeměměřičstvím, ale brzy na to oddal se správě svých statků. V amerických válkách stál v čele národního vojska a měl důležité slovo v kongresu, za jehož člena byl zvolen. Platně přispíval také k vybudování americké ústavy a osvědčil se vždycky jakožto muž nezištný, rozvážný a moudrý.

Předložené návrhy americké konstituce uznávaly jednotlivé obce jenom znenáhla a některé přistupovaly k Unii pouze po všelikých výstrahách a hrozbách. Zákonné moci nabyla ústava r. 1788 a prvním presidentem byl zvolen jednohlasně Jiří Washington roku 1789.

Washington procházel se právě po svých polích, když k němu přišel tajemník kongresu mladé republiky americké. Washington přijal čestný ten úřad a konal přípravy k odjezdu. Sídlem spolkové vlády byl tehdy New York. Večer rozloučil se hospodář se svou stařičkou matkou a ráno nastoupil cestu v průvodu tajemníka a plukovníka. Kudy se ubíral, všudy vítali ho zástupcové s velikým nadšením. Kvítí a čerstvé ratolesti zdobily jeho cestu. Když se ocitl se svým ořem v jedné slavobráně, vložila mu sličná dívka na hlavu vavřínový věnec a na všech stranách volalo se: Živ buď Jiří Washington, živ buď otec vlasti! V jiné bráně přišlo mu vstříc třináct bíle oděných dívek, představujících třináct spojených států a vykrášlily otci vlasti cestu samými květy. Dále potom vstoupil Washington na zvláštní loď a připlul za hřmění děl a za hlučného provolávání slávy do New Yorku.

Nastolení presidenta vykonalo se za ohromného účastenství lidu a za nevídané okázalosti a radostného vzrušení. Když pak Washington složil slib věrnosti, zahučelo vzduchem jako na povel: Živ buď Washington, první president Spojených států. Od té chvíle oslovoval se nejvyšší úředník říše: president.

Nový pan president chtěl věnovati svůj všecken čas výhradně záležitostem své vlasti, a proto si vzal za pravidlo, že návštěvy opláceti nebude nikomu, a aby nebyl v plnění povinností zdržován, ustanovil, že bude přijímati pány každý úterek mezi třetí a čtvrtou hodinou odpoledne.

Manželka presidentova přijímala pak o zvláštním dnu zase dámy. Ale dvorní ten mrav se jí mnoho nelíbil a paní presidentová pokládala se za státního vězně. Vzpomínala často, jak volněji mohla se pohybovati na svém statku.

Za úřadování prvního presidenta vzmáhal se obchod, vývoz zboží rostl a důvěra v nový stát se upevňovala. Moudrost Washingtonova dovedla připoutati k nové republice také jiné obce a sesílila její postavení.

Za vlády Washingtonovy vyhlédlo se také vhodné území pro trvalé sídlo vlády spolkové a obdrželo název District of Columbia. Město tam nově založené vzniklo uprostřed pustiny a obdrželo jméno po svém prvním presidentu. Základní kámen k bělostnému kapitolu, tamější sněmovně, položil sám Washington.

Washington sloužil svému národu až do posledního vzdechu. Za doby nových válek stál zase v čele vojsk amerických. Ale bez nepřátel nebyl ani on a došel uznání u všech rodáků, až když rozloučil se se světem.

Dne 13. prosince 1799 procházel se Washington hospodář zase po svých polích, když spustil se hustý déšť a sněhová plískanice. Starý vlastenec ochuravěl, ulehl, trpěl bolestmi hrtanovými a třetího dne večer objevovaly se známky blízké smrti. Před půlnocí pravil nemocný k lékaři: „Odcházím. Vystrojte mi slušný pohřeb a vložte mé tělo do hrobky až za tři dny. Rozumíte? Dobře." To byla poslední slova bývalého presidenta.

Ohromný obelisk, jenž byl postaven z národních peněz kongresem povolených, jest největším pomníkem Washingtonovým.

Sláva památce Benjamina Franklina.

Šlechetný lidumil, veliký myslitel a vzorný americké vlasti syn, Benjamin Franklin, vzbuzoval velikou úctu také v cizině mezi Francouzi. Jako vyslanec Spojených obcí zanechal po sobě v Paříži nejlepší pověst, a památka na něho zase oživla, když přišla smutná zvěst, že Benjámin Franklin zemřel.

Té doby vedl ve Francii důležité slovo ohnivý řečník, bojovný politik a útočný vůdce národní strany, Mirabeau (Mirabó). Slova, která pronesl ve sněmu, oceňovala nejlépe zásluhy proslulého Američana:

„Franklin zemřel! Veleduch, jenž osvobodil Ameriku a rozlil příval osvěty po Evropě, vrátil se do lůna přírody. Mudrc, jehož dva světy pokládají za svého, muž, o něhož ucházejí se dějiny vědy i kroniky států, zaujímal vysoké postavení v člověčenstvu.

Příliš dlouho předpisují a nařizují se smutky za ty, kteří byli velikými jenom v pohřebních řečech a nikdy jindy. Příliš dlouho rozkazuje panstvo a móda smutek necítěný a pokrytecký. Národové mají truchliti jen při úmrtí dobrodinců. Zástupcové národů neměli by odporučovati poctu nikomu, leda hrdinům člověčenstva.

Kongres nařídil po celém Soustátí americkém smutek jednoho měsíce pro smrt Franklinovu. V památné té chvíli splácí Amerika povinnost vděčnosti a úcty k tomu, jenž byl mezi zakladateli její ústavy. I sluší také nám, abychom brali podíl na tomto smutku a na poctě vzdávané před celým světem nejen právům lidským, ale i mudrci,

kterýž nejvíce se přičiňoval, aby práva volnosti a svobody ovládala celou zemi.

Osvícená Evropa jest povinna, aby alespoň osvědčením dala na jevo své politování a vřele cítěný žal nad ztrátou mužů, kteří vždy sloužili pravdě a volnosti ducha.

Navrhuji, aby bylo sneseno, že národní shromáždění má nositi smutek pro Benjamina Franklina."

Hymnem chvály a slávy uctil památku zesnulého Benjamina Franklina také Horace Greeley (Gríli), nadaný novinář, jenž svou železnou pílí a vytrvalostí povznesl se z prostého sazeče vysoko mezi nejpřednější literáty americké:

„Uznávám velikost Washingtona, ale ještě výše stavím Franklina jakožto dokonalý vzor a výkvět lidské přirozenosti, vzešlé pod oblohou americké svobody. Nehledím k tomu, že Washington byl narozen v bohatství a že měl všecku příležitost se vzdělávati a připravovati se pro veřejný život. Když však přihlížím ke všemu, co Franklin vykonal pro vlast a zároveň také pro člověčenstvo vůbec, roste moje nadšení a roste mohutnost Franklinova. Vidím Franklina jako spisovatele, jehož plody již z věku dětského budily obecnou pozornost, zřím ho jako učitele, rádce a přítele svých spoludělníků v tiskárně londýnské, představuji si ho jako vrchního poštmistra amerického a hlasatele jednoty osadní, žasnu v duchu, když on jako stařec sedmdesátiletý dává v oběť své statky a skládá výnosnou důstojnost, aby se súčastnil boje za neodvislost své vlasti, obdivuji se mu, když se několikrát vydával na dalekou cestu za oceán, kde rojili se nepřátelé, jen aby sloužil zemi jako vyslanec, což nemohl žádný jiný člověk vykonati, a skláním se před jeho duchem, když čítaje osmdesát roků pomáhal ještě vydatně budovati nesmrtelnou ústavu, činící z nás navždy národ jediný a silný I nemohu postaviti za Franklina žádného druhého Američana."

Na soše Franklinově čte se latinský nápis tohoto obsahu: Nebesům vyrval blesk a žezlo tyranům.

Franklin sám přál si však míti na svém hrobě tato slova: Zde leží tělo Benjamina Franklina, knihtiskaře, pokrm pro červy.

Ústava států Severoamerických.

Co jsou Spojené státy severoamerické?

Je to spolčení čili federace 45 států a 6 území.

Co jest ústava čili konstituce Spojených států severoamerických?

Ústavou nazýváme soubor všech základních zákonů, jimiž se státy spravují.

Kdo sestavil ústavu?

Ústavu sestavili poslanci původních třinácti států.

Kdy to bylo?

Stalo se tak roku 1787 ve Filadelfii. Později byla ústava doplněna novými odstavci.

Jak se zove nynější představený Spojených států?

Zove se prostě president.

Kde sídlí president?

Sídelním městem jeho jest Washington (čte se: Uešingtn) v distriktu Kolumbijském.

Kdo se může státi presidentem?

Nejvyššího toho úřadu může dosíci každý občan, jenž se ve Spojených státech narodil, tam 14 let bydlel a má aspoň 35 let svého věku.

Může se státi presidentem také žena?

Ano.

Jak se volí president?

President se volí nepřímým hlasováním všech voličů. Vlastní volbu presidenta provádějí elektoři, které si voličové každého státu zvolili.

Na kolik let volí se president?

Na čtyři léta.

Kdo byl prvním presidentem?

Jiří Washington.

Kdo je nyní presidentem?

Od roku 1909 zaujímá to místo William Howard Taft jakožto president dvacátýšestý.

Co přísluší presidentovi?

President svolává zasedání poslanců čili kongres, může odepříti schválení zákonů přijatých kongresem, může udíleti milost za spáchané zločiny, může uzavírati za účasti svých rádců smlouvy s jinými říšemi, jmenuje všechny spolkové úředníky a jest zároveň vrchním velitelem vojska i loďstva.

Kdo tvoří zákony Spojených států?

Kongres ve Washingtonu. Ten se skládá ze senátu a sněmovny čili domu representantů.

Kdo volí senát?

Zákonodárna každého státu volí dva senátory. Čítá tudíž senát 90 členů

Kdo předsedá senátu?

Předsedou senátu jest místopresident.

Jak dlouho úřadují senátoři spolkových států?

Senátoři volí se na 6 let.

Kdo volí poslance do domu representantů?

Poslance ty volí přímo každý volič.

Na jak dlouho volí se poslanci?

Na 2 roky.

Kolik poslanců se volí?

Roku 1903 připadal na každé 194.182 obyvatele jeden poslanec. Nyní jest v domě representantů 386 poslanců.

Kdo jest předsedou této sněmovny?

Předsedou jest speaker (spíkr) volený z většiny sněmovní.

Jakou právomoc má tento sbor?

Sbor representantů podává návrhy zákonů ke zvýšení státních příjmů a senát je může pouze opraviti, ukládá daně, cla, pečuje o státní dluh, mincovnictví, smlouvy, stará se o vojsko a loďstvo, zřizuje silnice, úřady, vyhlašuje válku a spravuje spolkový distrikt. Schválený návrh zákona potvrzuje president.

Jak jsou poslanci odměňováni za své výkony?

Senátoru i členu representativní sněmovny přísluší ročně po 5000 dolařích kromě cestovného a paušálu na psací potřeby a časopisy. President béře ročně 50.000, místopresident 8000 dolarů ročně.

Jsou ještě jiné zákony kromě těch, jež byly vydány ve Washingtoně?

Ano. Každý stát vydává své vlastní zákony pro svou zemi.

Kdo vlastně tvoří tyto zákony?

Tyto zákony projednávají se v každém státě v zákonodárnách, jež se skládají ze senátu a poslanců.

Jakým způsobem volí se zástupcové do těchto zákonodáren?

Přímým hlasováním voličů.

Jak se nazývá nejvyšší úředník každého státu?

Guvernér.

Kde sídlí guvernér?

V hlavním městě každého státu?

Jak se volí guvernér?

Guvernéra volí si státy přímým hlasováním. Guvernéra pro jednotlivá území jmenuje sám president.

Z kolika členů skládá se presidentův kabinet?

Z devíti ministrů s ročním platem 8000 dolarů. Jsou to: státní tajemník (pro zahraniční záležitosti), tajemník státního pokladu (t. j. ministr financí), tajemník války, tajemník loďstva, zemědělství, obchodu a veřejných prací, tajemník vnitra, generální státní návladní (t. j. ministr spravedlnosti), vrchní poštmistr.

Jaký plat má guvernér?

Náčelník ten dostává ročně 1000 až 10.000 dolarů. On bdí nad vykonáváním spravedlnosti a jest zároveň velitelem zemské obrany.

Kdo ustanovuje úředníky?

Také oni podléhají volbě občanstva buď přímo nebo nepřímo. Postavení jejich není stálé a jisté, neboť trvá pouze 8—10 let. Tato nejistota má neblahý vliv na nestrannost soudcovu.

Který jest znak Spojených států?

Tmavohnědý orel s olivovou ratolestí ve spárech pravé nohy a se svazkem šípů ve spárech levé nohy. Na prsou nese štít, jehož svrchní část jest modrá, dolní červená se šesti kolmými a stříbrnými pruhy. V zobáku obráceném na pravo drží stuhu s nápisem E pluribus unum, t. j. Z přemnohých jedno, a nad hlavou má 13 bílých hvězd.

Takový orel vyražen jest i na zlatých mincích, a zove se proto peníz ten eagle (ígl), t. j. orel.

Americká vlajka skládá se ze sedmi červených a šesti bílých pruhů, nahoře v pravém rohu v modrém poli stkví se tolik bílých hvězd, kolik má Unie států.

Bílý dům.

Vysloví-li se v Americe jméno Whitehouse (čte se: Hvajthaus, podobné německému Weisshaus), ví každý, že se tím míní residence presidenta Spojených států severoamerických ve Washingtonu. Je to proslulý Bílý dům, v němž po více než sto let bydlili všichni představitelé Severoamerické unie.

Zadíváme-li se na jednoduchou tu budovu, jejíž bělost odráží se nápadně od jasné zeleně svěžího pažitu a stinné klenby košatých stromů, sotva bychom tušili, že jest určena za příbytek nejvyššího hodnostáře bohaté říše americké.

Vznik stavby spadá v první dobu americké samostatnosti. Roku 1792 počato se stavbou presidentského domu, a druhý president Spojených států John Adams byl první, jenž se roku 1800 do domu přistěhoval.

O dvanáct let později byl dům vypálen. Bylo to za války britsko-americké, kdy nové spolkové město Washington padlo do rukou vítězným britským žoldnéřům. Tehdy sídlil v Bílém domě president Madison, jenž byl patrně špatně zpraven o situaci na bojišti, neboť když Angličané vtrhli náhle do Washingtonu, nalezli v domě ještě všechny zásoby. Téhož večera chtěl president dávati banket, a všechny bohaté pokrmy, určené pro americké občany, staly se chutnou kořistí britských vetřelců. Ale ani bohatá hostina neusmířila neúprosné Angličany. Druhého dne stal se také Bílý dům obětí plamenů spolu s ostatními vládními budovami.

Čtyři léta na to byla stará stavba opět vybudována, president Monroe, jehož zásady jsou podnes směrodatnými pro americkou zahraniční politiku, přesídlil do nově zřízeného presidentského domu a od té doby zůstal dům nepřetržitě sídlem nástupců Washingtonových.

Dvoupatrová budova má v průčelí délku asi 60 metrů. V posledních létech bylo následkem nedostatku místností nutno zbudovati na východní straně malé přístavby. Skupina budov leží uprostřed veliké zahrady, jež v sobotu odpoledne bývá z větší části otevřena obecenstvu, při čemž v ní hraje vojenská kapela.

Mnozí Američané přáli by si, aby prostý starý dům byl nahražen velkou, skvělou budovou, ale zatím mají přívrženci starých tradic stále převahu, takže zůstává všecko pořád při starém.

Když přišel president Roosevelt, povolil kongres značný obnos na znovuzřízení vnitřních místností, ale jinak bdí žárlivé zraky nad tím, aby se do Bílého domu nedostal žádný přehnaný přepych a aby se z presidentského domu nestal nějaký palác.

Ze svých 240.000 korun musí president hraditi celý náklad na domácnost, jenom správce domu, komorník a kuchař jsou placeni z pokladny státní. Přes to prý mnozí presidenti docílili spořivým hospodařením ještě přebytku. Rooseveltovi se to však nepodařilo, a zasvěcení tvrdí, že dosadil mnoho tisíc z vlastní kapsy.

Skoro všichni presidenti zasadili v zahradě vlastní rukou jeden strom, ale nejproslulejší jest Strom bulletinový u samého vchodu do Bílého domu, na němž byly v hodinách smrtelného zápasu zavražděného presidenta Garfielda vyvěšovány zprávy o jeho stavu.

V domě amerických presidentů není mnoho obřadů. Několik policistů tvoří veškeru stráž. Denně přichází navštívit presidenta mnoho lidí. Pan president přijímá je ve velké místnosti vedle své pracovny.

Dvakrát nebo třikrát v týdnu jest Bílý dům přístupný každému. Jsou to přijímací dny presidentovy a v těchto dnech má každý rozený Američan právo procházeti se v Bílém domě a stisknouti nejvyššímu úředníku státu ruku. Přijímá se ve východním sále, velké místnosti dlouhé asi 27 m a široké skoro 14 m. President stojí tam od tří hodin odpoledne a je hotov s každým promluviti. Hosté rozestavují se za takové návštěvy do řad, jako by defilovali před nejvyšším velitelem, ochotně potřásají rukou od presidenta podávanou, vymění s nekorunovanou a nepomazanou hlavou ohromné říše několik obvyklých slov a jest po audienci.

President Roosevelt.

Jeden odchází, druhý po létech zase přichází a vystřídává na republikánském stolci svého předchůdce. Každý vládl jenom z vůle národa a nikoli z milosti boží. Každý byl jen prostým občanem americkým a zasedal na obyčejné stolici jakožto mocná hlava nikdy svatými oleji nepomazaná.

K té vznešené hodnosti bez zlatých trůnů může se povýšiti každý řádný občan v Unii zrozený, byť i rodu nejprostšího. Kdo ví, v kterém chlapci americkém dospívá příští president?

Té nejvyšší hodnosti občanské jest si za mořem vědom každý školák a hrdě odpovídá občanu státu císařského, dává-li tento přednost staré Evropě před zřízením a zákony Spojených států severoamerických: „Jen se mi nevysmívejte. Já mohu býti ještě presidentem, ale vy císařem nikdy!"

A hrdý a sebevědomý klučina americký děl pravdu, když ho jednou moji přátelé na letním pobytu v Sedmihorkách dráždili a škádlili.

President Roosevelt (čte se: Ruzvelt) dovládl, a nyní třímá státní otěže Mr. William Taft (Téft). Byv zvolen presidentem roku 1908, nastoupil na svůj úřad rokem 1909. Předchůdce a přítel jeho opustil Bílý dům, zhostil se dlouholetých starostí státních, chopil se pušky a odcestoval jako nimrod do střední Afriky, aby se nabažil choutek loveckých.

Co lidí naputovalo se do Bílého domu jen proto, aby viděli alespoň jednou v životě hlavu své říše, stiskli panu Rooseveltovi, potomku přistěhovalecké rodiny holandské, ruku, a opakovali zdvořilá slova: „How

do you do, President?" (Cte se: Hau du ju dú, president, t. j. Jak se máte, presidente?).

A Roosevelt odpovídal ještě před ukončením otázky: „Very well, and you?" (Cte se: Very uel, end jú, t. j. Velmi dobře, a vy?).

Možná, že milý pan president poklepal mnohému na ramena a učinil říšského občana nejvýše šťastným. Možná také, že volal na něho již z daleka: „Haló!"

Malé děti hladil president jistě na tváři a měl velikou radost, že se k němu hlásí i dorost nejmenší.

K presidentovi přicházely také Američanky, a pan Roosevelt měl pro každou dámu líbezný úsměv a příjemné slovíčko. Při tom nezapomínal podívati se každé hodně hluboko do očí, jakoby chtěl říci, že má čisté svědomí. Tisíce lidí odcházelo z Bílého domu potěšeno, a všickni vyslechli s potěšením zprávu, že se presidentovi daří dobře.

Jen jednou dařilo se pánu Bílého domu zle za veřejné audience. Byl to nebohý president Mac Kinley (čte se: Mak Kinly). Smrtelná koule vrahova zasáhla presidenta ve chvíli, když chtěl s úsměvem na tváři vyslechnouti obvyklá slova: „Jak se máte, presidente?"

Smutná ta novina roznesla se brzy po celé zeměkouli. President mrtev! Ale hned na to vyhlašovalo se: Ať žije president! A volila se viditelná hlava států nová.

Když měl Roosevelt opustit Bílý dům, počítaly se týdny a dny. Lidé zvykli jeho veselé tváři a pojednou by ho byli zase ponechali v čele největší republiky. Ale když chtěli k veslu a vládě zase jiní!

Myslím, že nebylo do smíchu ani panu Rooseveltovi, když hodina jeho úřadování měla odbýti. Snad se mu zdálo, že odchází jako do vyhnanství. Jistě že mu přišly na mysl všecky vzpomínky z mladosti, když žil na dalekém západě americkém, když proháněl se po prériích, lovil zvěř v hustých hvozdech, veśloval na Missouri, hospodařil na farmě obklopené vysokými topoly a vyhlížel k pozadí vysokých hor. Jistě že viděl se zase v sedle rychlonohého oře, jak s ním upaloval za divokým bisonem, za vlkem, za stády dobytka jakožto skoták, cowboy (čti: khaubój), s ostatními pastevci, chytal do lassa vyhlédnutou kořist, pronásledoval nepřátelské tlupy rudokožců z kmene Siouxského a čítal při tom znamenitou knihu velkého myslitele ruského „Annu Kareninu".

V Rooseveltovi plála vždycky láska po volnosti a nevázaném životě, a živou jeho povahu dovedly utišovati jenom knihy. V knihách měl Roosevelt zalíbení ode dávna. Touha po svobodě a dobrodružství ozývala se v Rooseveltovi ještě potom, když již úřadoval jako státní podtajemník v ministerstvě námořnictví. Z počátku nesla ho touha do zlatonosného Klondiku, nedávno blíže známého, ale tužba se nevyplnila a Roosevelt spokojil se Kubou. President Mac Kinley přezdíval Rooseveltovi pro jeho zbujnost žertovně válečník. A ve válčení osvědčil se troufalec jako hrdina.

Když vypukla vojna na Kubě, nemohl Roosevelta nikdo již udržeti. Dobrovolný sbor bylo jeho dílo. Válečných dobrovolníků sehnal

Roosevelt za krátko velmi mnoho. Pravou jeho rukou byl vojenský lékař Wood (čti: Uúd).

Pod velení Rooseveltovo hrnuli se khaubójové z travnatých plání novomexických, arizonských, oklahomských. S jízdnými pastevci indiánských teritorií přišli také dobrovolní posluchači vysoké školy Harvardovy, k níž Roosevelt kdysi sám náležel. Dostavili se též úředníci, kteří sloužili s Rooseveltem, když byl presidentem newyorské policie, a přišli dokonce i přední zápasníci všelikého sportu. Všickni byli jezdci na slovo vzatí, s oři srostli jako antičtí Kentaurové a chtěli se bíti pod praporem Rooseveltovým.

Jméno toho dobrovolného pluku vyslovovalo se po celé Americe nadšeně, a noviny tiskly tučným písmem: Regiment of Rough Riders (čte se: Redžiment of Raf Rajdrs). A byl to skutečně pluk bouřlivých a divých jezdců, jehož pouhý název burácel jako víří rachot válečného bubnu rrr.

A sláva Rooseveltových dobrovolníků šířila se od úst k ústům, když udatní hrdinové, jdouce za praporem americkým, dobyli vítězství u Santiaga v dešti nepřátelských kulí.

Nejprvnější mezi prvními byl zase Roosevelt, a ostatní štěstí již se ho nespouštěla, i když statečný dobrodruh po štěstí ani nepráhnul. Místo presidentské spadlo mu prý samo do klína. Ještě v den presidentské volby odcházel Roosevelt na lov a pozasmál se, když mu odevzdávali večer telegram s adresou: „Panu presidentovi Spojených států severoamerických.“ Věděl hned, že byl toho dne zvolen za vladaře Unie.

Až dosavade procházel život Rooseveltův vesele, a proběhl rozmarně i za památného toho dne. Kronikář Rooseveltův poznamenává: „Nový president hotovil se k odjezdu. Ale kde jen sebrati koně a povoz? President chodil ve vsi dům od domu a sháněl příležitost. V dědině nikdo ani netušil, jak vysoký hodnostář poptává se jich na spřežení.

Konečně byla příležitost opatřena, a Roosevelt odjížděl na nejbližší stanici železniční.

Mezi tím nebe se zamračilo, modrý blankyt zčernal, slunce se zatmělo a silná vichřice s bouří hučela Rooseveltovi nad hlavou.

Příšerný ten výjev přírodní naháněl vozkovi strachu, a vozka se zpěčoval, aby jel dále, ač byl již na poloviční cestě. Ale kočí měl se proč co strachovati. Vždyť věděl, že by jel co nejdříve podél děsné propasti, do níž zřítil se již nejednou vůz i s koňmi a lidmi.

Roosevelt chápal úzkost vozkovu, ale chtěl ho přece přiměti, aby jen ujížděl ke stanici. I ptal se vozky: „Víte-li pak, muži, koho máte dovézti na nádraží?“ „Nevím, pane,“ odpověděl tázaný. „Vezete svého presidenta Roosevelta.“ Vozka ani necekl, práskl do koňů a vůz letěl již ke stanici. Nový president přijel v čas, a za krátko vezl vlak dočasného mocnáře, jenž měl panovati nad říší tak velikou, o jaké snil snad jenom Napoleon. A Roosevelt si myslil, že byl jeho vstup na presidentskou stolici právě tak snadný, jako jeho skok do sedla bujného oře. Již pro jarou jeho mysl a veselý úsměv měl Roosevelta každý rád, a oblíbili si ho i chladní milionáři.

Pueblo čili osada novomexických rudochů.

Jest vystavená stupňovitě z hlíny nebo nevypálených cihel čili vepřovic. Do jednotlivých domů přicházejí obyvatelé po žebřících. Přízemní budovy nemají dveří. Vchod do světnice vede padáky udělanými ve stropě. Okna jsou malá a opatřená deskami průhledného sádrovce. Celá dědina podobá se nedobytné pevnosti. Taková puebla objevují se též v Arizoně, jižním Utahu a Coloradě. Obyvatelé jejich živili se ode dávna polním hospodářstvím.

Ke stránce 320.

Roosevelt stal se tedy na několik let pánem Bílého domu ve Washingtoně. Sněhobílý palác leží v sousedství samých parků. Do kapitolu nemá president daleko. Hlas jeho bude se tam rozléhati častěji.

Noviny domácí i cizí líčily vystupování Rooseveltovo rozmarným tónem. Uvádím zde příklad.

Mysleme si, že president Roosevelt úřaduje. Právě vstupuje do síně s bílým stropem. Záclony ze žlutého atlasu tlumí trochu ostré světlo. Po směsici různých výzdob na stěnách ohlížíte se marně. Váš zrak spočine snad pouze na krásném pianě, místy pěkně zlaceném.

Do síně vstupuje pán prostřední postavy a jest oděn v šedý kabát. Uprostřed krátkého límce otáčí se silný jeho krk. Na plném obličeji s vysokým čelem červenají se buclaté tváře, a nad zduřelýma rtoma černají se tmavé vousy. Krátké vlasy počínají u spánků již šedivěti. Na nos posadila si hlava říše zlatý skřipec, ale za skly svítí pořád ještě zrak bystrý, modravé oči jako vyleštěná ocel. Domácí pán vykračuje si trochu těžce, ale snad jen zdánlivě. To je president Roosevelt.

Kdo viděl Roosevelta poprvé, domníval se snad, že má před sebou nějakého profesora botaniky z maloměstské university. Mnoho amerického na něm není, snad jenom ta vyčnělá brada a silná čelist. Sanice je důkladná, jakoby měla kousati samé oblázky, ale zakusuje se jen do smýšlení panu presidentovi nepřátelského.

Zcela jiné podoby nabývá tvář vladaře v Bílém domě, počne-li pán domu mluviti. Té chvíle vchází do celého těla pravý život. Všecky cévy nabíhají krví, a president směje se potom na celé kolo. Tak smával se, když se proháněl pod širým nebem a směje se tak dosud. Jistě že mu smích způsobuje radost.

V náladě tak růžové a bujné postava presidentova roste, zvláště počne-li pohybovati pažema. Natáhne-li president pravici, myslí člověk, že chce vymrštiti lasso na nezkroceného běhouna. Roosevelt zdá se býti pořád ještě khaubojem, neohroženým jezdcem svého slavného voje a hrdinou Santiaga.

Amerického rázu jest Rooseveltova čelist, ale i celá jeho duše jest v pravdě americká. Ovšem rozhoduje mžikem a vybavuje z mozku myšlenky rychlostí blesku. Břitká jsou jeho slova a rozhodné jest jeho jednání. Nikdo nemůže mu ani odporovati. Netroufala si na něho ani deputace velmožných pánů z Chicaga a vyslechla v tichosti rázná slova: „Povím vám, co jest život. Nic jiného než práce, plná krušného namáhání a ustavičného zápasu.“

A president Roosevelt vypovídal boj všem špatnostem. Nebyl to boj proti rudochům, ani již proti Španělům. Roosevelt zápasil jen s králi, kteří panovali nad poddanými živými, ale vládli hmotami mrtvými. President Roosevelt vypovídal boj na život a na smrt králům petrolejovým a ocelovým. Nemohl se dívati, jak všemocní ti vládcové svorně se sjednocují, jak zvyšují ceny zboží, jak nutí malé dráhy, aby sloužily jejich mamonu, jak přivádějí na mizinu slabé soutěžníky a jak bohatnou z mozolů chudého lidu. Nešetřil těch vydřiduchů a vyssávačů, i když věděl, že zbožní ti svatouškové odříkávají každého

večera plané modlitby a chodí neděli co neděli do chrámu své církve. Či chtěli poťouchlí ti milionáři odvrátiti lstivými skutky pozornost lidí jinam, jen aby ubožáci nechtěli snad také zbohatnouti jako oni sami? Proti této kruté samovládě králů petrolejových a ocelových bojoval Roosevelt vší silou. On sám jediný troufal si zvolati v kapitolu: „Chcete-li se mnou zápasiti, jsem hotov podstoupiti souboj hned."

Statečný ten bojovník odstoupil z jeviště veřejného života a rozloučil se s Bílým domem. Již nebojuje, neporoučí, nerozkazuje. Roosevelt vysněl již sen mocného potentáta a probudil se jednoho dne zase jako prostý občan americký.

Když Roosevelt ujal se vlády, mumlali mnozí: „Takový dobrodruh a chce dělati politiku. Ta bude jistě také dobrodružná." Ale Roosevelt vládl moudře. Svou rozvahou krotil odpůrce a utišoval jejich pochybnosti. Nedůvěřivé si nakloňoval přímostí. Dobrodružně žil, dokud šlo pouze o jeho osobu soukromou. Ale když nastoupil na úřad veřejný a stál v čele říše, žil jen pro Ameriku. Amerika byla mu věcí první a poslední. „Amerika na věky! Amerika na prvém místě přede všemi světy! Jenom Amerika! Jsme Američané!" Tak zakončil Roosevelt kdysi plamennou svou řeč.

Roosevelt odešel. Na vždy? Nikdy nebyl velebenější než když odcházel z vysluní moci a slávy do stínu zapomenutí. Což nabažil se vladaření? Tížily ho snad starosti říšské? Zatoužil snad opět po své usedlosti na březích missourských? Stýská se mu snad po lovu a divé jízdě ve společnosti khaubojů? Nikoli. Mladost Rooseveltova jest již ta tam. Kdo ví, zda-li nevynoří-li se postava bývalého presidenta opět na politickém obzoru. Geniální lidé vždycky lidstvo překvapují. Snad i Roosevelt bude zase jednou ozářen největší přízní svého národa. Psalo se o tom mnoho, když se roku 1910 vracel Evropou do Ameriky.

Když jsem psal tuto vzpomínku na bývalého presidenta, lovil Roosevelt divokou zvěř v pustinách někdejší černé pevniny africké a byl přijímán všudy od zástupců cizích mocností s otevřenou náručí.

Zpáteční cesta vedla Roosevelta Chartumem, Vadi Halfou, Asuanem, Luxorem a Káhirou do Evropy, kde ho vítali mocnáři jako hlavu korunovanou. Zeměvědné společnosti naslouchaly pozorně jeho výkladům a pokládaly si za čest, když ho mohly jmenovati svým členem. A pan Roosevelt oplácí zdvořilost zdvořilostí, chválí Němce a s radostí vzpomíná, jak studoval v říši německé, chválí Maďary a získáva si tak všudy přátele, až to mrzí i mnohé Američany.

Rooseveltovy expedice středoafrické, podnikané v létech 1909—10, súčastnilo se několik přírodozpytců. Botanik Heller a zoolog Loring bděli nad tím, aby mohly se získati pro Smithsonův ústav ve Washingtonu přírodniny nejvhodnější. Rooseveltův syn Kermit pilně fotografoval a sbíral obrázkový materiál pro příští dílo svého otce.

Jako jiní lovci, tak i Roosevelt zaplatil předepsaný poplatek vládní, aby směl loviti zvěř vytknutou zřejmě v licenci. I mohl po složení 1200 korun zastřeliti: 2 slony (samce), 2 nosorožce, 10 hrochů, 21 antilop, 2 buvoly, 2 opice rodu Kolobus, 2 čápy marabu, 2 pštrosy, 1 šim-

panza a j. Lvů, levhartů, krokodilů a hadů mohl pan Roosevelt zastřeliti co chtěl. Za to však nesměl ani on loviti v některém kraji žirafy, zebry, supy, slonice a j.

Přírodniny, získané velikou cestou Rooseveltovou, zařadí se do veřejných sbírek amerických.

* *
*

Kdo ví, nezatouží-li Roosevelt zase jednou po presidentství. Pro všecku jistotu může pamatovati také na budoucnost. Četl jsem v amerických listech, že jen proto dal svého syna do fabriky jako prostého dělníka.

Roku 1908 psalo se v českoamerickém listě, zvaném „Dennice novověku": „Z Thompsonville se oznamuje, že 1. října, ve čtvrtek punkto v 7 hodin ráno, když parní píšťala Hartfordské továrny na koberce zapískala, objevil se ve vratech syn presidentův Theodor Roosevelt, aby nastoupil jako prostý dělník práci. Zprvu bude zaměstnán v kancelářích a obdrží 5 dolarů týdní mzdy. Později bude přeložen do vlnárny, aby se seznámil s výrobou koberců. Mladý Roosevelt byl vesel, když práci svou nastupoval. Těší ho ta změna. Inu, proč by ho netěšila? Na školách musil také časně vstávat a pilně pracovat a nedostal za to nic, ještě musel hodně platit. Syn presidentův je tedy námezdním dělníkem, to není konečně také nic vzácného. Před několika léty přivezli do Clevelandu mladého Vanderbilta, aby dělal v tamějších dílnách železničních, v kovárně a strojovně. Mladý pán navlékl si modré kalhoty a kazajku a pracoval.

V zemi, kde řada presidentů konala v mládí všelijakou ruční práci — Cleveland byl soudním úředníkem, Garfield v mládí popoháněl na průplavu mezky, Hayes choval na své farmě u Fremontu drůbež, Grant, generál a president, když byl propuštěn z vojenské akademie, vydělával kůže, Andrew Johnson v mladosti krejčoval, Lincoln štípal dříví na ploty — v takové zemi není ani dnes práce hanbou, a právě dnes ne. Vždyť největší páni a nejmocnější státníci ucházejí se o hlasy dělníků tím, že je veřejně oslavují jako nejužitečnější lidi a hlavní část volebních řečí této kampaně okolo námezdního dělníka se točí jako okolo hlavního pilíře této devadesáti milionové republiky.

Ostatně Rooseveltovi neběží tu jen o chlapce, aby se naučil od základu řemeslu, ale také o politický účinek toho, že dal svého hocha do učení. Mnohý dělník přilne proto k presidentovi a jeho kandidátovi. Roosevelt byl vždycky prozíravý muž."

Českoamerický list, redigovaný mým přítelem z mladosti, Václavem Šnajdrem již po několik desítiletí, měl pravdu.

Presidentovo služné.

Bývalý president Spojených států severoamerických Roosevelt prohlásil veřejně několikráte, že nejvyšší výkonný úředník nejbohatší republiky na světě měl by míti plat aspoň dvakrát tak veliký jako měl on za svého působení, a že by mu příslušelo, aby dostával místo ročních 50.000 dolarů alespoň 100.000 dolarů.

Předloha toho se týkající byla podána kongresu za souhlasu Rooseveltova, který sice užitek již z toho neměl, ale dopřával zvýšení služného svému příštímu nástupci, kamarádu Taftovi. Ostatně Roosevelt kuje vždycky plány také do budoucnosti: možná, že co nejdříve bude se o presidentský úřad ucházeti znovu. Proto není to pouhé přátelství k Taftovi, domáhá-li se Roosevelt zdvojnásobení presidentského platu. Očekává se, že většina kongresníků a senátorů bude souhlasiti se zmíněnou předlohou, poněvadž sami vědí, co život ve Washingtonu stojí a co všecko se žádá na hospodáři v památném Bílém domě.

V evropských zemích jest pro vrchní hlavu státu ustanoven určitý obnos, z něhož svá vydání má hraditi. Jsou to sumy veliké, které dostávají zvláště hlavy pomazané a korunované. Ruský car dostává na příklad na vydržování svého dvora ročně 50 milionů korun, a sultán turecký brával 40 milionů korun. Potom následují panovníci rakouský, německý, anglický a italský, kteří v uvedené řadě mají od 30 do 5 milionů ročního důchodu. I maličké a na pokraji finančního a politického úpadku stojící Portugalsko platí svému panovníku skoro 3 mil. korun.

President Spojených států Roosevelt měl ročně 50.000 dolarů čili 250.000 korun, kromě některých jiných příjmů. Z platu vydržuje si své osobní služebnictvo, kupuje zásoby do kuchyně a platí si koně. Ale Spojené státy mu vydržují služebnictvo v kuchyni, posly, posluhy, několik vrátných a jiné služebné v Bílém domě. Květiny na slavnosti dodávají vládní skleníky. O úředních vyjížďkách stará se vláda i o povozy úředníků. O slavnostech v Bílém domě hraje hudební kapela námořnická a tak a jinak ještě vypomáhá vládní pokladna panu presidentovi.

Přes to osobní vydání presidentova jsou nemalá. On musí platit z vlastní kapsy za všechny zábavy v Bílém domě pořádané, ať již jsou rázu soukromého nebo úředního. Státní hostiny, jichž musí býti uspořádáno několik během roku, stojí mnoho peněz. Mimo to musí president i jindy nákladně vystupovati. Z padesáti tisícovek ročního platu nemůže president uspořiti ani jednoho centu. Jsou to zvláště cizí diplomaté, kteří presidenta svádějí k výlohám, takže dosavadní jeho plat nevystačuje. Doposud však žádný president neschudl, nýbrž šel ze svého úřadu bohatší než byl, když tam vstoupil. Podle toho by musily býti s presidentským úřadem spojeny také nějaké vedlejší příjmy, a mnozí tvrdí, že jsou.

Ať však jest tomu jakkoliv, jisto je, že Spojené státy toho necítí, budou-li platit svému presidentu ročně 100.000 dolarů místo 50.000 dolarů. Od té doby, co se staly velmocí a počínají si jako největší císařství, zapřahujíce se ve jho vojáctví, stojí representace presidentova mnohem více než za jednoduchých dob dřívějších. Okolnosti vyžadují, aby plat presidenta byl zvýšen.

Nově zvoleného presidenta Tafta ctí dnes politikové jako všemocného pána a mají také proč. Vždyť bude Taft zadávati celkem 8700 úřadů. Nejsou ovšem vždycky hodnosti stejné, ale mnohé z nich vynášejí pěkný plat beze vší práce. Jenom na ukázku uvádím, že má guvernér ostrovů Filipinských plat 20.000 dolarů ročně, čtyři jeho přísedící, členové tak zvané filipinské komise, po 15.000 dolarech ročně, deset velevyslanců u různých dvorů evropských po 17.500 dolarech ročně, ministři, jichž je devět, a třicet jiných vysokých úředníků po 12.000. Celkem obsadil president Taft 6855 úřadů v odboru poštovním, 1070 úřadů v odboru soudním, 365 v odboru pokladničním, 342 v odboru vnitrozemním, 192 v celnictví, 29 v ministerstvu práce a obchodu, 52 v ministerstvu orby, 6 v ministerstvu vojenství, 3 v ministerstvu námořnictví atd. Není zajisté třeba dokládati, píší samy americké listy kousavě a jizlivě, že úřady ty dostanou samí nejlepší a nejpoctivější lidé, neboť nová správa bude reformátorská a nepustí do úřadů žádné úplatkáře a ziskuchtivé osoby. Ale dostane-li se tam přece některý, kdož může za špatné lidi? Ani v Americe není všecko zlato, co se třpytí.

Nynější paní presidentová.

Již dávno před tím, nežli rodina Rooseveltova slavila vjezd do Bílého domu ve Washingtoně, prodlévala návštěvou v domácnosti presidenta Spojených států šestnáctiletá dívka. Co tam mladá Američanka viděla, bylo všecko hezké. Život v Bílém domě nadchnul dívku tak, že když se vrátila domů a vyprávěla svým družkám, co krásného zažila, prohlásila: „Vdám-li se, nevezmu si nikoho jiného za muže než presidenta.“

Uplynula léta a z hezké dívky stala se mladá paní. Ale ta již zapomněla na svůj slib a seznámila se s mladým právníkem, jenž nebyl bohat a neměl zvláště vyhlídky na skvělé postavení, když ji právě pojal za choť. Mladý právník jmenoval se William Howard Taft, a choť jeho vešla roku 1909 skutečně do Bílého domu, zaujímajíc ve společnosti místo vládkyně třiceti milionů amerických žen. Povinnosti její jsou dosti obtížné, ale všichni, kdož ji znají, ujišťují, že sotva která dáma hodí se na toto místo lépe, než paní Taftová. Nynější paní presidentová zná svět. Časté cesty rozšířily její obzor. Mluví třemi cizími jazyky jako svou mateřštinou a byla již jednou daleko

na východě první dámou v zemi, když její manžel byl generálním guvernérem na Filipinách. Tam měla po prvé příležitost ukázati, co žena jako družka svého manžela může vykonati. V celé dlouhé kariéře Taftově byla jeho rádkyní a pomocnicí, a Taft nebyl by snad vůbec podnikl rozčilující boj o presidentství, kdyby ho nebyla jeho choť povzbuzovala.

Mrs. Taft nebyla nikdy pro polovičatost nebo malé cíle. Vše, čeho chopí se ona, také se šťastně končí. Svým příkladem nabádá jiné. Její syn Robert a dcera Helena jsou neobyčejně nadáni a prospívali ve škole znamenitě. Ale matka jejich žádá na nich vždycky nejen výkony dobré, ale nejlepší. Celá její bytost pudí ji k neustálé práci. Tělesná cvičení a námaha jsou jí potřebou. Paní Taftová jest znamenitou jezdkyní. Na Filipinách uvykla jezditi na koni třebas několik hodin denně. Přes to však, že nejraději spoléhá sama na sebe a jest výtečnou hospodyní, jest přece opakem každé energické Američanky, neboť vyznačuje se roztomilým, jistým a vyrovnaným klidem, jenž jest výsledkem stálé sebevýchovy.

Paní Taftová jest postavou nadprostřední. Její jasné, zelenavěžluté oči prozrazují mysl, jež bystře a jasně chápe. Proto má také velký vliv na všechny, kdož přicházejí s ní do styku. Její schopnost všemu se přizpůsobiti umožňuje jí, aby se vpravila brzy také do nových povinností.

V Bílém domě bude se asi pořádati řada plesů, ale to bude záležeti na tom, zdali se dcera presidentova, miss Helen Taftová, rozhodne vstoupiti hned do společenského života, neboť rodiče chtějí ponechati volnému rozhodnutí mladé dámy, opustí-li školu a vystoupí ve veřejnosti.

Miss Helen Taftová jest dívka teprve osmnáctiletá, ale z celé její bytosti mluví samostatná rozhodnost. Stejně jako matka je dosti vysoké postavy. Z modrých očí září jí živá inteligence, a zlatohnědý vlas dodává celému jejímu zjevu okouzlujícího půvabu. Viděla již také velký kus světa, je hrda na své studium, ale nezanedbává při tom svých domácích povinností. Učila se stejně jako matka vařiti, dovede si sama ušíti šaty a poznala záhy praktické stránky života. Dcera paní presidentové mluví též plynně francouzsky. V Manile naučila se také španělsky a řeči tamějších domorodců. Jakkoli mladá, přece měla účastenství na výchově svého mladšího bratra Karlíka.

Američtí milionáři.

Jména některých amerických milionářů procházejí poslední dobou všemi sloupci denních novin. Dokud ukládali podnikaví muži své kapitály a cenné papíry jenom do bank a rozhojňovali své bohatství zřizováním závodů nových, věděl o nich za mořem málo kdo. Ale

jakmile probudila se v nich snaha sloužiti tužbám ušlechtilejším a vznešenějším a přispívati k duševnímu rozvoji a blahu veškerého lidstva, stali se z kapitalistů jindy snad nenáviděných vzorní dobrodějové všech národů a všech zemí, a památka tohoto blahodárného působení jejich potrvá v dějinách déle než nejskvělejší pomníky z tvrdého kamene a vzácného kovu a než mramorové paláce přepychových jejich sídel.

Jména některých amerických velmožů utkvívají za našich dnů v paměti mnohého školáka evropského snad lépe nežli udržují se v ní názvy řeckých klasiků. Kdo nečetl jména Carnegie (Karnegi), tištěného tolikrát již ve všech listech? Jednou přinášejí časopisy všecky podrobnosti ze života krále petrolejového, jindy zase promlouvají o Kroesovi železnic, o milionáři uhelném, železném, ocelovém, měděném, rudném, koksovém, cukrovém, dřevěném, dobytčím a obdivují se závratné činnosti, jakou rozvinuli američtí veleduchové na poli peněžním. A jak nežasnouti nad báječnými výsledky podnikavých těch mužů, z kterých stali se v nedlouhé době dokonce i miliardáři?

Kroesové Nového světa jsou si vědomi výše, k níž se povznesli, a hrdě hlásí se k heslu, za kterým šli celým životem. Odmítají od sebe zdání, jako by jim dopomohlo k bohatství štěstí s náhodou, a tvrdí o sobě veřejně, že přišli k pozemským statkům jenom přičinlivostí, vytrvalou pílí, spořivostí a střídmým žitím.

„Světa lze dobýti pouze prací. Práce obohacuje národy mnohem jistěji, nežli všecka vítězství na polích válečných." Těmi slovy řídil prý se vždycky nejen Carnegie, ale snad i arcimilionář Rockefeller, Morgan, Hill, Frick, Yerkes, Ryan, Whitner, Widener, Elkin, Stanford, Armour. Jde o nich jeden hlas, že pracovali úžasně od prvních svých počátků. A počátek byl skoro u všech velmi krušný. Když začali, měli jedinou košili, a měli-li také spodky, jistě nebylo v jejich kapse ani jediného centu, když přišli do New Yorku, Chicaga, Pittsburku nebo Filadelfie. Jeden jak druhý cídil z počátku boty veřejně na ulici, roznášel noviny, prodával sirky, probíhal městem jako poslíček a jedl jenom jednou nebo dvakrát denně. Více jísti nesměl, chtěl-li si tolik uspořiti, aby si mohl koupiti za čtrnáct dní vestu. Za několik měsíců perné práce a strádání stál příští milionář v novém a bezvadném obleku před pánem závodu a troufal si mu raditi, jak by mohl podnik zvelebiti, celé zřízení zjednodušiti a vydělati tolik a tolik set tisíc dolarů za nový rok. K čemu potřebují lidé u nás celého roku, rozřešil kandidát bohatství za pět minut. Jen tak lze si vysvětliti, že stává se z někdejšího pouličního poslíčka v hodině plnomocník závodu. Sedí-li pak nadějný milionář v podniku již jako prokurista, má vyhráno. Za rok vidíme ho již snad jako společníka továrny nebo dokonce jako samostatného pána.

Za nedlouho jest bývalý cidič obuvi a někdejší poslíček, prokurista a společník firmy bohatší nežli sám bývalý jeho šéf se špatnou organisací, a z dřívějšího služebníka stává se nebezpečný soutěžník vlastního svého dobrodince. Vstával-li kdysi jeho představený v pět hodin, pracuje soupeř již o čtvrté hodině ranní, ne-li ještě dříve, nemá skoro ani času se najísti a chodí na lože hodně pozdě v noci. Sám skoro

ani nežije, nepije nikdy lihovin a dopřává míti se dobře pouze jiným, snad hostům od něho pozvaným. Chuť k jídlu nemívá velikou, ale za to zálusk na rozmnožení bohatství a k rozšíření obchodního panství roste každým dnem. Zví-li, že kyne ocelovému zboží pěkná budoucnost, skoupí ve své vlasti všecky ocelárny i rudné doly, jež dodávají vysokým pecím surovinu a určuje ceny sám jediný. Jindy zase skoupí snad na plodinové burse všecky brambory, všecku pšenici nebo kukuřici, a žádný nemůže pojísti ani jediného zemčete a nemůže pochutnati si na kousku pečiva, aby na něm neměl trochu zisku velmožný spekulant.

U miliardářů jde všecko ráz na ráz. Jen žádné otálení. Ve chvíli rozhoduje se o velikých sumách peněz, ale vše probíhá chladně. Podnikatel mívá tvář stále vážnou, neleká se nezdaru, nezoufá si, ale také se nesmává, nezpívá, nebaví se hudbou ani divadlem. Jeho smyslové jsou přístupny pouze zájmům obchodním a jimi obírá se ještě ve snách.

Společenský život prožívá za milionáře jeho rodina, dolarová princezna nebo dolarový princ. Hlava rodiny dopřává si snad pouze jediného přepychu: jezdívá ve zvláštním vlaku nádherně a prakticky zřízeném. Lázně nesmějí ve voze scházeti. Užívá-li ho také paní domu nebo dcera, jistě bude v salonim voze i síň hudební s pianem firmy Stanwayovy za několik tisíc dolarů.

Milionářova dcera rozplývá se v požitcích a nemívá jiné touhy než provdati se za muže z rodu hraběcího nebo raději za knížete a vévodu, byť i třeba karakteru pochybného, nebo za šlechtice povahy ničemné, jenž svým darebným životem přišel na mizinu a hledá si štěstí na dvoře někdejšího cidiče obuvi.

Milionářův syn nepočíná si snad moudřeji a pohybuje se obyčejně na cestách zcela jiných nežli jeho otec, bývá výstřední a provozuje nekalé kousky. Uštěpační jazykové tvrdí, že některý takový potřeštěnec zakládá si sbírky myších ocásků a odhozených podpadků.

Ještě nejlépe, nemívá-li král petrolejový neb ocelový dětí žádných. Potom jest všecka naděje, že založí novou universitu, mohutnou katedrálu, novou hvězdárnu s největším dalekohledem, mnoho knihoven, velkolepé museum, obrazárnu a nemocnice a že se stane na konec svého života dobrodincem společnosti lidské.

Petrolejový král.

Světem proběhla zpráva, že petrolejový král slavil roku 1909 výročí svých sedmdesátých narozenin a jméno John Davison Rockefeller (vyslov: Džon Devisn Rokefele) četlo se tištěné ve všech listech. Předkové toho muže psávali se Roggenfelder a byli původu německého. Všeliké drobnosti o životě toho mnohonásobného milionáře přinášely také listy české.

Před půl stoletím jistě by si na něho nikdo nebyl vzpomněl. Současníci Rockefellerovy vidí pořád ještě před sebou, jak tehdejší hoch štípal dříví, dojil krávy a okopával záhonky v zahradě. Ať byla práce jakákoli, klučina v ní neustával a byl vzorem neunavného pracovníka. Když jiné děti si hrály na honěnou, zpívaly a tančily, malý John jen se na ně díval. Lidé o něm říkali, že pořád přemýšlí. A John přemýšlel potom celý život.

Co všechno dělal John za mladosti, víme nyní od A až do Z. Různí spisovatelé pokoušeli se, aby ještě za jeho života rozřešili záhadu jeho povahy a snášeli příspěvky k vystižení jeho ducha a jeho působení v lidské společnosti. Nač snad zapomněli Johnovi životopisci, nezapomněl Rockefeller a vydal proto také svou vlastní biografii sám. Rozumí se, že z lásky k sobě vypustil autobiograf ze spisu vše, co by mu nebylo ke cti, a že vynechal všecky životní chyby a křiklavá provinění, ze kterých ho přísní mravokárci a kronikáři spravedlivě a po zásluze kárali a tepali.

A'e při vší jednostrannosti Rockefellerova životopisu jevil proň ohromný zájem celý širý svět, a hlásili se o vydání knihy všudy očekávané nakladatelé ze všech zemí. Životopis Rockefellerův, tištěný ve mnohých jazycích, koluje tedy mezi všemi národy.

Když jistý časopis americký, jehož název znamená česky „Dílo světa", oznámil roku 1908, že Mr. John Davis Rockefeller, nejbohatší člověk světa, počne tisknouti v jeho sloupcích vlastní mémoáry, byla zpráva ta uvítána s neslýchaným zájmem, a časopisu přibylo pojednou nových 75.000 předplatitelů. Mezi předplatiteli bylo jistě mnoho lidí, kteří očekávali, že milionář Rockefeller odhalí veřejně všecky záhyby své obchodní duše a že předloží čtenářstvu recept, jak může každý snadno a rychle zbohatnouti.

Veliký podíl na zásluze, že mnohonásobný milionář Rockefeller stal se pojednou také spisovatelem, má výborný americký humorista Clemens, známý v literatuře jakožto Mark Twain. Nikdo ani neví, jak se prostý literát a svobodný myslitel ocitl pojednou ve společnosti milionářských spekulantů a vydřiduchů. Stalo se tak nepochybně přízní železného muže z petrolejářského družstva pana Rogersa. Bez mocné ruky tohoto rádce nebyl by se stal Rockefeller ani tak pověstným.

Mark Twain a Rogers byli dávno dobří přátelé a seděli jednou ve společnosti ještě jiných soudruhů u oběda. O té schůzce pronesl kdosi myšlenku, že by zajímalo celý svět, kdyby Rockefeller napsal své paměti. John D. — tak se krátce nazývá někdy král petrolejový — byl tehdy někde ve státě georgijském a hrál tam podle svého zvyku oblíbenou hru tělocvičnou, golf zvanou.

Jistý nakladatel americký vyslechl zprávu o Rockefellerových pamětech jako zvláštního vnuknutí, neváhal ani chvilku, sebral se a odjel rychle do Georgie. Tam setkal se s mužem, jehož hledal a za nímž přijel, zahrál si se starým, ale pořád ještě pružným miliardářem, a vynutil na něm slib, že petrolejový Kroesus napíše pro jeho nakladatelství své memoáry.

Tak ocitla se na světle vlastní autobiografie Rockefellerova.

Ze životopisů, vydaných o petrolejovém králi, vychází na jevo, že v Rockefellerovi utajeny jsou takořka dvě duše, dvě osobnosti, dvě povahy. Jednou spatřujeme v něm bezohledného spekulanta, jenž uživ nekalých prostředků, vyzískal mnoho jmění a jenž svou bezohledností kupeckou zničil všecky své soutěžníky, po druhé jeví se v Rockefellerovi dobrodinec všeho lidumilenství, muž zbožný a vlivuplnný člen babtistické církve, vzorný manžel a dobrý otec, vtělený příklad střídmosti a pořádku. Věru, že by mohl Rockefeller říci o sobě, co mluví Shakespearův král Lear: „Jsem králem, a nikdo nemůže mne nazvati bláznem, byť i děli o mně mnozí, že jsem ničema."

Ale ke konání dobrých skutků není nikdy pozdě. Tím řídil se i petrolejový král. Z bezohledného peněžníka srdce kamenného stal se pojednou obdivuhodný lidumil a dobroděj, a bídná pověst finančního vydřiducha zastřena jest nyní září oslavovaného světce.

U dvora velmožného krále petrolejového slouží nyní několik zajímavých osob. Povinností jejich jest, aby zmírňovaly hříchy, napáchané podnikem petrolejovým a ozařovaly nynější skutky miliardářovy zaslouženou slávou. Tiskový jeho zpravodaj Rockefellerův nemá nic na starosti, než aby připravoval půdu veřejného mínění v novinách a nakloňoval srdce čtenářů Rockefellerovi. Za tyto výkony novinářské má agent ročně 60.000 korun. Reklamy o olejovém družstvu posílají se potom do všech dílů světa, a noviny mají dobré příjmy.

Zájmům Rockefellerovým slouží i kazatelna. Snad jen z té příčiny vydržuje si miliardář babtistického kněze a odměňuje ho ročním platem knížecím.

A tak velebí se Rockeefller u jedněch jako blahodějný lidumil, kdežto druzí, a mezi těmi jest mnoho vdov a sirotků, nepřestávají na něho naříkati, volajíce na něho pomstu boží.

V pamětech Rockefellerových měla by státi také zpráva o příhodě, kterou vypravuje jistý peněžník, spřátelený s petrolejovým králem. Oba boháči jeli prý v New Yorku kolem paláce senátora Clarka. Rockefeller zadíval se na krásnou budovu a prohodil: „Divím se, kde lidé naberou tolik peněz, aby mohli stavěti paláce."

„Ale Rockefelleře," odvětil společník, „což chcete míti všecky peníze sám?"

Rockefeller rozdává od nedlouhé doby milionové dary plnýma rukama. Na paměť svých sedmdesátých narozenin rozhojnil fond, založený roku 1902 pro šíření obecné vzdělanosti, o nových 10 milionů dolarů (50 mil. korun), takže nadání dostouplo výše 53 milionů dolarů čili 265 milionů korun.

Celkem věnoval Rockefeller na rozličné účely dobročinné asi 120 milionů dolarů, t. j. 600 milionů korun. Nedostihl tedy ještě výše darů, které odkázal lidstvu Carnegie. V soutěži té překonán jest Rockefeller téměř o plných 200 milionů korun.

Hoch, jenž dojil před šedesáti lety krávy, stává se jako muž nebezpečným konkurentem všech milionářských podnikatelů a společností a staví si jako stařec pomník blahodějného dobrodince.

Rockefeller povznesl se na finančním poli převysoko, a přece byla jeho školou hlavně škola praktického života.

V životopise Rockefellerově lze se dočísti, že se nynější miliardář narodil 8. července 1839 a že pochází z přistěhovalecké rodiny, která přibyla do New Yorku již v 17. století.

Otec Johna Rockefellera, William, byl chlapík statný, zdravý a veselý a pravý opak své manželky. Matka Johnova byla selskou dcerkou a jmenovala se Elisa Davisonová. Jakožto přísná puritánka, t. j. vyznavačka čistého učení církevního, navykala své děti střídmosti, pořádku, spořivosti, praktickému životu a pravidelné docházce školní.

Druhorozený její syn John Davison vydařil se podle přání matčina a plnil všecky povinnosti přesně. Služby boží, spojené každou neděli s pokračovací školou, nezanedbával mladý John nikdy, ani když se otec přestěhoval roku 1854 do Clevelandu k jezeru Eriejskému. Představení církve babtistické chválili Johna pro jeho horlivost chrámovou, a nastávající boháč neznal lepšího postavení, nežli když mohl jíti do nedělní školy.

Jakožto mladík šestnáctiletý ohlížel se John po stálejším zaměstnání a našel je v dokách. Příjem jeho byl skrovný, ale mladý dělník zapisoval do svého zápisníku i nejmenší výdaj a spořil každým centem. Z denníku toho předčítával Rockefeller všecky položky svým posluchačům, když už jako bohatý člověk učíval dobrovolně v nedělní škole, naváděje tak mládež ke spořivosti. Vypravuje se, že bohatý Rockefeller předčítával ta místa s velikým pohnutím, a že se jeho zrak zaléval vždycky slzami. Krušné poměry tehdejší jeho bídy obměkčovaly srdce boháčovo, a bohatství, k němuž dospěl, blažilo ho tím více. Pochopujeme jeho radost, zvíme-li, že Rockefeller vydělal tehdy za plné tři měsíce perné práce pouze 50 dolarů a později každý měsíc již 25 dolarů, což nebylo podle amerických poměrů více nežli našich bývalých 25 zlatých.

Rockefeller hlásal v nedělní škole tato slova: „Snažte se, abyste zboží dobře koupili, a aby uspořené peníze vaše pracovaly za vás.“ „Peníze,“ říkával mistr v obchodování, „pálily mne vždycky v kapse a nestrpěl jsem jich tam nikdy. Viděl jsem, že těžká práce, spojená sázením a okopáváním brambor, není v poměru s výtěžkem a proto jsem obracel vydělaný groš jinak a výhodněji. Ale vždycky řídil jsem se heslem: Učiň ze svých peněz otroka a nebuď otrokem jejich.“

A přece nesouhlasil život Rockefellerův s hesly od něho hlásanými. Zbohatlý Rockefeller byl otrokem svých peněz v nejvyšší míře a nebyl tedy pánem a monarchem bohatství, nýbrž zotročilým služebníkem mamonu. Svého času říkali Rockefellerovi „mamonarch“.

Jakým byl Rockefeller držgrešlem, vysvítá opět z jeho dávných zápisníků. Za půl roku stál ho oděv pouze asi 9 dolarů. Maje měsíčně 25 dolarů, uspořil si přece tolik, že mohl věnovati vždycky přes 5 dolarů na účely dobročinné, zvláště pak církevní. Koncem druhého roku měl Rockefeller uspořeno ze svého zvýšeného platu téměř již 900 dolarů. I vydlužil se od svého otce tisíc dolarů, aby mohl býti samostatný, a od té chvíle rostlo jeho jmění vůčihledě. Ale ani potom

nevydával Rockefeller více nežli před tím a jedl a pil co nejstřídměji. Na nedělní školu nezapomínal. Ta byla mu náhradou za hru v karty, tanec a divadlo.

K největšímu bohatství dopomohla Rockefellerovi šťastná spekulace založiti petrolejní společnost, učiniti z petroleje monopol a prodávati materiál potřebný v celém světě za ceny, které si podnikatelstvo samo diktovalo. Plán se vydařil, a kapitál 328 milionů dolarů, vložený do podniku, vynáší ročně 100 milionů dolarů (500 milionů K). Rozděluje-li se potom zisk jenom mezi několik málo osob, stávají se z podílníků milionáři přes noc. A Rockefeller jest v tom podniku osobou hlavní a mohl býti tedy vyhlášen za krále petrolejového.

Miliardáře takového mohla stvořiti jenom Amerika. Rockefeller jest — píše v jeho životopisu slečna Ida Tarbellová — zjevem jednostranné civilisace, jaká vládne pouze v Novém světě. Až budou se tam říditi heslem: „Pro každého stejnou spravedlnost", nebudou růsti v Americe milionáři jako houby po dešti.

Proto volá se za mořem po zákonech, jež by zamezily monopol vyděračů. Slýcháme i hlasy, které zamítají dary, podávané třebas rukama samého krále petrolejového. Nejednou četl jsem poznámku v novinách amerických: „Rockefeller věnoval opětně lidumilným účelům 10 milionů dolarů. Očekává se na jisto, že ceny petroleje ihned stoupnou."

Několik darovaných milionů nahradí Rockefellerovi jeho velikomyslnost. Kdyby dárce zvýšil cenu jednoho galonu (necelých 4 litrů) petroleje pouze o 1 cent (5 haléřů), vynese mu zvýšení za jediný rok 50 milionů dolarů (250 mil. K).

Jmění Rockefellerovo páčí se na čistých 700 mil. dolarů (3500 mil. K). Na sklonku života probouzí se v pověstném miliardáři americkém nápadná dobročinnost a láska pro obecné blaho. Roku 1910 rozlétla se po všech novinách zpráva, že Rockefeller založil v Unii fond milosrdenství a že složil k lidumilnému tomu účelu půltřetího sta milionů korun. Podobně naloží prý s ostatním jměním.

Z říše petrolejového krále.

Na jednom konci New Yorku tyčí se řada babylonských věží k obloze. Zdá se, že to jest město pro sebe. V čelo jedné oblačné nestvůry vsazena jsou tři slova: „Standard Oil Company", což znamená česky: Vzorného oleje společnost. Jsme v residenci petrolejního krále Rockefellera. Bůh ví v kolikátém poschodí zasedá právě asi třicet mužů. Zasedací síň jest prostorná, ale velmi jednoduchá.

Puzen zvědavostí — vypravuje jistý zpravodaj — vstoupil jsem do sálu. Jeden pán mě vítá a představuje se mi: „Jsem William Rockefeller. Jménem svého bratra a jménem svým Vás upřímně vítám. Tu je sídlo naší vlády a zde přítomní pánové jsou jejími ministry. Zde

pan Archibald, president státní rady. „Těší mě," odvětil jsem a myslil jsem si v duchu: „Aha, bývalý nádeník prvních petrolejen a nyní boháč se čtyřiceti miliony." „Tu pan Libby, ministr vnějších záležitostí."

Potom jsme kráčeli o dvě poschodí výše k posnídávce. Byli jsme ve velkém sále, v němž při velikých stolech řada pánů rychle a tiše svačívá. Snídaně trvá právě přesně patnáct minut, neboť práce jest přísný vládce. A nyní mi pan Archibald vypráví zajímavé věci.

Den za dnem vyrobí závody Rockefellerovy od ranního úsvitu do slunce západu 400.000 sudů petroleje, sud po 160 litrech, tedy 64 miliony litrů petroleje denně. To je pouze jedna část naší provincie, vykládá svým klidným tónem pan Archibald. A pokračuje: Co činí průmysl i jednotlivce silným, jest nezávislost na komkoli. Moc naší petrolejní společnosti záleží právě v tom, že je i v každé maličkosti nezávislou. Miliony sudů, v nichž se rozváží po světě petrolej, jsou naším výrobkem. Slouží k tomu naše lesy v Karolině. Také si sami vyrábíme potřebnou smůlu. V Buffalu máme vagony k dopravě. V Oil Citty zhotovujeme konve, do nichž vyprázdňujeme sudy, vyrábíme lampy na petrolej, ba docela máme i sirky, které slouží k zapalování dehtu. V roce 1906 vyrobilo se 25 milionů sudů petroleje, 10 milionů sudů nafty, 10 milionů sudů oleje k mazání a několik tuctů milionů liber vosku a svíček. K výrobě a rozeslání těchto výrobků máme na tisíce a tisíce čerpadel a pramenů, a přes 20 velikých rafinerií, z nichž jediná v Bayonne zaměstnává přes 6000 dělníků. Máme 12.000 kilometrů velkých rozváděcích hlavních rour, jimiž protéká olej, a 25.000 kilometrů přípojek. Položeny podle sebe, obsáhly by třikrát zeměkouli. Ve Spojených státech máme 3326 nádražních a přístavních stanic a 9200 zvláštních vagonů, jimiž pouze petrolej se rozváží. Máme flotu 65 parníků, 19 veslovek a 105 velikých člunu, 29 vlečných a 6 parních lodí. Velíme armádě 70.000 mužů, tedy o 4000 mužů více nežli president Spojených států, který v čase míru komanduje pouze 66.000 vojínů a námořníků. Těmto 70.000 mužům vyplácíme denně 124.000 dolarů mzdy, tudíž přes 45 milionů dolarů ročně (222 mil. K).

Mezi tím pan Libby, ministr zahraničních záležitostí, vede návštěvníka k oknu. Slunce se chvěje nad vodami. Rukou ukazuje petrolejový ministr na přístaviště v New Jersey. „Vidíte Bayonne, náš přístav? Kotví tam parník. Před večerem opustí přístav, aby nastoupil cestu do Indie. Ráno na jeho místo nastoupí jiný a odpluje do Hamburku. Pozítří třetí, jehož cílem bude Australie. A tak den ke dni jeden za druhým přistává a odjíždí s 50.000 sudy petroleje. S automatickou přesností hodin pluje ročně 365 lodí do světa a rozvezou 4520 milionů litrů petroleje."

Mezitím, co pan Libby dále vykládá, ohlížíme se s vysokého patra po městě. Hukot a šum zaléhají až k nám. Rockefeller jest skutečně velmi bohatý suverén, představíme-li si, že všichni ti tam dole večer jak večer rozsvěcují své lampy a odvádějí mu svou daň. Myslím, že království tohoto muže jest mocnější nežli kterékoli jiné, neboť jemu se podařilo podmaniti si všecky národy a všecka plemena, a daň odvádí mu všecko lidstvo, jež noc jako noc rozsvěcuje ohně a světla.

Nejmohutnější zřídla petrolejová.

Petrolej prýští ze země na mnohých místech naší planety. Vydatná zřídla jsou v Karpatech a na Kavkaze, ale nejmohutnější zdroje má okolí Pittsburku ve státě Pensylvanském. Nikde jinde na světě není uloženo v hlubinách zemských tolik přírodních pokladů, jako v severovýchodních těch krajinách americké Unie. Proslulé uhlí koksové, petrolejová zřídla a přírodní svítiplyn pomohly učazené metropoli ke slávě, a jméno Pittsburk vyslovuje se na celé zeměkouli. Tak skvělou budoucnost nemohl před padesáti léty prorokovati Pittsburku nikdo.

V té době navštívil řečený kraj Carnegie a vydal se s několika přáteli k petrolejovému prameni, jenž vyvíral u statku zvaného Storey Farm. Od kamenného toho oleje vzala své jméno také blízká řeka Petrolejová a páchla na všech místech, poněvadž nafta tekla přímo do ní. Slyšme, co o tom sám Mr. Carnegie vypravuje:

Tehdy stálo v řece několik mělkých člunů, naplněných páchnivou kapalinou. Čekaly, až jen přibyde pomocí hráze více vody a vepluly potom s nákladem do řeky Alleghany. To byl začátek petrolejového obchodu.

Nám se zdálo, že by to místo mohlo míti dobrou budoucnost a proto jsme koupili farmu za 40.000 dolarů. Petrolej nevtékal již potom do řeky, ale do zvláštní nádržky. Vypočítali jsme, že nádržka má v sebe pojmouti asi jedno sto tisíc barelů. Za tisíc dní mohla býti celá nádržka plna, protože denně vytékalo ze země asi jedno sto barelů (každý barel asi 160 litrů). Ani nám ve snách nenapadlo, že by mohlo vytékati ze země petroleje více. Byli jsme spokojeni málem, ačkoli plná nádržka vyteklé nafty mohla míti cenu skoro 1 milion dolarů.

Ale brzy jsme se přesvědčili, že jest nádržka propustná. Mnoho petroleje ubývalo též vypařováním. Abychom udržovali nádržku plnou, pouštěli jsme do ní nové proudy petroleje a přicházeli jsme, jak nahlížíte, o několik set tisíc barelů. Všecky přišly na zmar, roztekly se po krajině, vsákly se zase do země nebo odtékaly do řeky.

Koupená farma stoupla v ceně. Za krátko odhadovali jsme svůj majetek na 5 milionů dolarů. Prodej petroleje byl úžasný, a naše akciová společnost vyplácela hotového zisku skoro milion dolarů za jediný rok. O akcie byla hotová rvačka a hodnota jejich stoupala na burse neustále. Považte jen, z původního kapitálu 40.000 dolarů najednou 1 milion dolarů úroků. Ale to jest případ výjimečný. Jindy a jinde ztratili jiní podnikatelé v petroleji mnoho set tisíc dolarů.

Několik málo desítiletí před letopočtem nynějším prodával se týž petrolej velmi draze. Lahev stála asi 2 dolary. Přírodní ta kapalina prodávala se jakožto znamenitý lék. Jednou říkalo se mu „veliký lék indiánský“, jindy „svrchovaný lék“ nebo „senecký olej“. Již tehdy sbírali páchnivou kapalinu rudoši tamějšího kraje s povrchu památné

řeky a léčili tajemným tím medikamentem své soukmenovce. Léku toho zkoušeli na sobě potom také běloši a platili za lahvičku, co jen Indiáni žádali. Ale divná věc! Teď může si každý koupiti lahev té mediciny za nějaký cent, ale nikdo si ho již k léčení nekupuje. Vidíme z toho, že tajemství léku zvýšuje jeho cenu a vzbuzuje v lidu všecku důvěru.

Před námi nebylo na jmenované farmě téměř ničeho, a roku 1885 dával kraj již 70.000 barelů petroleje za den. Té doby chovaly v sobě nádrže přes 38 milionů barelů, tedy takové množství, jež by stačilo uhraditi potřeby celého světa na několik let. A petrolej tekl neustále a přibývalo ho každým dnem více. K dopravě úžasného toho množství nafty bylo položeno tolik železných trub, že veškeré potrubí mělo již tehdy v délce téměř 10.000 kilometrů. Celkem vyvíral petrolej asi ze 20.000 pramenů a rozváděl se rourami do vzdálenosti asi 500 kilometrů až k samému moři.

Však také se již toho daru matky země do světa vyvezlo! Již roku 1877 poslalo se zákazníkům asi za 60 milionů dolarů petroleje. Za všecku dobu našeho obchodu až do 1. ledna 1884 utrženo za dobytý petrolej asi 630 milionů dolarů. Potom mohli jsme již říci, že by petrolejová zřídla západní Pensylvanie mohla svým výnosem zaplatiti celý národní dluh a ještě nebudou proto vyčerpána.

Největší plynárna naší zeměkoule.

Nový svět Kolumbův jest pln přírodních divů a zázraků. Matka země má tam svou vlastní plynárnu a nabízela plyn lidstvu darmo, ale nikdo se nehlásil. Uhlovodíkový plyn řinul se z hlubin zemských na mnohých místech. Stačilo jen, aby jej někdo chytal, rozváděl železnými rourami do továren a zapálil. Mohl tak míti světlo i teplo zároveň. Ale nikdo se k tomu neměl, a svítiplyn prchal z podsvětí k povrchu zemskému nadále, prorážel půdu, procházel vodami řek a říček nad hladinu a rozptyloval se v ovzduší nazdařbůh.

Dějištěm takového přírodního zjevu jest zase Pensylvanie. Šťastná země! Poklad vedle pokladu! Obyvatelé okolí Pittsburku neměli dosti na ohromném bohatství přírodního oleje a uhlí a dostali v úděl od matky země ještě přírodní uhlovodík ke svícení. Teď snad už více nechtějí.

Bylo to asi osmdesát kilometrů na severovýchod od řečeného emporia průmyslového, co tam vystupovaly z bažin a močálů bubliny hořlavého plynu. Již je tomu dávno, ale farmáři všimli si toho teprve asi před čtyřicíti nebo padesáti léty, chytali plyn a vyvařovali nad jeho plamenem cukr z javorové šťávy.

Zvláště stala se tam památnou osada, zvaná Murraysville. V řečišti tamějšího potoka vyvíralo plynu nejvíce, a podnikatelé se domýšleli, že budou na blízku jistě prameny petrolejové. I spojilo se

jich hned několik, aby se o zdrojích přesvědčili vrtáním. Vrtali hluboko, několik set metrů, ale petrolej se neukazoval. Kapitál docházel a kutací činnost byla zastavena.

Po sedmi létech rozhodla se jiná společnost, že bude vrtati ještě hlouběji a pokračovala v práci. Ale jednoho dne vyletěly všecky vrtací stroje do výše a roztříštily se na kusy za ohromného výbuchu. Téže chvíle vyřítil se sykotem z hlubin zemských plyn v takové mohutnosti a síle, že hukot jeho slyšeli lidé až v osadě Monneville, vzdálené asi dvě hodiny cesty. Zdálo se, jakoby tam byl otevřen parní ventil podzemní mašiny. Uvězněná síla našla konečně východiště, a západní Pensylvanie měla o neocenitelný poklad více. Když pak byly vloženy do plynového zdroje čtyři roury, každá v průměru asi pět centimetrů, a plyn v nich obsažený se zapálil, vydával plamen tolik světla, že celý kraj tonul v jednom moři jasu a barevné záře. Plyn vytékal ze země a hořel zbytečně po několik let. Co jmění se tak promrhalo! Čekalo se na kapitalistu, jenž by měl do podniku asi 200.000 dolarů a založil plynovody do vzdálených továren a závodů.

Všudybyl pan Carnegie nelenil a navštívil jmenovaný kraj plynový asi před třicíti léty. Poslechněte, co o tom sám vypravuje:

Viděl jsem v tom kraji devět zřídel, která vydávala podivuhodné proudy plynové a ze všech řítil se plyn ohromnou rychlostí. Báječný byl pohled na železnou rouru, vloženou do jednoho vyvrtaného otvoru. Trouba ta vyčnívala ze země několik metrů vysoko a hučela dravým proudem tajemné vzdušiny. Vzdušina ta byl plyn hořlavý a chytil, jakmile se zapálil. Ale pro samou rychlost nechytil plyn hned na konci roury, nýbrž teprve asi dva metry nad jejím ústím. Člověk se domnívá, že vidí před sebou ohnivého ďábla, divoce tančícího mezi nebem a zemí. Vítr, jenž naráží do plamene, vykouzluje před vašima očima tak podivné tvary, jakoby se domnělá obluda všelijak kroutila a svíjela.

Čtyři potrubí odvádějí tam již hořlavý plyn do Pittsburku. Pátý plynovod jde do našich oceláren, vzdálených od zřídla asi 16 kilometrů. Jiné potrubí o světlosti asi 25 centimetrů právě se klade.

Náklad na položení železného potrubí jest nyní dost nízký. Jedna anglická míle, což jest více než půldruhého kilometru, stojí asi 7500 dolarů. Celé potrubí až do Pittsburku vypočtěno jest na 135.000 dolarů.

Největší známý zdroj vydává asi 30 milionů krychlových stop svítiplynu za jediný den čili přibližně asi milion krychlových metrů.

O tajemném území plynovém pronášejí se rozličné domněnky, ale nejrozumnější jest ta, kterou pronesl jistý náš universitní profesor. On tvrdí, že řečený plyn vypařuje se z petroleje a z ohromných vrstev petrolejonosných, hluboko pod zemí uložených.

Z podniknutých výzkumů vychází na jevo, že má Pensylvanie několik okrsků petrojejových. Na některých místech kladou se potrubí pod zemí, na jiných na dně řeky nebo nad zemí.

Když jsem se za své návštěvy zastavil u jedné farmy, spočinul můj zrak na nápisu, jenž zněl: Veřejný výprodej. Podepsaný hodlá

se vystěhovati do Australie a proto všecko prodá veřejnou dražbou dne 25. září ve svém obydlí na farmě, známé jakožto statek paní Carlisleové, položené při silnici, vedoucí z Hickory do Washingtonu. Prodej začne přesně o jedné hodině. William Tiplady.

Litoval jsem toho muže. Co mohl v tom kraji vydělati peněz! Jaký úspěch mohl míti z území své farmy, kterou právě prodával! A přece opustil poklady v zemi utajené a odstěhoval se k protinožcům, aby tam skončil poslední dny svého života.

Lidé se tážou: Jak dlouho asi vydrží mohutné ty zásoby plynové?

Moji přátelé ujišťují mne, že nebude to území vyčerpáno ani za dvacet let, neboť podobá se pravdě, že budou objeveny ještě další zdroje plynové. Ale spekulanti se domýšlejí, že by již bylo na čase, aby učinili již nyní totéž, co učinili nedávno s petrolejem, kdy skupovali všecky zásoby nafty, aby ji mohli prodávati, zač by chtěli.

Stejně tomu bude podle všeho s přírodním plynem.

Hořlavý ten plyn má mnoho předností. V průmyslu sklářském váží si ho mnohem více než uhlí, protože za použití plynu vyrábí se zboží lepší jakosti a také se snáze pracuje.

Také v průmyslu železářském zlepšují se plynem jakosti výrobků. V našich dílnách ocelářských nepoužili jsme již déle než rok ani jediné tuny uhlí. Dříve pracovalo v kotelně devadesát topičů a spotřebovalo se 400 tun uhlí denně. Dnes obsluhuje všecky kotly jediný člověk. Po špinavém topivě není teď ani památky, a komíny nevydávají žádného dýmu. Ušetřili jsme tak mnoho lidí, mnoho práce, mnoho peněz. Lučebné rozbory tajemného plynu pocházejí od našeho hlavního chemika pana Forda. On prozkoumal vzorky plynu, jež vycházely právě z ústí naší hlavní roury vedoucí do závodu, kde vyrábíme ocelové kolejnice. V přírodním tom plynu uhlovodíkovém byl zjištěn v největším množství plyn bahenní, potom dusík, vodík, kyslík a kysličník uhličitý.

Milionář John Pierpont Morgan.

V měsíci červnu roku 1908 hostila Vídeň vzácného návštěvníka. Přijel tam arcikníže amerických milionářů John Pierpont Morgan. Přijel takořka přímo z Ameriky, aby se ohlížel v residenci nad modrým Dunajem po uměleckých památkách. Zároveň přinášel s sebou tobolku plnou milionů, ne sice na hotovosti, ale v bankovních poukázkách. Úmysl jeho byl, aby skupoval vše, co by se mu hodilo a odvezl do svých paláců a zámku za moře.

Bylo málo lidí, kterým se poštěstilo spatřiti tvář bohatého sedmdesátníka, ještě nejspíše několik hostí z hotelu, v němž bydlil, a potom vrátný, číšníci a vídeňský průvodce.

Mr. Morgan přijel do Vídně na zapřenou. Doma za mořem setřásl se sebe starosti obchodní a chtěl se odati na několik neděl výhradně svým libůstkám. Ráno vyjížděl do Prateru, aby pookřál na čerstvějším povětří, dopoledne prohlížel umělecká musea, odpoledne procházel se v rozkošných zahradách Rothschildových a večer bavil se italskou operou.

Jakmile vyčenichali Morgana novinářští zpravodajové, pospíchali za ním a vyzvídali, na kom jen co mohli. Druhý den četla již celá Vídeň, jaký host se v ní ubytoval.

Novináři chěli vyzvěděti, kolik má pan Morgan peněz. Věděli, že jest mnoho lidí na světě, kteří koří se v prachu před osobami jen proto, že jsou bohatí. Kolikonásobný milionář pan Morgan jest, novináři přímo neřekli, ale pravili, že americký Kroesus může vydati po každém kýchnutí i 10.000 dolarů, aniž by poznal úbytek na svém jmění. Při tom dodali, že pan Morgan může kýchati za hodinu třebas desetkrát. Noviny také psaly, že Morgana zná celá Amerika, a že je tedy populární. Postavil prý velikolepou nemocnici, zakoupil obraz od proslulého malíře Van Dyka (Dajka), obnovil velikým nákladem katedrálu, získal si uznání samého presidenta Roosevelta a hostil na svém dvoře nejslavnějšího tenora a zaplatil mu za několik písní sumu královskou. Dále četlo se v listech, že Morgan jest majetníkem plného tuctu železnic a velikého loďstva, že jediným jeho slovem může odejíti na tisíce lidí z práce a jsou bez chleba, a že armáda dělníků může se strachovati, zakaboní-li jejich pán svou tvář. Je prý to pán mocný, před nímž by se mohl třásti celý kraj, pán neodvislý, na němž však závisí tisíce úředníků a služebníků. Jeho trůn mohl by býti z ryzího zlata a těžší nežli všecky trůny císařů a králů.

Jen jedno nelíbilo se vídeňským novinářům: Pan Morgan necídil za sve mladosti obuv, nezametal ulice, neštípal dříví, neroznášel časopisy, nepásl dobytek a nepovznesl se na boháče zabíjením vepřů a hovězího dobytka. Mr. John Morgan studoval jako řádný student, osvojil si potřebné vědomosti každého vzdělance, stal se bankéřem, spekuloval cizími penězi, stál v čele podnikatelské společnosti, kupoval zbědované železnice za laciný peníz, pomáhal drahám chytrými nápady na nohy, až vynášely co nejvíce, měl vydatné účastenství v ocelářském trustu, nezameškal nikdy kartelovati dopravu zboží na vodě a stal se milionářem.

Pan Morgan žije střídmě a rozumně. Není lakotný, ale nenadýmá se svým bohatstvím a zavrhuje rozmařilost, v jaké libuje si velmožný Vanderbilt nebo výstřední Gould. Také nepokládá za žadnou čest, promluví-li s ním nějaká korunovaná hlava, a ucházi-li se nějaký hrabě, kníže nebo markýz o ruku některé dámy z jeho rodiny. V takovém případě upokojuje Mr. Morgan nápady vdavek chtivých slečen způsobem zcela zvláštním: koupí každé několik tisíc mil železnic a zažehnává choutky po nerovném manželství navždy. Pan Morgan netouží po žádném chlubném jméně, v jeho očích není žádný schudlý a zahálčivý šlechtic pánem. Takové ctižádosti Morgan nezná.

Spíše ho blaží, vyhraje-li jeho jachta, nebo dostane-li jeho čistokrevný pes první cenu.

Pan Morgan jest největším a nejbohatším sběratelem přítomné doby. V jeho velkolepém mramorovém paláci, jenž jest ozdobou newyorské ulice, zvané Madison, jsou uloženy jeho drahocenné sbírky obrazů, majoliky, porculánu, emajlu a skla. Ale nejdrahocennější a pro vzdělanost lidskou nejcennější jest jeho knihovna. Bibliotéka tato, svého druhu jediná a vůbec největší ze všech knihoven soukromých, co do uspořádání a bohatství zůstává pozadu pouze za dvěma světovými knihovnami: za knihovnou Britského musea v Londýně a za Národní bibliotekou v Paříži. Za to však má některé vzácné jednotlivosti, jichž nemohla získati ani jedna, ani druhá, a to pro přílišnou drahotu. V knihovně Morganově jsou kolekce knih všech věkův a všech národů. Ohromné jest též oddělení rukopisné.

Dopisovatel londýnského denníku „Times" napsal o knihovně a jejím obsahu rozsáhlý a vysoce poučný článek. Vypravuje, že Pierpont Morgan zakládaje knihovnu měl v hlavních městech evropských množství zkušených prostředníků, kteří skupovali pro něho vše vzácné, co bylo lze uloviti. Tak podařilo se mu získati v Řecku rukopisy proslulého básníka anglického Byrona, po nichž se v Londýně již dávno páslo. Pátrání po stopách rukopisů a uzavírání smluv spojené s jejich získáním trvala plná dvě léta. K největším vzácnostem náleží také řecké vydání bájek od nejslavnějšího bájkaře Esopa z IX. století, syrská bible z r. 750, evangelium, které papež Lev X. daroval Jindřichu VIII., ve vazbě, navržené věhlasným malířem Holbeinem. Kniha tato tištěna jest na papíře purpurové barvy, jehož tajemná výroba jest zapomenuta. Oddělení biblí v Morganově bibliotece vůbec jest velmi bohaté a svého druhu jediné.

Nejnověji zakoupil Morgan v Berlíně nejslavnější sbírku hodin a zaplatil za ni věhlasnému majiteli panu Karlu Marfelsovi skoro 2 miliony korun.

Sběratelská vášeň milionářská tohoto druhu má pro studium lidské vzdělanosti veliký význam a zasluhuje uznání všech učenců a odborníků, avšak dopisovatel řečeného časopisu vidí přece jen nebezpečí, že za několik desítiletí dostanou se takovýmto postupem všechny drahocenné exempláře knižní (kromě těch, které jsou ve veřejných museích a palácích evropských) za moře a stanou se ve sbírkách amerických miliardářů dostupny pouze velmi úzkému hloučku badatelů.

Rozpočet amerického milionáře.

Život, jaký vedou mnohé rodiny amerických milionářů, chápe obyčejný pozemšťan jenom stěží. Výdaje spojené s přepychem některé takové domácnosti dosahují úžasné výše a překonávají zhusta rozpočet královských dvorů. Již pouhý pohled na palác a jeho vnitřní zařízení mluví k divákovi, co tam musilo býti uloženo milionů, měli-li umělci

vyhověti všem choutkám velmožného panstva. Ale po slavných předcích pátrali byste v obrazárně zámořského miliardáře marně. I v těch nejnádhernějších salónech procházívají se majetníci obyčejně původu zcela všedního jako my a duševně snad i nízkého. Snad to jsou bývalí obchodníci dobytkem, nebo potomci železničních podnikatelů, někdejší rejdaři, nedávní továrníci obuvničtí, mašináři, agenti cukerní, petrolejníci, uhlíři, rudaři, koksaři a majitelé zlatých dolů a ocelářských závodů. Nejeden ten velmož nepovznesl se v ušlechtilosti ducha a mysli ani o píď, ale neslýchané bohatství učinilo ho všemocným vládcem A v paláci kdysi plebejského kramáře a cídiče bot dávají si dostaveníčko i hlavy korunované a pokládají si za čest zváti ho na svou jachtu, a knížata vyhledávají jeho přízně, aby se mohli ucházeti v peněžní tísni o ruku milionářovy dcery. Malíři a sochaři jmen nejzvučnějších pomáhají zvyšovati lesk a slávu velmožovy domácnosti, a steré ruce předních umělců proměňují prostorné dvorany v pohádkové sídlo. Co mohlo se vyvážiti zlatem ve staré Evropě, bylo získáno a sneseno do mramorových a onyxových paláců a síní. Ozdobníci konali za tím účelem zvláštní cesty studijní, jen aby zámek podobal se zátiší jako vyčarovanému. Na ceně kupované vázy, antické sochy, proslulého gobelénu, obdivovaných obrazů, stříbrných a zlatých příborů nezáleželo. Do konír en kupovali se běhouni proslavení na všech světových závodištích, a pro zábavné cesty zámořské budovaly se jachty s báječným zařízením. Morgan, Bennett, Astor a jiní vydali za své jachty miliony. Také menší lodi jejich pohlcují náklady statisícové. Ne méně vydává mnohý milionář americký za automobily. Má-li Alfred Vanderbilt na svém zátiší v New Portu hřebčinec o stu drahocenných koních a vedle toho šest automobilů, může říci John Astor o sobě, že měl jednou dokonce sedmnáct auto ve své garáži.

Mnoho peněz vydává se za vydržování ořů jezdeckých. Dcery amerických milionářů jsou známy jako výborné jezdkyně a umějí říditi obratně také celé čtyřspřežení.

Hostiny, pořádané v rodinách amerických boháčů zase jenom pro boháče, oplývají výběrem lahůdek a drahých nápojů. A sto, dvě stě hostí již něco spotřebují. Na jednoho hosta počítá se průměrně 10 dolarů (50 K). V sumu tu nejsou zahrnuty doutníky, drahá vína a likéry.

S hostinami souvisívají koncerty nejpřednějších a také nejdražších koncertistů, houslistů, pianistů, pěvců a pěvkyň. Tanec a po tanci nová hostina zakončují domácí zábavu. Ta stála jistě několik tisíc korun. Co se vydalo za květiny, elektrické osvětlení celého parku a za skvostné drobnůstky ze zlata a drahého kamení (jako upomínka hostům), spadá do jiné rubriky rozpočtové. Objedná-li pak snad ještě hostitel celý divadelní personál z New Yorku, aby pobavil hosty na jevišti, postaveném pro ten den ve vzdálených lázních newportských, stoupne výdaj opět o několik tisíc korun.

Toho všeho umějí si američtí novináři všimnouti a podávají snad se svolením milionáře samého všecky položky, jak byly v rozpočtu samého domácího pána uvedeny, na veřejnost. Takovou zajímavou zprávu

přinesl nedávno jistý měsíčník newyorský a poskytl nám příležitost, abychom mohli také nahlédnouti do domácnosti milionáře amerického a srovnati zároveň mzdy naše se mzdou služebnictva tamějšího.

V rozpočtu takovém uvádí spisovatel Hesse-Wartegg tyto položky:

První kuchmistr povolaný z Paříže . . .	5000	dolarů ročně
Druhý kuchmistr z Paříže	1200	,, ,,
Tajemník domácí paní	3000	,, ,,
Domácí učitel	2000	,, ,,
Guvernantka	2000	,, ,,
Hospodyně	1000	,, ,,
Dvě chůvy	1000	,, ,,
Pět služek	1200	,, ,,
První kočí	1200	,, ,,
Druhý a třetí kočí	1200	,, ,,
Šofér pro autobus	1000	,, ,,
První komorník	900	,, ,,
Druhý komorník	600	,, ,,
Zahradník	1000	,, ,,
Čtyři pomocníci	2500	,, ,,

Položky tyto vztahují se k domácnostem, kde žije se klidně. Dům Astorův nebo Vanderbiltův platí ročně služebnictvu alespoň dvakrát tolik. Vrchní kuchař Josef dostává od Vanderbilta ročně asi 14.000 dolarů (70.000 korun), tedy více než naši ministři.

Veškeré vydání milionáře amerického obsahuje asi tyto průměrné položky ročního rozpočtu:

Výdaje za kuchyni a domácnost, mzda dvacítipěti sluhů	30.000	dolarů
Plesy, hostiny, slavnosti, květiny, dárky . . .	50.000	,,
Vydržování parní jachty	50.000	,,
Vydržování hřebčince, vozů, sluhů	40.000	,,
Zahrady, skleníky, parky, služebnictvo . . .	20.000	,,
Oděv pro dámy, pány a děti	20.000	,,
Vydání jednotlivých členů	50.000	,,
Automobily	10.000	,,
Salonní vůz železniční, hotely	10.000	,,
Vydání na zábavných cestách	20.000	,,
Celkem	300.000	,,

V čísla ta nejsou pojata vydání, věnovaná k dobročinným účelům, honoráře lékařům a j.

Chtěla-li by hlava rodiny, aby se dámy v rodinných zábavách uskrovňovaly, narazila by na odpor paní domácí a na odpor všech dcer a synů. V takových rozpacích pomáhá si šéf domu tím, že pod-

niká dalekou cestu za moře a žije v Evropě mnohem laciněji. Některý odhodlává se i k tomu, že pronajímá novopečenému milionáři svou vilu v lázeňském městě Newportu. Nějakého majitele uhelen, rudných bání a strojních závodů z dalekého západu amerického najde vždycky a dostává za sezonu dvacet až šedesát tisíc korun nájemného. Suma ta ostává pořád ještě menší, nežli by platil vypínavý milionář v přepychovém paláci nowyorském.

Praví milionáři nepřenechávají svých soukromých zámků nikomu a zůstavují v nich většinou služebnictvo, ubírají-li se na dlouhou dobu do světa. Potom mají lokajové pré a hrají si v palácích a zámcích na veliké pány.

Americké milionářky.

Mezi milionáři rodu ženského známa jsou v Americe zvláště jména: Mistress Hetty Green, Miss Hellen Sage (čti: Sédž), Mrs. Stanford, Mrs. Annie Weightman Walker, Mrs. Russel Gould.

Slovo Mistress čte se: Misis, píše se zkráceně Mrs. a znamená paní. Slovo Miss znamená slečnu. Pánové kladou zase před své jméno zkratku Mr., t. j. Mister (pán).

Paní Hetty Greenová (čti: Hety Grýnová) má pověst ženy podivínské. Zajímavé novinky proskočily o ní na veřejnost, když nedávno opustila svůj chudičký byt na předměstí New Yorku a ubytovala se s dcerou v hotelu, vystrojeném s neobyčejnou nádherou jenom pro rodiny milionářů. Ale nový život v mramorovém paláci, vyzdobeném nejpřednějšími výtvory uměleckými, znechutil se mamonářské ženě velmi brzy, a mnohonásobná milionářka odstěhovala se zase do najatých pokojů v Hobokenu, kde bude bydliti nepochybně až do smrti.

Paní Greenová nemohla přivyknouti lesku a nádheře, nudila se mezi zpanštělými sousedy dlouhou chvílí a zahálkou a proto nasadila si ve své staré světnici zase své brejle na nos a šije u okna pilně bílé prádlo a plete vlněné nátepničky a punčochy, v čem s ní závodila do nedávna její dcera, mladistvá Sylvia. V tom svém zátiší žije Mrs. Green zcela spokojeně a klidně. Jen chvílemi vyruší ji ze šití snad telefon. Nepochybně že bude rozmlouvati se svým plnomocníkem, jenž zastupuje svou představenou ve všech záležitostech, týkajících se zlatých bání. Paní Greenová nenaslouchá dlouho a také se dlouho nerozpakuje rozhodnouti, co její zástupce navrhuje. Rozkaz její týká se snad sumy peněz jdoucí do milionů, ale milionářka neotálí a rozhoduje o záležitosti pouhým slovíčkem „ano“, „ne“. Hned potom opouští rázná Američanka telefon, přijímá čisté prádlo od pradleny a smlouvá se o půl dolaru, vytýkajíc jí, že pere příliš draze a že musí příště sleviti.

Domácí pradlena vypravuje o své zákaznici podivné věci. Paní Hetty Greenová navrhovala, že není třeba práti celou spodničku a že

stačí, vypere-li se pouze dolení část, jež jest skutečně špinavá. Rozumí se, že spořivá paní Greenová chtěla pak platiti za tuto práci jen polovičku.

Také řezník paní Greenové prozradil lecos o milionářce držgrešli. Pravil, že má přísný rozkaz posílati do domu paní Greenové maso ne dražší než 12 centů za libru.

Paní Greenová drží se každého dolaru houževnatě a vydává peníze nerada. Kde jen může, smlouvá. Smlouvala, i když najímala zvláštní vlak pro sebe. Bylo to ve Filadelfii. Tehdy dočetla se z bursovní listiny, že kursy jistých hodnot klesají a že by koupí laciných papírů mohla vydělati hodně peněz. Ale aby koupě se uzavřela, bylo nutno odejeti do New Yorku. Paní Greenová přiběhla tedy celá uřícená na nádraží a tázala se, co se platí za zvláštní vlak. Nádražní představený chtěl dáti paní Greenové parní stroj s jedním vozem za tolik a tolik dolarů. Než žádaný doplatek zdál se býti milionářce příliš vysoký a proto žádala paní Greenová, aby úředník slevil. Ale úředník sleviti nemohl, neboť se řídil předpisem železničním. Také paní Greenová nechtěla svoliti a konečně navrhla: „Dobrá, ale odepněte vagon. Pojedu na samotné lokomotivě a snížíte mi účet o pět dolarů." A za chvíli odjížděla milionářka do Filadelfie na samotné lokomotivě.

Paní Greenová skrblí vždycky a u každého. Zle pochodil by i její jediný syn, kdyby více vydal, nežli by se zdálo matince. Jednou byl skutečně synek tak lehkomyslný, že utratil hezkou sumu peněz. Ukončil právě studie a chtěl je oslaviti. Ale oslava přišla synovi draze. Za trest musil jíti do Texasu a býti ve službách tamější železnice. Matka se 200 miliony korun jmění poslala syna do „vyhnanství". Syn tam jezdí v ekvipáži nebo automobilu, paní matinka v obyčejném pouličním omnibuse. Příklady toho druhu najdou se i v našich „předních" rodinách českých.

Život paní Greenové probíhal již za její mladosti jako život v amerických románech. Když před čtyřiceti léty provdala se veselá Hetty za amerického konsula Eduarda Greena z Manily, byla sice již bohatou dámou, ale neměla ani třicátý díl dnešního jmění svého. Ale po smrti otcově zdědila 17 milionů a brzy potom opět 3 miliony po své tetě. O toto dědictví vedl se dlouhý spor. V jedné závěti odkazovala zesnulá teta všecko jmění dobročinným účelům. Ale paní Hetty Greenová měla v rukou druhou závěť z doby pozdější, a soud rozhodl, že má nastoupiti dědictví ona. Mezi tím stala se z paní Greenové obchodnice a spekulantka od paty a jmění její rostlo vůčihledě.

Avšak čím více peněz paní Greenové přibývalo, tím více milionářka spořila a skrblila. Její muž marně se snažil, aby z ní učinil paní slušnější. Styděl se, že jeho žena ponižuje ho neslýchanou lakotou a skrblením. Paní Greenová vládla však svým vlastním jměním na vlastní vrub a výtek svého manžela nedbala.

Jednou si paní Greenová usmyslila, že prodá koně a kočár, ale bylo jí líto vydati peníze za sprostředkování. Proto obstarala prodej sama. Dala zapřáhnouti a jela na trh. Na povoz kázala upevniti veliký plakát s nápisem: „Na prodej" a čekala na kupce.

Nad počínáním takovým rozhněval se pan Green velice a pravil ženě, že ji dá do blázince. Ale paní Greenová odvětila: „Uvidíme, kdo z nás jest větší blázen."

O několik měsíců později ztratil Mr. Green na burse všecko své jmění, kdežto paní Greenová svůj majetek zdvojnásobila.

Před několika léty zemřel pan Green ve skrovných poměrech. Také vdova po něm žije skrovně jako nájemnice, ale vládne mnoha miliony. Je prý to nejbohatší žena v celé Americe.

Pravým opakem skrblivé paní Greenové jsou paní Sageová a slečna Gouldová. Paní Sageová zdědila skoro 400 milionů korun po svém muži, bankéři v New Yorku. Bohatý peněžník rozhojňoval kapitály a sloužil mamonu dnem i nocí, aniž sobě více přával nežli poslední jeho úředník. O dobrých skutcích jeho životopis nevypravuje. Na štěstí přešly miliony v ruce ženy s ušlechtilým srdcem, a ze zděděného bohatství raduje se celá společnost lidská. Šlechetná dobrodějka nestačí, aby sama přijímala všecky žádosti o rozličné podpory na stavbu nemocnic, škol, knihoven, a proto vydržuje sbor úředníků a rádců, kteří žádosti zkoumají, o nutné potřebě lidumilných ústavů se přesvědčují a návrhy paní Sageové předkládají k rozhodnutí.

Také slečna Gouldová z New Yorku vynakládá po vykonaných studiích právnických zděděné miliony na zvelebení lidumilenství a zůstavuje po sobě památku obětavé ženy na věčné časy. Jmění její páčilo se na 70 milionů korun.

Trvale zapsala se do paměti university v Palo Altu v Kalifornii paní Stanfordová, vdova po Lelandu Stanfordovi. Muž ten byl advokátem, ale později zařídil si se svými bratry obchod a zabýval se myšlenkou, jak by založil na příč severní Ameriky železnici, která by spojovala Tichý oceán s mořem Atlantickým. To se mu podařilo a roku 1869 byla první pacifická dráha provedena. V čele podniku stál bývalý advokát a získal mnoho jmění. Když pak mu zemřel jediný jeho syn, odkázal Leland Stanford 30 milionů dolarů (t. j. 150 milionů korun) na založení nové vysoké školy, jež má po zesnulém jméno.

Také ovdovělá paní Stanfordová odkázala po své smrti všecky své miliony řečenému ústavu a učinila z university nejbohatší školu na světě.

Jmění paní Walkrové odhaduje se na 400 milionů korun.

Na konec mohu však uvésti příklad, jak naproti tomu vedou některé ženy milionářů život rozmařilý. Paní Gouldová, někdejší choť newyorského velmože, chtějíc žíti od svého muže odloučeně, předložila soudu výkaz svých potřeb a žádala za roční důchod sumou 750.000 korun. Dle podrobných položek vyšlo na jevo, že by potom vydávala měsíčně na činži 2500 korun, za nábytek půjčovaný z předních závodů do salonů měsíčně 2500 korun, za uhlí, plyn, elektrické osvětlení a telefon měsíčně 500 korun, za prádlo, záclony, koberce, stříbro, sklo a pod. měsíčně 3500 korun, lokaji měsíčně 375 korun, kuchařce 375 korun, komorné, služebné, posluhovačce v kuchyni měsíčně 500 korun, řezníkovi, pekaři a cukráři měsíčně 5000 korun, za různé opravy v domě 175 korun, za obsluhu čtyř koní měsíčně 100 korun, za auto-

mobil měsíčně 5000 korun, za oblek návštěvní měsíčně 15.000 korun, lékaři a zubnímu technikovi 2500 korun, za masáži měsíčně 280 korun, za knihy a hudebniny měsíčně 500 korun, za divadlo 250 korun. Sumy ty zdají se býti každému ohromné, zvláště vydání za šaty, ale paní Gouldová tvrdí, že potřeba za oděv není přehnaná, protože prý se nemůže objeviti na ulici v obleku lacinějším nežli za 2400 dolarů, t. j. za 12.000 korun. Také ostatní položky měsíční obsahují prý skutečně to nejnutnější, čeho jest paní Gouldové nezbytně třeba.

Milionář Gould vzal položky své drahé polovičky chladně na vědomí a projevil ochotu zapravovati žádaný důchod v pravý čas, jen když bude míti nadále pokoj od vrtošivé paní Gouldové. Tak alespoň psaly svého času americké noviny.

Mořské lázně amerických milionářů.

Panstvo evropské vyhledává mořské lázně na francouzském jihu v Biarici, v normanském Trouvillu, v belgickém Ostende a Blankenbergách, v nizozemských Scheveningách, v anglickém Brightoně a na březích ostrova Wightu nebo v německém Norderneji, a američtí velmoži užívají radostí života v milionářských lázních, jejichž jméno Newport (vyslov: Ňúport).

Urozená společnost velebeného Albionu dává přednost půvabnému ostrovu Wightu (Uajtu) s věčně zelenavými vavříny a stromovitými fuchsiemi, vyvolenci milionů a miliard tam daleko za mořem Atlantickým dávají si dostaveníčko nedaleko New Yorku na ostrově zvaném Rhode Island (čti: Ród Ajlend). V indiánštině zove se Aquidnec (vyslov: Akvidnek), t. j. Ostrov míru.

Kdybychom chtěli posuzovati mořské lázně podle počtu boháčů, kteří se ke vlahým vodám jejich sjíždějí, jistě bychom přiznali, že mořské lázně newportské překonávají nejskvělejší lázeňská místa nejen v Evropě, ale v celém světě vůbec.

Řečený ostrov a báječné lázně na jižním jeho pobřeží znají všickni králové zlatí, oceloví, železní, petrolejoví, uhelní, železniční a cukerní. Chuďas o Newportu neví, neřku-li aby si do těch lázní zajel. Nenašel by tam pro sebe snad ani místa. Newport založili pouze milionáři a upravili mořské lázně zase pouze pro milionáře. Obyčejný člověk má dosti na tom, zví-li, že Newport neleží daleko od New Yorku a že je tam jen několik hodin jízdy.

Sjedou-li se američtí Kroesové na jmenovaném ostrově, stává se neveliký ten kousek pevniny pojednou nejvýnosnějším dolem zlatým. Miliony peněz se tam přinášejí, miliony peněz se tam v sesoně vydávají.

Co by také miliardáři američtí se svým bohatstvím dělali? Vždyť má každý několik milionů ročního důchodu pouze z kapitálu již nastřádaného a vedle toho ještě několik milionů, které mu vynášejí různé

závody a podniky. Jmění roste závratně zvláště u těch, kteří nevzali si na sklonku života za úkol sloužiti lidumilenství a osvětě. O takových skrblících dovídá se snad veřejnost jenom, že jeden odnesl si sám a sám velký kufřík do hotelu, jen aby neplatil ničeho veřejnému posluhovi, a že druhý velmož chtěl odměniti nosiče za těžkou práci pouze několika haléři.

Ale i ti, kteří věnovali ze své miliardy jeden nebo dva miliony dolarů na stavbu nemocnice, neprokázali se býti většími mecenáši, nežli my, kteří jsme dali na dobrý účel pětikorunu.

Newport vypadá zcela jinak nežli mořské lázně evropské.

V Ostende překvapuje diváka řada skvělých budov pobřežních s úžasnou vyhlídkou na modravou pláň vodní a na vířivý život v šumných vlnách písečné pláže. Po frontě vysokých domů ohlíželi bychom se v Newportu marně. A přece jsou všecky paláce, zámky a nádherné letohrádky newportské jedna krása a jedna pohádka. Sotva bychom tušili, jaké umělecké výtvory ukrývají se v kyprých parcích a sadech, vykouzlených z květin všech rajských krajů a vykrášlených křovisky všech zeměpásů.

A jak nápadně málo je tam hotelů! Na prstech by je člověk spočítal. A ještě jsou tak ukryty před zrakem cizincovým, jen aby k nim obyčejný chodec s hubeným měšcem nemohl najíti cesty. Vždyť i ony jsou jenom pro lidi zámožné.

Domýšlíte se snad, že báchorkovitý hotel Oceán (vyslov: Ošn) nebo Clifton (vyslov: Kliftn, t. j. Úskalí) leží u samého moře. Ale mýlili byste se. Oba jsou hodně daleko od plouhavých vln Atlantiku a obklopeny rozkošnou florou a košatým stromovím.

Boháči usazovali se na ostrově již před dvacíti léty a budovali na jižním břehu zámek za zámkem, palác za palácem, hrad za hradem. Za několik let byl břeh samé letní sídlo, takže dvacitikilometrová délka již nestačovala. Teprve potom vznikaly nové stavby uvnitř ostrova.

Ke každému letohrádku jižního pobřeží vede od moře širá pláň svěžího pažitu, znenáhla se zvlňuje a zvyšuje a zakončuje bělostným palácem, zastinovaným zhusta korunami mohutných stromů.

Romantické žleby, úvaly a rokle dělí občas pozemek od pozemku, majetek od majetku a střídají se s pobřežními bradly a skalisky jako nekonečný park a květnice. Malé gloriety a pavilony a dřevěné chýše u moře postavené prozrazují vlastní koupelny a lázně jednotlivých milionářů. Pěkné cesty a cestičky vedou k nim od mramorových paláců různými směry a vinou se jako jasné pruhy brčálovitým pažitem, stále přistřihovaným.

Jsou-li již evropské paláce a hrady pohádka, jsou příbytky milionářů kouzelné báje. Jeden letohrádek hezčí než druhý, a řadí se jich k sobě několik set. Slohy různých národů svorně se tam spojují, a nejpřednější architekti přenesli k americkým břehům vzory hradů staroanglických, paláců francouzských, zámků španělských, alkázarů maurských a letohrádků švýcarských a obestřeli zdiva cimbuří a věží pnivým břečťanem a loubincem. Svěží vzduch mořský vane stále do ote-

vřených salonů, a modré nebe klene se nad rajským krajem ostrovním po celé léto.

Vnímavá duše poetova a umělcova rozplývala by se tam v rozkoších bujné přírody, ale majitel ostrovního zámku procházívá se pohádkovým sadem svého nádherného sídla snad jen s myslí chladnou a se srdcem studeným, prázdným všeho vznětu pro kouzla a krásu přírodní. Jeho plány, spekulace a myšlenky odnášejí se stále jinam, nepochybně do jatek, kde dává poražeti denně několik set a tisíc vepřů nebo volů, či snad do páchnivých závodů petrolejových nebo do těžných jam uhelných a rudních. Tam jest vlastní působení velmožného pána ostrovního letohrádku. Celý týden prožívá milionář ve svém podniku, v bance, v kanceláři své strojírny, svých zlatodolů, svých oceláren a uhelen a závodí v práci duševní s tělesným výkonem svého dělníka. Na ostrovní zámek vyjíždívá si majitel tolikerých milionů pouze v pátek nebo sobotu, sproštěn starostí tváří se vesele v kruhu své rodiny, zapomíná na chvíli na rozmnožování mamonu, okřívá na mořském pobřeží po týdenní lopotě, uzavírá své uši před telefony a elektrickými zvonky a hraje si aspoň na okamžik na aristokrata. Má co hrdlo ráčí a nemusí si ničeho odpírati. Může plýtvati penězi jako nejbohatší kníže, král a císař.

Jen jednoho snad majitel přímořského ráje někdy lituje. Scházejí mu slavní, stateční, udatní a osvícení předkové. Snad ho dokonce i trápí občas myšlenka, že při všech pokladech světa a při všech milionech ostává přece jenom pouhým „králem dobytčím".

V této hodnosti snaží se velmož předstihovati bohatého svého souseda nádhernějším parkem, skvělejším palácem a drahocennějšími skvosty uměleckými. Park nově založený musí míti stůj co stůj hned stromy nejstarší a nejmohutnější. Proto dovážejí se tam košatí velikáni z daleka široka a zastiňují palác již příštím rokem. Stojí-li jediný javor nebo dub několik tisíc korun, u pána tak bohatého nepadá na váhu, vždyť vydal za pouhou ohradu skvostně zřízenou půl milionu korun.

A což teprve vnitřek paláce samotného! Z venčí vidíme věrnou podobu starodávného hradu i s předhradím, ale vnitřek vystrojen jest oslňujícími světly elektrickými a vodovody, a potrubí ústředního topení procházejí všemi dvoranami, síněmi a nejposlednějšími pokoji a chodbičkami. Na zdech salonů spatřují se gobelíny nesmírné ceny, zanesené na ostrov ze starobylých zámků francouzských. Slídivé oko zvláštního agenta páslo po nich ve staré Evropě již několik let, až se konečně podařilo získati je za ohromné sumy pro Newport. Obrazy nejslavnějších mistrů světa a mramorové sochy a bronzová sousoší moderní i antická náležejí vždycky ke chloubě zámků v přímořských lázních newportských.

A takové sídlo nemívá americký milionář jen jediné. Občas opouští jeho rodina letní zámek v Newportu a stěhuje se do zimního paláce, připraveného již pro ni ve slunné Floridě, nebo tráví několik neděl na rozkošné farmě idylického venkova.

Život v newportských lázních mořských probíhá zcela jinak než radovánky v lázeňských místech evropských. Zde shromažďují se hosté v prostorných dvoranách výnosného „kasina“, vábícího k sobě lidi hudby milovné i odvážlivé hráče, tam v Newportu bavívají se milionáři jen mezi sebou. Pro turisty a zevlouny není tam ani místečka zábavného, a do paláce milionářova nedostává se kromě pozvaných anebo doporučených osob nikdo. Newportské panstvo ukracuje si pobyt v letním sídle svém všelikým sportem, jako jsou vyjížďky na koních, veslování, polo, tennis, a seznamuje se blíže při čaji, hostinách, výletech jachtových a plesích.

Polo jest hra mladým milionářům amerického světa nejmilejší. Ale je to zábava také nejnebezpečnější. Bývá podívaná, jak švarní jezdci cvičí se v ohýbání těla, když prohánějíce se na malých, ale pružných ořích, zasazují dřevěnými palicemi pádné rány míči a přebírají výhru svému soupeři mezi samými kopyty rozjetých běhounů. Nejeden jezdec odnesl si již notné pohmoždění od koňského kopyta, ale vrhá se v polo, zděděné prý to hry indiánské, opětně a opětně. Ušlechtilí koníci jsou polopony, ani ne půldruhého metru vysocí, sehraní, rozumní a také velmi drazí.

Zajímavo jest, že jízdecká hra polo byla dávno známa také v Persii. Svědčí o tom rozkošné malby perského spisu, vystaveného v Arabském museu káhirském a pocházejícího z 15. století.

K oblíbenému sportu newportských milionářů náležejí též plavby po vlastních jachtách. Takových parních lodí kotvívá v Newportu celá flota. Ze zevnějšku jejich netušil by nikdo, jaká nádhera a pohodlí skrývá se v samém nitru. Jeden palác mívá newportský velmož na ostrově, druhý kotví v moři. Na některé jachtě křižuje majitel pouze pobřežím, na veliké koná někdy cesty až za moře ke břehům jiných dílů světa.

Zvučné jméno má jachta Pierponta Morgana a nenazývá se darmo „Korsar“. Vždyť plavila se již několika oceány a vrátila se vždycky vítězně jako pověstní Korsaři ze svých pirátských tažení.

Kroesus John Jakob Astor přioděl svou skvělou jachtu „Noumahal“ jménem indickým, a milionář Bennett pokřtil svou paroloď „Namouna“ názvem kanackých ostrovanů havajských.

Na denním pořádku newportského panstva bývají vyjížďky ve vozích a po automobilech. Alfred Vanderbilt má k tomu účelu v Newportu proslulé stáje o sto koních nejušlechtilejšího plemene, a dvanáct ořů chová stále při samém paláci, aby mohli býti ke službám v každou chvíli. Také šest kočárů a šest automobilů bývá vždycky po ruce. Astor mohl jednou říci, že má na vybranou dokonce sedmnáct automobilů.

Obratnost jezdecká stala se u newportských dam příslovečnou. Snad každá umí ovládati pevně jak otěže svého koně jízdeckého, tak i opratě svého čtyřspřežení. Rozumí se, že dolarové princezny měnívají svůj úbor každou chvíli. V jiném šatě konají návštěvy ranní, v jiném hávu objevují se při odpoledním čaji, a opět v jiném při vyjížďkách v kočáře a na autu. Nejsou-li dámy doma, jsou jistě hosty

u sousedů, a jsou-li doma, nebývají u stolu skoro nikdy samy, nýbrž mají vždycky hosty nebo jsou účastny s ostatními boháči slavné hostiny, pořádané v nádherné dvoraně některého paláce. Sto, dvě stě osob nebývá u domácí paní žádnou vzácností. K takovým hodům dodávají lahůdky nejpřednější závody labužnické z New Yorku. Hoduje se snad několikrát za večer a za noc a panstvo rozjíždí se až ráno, obdařené skvělými dárky na milou upomínku.

Cesta k obchodnímu úspěchu.

Slyšeli jste, jak se kdysi ubožák Andy Carnegie vyšinul na mnohonásobného milionáře. Někdejší synek chudého tkalce skotského, a teď rozdává ohromné sumy peněz všem lidem a celému světu. Rozdal již na sta milionů a má jich pořád ještě mnoho. Sám nemůže ani všecko zastati, má-li se o všech žádostech přesvědčiti. Jedny ruce jeho nepostačují a proto pomáhají mu několikeré ruce jiných osob, otvírají přečetné dopisy a předkládají návrhy na udělení darů nových. Člověčenstvu přibyl tak nový svatý. S prosbami a žádostmi utíkají se k němu nejenom jednotlivci, ale i celé sbory lidí učených a společností s nejpřednějšími veleduchy v čele.

Mr. Carnegie býval častěji tázán: „Což nemohl byste naší obchodní mládeži ukázati cestu, jakou se má ubírati, aby dosáhla v podnikání úspěchu a zdaru? Kdo jiný mohl by jí lépe poraditi nežli Vy?" A Carnegie dlouho se nerozpakoval, a nežli se kdo nadál, ohlásil řeč, kterou by promluvil k žákům obchodní školy v Pittsburku. Už je tomu čtvrt století. Řeč vyšla tiskem, a četli ji miliony lidí.

Chcete také vy, mladí čtenáři, věděti, co radí Carnegie příštím obchodníkům? Bylo by nejlépe, kdybyste si, až vstoupíte ze školy do života, přečetli a vštípili do paměti zajímavé kapitoly Carnegiovy. Jest jich pěkná řada a vyšly souborně v laciném spisu o dvou dílech ve Světové knihovně, kterou vydává nakladatel J. Otto. Nadpis zní: Andrew Carnegie, Panství obchodu. Cena obou dílků 1 K.

Tehdy promluvil Carnegie k mládeži asi tato slova: „Co vám dnes, posluchači, povím, jsou naučení, získaná v mém dlouhém životě obchodním. Poznal jsem, že by bylo pro každého obchodníka nejlépe, kdyby jako mladý člověk vstupoval do obchodu jakožto člověk nejpodřízenějšího postavení. Mnohý zdejší podnikatel, jenž hraje nyní přední roli na jevišti obchodního ruchu, začal skutečně od samého počátku a nestyděl se zametati třebas krám, nepřišel-li do něho náhodou služebník k tomu povolaný. A proč by se za takové okolnosti měl ostýchati chápati se pometla sám? Myslíte, že by se ponížil?

Jednoho dne tázala se jistá pokročilá matka mladého muže, jenž přišel do domu na návštěvu: Zdali pak jste kdy viděl dívku, aby pohybovala se v pokoji a salóně tak vznešeně a důstojně jako naše

dcera? Mladík vyslechl chválu domýšlivé matky a odpověděl suše: Nikdy.

Matka se blahem rozplývala, že se její dcera mladíku tak líbí, ale tvář její brzy se zakabonila, když rozumný jinoch dodal: Ale raději bych ji viděl, kdyby se občas chápala třebas také pometla a uklízela světnici.

A mladík mluvil moudře. Neuškodí žádnému začátečníku, zamete-li krám nebo kancelář, je-li toho právě potřebí. Mně to také neuškodilo, ba chlubím se tím. A víte, kdo mne v metení vystřídával? Mister David Mac Cargo, nyní ředitel železnice alleghanské, potom mister Robert Pitcairn, ředitel železné dráhy pensylvanské a třetí pan Moreland, právní zástupce našeho města. V té práci býval náš David zvláště úzkostlivý, o sebe i o místnosti. Nosíval bílou košili, vždycky čistou, a zakrýval ji opotřebovaným šátkem hedvábným, aby se při metení nepošpinila. My ostatní pokládali jsme ho za velikého pána, a byl jím také, protože nikdo z nás hedvábného šátku neměl.

Již tehdy měli jsme naději, že se nám povede lépe. Také vám radím: chtějte, abyste se povznesli ve svém snažení hodně vysoko. Nedal bych za mladíka, jenž by si netroufal býti jednou hlavou nebo společníkem veliké firmy, ani vindry. Neříkejte za mladosti nikdy: Budu vždycky spokojen, ostanu-li hlavním pomocníkem svého pána. A byť to byl závod sebe rozsáhlejší. Lépe bude, řeknete-li si: Dále a výše!

Pamatujte se: Buďte každý králem ve svých snech a spějte k postavení a ke trůnu nejvyššímu a nejčestnějšímu. Slibte si, že chcete dosíci toho postavení vždycky jenom se ctí nezkalenou a neposkvrněnou.

A ještě jeden slib. Jakmile budete ve svém úřadě povýšeni dvakrát nebo třikrát, utvořte každý spolek s vyvolenou svého srdce. Je to spolek lidský, krásný, a na ten se náš nový zákon o společenstvech nevztahuje.

Nyní už snad všickni víte, že nikdo nedosáhne dokonalého a chvályhodného úspěchu v životě, nejedná-li počestně, pravdivě, poctivě. Nepřišel jsem, abych vám dělal mravokárné kázání. Mluvím k vám jako světský člověk. Předpokládám, že jste odhodláni vésti život řádný, bezúhonný, prostý všech záhubných nebo pochybných následků s druhým pohlavím. I zde jednejte vždy počestně, jinak nebudou vám vaše vědomosti a celá příprava k užitku, ale spíše k většímu úpadku a k větší hanbě vaší.

Nezazlete mi, upozorním-li vás na troji největší nebezpečenství, která vás budou obklopovati na životní cestě.

Nejsvůdnější jest pití lihových nápojů, pravá to zhouba mladých mužů. Nejsem přestrojen snad za kazatele, abych vás přiměl k naprosté zdrženlivosti. Jsem člověk z lidu a promlouvám k vám ze zkušenosti. Proto mi věřte, řeknu-li vám, že snáze klesnete, budete-li píti lihoviny, než kdybyste podlehli jiným pokušením, neboť v tomto případě můžete se přece ještě vzpamatovati, vzchopíte se, udržíte se a zachováte si pořádné místo ve společnosti. Ale jakmile se z vás stane

opilec, nevyváznete již z toho neštěstí. Poznal jsem v životě málo výminek z toho pravidla. Co tedy dělati? Především varujte se lihových nápojů vždycky. Lépe bude, nedotknete-li se jich nikdy, než jenom někdy. Ale zdá-li se vám toto pravidlo příliš tvrdým, tedy rozhodněte se, že budete píti lihové nápoje nejvýše při jídle. Sklenice piva při obědě nebude překážkou vašemu postupu v životě a nesnížíte proto své chování. Přidržíte-li se této rady, uniknete největšímu nepříteli své šťastné budoucnosti.

Za druhé největší nebezpečenství obchodníkovo pokládám, oddává-li se odvážné spekulaci. Když jsem byl telegrafním úředníkem, nebyla u nás ještě bursa, ale my úředníci znali jsme obchodníky, kteří spekulovali na cizích bursách. Bylo jich málo, ale tito lidé nenáleželi mezi přední občany: každý pohlížel na ně s nedůvěrou. Později upadli peněžně i mravně a byli na dobro zničeni. Málo jest příkladů, že spekulant udržel jmění, jehož nabyl svou odvážností.

Hráči umírají chudí. Také neznám příkladu, že by spekulant vedl život poctivý a pro společnost užitečný.

Obchodník, jenž již z rána chápe se novin, aby především viděl, jak se vydařily jeho spekulace na burse, činí se sám neschopným pro klidnou rozvahu, nemůže řešiti správně a chladně obchodní otázky, jimiž se má po celý den zabývati a podkopává zdroje vytrvalé a soustřeďované energie. A na té závisí právě trvalý úspěch a spolehlivost celého podniku.

Spekulant a obchodník ubírají se protivnými směry. První směr závisí na neočekávaném obratu štěstěny. Dnes je milionářem, zítra bankrotářem. Avšak obchodník ví, že může dosáhnouti úspěchu jenom po létech vytrvalou prací a prostředky dobře promyšlenými, ne pak pouhou náhodou. Také jest si vědom, že prospěje sobě, bude-li též dbáti prospěchu jiných.

Spekulant naproti tomu dbá jen svého vlastního prospěchu a chce zahubiti jiné. I bylo by lépe, kdyby ani nežil. Na sta mladých lidí v našem městě pokoušelo se nedávno spekulovati v oleji. Ale co jich bylo zničeno! Všickni utrpěli škodu, ať získali nebo ztratili.

Jistě přijdete do takového pokušení i vy. Doufám, že si vzpomenete na tuto radu. Pokušitel bude vás ponoukati, abyste vydali své úspory do nebezpečenství a spekulovali. Ale odbyťte pokušitele a řekněte mu: Budu-li spekulovati, přijdu raději do pořádné herny, kde se šidí zjevně a otevřeně. V herně mám alespoň poctivou hru a přibližně stejnou naději na barvu červenou i černou, ale na burse není ani jedno, ani druhé.

A ještě něco o spekulantech. Nezkalený úvěr, opřený o rozvahu a vytrvalou práci, jest pro obchodníka nejlepším štítem podniku. Věřte mi, že nic nezabíjí úvěr firmy v bance tak brzy, jako když přijde na veřejnost, že firma nebo obchodník spekuluje na burse. A jak může spekulant žádati úvěr, když se o něm ví, že nešťastná spekulace může ho učiniti ve chvíli žebrákem? Spekulant podává bance nebo věřitelům jen ten makavý důkaz, že může rychle ztratiti všechno. Chtějte tedy býti jenom obchodníky, ale nikdy spekulanty.

Třetí a poslední nebezpečí, před nímž vás varuji, ztroskotalo mnohou pevnou loď, obchodníka dobře obrněného. Loď vyplula šťastně a plavba mohla skončiti se zdarem přes všecky malé bouře. Ale u samého cíle koráb se roztříštil a utonul. Tou statečnou lodí může býti řádný obchodník, jenž ve slabé chvíli podepisoval směnky. Je to nebezpečný zvyk, poněvadž nás obyčejně přepadá pod rouškou přátelství. Odvolává se na vaše šlechetné city a dobré srdce, a vy sami řeknete na konec: Jak bych mohl odepříti svého podpisu, jde-li o pomoc příteli tak dobrému?

A právě proto, že v tomto mínění spočívá tolik dobrého a šlechetného, můžeme sami upadnouti v úplnou záhubu.

Kdybych vás měl vyvarovati co nejlépe, měl bych říci: Nepodpisuj směnky za jiné lidi nikdy! Ale to je příliš mnoho. Zrovna tak mnoho, jako kdybych radil silnému kuřákovi, aby nikdy nekouřil, aby ctitel piva nikdy nepil. Taková nikdy mají své výjimky.

Jako obchodníci odhodláte se ručiti za své přátele. Ale jen až potud, a nic dále. Ručení musí míti své meze. Potom přestává každý ohled na záchranu přátel, a třeba bráti ohled na vlastní čest.

Dříve, než uvážete se v ručení, pomyslete, zdali byste mohli řečenou sumu příteli darovati a zdali peníze, které byste mu chtěli dáti na hotovosti, jsou vaše, či náležejí-li vlastně vašemu věřiteli. Z cizího přece nemůžete rozdávati a musíte dostáti slovu v prvé řadě těm, kdož poskytli vám úvěru a drží váš obchod. Zapřisahám vás tedy: Varujte se lihových nápojů, spekulace a ručení za cizí dluhy, neboť lihoviny a spekulace jsou pro vaši životní plavbu Scyllou a Charybdou na moři mladého obchodníka a ručení jest vaše úplná zkáza.

Domnívám se, že jste tedy jisti před svou záhubou, a přecházím k otázce, jak se z podřízeného postavení vyšinete k vrcholu svého snažení. Prozradím vám jedno tajemství. Spočívá asi v těchto slovích. Neřiďte se ve své podřízené službě heslem: Co musím u svého zaměstnavatele dělati a tažte se raději: Co mohu činiti?

Konáte-li svědomitě povinnosti pánem uložené, zasluhujete pochvaly, ale jako budoucí společník firmy může každý z vás vykonati snad více. Muž budoucnosti musí vykonati něco výjimečného, nemá-li ostati na vždy pouhým pomocníkem, účetním, pokladníkem. Musí obrátiti na sebe pozornost. Jako skladník musí najíti v účtech každou chybu, ač by nebylo jeho povinností starati se o takové věci. Je-li vážným, má se postarati, aby váhy vážily správně, a opraví je snad sám, ač by je měl spraviti mistr. I jako pouhý poslíček může položiti seménko k svému povýšení, stará-li se také sám o včasné vyřízení žádané odpovědi, byť mu toho instrukce ani neukládaly. Ochotný a snaživý mladík může každou chvíli dokázati, že zasluhuje větší důvěry, že se hodí na lepší místo a že jest k lepší potřebě.

Některého dne nařídí se vám něco učiniti nebo ústně vyříditi, o čem víte, že by bylo na škodu vlastní firmy. To je pravá chvíle. Promluvte jako muž a řekněte svému zaměstnavateli otevřeně a upřímně své důvody. Ať už máte pravdu nebo ne, dosáhli jste již prvého úspěchu a obrátili jste na sebe pozornost. Váš chlebodárce

pozná, že nemá ve svých službách pouhého námezdníka, nýbrž přítele závodu. Takový člověk utkví v paměti. Snad zeptá se ho pán po jeho vlastním mínění a později bude se s ním dokonce už raditi. To znamená mnoho, snad budoucí společenství, ne-li s tímto pánem, tedy s jiným. Vaše noha stojí v takovém případě na žebříku. Jak vysoko chcete vystoupiti, leží ve vaši moci a závisí na vaši vůli.

Bude-li vám kdo raditi: Dělej, co ti rozkazují, třebas ke škodě svého chlebodárce, neřiďte se tou radou. Lépe učiníte, porušíte-li rozkazy, můžete-li zaměstnavateli prospěti. Žádný neosvědčil velikého ducha, kdo někdy nelpěl na pravidle. Pravidlo jest pouze pro ty, kteří nemají vyšši snahy. Vy však chcete býti jednou také pány a budete povoláni, abyste rozkazy dávali a rozkazy rušili. Neváhejte tedy tak činiti, jste-li jisti výsledkem. Potom snadno vše zodpovíte. Mistrujte svého mistra tak brzy, jak jen můžete. Nic mu nebude tak milým, je-li pravým mistrem. Není-li jím, pak není ani pravým mužem pro vás, abyste s ním zůstali. Opusťte ho, jak jen můžete a najděte si jiného, jenž dovede oceniti vaše nadání. Naši mladí společníci ve firmě Carnegiově dobyli si ostruh, ukázavše nám, že my sami jsme nevěděli ani z polovice tak dobře, čeho je třeba, jako oni to věděli. Někteří jednali se mnou mnohdy tak, jako by oni sami byli majiteli firmy a já pouhý lehkomyslný Novoyorčan, jenž žádá, čemu nerozumí.

Bezpečná známka nastávajícího boháče jest, aby jeho příjmy převyšovaly jeho vydání. Třeba tedy záhy spořiti, hned, jak se začíná vydělávati. Úspory uložte bezpečně v papírech, o kterých se domníváte, že vynesou. Ale pamatujte si: Nehřešte se svými úsporami. Záhy se vám podaří vložiti je do nějakého podniku. Malá vaše úspora dopomůže vám k úvěru takovému, že vás to až překvapí. Vlastnosti včely musí u budoucího milionáře převládati.

Jsou ovšem také vyšší cíle než spoření. Kdo brává si za úkol, aby jenom zbohatl, ten jde za cílem nízkým. Předpokládám, že chcete zbohatnouti proto, abyste mohli něco dobrého učiniti pro svoji dobu a pro své pokolení.

Nebuďte netrpěliví a nepozbývejte odvahy, budete-li ostávati rok za rokem v podřízenosti. Neříkejte, že v našem městě, kde je tolik kapitálu, musí býti do podniku zase mnoho kapitálu. Není na světě země, kde by schopný a energický mladík mohl docíliti tak rychlého úspěchu jako právě zde. Pamatuji se na časy, kdy nebylo možno dostati do závodů schopné účetní prvé třídy. Nebylo jich, ač se hlásilo mnoho mužů. O schopné lidi svět se už postará. Neschopný může naříkati jenom na sebe a ne na svého představeného. Dnes není v Pittsburku ani jediná firma, která by nehledala obchodní schopnost. Každý zdejší podnik vám řekne, že schopný mozek jest u něho vždycky hledaný a vážený. Proto vychovávejte si mozek. Čím více ho budete míti, tím cennějšími se stanete.

Neváhejte vstoupiti do jakéhokoli obchodu, neboť není žádného v Americe, jenž by nevynášel slušný zisk, věnuje-li se mu nepřetržitá výlučná péče a veškerý kapitál schopného a podnikavého muže.

Každý obchod má svá období. Vždy a všudy přicházejí léta hubená, kdy býváme těžce zkoušeni a pracujeme se ztrátou, aby se mohla udržeti organisace pohromadě a s ní trvání závodu. Ale po takových dobách přicházejí zase léta tučná a jistě zase hodně vyděláme, máme-li jen zboží hledané. Podmínka úspěchu nechť jest vždycky takováto: Soustřeďte svou sílu, myšlenky a kapitál výhradně na obchodě, jemuž jste se věnovali. Osvojte si každé zdokonalení, mějte nejlepší stroje a rozmnožte vědomosti o svém obchodě co nejvíce.

Co jsem vám řekl obšírněji, shrnuji v tato stručná slova: Nechoďte do hostinců! Nepijte lihových nápojů, leda snad při jídle! Nikdy nespekulujte! Neručte za cizí dluhy nad svou hotovost přebytečnou! Pokládejte zájem firmy za vlastní zájem! Porušujte rozkazy, můžete-li vlastníku firmy jistě prospěti! Soustřeďujte se! Vydávejte vždy jen tolik, co vám příjem dovoluje! Nebuďte netrpěliví a myslete vždy na slova duchaplného filosofa Emersona: Nikdo vás nemůže ošiditi o konečný úspěch, leč vy sami byste se ošidili.

Blahopřeji chudému mladíku k tomu, že se narodil v tom počestném stavu, který ho nutí věnovati se perné práci. Košík plný cenných papírů jest nejtěžší koš, jaký měl kdy mladík nésti. Pod tím jistě upadne.

Máme v našem městě ctihodné příklady takových mladíků, kteří se protlačili do přední řady našich nejlepších a nejužitečnějších občanů, a to jen proto, že poznali, co je těžká práce. Ti zasluhují veliké úcty ode všech lidí.

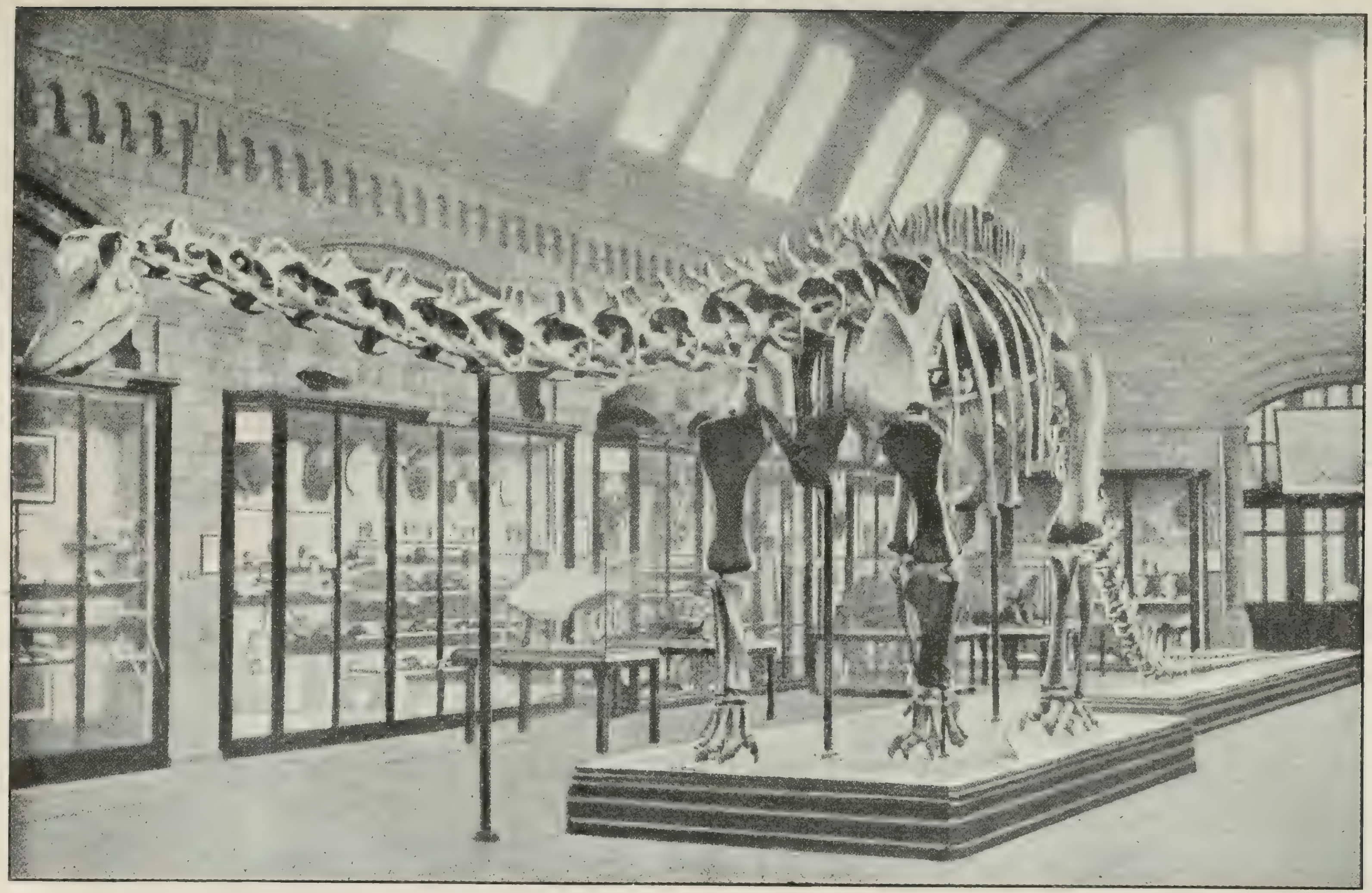
Ale značná část synů z lidí bohatých nedovede odporovati pokušením, k nimž je svádí jejich jmění, a proto propadají tak zhusta zkáze a hanbě. Syn bohatého společníka ve firmě zaměstnaného nezpůsobí vám mnoho nesnází, ale mějte se spíše na pozoru, ať nějaký chudší hoch než vy nevyzve vás jednou k zápasu a soutěži a nepředstihne vás k velkému cíli. Mějte se na pozoru před mladíkem, který se vrhl do těžké práce pln ohně a vůle třebas hned po vychození školy obecné, a který začal svou kariéru zametáváním obchodních místností. Dost možná, že je to váš tajný příští soupeř.

Pakli mladík na jakémkoli místě anebo v kterémkoli obchodním odvětví vykládá a stěžuje si, že neměl příležitosti, aby ukázal svou schopnost a dosáhl účasti v některém závodě, stačí mu stará odpověď:

> Vina, milý Brute, není v našich hvězdách,
> ale v nás samých, že my jsme slaboši.“

Nejštědřejší mecenáš.

Štědré mecenáše, podporovatele věd, literatury a umění měla každá doba. Nejznámějším stal se proslulý římský státník, jenž žil již před Kristem. Bohatý jeho dům hostil vždycky nejpřednější básníky, a přízeň domácího pána povznášela nadané pěvce a literáty k novým sna-

Odlitek největšího ještěra na světě zvaného Diplodocus carnegii. Vymřelý ten plaz severoamerický měl v délce asi 25 metrů a žil před miliony let, za doby útvaru jurského. Obrázek tento pořízen jest podle průvodní knihy vydané Britským museem v Londýně.

hám a poetickému tvoření. Za jemným vzděláním svého štědrého podpůrce šli všickni poetové jeho času, pomáhali prósou i veršem k rozkvětu krásné literatury, uhlazovali její formy a vybrousili jazyk tak ušlechtile, že potomek vznešené rodiny etruské a vlastní původce a příznivec básnického rozmachu Maecenas žije v ústech všech vzdělaných národů ještě po dvou tisících létech, kdy jméno mecenáš stalo se příslovečným.

Za naší doby mluví a píše se v celém světě o filantropu mecenáši Carnegiovi. Tvrdí se o něm, že je to novověký Midas. Bohatstvím a štěstím podobá prý se dávnověkému králi frygijskému na vlas, jenom že nebylo mu dopřáno míti tak dlouhé uši. Ale čeho pan Carnegie se dotekl, měnilo se vždycky ve zlato a bohatství, aniž toho sám od bohů žádal. Také dosud hladem a žízní nezahynul, ale žije střídmě a rozplývá se blahem a štěstím, může-li lidstvo blažiti a učiniti v budoucnosti šťastnějším. Na sta milionů, rozdávaných Carnegiem k účelům nejušlechtilejším, mají připraviti lepší osud člověčenstva. Mister Carnegie chce míti lidstvo vzdělané a vzděláváním míní zatlačiti chudobu, vyhubiti nestřídmost.

Někdejší synek chudého tkalce skotského přenesen byl na půdu jiného světa, štěstěna i bohové mu přáli, a za nedlouho vládl v Pensylvanii Midas, jakého svět dosud neměl a neviděl, král nekorunovaný, ale třímající v rukou žezlo, jež podrobovalo si mocné krále železnic, bání, uhelen a oceláren. Pittsburský Midas měl v hrsti osud přemnohých lidí. Jediným slovem mohl boháče pokořiti, obratem péra mohl jiné povýšiti a dopomoci jim ke jmění netušenému. Kolik velmožů vděčí Carnegiovi za přízeň, že je učinil milionáři! Miliony vyzískával, o miliony dělil se s jinými.

Říkají mu Maecenas, Kroesus, Midas. Ale to vše jest velmi málo. Co byl poslední lydický král Kroisos, rozdávaje štědře bohatství helenským kněžím, proti bosému hošíku, jenž jako muž tvořil chrámy věd a umění, budoval ve všech dílech světa a mezi všemi národy božiště osvěty a stavěl základy k mohutnému paláci míru a pokoje?

Nebylo císaře, nebylo krále a žádného jiného vládce světa, jehož rukama bylo by prošlo tolik darů, jako z nejštědřejší pravice Carnegiovy. O jeho přízeň ucházeli se panovníci, vítali ho a přijímali u svého trůnu jako hlavu pomazanou. Unie nabízela mu hodnost vyslaneckou, největší banky a podnikatelstva volily ho do ústřední správy a na výnosná místa milionových závodů, ale ušlechtilý Skot přilnul horoucí láskou ke své vlasti a rodné zemi, sídlí v létě na svém zámku Skibo při malebné zátoce (při 58° s. š.), loví u šumných peřejů a zádumčivých jezer pstruhy, zajíždí si do New Yorku a přemýšlí o nových skutcích blahodějných. Kéž by mohl ještě dlouho jimi se obírati! Jest všecka naděje, že z ideální duše někdejšího uchvatitele kapitálů vzejdou ještě mnohá díla lidskosti a lidumilenství. Prostý způsob žití prodlouží mu jistě trvání.

Jak žil dříve, tak žije Carnegie nyní. Nikdy nekouří, vyhýbá se vínům, neví, co je karban, nehraje, nesází, nelibuje si v dostizích. Mohl by si dopřáti jako císař nádherného zvláštního vlaku, ale pan

Carnegie cestuje jako obyčejný smrtelník. Rád chodí do divadla, ale zasedá na obyčejné sedadlo. Ještě raději čte a mnoho čte. Osvědčil se jako literát a cestopisec. Bez Shakespeara nevydával se do světa. Toho mudrce, jenž proniká všecky taje lidského ducha, cení milionář Carnegie nade vše. Moudrostí jeho se zabývá, i když pstruzi berou. Každou hodinu uloví jich v ponurém zátiší melancholického Skotska snad několik, ale každou hodinu přibývá mu zároveň z jeho kapitálů několik tisíc do pokladny. Těžko říci kolik. Pan Carnegie neumí to sám pověděti. Někdy více, někdy o málo méně. Jistinu má uloženou hlavně v dobrých obligacích ocelářských, a ty jsou v nejlepších rukou a mají pořád trvalou a nehybnou cenu. Na kapitál ten Carnegie nikdy nesáhá a rozdává jen úroky, aniž je všecky vydá. Pokud mi známo, rozdal Carnegie již tyto ohromné sumy peněz. Jednotlivé položky jsou:

Založení 1546 knihoven	50	milionů dolarů
Jednostopadesát ústavů vyučovacích . .	8	,, ,,
Ústav Carnegiův	10	,, ,,
Pensijní ústav učitelský	10	,, ,,
Carnegiův ústav podpůrný	4	,, ,,
Carnegiovo nadání pro reky a ochránce .	5	,, ,,
Skotským universitám	10	,, ,,
Technické školy v Pittsburku	10	,, ,,
Palác míru v Haagu přes	1	,, ,,
Inženýrský klub v New Yorku	1	,, ,,
Pittsburské museum umělecké	2	,, ,,
Jiná nadání a odkazy	17	,, ,,
Celkem	128	milionů dolarů

Převedeno na naše peníze, činí pětkrát více, tedy 640 mil. korun. Ale číslo to již dávno vzrostlo a zvětšuje se každým dnem.

Mr. Carnegie měl by rád vzdělané všecko lidstvo a proto zasívá símě svých ideálů do půdy všech zemí, jakoby se řídil slovy: Jděte do celého světa a učte všecky národy.

Knihovny, vštěpující lidstvu všecky základy lidského vzdělání, vypravil Carnegie bohatě a vystrojil je se vším pohodlím, jen aby mohly plniti účel zakladatelem vysněný. Zvláštní budova byla ovšem první věcí. A takových ústavů napočetl jsem mezi tiskem tohoto spisu opět hodně. Roku 1910 počítalo se knihoven již asi 1900.

Stůj zde starší počet knihoven a soupis zemí, kde se zřizovaly:

Spojené státy americké	959	knihoven
Kanada	86	,,
Anglie	329	,,
Irsko	42	,,
Skotsko	105	,,
Nový Zéland	14	,,
Britská Indie západní	2	,,

Tasmanie	2	knihovny
Jižní Afrika	3	,,
Ostrovy Fidžijské	1	,,

Jedna Carnegiova knihovna stojí také v české čtvrti města Chicaga a čítá mezi spisy jinými také bohatou literaturu českou.

Skvěle vypraven jest Carnegiův institut ve Washingtoně, založený roku 1902. Přehledná ročenka, vydávaná ústavem, zasvěcuje čtenáře do vědeckých cílů jeho. Mám před sebou zprávu za rok 1908 a uvádím z ní jenom několik řádek:

Dnes zaměstnává vědecký ten ústav asi 500 lidí, ale počítáme-li pracovníky také dřívější, vyjde číslo dvakráte větší. Z rukou a ducha těch vědců, pracujících v desíti samostatných pracovnách a šesti laboratořích, vyšlo již od založení institutu asi 120 svazků a 27 spisů se dotiskuje. Jsou tam původní práce archeologické, přírodopisné, fysikální, hvězdářské a j. Náklad na celý ústav obnášel přes 16 milionů korun. Zvláštní loď jménem „Carnegie" stála asi 200.000 korun a vypluje na moře, aby se na ní mohly konati výzkumy zemského magnetismu. Zvláštní laboratoř v Bostoně zabývá se výhradně výzkumem o výživě člověka, zvláštní observatoř obrací pozornost k výzkumu stálic, jiná věnuje se jenom slunci, botanikové pořádají výpravy na studium květeny v poušti arizonské a m. j. Rozpočet na rok 1909 činí 3 miliony korun.

A což Palác míru! Lidstvo touží po blaženém stavu pokojném, po dobré vůli mezi národy a státy, po složení vražedných zbraní, po upuštění od hrozných a pustošivých válek a po smírném rozluštění rozeštvaných říší. Za odstranění vojny bojují slovem i perem zvláštní spolkové přátel míru a hlásají heslo „Pryč se zbraní" v mezinárodních shromážděních od několika let. V čele toho hnutí postavila se i slabá žena, spisovatelka Bertha Suttnerová, a bojuje pro mír plamennými řečmi na všech kongresech. A mluví z duše lidstva. Kdo myslí ještě dnes, že jest válka Bohem vnuknutá? Jaké bylo by to rouhání!

Ale kde najíti vlastní krov, pod nímž by delegáti světového míru zasedali a pracovali, majíce po ruce všecky dokumenty válek a bojů a všecka díla nesoucí se k věčnému pokoji?

První konference mírová konala se roku 1899 v holandském hlavním městě, v Haagu. Starý palác hostil vzácné lidumily alespoň na chvíli.

Ale smírčí soud potřeboval trvalého stánku a v té tísni — žádný stát se nenabízel — přihlásil se milionář Carnegie, zakladatel již tolikerých ústavů blahodějných. Nabídl mezinárodnímu soudu smírčímu, že založí pro spolek nejen knihovnu, ale že postaví zároveň velikolepý palác, v němž by všecky komise míru se týkající měly bezstarostné přístřeší.

Carnegie projednal vše prostřednictvím holandského vyslance a měl se k dokončení díla. Holandská vláda přijala velikomyslnou nabídku, dne 7. října 1903 byla podepsána smlouva, a zástupce nizo-

zemské vlády ve Washingtoně přijal z rukou Carnegiových poukázku téměř na 4 miliony holandských zlatých, což jest asi 8 milionů korun. Koncem května 1904 bylo nadání Carnegiovo schváleno královnou a stanovy potvrzeny. Zvláštní výbor nadační zakoupil pro stavbu mírového paláce vhodné místo v královském parku hlavního města Haagu, a dne 30. července 1907 položen byl základní kámen k památné budově s latinským nápisem tohoto obsahu: Míru, jenž spravedlností má býti upevněn, sídlo toto věnovala štědrost Ondřeje Carnegia.

V Paláci míru zasedati bude mezinárodní soud smírčí, aby smírně vyřizoval neshody a nesváry mezi spornými říšemi. Ve výboru zasedají zástupcové skoro všech států.

Statečným rekům a ochráncům životů.

Pan Ondřej Carnegie jest ve zřizování všelikých nadání vynalézavý. Nedávno si usmyslil, že by měl založiti nadaci, z níž vyplácela by se odměna tomu, kdo osvědčil se býti statečným rekem při zachraňování lidských životů. Odkazy takovými obmyslil velkodušný Skot již Spojené státy americké a Kanadu a chtěl přenésti svou lidumilnost také na jiné země.

Fondy, věnované k tomu účelu, nazval zakladatel Carnegie hero-funds (vyslov: Karnegi hýru fands), t. j. nadání za rekovské činy. První fondy vzaly počátek roku 1904. Správy ohromných těch sum peněz spočívají v rukou zvláštních komitétů.

Co si Carnegie usmyslil, provedl také v Evropě. Viděl a slyšel, jak někteří lidé měli tolik odvahy a statečnosti, že vysvobozovali svého bližního z jisté smrti, dávajíce při tom v šanc vlastní život svůj. Nejeden rek v zachraňování takovém vzal za své, zahynul v plamenech, utonul v chladných vlnách, zadusil se hluboko pod zemí a obětoval se hrdinsky za jiné. Čest a sláva těm heroům!

Ale nad ztrátou rekovského života pláče snad opuštěná choť, lkají osiřelé děti, zoufají si pozůstalí, byvše zbaveni zdroje výživy a záštity. Takovým chtěl Carnegie pomoci a pomohl.

Z nového fondu rekovského těší se od roku 1908 také Velká Britanie a Irsko a nejnověji také Francie.

Věnování své provází zámecký pán ze Skiba přípisem tohoto obsahu: „Založením rekovského fondu v Americe prokázalo se mnohým lidem mnoho dobrého. Nechť tedy požívá toho dobrodiní také moje vlast. Dojemny jsou skutky osob, které sebeobětováním vyrvaly jiného člověka z náručí smrti a vrátily ho rodině. Kolik hrdinů poškodilo v záchraně cizích své vlastní zdraví a stali se tak neschopnými k výživě! Takoví obětavci jsou pravými reky naší civilisace a zasluhují toho, aby bylo o ně pečováno v potřebách jejich života, a aby mohli

žíti bezstarostně ti, kdož závisejí na životě padlých a raněných. Proto věnuji k tomu účelu jednu a čtvrt milionu dolarů v pětiprocentních obligacích, vynášejících ročně 62.500 dolarů."

Od té chvíle radí se komitét, jak by s ročním výnosem 312.500 korun naložil a co nejspravedlivěji odměny za rekovské činy rozdělil.

K témuž účelu věnoval Carnegie milion dolarů, t. j. 5 milionů korun pro Francii a složil je na příslušném místě. Odměny mají býti účastni všickni, kdo na zemi nebo na příslušných vodách vykonali podobné dílo lidskosti, ať jsou lékaři nebo ošetřovatelé nemocných, zřízenci železniční, námořníci, hasiči, strážníci.

Sotva že vešlo Carnegiovo nadání v život v Britanii, stihlo neštěstí dělníka, zaměstnaného v lučebné továrně edinburské. Ubožák chtěl zachrániti svého soudruha, ale sám přišel o život, zanechav zde ženu se sedmi dětmi. Jakmile se o tom zakladatel fundace dověděl, učinil opatření, aby pozůstalí hlásili se o podporu: byli první, kterým dostalo se odměny za rekovský čin.

Výbor Rekovského fondu amerického zasedá v Pittsburku čtvrtletně jednou. V poslední schůzi rozdal několik zlatých a několik stříbrných medalií a potřebným osobám peníze na hotovosti.

Chudá čtrnáctiletá školačka, jež dne 30. srpna 1908 zachránila svou družku od utopení, obdržela na další své vzdělávání 10.000 korun.

Šedesátiletý farmář, jenž o povodni vysvobodil svého souseda od smrti, dostal za odvážný výkon 3000 korun na umoření svého dluhu.

Vdova po muži, jenž zachraňoval dva hochy utonulé v tříšti ledové, ale sám život ztratil, dostává měsíčně 175 korun pro sebe a 30 korun měsíčně za každé dítě pod šestnáct let.

Strojník jisté železnice zachránil život hošíkovi, an si hrál na trati. Zastavil vlak s nasazením vlastního života a dítě vyvázlo. Odvážný hrdina vyznamenán byl medalií a dostal 5000 korun, aby si mohl zakoupiti domek.

Matce, jenž ztratila syna, když jiným pomáhal od smrti, platí výbor Rekovského fondu doživotní rentu.

Dále vyplatil pozůstalým po nešťastných hornících, kteří přišli o výbuchu dne 12. ledna 1909 o život, 50.000 korun.

Co učinil Carnegie pro jiné země, není mi mnohé známo. Vím jen, že Německu přispěl, když zakládalo se nadání Kochovo pro potlačování tuberkulosy, asi milionem dolarů.

Některým panovníkům a presidentovi francouzskému daroval po drahocenném odlitku obrovského veleještěra z geologické minulosti americké. Roku 1909 přibyl takový dar do Vídně.

V měsíci srpnu 1909 prodléval štědrý ten mecenáš také v Praze, aby si prohlédl naše České museum. V zápětí dostavil se do sbírek toho ústavu také doktor Holland, ředitel Carnegiova musea v Pittsburku.

Objevitel podivuhodných oblud pravěké Ameriky.

„Obrové pak byli na zemi v těch dnech."

Tak čteme v Genesi svatého písma. Obry ty vynášejí nyní z hlubin zemských na světlo badatelé všech dílů světa a ozařují svým důvtipem celou někdejší bytost tvorů, vymřelých již před miliony let. Učení zemězpytci podnikají výpravy i do pustých plání, táboří v nehostinném kraji po dlouhé týdny a měsíce, odkrývají příkrovy pravěkých nebožtíků, odvalují kamenná víka mohutných skal, odvážejí hlinité nánosy, tížící hřbitovy pochovaných velikánů, dohrabávají se až katakomb a samých koster za pomoci četných spolupracovníků lopat a kladiv, ukládají hnáty objevených kostlivců co nejpečlivěji, dopravují tajemné nálezy do pracoven musejních, vystavují je potom na odiv všem lidem jako svědky dřívějšího světa, srovnávají tvary minulé s podobou ústrojenců nynějších a vystihují přechody od organismů nižších ve formy ušlechtilejší.

Toť úkol badání paleontologického. Jednou vynášíme na denní světlo rostliny v kámen proměněné, po druhé pouhé jejich otisky, po třetí obdivujeme se zkamenělým zvířatům a kostrovým jejich ostatkům.

Takovým zkoumáním dávnověkého tvorstva amerického zabýval se proslulý paleontolog Othniel Marsh (Marš). Objevy jeho rozvířily všecken učený svět a pojistily neúnavnému Američanu nehynoucí památku. Šťastné nálezy podivuhodných tvorů a obrovských oblud, potom prozíravý jeho duch, nezdolná činnost a široký rozhled po vědeckém poli učinily Marshe známým zpytatelem v celém světě.

Nedotknutá půda dalekého západu amerického a divoké rokle Skalných hor byly širým polem vědecké činnosti Marshovy. Ke krajům těm nesla se vždycky jeho touha a neúnavné výkopy v panenské zemi odměňovaly badavého zeměvědce netušenými trofejemi. Bylo třeba zakopnouti jen hlouběji rýčem a snésti s pohřbených gigantů utvrdlé útvary všelikých hornin, a obludy ležely před zpytatelem obnaženy a v té poloze, jak je dávná smrt právě překvapila, náhlý příval v nánosu pohrobil a jako v mohyle po věky věkův zachoval. Nebyli to obrové lidští ve smyslu písma svatého, ale byli to kolosové říše zvířecí, z nichž vanula hrůza milionů let. Příšerné vzezření zarážело i samé odborníky, ale podivuhodné tvary předvěkých netvorů vedly zeměpytce k poznání, kde hledati jest vlastně počátek k vývoji obratlovců nynějších, a jakých tváří byli předkové ssavců, ptáků a ještěrů doby přítomné.

O jak šťastný byl pan Marsh, že vládl jměním k takovým výzkumům potřebným a že našel velikomyslného strýce mecenáše. Štědrý milionář Peabody (Píbody) byl vždycky nakloněn musám a podporoval Marshe v přírodovědeckých výpravách a pracích velmi vydatně. Jen

tak mohl Marsh rozrývati půdu v odlehlých koutech Wyomingu, Nebrasky, Utahu, Kolorada a Kansasu po plných čtyřicetpět let a předstihnouti bohatými výkopy všecky výkony jiných paleontologů. Co převzácných pokladů z dob geologického pravěku hostí nyní v sobě Peabodovo museum při Yalské universitě v New Havenu ve státě Connecticutském! Na tisíce beden zatížených lebkami, obratli a hnáty svážello se z dalekého západu celou pevninou americkou napříč až ke břehům Atlantického oceánu, aby je tam Marsh dával v celky skládati a pomocí železa montovati.

Ale perná byla práce a krušně zápasil Marsh v pustém kraji, nežli dopravili se předvěcí tvorové do musejních laboratoří a výstavních dvoran. Nejednou žil nadšený zeměvědec ve strachu, že přijde v bouřlivých dobách indiánského povstání o život. Osady byly v těch krajích ještě řídké a po bělochu místy ani památky. Nebylo žádných map a zhusta žádných silnic a cest. Znepřátelené kmeny rudošské znesnadňovaly badatelský podnik a krutá zima překážela v pokračování. Díky ještě smírným úmluvám mezi bělochy a Indiány, že mohl Marsh výpravy uskutečňovati. Pro jistotu doprovázela Marshovu expedici také vojenská eskorta, a zkušení vůdcové obeznámení s válečnými léčkami rudých domorodců vedli účastníky k jistému cíli.

Čím více však Marsh a jiní zemězpytci pronikali nehostinné, bezvodné a vyschlé kraje širého Wyomingu, kde vystěhovalci zmírali nejednou jako na poušti, a kteréžto lány země nenazývají se darmo Bad Lands (Bedlends), t. j. špatné země, tím více žasli nad kostrami zkamenělých příšer a oblud. A jak se nediviti, když otevře se před našima očima pohřebiště s ostatky ještěrovitého netvora, jehož rozměry převyšují mnohou velrybu. Měřili délku takových oblud a naměřili až dvacet metrů. Stvořitel světa nepropůjčil skoro žádnému jinému živočichu rozměrů tak ohromných. Jaká hrůza šla z kolosálních oblud tak nemotorných, když vykračovaly si v tlupách na čtyřech nohách, zabořovaly se v močálech, ponořovaly se do bažin a vztyčovaly vysoko nad hladinu vodní hadovitý krk se zakrnělou hlavou. Nejmohutnější krokodilové nynějších časů jsou pouhými trpaslíky proti ještěrovitým obrům, kteří oživovali americkou půdu za doby útvaru jurského. Atlantosaurus zove se vědecky pravěký ten veleještěr a staví se po bok současným soudruhům, jejichž učené jméno Brontosaurus, Allosaurus, Diplodocus a j. Všickni radovali se ze slunečných dnů po mnoho věků a tisíce let, a mocný jejich rod dospěl v juře nejbujnějšího rozkvětu. Ale sláva jejich potom zanikala, hrozné pokolení Dinosaurů vymřelo úplně a ustoupilo rodům vznešenějším, nadanějším a lépe vypraveným do životního zápasu.

Trvání své ukracovali obrovští rodové veleještěrů sami mezi sebou. Někteří byli krvelační a masožraví jako šelmy, přepadali bezbranné, uchvacovali mohutnými drápy kořist, rvali její maso řadami silných zubů, podobných špičákům tygřím, zarývali se jimi hluboko až do kosti a zůstavili po nich v zkamenělých obratlech rýhy až na naše časy. Bylo-li třeba, stavěli se někteří veleještěři na mohutné zadní nohy, vztyčovali předek, krk a hlavu do výše, opírali se o dlouhý

a těžký ohon, udržovali jím trup v rovnováze, poskakovali mrštně jako klokan a unikali dravému nepříteli. Pocházeli z téhož pokolení, ale příroda vystrojila je chrupem býložravců a učinila je neschopnými obstáti v boji a nerovném zápase s veleještěry masožravými.

Slova zde pověděná souhlasí se skutečností. Našla se celá kostra dravého ještěra Allosaura a vedle něho páteř býložravého Brontosaura. Rýhy zanechané v obratlích nešťastné oběti shodovaly se s objemem zubů, které ležely vedle a příslušely masožravému nepříteli. Důmysl zeměvědcův postihl celou situaci, sestrojil si v obrazotvornosti děsný výjev, kdy obr zápasil s obrem, obluda s obludou, a postavil v newyorském museu kostru vítězného Allosaura nad kostlivcem zhrouceného a padlého veleještěra býložravého. Divadlo příšerné a podlehnutí tragické, ale pravdivé.

Studiem těchto netvorů obíral se Marsh po dlouhou dobu, poznal do všech podrobností anatomii veškeré kostry, zobrazil přibližně obrysy celého veleještěra a popsal vymřelé obry v památném díle. Spisem tím obracely se oči všech paleontologů k tajemným nalezištím dalekého západu amerického, a nejpřednější zemězpytci toužili po tom, aby mohli spatřiti pravěké obludy Marshem objevené ve skutečnosti. Však stály a stojí také za podívanou. Pro nejednoho obra bylo třeba budovati zvláštní křídlo musejní a prorážeti prostorné dvorany, měl-li se tam jediný kolosální kostlivec vejíti.

Takoví obři nebyli posud v Evropě nalezeni. Nejmohutnější jsou ještě veleještěři I g u a n o d o n i z belgické křídy. Skupina těch gigantů budí v bruselském museu největší pozornost.

S veleještěry vynesl Marsh na boží den také obrovské kostry vymřelých ssavců kopytnatých. Nynější stát Utah byl hlavním jejich pohřebištěm a jílovité vrstvy třetihorní jejich ložem. Žasl-li Marsh nad obrovskými rozměry koster veleještěřích, žasl ještě více, když vykopal z lůna země giganta se šesti rohy na lebce. Z celé tvářnosti pravěkého kostlivce vyhlížela podoba nemotorného nosorožce. Ale velikostí blížila se obluda mohutnému slonu. Na čtyřicet zubů vyplňovalo čelistní jámy. Z těch nejsilnější byly špičáky, podobné tesákům mrožím. Dle malé dutiny mozkové soudil Marsh, že duševní nadání předvěkých těch netvorů bylo velmi skrovné. Vždyť mozek jejich nedostihoval objemem ani desátého dílu mozku nosorožce nynějšího.

Marsh označil pamětihodnou tu obludu třetihorní rodovým názvem D i n o c e r a s. Stoličky těch zvířat upomínají svým tvarem na chrup, jakým se vyznamenávalo slonovité D i n o t h e r i u m, vykopané z třetihorních jílů u Opatova nedaleko České Třebové r. 1853. Ostatky toho kostlivce uloženy jsou v Českém museu.

Překvapující byly také nálezy třetihorních koster, v nichž poznal Marsh předky nynějšího koně. Tehdejší americký rod koňský lišil se valně od ušlechtilých ořů nynějších, ale musil žíti a se pozměňovati, nežli vyvinul se tvar, označovaný teď jménem kůň obecný. Studie, které Marsh o tom vykonal, přiměly ho k tomu, že mohl prosloviti veřejně: „Předchůdcové nynějších koňů žili v Evropě, ale vzdálenější příbuzní byli marně hledáni. Teprve mně se podařilo objeviti po-

hřešované předky velikosti zajíce a s pěti prsty na nohách a sestaviti přehledný vývoj koně od nejstarších dob po časy přítomné. Není tedy kůň dílem staré Evropy, nýbrž potomkem třetihorního koně amerického "

Novým divem bylo, když Marsh vykopal v křídových vrstvách Kansasu nejenom čelisti a lebky, nýbrž i úplné kostry ptáků, a to zubatých. Kdo to tehdy jakživ slyšel! Zubatí ptáci, opeřenci asi se třiceti zuby v dolejší čelisti. A zuby opravdové, ne snad pouhé vroubky, všecky ve společné rýze nebo každý v jamce zasazený a za ním nový, mladý zoubek jako náhradní, až starý zub vypadne. Tedy asi takové zuby, jakými se honosí krokodilové, neboť i tito tvorové mají zuby mladé, které vnikajíce do dutiny zubů starých vytlačují je a obnovují chrup.

Podivuhodných ptáků zubatých žilo v pravěké Americe zajisté mnoho druhů, protože jediný Marsh objevil jich a popsal asi třináct. Nejdivněji vypadal rod, nazvaný Hesperornis a Ichthyornis. První podobal se vodní potápce, ale byl veliký jako pštros. Nálezy Marshovy plně potvrzují domněnku, že ptáci jsou pozměněnými potomky vymřelých plazů.

Přepodivnými originály pravěkých oblud amerických chlubí se teď nejenom přírodovědecké museum Peabodyho v New Havenu, ale také museum v New Yorku a Pittsburku. Dárcem příšerného výjevu, v němž vrhá se masožravý veleještěr na kořist, jest někdejší předseda musea newyorského, Morris K. Jesup, nyní již zesnulý.

Slavný objevitel hrozných příšer amerického pravěku geologického, Marsh, není již mezi živými. Zemřel uprostřed svých velikých a nedokončených prací zánětem plic roku 1889. Byl to snad nejšťastnější „lovec kostlivců".

Veleještěr Carnegiův.

Zesnulý paleontolog Marsh a Carnegie byli dobří přátelé. Carnegie byl vždycky zaujat pro pokroky přírodních věd a svědčoval se jako štědrý podpůrce jejich.

Smrti zesnulého Marshe želel Carnegie velice a usmyslil si, že museum, jež chtěl právě v Pittsburku postaviti, má v pracích Marshových pokračovati. I vyhlédl si za náčelníka příštích bádání doktora Hollanda, nyní ředitele Carnegiova institutu.

Nestvůry geologických dob zajímaly Carnegiho velice, a náhoda tomu chtěla, že té doby přinesly noviny obrázek vymřelého dinosaura, jak se dívá z ulice do oken třetího poschodí. Carnegie se nad žertovným výkresem zasmál, napsal na okraj „Takového obra chci" a poslal ilustrovaný list doktoru Hollandovi. A ten pak táhl s výpravami do různých krajů amerických, aby pomáhal novými výkopy objasňovati minulost vymřelých životů.

Řada osvědčených pomocníků a preparátorů provázela doktora Hollanda v Pensylvanii, Kansasu, Nebrasce, Koloradu, Utahu, Wyomingu, Minnesotě, Dakotě, Montaně a Kanadě, a všickni vynášeli ze zapadlých hrobů starších i mladších útvarů bohaté poklady paleontologické. Peněz bylo po ruce tolik, že mohli se podnikati práce nejnákladnější. A tak byly sneseny do musea prodlením desíti let vzácnosti, jakými se může honositi jenom Nový svět. Pro doplnění příbuzných rodů a druhů skoupilo museum také zástupce evropské a zařadilo je do přehledné soustavy.

Doktor Holland obrátil svůj zřetel zase k pamětihodným nalezištím, kde již Marsh bádal a vrátil se z pustého Wyomingu s bohatým výtěžkem. Některé jeho nálezy překonávaly svou zachovalostí kostry dřívější a vedly ke zjištění nových rodů a druhů. Také vrstvy koloradské, v nichž kopali Marsh a profesor Cope, poskytly mnoho cenného a nového. Kdybych měl vyjmenovati všecky názvy odhalených tvorů, byla by jich hodná řada. U všech poznali byste již z pouhého jména jejich, že vykopaní kostlivci jsou ohromní ještěři: Brontosaurus, Morosaurus, Stegosaurus (s a u r u s, s a u r a s = ještěr).

Zhusta čítáme i v knihách odborných, že jurský Brontosaurus a Atlantosaurus mívali v déli až 40 metrů, ale údaje ty nesrovnávají se dle zkušeností doktora Hollanda s pravdou. Číslo to zmenšiti jest na polovičku. Větší rozměry odhadovaly se pouze z nálezů jednotlivých hnátů. Celé kostry nalezeny nebyly.

Výpravy Carnegiova institutu pracovaly též horlivě v křídovém útvaru dalekého západu amerického. Výkopy řídil zkušený a nyní již zesnulý John Brell Hatcher, jenž sloužil už Marshovi a pokládal se za nejlepšího sběratele zkamenělých obratlovců amerických. Muži tomu přálo štěstí i tentokráte, a roku 1903 bylo museum obohaceno celou lebkou obludy ještěří a o tři léta později celou kostrou její. Netvor ten jest snad nejpodivnější mezi všemi ještěry časů minulých a obdržel pro veliké tři rohy na hlavě jméno T r i c e r a t o p s.

Z téhož útvaru byly vykopány četné kostry mořských plazů jménem P l e s i o s a u r u s, do té doby v Americe neznámé, jakož i mnozí ptakoještěři.

Výpravy Carnegiova ústavu ohledávaly na západě také útvar třetihorní a získaly tolik nových ostatků po vymřelých ssavcích, že je nemohly ani v museu všecky vystaviti. Památným nálezem bylo zvláště devět kopytníků, kteří měli vlastnosti ovce a vepře zároveň. Zdá se, že všech těch devět tvorů bylo překvapeno pohromou najednou. V nešťastné té chvíli tlačila se zvířata těsně k sobě jako to činívá brav, je-li v úzkostech, byla potopou zaplavena a v nánosu pochována. Bůh ví, kolik tisíc let odpočívali pohřbení ve tmavém hrobě, čekajíce na zemězpytce, aby jejich památka byla po tak dlouhé době uctěna v učených dílech paleontologických. K pravěké té hrobce putovalo potom mnoho zeměvědců, aby viděli původní lože, v němž umírali předkové ssavců před aeony věků.

Nová překvapení uchystali dělníci zemězpytcům, když rozkopávali v Nebrasce dva třetihorní kopce, podobné svým obsahem umrlčím

mohylám. Kolik tam bylo pravěkých tvorů pochováno a potom zase vyneseno, těžko vypovídati. Kosti obrovských a vyhynulých nosorožců, jelenů a šelem psovitých nemohly se ani spočítati.

Řízením doktora Hollanda kopalo se též v pensylvanských jeskyních, a kořistí stalo se roku 1907 mnoho hnátů a lebek, které pocházely z tapírů, mladých slonů, mastadonů a z ohromných medvědů. Šelmy tyto vyhlédaly si zajisté za obět slabá sloňata, obstupovaly stádo a vháněly je do propasti a do jisté záhuby. Potom mohly se snadno vrhati na kořist a ukájeti lačný žaludek. Jen tak lze si vysvětliti spousty hnátů a obratlů uložených v třetihorní kostnici.

Chtěje zpuchřelé kosti zachovati pohromadě, užívá doktor Holland zvláštní preparace. Přesvědčil se, že kopají-li se takové ostatky z nánosů pomocí lopaty a motyky jako brambory na poli, mnoho kostí se poškozuje a že rozpadávají se na vzduchu v drobečky a úlomky. Z té příčiny dává doktor Holland polévati zeminu, proniklou kostmi, lihovým roztokem gumy a šelaku. Práce ta vyžaduje sice mnoho času, několik dní i týdnů, ale kosti se tak nově utvrzují a jako celek udržují se při sobě. Ale ani nyní není preparační dílo skončeno. Utvrdlé kosti třeba ještě opatřiti obvazy, namočenými do kašičky sádrové, a teprve potom mohou se nálezy zabalovati a odesílati do musejních pracoven.

Pravým divem vymřelého světa jest mezi americkými veleještěry obluda, jež byla nazvána ku poctě štědrého mecenáše paleontologie americké Diplodocus carnegie. Kolos ten, zachovalý ve své kostře téměř úplně, jest největší chloubou Carnegiova ústavu. Slavní zemězpytci vyslovili se o vymřelém tom obru, že již on jediný stojí za to, aby se za ním putovalo do Ameriky jako k nejsvětějším ostatkům.

Ale cesta do Nového světa jest daleká a nákladná, a málo kdo může si dopřáti té radosti, aby se mohl zadívati tváří v tvář originálnímu kolosu postaveném v Pittsburku. Proto ustrnul se pan Carnegie nad Evropou a poslal jí věrné odlitky ohromné obludy darem. Dnes můžeme spatřiti veleještěra Carnegiova ve Vídni, Berlíně, Paříži a Londýně a co nejdříve snad také v Římě. Jsou to vesměs dary zámeckého pána ze Skiba. Štědrý mecenáš Carnegie nabídl je císařům, králům a presidentům, a podivuhodné dary byly s díky přijaty a ve veřejných museích vystaveny. Londýnské museum hostí památného veleještěra wyominského od roku 1905, roku 1908 zmontován byl druhý v Paříži, téhož roku třetí v Berlíně a roku 1909 čtvrtý exemplář ve Vídni. Ředitel Holland přijel za tím účelem sám do Evropy, aby měl dozor nad sestrojováním veleještěra, přivezeného do každého z řečených míst ve 35 ohromných bednách, a od té doby mluví se u nás o podivuhodném diplodoku Carnegiově více než kdykoli jindy.

Viděl jste již našeho diplodoka? tázali se mne v Berlíně. Každý Berlíňan pokládá obludu tu za svou, a všecky jiné památnosti ustupují před americkým obrem do pozadí.

Je to skutečně hrozný tvor. V Londýně změřili celou jeho délku se všemi záhyby a naměřili od hlavy k poslednímu obratlu ocasnímu

80 anglických stop, tedy téměř 25 metrů. Dle tohoto exempláře pořízen jest přiložený obrázek na stránce 197.

Dvorana pařížského musea nemohla najíti pro toho giganta ani dost místa, a proto spatřuje se tam jeho ohon svinutý. Pod jeho vysokou kostrou umístěno jest mnoho jiných vymřelých živočichů. Náhoda tomu chtěla, že lebka kostlivcova vznáší se právě nad sbírkou našich známých z českého siluru. Viděl jsem tam roku 1909 trilobity ze Skrej a Jinec a při nich jméno zesnulého mého přítele doktora Otomara Nováka, někdejšího profesora zemězpytu při české universitě a spolupracovníka Barrandeova veledíla o našem útvaru silurském.

Koncem měsíce září 1909 byl sestrojen odlitek téhož veleještěra ve Vídni a odevzdán za přítomnosti doktora Hollanda a jeho asistenta císaři Františku Josefu I. jakožto dar od milionáře Carnegia.

Pravým originálem obrovského diplodoka amerického může se pochlubiti v Evropě pouze německé město Frankfurt nad Mohanem. Netvor ten byl vykopán roku 1899 rovněž z jurských vrstev wyominžských a má v délce 18 metrů. Frankfurtský rodák Morris Jesup, předseda přírodovědecké společnosti v New Yorku, zaslal kostru pravěké té obludy darem Senckenbergovu museu roku 1906. Druh ten podoben jest velice veleještěru Carnegiovu a zove se vědecky Diplodocus longus. Také z něho vanula kdysi hrůza, a zcela správně nazvána jest příbuzná ta skupina velikášů dinosauři. Řecké jméno dino znamená totiž příšerný, hrozný. Diplodocus značí v doslovném překladě dvojtrám.

Nynějšímu ještěru podobali se vymřelí dinosauři tvarem, počtem noh a ohonem. Ještěrky, krokodilové a aligátoři mají však krk a nohy krátké a plazíce se dotýkají se půdy samým břichem, kdežto veleještěři spočívali na nohách vysokých a vyvyšovali svůj trup nad zemí několik metrů. Krk veleještěrů vynikal nápadnou délkou, byl zajisté velmi ohebný a mrštný a nesl malou hlavu. Mohutným ohonem udržoval netvor rovnováhu. K udržení trupu tak těžkého a složeného z ohromných a dutých obratlů bylo třeba noh velmi silných. Objemem svým upomínají ty končetiny na trámy a klády.

Z povahy zubů lze souditi, že veleještěr Carnegiův živil se hlavně rostlinstvem a že byl tedy býložravec. Řezáky byla opatřena pouze přední část obou čelistí, ostatní byla zubů prázdna. Byl-li diplodokus pokryt nějakými štíty a krunýři, nevyšlo z nálezů na jevo.

Skromější ostatky vymřelých veleještěrů vykopaly se také v Evropě a posledně též v Africe, a to v útvaru křídovém. Dle zpráv z roku 1909 objeveno bylo v německém území africkém veliké pohřebiště dinosaurů, uopmínající rozlohou na památné naleziště wyominžské. Vědecká výprava tam chystaná přinese bližší podrobnosti o vyhynulých těch gigantech.

Živí potomci někdejších dinosaurů, kteří by upomínali věrnou podobou na pravěké své předky, neobjevují se na zeměkouli nikde. Za útvaru jurského a křídového dospěli veleještěři svého vrcholu a slávy, aby potom vyhynuli do posledního.

Každému ústrojenci a každé společnosti živoucích bytostí vyměřeno jest trvání pouze na čas. Potom všickni propadají nevyzpytatelnému osudu, vymrou, a jejich místa zaujmou tvorové ducha dokonalejšího.

Ze života Carnegiova.

Milionář Carnegie začal život jako chuďas. Spatřiv světlo světa roku 1837 ve Skotsku jako syn chudého tkalce, opustil s rodiči Evropu. Zavedení strojů připravilo otce, prostého dělníka, v rodném místě o výživu, a proto byla rodina nucena ohlížeti se po jiné práci až za mořem.

Roku 1848 byl již chudý tkadlec na vystěhovaleckém korábu a plavil se do Ameriky, aby se usadil v Pittsburku.

Hošík Andrew, Ondřej, neodrostl ještě ani škole, ale musel jíti již za výdělkem. Práci našel v přádelně, ale již po roce zaměstnán byl jako topič u parního stroje. Pro hocha třináctiletého byla to práce namáhavá. Na štěstí nepřikládal Ondřej uhlí dlouho. Z krušného povolání vysvobodil ho jeho rodák Reed, telegrafní úředník, a přijal chlapce, aby roznášel po městě depeše. Náš poslíček všímal si v prázdné chvíli telegrafických strojů a za krátko rozuměl telegrafii. Teď se zdálo Ondřejovi, že přišel ze tmy do světla, z pouště do ráje. Měl již větší příjem, spořil a ukládal úspory. Vedlejším jeho výdělkem bylo přepisování telegrafických zpráv pro místní časopisy.

Konaje služby po celém městě, poznával Ondřej závody a nahlížel do obchodního pozadí. Rozhled po obchodě světa doplňovalo čtení odborných knih. Snaživý jinoch dlužil se je u pittsburského setníka Andersona. Muž ten měl v tom zalíbení, mohl-li vzbuzovati v mladých lidech lásku k sebevzdělávání a jen proto rozšiřoval svou knihovnu.

Obratného a přičinlivého Ondřeje poznal na telegrafním úřadě ředitel pensylvanské železnice pan Thomas Scott a nabídl mu místo telegrafisty u své společnosti. Zvýšení služného přišlo mladíku vhod, a Carnegie místo přijal. Alespoň mohl snáze starati se o pokrevence, když otec umřel.

Ředitel Scott měl Ondřeje tak rád, že mu poradil, aby si koupil několik akcií železničních a půjčil mu sám jistou sumu peněz. Společnost dělala dobré obchody, a Carnegie bral až dvanáct procent dividendy za koupené papíry. Důchod mladého úředníka se tedy zase zvětšil.

Když bylo Carnegimu dvacetčtyři léta, vypukla občanská válka. Té doby stal se jeho příznivec Scott přířučím tajemníka v oddělení války a vzpomněl si zase na nadaného úředníka. Aniž se Carnegie nadál, stal se dozorcem nad správnými výkonny železnic a telegrafů.

Po válce setkal se Carnegie s mužem, jenž se ho tázal, má-li bližší styky se správní radou pensylvanské železnice. Carnegie při-

svědčil a ve chvíli mohl si již prohlížeti model spacího vagonu. Vzor předloženého vozu byl tak znamenitý, že byl úspěch zaručen. I jiní znalci vyslovili se o vozu, že usnadní osobní dopravu na daleké cesty, a za nedlouho byla zařízena soplečnost spacích vozů (Sleeping Car Company), aby přešla do rukou podnikavého Pullmana. Carnegie neodešel při tom obchodě s prázdnýma rukama a vložil vydělané peníze hned do nového podniku: zakoupil s několika přáteli petrolejové prameny.

Carnegie domohl se již pěkného postavení, když mu bylo dvacetsedm let. V takovém věku stává se málokdo ředitelem železnice. Ale dráha pochodila dobře. Prozíravý příznivec Scott věděl, komu předává své místo.

Tehdejší doby stavěly se vesměs dřevěné mosty, ale za řízení nového ředitele budovaly se mosty železné a osvědčily se tak, že Carnegie založil zvláštní mostárnu, vstoupil do závodu jako společník a věnoval se jí později úplně, složiv náčelnictví při dráze pensylvanské. Jeho mysl byla dále zabavena jenom železem a slavnou jeho budoucností.

V tom čase mluvilo se mnoho o dokonalejší výrobě železa, a jméno anglického inženýra Bessemer šlo od úst k ústům. Vlastně mělo se mluviti více o skutečném vynálezci nové té methody, a ten byl Američan William Kelly. Ale dva jeho dělníci svěřili Bessemerovi, co viděli a dělali v závodě americkém, a podnikavý Angličan jal se r. 1855 napodobiti chemický pochod v Evropě. O rok později podal Henry Bessemer zprávu o pochodu, vyráběti ocel nebo železo kujné z roztaveného železa surového za pomocí hnaného vzduchu, společnosti povolaných odborníků, založil si vlastní závod a prodlením krátké doby způsobil v železářství veliký obrat.

Zásluhu Bessemerovu uznal celý svět, methoda jeho zaváděla se ve všech železárnách, a hodnosti jen se na něho sypaly. Královna povýšila ho později do stavu šlechtického, Londýn jmenoval ho čestným měšťanem, učené spolky vyznamenávaly ho svým členstvím, a Amerika nazvala jedno město jeho jménem.

Největší užitek z bessemerování měla Anglie a těžila z dokonaleného vynálezu po dvě desítiletí. Ale pak uchvátila žezlo vlády Amerika a drží se ho pevně do dneška.

V Americe těžil nejvíce z bessemerování Eber Ward, syn chudého strážce majáku. Ale když roku 1875 zemřel, zbyly po něm miliony. Leč peníze vyzískané ve vysokých pecech a železárnách rozkutálely se brzy velmi vesele. Postarala se o to dcera Klára, provdavši se za belgického knížete a brzy na to za cikána Riga. O dobrodružném životě Wardovy dcery mluvilo se potom více nežli o všech ocelářských králích. V šlepějích Wardových šly mnohé závody americké a vyráběly jenom ocel.

Také Carnegie využitkoval pravé chvíle a vložil všecko své jmění do závodu železářského. Jeho společníci přispěli k založení podniku. Z počátku pracovalo se krušně a závodu hrozila pohroma, protože železárnám scházela zkušená hlava. V té tísni poslala štěstěna Carne-

giovi oceláře, jenž znal nejlepší pochody Bessemerovy z jiných závodů. Byl to čiperný Bill Jones (Džons), kdysi ubohý klučina beze všeho vzdělání školního a později velmožný pán. Carnegie nabídl mu místo s výhodnějšími podmínkami, a Jones vstoupil do služeb nového závodu, aby mu pomohl na nohy. S Jonesem přišli také jiní oceláři, a slavná budoucnost podniku byla zajištěna. Teprve od té chvíle začal Carnegie vyráběti ocel a umínil si, že vytlačí anglické zboží z Ameriky úplně. Geniální Jones měl ve výrobě ocele svrchovanou moc a věnoval se závodu s celým úsilím. Od roku 1873 pracovalo se ve dne v noci bez přestání, ocele vyrábělo se několik set tun denně a zboží šlo na odbyt. Již za první rok měl závod asi půl milionu korun čistého výtěžku, později milion, dva miliony, šest milionů.

Vlastní tvůrce milionů jen pracoval a vynalézal nové stroje. Důmyslný Bill Jones měl více radosti z pokroku a rozkvětu závodu nežli z peněz. Marně lákal ho Carnegie, aby vstoupil do jeho společnosti. Mister Jones spokojil se, že měl ročně přes sto tisíc korun ročního platu, a společníci ocelárny brali zisk v milionech. Vynalézavost Jonesova zvyšovala výnos závodu rok od roku. Přišel-li Jones na výbornou myšlenku technického zdokonalení v dílnách ocelářských, bořily se hned stroje staré a nahrazovaly se novými. Nákladné mašiny ocitly se nejednou již po roce ve starém železe. Jones prostavěl miliony, ale nahradil je podílníkům několikeronásobně.

Lepšího náčelníka v ocelárnách nemohl si Carnegie přáti a proto ponechal mu samostatné řízení a sám ohlížel se po pramenech nového obohacování. Jednou získal pro své závody ložiska uhelná, po druhé skoupil železné doly, po třetí staral se o zlacinění dopravného a o odbyt zboží. Závody se množily, a výroba rostla. S tím přibývalo nových starostí. Jediná hlava již nestačovala, aby ovládala těleso o tolikerých tisících údech.

Rokem 1884 přibral si Carnegie k ruce čtyři nové náčelníky a učinil je svými společníky. Vybral si nejschopnější z velké armády svých úředníků. Poznal v nich talenty a povýšil je k nejvyšší hodnosti, jakoby věděl, že zvýší se i jeho příjem zase o několik milionů ročně. Byli to horliví úředníci, kteří žili pro závod a sami přemýšleli, jak podnik povznésti. Carnegie takové hledal a uměl je najíti. Žádný nepocházel ze vznešeného rodu. Každý byl kdysi chuďasem, jako šéf sám. Čtyřlístek ten zveleboval závod a dopomohl Carnegimu k miliardářství.

Ale také noví společníci vydělali miliony. Pan George Lauder se nenadál, že nebude moci jednou ani své jmění spočítati. Když mu bylo dvacet let, byl agentem, cestoval a nabízel lidem zboží. Jednou oznamoval Carnegimu, že nabídka ocele na most misisipský v St. Louisu jest přijata. Carnegie vyslechl výklad mladého muže, oblíbil si jeho jednání, učinil ho společníkem, a dnes má někdejší kupecký cestující přes sto milionů korun jmění.

Mister Dinkey byl ubohý učedník a chodil starším dělníkům pro oběd, potom obsluhoval elektrické stroje a prozrazoval veliké nadání pro pochopení tajemné síly jejich. Závod oceňoval služby mladého muže

po zásluze, a šestadvacítiletý jinoch stál pojednou v čele strojoven, jež zaměstnávaly na deset tisíc dělníků. Mladý to generální ředitel! Také jeho jmění jde do milionů.

Třetím ve čtyřlístku jest Lovejoy. Jakožto kočí rozvážel balíčky a bedny, potom byl těsnopiscem, telegrafistou, novinářem, dělníkem v olejně a účetním. Carnegie poznal v něm člověka ve všem honěného a povýšil ho na svého kompaňona. Po desíti létech stal se bývalý kočí u ocelového krále mnohonásobným milionářem.

John Leishman běhal jako klučina desítiletý po železárně a poslíčkoval, později dozíral při skládání zboží na řece Ohio a založil si železářský obchod. V podnikání osvědčil tolik moudrosti a rozvahy, že ho učinil Carnegie agentem svých závodů. Z obchodních cest vracel se Leishman s velikými objednávkami a za krátko stal se předsedou celé železářské společnosti. Když byla volba presidenta Unie, podporoval Leishman kandidáta Mac Kinleye a v odměnu za to stal se americkým vyslancem ve Švýcarsku a potom v Cařihradě. Tam působí snad až doposud.

Carnegie mohl se tedy později spolehnouti na jiné a rád si po milionových spekulacích odpočinul na dalekých cestách. Mladí společníci pracovali za něho. Tvůrce závodů prohlížel zatím Evropu, konal cesty kolem světa, psal knihy a články a okříval na svém zámku ve Skotsku. Nabaživ se zátiší, objevoval se zase ve svých závodech amerických a dělal pořádek. Té doby bralo úřednictvo na sebe zcela jinou tvář a třáslo se před starým pánem. Každý služebník byl hned čilejší a hbitější a čekal prý, až svrchovaný šéf opustí zase Pittsburk.

Ocelářské společnosti předsedá snad do dneška bystroduchý průmyslník Charles Schwab. Mister Carnegie pokládal ho vždycky za obchodníka nejprozíravějšího a proto mu dopřál, aby také on hrabati se mohl jednou v milionech vlastního jmění. Tedy zase jeden milionář jako vychovanec Carnegiův. Také on nemíval jako kluk ani bot a protloukal se životem ve vsi Lorette v Pennsylvanii. V devatenácti létech prodával zeleninu a přišel do rány mocnému řediteli oceláren. Pan Jones zaměstnával bývalého zelináře v železárně, a brzy na to vidíme Schwaba náčelníkem jedné ocelárny a ve třiciti létech šéfem všech ostatních. Nabyv zkušeností ve všech oborech, byl Schwab postaven v čelo jako president Carnegiovy společnosti a později jako předseda spojených oceláren amerických. Rokem 1901 páčil Schwab své jmění na 150 milionů korun. Za předsedání béře ročně asi půl milionů korun.

Za řízení Schwabova opatřily se závody nejnovějšími stroji a zařizovaly se i tam, kde pracovala síla lidská. Pan Schwab chtěl býti závislým na stávkování dělnictva co nejméně, a když jinde ustávalo se v práci následkem strajku, pracovaly u Schwaba stroje za dělníky. Zavedením nových strojů vydělala společnost první rok 15 milionů, později asi 60 milionů, roku 1899 přes 150 milionů a o rok později téměř 200 milionů korun. O čistý ten zisk dělilo se nemnoho účastníků. Carnegie sám bral z toho všeho polovičku: za jediný rok neméně než 100 milionů korun. Připomínám, že to není chyba tisková.

Na pana Schwaba a na ostatní společníky připadlo po několika milionech.

Když staré století vystřídávalo nové, nynější, vyráběly Carnegiovy ocelárny asi čtvrtý díl veškeré oceli americké a zboží jejich bylo v Anglii lacinější nežli výrobek anglický.

Soutěž ta nebyla vhod Carnegiovým konkurentům, a Rockefeller a Morgan činili vše, jen aby vyhodili svého protivníka ze sedla po dobrém nebo po zlém. Milionář Piermont Morgan pohnul konečně Carnegiho k povolnosti.

Jednoho dne řekl Morgan Schwabovi: „No tedy, prodá Carnegie své závody nebo neprodá?"

„Ano," zněla úsečná odpověď pana Schwaba.

„A co za ně žádá?"

„Ještě tento týden můžete míti odpověď. Mějte se dobře!"

Hovor byl dle všeho velmi krátký.

President Schwab vrátil se z Filadelfie hned do Pittsburku a oznamoval Carnegiovi obsah rozmluvy. Carnegie počítal a napsal krátce tyto podmínky prodejní:

Pětiprocentové obligace	304,000.000 dolarů
Akcie	190,000.000 dolarů
Čistý výnos běžícího roku	40,000.000 dolarů

Dohromady 534,000.000 dolarů čili 2670 milionů korun.

President Schwab zhrozil se sám toho hrozného čísla a prohodil: „Tolik nám nedají."

Carnegie se usmál a řekl: „Slevil jsem tisíc milionů, více neslevím. Dvě miliardy musím dostat, ani o cent méně."

Nového rána odjížděl president Schwab zase k Morganovi, tentokráte do New Yorku. Tam čekali již ostatní oceláři.

Hovor trval tři hodiny, smlouva byla uzavřena, a Carnegie dostal 2000 milionů korun, tedy dvě miliardy. Odešel skutečně jako král ocelářský.

Takový prodej nebyl proveden ještě nikdy na světě. Vše zní v uších našich jako pohádka, ale věrohodnost celé události potvrzuje sám president Schwab.

Oceláři sjednotili se roku 1901 v pověstný trust (čte se: trast) spoléhajíce na vzájemné slovo a mohli prodávati zboží, zač právě chtěli. Takový byl počátek společnosti, zvané anglicky United States Steel Corporation (Iunajtid Stéts Stýl Korporešn), t. j. Spojených států ocelářská společnost.

Po uzavření smlouvy, pro železářský průmysl tak věkopamátné, odešel Carnegie v ústraní a žije od té doby na svém zámku ve Skotsku.

Nežli ocelářský král opustil Pittsburk, oznámil svému dělnictvu své rozhodnutí asi těmito slovy:

„Naskytla se mi neočekávaná příležitost, abych zanechal obchodní činnosti. Rozhodl jsem se, že učiním tak hned. Již v mladších létech jsem si předsevzal, že se vzdám všeho obchodu dříve, nežli na mne

přikvačí stáří. Cítil jsem vždycky, že máme prožívati pozdní věk moudrým využitkováním nabytého bohatství, ač jest málo lidí, kteří oplývajíce prostředky hmotnými, uchylují se k cílům, za kterými by měli kráčeti. Doufám, že moji přátelé pittsburští schválí mé rozhodnutí. Odcházím zdráv a ještě dosti silen, abych mohl býti užitečně činným na poli, na němž nemám již nic osobního co hledati."

Teď věnuje se pittsburský výminkář jenom radostem svého života. Radosti ty záležejí v konání dobrého. Většího filantropa, lidumila svět dosud neměl. Ale lidumilenství Carnegiovo nespočívá v tom, že by zmírňoval a odstraňoval bídu a hmotné strádání přímo. Carnegie přemýšlel mnoho o chudobě a bohatství a shledal, že pravá příčina chudoby spočívá obyčejně v nedostatku střídmosti, spořivosti a rozvahy. Vzniká-li bída z nemoci a nezpůsobilosti ku práci, potom jest povinností státu, aby se postaral o pomoc, ne však jednotlivec. Carnegie chce sáhnouti až ke kořenům chudoby a nechce pouze strom přisekávati, když již zmohutněl. Také žádá od každého jednotlivce, jemuž dopomáhá k blahobytu, aby sám se hodně přičiňoval a pečoval o svou šťastnější budoucnost. Jak chcete dostati někoho na žebřík, nechce-li člověk také sám lézti? Naroditi se chudým, není neštěstí, ale jest žádoucno, aby bohatší lidé pomáhali chudým na cestu k úspěchům. Carnegie dokonce žádá, že by bohatí rodiče neměli zůstavovati své rodině více, než čeho potřebuje nevyhnutelně ke skrovnému živobytí. Všecken přebytek má náležeti účelům veřejným. Carnegie má rodinu, ale stále rozdává. Dary jdou do milionů, ale na rodinu zbyde ještě hodně.

Carnegie chce poskytnouti lidu nejlepšího vzdělání. Vzděláním chce zapuditi nedostatek. Na blahobyt národa klade velikou váhu. Hospodářské záležitosti jsou pro něho důležitější nežli politické hašteřenice. Carnegie vychvaluje zřízení republikánské a jest nepřítelem dědičných výsad a práv pro některé třídy společenské. Proto přeje vládě lidové. Carnegie radí, aby se každý staral hlavně o tento svět a o žití pozemské. Lámati si hlavu tím, co přijde po smrti, pokládá za maření času. Nadání a věnování Carnegiova jsou všeho druhu, ale k náboženským účelům nepřispěl skotský mecenáš ničím.

Spory mezi dělnictvem a zaměstnavatelem pokládal Carnegie za spor mezi rozvaděnými bratry. V takových neshodách trpí škodu obě strany. Organisaci dělnické neodporoval, ale schvaloval ji. Zvolení zástupcové organisovaného dělnictva jsou s to, aby se poměr mezi oběma stranami nepřiostřoval, nýbrž zlepšoval.

Carnegie má mnoho přátel i nepřátel, ale pro dobro lidstva vykonal ocelový král tolik, jako nikdo jiný.

Ocelového krále cesta kolem světa.

Už je tomu více než čtvrtstoletí, když si ocelový král usmyslil, že se vydá na cestu kolem světa. A jel. Z New Yorku namířil do San Franciska, plavil se Tichým oceánem, navštívil Žaponsko, Čínu, Tonkin, Singapore, Cejlon, Indii, Egypt a uviděl po dlouhé době zase starou Evropu.

Když se mister Carnegie ze světové pouti navrátil, pověděl, co viděl a slyšel tiskem a rozdával spis svým známým a přátelům jakožto knihu soukromého rázu. Do prodeje kniha nepřišla.

Ale osoba Carnegiova byla svým nazíráním na svět a jeho život tak zajímavá, že koloval cestopis od místa k místu. Náruživí čtenáři cestopisů obraceli se ke spisovateli s prosbou, aby také jim dopřál té radosti a zaslal jim své dílo. A ocelový král rozdával, pokud měl co rozdávati.

Když pak zásoba spisu „Round the World" — Cesta kolem světa — došla, vymámil tištěný rukopis Carnegiův nakladatel, a tak vyšel cestopis ocelového krále v novém a rozšířeném vydání.

V českém rouše spis Carnegiův nevyšel a proto podávám zde z něho alespoň skrovnou ukázku. Je to vylíčení cesty z New Yorku do San Franciska.

„Klap, klap! Klíč psacího stolku zarachotil, a vše jest zavřeno. Moji milí ošetřovanci, mějte se tu dobře. Celý rok vás neuvidím. Je vás hezká řada. Co otcovské péče jsem vám věnoval! Odpočíváte na měkkých lůžkách, vy cenné papíry: zde obligace železářské, tam úpisy mostárenské a vedle akcie čiperné koksárny. Také tys zde, nadějný Herkule, závode ocelových kolejnic. Jak rád jsem se na vás všecky díval, vida vás prospívati. Jste všickni schopni života a jeho zápasu. Vám náleží budoucnost. Očekávám od vás mnoho. Ale nic naplat, hodina loučení se dostavila. Odjíždím na prázdniny a nechci ani věděti. zdali stoupáte či klesáte.

Před léty stál jsem u samého jícnu Vesuvu. Můj Harry a Vandy byli se mnou, a pomáhali jsme si společně, abychom si uvařili vajíčka. Také jsme si připíjeli a slíbili jsme si, že se po druhé nevrátíme domů přímo, ale že vykonáme cestu kolem světa.

Ale již tato první cesta do Evropy byla pro mne významnou událostí v životě, neboť sny mého mládí počaly se naplňovati. Vzdušné zámky a přeludy dříve jenom sněné viděl jsem ve skutečnosti.

Než čeho potřebí na cestu tak dalekou? Hodiny, dny, měsíce budou dlouhy. Samé dívání na moře konečně znaví a oči umdlejí. Ale proto však nepovleku s sebou celou knihovnu. A přece. Záhadu rozluštila mateřská láska a dala mi na pout Shakespeara, a jak hezkého, ve třinácti příručních svazcích. Nuže, pojď ke mně, můj drahý Shakespeare, ty sám budiž mi soudruhem na cestě! Budu-li míti tebe, nebude se mi stýskati. Byls mi vždycky vítaný. Tys skutečně celou knihovnou. Nevím, co by mně mohlo tebe nahraditi.

Proto se však na mne ty, Roberte Burnse, nehněvej. Nezapomněl jsem na tebe, pěvče Bohem nadaný a lidem seslaný, a v paměti mám celého tvého Ayrshirského oráče. Ne, milý Robbie, tebe nemusím ukládati do vaku, žiješ v mém srdci i v hlavě od počátku až do konce.

V Pittsburku dne 17. října. Co se stalo? Telegram mi oznamuje: Paroloď „Belgia" odpluje ze San Franciska již čtyřiadvacátého místo osmadvacátého.

Dobrá. Pojedeme tedy Omahou a pustíme Denver z mysli. V pátek jsme v Saint Louisu, dále v Omaze a přijdeme do Friska v čas. Ale nestihneme-li připojení k rychlovlaku? Doufejme, že nás líbezná bohyně Fortuna neopustí. Vždyť usmívala se na nás bez přestání.

V Omaze 19. října. Nastupovati do Friska! Vše tedy klape. Ale probůh, proč už nejedeme? Zavěšuje se ještě jeden vůz. Pojede také Rarus, nejpřednější klusák a kromě něho ještě Sweetzer, nejrychlejší kůň světa.

Jedeme celý den širými prériemi. Stáda dobytka pasou se, kde jim libo. A ty lány požehnané kukuřice! Nádherný den. Příroda nemohla se odíti do hezčího hávu podzimního. Na mnohých stranách plápolají ohně a zuří požáry. Farmáři zbavují se tak plevele, býlí a neužitečného houští. Skoro mám strach, že chytnou také stavení, protože osadníci zorali pole kolem statku jen asi na deset metrů dálky. Nemohl by plamen bariéru přeskočiti a zachvátit též stodoly a stohy?

Třetí noc přešla, a jsme pořád ještě čilí. Únava se nás netkla. První noc ve spacím voze jest nejméně příjemná, druhá a potomní jsou již snesitelnější, a pátou noc spím zcela dobře.

V neděli 20. října. Na traviskách Nebrasky míhá se všudy skot. Krajina jako včerejší.Ký div, že se vyváží odtud tolik hovězího dobytka. Zdá se, že tu prospívají dobře také koně a brav. Vody všudy hojnost a je čistá. Mouchy a moskyti se neukazují. Společenstev zabývajících se chovem dobytka má kraj mnoho. Každé snaží se vyvážeti zboží živé.

Dnes spatřili jsme poprvé také četná stáda antilop, pomíchaná s dobytkem domácím. Divoká ta zvěř uvykla stykům světa civilisovaného a není plachá. Člověk by je mohl stříleti jako ovce.

V noci dostihli jsme pověstných Skalných hor a pronikali jsme tmu, abychom viděli krajinu kolem nejvyššího bodu položeného jedenáct tisíc stop nad mořem. Žádné stromoví, žádné rokle, jenom rovná pláň a nic více.

V úterý 22. října. Neutěšená samota v širé stepi. Jedním koncem směřuje ta prérie až do Mexika, druhým až za hranice kanadské, šířka mnoha set anglických mil.

Na stanici spatřujeme míchanou společnost. Nescházejí ani Číňané a rudoši.

V Ogdenu okusil jsem domácích hroznů. Tak sladkého ovoce jsem ještě nejedl.

O půlnoci zmizela prérie, a z rána ukazovaly se divoké rokle Sierry Nevady. Do Friska počítalo se ještě dvěstěpadesát mil.

Zlaté báně po levici, po pravici a tamhle holandský domek, stín geniálního ducha Bret Hartova. Skoda, žes ten kraj, poeto, navždy opustil, abys zmizel v ovzduší cizího břehu atlantického. Jak mohls tam prospívati? Zasaďte nebetyčnou jedli ze Sierry do páté třídy, nejživější ulice New Yorku. Uvadne a nebude již nasazovati plody.

Bret Harte byl nejlepším básníkem národa amerického. Uznání dobyl si od celé Evropy, tak byl ve všem původní. Dokud žil v tísni, hořel jeho duch žárem svatého nadšení a tvořil skvostná díla umělecká. Měli Harta přesaditi zase na daleký západ americký, a duch byl by oživl znova. Ale tam za mořem! Dejte poetovi vznešenou společnost k nohám, a básník přestane pěti, anebo pěje jako Tennyson. Jak slavně on kdysi pěl! Tak ušlechtile nemohla zníti žádná struna jiného barda. Ale když se stal šlechticem nepravým a byl si šlechtictví vědom, zmizela ušlechtilost veršů a ducha. Nyní sedí v domě lordů, snad vedle sládka povýšeného posledně do stavu šlechtického.

Jsme zase blíže svého cíle a okoušíme znamenité maso kalifornského lososa. Nevím, co chutnalo lépe, hrozny či bílé víno u tabule. Pomalu nebudeme přivážeti do Ameriky ani vína. Co budeme potom vyclívati?

V několika hodinách ocitli jsme se v americké Italii, neboť jsme již u Sacramenta. Jak požehnaný to kraj. Místo prérie samá pole pšeničná. Jen trochu deště v pravý čas, a hospodář má po starostech. O bohatou úrodu stará se tam sama příroda, a zlaté klasy plné těžkého zrní nahražují zemi žlutý kov.

V pravou chvíli, skoro na minutu, přijel vlak do Oaklandu. Ještě parolodí přes záliv, a jsme ve svém hotelu. Po příjezdu lázeň a po ní nějaký zákusek, a opouštíme zase palácový hostinec, abychom spatřili Frisko ještě večer. Za chvíli spočinul náš zrak u zlaté brány Tichého oceánu. A zítra odpluje náš koráb na čarovný východ. Srdce bušilo nám v těle prudčeji, a mysl naše zachvívala se rozkoší, že již zítra blížiti se budeme k luznému orientu."

Americké kartely.

Za časů oblíbených turnajů francouzských, pořádaných na královských a rytířských dvorech s velikou okázalostí, stanovil se postup klání a všelikých zápasů jiných zvláštní listinou zvanou k a r t e l.

Později mínilo se tím názvem vyzvání k souboji, a nyní znamená to slovo obapolnou smlouvou mezi státy nebo společnostmi, obchodníky a průmyslníky.

Kartely uzavírají se za tím účelem, aby podniky mohly lépe prospívati.

Je-li podniků stejných mnoho, snižuje leckterý cenu svých výrobků, jen aby získal co nejvíce odběratelů. V té soutěži hledí také druhý

závod dávati zboží laciněji a vydělává méně nežli před tím. Závodění takové vede k tomu, že i ostatní podniky zlaciňují své výrobky a nabízejí odběratelům zároveň zboží špatnější jakosti. Dost možná, že odnesli tu soutěž dělníci, protože jejich zaměstnavatel byl nucen platiti jim nižší mzdu, chtěl-li v konkurenci obstáti. Jednou poškozovali se mezi sebou podnikatelé, po druhé trpěli odběratelé, po třetí dělníci.

Za našich časů smlouvají se proto výrobcové jistého kraje nebo celé země a zavazují se čestným slovem, že budou prodávati vyrobené zboží téhož druhu za ceny vzájemně stanovené. Odběratelé jsou pak nuceni odebírati výrobky za pevné ceny a nedostanou jich v žádném závodě laciněji, poněvadž jsou všecky podniky zkartelovány. Kdyby však některý menší závod vyloučil se o své vůli ze svazu ostatních kartelářů a prodával by svůj výrobek pod stanovenou cenu okolních závodů, pochodil by asi zle. Mocný kartel byl by s to, aby ojedinělého odpůrce zničil na dobro. Kartel snížil by snad na čas ceny zboží ještě více a zvítězil by úplně.

Takový význam, jako u nás kartel, má v Americe trust. Jméno to vyslovují Američané trast nebo tröst, což značí důvěru. Důvěrníci pověřeni provedením kartelu zovou se trustees (trastys). Dnes mluví se i u nás o trustu petrolejovém, cukerním a ocelářském a o kartelu uzavřeném mezi pivovary, strojírnami, cementkami a j.

Ale americký trust ocelářský překonává všecko naše pomyšlení. Tvoří jej pouze několik lidí, ale vesměs mnohonásobní milionáři. Jméno kartelované té společnosti je trochu dlouhé (United Steel Corporation) a proto se říká za mořem krátce Steeltrust.

Slovo steel (čte se: stýl) upomíná na německé Stahl.

Dějiny toho trustu jsou krátké a odehrávají se teprve několik let, ale cifry, kterými podnik ten počítá, objevují se jenom v rozpočtu, potřebách a vydáních veliké říše evropské. Věříte, že veškerý příjem ocelového trustu činil za jediný rok asi 560 milionů dolarů? To jest 2800 milionů korun. Celý příjem rakouské říše (Předlitavska) obnášel roku 1908 pouze 2150 milionů korun a celého Německa 2780 milionů marek. A jak milionový ten trust prospívá! Za rok 1907 obnášel příjem amerických těch ocelářů již o 200 milionů dolarů (1000 milionů korun) více než v roce minulém.

A jak velký byl čistý výtěžek všemocného monopolu?

Hotových 133 miliony dolarů, t. j. 665 milionů korun. Což je proti tomu těch 11 milionů korun čistého zisku, o který se dělili akcionáři Železářské společnosti pražské roku 1909!

Takový kartel a trust mohl vzniknouti jen v Americe, neboť svírá pevnými pouty nejenom vyrobený ocel, ale také všecky vysoké pece, cihelny, železné báně, valcovny, železnice, loďstvo a armádu o 170.000 dělníků. V pokladnách společnosti jest na hotovosti 250 milionů korun jako v největších kasách státních. Trustu náleží patero železnic, 500 lokomotiv, třicet tisíc vagonů a sto lodí, z nichž mnohá může pojmouti v sebe na 10.000 tun. Trustu náležejí osady a města, veliké přístavy a doky, koksárny, šedesát rudných dolů, několik set čtverečních kilometrů země se zdroji svítiplynovými a několik set kilometrů

půdy s doly uhelnými. Cena veškerého majetku náležejícího ocelářskému trustu zapsána jest v knihách číslicí, jež vypadá takto: 1546.544,234 dolary a 65 centů, což jest přibližně asi 7737 milionů korun.

Ale snad ani v Americe nerostou stromy do nebe, a závratný ten vzestup rozmachu ocelářského vezme za své jako všecko lidské počínání. Leč blízká budoucnost trustu jest pořád ještě mnohoslibná. Carnegie založil jeho slávu a odešel, aby místo milionů chytal ryby.

V čele trustu stojí velmožný Pierpornt Morgan, ale ten přišel již k hotové věci, a je rád, že se rozešel s Carnegim po dobrém. Morgan i Rockefeller, oba arcimilionáři, chtěli se spojiti proti Carnegimu a zničiti ho. Ale nezdolný Skot bránil se jako lev a vyšel vždycky jako vítěz. Když chtěli Carnegimu zdražiti dovoz rud na jezerech, postavil si ocelářský král hned osm ohromných parníků a vozil rudu na vlastních korábech. Když mu zvýšila dovozné železnice, založil si Carnegie vlastní trati a měl železnici dlouhou několik set kilometrů.

Morgan i Rockefeller udělali nejlépe, že závody Carnegiovy koupili. Jsou rádi, že mohou platiti hlavnímu svému akcionáři měsíčně kolem 8 milionů korun a podávati mu zprávy o rozkvětu závodů do skotského zátiší.

Pittsburk před půldruhým stoletím.

O zámořské osady v Novém světě rvali se Angličané, Francouzi, Holanďané, Španělové. Jednou bojovali běloši proti rudochům, po druhé ucházeli se sami o jejich přízeň, popouzeli je proti vlastnímu plemeni a táhli s nimi proti sousedům, Francouzi proti Angličanům a Angličané proti vojsku francouzskému. Američtí osadníci nabažili se pak uchvatitelů anglických i francouzských, zatoužili po vlastní samostatnosti a válčili proti jedněm i proti druhým.

Před půldruhým stoletím zpečetěn byl na půdě nynější Unie osud Francouzů. Vojska francouzská odtáhla, aby se již nevrátila. Dějištěm bylo místo nynějšího Pittsburku, nejslavnějšího města ocelářského na celém světě. Tehdy tam stála pevnost D u q u e s n e (čti: Dykén), nazvaná tak podle guvernéra, jenž vládl ve francouzské Kanadě.

Anglická vláda evropská utužovala své panství v Novém světě špatnými prostředky. Osadníci američtí chtěli žíti v nové vlasti svobodněji nežli dříve ve staré Evropě, ale v tom cítění a počínání bránili jim svrchovaní guvernéři angličtí a potlačovali tam každé hnutí volnějšího projevu. Dějepisci praví, že Velká Britanie vysílala za moře jenom správce bezohledné, hrubé, naduté a anglické vládě slepě oddané. Plnomocní guvernéři dopouštěli se velikých chyb, ba i křiklavých nepravostí a popuzovali svým jednáním osadníky proti sobě.

Upřímní vlastenci angličtí nesli těžce nerozvážné jednání tehdejších ministrů a kárali nepěkné skutky jejich veřejně v novinách.

Velikým zastancem práva lidu byl té doby William Pitt. V řečech svých napadal ostře vládu a získal si v národě mnoho důvěry. Mnoho příznivců měl také u osadníků amerických, neboť snažil se pohnouti vladaře k tomu, aby šetřil práv svých poddaných za mořem a hleděl si je spravedlností nakloniti. Ale hlas Pittův byl slyšán teprve, když anglická vojska utrpěla za mořem v boji proti Francouzům veliké porážky.

V té tísni povolala anglická vláda v čelo ministerstva Williama Pitta, zbavila hned neoblíbeného správce amerických osad nejvyššího úřadu a jmenovala nástupce schopnějšího.

Pitt vynasnažoval se, jak jen mohl, aby udržel dobrou vůli s osadnictvem a věnoval zámořským koloniím všecku péči. Spoléhaje na obětavnost amerických usedlíků, vyzval je, aby sbírali voje a táhli společně proti Francouzům. Zároveň jim slíbil, že dostanou válečnou náhradu za ubytování vojska královského.

Kolonie vyhověly žádosti Pittově, opatřily národní vojsko a odváděly vysokou daň válečnou s velikou ochotou. Dobývání francouzských pevností bylo důležitým cílem spojených vojsk.

Padla první pevnost, a Angličané stali se pány celého pobřeží až k ústí řeky sv. Vavřince. Šlo ještě o pevnost Duquesne. Na tu útočilo vojsko spojené, ale Francouzi vrhli se na Brity a zahnalo je vítězně. Na bojišti zbylo mnoho padlých Angličanů, jiní byli zajati a jiní zachránili se útěkem. Řadové vojsko královské bylo první, které z bitvy utíkalo.

Po tomto vítězství zmocnila se Francouzů plamenná bojechtivost, ale útoky se už nedařily.

Odvážný Washington chtěl ukázati svou statečnost a jen hořel vejíti v zápas s Francouzi. Ale dobývání pevnosti Duquesne mělo býti odloženo až na jaře, a to Washingtona rmoutilo, neboť zvěděl, že posádka francouzská jest slabá. Generál Forbes znal bojovného Washingtona a dovolil mu, aby mohl táhnouti se svou brigádou na pevnost, slíbiv mu současně pomoc.

Virginské sbory byly nadšeny odvážným a ohnivým Washingtonem a slíbily bojovati udatně. Za krátko obstupovalo pevnost četné vojsko a zdálo se mohutnějším a silnějším nežli bylo.

Francouzská posádka čítala pouze pět set mužů a cítila, že by přesile neodolala. Proto kázal velitel pevnost hned zapáliti, načež vstoupil s vojskem do připravených lodí a odplul rychle po řece Ohiu.

Potomního dne opanovali Angličané zříceniny, a dne 15. listopadu roku 1758 vztyčen byl nad tvrzí Duquesne prápor Velké Britanie. Touže dobou zmizelo jméno francouzské pevnosti, a tvrz zvala se od té chvíle Fort Pitt.

Po dobytém vítězství rozloučil se šestadvacítiletý Washington s vojskem a měl úmysl opustiti službu vojenskou navždy. Zatím se však oženil a pojal za ženu nevěstu z domu, jenž byl znám všeobecně jakožto „Bílý dům“.

Dobytím tvrze Duquesne skončilo válečné tažení roku 1759. Pozůstatky dávného opevnění zachovaly se doposud na ostrožně, kde sbíhají se přítoky Allegheny a Monongahela, spojujíce se potom v řeku Ohio. Nábřežní třída vedoucí k pevnůstce Pittově zove se však do dneška Duquesne way, t. j. Duquesnova cesta. Také hotel „Duquesne“ připomíná nynějšímu turistovi doby francouzského panství.

Prodlením krátkého času vzal na se kraj při jmenovaných třech řekách novou tvář, osadníků přibývalo a z někdejší osamělé tvrze vypučelo město Pittsburg čítajíc s předměstími asi 800.000 duší. Na vnitřní město vypadá asi polovička. Přebohaté poklady matky země, uhlí, petrolej, svítiplyn, železné rudy, potom vysoké pece, koksárny, válcovny, slévárny a sklárny pomohly městu ke slávě a obšťastnily několik vyvolenců miliony a miliardami dolarů.

Po rudoších, někdejších pánech země, není v Pittsburku a okolí ani památky.

V městě železa, ohně a dýmu.

O titul ten mohlo se ucházeti před léty proslavené město Birmingham (Bermingém) v Anglii, ale světovou jeho slávu překonala již začazená residence amerických milionářů nad řekou Ohio. Pittsburk zvítězil, a u noh leží mu všickni oceláři. Otěže jeho pociťují se na celé zeměkouli a silou pittsburského kolosa chvěje se všecek trh železářský.

Pittsburk je si své moci také vědom a nechává si rád líbiti, říká-li se mu též Iron City (Ajrn Sity), t. j. Železné město, Iron and Coal City, t. j. Železné a uhelné město, Fire City (Fajr), t. j. Ohnivé město, nebo Smoke City, t. j. Dýmavé město.

Starořeckých časů báječný Hefaistos neměl jistě tak příšerného podsvětí ozářeného plameny a rudým ohněm jako jsou horoucí výhně novověkého Pittsburku. Ani Kyklopové vulkánů Homérových nekuli v pekle tolik ohnivého kovu, kolik ho vychází do světa zimničnou činností ocelářské společnosti. Carnegie, Morgan a Rockefeller zatlačili i olympijské bohy do pozadí a proměnili ohnivé své závody v ohromný jícen žhavé sopky. V Pittsburku vyšlehují krvavé plameny k nebi bez přestání, a černý dým a šedý kouř vynášejí se nad tisícerými komíny za jasného dne i za tmavé noci nepřetržitě po celá léta. Sirné páry a dusivé plyny petrolejové prosycují těžké ovzduší, mastné moury a saze poletují jako nejjemnější vločky destilačního pochodu uhelného, plazí se nad širým krajem rozlehlého města, dotýkají se střech, zdiva, dlažby, chodníků, lnou ke kameni, povlékají dřevo, plech, zábradlí, vnikají skulinami a okny do ložnic, padají na oděv, prádlo, stoly, nábytek, špiní límce a vytvořují na všech věcech a rukou a obličejích všech lidí lesklou a načernalou patinu.

A jak jinak mohlo by to v městě železa, uhlí, ohně a dýmu vypadati? Vždyť tam dýmají a čadí komíny továren a závodů počtem

více než pět tisíc. Nepočítám v to ani ty staré nákladní parníky přistávající brzy k ocelárnám a plující brzy zase ke koksárnám, uhelnám, sklárnám, mostárnám, strojovnám. Také každý vlečník chrlí z komína mraky popelu a utápí je v řece beztoho již zkalené a vrstvou mourů pokryté.

Kolik času bylo by třeba, chtěl-li by kdo projíti všemi závody průmyslového toho emporia! Všední turisté spokojují se, mohou-li jen nahlédnouti do čarodějné kuchyně ocelářských kyklopů a opatřují se vstupenkou, vydávanou ochotně v officu (čti: afisu), úřadovně.

Hlava jde diváku kolem, vidí-li a slyší-li, co vše Pittsburk vyrábí a vyváží. Čísla výroby a exportu jdou do závratných výšek. A přece viděli jsme jenom pouhý kus divadelního jeviště. Co odehrává se za všemi kulisami světového divadla pittsburského, ví jen málo pozemšťanů.

Kde co v Americe železného, vše pochází snad z Pittsburku. Kolejnice železných drah, spojujících Tiché moře s oceánem Atlantickým v několikerých směrech a liniích a majících v délce na 50.000 kilometrů, vyšly z válcoven pittsburských a snášejí dobře kruté mrazy za polárním kruhem v Alašce i v horkém Mexiku. Železné kostry všech nebetyčných paláců a nadmořských budov v Chicagu a New Yorku dodaly ocelárny pittsburské. Obrovské dvorany budované pro světovou výstavu v Saint Louisu drženy byly pohromadě ocelovými kostrami, jež prošly závody pittsburskými. Největší mosty, vznášející se nad veletoky, vybudovány byly z ocele pittsburského. Z téhož ocele vzaly své brnění nejmohutnější obrněnci váleční a vystrojily se gigantickými hřídely, aby pomocí ohromné vrtule mohly brázditi moře. Kolosální jeřáby, pozvedající hravě na sta metrických centů do výše, připravovaly se k montování v Pittsburku. Z výhní začazeného toho města pocházejí všecky pružiny a obruče objímající na miliony balíků bavlněných, v nich rodil se utvrzený kov na stavbu filadelfských lokomotiv, vagonů, strojů hospodářských a šicích, tam stála kolébka všeho železa a ocele, z něhož lidská ruka tvoří dále jehly, šídla, hodinová kolečka, kladiva, kleště, nože, pilníky, nůžky, hřebíky, floky. Každý Američan vykračuje si v obuvi, jejíž podpatky spojeny jsou hřebíčky pittsburskými. Sotva chápeme, čteme-li, že Pittsburk dodává celému světu ročně půl miliardy liber drátěných hřebíčků. Vtipně hovoří o tom všem Hesse-Wartegg ve svém díle „Amerika als neuste Weltmacht der Industrie".

K vývozu tak ohromného množství zboží jest potřebí úžasného počtu vozů a lodí. Každého dne všedního nakládá se asi 8000 vagonů výrobky pittsburskými, někdy ještě o 1000 vozů více. Do roka činí to asi půltřetího milionu vagonů a zboží vážilo by 70 milionů tun. Z čísel těch by vyšlo dále, že by vlak naložený ročním zbožím pittsburským měřil v délce asi 12.500 kilometrů. Stála-li by lokomotiva myšleného toho vlaku v Paříži, byl by poslední vůz jistě někde v Kamčatce.

Některé zboží Pittsburk ani nevyváží a přece je dopravuje do dálky několika set kilometrů. Veškerá cena tohoto zboží jde do milionů.

Jak je to možné?

Pittsburk je střediskem obchodu petrolejem, ale do New Yorku nezasílá ho železnicí, nýbrž zvláštním potrubím, jako vodovodem na 700 kilometrů dlouhým a trží zaň ročně asi 360 milionů korun.

Ještě jeden druh hledaného svého zboží z Pittsburku se nevyváží. Míním přírodní plyn, jenž hoří jako náš svítiplyn. Vstupte do kterékoli domácnosti pittsburské, všudy uvidíte, jak pálí a topí svítiplynem. Říká se mu tam natural gas (čti: nečerel ges). Plynárenská společnost rozvádí plyn do všech domů a bytů, a rodiny jsou rády, že pouhým otočením kohoutku mohou vařiti a světnice vytápěti. Co uspoří se tak práce, času, poklízení, čistění!

Takové palivo osvědčilo se znamenitě při výrobě skla. Jen tak lze si vysvětliti, že sklářstvím zabývá se v Pittsburku na 30 závodů, a jak ohromných. V jednom závodě vyrábí se ročně 24 miliony pohárů, v jiném zhotovují do roka 50 milionů cylindrů lampových, ve třetím dělá se ročně 80 milionů lahví, ve čtvrtém závodě zhotovuje se sklo tabulové a vyrábí se ho za rok tolik, že desky vedle sebe položené šly by celou Amerikou napříč a dotýkaly by se obou oceánů.

K bohatství dopomohlo Pittsburku také uhlí. Výborné to palivo vyhřívá tisíceré parní stroje železniční a ocifuje se pro znamenitou jakost svoji až v Australii a Žaponsku. Řeka Ohio usnadňuje dopravu k Atlantickému moři. Hromady a kopce černého toho diamantu nakládají se na čtyřhranné koráby, ty pak spojují se ve flotilu a svěřují se drobnému vlečníku, aby je provodil po řece Monongahele do Ohia a z Ohia do Misisipi a dále po klidném proudu až třebas do Nového Orleansu a k zálivu Mexickému. Tak to chodí již od mnoha let, a okolí Pittsburku má kamenného uhlí pořád ještě hojnost.

Dokud bude míti Pittsburk uhlí, bude také vyráběti koks. Kdo by chtěl tamější koksové pece spočítati! A přece je vidím před sebou sečteny. Můžeme je viděti na mnohých místech. Průvodní kniha doporučuje nám tolik závodů, že nevíme, kam dříve. Praví výslovně, že nemá nikdo opomenouti zajeti si na stanici Bessemer, podívati se do ocelářských výhní a válcoven zvaných Edgar Thomson Steel Works, Homestead Steel Works, Jones Works, Oliver Works, Crescent Works a Bůh ví které ještě works (závody). V jedněch dílnách spatříme 1700 koksových pecí, ale v koksárnách Frickových jest jich dokonce 14.000.

Pittsburské závody zaměstnávají mnoho dělníků. Carnegiovy ocelárny v Homesteadu (čti: Homstedu) mají nejméně 8000 lidí, Thompsonovy 6000, Duquesnovy 5000, Frickovy koksárny 17.000. Čísla ta byla by mnohem větší, kdyby mnoho práce nedělaly za dělnictvo stroje. Lidé tam jen na stroje dohlížejí, řídí je a oživují jako nevědomou bytost svým rozumem. U největších vysokých pecí spatřuje divák pouze tři lidi, u parního stroje o 20.000 koňských silách pouze dvě osoby.

Tvář začazeného Pittsburku není vábná ani příjemná. Jenom kolem Carnegiovy knihovny, kde rozkládají se lahodné parky, dýše se trochu blaženěji. Čím dále od řek, tím je nám lépe. U vody samé dílny a parolodi, daleko od nich pěkné residence a zámky boháčů a

milionářů. Nejdále pak od města stojí ještě hvozdy z časů nevázaného života rudošského.

Pittsburk povznesl se k bohatství netušenému. Snad žádné jiné město světa netrží za své poklady země a výrobky tolik milionů, co právě americké město železa, ohně a dýmu. Škoda, že s nesmírným bohatstvím nekráčí v městě také vzorná čistota. Pittsburská špína stává se v Americe příslovečnou.

Dělnictvo závodů pittsburských náleží mnohým národnostem. Slovanstvo dodalo tamějším milionářům mnoho sil, a Slováci jsou asi v něm nejpočetnější. Králem Slováků je tam podnes velmožný pan Rovnianek, bankéř, agent paroplavební, majitel tiskárny a vydavatel slováckého časopisu.

Dle odhadu přítele Tomáše Čapka, advokáta v New Yorku, zaměstnáno jest v celé Pensylvanii snad až 200.000 Slováků, tedy více než kdekoli jinde v Americe, protože kraj ten má nejvíce uhelen a koksáren. Slováci konají tam práci těžkou, a kde v Americe jest práce krušná, tam neschází nikdy přičinlivý a vytrvalý Slovák. Dělnictvo města Pittsburku a okolí skládá se téměř ze tří čtvrtin Slováků.

Poklady uhelné.

Na západě jižní Anglie leží při Bristolském zálivu město, známé podle jména snad každému kapitánu lodi, jenž má rozvážeti za moře evropské uhlí kamenné. Cardiff a cardiffské uhlí jsou zvučná jména a vyslovují se zhusta nejenom v průmyslových závodech na pevnině evropské, ale v celém světě. Výborným tím palivem mohla se Anglie chlubiti a vítězila jím v soutěži vždycky. Černý její diamant došel uznání i v Americe, a Nový svět byl dobrým odběratelem anglického uhlí, aniž se lekal velikého dovozného. Proslulá jakost nahrazovala americkým továrníkům a parolodním společnostem zvýšenou cenu. Světový trh uhelný měli tehdy v rukou Angličané, a mohlo se vším právem říkati: Kdo by vozil uhlí do Anglie!

Za naší doby jest již Anglie předhoněna Amerikou! Před sto léty nikdo u nás ani o americkém uhlí neslyšel. Nyní dobývá Unie uhlí nejvíce na světě, teprve po ní následuje Velká Britanie, za ní Německo, hodně daleko za Německem stojí Rakousko-Uhersko; ještě méně dobývá ho Francie, Belgie, Rusko, Švédsko. Těžba v prvých třech říších jest největší. Zjevně ukazují to čísla:

Spojené státy severoamerické	320	milionů tun
Velká Britanie a Irsko	230	,, ,,
Německo	162	,, ,,
Rakousko-Uhersko	40	,, ,,
Francie	35	,, ,,
Rusko	15	,, ,,

V naší říši těží se dle toho uhlí čtyřikráte méně nežli v Německu, šestkráte méně nežli v Britanii a osmkrát méně nežli v Unii. Evropa jest nyní sice odkázána pořád ještě na uhlí anglické, ale za několik let předhoní Amerika ve vývozu uhlí i samotnou Britanii. Odbyt amerického uhlí není dnes v cizině proto větší, poněvadž úžasný rozmach průmyslu v Novém světě nedovoluje, aby poklady uhelné mohly býti vyváženy za moře. Téměř veškeré uhlí v Unii vytěžené ostává v zemi. Jen jako z milosti dodává Amerika cizině asi 7 milionů tun ročně, tedy pouze asi čtyřicátý díl celé své těžby.

Uhelné poklady americké Unie jsou úžasně veliké. Pouze světoznámá sloj kolem Pittsburku v Pensylvanii zaujímá rozlohu asi tak velikou jako tři čtvrtiny Českého království. A což teprve uhelné poklady v Illinoisu, Missouri, Michiganu, Ohiu, Kansasu, Koloradu, Alabamě s flecemi až 28 metrů mocnými. Rozloha všech těch uhelných krajů zabrala by několik našich Čech.

Ale bez vydatných sil evropských byly by ostaly černé diamanty snad ještě nedotknuty a utajeny pod mohutným příkrovem země. Musili přijíti vystěhovalci z Anglie, Skotska, Irska, Německa, Švédska, Norska, Polska, Ruska, Čech a Slovenska, aby vynesli z hlubin, šachet a štol poklady americké půdy na denní světlo. Sedm desetin všech havířů záleží jenom z přisvěhovalců. V jednom uhelném kraji hemží se v dolech 5000 horníků, v jiných dohromady na 60.000 havířů. Armáda mužů rozrývá tam v hlubinách země černé mumie někdejších bytostí, které se před miliony léty shlížely svými korunami v záři tropického slunce, vyváží je nad povrch a dopravuje palivo do všech končin Unie, dnes k výhním vysokých pecí, zítra do oceláren, koksáren a plynáren veleměst a dědin.

Mohutné a splavné řeky dovolují, aby vydobyté uhlí mohlo se lacino vyvážeti až k moři. Mnohé uhelny přiléhají k samotné řece a mají tu výhodu, že uhlí naložené do flotily prostých lodí může nastupovati pout až k ústí řeky do moře. Po proudu řeky Misisipi pluje takových uhelných člunů na tisíce a dostihují svého cíle v Novém Orleansu. Proti proudu již se potom prázdné čluny nedopravují, nýbrž prodají se u výtoku jako dříví stavební.

Americké uhelny náležejí zhusta společnostem železničním. Dost možná, že byla železniční trať založena jen za tím účelem, aby se mohlo palivo rozvážeti na všecky strany. Taková podnikatelstva jsou u veliké výhodě, neboť berou zisk nejenom z uhelen, ale také z dovozného. Kromě toho mají v moci, aby si dovozní sazby za uhlí mohla sama upravovati.

Havíři amerických uhelen hájí zájmy svého stavu svými zástupci a přistupují za tím účelem jako členové k mohutné dělnické jednotě. Svaz ten zove se Labour Union (čti: Lejbr Junion). Zástupcům dělnictva daříválo se tam nejlépe, neboť pamatují přirozeně také na sebe a snadno ovládají ty, kteří neumějíce mluviti anglicky, odkázáni jsou na činnost svého splnomocněnce. Všemohoucí dolar — the allmighty dollar (ólmajty dalr) — dělá pravé divy v celém světě.

Pletařské výrobky indiánské školy v Hupě.
Předměty zobrazené ve druhé řadě shora slouží jako přikrývky na hlavu. Rudoši kmene Hupa náležejí k indiánské větvi Athapasků. Dle fotografie zapůjčené p. Frant. Korbelem.

Ke stránce 234.

Práci v uhelnách konají pouze muži. Ženám zakazuje tam zákon každé zaměstnání.

Za to spatřují se v amerických dolech uhelných zhusta hoši ještě škole neodrostlí. Obyčejně svěřuje se jim řízení uhelných vozidel. Užívání nedospělé mládeže neshoduje se sice se zákonem, ale trpí se.

Kolem mohutných ložisek uhelných vypučelo v Americe mnoho osad, ale nejrázovitějším městem uhelným jest Scranton (Skrentn). Jeho sto tisíc obyvatelů má svůj chléb skoro výhradně ze zaměstnání uhlířského. Četl jsem, že tak pěkné a spořádané poměry rodinné a vyrovnaný blahobyt dělnictva najde se málo kde. Rodina uhlířova bydlí obyčejně ve svém vlastním domku pohodlně zařízeném. Kromě pěti, šesti pokojíků mívá domácí pán také koupelnu. Jeho přijímací pokoj — parlor — podobá se našim salonům. Koberce, houpací stolice, pohovka, obrazy, záclony, knihovnička a časopisy nescházejí skoro nikde. Majitel domku snad splácí ještě svou residenci, měsíčně asi 10 dolarů, nebo ji zaplatil svými úsporami hotově. Mnozí havíři mají slušné jmění v bankách uloženo. Takových dělníků jest ve Scrantoně alespoň 10.000, říkají banky důvěrně. Horníci nemají ani příležitosti, aby utráceli, a proto spoří, byť brali měsíčně jen asi šedesát nebo sedmdesát dolarů (300—350 korun). Zásluhu tu může si připisovati hnutí temperenclářské. Přívrženci střídmosti (anglicky: temperance, čte se: temperens) slučují se v Americe již od několika desítiletí ve zvláštní spolky a zavazují sebe i jiné, aby pracovali proti požívání lihovin a odstraňovali zhoubné pijanství vůbec ze svého okolí neb i z celého státu. Místy již se podařilo, že v neděli nejsou obchody s lihovinami nikomu přístupny, místy zakázán jest prodej lihových nápojů docela. Mnoho dobrého vykonala v Americe zvláště vlivná jednota ženská. Příjemné kluby, v nichž pívají členové pouze limonádu, kávu a čaj, nahražují dělnictvu hostince. Prázdnou chvíli krátívají si tam hosté čtením mnohých časopisů a leckdys též tancem. Po divokém životě, jaký vládne mezi zlatokopci na západě a na dalekém severu, není v uhelnách amerických ani památky. A havíři žijí spokojeně a šťastně.

Koncem roku 1909 kolovala v našich listech smutná novina o Scrantonu. Telegramy oznamovaly, že některé ulice toho města se propadávají, a že mnoho domů se sřítilo. Na tisíce lidí bylo pojednou bez přístřeší. Neštěstí to bylo zaviněno nerozvážným dolováním. Uhlokopové podkopali pod zemí město tak, že se jeho půda sesedla místy o několik metrů a pochovala v sobě tramvajové kolejnice.

Dva slavní elektrotechnikové.

Nikde jinde nedovedli využitkovati předností elektrické síly tak jako v Americe. Elektřina vtiskla novému světu také nové znamení, a po stopách jeho šly teprve světy ostatní. Prodlením jen asi patnácti let proměnila se Amerika v nový svět elektrický. Závody a železnice

daly a dávají výhost páře a zapřahují do svých strojů elektřinu. Po amerických tratích jezdí zhusta elektrické lokomotivy, a elektrická síla obsluhuje železárny, rudné doly, jeřáby, uhelny, ulice, domácnosti. Služky jsou v Americe drahé. Týdenních 25 korun vedle zaopatření jest nejnižší jejich plat. Proto nemůže si každá paní dopřáti služebné a utíká se v tísni k elektrickým přístrojům, aby vařily a pracovaly za čeládku. Co by byla Amerika bez elektřiny?

O rozšíření elektřiny starají se v Americe zvláště dvě společnosti. Jedna má v čele proslulého Edisona, druhá slavného Westinghouse.

U Westinghouse opakuje se stará historie všech slavných Američanů. Nynější obr mezi průmyslníky a milionář mezi velmoži začal život krušně. Chudý George (Džordž) robotil napřed u svého otce jako dělník, vynálezy pomáhaly mu ke jmění a slávě, a za nedlouho stál bývalý chuďas v popředí jakožto ředitel elektrických podniků, jejichž závodní kapitál převyšuje miliardu korun.

Když se mladý Westinghouse (čti: Uestinghaus) postavil v čelo nově založené elektrické společnosti v Pittsburku, zaměstnával asi dvě stě dělníků. Nyní má jich pouze v tomto městě přes devět tisíc a v jiných odbočkách zase několik tisíc. Westinghouse neřídí své podniky jenom v Americe, ale přenesl své působení též do Anglie. Jeho elektrické dílny v Manchestru předhonily všecky jiné.

Skvělou budoucnost pojistila muži tomu vzdušná brzda, kterou se zdržují železniční vozy dle potřeby v pohybu. Přístroj jím vynalezený byl tak znamenitý, že jej zaváděli na všech železnicích světa. Z počátku vyráběl Westinghouse denně pouze dvě brzdy, nyní zhotovuje se jich v jeho závodech asi třetina milionu ročně, každou minutu dvě. Jediná objednávka vynáší závodům miliony marek. Však se těch brzd také spotřebuje. Udává se, že Westinghousových brzd jest v činnosti alespoň půldruhého milionu.

Vynález jeden zplodil vynález druhý. Westinghouse přemýšlel, jak zdokonaliti signály železniční a přístroje výhybkové a vynašel věci zcela nové. Dříve mořili se nádražní služebníci pákami, chtěli-li přesunouti kolej, ale Westinghouse nahradil vše elektřinou, a od té doby dostačuje, zmačkne-li se pouze elektrický knoflík. V hlavních nádražích bývalo výhybkářů jindy snad dvacet, a povinností jejich bývalo, aby řídili dvě stě nebo tři sta pák. Vynálezy Westinghousovy snížily ten počet lidí na třetinu.

Také elektrické lokomotivy, sestrojené Westinghousem, přivodily v průmyslu mnoho dobrého a užitečného. Jako dobrý obchodník spojil se vynálezce hned s výrobci lokomotiv a svěřil jim za skvělých podmínek provádění svých patentů. Parní stroje již místy zmizely a pohání je elektřina. O jak si v uhelnách a dolech oddychli, když se tak zhostili dýmu a kouře dusícího všecko živé.

Od elektrických lokomotiv přešel Westinghouse k elektrickým turbinám a vyrábí elektrické stroje všeho druhu. Mnohý takový stroj pracuje za deset tisíc koňů.

Závody Westinghousovy mají tolik práce, že nejvyšší náčelník jejich jest skoro pořád na cestách. Nádherný vůz železniční čeká ne-

ustále pohotově. Pouhý signál elektrického zvonce, a salonní vůz odváží již pana Westinghouse do Clevelandu nebo do New Yorku. Průvodčími jeho bývají tajemník a inženýr. Na té cestě Westinghouse nezahálí, ale načrtává návrhy, aby je přítomný inženýr dal v závodech prováděti. Dost možná, že to bude vtipný návrh nadšeného elektrotechnika Nikoly Tesly, jehož objevy budí v elektrickém světě tolik úžasu. Slovan Tesla, jenž studoval také na pražské technice, předkládá své myšlenky a vynálezy zhusta Westinghousovi, a ten je uvádí do života. Četl jsem, že Westinghouse získal již pro své závody asi patnáct tisíc patentů. Na tři sta patentovaných vynálezů pochází z hlavy Westinghousovy.

U Westinghouse jde všecko elektřinou, i nejmohutnější jeřáby, které mají nésti třebas 6000 metrických centů.

U Niagary a u Missoury se ukázalo, co pan Westinghouse dovede. Elektrické stroje tam dodané překonaly silou všecky ostatní na světě.

Se závody Westinghousovými může soutěžiti pouze druhá společnost elektrická, jejíž zakladatelem jest T h o m a s A l v a E d i s o n.

Kdož by neznal jména toho mistra v oboru elektrických vynálezů? Také on začal život velmi trudně a nezrodil se v salonech. Ale již za mladosti projevoval talent obchodního ducha holandského, neboť kolovalo v něm trochu krve po otci kramáři. Od matky, jež bývala učitelkou, pochytil Thomas zase vědomosti literní a lásku ke čtení. Potom měl již vyhráno, neboť v knihách našel všecko vědění lidské a osvojoval si je bez učitelů. Jako poslíček, jenž konal všecky službičky železničnímu vlaku, prodávaje doutníky, knihy, časopisy, konal ve voze drobné pokusy a byl stále při telegrafickém aparátě. Od té chvíle měl v hlavě jenom elektřinu, až si zařídil svou vlastní kancelář, kde přemýšlel o vynálezech elektrických. S učenci, fysiky, mechaniky a chemiky byl pořád ve styku, až se vyšinul na továrníka a vynálezce důmyslných strojů. Dnes jest bývalý synek ubohého kramáře milionářem. Závody jím řízené zaměstnávají na tisíce dělníků.

Sídlem Edisonovy společnosti jest starobylá holandská osada a nyní průmyslové město S c h e n e c t a d y (Skenektedy) ve státě newyorském. Vodopády řeky Mohawk, jež vylévá se do Hudsonu, prokazují závodům znamenité služby. Z dílen těch vychází do světa nejvíce lokomotiv elektrických, ročně asi dvě stě. Kolik jiných věcí Edisonovy závody vyrábějí, nechci zde vypočítávati. Na šest set kresličů má pořád co dělati, aby závod mohl dostáti svým povinnostem.

Dojde-li jednou na využitkování přílivu mořského k účelům elektrickým, oč již Edison se pokouší, budou snad živou tou silou předstiženy i samy vodopády bouřlivé Niagary.

Pacifická železnice.

Za našich dob cestuje se mnoho. Železnice ukrátily čas, a parní stroje sblížily národy a země. Výlet ke břehům Nového světa náleží teď ke všedním událostem. Parní rychlolodi dopravují pasažéry evropské do New Yorku v několika dnech.

Před půlstoletím potřebovali evropští vystěhovalci do Ameriky několik neděl a měsíců a putovali potom širými pláněmi druhého svého domova zase několik týdnů, nežli dostihli dalekého západu amerického. Dnes probíhají rychlíky širými prériemi a na příč celou severní Amerikou ve čtyřech, pěti dnech a odvážejí poutníky ve všem pohodlí nepřetržitě až k Tichému oceánu.

Američtí pasažéři chválí si své železnice a dávají svým vlakům přednost před každou železnicí evropskou. Tvrdí o nich, že mají pohodlnější vozy a že nemají obtíží se zavazadly. Co je u nás vážení kufrů a vaků, co psaní všelikých recepisů a co poplatků za dopravu rychlozboží!

Toho všeho bývá americký pasažér prost. Byť měl i mnoho zavazadel, všecky dopravují se, až na kufry velmi velké a těžké, darmo a mžikem předávají se dopravčímu. Každý vak opatřuje se číslem. Kolik zavazadel, tolik numer. Čísla jsou vyražena na okrouhlém plíšku. Totožná čísla dostává také majitel vaků na místě jakékoli jiné stvrzenky. Na konečné stanici odevzdávají se číslované plíšky, a obratem ruky jsme zase v držení svých zavazadel.

V Americe cestuje se více než kdekoli jinde. V Americe je také nejvíce železnic a nejvíce vodních cest. V Americe se též nejvíce telegrafuje, a délka drátů převyšuje telegrafy kterékoli země evropské.

Celkem mají Spojené státy severoamerické železnic na 368.000 kilometrů, kdežto naše veškerá říše pouze asi 45.000, Německo 58.000, Francie 48.000, Britanie 37.000, Rusko 71.000.

Délka telegrafických drátů v americké Unii činí (okrouhle pověděno) asi 2,655.000 km s 99 miliony depeší, v naší říši 360.000 se 31 milionem telegramů, v Německu 789.000 s 55 miliony depeší, ve Francii 626.000 s 58 miliony telegramů, v Britanii 947.000 s 94 miliony depeší, v Rusku 658.000 se 30 miliony telegramů.

Americká Unie má také nejdelší železnice světa a má jich k tomu všemu několik. Jedna dráha železná má v déli 5200 km, druhá 5260, třetí 5560, čtvrtá 5937, pátá 6250. Délka příčné železnice kanadské obnáší přes 6000 km.

Všecky tyto železné dráhy spojují východ se západem, oceán Atlantický s břehy oceánu Tichého čili Pacifického, odtud jejich název: železnice pacifické. Američan vyslovuje jméno pacific jako pesifik.

Má tedy celá severní Amerika šest ohromných tratí pacifických čili tichomořských. Nejstarší dráha zvaná Central (Sentrel) byla počata roku 1862 a dokončena 1869. Stavěla se ze dvou konců.

Na stavbu veškerých tratí dostávalo se podnikatelům státní podpory nebo nezúročitelné půjčky. Kromě toho stala se železnice majitelkou velkých pozemků přiléhajících ke trati z obou stran.

Četné odbočky hlavních tratí protkávají Unii ve všech směrech a vytvořují společně síť, jejíž délka naplní brzy čtvrtý stotisíc kilometrů.

Stavbami železnic v Americe pomohli si někteří podnikatelé k velikému jmění. Mezi nimi vynikl zvláště někdejší advokát Leland Stanford (Stenfrd). Právnická studia nevadila mu, aby si hleděl raději více obchodu, ba byla Stanfordovi spíše na prospěch, že se podnik založený v Kalifornii s ostatními jeho bratry tak skvěle vydařil. Vyzískaného jmění užil potom Stanford při zamýšlené stavbě transamerické železnice. Společnost kapitalistů uznala jeho vlohy, zvolila ho za předsedu Centrální dráhy, a když byla stavba ukončena, šlo jmění Stanfordovo již do milionů.

Ve svého jediného syna skládal Stanford všecky naděje, ale když mu záhy zemřel, uctil jeho památku nejskvělejším pomníkem: založil novou vysokou školu v Palo Altu blízko San Franciska a nadal ji takovým kapitálem, že Stanfordova universita vládne mezi všemi školami světa největším jměním.

Betlem v Americe.

V Americe jest mnoho osad, jejichž jména připomínají památná místa evropská, italská, francouzská, švédská, německá, česká, řecká, anglická, skotská, irská, nebo také biblická. V opakování jmen dávno známých kolonisté Nového světa si libovali a chtěli uctíti tak památku chovanou ve svých srdcích na starou vlast. Horliví přívrženci některých církví a náboženských jednot označovali rádi své osady právě zakládané názvy vzatými z bible a z působiště vlivných osob. Tak má Amerika: Ninive, Galileu, Emausy, Litice, Bethlehem a m. j.

Americký Betlem vypučel již v pěkné a spořádané město, neboť má asi 20.000 duší. Z Filadelfie počítá se tam 90 kilometrů železnicí. V celém státě pensylvanském se ví, že v Betlemě soustřeďuje se mysl všech vyznávačů známých v Americe jakožto Moravští bratři. Jméno to pochází snad od toho, že sektáři pocházeli nejvíce z Moravy.

Pensylvanie hostila vždycky mnoho svobodomyslných vyznavačů, a báchorky, rozšiřované o báječném bohatství v Americe a její požehnané půdě, rozdávané každému novému přistěhovalci, lákaly za moře všecko nespokojené obyvatelstvo evropské a tedy také příslušníky některých pronásledovaných církví.

Naši krajané z Čech a Moravy hlásili se tehdy věrně k víře českobratrské a ctili v Husovi největšího mučedníka svého národa. Za kru-

tého pronásledování opustili mnozí svou vlast a našli útočiště za hranicemi, zvláště na statcích hraběte Zinzendorffa v Sasku. V Ochranově čili Herrnhutě mohli pak dále hlásiti se ke svému přesvědčení náboženskému a vyznávali je zcela zjevně.

V novém působišti rozvinovali Čeští bratři neobyčejnou činnost a s velikým zápalem pokládali svou církev za pravou a vyvolenou od Pána, ač jim v tom bránily skoro všecky evropské vlády.

Vábné zprávy o Novém světě lákaly za moře také členy církve Českobratrské. Nejeden chtěl se tam věnovati výhradně šíření svého náboženství a hlásati je pohanským rudochům. Přinésti mezi Indiány světlo Kristovo bylo jedinou touhou celé obce náboženské.

Hrabě Zinzendorff staral se o českobratrské vyznavače jako otec a jsa ve styku s anglickými úředníky vymohl jim, aby Bratři dostali v americké Georgii, tam, kde jest nyní město Savannah, pozemky pro založení osady. A tak se stalo, že v únoru roku 1736 měli českobratrští přistěhovalci již svůj kostel na americké půdě. Kazatelem byl Čech Antonín Seifert.

Ale za nešťastných válek opustili Bratři, poněvadž vzpírali se tasiti zbraň a vražditi lidi, chaty, role a sady a nastoupili cestu do Pensylvanie a usadili se po všelikých útrapách v krajině, jejíž osadu nazval hrabě Zinzendorff Bethlehem. To byl počátek nynějšího města.

Přistěhovalců té doby přibývalo, a osada Českých čili Moravských bratří rozšiřovala se novými koupěmi. Jedny pozemky dostaly jméno Panství Nazaretské, druhé Litice. Tímto názvem měly býti uctěny Litice české, kde jednota bratrská vznikla. Menších osad bratrských bylo založeno mnoho a názvů českých přibývalo, ale nejeden název zašel a nahrazen byl novým.

Moravská osada Betlem zachovávala zvyky a mravy přinesené do Ameriky ustavičně a drží se jich, pokud může, do dneška. Ještě před několika desítiletími nebylo žádnému cizinci dovoleno, aby se mohl v Betlemě zakoupiti. Místní občané přijímali mezi sebe zase jenom příslušníky své církve, zkrátka Moravany, a uzavírali se tak před vlivy jim nepříjemnými. Proto jim vyčítali Američané podivínství a uzavřenost. V Betlemě viděli Američané skutečně všecko jiné a neamerické, ale nahlédli-li blíže do domácích poměrů a společenského zřízení svorných bratří, poznali brzy, že Moravští bratři jsou lidé střídmí, přičinliví, pevného charakteru, vůbec pořádní občané. Byl o nich jeden hlas, že neslynou sice pověstnou podnikavostí americkou, ale že své účty platí s nevídanou v té zemi správností.

O to, že se Amerika dověděla více pravdy o Moravanech betlemských a ostatních, má zásluhu biskup Edmund Schweinitz. Vzácný ten muž, syn znamenitého botanika amerického a v Betlemě narozeného, byl výborným znalcem českých dějin. Dosvědčuje to jeho veliký spis historický, o němž pracoval přes dvacet let. Tak vřele nepsal o Žižkovi, Husovi a Komenském ani Palacký a Tomek. Schweinitz navštívil též hrob velikého Komenia v Holandsku, prodléval také na statcích Žerotínových v Liticích, byl v rodišti Žižkově, viděl i rodný domek Husův, jeho vězení v Kostnici. Zemřel roku 1887.

A kde jsou všickni ti čeští protestanté, kteří se přistěhovali do Ameriky? Vždyť tam bylo tolik Budů, Brožů, Brábků, Hlaváčků, Králů, Kmochů, Kokšů, Matějčků, Stachů, Smrčků, Vítků! Utonuli mezi Angličany a Němci a proměnili svá jména. Ale mnozí potomci českých vystěhovalců vypravují si do dneška, že mají sice jména anglická, ale že předkové jejich byli Češi.

Město Betlehem rozkládá se na svahu kopce, takže ho z nádraží nelze ani viděti. V horách pracuje mnoho havířů a těží ze země železnou rudu. Slováci jsou tam nepochybně ve většině. Ráz města samého jest skrovný, ale pořádek a čistota líbí se tam každému. Čelnější domy hlavní třídy náležejí Moravanům. Bohoslovecký seminář pro vychovávání Bratří, dívčí ústav, farní škola a gotický chrám se hřbitovem leží blízko sebe.

Betlemský hřbitov, vroubený košatým stromovím, je tak pěkný, že tam není člověku ani smutno. Všude přistřihaný trávník, svěží pažit a pestré kvítí. Cestičky a pěšiny srovnány a posypány bílým pískem. Náhrobky mluví k nám jako otevřené knihy. Vidíme, že na jedné straně odpočívají muži, na druhé ženy. Náhrobní desky mají stejnou velikost. Rovnost i po smrti. Žádný kříž, žádná pyramida nebo hrobka nádherně vybudovaná. Biskup nebo pouhý bratr, každý má po prosté plotně kamenné. Nejvíce nebožtíků pochází z Horní a Dolní Lužice, jiní z Čech, Moravy.

Můj přítel pan Čapek, advokát z New Yorku, přečetl všecky nápisy a shledal, že po boku našich krajanů pochováno jest také několik Indiánů. Náhrobní kameny jsou již místy okoralé a rozhlodané od deště a sněhu. Proto jest již mnohé slovo nečitelné. Některé plotny mají pouhá čísla. Hřbitov kdysi stačoval, ale potom byl již malý, takže bylo třeba založiti svaté pole nové a dále od města.

Betlemská knihovna Moravských bratří chová v sobě mnoho památek pro Čecha vysoce zajímavých. Českých knih jest asi tucet. Mezi nimi jest Kralická bible, Komenského Historie o protivenstvích církve české, Hájkova Kronika a j.

Kromě knih ukazuje nám knihovník též některé památky po misionářích, rudoších a horlivých členech bratrských. Za návštěvy té oživíme zase pamět zasloužilého M a t ě j e S t a c h a, jenž po tolik let šířil bratrství mezi Eskymáky v Gronsku.

Moravští bratři šířili svou církev kde jen mohli a vždycky nezištně. Zvláště pěknou památku zůstavil po sobě bratr D a v i d Z e i s b e r g e r, rozený v Suchodole na Moravě. Ten oddával se šíření vzdělanosti mezi rudochy po celý život, obeznámil se s jejich řečí a napsal o indiánských jazycích tak dokonalá díla, že ostávají podnes chloubou Moravské církve.

Horlivostí náboženskou rovnal se suchodolskému Moravanu snad jenom čáslavský rodák J i n d ř i c h V á c l a v R i c h t e r, jenž jsa členem řádu jesuitského, odebral se jako kněz do severní Ameriky roku 1684, aby tam šířil křesťanství mezi rudochy. Praví se o něm, že obrátil

9 kmenů indiánských na víru Kristovu, ale konečně byl přece usmrcen. Stalo se roku 1695.

* *
*

Hlasatelé učení českobratrského šířili mezi svými příslušníky ušlechtilé zásady společenské. Z dávných těch dob zachovala se ještě pravidla, jimiž bylo se říditi bělochům i rudokožcům na víru obráceným. Obsah těch přikázání zněl:

1. Vyznáváme a uctíváme jenom Boha, jenž nás stvořil a svou krví vykoupil.
2. Neděle jest zasvěcena odpočinku po vykonané práci a službám božím.
3. Slibujeme, že budeme otce i matku v uctivosti míti a je ve stáří a nouzi podporovati.
4. Bez svolení našich učitelů nesmí se mezi námi nikdo usazovati.
5. Zlodějové, vrazi, opilci, pobudové a cizoložníci nesmějí se u nás trpěti.
6. Z naší společnosti se vylučuje, kdo účasten jest tanců a pohanských slavností.
7 Rovněž budiž vyhostěn, kdo vydávaje se na lov užívá pohanských zaříkávadel.
8. Zatracujeme lež a ďábelské kejkle.
9. Budeme poslušni svých učitelů a osvědčených rádců, pečujících o pořádek v osadě a mimo ni.
10. Budiž zatracena lenost, zrada a násilí.
11. Způsobí-li kdo někomu škodu na stádech, statku a věcech, nechť ji nahradí.
12. Každý muž žij toliko s jednou manželkou, měj ji v lásce a starej se o ni a o děti. Žena měj zase jediného muže a budiž ho poslušna. Povinností její jest pečovati o děti a o čistotu ve všech věcech.
13. Rum a jiné nápoje opojné nesmějí se do naší obce přivážeti. Přijdou-li k nám obchodníci s lihovinami, nechť jim je naši rádcové odejmou a navrátí až při odchodu.
14. Žádný nedělej dluhů u obchodníků.
15. Bez svolení učitelů a rádců nevydávej se nikdo na cesty nebo dlouhou výpravu loveckou.
16. Bez svolení rodičů a dobré rady nesmějí se mladí lidé ženiti nebo vdávati.
17. Potřebí-li jest pomoci osadníků při veřejných stavbách a oplocování veřejných pozemků, nechť uposlechnou všickni nařízení svých rádců.
18. Příspěvky pro obecné dobro a blaho odváděny buďtež ochotně.
19. Kdo by se chtěl účastniti války, to jest krev lidskou prolévati, budiž z osady vyobcován.

20. Kdo by kupoval od vojínů věci s vědomím, že jsou odcizeny a že pocházejí z plenu, nechť nás opustí. Skutkem takovým vybízí každý vojína k nové krádeži a k novému vraždění.

Pravidla tato oznamovala se příslušníkům Bratrské církve každého roku veřejně a působila blahodárně v rozvoj občanského života amerického.

Zbožní Bratři v Betlemě měli v lásce také hudbu a záhy sestupovali se v hudební sbor, aby oslavovali Tvůrce všehomíra skladbami od Haydna, Händla, Bacha, Mozarta. O službách božích zněly v kostele varhany, cimbály a pozouny, a lidé přicházeli z daleka, aby pokochali se krásným zpěvem a hudbou pěstovanou mezi Moravskými bratry s neobyčejnou horlivostí.

Král železnic.

V čele ohromné republiky severoamerické stojí sice volený president a žádný císař nebo král, ale proto má ta říše přece své krále, krále kapitalisty. Jeden zbohatl z petroleje, jiný z ocele, koksu, uhlí, cukru, humbugu. Na krále železnic nesmím zapomenouti.

V měsíci září 1909 psaly všecky noviny, že Eduard Harriman zemřel. Nadpis pohrobní vzpomínky zněl obyčejně: Americký král železnic mrtev. Nebo: Smrt krále železnic.

Již za jeho nemoci telegrafovalo se z Evropy do Ameriky každou chvíli, jak se pacientovi ve Vídni daří. Zněla-li depeše nepříznivě, klesaly za mořem cenné papíry na burse, a na sta lidí přicházelo ke škodě. Každý lepší úder srdce a tepny pozměňoval bursovní stav a utišoval poškozené. Ale již příštího dne třásl se zase celý finanční svět americký, došel-li tam kabelgram, že se nemocnému přitížilo. Zaručenými i nezaručenými zprávami zmítán byl kurs železničních akcií právě tak, jako zmítána jest jehla kompasu za bouře magnetické. Jen ze soucitu nepsalo se: Není pomoci, musí umříti.

Velmožný Harriman hledal lékařskou pomoc všude, hledal ji též u lékařů v residenci nad Dunajem, ale nenašel ji. Skutečný stav nemocného utajovali všickni, kdo byli mu nejblíže. Jednoho dne pacient zmizel, opustil evropskou pevninu a spěchal domů. Objevil se tam neočekávaně a posílil dobrou pověst papírových hodnot.

Neduh Harrimanův uznali lékaři za těžký a nevyléčitelný. Ani nejobratnější ruka chirurgova netroufala si zachrániti krále železnic před smrtí. Leč nebezpečná choroba nevadila finančnímu spekulantovi ani na moři, aby osnoval nové plány, nežli dostihl břehu amerického. Marconiho jiskra bezdrátová spojovala ho s nejpřednějšími peněžníky i za plavby.

Dnes dne 9. září Edvard Harriman zemřel. Tak zněl krátce kabelgram zaslaný z New Yorku do Evropy.

Jediná smrt byla s to, aby pojednou zlomila sílu neranitelného podnikatele a kapitalistu amerického. Báli se ho i milionáři, jako Gould, Vanderbilt, Hill a uznali ho za schopna, aby se mohl postaviti do jejich popředí. A pan Harriman ukázal, co umí a dovede.

Mocný král železnic neprošel vysokými školami a nemohl se honositi žádným titulem akademickým. Harriman byl rád, že mohl choditi alespoň do školy obecné. Jako syn anglikánského duchovního narodil se r. 1848 v městě Hempsteadu v Americe a osvojil si základy vědomostí školních v New Jersey. Sotva odrostl škole, sloužil v kanceláři bursovního agenta a u věku 23 let spekuloval na burse již samostatně. Spekulace se dařily, a Harriman nabyl brzy slušného jmění, takže mohl vstoupiti roku 1883 do železničního podniku. Činnost, jakou Harriman rozvinul v novém postavení, byla podivuhodna, a za nedlouho vybojoval si troufalý spekulant místa v ředitelství a správních výborech několika železnic. Ustoupiti mu musili i bývalí jeho společníci a sám geniální Hill. Nechci zde jmenovati všecka jména železničních tratí, o nichž rozhodoval v prvé řadě Harriman. Rokem 1898 počal pracovati s největším štěstím. Kupoval různé železnice menší a sám řídil jejich finanční otěže. Jednou koupil akcií za 23 miliony dolarů, po druhé za 18 milionů, po třetí za 12 milionů. Hezká suma, nescházelo mnoho do 270 milionů korun. Harriman je lacino koupil a za drahé peníze prodával.

Šlo-li o to, aby svého konkurenta zničil, činil to bez milosrdenství. Tou bezohledností strhl na sebe asi čtvrtinu všech železnic amerických. Celá Unie má okrouhle 368.000 km železnic, a před svou smrtí rozhodoval Harriman o tratích, jejichž délka obnášela asi 100.000 kilometrů. Bylo mu tedy podrobeno aspoň dvakrát tolik železnic, nežli jich má celá říše Rakouskouherská i s Bosnou a Hercegovinou.

Za deset let nahromadil Harriman několik set milionů dolarů a stal se skutečně králem železnic. Jak on jezdil, nejezdil žádný císař. Pro změnu vydával se na cesty po Americe, cestoval po svých vlastních železnicích a díval se na širá panství.

Z New Yorku vyjížděl Harriman s celým komonstvem ve zvláštním vlaku zařízeném báječným přepychem. Kde se mu zachtělo, kázal vlak zastaviti. Vlak zajel na prázdnou kolej, král železnic vystoupil se ženou a dcerou z vozu a užíval radostí v boží přírodě všech států. Vlak čítal pět velikých vagonů. Ve svém voze měl Harriman knihovnu, jídelnu, ložnici spojenou s koupelnou a vyhlídkový salon. Druhý vůz byl určen pro choť a dceru, třetí vagon sloužil za kuchyni a z polovice za jídelnu. Ve čtvrtém voze byly kanceláře, pátý vůz byl pro služebnictvo a zavazadla.

Jakmile se vlak zastavil, spojily se telegrafické přístroje kancelářské s telegrafem železničním a Harriman mohl posílati své rozkazy do celého světa.

Služebnictvo železničního krále skládalo se ze tří tajemníků, dvou těsnopisců, lékaře, advokáta, dvou telegrafistů, pěti kuchařů, hofmistra a ze řady sluhů a služebnic.

Ale přes všecko své bohatství mohl se Harriman radovati ze života jen málo. Mamon ho z nevinných radostí vyrušoval, až rozrušil krále železnic nadobro. On, jenž uštval tolik lidí a doháněl je k zoufalství, sám by si byl nad sebou zoufal. On, jenž oplýval zlatem, nemohl na konec svého života požíti ani chutného sousta a zmíral hladem v pravém slova smyslu.

Jmění, které Harriman po sobě zůstavil, páčí se na 300 milionů dolarů, t. j. 1500 milionů korun.

Králové humbugu.

Jak chvástavými slovy umějí v Americe vychvalovati věci, které chtějí odbýti, a jak zhusta bohatnou tam lidé křiklavou reklamou, o tom všem poučují nás spisy, které sepsal sám „král amerického humbugu" Fineas Barnum.

Jméno Barnum zná každý Američan, a nejeden podnikatel, usazený v Novém světě, vidí v pověstném tom muži mistra svých spekulací a řídí se jeho vzorem.

Kdo byl Barnum?

Krátkou odpověď mohou nám dáti i mnozí našinci, neboť je tomu jen málo let, co jeho jméno četlo se na všech rozích v Praze, když oznamovala se velkolepá představení v obrovském cirku u nás prý ještě nevídaném.

Více dovídáme se o Barnumu v jeho vlastním životopise. Podnikům odvážného toho Američana obdivovali se lidé tak, že ho vybízeli, aby pověděl o způsobu, jak si dopomohl ke jmění, některé podrobnosti. A Barnum nedal se dlouho pobízeti a napsal si svůj životopis sám.

Počátky podnikavého Barnuma byly velmi krušné. Otec jeho byl člověk nemajetný a čepoval v malé krčmě všeliké nápoje. Synek Fineas nemohl ani dlouho do školy choditi a ohlížel se, sotva povyrostl, po chlebě. Řídě se americkou zásadou, že dítě nemá ostávati rodičům dlouho na obtíž a má si uhajovati živobytí co nejdříve samo, stal se Barnum sluhou, roznášel po ulici noviny, sbíral zkušenosti pro příští své samostatné povolání a založil si kramářský obchod.

Ale obchůdek byl skrovný a vynášel málo, a Barnum chtěl vydělávati mnoho a toužil po rychlém obohacení. I domýšlel se, že k tomu najde lepší cestu, chytne-li se loterní agentury a novinářství. Barnum byl obdařen darem výmluvnosti a co mluvil, uměl také rychle vyjadřovati písemně. Barnum byl také čilé a živé povahy a mohl-li někde něco vydělati, nikdy nelenil a zásoboval svůj časopis zprávami, jež se líbily, protože jimi hájil volnost myšlenek a svobody každého

člověka. Ale články v Barnumově časopise nezakládaly se vždycky na pravdě a majitel listu ocitil se proto pojednou v rozporu se zákony a odseděl si své provinění v žaláři.

Barnum viděl, že pozbyl ve veřejnosti důvěry a ohlížel se po jiném působišti. New York zdál se mu býti nejvhodnějším. Ale v novinářství nekvetlo Barnumovi štěstí, a proto chytil se zklamaný podnikatel po všelikých pokusech něčeho, co bylo z brusu nové. V duchu si myslil, že jest pořád ještě dost lidí, kteří sedají na vějičku, byť jednalo se o věci nejhloupější, a proto zosnoval plán, jak by hlupce a zvědavce napaloval. Stará jakási černoška měla ho z nesnází a peněžní tísně vytrhnouti. I umluvil s ní roku 1835, že ji bude vydávati za bývalou kojnou slavného Washingtona. Ale poněvadž zasloužilý ten muž narodil se r. 1732, nezbylo než rozhlásiti ve všech novinách a na ulicích, že bývalá ta kojná čítá již 160 let. Kromě této černošky najal Barnum ještě několik černochů vycvičených ve zpěvu, přibral též obratné jezdce a vydal se s uměleckou tou společností na okružní cestu po Spojených státech. Leč ani tento podnik se nevydařil, a Barnum vrátil se do New Yorku zadlužen.

Po tomto sklamání živořil Barnum velmi bídně, prodával bible, sháněl rušné zprávy pro noviny a nabízel své služby komukoli, jen když mohl něco vydělati. Ale peníze, po nichž tak toužil, přece se nehrnuly, a Barnum rozhodl se, že si zařídí taneční síň a koncertní dvoranu. Tančilo se, zpívalo se, leč i v tomto podniku dryáčnický Američan se přepočítal a zavřel místnosti velmi brzy.

Rokem 1842 spatřujeme Barnuma jako majitele podivného musea. Neúmorný ten muž skoupil sbírku různých podivnůstek a zvláštností, upozorňoval nejkřiklavějšími a nejnápadnějšími plakáty na své „Americké museum", jakého prý svět ještě nikdy neviděl, a vydělal ve třech létech 100.000 dolarů, t. j. půl milionu korun. Museum Barnumovo bylo vtipně uspořádáno a návštěvníci smáli se hloupostem od srdce. Mr. (t. j. Mister) Barnum předváděl divákům mořské panny, sedmihlavé draky, bílé černošky, pidimužíky a vše, co by mohlo buditi úžas. Museum i pokladna byly stále plny. Nové davy se tam valily, když se rozhlašovalo, že Barnum ukazuje zase nejmenšího člověka, zvaného Tom Thumb, t. j. asi tolik, jako náš pohádkový Paleček. Barnumův Paleček strojil se jako generál a konal s podnikatelem také cestu po Evropě. Americký Paleček líbil se i na této pevnině, a každý říkal, že se skutečně podobá Napoleonovi I. Trpaslíkovi tomu dostalo se i té cti, že byl hostem také u dvorů panovnických. Z té přízně těžil nejvíce Barnum a stal se konečně boháčem.

Ale jmění Barnumovo rostlo ještě více, když roku 1850 v podnik vstoupila též proslulá pěvkyně Lindová. Barnum získal umělkyni pro koncertní cestu po Spojených státech, a peníze vydělával on i Jenny Lindová. Pěvkyně vyzískala milion korun a Barnum půltřetího milionu. Vstupenky do koncertu šly na dračku a prodávaly se z druhé a třetí ruky za drahé peníze.

Teď byl Barnum konečně spokojen a nebydlel již skrovně v ústraní, ale vystavěl si nádhernou vilu „Iranistan" a žil jako velmož. Než

ani skvělé salony neodvracely ho od smělých plánů obchodních. Barnum přemýšlel stále, jak by mohl získati nových kuriosit pro své museum a plnil dvoranu svých podivnůstek novými lákadly.

Barnumovo museum nabývalo zvučného jména po Americe, a proto mohl se smělý podnikatel odebrati se svými atrakcemi i za moře do jiných dílů světa. Tehdy čítaly se všudy indiánské historky s horečným zápalem, a Barnum byl si jist, že pochodí na cestách dobře, rozmnoží-li své museum ještě o živé tlupy amerických rudochů. Kde je vzal, tam je vzal, najal rudokožce pro velikou cestu světovou, vycvičil je ve všelikých kouscích, v chytání koní lasem, ve válečných tancích, v napodobeném skalpování a loupení, přibral k Indiánům menažerii, jezdkyně a stěhoval se se svým personálem a s ochočenou i divou zvěří od místa k místu. Ale rozsáhlý ten podnik se brzy ztroskotal, a Barnum ohlásil úpadek, sváděje bankrot na neočekávané překážky a nehody. Věřitelé věděli, že jest málo naděje, aby přišli ke všem svým penězům, a proto se raději s bankrotářem vyrovnali po dobrém. Jak Barnum pochodil, když mu roku 1865 shořelo museum v New Yorku, sám nevím, ale myslím, že ani při tom neprodělal.

Rány a nehody, které Barnuma stíhaly, snášel podnikatel trpělivě, nezoufal a osnoval plány nové. Jeden čas přednášel o střídmosti, jindy o humbugu a umění, jak může člověk zbohatnouti, jindy zase vrhl se na spisovatelství a psal knihy. Jeden spis nadepsal „Humbug světa", druhý pojmenoval „Zápasy a vítězství".

Barnum zkoušel své štěstí také na poli politickém a předsevzal si, že bude kandidovati jakožto republikánský kandidát do sněmovny, ale propadl a do kongresu se tedy nedostal.

Nejposledněji zařídil si obrovský zvěřinec s cirkem a odhadoval si celý podnik na mnoho milionů korun. Chladní Angličané v Londýně říkali, že něco podobného jak živi neviděli. V létech 1890 putoval Barnum se svým cirkem a zvěřincem po celé Evropě.

Barnum zemřel u vysokém stáří. Všecky listy psaly potom o něm jako o muži neobyčejně podnikavém, jenž uměl svou zvláštní reklamou, drzostí, vtipem, chytrostí a nevyčerpatelnou vynalézavostí duchaplně kořistiti ze zvědavosti a hlouposti lidské. Přívlastku „Král humbugu" zasloužil si Barnum vrchovatou měrou. Ale podnikaví jeho rodáci a krajané zachovali se k němu po jeho smrti shovívavě a napsali o Barnumovi, že v počínání jeho nespatřují nic nečestného a nepěkného. Barnum zanechal prý po sobě lepší památku než mnohé hlavy, pomazané svatým olejem.

* *
*

O přívlastek „Král humbugu" mohl se hlásiti též Američan, jenž před krátkou dobou zemřel. Jméno jeho Charles Parson (čte se: Čarls Parsn). Byl to podnikavý muž od kosti. Jakožto chudý klučina chytil se službiček v jednom hotelu a bral za všeliké posilky týdně tři dolary. Ale ředitel domu nebyl s hochem spokojen a propustil ho.

Té doby dařilo se Parsonovi zle. Často míval prý i hlad a byl by snad zahynul, kdyby se nebyl nad ním smiloval nepatrný kramář. Patnáctiletý Parson zase poslíčkoval a míval dobré nápady, jednalo-li se o reklamu. V těch dobách nebýval humbug ještě tak vyvinutý a inserování v novinách neprovozovalo se tak křiklavě. Nikdo nechápal, že by všeliká upozorňování na nový obchod a nově otevřené krámy mohla přinášeti prodavačům užitek. Plakáty vídaly se zřídka.

Parson nebyl u nového svého pána ani tři neděle, když se mu podařilo přemluviti ho, aby dal natisknouti malé lístky s udáním své firmy a s cenami nabízeného zboží. Když byly lístky hotovy, postavil se mladík před krám a později na nároží nejživějších ulic a rozdával je mimojdoucím. Novinka ta zajímala tehdy každého, a nikdo neopomínal přečísti si vtipné nápady mladého vyvolávače. Úspěch toho podniku překvapil mladíka i kramáře. Kupci hrnuli se do krámu v davech, a moudrý kramář učinil podnikavého jinocha společníkem svého závodu. Od té doby byl Parson ve svém živlu a vynalézal stále nové způsoby reklamy a inserování v novinách. Plakáty a okázalé upozorňování na jeho podnik pomohly Parsonovi tak, že úžasně zbohatl a vládl na konec jměním asi 100 milionů dolarů.

Newyorská dvě památná jubilea.

Tam, kde nyní soustřeďuje se hlučný život asi čtyř milionů lidí, stála v zátiší holandská osada Nieuw Amsterdam, t. j. Nový Amsterdam. Již je tomu přes půltřetíhosta let. Jak ta místa vypadala nedlouho po založení, víme z obrázku.

A víte, kdo byl té rytiny tvůrcem?

Praví se, že český vystěhovalec Augustin Heřman. Ten byl asi první Čech, který kdy vstoupil na půdu Nového světa. V písemných památkách amerických kronikářů dává se Heřmanovi toto lichotivé vysvědčení: „Vynikal mezi prvními holandskými osadníky výborným vzděláním. Nadání své prokázal jako inženýr mnohými kresbami a malbou.“

Více o tom pověděl jsem již mládeži ve svém spise Cesty po světě, a to v dílu Amerika.

V řečených dávných dobách připlavil se na své nové cestě k místům někdejší osady holandské také Henry Hudson (čti: Hadsn). Anglický ten mořeplavec nabídl se opětně Holanďanům, že by se nově pokusil najíti cestu do Indie průlivem Severozápadním. Bohatí kupci přijali nabídku, a Hudson vyplul s lodí „De Halve Maan“ (t. j. Půlměsíc) do světa. Po dlouhé plavbě přistál Hudson roku 1609 u západoamerických břehů a veplul po všelikých půtkách s rudochy do širokého zálivu a vnikal hlouběji do země. Plavcům se zdálo, že to jest průliv,

Socha Svobody v Nev Yorku.

Plavíme-li se do Nev Yorku, postřehneme již u samého cíle své pouti obrovskou sochu postavenou na ostrůvku, jenž se zove také Liberty Island. Figura ta jest největší, jakou kdy vytvořila ruka umělcova, neboť měří až k nejvyššímu bodu pochodně, opatřované v noci světlem elektrickým, na 46 metrů. Žulový podstavec sám má ve výši rovněž asi tolik metrů a byl zbudován z příspěvku sebraných občany americkými. Socha Svobody jest dílem proslulého umělce francouzského, jehož jméno Frédéric Auguste Bartholdi, a byla darována Spojeným statům republikou francouzskou jako upomínka na stoleté trvání Unie. Zvláštní parník sprostředkuje spojení s ostrůvkem a přiváží výletníky, aby mohli se přesvědčiti o úžasných rozměrech podivuhodného díla. Nitrem sochy lze dostati se až do hlavy. Na 40 osob může se v dutině hlavy rozestaviti, aby radovali se z úchvatného pohledu na Nev York a jeho přímořský kraj.

a Hudson již se radoval, jak vepluje těmi vodami z oceánu Atlantického do moře Tichého a že bude tedy brzy u cíle svých dávných tužeb. Když ale plul delší dobu, poznal svůj omyl. Voda byla sladká, a co pokládalo se za průliv mořský, ukázalo se býti mohutnou řekou. Rudoši vypovídali, že ten proud přichází z dalekého kraje hornatého a že mu říkají Mahikanituk. Ale Holanďané pojmenovali řeku Mauritius a Angličané Hudson's River, t. j. Hudsonova řeka, kteréžto pojmenování udrželo se až do dneška.

Hudson plavil se potom dále proti proudu až tam, kde leží nyní město Albany, a vrátil se do Londýna, aby tam podal zprávu o svém objevu. Král vyslyšel zprávu Hudsonovu s velikým zájmem, ale bál se, aby nové kraje za mořem nestaly se majetkem Holanďanů. Proto nařídil, že Hudson jakožto anglický poddaný nesmí se plaviti dále do Holandska.

Hudson byl zadržen tedy v Anglii proti své vůli a uposlechl, ale tajně poslal všecky své zápisky a mapy do Amsterdamu.

Holandsko prozkoumalo zprávy Hudsonovy, vyslalo za moře lodi, a za nedlouho vznikla u výtoku jmenované řeky osada Nový Amsterdam a znenáhla pak veliké panství Nizozemí.

O truchlivém osudu mořeplavce Hudsona bylo pověděno již ve článku na stránce 43.

Rudoši postoupili bělochům celé území ostrova Manhatanu, vyslovovaného jako Menheten, za babku, a nová osada holandská zkvétala. Živý obchod kožišinový sliboval jí nejlepší budoucnost.

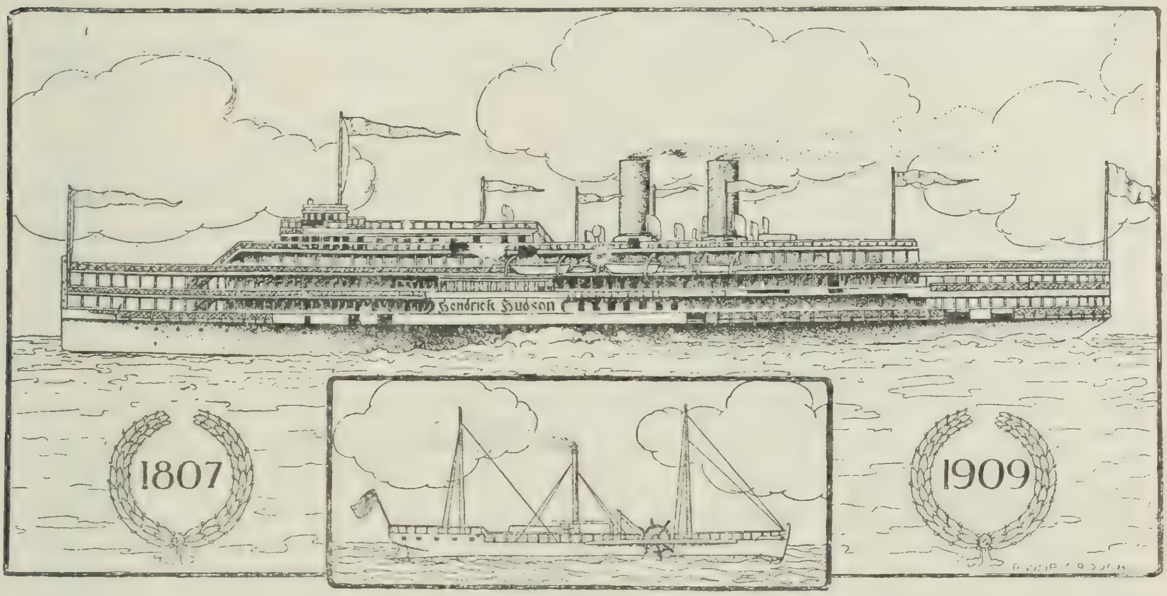
Prvním guvernérem byl tam Němec z Vestfálska, Petr Minuit, a obehnal sídlo hradbami. Ale za několik desítiletí opanovali holandskou osadu Angličané a přeměnili dřívější její jméno, nazvavše ji na počest vévody z Yorku Novým Yorkem. Kdysi nepatrná osada dožila se skutečně skvělé budoucnosti a rostla vůčihledě. Rokem 1700 žilo tam 6000 lidí, o sto let později 60.000 lidí, a nyní počítají se tam duše již na miliony.

Bohatý New York měl všecku příčinu, že připravil na rok 1909 oslavu třístaletého výročí Hudsonova objevu. Přípravné práce trvaly dvě léta.

Na týž rok připadala také památka, kdy americký inženýr Robert Fulton (Föltn) zahájil po Hudsonu plavbu svou parní lodí „Claremont" (Klérmont). Dlouho pokoušel se ten muž, aby vynašel hybný stroj, jehož silou popoháněly by se lodi. Fulton zkoušel své vynálezy v Anglii a ve Francii, ale teprve v Americe dočekal se slavného výsledku. Byla to kolesová loď přes 40 metrů dlouhá, téměř 6 metrů široká a skoro 3 metry hluboká. Wattův parní stroj o 18 koňských silách osvědčil se za proslulé plavby roku 1809 tak znamenitě, že Fulton mohl se plaviti po Hudsonu z New Yorku až do Albany, tedy asi 220 kilometrů, uraziv tu dráhu za 32 hodiny. Vítězná ta plavba

měla v zápětí, že se potom budovaly také parní lodi válečné, a že síla parního stroje opanovala všecky vody naší pevniny.

Dvě památná ta jubilea oslavovalo s New Yorkem mnoho cizích hostí. Připluli zástupcové všech mocností, a na vodách Hudsonu vlály vlajky různých národů světa. Za nádhery té nesměly scházeti na Hudsonu ani obě lodi jubilejní: plachetní koráb Hudsonův a kolesový parník Fultonův. „De Halve Maan" i „Claremont" byly podle tehdejších originálů co nejvěrněji sestrojeny a pluly řadou válečných obrněnců jako oslavenci. Ovzduším rozléhaly se pozdravy vypálených děl, a jásot lidu zněl ze statisíců hrdel. Dva miliony lidí světily významné dvě události po několik dní, a tmavá noc proměňovala se v jasný den

Jak vypadal na řece Hudsonu parník „Clermont" roku 1807 a jak vypadá paroloď řečeného veletoku za časů našich.

září elektrických světel a bengálských ohňů. Přeslavné hody, malebné průvody historické se šedesáti kapelami, tance, závody na řece a jiné radovánky podobaly se výjevům, o jakých sníme jenom v pohádkách a bájích.

V nekonečném průvodu nescházeli ani newyorští Čechové. Kde jaký český spolek sokolský, střelecký, zábavní, čtenářský, každý přišel, aby přispěl k oslavě. V amerických listech četl jsem, že tam byl zastoupen spolek „Plzeň", „Šumavan", „Záboj", „Bořivoj", „Roháč" a m. j. Zvláště nadšeně byli pozdravováni čeští Sokolové. Američané provolávali hlučně: Zdar Čechům!

Na krásné dny uplynulé koncem měsíce září 1909 budou obyvatelé New Yorku pamatovati do smrti. Za pět milionů korun, které byly městem na slavnost vynaloženy, mohlo se již něco skvělého očekávati.

Oblačné domy amerických veleměst.

Byly časy, kdy nynější hlučná metropole nad Hudsonem měla ulice ze samých dřevěných domků a bud. Mnohý pan domácí bydlil jako v kolně a mohl se nazývati pouze baráčníkem. Ale když v New Yorku lidstva přibývalo, stavěly se dřevěné domy o poschodí vyšší. Za několik let vídaly se tam již budovy o třech patrech a později o čtyřech poschodích, ale naposled nestačovaly již ani paláce o dvaciti patrech, a poptávka po obchodech byla v živých ulicích a třídách pořád větší. Začátek a konec ulice dotýkaly se již moře, a třídy nemohly se tedy prodlužovati již ani do šířky, ani do délky ostrova Manhatanu, ačkoli jest přes 22 kilometry dlouhý a půlčtvrta kilometru široký. Pozemky ostrovní jsou zastaveny téměř úplně. Výjimku činí pouze malebný a vzdušný Central Park a sedm malých prostranství porostlých stromovím, křovisky a kvítím.

V té tísni vzpomenuli si geniální architekti američtí na třetí rozměr přelidněného Manhatanu a začali natahovati ulice také do výšky. A tak vznikly domy oblačné, nebetyčné, skyscrapers (čti: skájskrejprs), zvané též žertovně mrakodrapy, ježto se vyšplhávají a drápou až za oblaky a mračna. Dnes se již nikdo v New Yorku nediví, staví-li se nový palác třebas o třiciti poschodích, vždyť tam stojí již mamutí veledomy ještě vyšší.

Za stavební místo v nejživější třídě platí stavitel nebo podnikatel tolik, jako by kupoval u nás ohromné panství se zámkem, poli a háji. Pouze zúrokování kapitálu, za nějž lze tam získati stavební pozemek, činí u rozlehlých staveb deset nebo dvacet tisíc dolarů, t. j. 50.000 nebo 100.000 korun. Na štěstí jest půda ostrova Manhatanu samá tvrdá rula a snese tedy největší zatížení kamenem, cihlami a ocelovou kostrou nebetyčného domu činžovního.

V oblačných domech mají své úřadovny železnice, banky, noviny, společnosti paroplavební a různá jiná podnikatelstva. Za dne bydlí v závratných výšinách těchto veledomů na tisíce lidí, více nežli ve mnohém českém městě. Jediný palác oblačný hostí v sobě pět tisíc, osm tisíc, snad dokonce deset tisíc obyvatelů. Ba do paláce nedávno zbudovaného může se vejíti až 12.000 lidí. Však stál také 43 miliony korun.

Oblačných domů má nejvíce New York, ale také architekti v Chicagu se činí a jsou již více na nebi nežli na zemi, zvláště mají-li své kanceláře ve čtyřicátém patře.

Co tento článek píši, nahlížím zároveň do výborného Scribnerova anglického sborníku čili magazinu, vycházejícího měsíčně v Londýně a žasnu sám nad mohutností nebetyčných budov, ilustrovaných v říjnovém čísle roku 1909. Ještě více obsahuje jich v sobě kniha, vydané v New Yorku s napisem: King's Views of New York City. Z ní pocházejí snímky sem vložené. Děkuji zde za ni příteli Tomáši Čapkovi, advokátu v New Yorku.

Jména architektů, kteří provedli a provádějí moderní bábely v Novém světě, zapsána budou v pantheonu stavitelské historie jako jména budovatelů proslulých divů světa ve starém Babyloně a v královstvích egyptských faraonů. Pod nebetyčnými kolosy inženýra Flagga, Bruna a Burnhama mizí výška každé pyramidy nad Nilem a ztrácejí se vrcholky dómu nad Rýnem.

Architekt Ernest Flagg postavil v New Yorku ocelový obchodní palác, zvaný The New Singer Building, o čtyřicítišesti poschodích. Výška jeho měří 612 stop a 1 palec, a ježto na 1 metr jde 3·28 stop, vychází z uvedeného čísla asi 186 metrů. Je tedy Singrův nový palác o sto metrů ještě vyšší nežli nové věže chrámu sv. Víta na Hradčanech v Praze.

Architekti Le Brun a syn postavili však pojišťovací společnosti palác, zvaný The Metropolitan Building, s věží ještě vyšší, neboť měří 700 stop a 3 palce čili asi 213 metrů. Obytných pater jest tam padesát.

Ale i tato výška bude co nejdříve překonána budovou, jejíž provedením pověřen jest proslulý inženýr Burnham z Chicaga. Amerika nemůže přece ostati za Eifflovou věží pařížskou a proto musí míti nová budova oblačná o 62 patrech 300 metrů výšky. Tři staré věže svatovítského chrámu našeho musily by se postaviti na sebe, aby se mohly vyrovnati výškou mrakodrapu pojišťovací společnosti Equitable (čti: Ekvitebl).

Řečený podnik provádí obchody, jež jdou do miliard korun. Palác, v němž má pojišťovna své sídlo a staré kanceláře, jest sice ohromný, ale dávno již nestačoval. Proto bylo rozhodnuto, aby se ten kolos, vybudovaný před čtvrtstoletím nákladem asi 90 milionů korun, strhl a aby na místě jeho postavila se oblačná budova s nákladem dvakráte tak velikým, tedy asi za 180 milionů korun. Nových 6000 sálů, pokojů a světnic vyhoví pojišťovně na delší dobu.

Plány již jsou dodány. Jest jich veliké množství. Bylo také vypočítáno, kolik lidí bylo by třeba, aby všecky podrobné výkresy mohly býti jimi odneseny. Nevím, zdali městský úřad newyorský dal již své svolení, aby stavba nejvyššího domu světa mohla se prováděti.

Pojišťovna Equitable rozumovala takto: Naše stará budova již nevyhovuje, postavíme tedy novou. Postavíme ji na tomže místě a bude dvakráte dražší, ale vynese nám alespoň šestkráte tolik, protože některé místnosti pronajmeme za drahé peníze. Pozveme ke konkurenci inženýry oblačných domů z celé Ameriky a dáme se hned do stavby.

V Americe pracuje se rychle. Tvrdí se obecně, že tam žádný podnikatel nevysloví větu: To není možné. Americký slovník má sice pro slovo nemožnost výraz impossibility, ale pravý Američan se mu vyhýbá.

Plány a projekty na nevídaný a neslýchaný palác oblačný sešly se brzy, a cenu obdržel inženýr Burnham. Projekt nebyl pro něho novinkou. Vždyť provedl nebetyčných budov již mnoho. Což mu záleželo na tom, má-li se palác došplhati až za mraky. Sto metrů sem,

sto metrů tam. Snad již proto má Mr. Burnham svůj office (čti: afis, t. j. kancelář) v osmnáctém patře nádherného paláce, který sám vystavěl.

Kdosi se ptal pana Burnhama: „Nebojíte se, že se tento palác sedne, spočívaje na hybném písku?"

„Písek mi nedělal nikdy starostí," odvětil Burnham. „Základ uděláme ze samého ocele a betonu, a kolos nehne se ani o centimetr. Ale vítr mi trochu překáží. Však víte, co náš větrovský umí. Opře-li se o vysokou stavbu, trošku jí pohne. Proto stavím nyní mrakodrapy se šikmou hranou proti vichřici, jejíž směry dobře známe. Je-li půda skalnatá, snese zatížení právě takové jako věž Eiffelova."

Burnham užil u nového projektu všech svých zkušeností starých a byl brzy s prací hotov. Za své návrhy a za řízení stavby dostal půltřetího milionu korun.

Nová budova Burnhamova nebude korunována vysokou a štíhlou věží, ale bude představovati ohromnou krychli o 35 patrech. Každé poschodí bude míti na všech stranách po 400 oknech, tedy celá krychle 5600 oken.

V každém rohu obrovské té kostky postaví Burnham věžovité pyramidy.

Z prostředka krychle trčeti bude do výše trochu menší kostka o 16 patrech a s frontami po 30 oknech, což činí 1920 oken.

Rohy této menší krychle povýšené nad dlažbu ulice 200 metrů ponesou úhledné pavilony s ohromnými lucernami.

Z prostředka druhé krychle trčeti bude do výše třetí menší kostka o 9 poschodích a s frontami po 9 oknech, což činí 324 okna.

Střecha bude míti podobu pyramidy s mansardkami.

Celkem opatří se mamutí ta stavba 8090 okny. Její terasy upraví se v zahrady s bujným rostlinstvem, aby obyvatelé 35. až 60. patra nemuseli choditi na procházku do městského parku a měli dost místa, kde by se mohli proběhnouti jejich děti a pejskové. Ve vzdušných těch prostorách bude se žíti jako na vrcholku nějaké hory. Vzduch bude tam svěží a chladnější než v dusných ulicích.

Zdola bude moci viděti chodec jen až do 35. poschodí. Ostatních dvou krychlí vnitřních oko již nedohlédne, leda z veliké dálky.

Vytahovadel čili liftů bude míti Equitable 38. Mezi těmi budou 24 lifty lokální, aby sprostředkovaly spojení mezi přízemkem a vyššími patry. Ale úkolem jejich bude dopravovati pasažéry nejvýše do dvanáctého patra. Některých liftů budou moci užívati pasažéři, kteří se budou chtíti povznésti do třináctého až dvacátého poschodí, a opět jiná zdvihadla vynesou člověka hned do třicátého nebo až do šedesátého patra. Budou tedy mezi lifty zdvihadla jako nějaké vlaky smíšené, osobní, rychlíky, expresy. Tak to chodí již v oblačných budovách amerických už po dlouhá léta, a těmito ulicemi kolmými putuje v oblačných domech snad právě tolik lidí jako mnohou ulicí vodorovnou.

Číslo to půjde v novém mrakodrapu Burnhamově do mnohých tisíců. Již v budově o devatenácti patrech a o šesti liftech je živo

jako na pražském mostě. Každé zdvihadlo jde za hodinu průměrně asi 45kráte nahoru a dolů. Úhrnná ta dráha představuje čáru asi 28 kilometrů dlouhou. Pasažérů bývá v každém liftu průměrně pět, tedy vznáší a snáší se každým dnem všemi lifty v jediné budově oblačné na 12.000 lidí. Kdyby bylo v městě takových budov sto, pohybovalo by se denně v liftech na čtvrt milionu lidí.

Nebetyčná budova Burnhamova předstihne všecka tato čísla, a kdysi proslulá Žehlička (The Flat-iron), budova ocelová a nazvaná tak v ústech lidu podle zvláštní podoby, není již tedy dávno žádným divem světa.

Americké domy a města na cestách.

V Americe vydávají se na cesty nejenom lidé, než i také domy a celá města. Jednoho roku putovalo ulicemi Chicaga několik procesí domků a domů. Cizinci mohli na podivných těch pasažéřích oči nechati. Mně dostalo se té cti, že jsem je mohl provázeti po několik hodin, když se stěhovali z jedné části města na odlehlý konec protější.

Americký občan již si takového stěhování dřevěných baráků ani nevšímá a pospíchá dále za svým povoláním. Nepochybně ví, že v té a té ulici zakládá se nová železnice a že řada stavení musí z cesty.

Ale domky jsou ještě příliš zachovalé, než aby se měly rozbořiti a srovnati se zemí. Postavení domů nových stálo by mnoho peněz. I myslili si praktičtí Američané: Což kdybychom ta stavení převezli? Snad by stačilo, kdyby se na novém místě postavily jenom základy. Přenesené domky mohly by se snad hned na ně položiti, a obyvatelé mohli by v nich již v několika hodinách nebo dnech zase přebývati, byť i na opáčné straně města.

A myšlenka stala se skutkem. Od té doby jsou v Americe na cestách chýše, domky a domy. Kladky, šrouby a válce hrají při tom hlavní úlohu. Jednou putují domy po ulicích malých i velkých měst, podruhé vydávají se na cesty i do širých prérií.

Takové daleké pouti podnikaly domky zvláště za stavby pacifických železnic. Tehdy nebývalo na dalekém západě ani památky po nějaké osadě lidské, a kolkolem prostírala se pouze nekonečná pláň vysokých travin zvlněných větrem jako zelená hladina oceánu. Jenom někde tábořili ve stanech kmenové indiánští. A přece bylo třeba tisícerým dělníkům trvalého přístřeší a útočiště před nepohodou.

Co tedy stavitel železnice učinil?

Postavil několik domků, nakládal je celé na vozy a dopravoval je po železnici již hotové tam, kde jich bylo právě potřebí. Traf celé dráhy byla několik tisíc kilometrů dlouhá. Každý měsíc pokročila stavba dráhy asi o patnáct nebo třicet kilometrů dále, a dělnické domky byly

dnes zde a zítra jinde. Nákladní vlaky cestovaly s nimi neustále. Lidé nepřicházely tedy k barákům, ale baráky přijížděly k dělníkům.

Kočovným těm osadám říkali lidé „města na kolech". Společnost v nich usídlená nepožívala právě nejlepší pověsti. Za stavby jedné trati přebývali v kočovných barácích téměř jenom ničemové a trhani, s nimiž se těžce vycházelo. Z té doby pochází název „kočovné peklo". Jaké kousky tropili jeho příslušníci, nezapomněli starší občané američtí doposud.

Zhusta se stávalo, že železnice nově budovaná vedla se dále od osady již založené. Tak tomu bylo na příklad ve státě Kansaském. Městečko čítalo asi tisíc duší a skládalo se z pouhých stanů a dřevěných baráků, rozložených na návrší říčního údolí.

Pojednou se roznesla zpráva, že bylo přijato a schváleno, aby železnice procházela samým údolím a při samé řece. Obyvatelé městečka měli všecku naději, že dole při nádraží bude se dařiti hospodám, krámům a závodům nejlépe. I nerozpakovali se ani na chvíli a přestěhovali celé městečko s výšiny do údolí. A dnes čítá město Wichita (vyslov: Uičita) již na šedesát tisíc obyvatelů.

V Americe bývají tedy skutečně na cestách nejenom domy a dlouhé fronty stavení pouličních, ale také celá městečka. Pěkně vypravuje o tom cestopisec Hesse-Wartegg.

Když se osvědčilo tak dobře stěhování osad, pomýšlelo se na stěhování a přenášení velikých korábů po suché zemi. Mohli-li dopravovati své obrovské čluny válečné po souši novozélandští ostrované, pověstní lidojedi Maoři, proč nemohli by se k tomu odhodlati odvážní inženýři američtí? Podivuhodný výkon toho druhu byl proveden v Novém Skotsku.

Zadíváte-li se na mapu severní Ameriky, spatříte na východě při 45. stupni severní šířky poloostrov téhož jména. Úzký pruh země dělí jej od ostatní pevniny kanadské. Korábům konati jest dlouhou cestu, nežli obeplují Nové Skotsko. Plavba zkrátila by se velice, kdyby byl v úžině dlouhé několik kilometrů založen průplav umělý. Potom nebyly by lodi dány v šanc krutým bouřím zimním a nepoškozovaly by se tak často za husté mhy, když nelze viděti ani na krok ku předu.

Ale hornina úžiny jest tak tvrdá, že by stavba průplavu pohltila ohromné sumy peněz. Proto rozhodlo se podnikatelství, že bude dopravovati úžinou lodi po železnici. A tak nakládají se koráby již od několika let do zvláštního podnosu jesličkové podoby. Podnos naplněný vodou spočívá na mohutném vagoně a může býti lokomotivami převážen i s nákladní lodí v něm spočívající až ke druhému břehu. Tam opouští paroloď zase obrovský podnos a za chvíli pluje již opět plnou parou v mořské zátoce.

Světovou událostí bylo, když jednoho roku odvezen byl ze svého místa celý ohromný hotel.

Který našinec připlavil se za poučením do Ameriky a přistál v New Yorku, jistě navštívil blízký ostrov, zvaný Coney Island (čte se: Khony Ajend). Znamenité lázně mořské učinily jej proslulým daleko široko. Ba jsou to jistě na celém světě lázně nejvíce navštěvované.

Nárožní budova ulice Broadway a Fifth Avenue a známá v New Yorku jakožto „Žehlička — The Flat-iron.“ Ocelové to stavení má 20 poschodí a jest skoro 100 metrů vysoké. Bylo pokládáno za div světa.

Před počtem hostí těchto lázní mizí každé číslo nejpřednějších lázní evropských. Bylo zjištěno, že na Coney Island přichází ročně 10 milionů hostí, pravím deset milionů. V měsíci červenci a srpnu bývá návštěva největší. Každý den dostavuje se alespoň sto tisíc lidí. Zeptejte se jen železnic a paroplavebních společností, a úředníci řeknou vám, že v těch měsících vypadá ostrov, jako kdyby se tamtudy stěhovali národové. Té doby jsou největší hotely jako ve stavu obležení. I nejmohutnější hotely „mamutí" nejsou s to, aby v sebe pojaly nové proudy žíznivých a hladových. Lázně, hostince, bazáry, koncertní dvorany dělají v sesoně ohromné obchody.

Nejnápadnější hotel pobřežní je tam Brighton Beach Hotel (čte se: Brajtn Bíč Hotel). Pokládá se za jeden z největších v celé Unii. Sta a sta světnic může poskytnouti hostům přístřeší, a řady vytahovadel dovážejí je do různých pater. V několika dvoranách nachází přibylé panstvo občerstvení, v jiných síních pak zábavy hudební a divadelní. Nové vlaky zastavují před mamutí restaurací každou chvíli a vypouštějí ze svých vozů davy výletníků. Jen k vůli tomuto hotelu byla tam zřízena železniční stanice.

Před hotelem prostírá se širá plošina se zeleným pažitem a pestrými květinami. Svěží ten sad dotýká se téměř samého moře. Ale moře hučí v těch místech neustále, vlny jeho rozrývají půdu a utápějí písčitou pevninu v hlubinách. Zvláště v zimě zuřívá tam příboj oceánu a pohlcuje kusy souše neustále.

Tím se stalo, že obrovský hotel stál po několika létech již u samé vody, a vlny dotýkaly se již jeho základů a zdí. Ba na sklonku sesony zaplavila vysoká vlna i salony restaurační. Štěstí bylo, že byl hotel již prázdný, a že tučný výdělek byl již v pokladně majitelově.

Majitel hotelu nahlížel, že budova nehodí se již k obývání, protože jest vydána na pospas mořským vlnám a že musí učiniti v čas opatření, chce-li příští sesonou dělati opětné obchody.

U velikých těch rozpacích navštívil hotelier pana A. B. Millera v New Yorku. Mr. Miller požíval již té doby veliké důvěry, šlo-li o přenesení nějaké budovy na jiné místo.

Mr. Miller vyslyšel zprávu o zaplavovaném hotelu a odvětil suše: Pošineme hotel o několik set metrů dále od moře.

A co by to stálo? tázal se hotelier dále.

Mr. Miller vzal tužku, počítal, rozvažoval a prohodil: Za stotisíc dolarů to provedu.

Hezká suma, dle našich peněz půl milionu korun. Ale nová stavba byla by jistě stála nejméně čtyřikráte tolik a nebyla by do příští sesony ani hotova.

Dobrá, řekl hotelier, tedy stotisíc dolarů. Ale nic více.

Za krátko jal se Mr. Miller své dílo prováděti. Byl také již svrchovaný čas. Moře vnikalo již pod samou budovu a obnažovalo piloty. Místy stály tyto již metr nad hladinou, a vlnobití otřásalo jimi tak prudce, že se chvěl i celý hotel.

Nejdříve ujali se práce železniční inženýři, kladli dvacet nejsilnějších kolejnic a vedli je od hotelu až k základům, na nichž měla bu-

dova spočívati. Hotel vznášel se již nad samými kolejnicemi. Bylo ještě třeba spustiti jej zenáhla na zvláštní nákladní vozy. Ty opatřil a zvláště sestrojil pennsylvanský závod železniční. Bylo jich celkem jednostodvacet. Mr. Miller vypočítal, že celý hotel váží asi 6000 tun, a že objednané vozy vypočítaný náklad dobře unesou. Potom vjely vozy na kolejích pod hotel, hydraulické lisy nazvedly budovu, aby mohly býti části některých pilot odstraněny, tucet lokomotiv již dýmal, kladky a jiné pomocné stroje uvedly se v činnost, a za nedlouho stěhoval se celý hotel s veškerým zařízením vnitřním o dvě stě metrů dále od moře. Lokomotivy pohybovaly se hlemýždím krokem až na určené místo, a za několik neděl odevzdával duchaplný pan Miller budovu šťastnému hotelierovi v nejlepším pořádku. Při všem tom obtížném převážení nepřihodilo se žádné neštěstí.

Příští sesonou lázeňskou hrnuli se hosté do proslulého hotelu zase právě tak jako vždycky, a američtí inženýři smáli se, jak jednou nad mořským Neptunem zvítězili a vyrvali mu kořist z rukou.

Stavba domu za dvacet čtyři hodiny.

Dovedný krejčí je s to ušíti nám pěkný kabát za šest hodin. Viděl jsem ten div na výstavách. Obratný mistr bral před očima všech diváků míru, nakreslil vzor na látku, stříhal a sešíval příslušné kusy, výrobek žehlil, a než prošlo šest hodin, byl kabát hotov a mohl býti odevzdán zákazníkovi.

Podobnou rychlostí počínají si v Americe také při stavbě domu. Stojí-li někdo pevně na tom, aby měl dům vystavený za dvacet čtyři hodiny, najde snad podnikatele, jenž by proslovenému přání vyhověl. Jisto jest, že se v Jižní Karolině takový stavitel našel a ukázal, co v Novém světě lidé dovedou.

Abych nebyl obviňován z humbugu, tedy se trochu opravuji a připomínám, že šlo vlastně o sestavení domu.

Ale byl to již hezký dům, jednopatrový, opatřený salonem, jídelnou, kuchyní, ložnicí, spížemi, koupelnou a ostatním příslušenstvím. Základy byly z cementu, krb mramorový a střecha asbestová čili osiňková.

Pamětihodné to stavení stavělo 25 dělníků. Krb byl postaven za 4 hodiny a 45 minut, střecha se vybudovala za 3 hodiny, zařízení plynové a elektrické vyžadovalo 10 hodin. Nátěr domu zhotovil se za 9 hodin.

Stavitel vypočetl již před tím, kolik bude třeba oken, dveří, latí, podlah, schodů, zábradlí a jiných částí domů, stanovil přesně chvíli, kdy má býti vše na místě, objednal také vše jiné, čeho bylo ke stavbě potřebí, rozdělil práci mezi povolané dělníky a přistoupil na minutu k provádění díla.

Rozumí se, že součástky stavení byly dle podrobných výkresů na milimetr správně zhotoveny a dodány. Kus zapadal do kusu a za ne-

dlouho stály již čtyři stěny s vybetonovanými mezistěnami. Hotové ozdoby zvýšily pěkný vzhled ztvrdlého betonu. Současně připravovaly se dvéře a okna, a za 24 hodiny stála budova hotova.

V Americe staví se domy po americku. Naši stavitelé neosvojili by si tam takové techniky ani hned tak, ale americký stavitel neobstál by zase u nás, protože stavební řády naše liší se od amerických pravidel nápadnou měrou.

U nás staví se velké budovy několik let a stavba protahuje se liknavě mnohdy až k hanbě českého jména. V Americe by spráskly rukama nad takovou loudavostí a netečností. Nikde jinde neplatí slova „čas jsou peníze" tak jako v Novém světě. K postavení paláce třebas o dvacíti a více patrech stačí americkému podnikateli několik měsíců. Americký stavitel, truhlář, tesař a strojník je také dochvilný. Všickni odevzdávají budovu k užívání v pravý čas dle ujednání. Rozpočet stavby vyřizuje se ve chvíli. Dveře, práhy, okna, podlahy a jiné potřeby truhlářské jsou ve všech dílnách toho druhu na skladě. Dílny jsou vždycky veliké, rozsáhlé továrny. Truhláře, jenž by pracoval v potu tváři někde v podzemním brlohu sám a sám s ubohým učedníkem, v Americe nenajdete. Veškeré dílny mívají tam ráz fabrický. Samostatný začátečník nedře se tam ručním hoblíkem, aby si připravoval nohu ke stolu nebo ke stolici, nýbrž kupuje jednotlivé součástky v továrně a koupené díly skližuje. Výborné, ba nejlepší stroje všeho druhu pracují za dělníka, provádějí výkon ušlechtileji, přesněji a laciněji, takže nikomu nenapadá, aby chtěl nahrazovati elegantní výrobek strojový zbožím ručním. Dělení práce připouští, aby byly výrobky co nejdokonalejší. Jsou truhláři, kteří zabývají se výhradně výrobou nábytku školního. Jiné závody dělají jenom skládací postele, stoly, stolice. Některý krejčí šije pouze kabáty, jiný vesty, spodky a všickni pak odvádějí výrobky do módních závodů čili štorů, zaujímajících zhusta budovu o několika patrech.

Zvláštností amerických staveb jest, že se při nich užívá železa co nejvíce. U nás vídáme ještě nejčastěji železné nosiče čili traversy, v Americe provádějí se z ocelových travers a pilířů celé kostry nebetyčných domů a budují se na pevných základech složených rovněž z bessemerových roštů vyplněných cementem. Montování takových koster jde rychle ku předu, poněvadž ohromné ocelárny světoznámé pověsti mají traversy na skladě v každé velikosti.

Jakmile se železná kostra domu povznese trochu nad staveniště, již vyplňuje se žulovými kvádry a cihlami, přízemek se obmítá a obkládá štukem nebo terakotou. Dřeva užívá se co nejméně. I veliké budovy budují se v Americe v krátké době a odevzdávají se k užívání v několika týdnech.

V Americe spěchá se den ode dne víc a více. Jindy stavěla se budova desítipatrová celý rok, nyní jest dům o dvacíti poschodích hotov za šest měsíců. Prodlením jednoho týdnu budují se obyčejně dvě patra.

Život na oblačných domech.

U nás žije se v domech, v Americe také na domech, v oblacích nebo dokonce nad oblaky. Zase jedna podivnůstka a zvláštnost amerického světa. Kdo prodléval poslední dobou v New Yorku nebo Chicagu, vypravuje o životě, prožívaném na nebetyčných domech, zajímavé věci. Vypravuje, že se mu zdálo, jako by v noci byly výšiny dvacátých nebo třicátých pater v jednom ohni, a jako by z oblačných domů šlehaly plameny bílé, žluté a rudé. Příšerný ten zjev nahání nováčkovi až strachu. Divák trne snad až úzkostí a očekává, až zuřivý živel zachvátí také patra dolejší a střechy domů sousedních. Ale světelná záře neutuchuje a obklopuje výšiny za noci bez proměny. Nezuřil to požár, ale tisíce elektrických lamp a žárovek rozlévaly záplavu ve všech duhových barvách, a v nachových paprscích jejich tonulo celé okolí.

Od té doby, kdy američtí architekti ženou budovy a paláce až za oblaky, přibyl New Yorku a Chicagu život v nových sférách. Společnost rozdělila se na dva tábory. Jedna libuje si ve starých zvycích a žije v New Yorku, druhá vznáší se nad New Yorkem a osvěžuje se nad oblaky, nejsouc mučena roji štiplavých much.

Newyorčané mají vážné důvody, proč opouštějí v létě ulice a chtějí býti blíže nebe. V červenci bývají tam hrozná vedra. Vím to z vlastní zkušenosti. Vystoupí-li rtuť ve Fahrenheitově teploměru na 105° ve stínu, potom proměňuje se město ve výheň. Lidé omdlévají, klesají úpalem, a koně padají mrtvi k zemi. Co životů přichází na zmar, přinášejí druhého dne noviny. Na štěstí netrvají hrozné teploty o 41° C dlouho, ale teploty o 35° C trvají zhusta nejenom několik dní, ale též několik týdnů. Roku 1901 byla v New Yorku vedra zvláště nesnesitelná; za 4 dny zemřelo tam zážehem 1200 lidí.

Jinde v Unii dostupuje rtuť v teploměru ještě výše, a palčivé ty kraje mohou se měřiti za léta se žhavou Saharou. Takovým peklem jest jižní Kalifornie a vším právem zove se tam jedno místo „Údolím smrti“. Věříte, že tam ukazoval teploměr ve stínu až 58° C?

V Arizoně, Novém Mexiku, Utahu, Texasu nebývají teploty o 50° C vzácností, na slunci pak můžeme počítati až 85° C.

V Unii jest málo míst, kde by nebyly v červenci a srpnu známy teploty o 40° C.

Za takových veder jsou ve všech kancelářích a světnicích soukromých i veřejných budov elektrické vějíře v neustálé činnosti, odhánějí mouchy a zmírňují utrpení zemdlených a vysílených. V těch hrozných chvílích osvěžují obyvatelstvo studené sprchy, a mořské lázně a činí lidi aspoň na chvíli způsobilejší ke práci.

Milosrdenství dobrých lidí těší se té neblahé doby také koně a nezapřahují se jinak nežli s kloboukem a mokrou houbou na hlavě.

Kde kdo, každý hledá někde za palčivých dnů horkého léta osvěžení a zotavení. Nebetyčné domy poskytly Newyorčanům nového úto-

čiště. Nemůže-li člověk utéci se do chladných hor, povznáší se mžikem do třicátého patra a ochlazuje se v čistším a svěžím ovzduší závratných zahrad a restaurantů, založených vysoko na mamutích palácích. Snad uchýlí se tam jako člen nějakého klubu do spolkových místností, snad zapomene na starosti v koncertních sadech a divadlech hraných pod modrou oblohou. Takových místností na střechách a na domech počítá se dnes v New Yorku již velmi mnoho.

Ještě nedávno smažili se úředníci o polednách v dusných jídelnách a pojídali sousta celí spoceni. Teď podnikají v několika okamžicích výlet nad oblaky a ssají v sebe příjemný vánek u vrcholku nebetyčného paláce. Ke službám mají řadu vytahovadel a vyšvihují se honem nejvýše, užívajíce při tom liftů rychlíkových. Mnohá zdviž může v sebe pojati až třicet pasažérů, a doprava nedočkavých tedy nevázne.

O jak lahodný jest vzduch u vrcholků nebetyčných domů! Plíce dýchají tam volněji, a znavený organismus přichází ve chvíli k sobě. Čerstvé povětří vane se všech stran, a kuchyně oblačného restaurantu hned více chutná. Držitel hostince vyzdobil a vypravil nebetyčné salony velmi vábně, jakoby věděl, že hosté nejedí pouze ústy, ale také očima. Chodíme po perských kobercích, prohlížíme skvělé malby, zasedáme ke stolům pokrytým bělostným rouchem, křišťálovým sklem, vkusnými vásami, třpytným příborem, kvítím, vyhlížíme volně na úžasné panorama veleměsta, nasloucháme koncertu a chválíme si pokrmy i nápoje roznášené černochy oděné v bílý, tropický šat.

Nad námi, o jedno nebo dvě patra výše, rozproudil se rovněž tou dobou nový život. Je to restaurace klubovní, přístupná pouze členům spolku. Spolek má snad tisíc členů. V jednom klubu scházejí se ženy, v jiném shromažďují se muži. Všickni najdou v klubovní restauraci všecko pohodlí. Útočiště najdou tam i hosté členem klubu uvedeni a mohou býti účastni zábav, koncertů a tanců ob čas pořádaných.

V oblačných restauracích veřejných dělají podnikatelé znamenité obchody, zvláště za dusných a palčivých večerů. Té doby zavírají se divadla a koncertní dvorany, a představení produkce hudební a zábavné přenášejí se do výšin nebetyčných salonů. Na tisíce lidí najde tam místo. Různé operety a varieté jsou mocným lákadlem. Pod girlandami květů a ratolestí a pod oblouky pestrých lampiček elektrických pijí se u stolečků šerbety, limonády, káva, pivo, whisky, ledová voda, po sále roznášejí se zákusky, lahůdky, ananasy, cukrovinky a večer ubíhá v záři světel, šumném hovoru a za zvuků orkestrů jako v pohádce. Na všech stranách smích, veselí a radost.

Veliké hotely o stech a stech pokojích nemohly ostati pozadu a vyčarovaly na střechách nebetyčné své budovy zahrady s košatými stromy, palmami a záhony nejpestřejší květeny. V prvé řadě určeny jsou ty sady pro hosty, kteří v hotelu bydlí, ale i cizinec má tam přístup, opatří-li si vstupenku, vydávanou za přiměřený poplatek. Krásnými sady a růžovým loubím na střechách honosí se hotely v New Yorku i v Chicagu.

Zvláště proslul nástřešný park nebetyčné budovy newyorské, zvané The Astor Hotel. Byl otevřen roku 1905 a rozšířen roku 1909. Oblačná jeho zahrada má nyní v rozloze skoro 5600 čtverečních metrů. Kdyby měla podobu čtverce, měřila by jeho strana skoro 75 metrů. Vodomety vytryskují tam neustále a ochlazují ovzduší. Ba nescházejí tam ani hlučné kaskády a vodopády. Neobyčejně vykrášlena jest zvláště ohromná jídelna zvaná oranžerie. Kvítí kvete tam po celý rok a zlaté oranže rodí se tam na stromech jako v báječném skleníku. Obrázková kniha, kterou ředitelstvo hotelu zasílá na požádání, rozplameňuje v nás touhu podívati se i na tento div Nového světa.

Nedávno vykrášlila se takovým sadem i střecha jistého chrámu v Indianě. Zbožní vyznavači křesťanského učení chtěli přivábiti k sobě více členů a oživiti svou svatyni také za horkého léta. A pochodili dobře. Té doby chodí tam lidé místo do kostela na kostel.

Jídelní lístek nebetyčných hotelů.

Jídelní lístek předkládaný hostu číšníkem nebetyčných hotelů bývá velmi bohatý. Každého dne tiskne se lístek nový. Na jedné straně uvedena jsou jídla v řeči anglické, na druhé straně v jazyku francouzském.

Za příklad uvádím bill of fare (čte se: bil of fér, t. j. jídelní lístek) proslulého domu newyorského, jehož jméno Hotel Astor.

President akciového toho podniku zaslal mi na prosté požádání pestře tištěný lístek s největší ochotou a s přípisem zvláště zdvořilým.

Ceny pokrmů poznamenané v dolarech a centech vypadají, jak se na takový hotel sluší, po nebesku. Přepočítává-li je našinec na měnu rakouskou, popadá se snad za hlavu a vyslovuje hlasitě své podivení, jak je možno žádati za koroptev upečenou na rožni 4 dolary 50 centů, t. j. 22 K 50 h, a za kapouna dokonce 7 dolarů čili 35 korun. Jedinou útěchou může nám býti, že se lze o chutnou tu pečeni rozděliti s přáteli, které jsme si k hostině pozvali, neboť předkládá se pečený pták vždycky celý.

Také dávky jiných pokrmů masitých jsou tak veliky, že se o ně rozdělují obyčejně dvě osoby.

Je-li host sám, objednává si pouze porci malou a lacinější. O takovou nemohou se však děliti osoby dvě. Vychází to na jevo z poznámky, uvedené výslovně na jídelním lístku. Za malou porci platí se o málo více nežli jest polovička ceny dávky velké.

Ceny jednotlivých jídel v hotelu Astorově jsou následující. Uvádím je zde v korunách a haléřích.

Ústřice	2 K 50 h	Kaviar	4 K 50 h
Sardinky	2 K	Pečený sleď . . .	2 K 50 h

Polévka želví . . .	4 K 50 h	Hrášek	3 K
Žabí stehénka . . .	5 K	Artičok	2 K 50 h
Kambala	6 K	Chřest	8 K
Platýs	3 K	Brambory	1 K
Hovězí filet	7 K	Salát hlávkový . .	2 K 50 h
Husí játra	4 K 50 h	Salát celerový . . .	2 K 50 h
Telecí	7 K 50 h	Koláč jablkový . .	1 K
Kachna . . .	23—50 K	Omleta	3 K
Kur skotský . . .	22 K	Zmrzlina	5 K
Sluka	5 K	Meloun	3 K 50 h
Křepelka	5 K	Pomoranč	1 K 25 h
Kuře	7 K	Hruška	1 K
Krocan	17 K 50 h	Maliny	1 K 25 h
Špenát	2 K 50 h	Vinný hrozen . .	2—7 K
Karfiol	2 K 50 h	Káva	1 K

Salony nejpřednějších hotelů amerických jsou upraveny pro bohaté panstvo tak nádherně, že se jim může vyrovnati jenom málokterý hotel evropský.

V obyčejnějších hotelích amerických žije se ovšem mnohem laciněji. V menších městech platívá host za byt, obsluhu a veškeré zaopatření denně 2 až 3 dolary, t. j. 10 až 15 korun, ve velikých asi 4 až 5 dolarů (20 až 25 K). Ubytování takové zove se americké.

V hotelích, zařízených podle plánu evropského, platívá se byt a strava zvláště. Za pokoj žádá se denně asi 1 dolar (5 K).

Host ubytovaný v hotelu podle plánu amerického má nároky na snídani, oběd a večeři. Masitá jídla předkládají se již hned o snídani. Ryba nescházívá.

Američtí hosté pívají ráno obyčejně čaj. O polednách a při večeři pochutnávají si na vodě hodně chlazené.

Pivo a jiné nápoje lihové pívají se obyčejně ve zvláštní výčepně zvané bar.

Newyorské tunely a podzemní dráhy.

Hlava mi šla kolem, když jsem se zadíval na rušný život, jaký víří v památné ulici zvané Broadway (čti: Bródvéj) a upomínající svým názvem na německé jméno Breitweg. A je to ulice skutečně široká. A což její délka! Dvě hodiny bylo by nám jíti, nežli bychom ji prošli. Však se jí New York také chlubí. Nevím, které město světa mohlo by se honositi třídou šumnější, hlučnější a okázalejší. Skvělostí překonává ji snad pouze věhlasná třída pátá, Fifth Avenue (čti: Fifth Evňú), s nádhernými paláci a zámky milionářů a miliardářů.

Čím déle prochází se člověk ulicemi Hudsonova veleměsta, tím více žasne nad jeho rozměry a jeho bohatstvím. Pouze Londýn překonává je lidnatostí. New York sám jest největším emporiem celé Ameriky.

Co tam křižuje se ulic dlouhých mnoho kilometrů! Nejdelší má ostrov Manhatan. Jedněm říkají tam Avenues (Evňús), zkráceně Av. Ty protínají ostrov od jihu k severu, a slovou 1., 2., 3., 4., 5. až 12.

Druhé slují se Streets (Strýts), zkráceně St. a protínají ostrov od východu na západ, tedy na šířku, zovouce se 1., 2., 3., 4. až 225.

Na adresách dopisů přidáváme k číslu ulice také písmeno E nebo W, což značí East (východ) nebo West (západ). Následující příklad to osvětluje: 300 East 72 St. Číslo 300 značí číslo domu, East (čte se: íst) východ 72 St. značí 72. ulici.

Chápeme, že vydržování veleměsta s tolikerými ulicemi vyžaduje ohromného nákladu, ale že by rozpočet New Yorku obnášel za rok 1909 přes 936 milionů korun, nejde nám přece na rozum, byť se hradily z té sumy všecka vydání na dlažby, nábřeží, přístav, osvětlení, školy, lázně, hasičský sbor, úřednictvo a j. Celková spotřeba našeho království Českého (100 milionů korun) jest proti tomu nepatrností, neřku-li rozpočet města Prahy, jenž činí na týž rok pouze 13 milionů korun čili dvaasedmdesátkráte méně.

Vlastní město rozložené na Manhatanu jest sice tepnou New Yorku, ale k celému veleměstu počítá se též klidnější Brooklyn (čti: Brúklyn) a mnoho jiných obcí, spojených před desíti léty ve veleobec jedinou. Ze všech těch předměstí hrne se na statisíce lidí do vlastního města a přívalem je zase opouští. Jedni nastupují cestu převoznými parníky, druzí elektrickými vozy, třetí podzemními průkopy, jiní v busech (omnibusech) a povozech soukromých.

Památným pojidlem býval v New Yorku ohromný most Brooklynský, hotový to div světa, teď však bude míti New York světových těch divů několik. V bohaté Americe jest peněz pořád dost a dost, a nikdo se neleká sumy, potřebné na založení mostu nového. Brooklynský most, pod nímž mohly plouti největší koráby s nejvyššími stožáry, dávno již nestačoval, a proto vznášeti se bude nad vodami most druhý, třetí, čtvrtý. Náklad 96 milionů korun na jediný nový most nezdá se býti v zemi miliardářů tak velikým.

Ale spojení nadzemní nevyhoví veleobci newyorské ani potom, až přibydou jí mosty nové, a oči podnikavých Američanů ohlížely se již dávno také po spojení podzemním. Může-li míti Londýn několik tunelů založených pod Temží, proč neměli by inženýři američtí překonati inženýry anglické? Takového díla chápali se podnikatelé v New Yorku již před třicetipěti léty a kopali průkop pod Hudsonem. Práce stála několik milionů, ale voda začala vnikati do tunelu, zalila prázdné prostory a pohltila životy dvacíti dělníků.

Také druhý pokus se nezdařil a skončil nešťastně.

Dobrým výsledkem byl korunován pokus třetí. Rokem 1902 byly práce zahájeny, a o tři roky později spojoval tunel New York s protějším Jersey City (Džersi Sity). Od té chvíle byli podnikatelé jako posedlí a stavěli tunel za tunelem. Nyní počítá se v New Yorku již

jedenáct průkopů, vlastně dvaadvacet, poněvadž jest každý dvojitý. Evropa prokopána jest tunelem Simplonským (přes 19 km), Gotthardským (15 km), Mont Ceniským (přes 12 km), Arlberským (přes 10 km) a ještě asi dvěma tucty jinými kratšími průkopy, leč New York sám čítá takových podzemních staveb alespoň polovičku tolik co celá Evropa a leckterý vyrovná se délkou tunelu Gotthardskému anebo překonává dokonce i průkop Simplonský. Stavby ty stály na sta milionů, ale hluboko pod zemí veleměsta rozpučel nový život, New York pod New Yorkem. Železniční vlaky uhánějí tamtudy rychlostí expresu a odvážejí po celý den na sta tisíce lidí třebas až k samým mořským lázním na Coney Islandu. O letních měsících vládne pod zemí takový ruch, jakoby táhl z vnitřního města celý národ.

Podzemní železnice neworské představují úžasné bludiště průkopů křižovaných všemi směry. Podsvětím veleměsta Hudsonova neprobíhají železné trati jenom vedle sebe, ale také nad sebou. New York má železnice nad železnicemi, některé na denním světle, jiné v hlubinách zemských. Ulicemi města probíhá dráha elektrická, nad ní nesena jest železnice vyvýšená, pod pouliční drahou elektrickou pospíchají vlaky železnice podzemní a sprostředkují spojení mezi New Yorkem a New Jersey, ještě níženji naléžá se tunel podzemní železnice newyorské (zvané Rapid Transit Subway) a nejhlouběji zase železnice dráhy Pensylvanské.

Podivuhodné to umění stavitelské dovršeno jest ještě nákladným vodovodem, jenž probíhá brzy tunely, brzy zase obrovskými viadukty. New York předhonil tímto akvaduktem samotný Řím antický a vydal za celé zřízení 780, pravím sedmsetosmdesát milionů korun.

Celý New York jest tunely jako podminován, nejde-li jimi železnice nebo vodovod, jde jimi svítiplyn, elektřina, telefon, stoka, kabel, pára. Proto byla stavba newyorských železnic podzemních (subway, čti sabvey) spojena s velikými obtížemi. Nebetyčné domy, zakládané do velikých hloubek, znesnadňovaly podnik ještě více.

Město New York vidouc báječný rozvoj a vzrůst obce rozhodlo se pro tyto nákladné stavby a vypsalo konkurs. Přihlásili se dva podnikatelé. Mister John Mac Donald nabídl se, že pořídí vše za 168 milionů korun. Byl asi o 15 milionů korun lacinější nežli jeho konkurent a zvítězil. Jen kde sebrat na hotovosti tolik milionů záruky, které město žádalo? Nad to pak bylo ujednáno, že Mac Donald nedostane peníze za stavby dříve, dokud nebude vše u konce. A milý Mac Donald měl všeho všudy asi půltřetího milionu korun.

Odvážlivý podnikatel hledal dlouho peněžníky, kteří by podnik podporovali, až našel bohatého Augusta Bellmonta, někdejšího přistěhovalce. Za čtyři roky bylo dílo provedeno ke vší spokojenosti a od roku 1904 šumí lokomotivy pod městem i pod Hudsonem. Městská podzemní dráha může dopravovati denně celý milion lidí.

Tunel, jímž prochází městská dráha, zvaná prostě Subway, jest za naší doby nejdelší na světě, neboť měří skoro 37 kilometrů. Stavba jeho vyžadovala mnohem větší opatrnosti nežli stavba kteréhokoliv jiného průkopu. Kilometr americké železnice stojí průměrně asi 75.000

Londýnská podzemní dráha jest jen asi z polovice tak dlouhá jako Subway v New Yorku, a pařížská Metropolitaine jest asi o třetinu kratší nežli londýnská. Jakožto hybné síly užívá Subway elektřiny.

Americké noviny.

Ve Spojených státech severoamerických vychází přes 20.000 různých časopisů a tisknou se ve mnohých jazycích. Nejvíce je novin anglických, ale četny jsou i časopisy německé, švédské, dánské, české, slovácké, polské, francouzské, španělské, vlašské, hebrejské.

Denních listů tiskne se přes 2000, týdenníků jest asi 14.000, měsíčníků přes 2500.

Některé denníky mají tolik odběratelů, že nejeden nakladatel tiskne svůj žurnál i v několika stech tisících exemplářích.

Velmi rozšířeným listem severoamerickým jest na př. World, t. j. Svět. Roku 1908 slavil tento newyorský list dvacítipětileté jubileum svého založení. O památném tom dni vyšlo číslo o 200 stranách. Byla to tedy celá kniha. Kdyby se jediné to číslo novin bylo vytisklo v podobě a velikosti obyčejné knihy, byl by ten spis čítal několik tisíc stran.

Časopis World vydává se pod různými jmény již od roku 1812. Roku 1883 přešel ten list v majetek Josefa Pulitzra, jenž jako zkušený novinář měl zvučné jméno, protože bojoval za osvobození otroků a vydával v tom duchu bojovný list.

Když Pulitzer převzal denník World, vycházel list v 19.000 exemplářích, ale dnes tiskne se ho denně přes 700.000.

Spolupracovníků a zřízenců zaměstnává World téměř 1600 a spotřebuje denně tolik papíru, že jeho cena páčí se na několik set tisíc korun.

Svým zevnějškem vypadá každý časopis americký jinak nežli časopisy naše. Evropský ráz listů byl zachováván v Unii až do roku 1835, ale potom se ta tvář časopisů v Americe znechutila. Počátek učinil newyorský denník Herald, jenž tiskl hned na přední straně nejnovější události a novinky a za inserty a reklamami kupeckými teprve úvodní články. Novému tomu proudu novinářskému podřídily se postupně i ostatní listy americké a nevypadaly již po evropsku, ale po americku.

Leč obrat zdál se býti některým výstředním podnikatelům ještě málo pokrokovým a křiklavým, a proto počal vycházeti rokem 1897 časopis zvaný ,,Žlutý". Jméno to dostal po směšných obrázcích, tištěných žlutou barvou.

,,Žlutý tisk" líbil se zvláště sprostému lidu, neboť přinášel historky ostudné. Veliká láce dovolovala, že si skandální list mohl opatřiti i nejposlednější pobuda, a nakladatelé dělali znamenité obchody. Celé číslo stálo pouze setinu dolaru, t. j. cent.

Ale prodlením doby zjemněl v Americe také žlutý tisk a stal se slušnější a vážnější.

V Americe se čte mnoho. Každý člověk vynakládá tam trochu peněz na noviny a čte nejenom denníky, ale také zábavné a poučné týdenníky nebo měsíčníky. Odbyt časopisů jest tedy veliký, a proto mohou býti listy laciny.

Veliký úspěch laciných časopisů záleží v obsahu jejich. Redakce se stará, aby byl list všestranný. Každý čtenář najde v časopise něco pro sebe, a čtení listu uspokojuje každý věk a každé pohlaví.

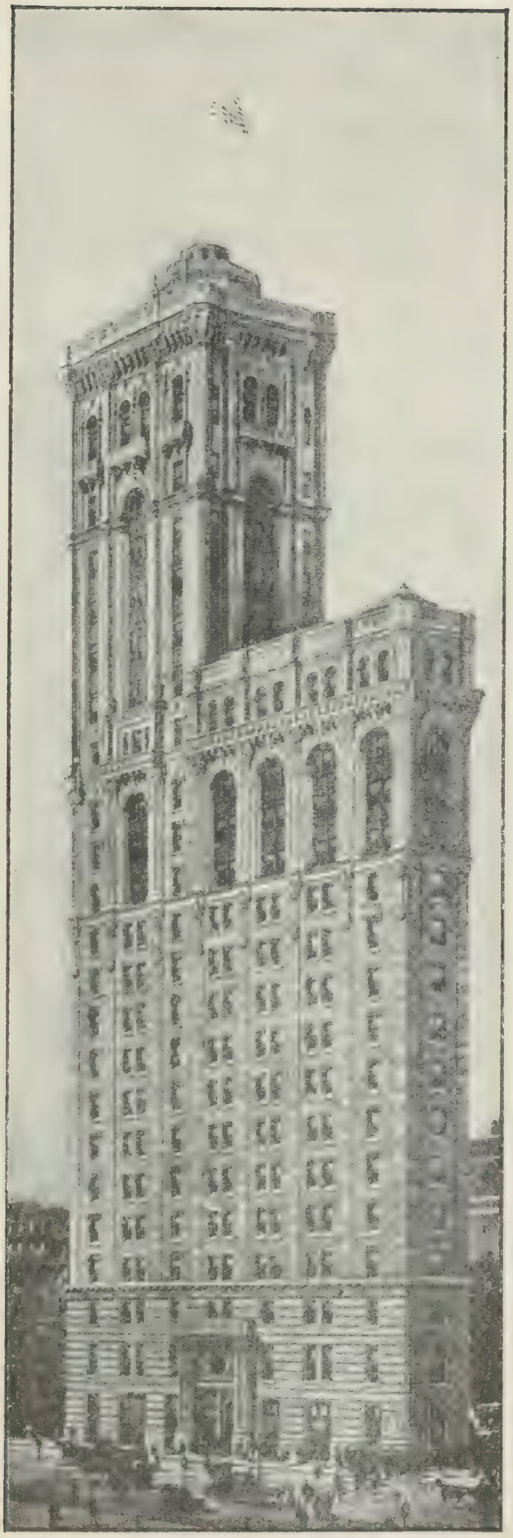
Obyčejný obsah amerických novin, čítajících snad asi 16 stran, bývá asi následující: na první stránce oznamují se poslední novinky a zobrazují se zajímavé podobizny věhlasných dobrodějů, štědrých lidumilů, vynikajících žen, odvážných hrdinů, slavných cestovatelů, pověstných ničemů, vrahů, podvodníků, proslulých učenců, obratných řečníků, na slovo vzatých politiků. Za podobiznami následují snímky kongresů, požárů, nehod na drahách a neštěstí na mořích. Dvě strany přinášejí zprávy o sportovních hrách, o kopané, zápasnících, boxeřích, dostizích, různých spolcích a klubech. Potom následují lokálky pomíchané s inseráty obchodních domů, praktických lékařů, zubních techniků, kteří dokazují makavě přednosti svého léčení bez bolesti a bez utrpení. Za telegramy z domova a ciziny oznamují se tábory, schůze, shromáždění lidu, potom přicházejí na řadu soudní síň, dělnická rubrika, dámská móda, domácnost, recepty jídel, šlechtění pleti, péče o zuby, odpovědi čtenářům, fotografie milionářek, pověsti, zprávy o svatbách, dětský koutek, humoristické obrázky, žerty, vtipy, divadla, koncerty, záležitosti peněžní a teprve ke konci článek úvodní, psaný nejlepším a nejdražším dopisovatelem.

Do redakcí velikých denníků sbíhá se každou chvíli tolik zpráv a novinek, že se vydává žurnál několikráte za den, ne snad jenom dvakrát, ale pětkrát a vícekrát. Tak tomu bývá v New Yorku, Chicagu a vůbec v největších městech.

V tiskárnách takových časopisů pracují největší a nejdokonalejší stroje a jsou s to, aby z nich vyšlo za hodinu třebas dvě stě tisíc objemných čísel.

Redakce velikých denníků amerických řízena jest skoro po vojensku. Hlavní redaktor má k ruce správce závodu a ten pak zase tlupu redaktorů pro jednotlivé rubriky. Každý redaktor přiděluje práci příručím, kteří čtou rukopisy a opravují obsah jejich, provázejíce je vlastními poznámkami a dělajíce k nim záhlaví. Kromě těchto pracovníků má redakce mnoho zpravodajů, lokálkářů, telegrafistů a fotografů. Kde se co hne a sběhne, bývá na místě hned fotografováno. Redakční dílny starají se pak, aby snímek mohl býti hned reprodukován. Cinkografický ústav nesmí tedy v novinářském závodě scházeti. Telefony a telegrafy znějí v redakci neustále. Některé žurnály mají své vlastní telegrafické linie.

Spolupracovníci velikých denníků jsou odměňováni za své výkony velmi slušně. Hlavní redaktor mívá asi 75.000 korun ročně. Správce závodu dostává 50.000, jednotliví redaktoři 15 až 35 tisíc, úvodnikář

Oblačná budova, v níž tisknou se noviny zvané „The New York Times“. Od chodníku k nejvyššímu bodu toho paláce počítá se 140 metrů. Základy jdou do hloubky 18 metrů. Pod budovou prochází podzemní železnice. Do nedávna bylo toto obytné stavení nejvyšší na světě.

25 tisíc, divadelní zpravodaj 15 tisíc. Pouliční referenti, telegrafisté a fotografové dostávají týdně po 150 korunách kromě zvláštní odměny za každý obrázek a každou zprávu. Své dopisovatele má veliký žurnál v každém větším městě doma i v cizině.

Veliké listy vyhýbají se statím, jimiž by se mohlo poškoditi dobré jméno osob. Čest uraženou tiskem soudívá porota přísně. Pokuty vyměřované za spáchanou urážku bývají značny. Dopouští-li se list velikých chyb, může býti další vydávání zastaveno, ale právo to přísluší pouze porotnímu soudu.

Veliké žurnály americké pamatují také na události příštích dnů. O takové novinky budoucnosti stará se zvláštní redaktor a sbírá fotografie všech vynikajících osob, které snad co nejdříve ujmou se vlády a záležitostí říšských, stanou se presidenty, císaři, králi, následníky trůnu, předsedy vědeckých spolků, nebo které mohou co nejdříve umříti a budily by u čtenářstva zájem a zvědavost. Proto má redakce štočky vynikajících mužů a žen stále pohotově, aby časopis mohl přinésti jejich podobiznu hned v nejbližším vydání listu. Zprávy úmrtní čili nekrology jsou psány již do zásoby a pro všecky případy. Když byl na příklad přišel o život král portugalský, prodávaly se v New Yorku noviny s podobiznou vladařovou hodinu po obdržení telegramu, a ježto rozdíl v čase mezi Lisabonem a New Yorkem jest několik hodin, objevila se zpráva v Americe dle místního času dříve nežli v samém Portugalsku.

Budovy náležející velikým denníkům americkým představují zhusta paláce a stavby nebetyčné. Majitelé některých žurnálů nabyli novinářstvím tolik jmění, že počítají se mezi mnohonásobné milionáře. Proto mohou vysílati na svůj účet i nákladné výpravy do neznámých končin světa a přinášeti o výsledcích novinky vysoce poutavé. Vydání spojené s expedicí vyplácí se žurnálům znamenitě, protože čtenářů a odběratelů přibývá, čím více podobných vzrušení list přináší. Jen tím způsobem mohl proslulý cestovatel Stanley (Stenli) najíti v temné Africe pohřešovaného Livingstona.

Bohatý a podnikavý novinář Bennett, majitel listu New York Herald, mluvil roku 1869 se Stanleyem velmi krátce. Řekl pouze: „Co myslíte, kde jest Livingston?"

„Nevím," odvětil tázaný, „celý svět myslí, že v Africe zahynul."

„Já však myslím, že žije," pokračoval Bennett, „a žádám vás, abyste ho našel. Vyzvedněte si tisíc liber šterlinků na cestu. Až je vydáte, vyzvedněte si druhý tisíc, a tak pořád, až Livingstona najdete."

A Stanley šel hledat Livingstona. Přečtěte si o tom příslušný článek v mém spise „Afrika".

Miliony pod zemí.

Za mocným kouzlem mamonu, za zlatem, táhlo lidstvo za daleká moře a odhalovalo nové země a nové světy. Ale milionáři američtí pohrdli žlutým kovem utajeným v hlubinách zemských a hledali raději v nitru kouzelnou hmotu, jež je učinila králi ocelovými a všemocnými pány železářského průmyslu. A našli ji a pojistili své panství na dlouhá léta.

Již dnes těží Spojené státy z hlubin zemských asi 35 milionů tun železných rud za jediný rok. Úžasné to číslo a úžasné to množství železité hmoty, vynášené z útrob matky země na denní světlo! V metrických centech vyjádřeno objeví se číslo desetkráte větší, tedy 350 milionů. Tolik železné rudy nepojaly by v sebe ani všecky koráby světa, měl-li by se náklad naložiti najednou. Jak málo jest jen parolodí, jež unesou 10.000 tun, neřku-li 20.000, pouhé to drobty proti tak četným milionům. Ale Američané vynášejí ohromné ty poklady hravě ze země a čistý užitek plynoucí z nich do kapes několika lidí jde do mnoha milionů korun.

A kde jsou ty miliony pod zemí uloženy?

Již na jiném místě bylo pověděno, jak štědře nasila Štěstěna přírodních pokladů v Novém světě, jakoby byla pamětliva, že bez uhlí a železa nemohla by se Amerika povznésti k netušeným výšinám průmyslové soutěže. Či jest někde země, jež by opanovala světový průmysl a kulturu bez nerostů tak potřebných? Zlato jenom zotročovalo lidi a činilo z nich poroby, ale železo přeťalo svíravá pouta člověka, vrátilo mu volnost, zbystřilo jeho ducha a pudí ho k nebeským cílům. Kam byla by dospěla Amerika bez železa? Rudné bohatství činí ji den ode dne mohutnější, a nové zdroje věští jí budoucnost ještě slavnější. Alabama, Virginie a Pennsylvanie vydávají ze svých útrob zemních pořád ještě mnoho železných rud, ale jaké miliony uschovány jsou pod povrchem širého kraje u jezera Hořejšího, nikdo netušil. Nezměrná ložiska krevele v Minnesotě a Wisconsinu předstihla všecko očekávání zemězpytců.

Ve své obrazotvornosti mohli bychom se domýšleti, že u břehů jezera Hořejšího sběhli se všickni skřítkové a šotkové Nového světa, aby ukryli v močálovité půdě své poklady železné, měděné, niklové a stříbrné. Hořští duchové zastřeli hledané kovy pralesy a houštím, uschovali je hluboko pod hladinami četných jezírek a nepřístupných blat a mokřin, oživili jehličnaté hvozdy myriadami moskytů a jiných mušek a much, aby odháněly vetřelce bzučením a trápením, osadili skalní sluje a rokle hladovými vlky a rašeliniska obrovskými losy a utajovali v podsvětí drahocenné skvosty po mnohá staletí.

Jenom rudoši kmene Čipevů vnikali ob čas do černých lesů za zvěří, aby opatřili si masitou potravu a zmocnili se v jedlinách hebkých kožešin, neb aby odnášeli si kusy ryzí mědi a zhotovovali z ní potřebné nástroje. Činili tak již v dobách předhistorických.

Rudochy v patách následovali potom chytří Jesuité a vyslídili brzy po objevení nové pevniny, že tam u jižních břehů jezera Hořejšího skrývá se bohatství čisté mědi. A vtipní otcové řádu Ježíšova se nemýlili Geologické výpravy tam podnikané zjistily ryzí měď v úžasném množství a zavdaly podnět k tomu, že veliké území jezerní bylo od rudochů postoupeno bělochům již před více než šedesáti léty.

Vláda se ani nenadála, že uzavřený obchod vynese bělochům tolik peněz, a ani horníkům nejzkušenějším nepřišlo nikdy na mysl, že by se tam mohly najíti balvany ryzí mědi o váze skoro 9000 centů. Některý byl několik metrů dlouhý, několik metrů široký a asi dva metry tlustý. Jak ohromný musel by býti vlak, jenž by chtěl tak velké množství mědi najednou odvézti, povážíme-li, že na jeden vagon nakládá se asi 100 metrických centů. Balvanů menších bylo na sta a chuchvalců a prutů malebně rozvětvených na tisíce. Krajina přístupná jenom lovcům osadila se pojednou horníky, kteří vynesli prodlením patnácti let asi za 75 milionů korun ryzí mědi z hlubin zemských na denní světlo.

Hornický ruch oživil Hořejší jezero teprve před třiciti léty, a kapitál sháněl se pro ztracený ten kout světa velmi těžko. Ještě před patnácti léty mohly se koupiti akcie měděných bání zvaných Kalumet & Hekla za pětinu ceny. Samí odborníci netroufali si tvrditi, že by ryzí měď mohla se nacházeti ve velkých hroudách i hluboko pod zemí. Ale těžná jáma prohloubila se již skoro na tisíc metrů a mědi jest pořád hojnost a nezdá se míti konce. Akcie neprodávají se již po 20 dolarech, ale dostane ji člověk stěží za 700 dolarů. Svou jakostí předčí tato měď americká všecky jiné dobývané z rud nebo kyzů.

Jaké poklady odkryjí se v hlubinách zemských u velikých jezer amerických později, nelze prorokovati. Ale že se na ně naráží každým novým výzkumem, je pravda. Staro římská Fortuna bona, bohyně pouhé náhody a neočekávaného štěstí, žije v Americe ještě v plné síle.

Omladlá Štěstěna americká byla za krásného dne podzimního roku 1903 několika lidem zvláště milostí nakloněna. Bylo to na severu jezera Huronského u drobných jezírek kanadských. Té doby pracovala ve smrčinách a mokřinách tlupa dělníků a připravovala půdu pro železné kolejnice. Dílo dobře pokračovalo, a trať rostla vůčihledě.

Jenom u skalnatého břehu narazili dělníci na překážku. V kladení kolejnic vadila jim ostrožna, složená z tvrdého kamene. Dynamit ukázal se býti v tom místě nejlepším pomocníkem. Ve chvíli zavrtaly se stroje do skalní stěny, vyhloubaly potřebné díry a dělníci daleko ukryti naslouchali účinným výbuchům.

Za několik vteřin vylítla skála do povětří, a s výšin snášel se k zemi už jen déšť ryzího stříbra. Vrtací stroje vrtaly totiž v mohutné žíle nejčistšího kovu, a na denním světle ocitl se pojednou stříbrný poklad. Tak těžké kamení neviděli dělníci ještě nikdy a nevrle odhazovaly kusy rozmetané skály. Žádný netušil, že zahazuje drahocenný kov a že jím vyrovnává železniční trať.

Jenom bývalý kovář, Francouz La Rose, jal se o neobyčejné váze kamene přemýšleti a zkoumal kus o váze asi dvanácti kilogramů na

kovadlině. Teď teprve viděl, že kuje chuchvalec černého stříbra dvanáct kilogramů těžký. V duchu viděl se vtipný kovář již boháčem a nezklamal se. Jak jen mohl, pospíchal k sídlu vládních úřadů a zajistil si v stříbronosném kraji pozemky.

Kromě kováře poznali v těžkém kamení něco zvláštního také dva drvoštěpové, kteří hotovili železniční pražce, a zabrali úředně příslušný kutací okruh, claim (čti: klejm), s právem kutebním.

Ještě jiní dva dělníci vzpamatovali se také v čas a povolali zeměměřiče, aby jim patřičné pozemky odměřil. Geometr vykonal práci a žádal za ni dvě stě dolarů. Ale dělníci tolik neměli a nabízeli geometrovi podíl v obmýšlených kutištích. Leč geometr stál na svém a obdržel konečně dolary na hotovosti.

Zaplacený geometr chodí snad podnes s tyčemi a měřícím strojem po Kanadě a odměřuje za několik dolarů pozemky, ale z některých nádenníků železničních stali se v krátké době boháči, protože prodali kutební právo své podnikatelským družstvům za několik milionů dolarů.

Zprávy o takovém bohatství stříbra roznesly se brzy po Kanadě a Unii a jezírka hemžila se kovokopy a dobrodruhy. Přihrnulo se jich na tisíce, ale málokdo našel, co hledal.

Štěstěna vyvolila si tentokráte tři mladé studenty z Toronta. Všickni studovali na vysoké škole zemězpyt a nerostopis a přijali místa výpomocných zeměměřičů, aby si přes prázdniny něco vydělali a mohli zaplatiti kolejné v příštím zimním semestru. Přičinliví studenti měřili a měřili, až klopýtli u jednoho jezírka přes stříbrnou žílu, kterou si přivlastnili a potom za kulatý milion prodali.

Z krajů jindy zcela pustých vytěžilo se potom v krátké době za půl miliardy korun bílého kovu. Bývalí nádenníci a drvoštěpové přijímali do svých služeb nejučenější lidi. Z prvních stali se velmožní chlebodárci, z druhých placení služebníci.

Také na otevření nejbohatších ložisek železných rud došlo u Hořejšího jezera náhodou. Je tomu asi deset let. Tehdy upravovala se železniční trať, aby se mohla spojiti s drahou kanadskou. Okolní osadníci měli již té doby ložiska rud zajištěná a nabízeli je na prodej.

Jeden majitel byl si vědom bohatství svých vlastních dolů železných, ale žádal za ně neslýchanou sumu peněz. Sám prozíravý Carnegie nechtěl ani dále mluviti, když slyšel, že má dáti za doly 5 milionů dolarů. Také mazaný Mister Rockefeller váhal. Ale když přišel bystroduchý James Hill, ten nerozpakoval se ani chvilku, napsal poukázku na 5 milionů dolarů, t. j. 25 milionů korun, a tou chvílí staly se nejbohatší doly na krevel majetkem železniční společnosti, zvané Great Northern.

Pan Hill počítal dobře. Z pátrání a šetření odborníků vyšlo na jevo, že tam lze vytěžiti alespoň 300 milionů tun nejlepšího hematitu. Kdyby dostal pan Hill za tunu krevele pouze dolar, stržil by 300 milionů dolarů, a on dal za doly jen 5 milionů.

Nyní otevřeno jest na západě Hořejšího jezera několik rudných bání. Pouze v jedněch dolech vydobylo se za rok půltřetího milionu

tun krevele, tedy více nežli spotřebovalo se v celé Americe za plných sto let (1770—1870). Ze všech dolů pojezerních vytěžilo se za rok 1906 přes 20 milionů tun železných rud. Dost možná, že bývalý farmář a majitel pozemků vyčítá si do dneška, že prodal poklady pod zemí uložené tak lacino, ač dal sám za pustý kraj původně snad jenom pár set dolarů.

Otevřením rudných bání přišel do tamějších končin nový život. Mohli bychom se tedy domýšleti, že rudonosné pohoří, zvané Mezabi, jen se dělným lidem hemží. A přece není tomu tak. Jen někde spatřují se mezi skupinami jehličnatého stromoví úhledná stavení. Lidí je tam málo. Důvtip Američanů vymyslil pracovníky ocelové a pověřil je výkony, na něž by síla lidská nestačila. Všudy pracují jenom stroje. Člověk vdechuje mašinám své myšlenky a stává se pouze němým jejich velitelem nebo pouhým dozorcem a strážcem. Stačí pouhé stisknutí knoflíku nebo drobné páky, a ocelový obr chápe se práce a nikdy neumdlévá. Slyšíme jen dýchání parních strojů a vidíme jen kotouče dýmu.

Jeřáb vedle jeřábu vznáší se nad železničními vozy, otevírá svou hroznou tlamu, vypouští z ní kořist a plní vagon rudým minerálem. Před tím zakousla se příšerná ta čelist jako dravec do kypré půdy rudné, zahryzla se do ní silným chrupem ocelových zubů, urvala jedním rozevřením lopatovité tlamy massu krevele a již se zase pozvedá jako živá obluda, aby složila uchvácené sousto těžkého kamene do nákladního vlaku. Postačí jediný zákus parní lopaty, aby se mohl naplniti rudou celý vůz. Tak počíná si parní lopata rýpadla vedlejšího, a řada jejich není nepodobna zdaleka frontě živých slonů s choboty stále činnými.

Hlouček spolehlivých Finů obsluhuje všecky stroje jako hračku zvláště od té doby, kdy využitkovalo se blízké síly vodní k výrobě elektřiny. Mohutným rýpadlům nebudou američtí dělníci říkati již „Finové parní", nýbrž „Finové električtí".

Za pomoci takových strojů plní se celý vlak železnou rudou v jedné hodině. Hned na to vystřídává je vlak druhý, třetí a čtvrtý, a každý pospíchá z odhaleného dolu k jezernímu přístavu, aby tam vysypával svůj náklad přímo do útrob lodních.

Shlédl jsem mnohé rudné doly světa, ale takovou rychlostí netěží se poklady zemské nikde jako právě v báních Mezabijských. Pět lidí tam postačí, aby vydobili a naložili za den 7000 tun krevele. Elektřinou zvýší se výkon ještě nápadněji.

Způsob dolování zavedený u Hořejšího jezera liší se od našeho. Příznivé uložení tamějších rud obsahujících v sobě přes 60 procent železa dovolovalo, aby se minerální poklady mohly dobývati odkrytě a nikoli v šachtách a štolách čili svodnách. Krevel uložen jest tam v mocných ložích asi jako vydatné flece kamenného uhlí. Tlouštka bývá až 80 metrů. Spočívá-li rudné ložisko hlouběji pod zemí, odkrývají se všecky vrstvy spočívající nad krevelem tak dlouho, až přijde na den samotná ruda, byť měla se odvaliti přikrývka třebas až 50 metrů mocná. Kolejnice položené v otevřeném dole na několika

Palác Hanoverské národní banky v New Yorku. Byl vystavěn r. 1903 a čítá 22 patra.

terasách jsou tak četné, že se může na nich rozestaviti několik vlaků najednou. Zhusta zarývají se již parní rýpadla hluboko do bání, a celý důl zdá se býti jícnem sopečným, v němž dýmají četné lokomotivy. Z některého dolu vyvezlo se již tolik rudy, že by se z ní mohla udělati největší pyramida egyptská.

Barva dobytých rud se valně liší. Zhusta bývá tmavošedá a žlutavým okrem zpestřená. Tvrdost jejich jest nepatrná. Některé kusy jsou tak měkky, že je lze rozmačkati v prstech.

Nákladní vozy určené pro řečené doly jsou ocelové a pocházejí ze začazeného Pittsburku. Neuplynul ani rok, kdy vyvážela se ruda z Minnesoty do železáren a po roce vrací se opět do bání v ušlechtilé podobě parního stroje, pružných kolejnic a železničních vozů.

V přístavišti Hořejšího jezera vyniká železářským průmyslem nové město. Praví se, že to bude co nejdříve druhé Chicago. První jest na jezeře Michiganském, druhé na jezeře Hořejším jmenuje se Duluth (čti: Djuluc). Doprava po jezerních pláních zmírňuje dovozné. Hladiny ohromných těch nádržek neleží sice ve stejné výši, ale velikolepé splavy s mohutnými vraty usnadňují přechod z jezera do jezera.

Před čtvrtstoletím stálo u skalnatých břehů Hořejšího jezera malé městečko s dřevěnými domky hodně roztroušenými. Tehdy nikomu nenapadlo, že osada tak rychle poroste. Teď tam ústí tři železnice, a Duluth může si hráti na veleměsto. Již nyní má ohromné nádraží, nebetyčné budovy, skvělé hotely, parky, oživené ulice a třídy jako nedaleké město Saint Paul. Elektrické vozy projíždějí všemi směry a snášejí se terasami vytesanými ve skalách až k jezerní hladině.

Lesy blízkého okolí již zmizely. Všecky mohutné kmeny byly poraženy a odvezeny k jezeru, aby vzaly na se podobu pilot. Z nich postavila se předlouhá hráz, k níž přistávají nákladní parolodi, aby se plnily vytěženým hematitem. Vlak za vlakem přijíždí po kolejích položených jako na vysokém lešení, zastavuje se nad korábem a vypouští svůj obsah do ohromných koryt k lodi nakloněných. Za hodinu jest celý vlak vyprázdněn. Každou vteřinu řítí se do útrob „zámořských" lodí jedna tuna (10 metr. centů) železné rudy a za celý den až 30.000 tun. Koráby jsou veliké, některé až na 7000 tun, tedy takové, jako plují jenom po širých oceánech. Takových kolosů sjíždí se v Duluthu až 10 za jediný den a nastupují plavbu do Chicaga, Detroitu nebo Clevelandu.

Duluth bude prý co nejdříve soutěžiti také s chicažskými velemlýny, ba snad jich, co tyto řádky píši, již dostihl nebo je i překonal. Do roka vyváží mladý ten Herkules na miliony sudů mouky. Nejeden tamější mlýn namele tam denně až 5000 sudů bělostného výrobku.

Z milionů uložených pod zemí v krajinách Hořejšího jezera zrodily a rodí se miliony nové a rozmnožují bohatství Nového světa nade vše pomyšlení.

Niagara ve službách elektrických závodů.

Měl jsem samým nadšením malou dušičku v těle, když zahučelo mi v uši bouřlivé vlnobití, a když rozechvěná půda oznamovala mi v nohách, že stojím již u samého divu světa.

Šedý závoj mlhavého ovzduší objímal dějiště a zakrýval ještě na chvíli pohled do tajemného jícnu, v němž se voda sykotem vaří, šumí, hučí a pění, ustupujíc novým spoustám rozkaceného živlu.

Úžasné množství vody zelené jako smaragd láme a vrhá se tam z přirozeného jezu do srázné propasti, proměňuje se náhle jako čarovnou mocí v bělostnou lavinu, řítí se v závratnou hlubinu, rozprašuje své myriády krůpějí v mlžiny a mráčky a skrápí jimi všecku floru skalní.

Příšerný hukot rozléhá se tam od věků, a divoké skoky rozlíceného elementu otřásají i skalními stěnami sevřeného koryta. Katarakty a vodopády hlučí a bouří u výtoku jezera Eriejského od nepaměti lidské a naplňují diváka hrůzou a velebností. Majestátní Niagara burácí od věků v zimě, v létě a uchvacuje duši každého tvora. Jak neměli to místo nazývati vyděšení rudoši b o u ř í v o d s t v a — n a j a g a r a?"

Čtyři ohromná jezera se spojila a valí své vody k pověstné Niagaře: nepřehledné jezero Hořejší čili Superior (čti: Supírijr), Michigan (Mišigen), Huron (Hjúron) a Erie (Íri). Jak ohromné to spousty živlu, jenž má se pojednou vtěsnati v sevřenou rokli! Samo první jezero větší jest o polovici nežli naše Čechy, zaujímajíc po Kaspickém moři prvé místo mezi jezery celého světa. Rovněž větší jest nežli rozloha naší vlasti jezero druhé a třetí.

Před samým prahem vodopádu rozšiřuje se jezerní hladina na půldruhého kilometru a příval vody klesá náhle do hlubiny téměř padesátimetrové. Každou vteřinou zapadá do propasti přes 7000 krychlových metrů vody čili za minutu přibližně 5 milionů hektolitrů a valí se v rozpěněném varu stísněným řečištěm vápencovým a pískovcovým do jezera Ontarijského, aby pak z něho vytekly jakožto mohutná řeka Svatého Vavřince do zálivu téhož jména.

Co uplynulo již živé síly do širého oceánu bez užitku! Jak mnoho zaniklo energie ve světových mořích, a jak veliká díla a úžasné práce mohly býti vykonány silou utajenou ve spoustách vody slavné Niagary! Počítali a vypočítali, že Niagara byla by s to pracovati za šest milionů statných koňů.

Do takového jha počali zapřáhati vodopády teprve asi před šedesáti léty a hnali vodou četné mlýny a továrny. Na větší využitkování vodní síly došlo teprve před patnácti léty. Vtipní stavitelé odvedli spoustu vody, nežli se mohla vrhnouti střemhlav do propasti, zvláštním průplavem asi půl kilometru dlouhým a ženou ji podle libosti do hlubokých šachet uměle vybudovaných. V šachtách rozestavili zase strojníci ohromné turbiny, objednané až ve Švýcarsku, spojili všecka ta

ocelová kola se stroji dynamoelektrickými a vyvozují sílu rovnající se asi 120.000 koňů.

Což je to proti šesti milionům celé Niagary. Odvodem toho trošku vody Niagaře prý ničeho neubylo, a vodopády bouří nadále, a neubyde jim mnoho, i když založí se řada takových turbin též na protějším břehu kanadském.

Voda zapadající do šachet a pohánějící turbiny odvádí se podzemním tunelem, jenž ústí do řeky pod vodopády.

K průplavu přiléhají jasné dvorany s řadami dynamoelektrických strojů. Několik málo lidí je obsluhuje. Uprostřed dvorany jest výstupek jako nějaký trůn, s něhož řídí se osudy celého závodu do ohromné dálky. Na trůně tom vládne jediný člověk sám a sám. Dotekem jediné páky může způsobiti, že všecky vozy elektrické dráhy ve vzdáleném městě Buffalu se zastaví, a že všecky stroje tamějších závodů a továren přestanou se pohybovati. Až tam dodává Niagara svou elektrickou sílu, rozvádějíc ji tlustým kabelem.

K založení tak ohromných a nákladných podniků, vynášejících některý rok až 60 procent čistého zisku, bylo třeba mnoho peněz, ale podnikatelstvo bylo si jisto všeho nejlepšího zdaru a proto zakoupilo kolem svých závodů veliké lány pozemku, aby je zase prodávalo za drahé peníze továrnám tam zakládaným.

A skutečně. Za nedlouho zastavil se kraj pěknými budovami a z městečka vyrostlo město a k tomu ještě čisté a beze všeho dýmu a kouře. A přece zabrány byly pozemky továrnami všeho druhu.

Nad městem nevznášejí se mraky sazí, ale modrá se blankytné nebe, a všecky vily a budovy lahodí oku čistotným vzezřením. Niagarské podnikatelstvo dodává elektřinu do všech továren a do všech soukromých domácností, a tajemná ta síla svítí, pohání vozy, vytápí tam kamna, žene mlýny, peče maso, chléb, housky, suchary, vaří čaj, kávu, vodu, vyrábí šrouby, obuv, jehly, z uhlí tuhu, sodík, hliník, sodu karborund, ozon.

Což může se elektřinou péci pečivo?

Ovšem. V zemi, která dala lidstvu Edisona, dovedou všecko. Uposlechněte vyzvání „come and see" — přijďte a vizte" a vstupte se mnou do čarovného toho paláce. Jest skoro samé sklo, neboť má 30.000 křišťálových tabulí. Líbil by se vám velice. Vypadá jako monumentální museum nebo světová knihovna. Nadpis, umístěný nad portálem, oznamuje: National Food Conservatory. Kdo by neuměl anglicky, mohl by se domýšleti, že stojí před palácem Národní konservatoře, kde se pěstuje jenom hudba.

Vstoupíte-li dovnitř skleněným portálem, zarazí vás třpyt a lesk mramorových stěn. Na bělostné podlaze rozprostřeny jsou skvostné koberce orientálské, a kolkolem lákají vás k odpočinku vkusné pohovky, křesla a lenošky. Stíhlá postava uniformovaného lokaje přichází vám vstříc a táže se, čeho si přejete.

„Prosím, kde se vlastně nacházím?"

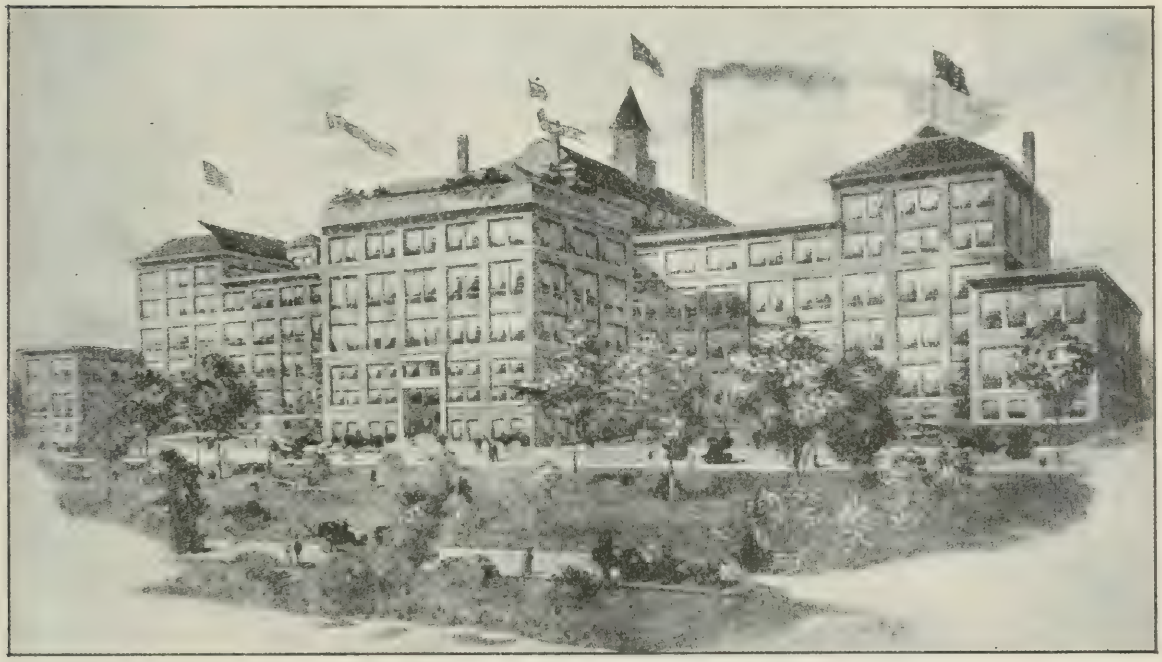
A sluha odpoví: „Pane, jste v pekárně?"

„Jakže, v pekárně? Vždyť je to skleněný palác."

„Ano. Jsme závod, jenž se zove Společnost národních potravin. Zde náš reklamní lístek anglický: National Food Company. Také to hlásá prápor na budově vlající."

„Ale k čemu ten nádherný salon?"

„Což se vám, pane, nelíbí? Ten je pro vás a pro každého cizince, jenž nás poctí návštěvou. Do Niagary přichází každý rok alespoň půl milionu hostí a málo je těch, kteří by se nepřišli podívati na závod náš a na turbiny elektrické. Zde si mohou skutečně odpočinouti a

Palác elektrické pekárny na výrobu národních potravin v městě Niagara Falls. Závod ten byl zařízen nákladem desíti milionů korun a zasílá do celého světa pečivo vyrobené z celé pšenice, ne pak toliko z mouky.

mají-li více času, vyslechnou snad rádi také koncert v hudební síni. Vejde se do ní tisíc osob. Račte se mnou dále. Jste již stotisící návštěvník."

Vystoupili jste o několik schodů výše, a sluha otevírá dvéře. Již vidíte prostornou dvoranu, bílou jak padlý sníh.

„Ale k čemu tak rozlehlou síň koncertní?" tážete se snad svého průvodce. „Což zde bývá tolik obecenstva najednou?"

„Pane, to není koncertní síň, to jest pekárna," odpovídá sluha. „Račte trochu posečkati, ředitel závodu dostaví se hned."

Elektrický signál zazněl, a ředitel již se sám představuje. K vaší žádosti provází vás po celém závodě. Popojdete dále a vidíte, že domnělý sál koncertní jest plný strojů. Vše se točí a hýbe. Vidíte bílé a dlouhé pruhy, jak je stroje namotávají. Domníváte se, že se díváte

na stroj, jenž má spřádati bavlnu. Ale mýlíte se. Bílé nitě a pruhy strojem namotávané jest samé těsto pšeničné. Za chvilku ocitne se syrový výrobek v jiném stroji a vyjde z něho jako suchar, biskvit. Jinde dělají stroje housky, chléb. A jaký chléb!

Ředitel závodu jest muž velmi výmluvný a vykládá o přednostech rozsáhlého podniku plyně jako živý stroj. Praví, že budova se zařízením stála 10 milionů korun, a že chléb připravovaný po starém způsobu není ten nejlepší. Pšenice zbavuje se nejchutnějšího a nejvýživnějšího obalu, potom se mele mezi kameny, mouka pomíchá se pískem a znečisťuje se prachem a rukama. Také v pytlích trpí. A teď se chápou mouky pekaři, přimíchávají do těsta kvasnic, hnětou těsto snad ještě prsty mnohdy špinavými a pracují, až se jim řine pot s čela. V peci není čistota o nic lepší. Popel, kouř, hlína, uhlí, to vše může pečivo jen poškoditi.

„Podívejte se na náš závod — promlouvá nadšeně ředitel dále — a ukažte mi, kde by byla jen nějaká stopa po prachu a smetí. Čistota jest u nás přední podmínkou. Zdravotní předpisy zachovávají se u nás co nejúzkostlivěji. Vším právem mohli jsme napsati do svých brožurek, že náš závod tak hygienicky zařízený jest nejprvnější na světě. Po mouce není v našem závodě ani památky, protože naše pekárny žádné mouky neužívají.

Zde vidíte pouze pšenici, ale ani té se ruka lidská nedotkne. Práci konají pouze stroje, poháněné elektřinou. Mohl bych říci, že náš chléb a naše housky peče vlastně síla vodopádů Niagarských.

Zde zase vidíte pšenici již namočenou. V nádrži té se obilí myje, oplachuje. Kamínků a písku zbavila se pšenice již dříve na zvláštních strojích.

Teď, prosím, do zdviže, ale sneseme se níže, kde se namočená pšenice rozmačkává v těsto a potom v sítech procezuje. Ze sít vycházejí samá jemná vlákna, skutečně jako nitky bavlněné, a namotávají se nejinak nežli v přádelně. Podajné to těsto v kousky rozdělené přejímají potom formy a za chvíli je pečivo hotové. Račte okusiti. Každý si náš výrobek chválí. A jak jest pšeničné pečivo zdravé! Račíte věděti, že se jídaly pšeničné výrobky již před čtyřmi tisíci léty v Egyptě.

Zde jest elektrická pec, vytopená na určitý stupeň tepla. Syrové housky, suchary a chleby vkládáme do těchto vozíků zavěšených na veliké kolo. Je to proslulé kolo Ferriovo v malém rozměru. Vozík zapadá na chvíli do pece a ustupuje vozíku druhému, třetímu. Tak to jde celý den. Za rok napečeme tři sta milionů biskvitů, housek a chlebů, tedy denně asi milion kusů.

Zde se pečivo zabaluje. Krabičky padají jako s nebe. Dívky v řadě usazené a oblečené v bílé roucho mohou jen ruku vztáhnouti, a uchopená krabice již je pečivem naplněna. Jiné dívky vkládají krabičky do přístroje, který dopravuje zboží o poschodí výše. Račte za mnou!

Zde přilepují na krabice cedule s naší firmou, krabice vkládají se do beden, a zboží jde na dalekou pouť do celého světa.

Vidíte, že hlavní práce připadá v našem závodě strojům. Máme stroje nejlepší a stále je zdokonalujeme. Ale také nezapomínáme na dělnictvo. Zde jsou mramorové lázně se studenou a teplou vodou. Žádné panstvo nemůže míti koupelny pohodlnější. Sem přicházejí naši lidé, aby se každého dne před započetím práce vykoupali a mohli vstoupiti do dílen bezvadně. Proto se každého dne převlékají a odívají se v čistý háv závodní. Na zařízení lázeňské věnovala naše společnost několik set tisíc, ale suma ta nepadá již tak na váhu, ježto celý závod pohltil náklad asi deset milionů korun. Zboží posíláme všem národům a myslíme, že naše potraviny vyživují lidstvo lépe nežli pečiva jiná."

Nymfy a nereidy, které snad oživovaly v bájích také vodopády Niagarské, sotva se nadály, že jejich živel bude jednou popoháněti stroje elektrické pekárny — poznamenává cestopisec Hesse-Wartegg ve svém díle o Americe.

Odcházíme z elektrické pekárny okouzleni vzornou čistotou a odnášíme si na památku pěkné knížky s obrázky a se soupisem, co se vše v závodě vyrábí a jak lze upravovati pšeničné pečivo v pochoutky ještě lahodnější, přidáme-li k nim ovoce a smetanu. Z půldruhého sta receptů v knížce uvedených můžeme si již něco vybrati. Potravou takovou prodloužíme prý si život. Spisovatel dílka nezapomněl ani na čínské přísloví, jež dí, že mnoho lidí kope si vlastní hrob svými zuby

---

Vyhubení zubrů amerických.

Dnové památného toho rodu bůvolího jsou sečteny. Kde jsou ty časy, kdy bylo amerických bisonů jako písku v moři? Jak dávno tomu, kdy prohánělo se po severoamerických prériích statných zubrů na miliony? Kdož je mohl tehdy spočítati?

Ještě před padesáti léty viděl tam očitý svědek, jak táhlo pouze ve státě Arkansaském na půl milionu divokých buvolů a zatarasovali mu cestu tak, že nemohl se svým povozem ku předu. Byl to plukovník Dodge (Dodž), jenž maje strach, aby nebyl davem zubrů umačkán, pomáhal si střelbou a rozháněl tak příval hustého stáda. Po každém výstřelu jízda plukovníkova se uvolňovala, ale pouze na chvíli, a divoká zvěř svírala se opětně jako neproniknutelná stěna. Odvážný jezdec vypaloval ránu za ranou a skolil nejednoho bisona, jenž nechtěl se z místa hýbati. Tak krušné jízdy nezažil Dodge ještě nikdy, neboť potřeboval několik hodin času, nežli se prodral hustým stádem zubřího rodu a vyváznul šťastně z nebezpečenství. A na té celé cestě provázen byl plukovník řevem, jenž zněl příšerně, jako když se řítí hrozná lavina.

Podobně znějí zprávy strojvůdců, když počaly jezditi Amerikou vlaky železniční. Pro ohromná stáda buvolů nemohl parní stroj dále a byl nucen se zastaviti nebo postupoval krokem hlemýždím. Kam

jen pasažéři pohlédli, všudy černaly se prérie divokou tou zvěří, a řev ustrašených bisonů naháněl jim strachu. Těch dob stříleli se buvolové mnohdy i ze samého vlaku, a zastřelená zvěř vroubila železniční trať po obou stranách. Co tam padlo životů z pouhé kratochvíle lovecké! Život amerického bisona neplatil více nežli život muší a komáří. Ba pokládalo se za veliké štěstí, byli-li buvolové některého kraje vyhubeni na dobro. Zmizeli prý alespoň škůdcové polního hospodářství, zakládaného novými osadníky uprostřed stepnatých prérií.

Náruživí nimrodi pokládali si za velikou čest, mohli-li tvrditi, že postříleli pro nic za nic více zubrů nežli kterýkoli jiný lovec před nimi. Takovým zuřivým střelcem byl na př. kapitán Bridges (Bridžes), jenž mohl se chlubiti, že sám a sám skolil za měsíc přes 1100 buvolů.

Ob čas spolčovalo se v loveckou výpravu několik střelců a pobíjeli bisony jako na jatkách. Pověstným stal se náčelník takové výpravy jménem Cody. K vražednému tomu řemeslu nutila ho zvláštní smlouva. Tehdy stavěla se ve státě Kansaském železnice, a Cody se zavázal, že bude dodávati dělníkům, zaměstnaným na trati, čerstvé buvolí maso za měsíční plat 500 dolarů. Ze zápisků, které si Cody vedl, vyšlo na jevo, že jím bylo sprovozeno se světa za půldruhého roku 4280 buvolů. Cody uměl bisony, zvané v Americe buffalo (bafalo, t. j. buvol), nejen jistě usmrcovati, ale dovedl je také svým velikým nožem (bill) úžasně rychle stahovati a zasloužil si přezdívky Buffalo-Bill.

Bělochům v Novém světě usazovaným chutnaly svého času zvláště buvolí jazyky a platily se dobře. Tučný ten výdělek přiměl mnohé lovce k tomu, že nestříleli již bisony pro maso, nýbrž pouze pro jazyky.

Celý buvol neměl tehdy větší ceny než asi pět dolarů. Jazyk stál asi 25 centů, kůže půltřetího dolaru, zadní čtvrt masa 2 dolary, kosti, rohy a paznehty 25 centů.

Výborné buvoliny šly na odbyt v Americe i za mořem, a veliké firmy obchodní nestačovaly kůže kupovati a vyvážeti. Jediná firma newyorská koupila jich v létech 1876—1884, tedy prodlením osmi let, za milion dolarů. Za nejlepší kůži platilo se pouze 3 dolary, za telecí půl dolaru.

Když byla vyhubena stáda bisonů ve východních krajích, došla řada na daleký západ. Železnice tam zřizované usnadňovaly vražedné lovy. Tou dobou mluvívalo se o státě severním a o státě jižním. Počet zubrů jižního stáda odhadoval se na 3 miliony kusů. Neméně jich bylo na severu. Dobrodružným lovcům kynuly zlaté časy. Střelbou buvolů zabývalo se tam tehdy několik tisíc lovců a postříleli denně až 4000 bisonů. Za pouhá dvě léta (1871—72) padlo na prériích západních přes půlčtvrta milionu buvolů.

Roku 1882 odhadoval se počet bisonů na dalekém západě na milion kusů, ale touže dobou provozovalo tam zkázonosné dílo své 5000 lovců. Ranami dobře mířenými brali za své býci, krávy, jalovice i telata. Žádný bison neušel smrti, neutekl-li.

Stádo amerických bisonů chovaných v Národním parku Banffském v Kanadě. Dle originální fotografie zapůjčené panem Filipem Oberländrem.

Než uplynul další rok, scvrklo se západní stádo na stotinu. Té doby spojili se běloši s pověstným náčelníkem rudochů, zvaným Sitting Bull (Sedící býk), a povraždili zbytek bez milosti.

Běloši zubry stříleli, rudoši je usmrcovali kopím a šípem, nebo srocovali se v ohromné zástupy, hnaly buvoly po skalnatých pláních až ke srázným propastem a přivodili tak jejich zkázu. V divém tom útěku padala mláďata a zvířata slabá a byla k smrti ušlapána snad od vlastních rodičů a sourozenců.

V bisonech měli Indiáni své živitele. S bisony zmizeli pak brzy také rudoši sami.

Čeho by rudoši nebyli mohli z buvola užíti? Maso jeho jídalo se čerstvé i sušené nebo jako pemikan, kůže hodila se za oděv i na pokrývání stanu a ke zhotovování lehkých člunů, z kostí dělal rudoch nože, šídla a jehly, ze šlach nitě a struny na tetivy k lukům, ze srsti provazy.

Jakožto býložravci prožívali američtí bisoni život jenom v krajinách stepnatých a odkázáni byli hlavně na šťavnatá traviska. Z nedostatku potravy opouštívali pravidelně prérijní lány a táhli za pastvou i do odlehlých končin. V patách za nimi táhli také rudoši a šli bezpečně po pěšinách vyšlapaných stádem bisoním.

Přirozený pud zdržel leckdys buvolí stádo příliš dlouho na severu, a náhlé zimy a mrazy znesnadňovaly mu zpáteční pochod na teplejší jih. Nejednou probořila se armáda stěhovavých bisonů na ledě zamrzlé řeky a utonula.

Dnes zvoní se zubřímu rodu americkému, jindy tak četnému, umíráčkem. Před několika léty nemohl nikdo bisony spočítati, dnes ví se o každém stádě, stádečku a jedinci.

Smutný jest pohled na mapu severní Ameriky, jež hlásá divákovi, kdy kde který poslední buvol byl vyhuben. Na jihovýchodě Unie čtu tato čísla 1720, 1760, na severovýchodě 1795, 1810, 1830, 1832. Všecka ta čísla přiléhají na mapě k řece Misisipi a Ohiu a praví nám, v kterých létech skončili tam bisoni svou pozemskou pouť. Uprostřed Unie čtou se na mapě čísla: 1840, 1850, 1870, 1876, 1878, 1880, 1886 a jsou jako památníky na ohromném hřbitově oznamujíce čtenáři, že v těch létech zahynuli tam zubři nejposlednější svého rodu. Patrno z toho, že zubři Unie střední přežili své pokrevence východní o několik desítiletí, poněvadž došlo na osídlení těch krajů západnějších později.

A ještě jiná čísla čtu na této zvláštní mapě severní Ameriky: 200, 26, 25, 20, 10 a nejdále na sever (již v Kanadě) 550. Cifry ty jsou vytištěny tučně a poučují zeměvědce, že 1. ledna 1889, tedy asi před dvacíti lety, proháněla se tam ve volné přírodě tolik a tolik buvolů, dohromady 1100 kusů. Byli to poslední mohikáni z tolikerých milionů.

Za našich dnů scvrklo se to číslo na míru ještě menší. Některá stáda bisonů dává ošetřovati a chrániti sama vláda, jako na př. v Národním parku Yellowstonském v Unii a v Národním parku Banffském v Kanadě, jiná stádečka chovají na svých statcích soukromníci. Jednotlivé bisony americké nebo celou jeho rodinu udržují na živě

jako vzácnost také zoologické zahrady všech dílů světa, ba i někteří velmožové evropští.

K rychlejší záhubě bisoního rodu v Montaně přispěla také pádná ruka našeho krajana pana Františka Mareše. Vysvítá to z dopisu zaslaného do Prahy z města Heleny v lednu 1901: „Vážená paní Náprstková! Dnes posílám zase já obrázek. Představuje mého bisona Zabil jsem ho na vánoce r. 1899. Tehdy jsem měl štěstí. Mou rukou padlo toho času 6 kusů. O vánocích potomních skolil jsem jich 10. Jsem jediný zabíječ bisonů v celé Unii. Píší o tom také zdejší noviny, které přikládám."

Řečená zpráva zní: „Heleňané viděli o vánočním čase divadlo vysoce poutavé. Rukou statečného pana Franka Mareše padlo asi 12 buvolů. Byli to poslední mohykáni našich prérií. Mister Frank Mareš může si skutečně přisvojiti titul nejvyššího popravčího. On jest jediným katem toho druhu a výkon jeho náleží k událostem historickým. Maso vzácné té zvěřiny šlo v městě na dračku. Bratří Marešové, řezníci na slovo vzatí, nezapomněli ani na presidenta a poslali mu expresní poštou nejlepší kousek na vánoce do Bílého domu."

Prodloužiti životní trvání bisoního rodu jindy až nepočetného, vzali si za svou úlohu mnozí přírodomilové a vybízejí důtklivě vlády i parlamenty, aby sám zákon chránil převzácné ty památky přírodní před škůdci a pytláky a zachoval je ještě potomstvu věků budoucích.

Pro nás Čechy zajímava jest zpráva, že i v naší vlasti byli bisoni američtí chováni. Stalo se tak v Jabkenicích u Mladé Boleslavi na panství knížete Thurna Taxise, byť jenom na krátko. Roku 1906 vypustil lesní správce tamější obory tři bisony do ohrady, a to jednoho býka a dvě krávy. V oboře té střídají se lesy smrkové a borové s houštinami, lučinou a rybníky. Poloha byla tedy pro americké zubry jako stvořena. Obora jest oplocena z části ohradou dřevěnou, z části drátěnou. Tohoto plotu se bisoni báli, ale za to vší silou útočili na ohradu dřevěnou, kopajíce do ní zadními nohami. Jedné noci prorazili zubři plot docela a utekli ze zajetí do volnější přírody. Za krátkou dobu byli asi 4 hodiny daleko od obory. Lesní personál měl dosti práce, aby utečence dopravil zase nazpět. Ale když se ocitli uprchlíci na silnici, vyšlapovali si klidně a beze strachu, ačkoli potkávali cestou povozy, automobily a lidi. Venkované ani netušili, na jak vzácnou zvěř se dívají.

O podobné útěky pokoušeli se zajatí bisoni i jindy. Výjevy opakovaly se v době, kdy pud kázal zvířatům, aby se stěhovala, jako to činívali kdysi buvolové v Americe.

R. 1908 dočekali se v oboře jabkenické radostné události: v srpnu vylíhlo se telátko první, v září druhé. Doba březnosti trvala 9 měsíců. Mláďata prospívala dobře jako všickni ostatní bisoni. I zimu snášeli dobře a vycházeli k vodě také za mrazu, aby se koupali. Krmivo jim předkládané záleželo z kukuřice, kaštanů, řípy a sena. Seno bylo jim milejší nežli píce čerstvá. Také jim chutnal liz, směs jílovité hlíny a soli kamenné.

Když se panstvo chovaných bisonů nabažilo, přenechalo je Hagenbeckovi v Hamburku. Zábavná ta choutka stála mnoho peněz, ježto cena bisonů jest veliká. Za kus zvláště pěkný platívá se až 5000 korun. Také doprava zvířat jest drahá.

Bison americký spěje k témuž konci životnímu jako zubr evropský, jemuž se velice podobá. Osud mnohých rodů zvířecích jest rovněž tak smutný jako vymírání četných národů. I dějiny zvířat jsou plny tklivých a dojímavých tragedií.

Chov šelem na farmách severoamerických.

Anglické sloveso farm znamená hospodařiti nebo sedlačiti, farmou pak nazývá se selský statek.

Americký farmář, farmer, hledí si obyčejně rolnictví a ovocnářství, ale poslední dobou vznikají v Novém světě farmy zvláštní. Jméno jejich označuje nadpis tohoto článku.

Pozoruje se již od delší doby, že zboží kožišnické jest rok od roku dražší. Když tiskla se tato kniha, oznamovali velkoobchodníci svým překupníkům, že o veřejné zimní dražbě v Londýně byla poptávka po některých kožešinách neobyčejně veliká, a že následkem toho zvýšily se ceny příslušného zboží až o 50 procent čili o polovičku, u jiných kožešin o 30 i více procent.

Příčinu toho hledati jest obyčejně v menším přívozu zboží. V některých zemích byla kožišinná zvířata již vyhubena, jinde ubývá jich vůčihledě, takže kožky vymírajících šelem s kožišinou zvláště váženou nabývají znenáhla hodnoty samého zlata.

Drahocennou takovou kožišinu máme z některých lišek polárních krajů. Zvláště proslula odrůda, z jejíž černé srsti přečnívají chlupy s konečky barvy stříbrné. Odtud také název liška stříbrná. Lipští velkokupci žádají za skvostnou a bezvadnou kůži její i několik tisíc marek.

Což abychom chovali lišky stříbrné uměle? Což nemá každá liška život tuhý a nemívá mnoho mláďat? Území posud neobydlených jest u nás pořád ještě dost a dost, a umělý chov drahocenných lišek jistě by se vyplácel. Mohli-li v Drážďanech vychovati na sta lvů, proč by se nedařilo chovu šelem u nás?

Tak soudili podnikaví Američané a učinili myšlenku skutkem. Pokusy konají se v severní Americe již po několik let. Stát Maine (Mén) na severovýchodě americké Unie hodil se k tomu účelu nejlépe. Prostorné lány s bujnou přírodou, říčkami a skalnatými slujemi ohradily se drátěnými ploty, osadily se několika párky liščího rodu, oživily se králíky, zajíci a jinou drobnou zvěří, a budoucnost liščí farmy jest zajištěna.

Jen aby se vzácný rod chovaných lišek v zajetí nového podnebí nepozměnil! Kdo vystihne všecky příčiny, jež vedly k tomu, že ně-

které lišky polární odívají se šatem bílým, jiné kožišinou rudou, šedivou, černou, stříbrnou? Zda nezvrhne se liška stříbrná v zajetí novou potravou?

Přírodozpytci ohledávali kostry různých lišek, ale rozdílů mezi nimi téměř ani nepostřehli. Proto mají jednotliví badatelé všecky lišky světa za jediný druh a pokládají i lišku stříbrnou za pouhou odrůdu naší lišky obecné.

Kostry pravěkých lišek byly nalezeny v Evropě již v některých útvarech geologických, ale z Ameriky nejsou posud známy. I soudí se z toho, že rod liščí dostal se do Ameriky ze starého světa.

Americké farmy zabývají se též chovem kunovitých šelem, známých v kožišnických závodech jako skunk. Dravci ti zastupují v Americe naše tchoře, neboť také oni jsou opatřeni zvláštními žlázami, z nichž mohou dle potřeby vyměšovati páchnivou kapalinu, jenom že zápach skunků jest ze všech nejnesnesitelnější. Vším právem nazývají se proto snad ve všech jazycích smraďochy, zoologicky Mephitis (Mefitis).

Běda živočichu, jenž byl zasažen nějakou kapkou vystříknuté šťávy skunkovy! Psi svíjejí se v bolestech, kašlají, že sotva dech popadají a ustávají v dalším pronásledování. Běda také člověku, jehož oděv potřísněn byl třebas jen jedinou krůpějí páchnivé té šťávy! Slyšel jsem z úst věrohodných lidí, že lovci skunkem napadeni mohou se jedovatým smradem jeho až zalknouti, že pozbývají vědomí, vrávorají a potácejí se chvíli jako bez života. Zápachem tím plní se také ovzduší, a člověku nezbývá, než utéci z místa a strhati se sebe všecken potřísněný oděv. Byly-li zasaženy morovou tou kapalinou také vlasy nebo vousy, musejí se ihned ostříhati neb oholiti, nemá-li člověk samou ošklivostí dáviti.

Však je také smraďoch postrachem všech zvířat. Každý tvor se mu z daleka vyhýbá. Štěstí jest, že bílé pruhy hřbetní, kterými se všickni druhove skunků vyznačují, patrny jsou již z veliké vzdálenosti. Štěstí také jest, že pamětihodná ta šelma užívá nebezpečné té zbraně jenom v nejřídčejších případech. Vždyť chovali ji mnohokráte již v zoologických zahradách, ochočili ji, pohrávali si s ní, a skunkovi ani nenapadlo, aby jen dost málo povolil svalový závěr své páchnivé žlázy a odehnal tak diváky od sebe na sto honů. Jen tak lze si vysvětliti, že se v severní Americe odstřeluje na tisíce skunků, aniž by jejich kůže páchla tak přílišně a nesnesitelně. Nepříjemnost ta odstraňuje se téměř úplně chlorem.

Spratky smradoší rozřezávají se v kožišnických závodech obyčejně v kusy stejnobarevné a opět se sešívají. Dříve užívalo se za podšívku pouze kusů tmavých, nyní se potřebují také kusy světlé, když se uměle zbarvily.

Do Evropy dostává se ročně několik set tisíc skunků. Nejpěknější skunk prodává se asi za 24 koruny.

Co jest bavlna.

Sotva vídáme něco jiného tak zhusta jako výrobky bavlněné. S bavlnou shledáváme se všudy. Veliké továrny naše bývají bavlnou tak přeplněny, že v nich lze napočítati na sta žoků tohoto zámořského zboží.

Ptáš se, čtenáři, co jest bavlna? Bavlna pochází z rostliny, jež slove bavlník.

Všechna bavlna, jíž zásobeny jsou sklady velikých měst průmyslových, rostla kdysi na keříku bavlníkovém. Tomu daří se dobře v teplých krajích; roste v Asii, Africe a Americe. V Evropě nechce bavlník dobře prospívati, ač se lidé o to místy pokoušejí.

Jistý spisovatel staré doby vypravuje o bavlně toto: Jest jedna rostlina, která nemá ovoce, ale má bavlnu, a z té připravují lidé oděv.

Květ bavlníkový jest bílý. Listy jsou tmavozelené a pěkně se lesknou.

Z květu vyroste suchý plod a puká, dozraje-li.

Majitelé sadů neboli bavlníkových plantáží dobře vědí, že jest čas sbírati plody, než rozpukají. Praží-li slunce, plody bavlníkové pukají, rozvírají se jako tobolka, a bavlna v nich obsažená žloutne. Bavlna jest pouhé chmýří obalující semena. Časem vypadávají semena z tobolky i s chmýřím, a vítr je potom daleko zanáší.

Chmýří vybrané z tobolek sprošťuje se potom semen. K tomu jest mnoho času potřebí, koná-li se práce pouze rukama. Nyní užívá se složitých strojů. Těmi lze denně vyčistiti několik set kilogramů bavlny.

Mnoho bavlny obrábí se v Anglii, zvláště v Manchestru (čti: Mančestru).

Manchestr jest město slavné výrobou látek bavlněných. Před několika desítiletími byla tam pouze nepatrná ves. Dnes již má město přes půl milionu obyvatelů.

Před časy nepřiváželo se do Evropy tolik bavlny jako za našich dob. Bavlna předla se kdysi pouze ručním strojem, a málo se jí užívalo.

Oděv bavlněný býval jindy velmi drahý. Asi před více než sto léty bylo u nás zakázáno nositi oděv bavlněný, aby se zamezila marnotratnost. Teď bychom se ovšem nemohli bez bavlny ani obejíti.

Za našich časů spřádá se bavlna tak rychle, že jest velmi laciná. Důmyslný muž vymyslil přádací stroj, aby lidé mohli si opatřovati látky bavlněné laciněji. Vynálezcem toho stroje jest prostičký holič anglický Arkwrigt (vyslov: Arkrajt). Pro zásluhy o průmysl bavlnářský v Anglicku povýšen byl do stavu šlechtického. Pracovitostí a železnou pílí nabyl potom velikého jmění.

Bavlna přiváží se teď ze všech konců světa, a parníky, které křižují mořem, velmi rychle nám ji dopravují.

Prohlédněte svůj oděv a přesvědčíte se, že jistě máte na sobě mnoho látek bavlněných. Některé slují kartoun, širtink, kambrik, batist, perkál a jinak.

Továrník dostal zásilku surové bavlny. Zoky odneseny byly do závodu. V jednom poschodí továrny se bavlna čistila a česala, ve druhém ji předli a konečně ve třetím tkali. Za deset dní ocitla se bavlna opět dole, ale nikoli v žocích nacpaná, nýbrž tak upravena, že se již mohla střihati na oděv.

Bavlnářství americké.

Před léty vyvážela se větší část bavlny v Unii vypěstované za moře a jen málo suroviny přenechávalo se domácím přádelnám a tkalcovnám ke zpracování. Ale bavlnáři poznali brzy, že by mnoho získali, kdyby vyváželi raději hotové zboží. A tak vznikly četné přádelny a tkalcovny zvláště v jižních státech. Plantážníci bohatli mnohem více, než když byli odkázáni pouze na jmění, jež skládalo se tehdy z otroků, tabáku, třtinového cukru a surové bavlny.

Plantáže bavlníkové rozhojňují se v Americe nápadně. Dnes pěstuje se bavlníku dvakráte tolik co před dvacíti léty. Četl jsem, že v jednom posledním roce sklidilo se skoro 14 milionů žoků surové bavlny, každý žok po 250 kilogramech, a že veškerý ten roční výtěžek měl cenu 3000 miliard korun.

Teď počítá se v Americe již na 24 milionů vřeten, ale v přádelnách Unie mělo by jich býti alespoň třikrát tolik vzhledem k produkci bavlny surové. Potom měla by Amerika více než polovici veškerých vřeten celého světa, a těch počítá se v přítomné době přes 110 milionů.

Ale nechť si toho Evropa nepřeje. Již nyní pociťují bavlnáři evropští ohromnou soutěž přádelníků amerických a vědí, že Amerika vyváží bavlněné příze a bavlněných látek za 255 milionů korun, a že nejlepším odběratelem jest Čína.

Za jediný rok utkalo se v Unii neméně než 470 milionů metrů bavlněné látky, což představuje tak ohromně dlouhý pás, že by se jím naše země mohla obtočiti v rovníku několikráte. Z utkané té látky posílá Unie do jižní Ameriky asi 50 milionů metrů, do Západní Indie a střední Ameriky na 60 milionů.

Z milosti amerických bavlnářů žije vlastně celá zeměkoule. Na celém světě vytěží se asi 18 milionů žoků bavlny, a z toho všeho vypadá na ostatní země mimo Unii jenom málo přes 4 miliony žoků. Východní Indie plodí poměrně nejvíce bavlny a přenechává trochu suroviny Žaponsku, teprve potom přichází na řadu Mexiko, Egypt, Brasilie. Ale poněvadž bavlna z těchto zemí vyvážená Evropě by nestačila, musí nám vypomáhati Spojené státy severoamerické a dodělují

tak spotřebu obnášející v Evropě asi 9 milionů žoků ročně. Amerika dodává to zboží ovšem s největší radostí, poněvadž se spokojuje asi $4\frac{1}{2}$ milionem žoku. Ostatek suroviny jde tedy nad spotřebu Unie, a může být dopřáno ostatnímu světu skoro plných 9 milionů žoků. Štěstí pro Evropu jest, že kultura bavlníku v Americe stoupá, sice by se mohla Evropa ocitnouti v úzkých.

Ještě více však stoupá tam rozmach průmyslu bavlnářského. Před třiciti léty zpracovalo se v Unii pouze $1\frac{1}{2}$ milionu žoku bavlny, dnes již třikráte tolik.

První místo v bavlnářském průmyslu drží pořád ještě Anglie, neboť má přes 48 milionů vřeten, kdežto na ostatní země celé evropské pevniny připadá 35 milionů vřeten, na Východní Indii asi 5 milionů, na Žaponsko s $1\frac{1}{2}$ milionu, na Kanadu $\frac{3}{4}$ milionu, na Mexiko rovněž tolik.

Nejdůležitější evropský přístav bavlnářský jest v Liverpoolu. Ročně přiváží se tam asi $3\frac{1}{2}$ milionu žoku, do Brém asi 2 miliony. Třetí místo přísluší Havru, čtvrté Manchestru, páté Janovu, šesté Barceloně, sedmé Hamburku.

Spřádáním a tkaním bavlny zabývají se v Americe hlavně jižnější státy Unie, ale střediskem takového průmyslu ostává podnes přece jenom město Fall River nedaleko Bostonu. Průmyslové to místo leží tedy skoro co nejseverněji v Unii, a to ve státě, jehož jméno Massachusetts (čte se: Mesečusets). Bavlna pomohla mu na nohy. Když jsem tam před léty cestoval, bylo město samá továrna a samý komín. Teď prý tam zase pár tuctů prádelen a tkalcoven přibylo, a počítá se jich celkem asi 100. Ve všech těch závodech pracuje asi 40.000 dělníků a vyrábějí na třech milionech vřeten o sedmdesátipěti tisících stavů na 100 milionů metrů bavlněné látky ročně. Každý týden vychází od strojů asi čtvrt milionu kusů látek. Jedna továrna má 300 tisíc vřeten, 9 tisíc stavů, 3 tisíce dělníků a vyrábí 150 milionů metrů látky ročně, tedy každou hodinu za desítihodinné práce denní 50 kilometrů.

Na každého dělníka vypadá z denní výroby 160 metrů látky běžné šířky. Číslo to jest hodně veliké, a mohli bychom z něho souditi, že pracovníci v závodech zaměstnaní jsou neobyčejně obratní a zruční, a přece není tomu tak. Až na skrovné výjimky najímají se do přádelen a tkalcoven fallriverských samí přistěhovalci. Někteří přicházejí z Kanady, jiní z Italie, Portugalska, Polska, Slovenska, Ruska, Čech, Německa, Švédska. Ze střediska přistěhovaleckého ruchu, z New Yorku, není do Fall Riveru daleko, a emigranti mívají vždycky všecku naději, že se tam v přádelnách a tkalcovnách jistě zachytí, nežli se jim poštěstí vyhledati si práci výnosnější.

Ale i obvyklá mzda denní zdá se býti americkým nováčkům velmi slušná. Ve vlasti dostávali denně sotva dvě koruny, ve Fall Riveru obdrží hned pět až šest korun, tedy dolar a více.

Nicméně střídají se dělníci v řečených závodech fallriverských neustále. Asi dvě stě pracovníků opouští své zaměstnání každý týden, a na jejich místa nastupují hned zase síly nové. Ustavičná ta záměna

dělného lidu byla by zajisté výrobkům jenom na škodu, kdyby veškerou práci nekonaly hlavně stroje. Z té příčiny mohou býti v továrnách zaměstnáváni také dívky a hoši, odrostlí sotva škole, konajíce u strojů službu pouhých dozorců a hlídačů. Týdenní mzda žen obnáší asi šest dolarů, mládež dostává tři až pět dolarů, což činí v korunách asi pětkráte tolik.

Vyškolených dělníků anglických zaměstnávají fallriverské továrny poměrně velmi málo. Ale i tento malý hlouček sebevědomých pracovníků bývá s to, aby přivodil v pravou chvíli stávku v závodě a vymohl na fabrikantech zvýšení platů pro sebe i pro ostatní.

Stavy, na nichž pracuje se v Americe, vypadají trochu jinak, nežli stavy anglické. Praví se o nich, že nepracují sice tak jemně jako anglické a že se na nich tenčká příze častěji trhá, ale za to dělají veškeré práce samy. Vynálezcem jest James Northrop, odtud název stav Northropův.

Cukrový strom.

V Unii a v teplejších krajinách Kanady roste strom, jenž zásoboval obyvatelstvo ode dávna cukrem a syrupem. Rudoši věděli, že v jistou dobu roční proudí v něm zvláště mnoho cukrové šťávy, a proto ho navrtávali a vyteklou mízu schytávali. Delším varem nabývali potom hustého syrupu a úplným odpařením pevného cukru.

Z jediného statného stromu získalo se prodlením několika dní mnoho litrů cukrové šťávy, z té pak zbývalo asi 3 kilogramy pevného výrobku.

Výtokem mízy strom však znenáhla hynul, až úplně uschl. Ale což záleželo tehdy na několika tisících kmenů, když podliž osad lidských prostíraly se husté hvozdy cukrových stromů do nekonečné dálky. Té doby mohl se každý přistěhovalec honositi, že je pánem cukrového lesa, a syrup a cukr nescházely v jeho chatě nikdy.

Domnívám se, že uhodnete, jaký by to mohl býti strom. Rostlinopisci poznali v něm druh javoru a nazvali jej latinsky A c e r s a c c h a r i n u m, t. j. javor cukrový. Název ten pochází od slavného Švéda Linnéa.

Ale pozdějšími výzkumy bylo poznáno v Americe ještě mnoho jiných javorů, z nichž tam cukr dobývají, leč jmen jejich nechci zde uváděti.

Výroba javorového cukru amerického a kanadského šla v dřívějších časích do milionů kilogramů. Na každého obyvatele vypadalo několik liber ročně. Ale nyní není již místy po cukrových lesích ani památky a spotřeba té potraviny, v Americe více oblíbené než kdekoli jinde, hradí se jiným způsobem.

Javor cukrový byl potom přenesen z Ameriky také do Evropy jakožto strom ozdobný a prospíval i v podnebí starého světa. Nej-

dříve pěstovali jej v Anglii. Nyní není javor cukrový v našich parcích žádnou vzácností. Mohutný strom toho druhu bují v plné kráse také v Královské oboře čili Stromovce u Prahy.

Cukr javorový mají Američané pořád ještě v oblibě a dávají mu přednost před jiným. Zvláště jim chutná v podobě všelikých cukrovinek a jako syrup, pekou-li lívance, zvané anglickým jménem pancakes (čte se: penkejks).

Čistý cukr javorový vídává se na americkém trhu v podobě hnědých koláčků, a zámořští krajané naše přinášívali je dříve rádi svým rodákům, když se ubírali do Čech na návštěvu. Pro české krajany bývala to novinka u nás nevídaná a příjemná pochoutka a vzácný dárek z Nového světa.

Teď vídává se javorový cukr na trzích amerických řídčeji a řídčeji. Syrupy z jiných cukrů jej vytlačily. Také ubylo valně hvozdů, v nichž javor cukrový rostl. Zalidňováním krajů jindy pustých hvozdy se vypalovaly a hluboké lesy ustoupily lánům polním a sadům ovocným.

Živí současníci biblických faraonů.

Věříte, že jsou na živu ještě svědkové doby, kdy plála na nebi jasná hvězda jako boží znamení Kristova příchodu? Věříte, že svědkové ti přežili dávné časy, kdy staří Římané objímali tehdejší celý svět, kdy Mojžíš vedl židy do zaslíbené země, kdy Šalamoun budoval chrám Jerusalemský, a kdy pyramidy mocných faraonů starého Egypta vyrůstaly ze základů? Jděte do horských krajů zlaté Kalifornie, do Sierry Nevady, navštivte velebné háje Mariposu a Calaveras (Kalaveras) a přesvědčíte se o tom na vlastní oči. Pro všecku jistotu počítali přírodozpytci i stáří ctihodných těch pamětníků a potvrdili pravdu, že nejeden z nich čítá svého věku již několik tisíc let a že bují ještě v plné síle a nezdolaném životě až do dneška. Žádná nemoc obrů těch se nedotkla a nezničila jejich zdraví. Je kácely a povalovaly k zemi pouze kruté vichřice a zemětřesení, a tělo jejich trávily jenom ohnivé blesky a požáry. Zdá se, že nad patriarchy těmi nemá smrt ani vlády, a že jejich život stále se omlazuje a osvěžuje. Každý teď ví, že giganti divoké Sierry Nevady žili již před několika tisíci věky, ale žádný neví, kdy zahynou a vymrou. Oni sami také na konec života ani nepomýšlejí a starají se o mladé potomstvo každým jarem. O prodloužení jejich žití pečuje nyní celá říše, drží nad nimi ochrannou ruku, hájí a brání je a ukazuje živé kolosy z časů tak dávných pouze za vstupné. A proudy turistů valívají se k posvátným těm místům rok jako rok, aby poklonily se před živými svědky nejstarších časů a zadívaly se ve vznešenou tvář jejich nesmrtelnosti.

Nejčastěji navštěvuje se sanktuarium v Maripose, kteréžto slovo španělské znamená v překladě motýle. Vhodným východiskem do toho

kraje bývá San Francisko. Na jednom místě spatřují tam diváci asi sto dávnověkých těch pamětníků pohromadě, na druhém pak asi tolik, co je dní do roka. Všickni tito obři náležejí starému rodu oslavovanému ode všech přírodozpytců titulem Sequoia gigantea. Angličané obdařili je sice jménem Wellingtonia, ale hrdí Američané zamítli anglického vojevůdce a vítěze nad pluky nepokojného Napoleona a dali raději přednost polokrevnému Indiánu. Čerokyjský rudoch (zemřel v Se-

Jízda po skácené sekvoji obrovské v Maripose v Kalifornii. V pozadí mladé stromoví téhož rodu a druhu.

verním Mexiku 1843) zvítězil nad samotným pokořitelem waterlooským a opanoval pole v názvosloví botanickém. Podle výslovnosti americké mohli bychom říci česky Sekvoje.

Sekvoje jest skutečně strom gigantický a obrem mezi veškerým bylinstvem. Američané vidí v něm rozměry předpotopních slonů a trefně nazývají jej stromem mamutím. Výškou překonává sekvoje obrovská všecky jiné stromy jehličnaté a má soupeře pouze v australském eukalyptu. Ale přes všecku úžasnou velikost má šištičky maličké, jen asi jako vlaský ořech. Za to však kůra obklopující měkké a lehké dřevo sekvojové má v tloušce několik decimetrů a chrání kmen před ohněm. Zevnějším požárem může sice kůra zuhelniti, ale

Malebné trosky skalní v památném kaňonu koloradském, vytvořené prodlením dlouhých věků za působení vody, deště, sněhu, ledu, mrazu, horka a větru. Zemité vrstvy usazované kdysi vodou pozměnily se zvětráním tak, že se podobají dílu lidskému.

až k samému dřevu oheň proniknouti nemůže. Hůře však bývá, zasáhne-li jádro stromu blesk: potom dřevo snadno hoří, a divák spatřuje před sebou strom vykotlaný. Průlom do kůry udělaný usnadňuje vstup i do nitra dutého stromu, a sekvoje taková podobá se pak ohromné troubě, jíž lze se dívati do modrého nebe kalifornského jako teleskopem. V takovém stromě lze pak založiti i tunel, aby veliké povozy, tažené dvěma páry koňů a rozvážející panstvo po památném kraji, mohly jím projížděti a činily výlet zajímavějším a vábnějším. Výjev ten představen jest tu obrázkem.

V plné slávě a neporušené velebnosti zachovala se v Sierře Nevadě již jenom málokterá sekvoje obrovská. Nejčastěji scházívají temena korun.

Blíže San Franciska leží Mamutí háj v Kalaveře. Je to nejsevernější místo v Unii, kde se sekvoje obrovské objevují. Velikých a starobylých stromů počítá se tam asi sto, mladých stále přibývá. Diváci prohlížejí si zvláště Matku lesa, Otce lesa, Tři gracie, Děti. Jezdci navštěvují také Jízdárnu, to jest povalenou sekvoji dutou a projíždějí tmavým tunelem jejím, dlouhým asi 35 metrů.

Před půlstoletím ani se o amerických stromech mamutích v Evropě ještě nevědělo. Upozornil na ně nejprve anglický cestovatel Lobb, když spatřil ohromné ty stromy nedaleko Santa Cruzu (Kruzu). Tehdy napočítáno tam bylo 90 prastarých obrů. Nyní jest jich pouze třetina. Ale tento druh kolosů liší se od předešlých a zove se v botanice Sequoia sempervirens. Rozšířením tohoto jehličnatého stromu slynou kraje severokalifornské, zvláště však přímořský okrslek zvaný Humboldt. Američané říkají těmto sekvojím redwood (redúd), t. j. drvo červené. V pralese tom hospodařili po mnohá léta naši krajané bratří Korbelové a rozhojnili vývozem a spracováním toho dřeva svůj majetek velice.

Háje sekvoje obrovské byly vyhlášeny za majetek státní a ošetřují se před poškozováním co nejpečlivěji. Vyvážeti z posvátných těch míst stromky živé, se nedovoluje, a evropští pěstitelé vymírajících těch konifer odkázáni jsou pouze na semeno. Nyní spatřují se stromy sekvoje obrovské také u nás, ale žádný nemá věku více nežli padesáte let.

Za pravěku naší země bujely sekvoje též v Evropě, ale zanechaly po sobě památky pouze jakožto zkameněliny. Pozůstatky takové našli zemězpytci i v křídových vrstvách naší české vlasti. Pěkné otisky jejich můžete viděti ve sbírkách Českého musea.

Návštěvu památného háje maripoského spojují výletníci zároveň s vycházkou do divoké rokle, zvané Yosemite Valley (Jasemity Vely). Údolí to jest asi 13 km dlouhé a vroubené strmými stěnami téměř kolmo zapadajícími. Bujná a bohatá vegetace s malebnými troskami skal a bělostnými vodopády jest jeho předností. Žádné údolí švýcarské nevyrovná se velikolepému kaňonu Yosemitskému. Vláda kalifornského státu byla si dávno vědoma jeho nádhery a proto zachovává je v odvěké neporušenosti jakožto Národní park Yosemitský.

Z rudochů, kteří v začarovaném tom údolí hojně se zdržovali, ostalo jen málo na živě, neboť skoro všickni podlehli v zápase, když tam před několika desítiletími vnikli běloši, aby ztrestali zločiny indiánských uprchlíků. Zkázou tou objeveno bylo zároveň úchvatné divadlo americké přírody a stalo se teprve potom Mekkou tisícerých poutníků. Až zajdou tam poslední mohykáni příslušného kmene rudošského, bude žíti nadále již jen pouhé indiánské jméno Jasemity, t. j. velký medvěd.

Nové nebetyčné stromy v Americe.

Před padesáti léty viděl blahovičník málo který Američan. Ale když roznesla se o australském tom stromě zpráva, že rychle roste a že vysušuje mokřiny a močály, z nichž pocházejí nebezpečné choroby zimničné čili malarické, nelenili ani v Americe a jali se vysazovati blahovičníkové stromy čili eukalypty.

Teplejší krajiny Spojených států severoamerických svědčily těm cizokrajným stromům měrou netušenou, a prodlením krátké doby vyrostli ze semene blahovičníkového obři úžasné výšky. Blahovičníky rostou rychle také v jižní Evropě. Za 6 let dosahuje některý výšky až 20 metrů. Zvláště vynikaly vzrůstem eukalypty aklimatované v lahodném podnebí kalifornském. Pěstitelé zvolili si z četné rodiny eukalyptů blahovičník zvaný Eucalyptus amygdalina a počali s vysazováním roku 1856. Po padesáti létech mohli viděti před sebou úžasné giganty. Nedávno četl jsem v americkém jednom měsíčníku, že některý blahovičník dosáhl tam již výšky 150 metrů. Jest tedy o polovičku vyšší nežli stará věž chrámu sv. Víta na hradě pražském. Není pochybnosti; že za nových padesát let překonají eukalypty americké všecky své rodáky australské a tasmanské a že převýší také nejmohutnější sekvoje čili wellingtonie dochovávané nyní pouze v šetřených hájích kalifornských. I bude se moci Amerika honositi nejvyššími stromy světa. Již nyní překonávají aklimatované blahovičníky americké výši egyptských pyramid.

Mohutný rod blahovičníků čítá mnoho druhů. Odborníci napočítali jich v Australii asi 180. O výzpyt těchto stromů získal si mnoho zásluh někdejší ředitel botanické zahrady v Melbourně (v Australii), Ferdinand Müller.

Dřevo některých eukalyptů vyznamenává se takovou nezdolností, že mu neubližují ani žraví všekazi čili termiti, ani největší škůdce dřevěných korábů a nábřeží, šašeň lodní.

Vůně eukalyptová jest velmi příjemná a upomíná na výpary kafrové. Svého času posílali lékaři nemocné do lesů eukalyptových a očekávali, že se tam vyléčí ze svých plicních chorob. Ale očekávali více nežli se splnilo.

Jak blahovičník voní, vědí nyní již mnozí našinci. Čerstvé větevky eukalyptové přivážejí se z evropského jihu na pražský trh květinářský pravidelně každý rok a seznamují nás tak s podivuhodnou florou australské pevniny.

Divoké rokle řeky Colorado.

Na americkém západě sousedí spolu dva rozlehlé kraje, na severu stát Utah (Juta), na jihu teritorium řečené Arizona. Oběma protéká mohutná řeka Colorado (Kolorédo) a pospíchá do Kalifornského zálivu.

Řečiště, které si mohutný ten proud a jeho přítoky brázdí, uchvacují každého diváka. I nejvážnější zeměvědci mluví o divokých roklích a závratných propastech řeky Colorado s nadšením a vyhlašují arizonské výmoly a bezedné žleby s úchvatnými amfiteatry skalními za nejvznešenější zjevy naší planety. Velikolepost, krása, velebnost a hrůza omamují tam naše smysly a pokořují chlubivého člověka k obrazu božímu stvořeného na nejbídnějšího červíčka. Jako bez konce zdá se tam býti širá a pustá planina, mírně zvlněná jenom na málo místech, pohlížíme-li na její rozlehlost. Ale sklopíme-li jen trochu oči a upřeme-li je na její nitro a útroby, vidíme, jak jest celý kraj hluboce rozbrázděn a klikatě rozerván propastmi a krkolomnými stržemi. Bludiště nesčetných výmolů a strmých stěn skalních míhá se nám před očima, a závrať nás pojímá, odvážíme-li se pohlednouti až na samé dno hrozného toho podsvětí. Běda člověku, jenž by na pokraji strminy zavrávoral! Sletěl by střemhlav a přímo až na skalnaté dno, hluboké snad dva tisíce metrů, a zmizel by ve vlnách bouřlivého proudu, rozrývajícího tam kolmé stěny několikerých útvarů zemských.

Divočin tak příšerných lekali se i sami rudoši a opouštěli je spěšně jako místa záhuby a smrti. Strašlivé pověsti odpuzovaly Indiány od hrozných propastí ještě více a byly příčinou, že udržuje se v ústech domácího lidu podání, jakoby sám Velký duch byl rokle oživil dravým proudem, hukotem a varem sterých peřejů a zamezil tak přístup každému člunu a odvážnému plavci.

Už je tomu velmi dávno, snad již několik tisíc let. Tehdy žil v nynějším kraji arizonském mocný a moudrý náčelník rudochů a vládl nad četnými poddanými velmi šťastně. Ale štěstí ustaralého pohlavára prchlo, když náčelník zvěděl, že jeho nejmilejší žena náhle zmizela. Po celém kraji nebylo po ní nikde ani památky: zabloudila v divočinách a nevracela se.

Nářek náčelníkův obměkčoval každé citlivé srdce a obměkčil i Velkého ducha tak, že se bůh ten zjevil a slíbil zmírniti krutý žal pohlavárův. Velký duch potěšil zarmouceného manžela slovy, že ztracená žena jeho žije, a to v kraji blaženějším a šťastnějším, a že ukáže

mu k ní cestu, aby ji mohl ještě jednou spatřiti. Ale zároveň vyzval náčelníka, aby předem slíbil, že nebude již potom doma truchliti pro svou choť a že nikomu nevyzradí, kudy je vedla cesta do země tak šťastné a blažené.

Náčelník slíbil, co bůh Indiánův žádal, a následoval Velkého ducha v patách. A oba šli horami i dolinami, roklemi a propastmi, divokými rozsedlinami a bludištěm žlebů a koryt zarytých hlukoko až do podsvětí, až přišli do té rajské země, kde žila ztracená a hledaná žena náčelníkova v štěstí a blaženosti.

Opojen blahem vracel se upokojený náčelník s Velkým duchem zase do svého domova. A zase šli oba horami i dolinami, roklemi a propastmi a bludištěm žlebů a koryt vedle samého podsvětí. Konečně byli na místě. Téže chvíle sebral Velký duch všecky vody okolních potoků a řek, kázal roztáti sněhu a ledu na vysokých horách, spojil vodstvo v mohutný tok a zahnal dravý živel do nejdivočejší rokle, kde až posud bouří a hučí jako pěnivá řeka Colorado a zabraňuje cestu do tajemného podsvětí každému stvoření. Mírněji tekou její vody, když dotýkají se pomezí Andělského — los Angeles — té šťastné a blažené země, jež zove se dnes Kalifornie.

Zprávy o divočinách bouřlivé řeky Colorado přinášeli rudoši zřídka kdy i v pozdějších dobách. Ba netroufali si k hořejšímu toku ani odvážliví běloši a křováci, ač je tam pudila touha po domnělých vzácných kožišinách a zlatě. I mezi zálesáky kolovaly výstražné pověsti, jak každý plavec, jenž snažil se proniknouti člunem do tajemné rokle, byl peřeji dravého živlu uchvácen a k smrti zdolán a nikdy živ se již nevrátil. Také zle dařilo se těm, kteří hledali cestu do začarovaných žlebů a valů po strmých skalách. Všickni prý zabloudili a zahynuli hladem. Ještě největší štěstí přálo španělskému knězi asi před více než sto léty. Tomu podařilo se jednou, že mohl pozorovati závratnou rokli v severní Arizoně z dola i s hora. Viděl prý, jak na dně rokle vystupuje z řeky skalisko a jak zdálo se býti s hora veliké jako ruka. A přece bylo tak vysoké jako katedrála sevillská.

Pověsti takové lákaly zvědavce do divočin arizonských tím mocněji, ale kraj téměř jako zakletý a střežený a hájený indiánskými duchy osvětlen byl teprve jasnou pravdou, když tam byla podniknuta na popud vlády zeměvědná výprava. Je tomu asi čtyřicet let. Náčelník expedice, major P o w e l l (Pauel) měl za úkol vyšetřiti celý tok řeky Colorado až po kalifornské hranice. Badatel ten provedl výzkum do všech podrobností a vydal o něm prvou obšírnou zprávu roku 1875. Též pozdější práce jeho svědčí o velikých zásluhách vykonaných v Americe na poli zeměvědném. Teprve od té doby ví vzdělaný svět, co jsou a jak vypadají pověstné k a ň o n y ř e k y C o l o r a d o.

Ani tibetské kraje, nově odhalené hrdinským Hedinem, ani písečná a skalnatá Sahara nemohou býti pustšími a od boha opuštěnějšími nežli jsou divočiny arizonské, kde bouří a hučí katarakty řeky Colorado. Ploché a rozervané pláně nehostí tam žádného živočicha. Také všecko vyšši bylinstvo dalo výhost té zakleté končině světa. Zdá se, že nad životy vítězí tam jenom smrt, a kdo z bludiště toho

President Taft projíždí branou obrovské sekvoje v Maripose. Osoba jeho jest označena na tomto obrázku bílým křížkem. Sekvoje toho druhu dorůstaly výše až půldruhého sta metrů a mívají kmen tak mohutný, že nestačí ani dvacet osob, chtějí-li jej obejmouti.

podsvětí vyšel živ, jistě že pozbyl zdravých smyslů a sešílel útrapami a strádáním.

Statečný zemězpytec Powell vyvázl z pekelných soutěsek a rozsedlin koloradských jen jako zázrakem. Podnes diví se každý, jak mohl neohrožený ten geolog vyjíti bez úrazu, když nastoupil svou výzkumnou plavbu až po soutok nazvaný Zelená řeka a unášen byl vlnami více než půldruhého tisíce kilometrů níže a níže, zmítán jsa zhusta ječivými peřeji. Každou chvíli vystupovala před ním z řečiště nebetyčná úskalí a trčela o samotě do výše jako nejštíhlejší jehly a obelisky. Některé trosky vzaly na se podobu bělavých kostlivců, a obrazotvornost viděla v nich úžasné hnáty předpotopní obludy. Okraj pláně mohl Powell ze dna propasti sotva dohlédnouti, a z ohromné báně nebeské spatřoval pouze úzký proužek azuru, jenž mu svítil nad temnou roklí, hlubokou místy téměř dva tisíce metrů. Pobřežní stěny skalní svíraly plavce z obou stran jako kolmé bašty, a v jejich řezu mihaly se vodorovné vrstvy nejpestřejších barev a nejrozmanitějších útvarů, spočívajících na věkovitých základech žulových. V hlubinách žlebů měla vládu téměř černá noc a temnota, ale výše zářily barvy veselejší, a skalní vrstvy brzy se bělaly nebo tonuly v odstínech šedých, rudých, modravých, purpurových, oranžových. Jenom někdy černala se propast celá jako uhel a proměňovala se náhle v nejtemnější hrob. Powell věděl, že vznáší se právě nad roklí hustý mrak nepodobný těžké střeše a proměňuje jasný den v čirou noc. Také husté mlhy znesnadňovaly badateli plavbu a výzkum a lehce mohly ho uvésti v záhubu, když nebylo lze viděti ani na krok.

A což když strhla se bouře v oblacích, a řádil-li příval a lijavec nad hlavami smělých plavců! Té chvíle vrhal se všudy rozpoutaný živel skokem do rozevřených propastí a roklí, lámal se přes okraj kolmých skal v nesčetných vodopádech a dopadal na dno podsvětí jako nejbělejší závoj složený z myriád kapek a krůpějí. Ale každá ta krůpěj dotýkala se místy skalních stěn jako ostré dláto, vyhlodávala i nejpevnější skály vápencové a pískovcové a přispěla tak k vymílání koryta ještě hlubšího. Dešti, lijákům, palčivému slunci a větrným bouřím lze přičítati, že také povrch širé a vyprahlé planiny koloradské vzal na se tvář plnou vrásek, rýh, výmolů, strží, roklí a teras, a že jeví se býti posetý jako umělými pyramidami, zakletými městy, nedobytnými hradbami, cimbuřím a pevnostmi, rozpadlými již v trosky a rozvaliny. Žádný umělec nedovedl by vymodelovati plastický výtvor malebnější a amfiteatr vznešenější. A přece je to odvěké dílo pouhé činnosti přírodní známé zeměpytcům jakožto e r o s e.

K malebnosti divočin koloradských přispělo také posunování kůry zemské a síla ohněrodá. Z hlubin nitrozemských vyrazily tam žhavé proudy lávové, prodraly se všemi vrstvami hornin až na povrch planiny, rozlévaly lávu a metaly pemzu asi ze stopadesáti jícnů, aby potom vychladly a zkamenělу jakožto vulkány vyhaslé. Ale málokterý vrcholek ohněrodý povznesl se nad pláň jako homole asi dvě stě metrů vysoká. Nicméně výlevy z mladých těch sopek byly velmi vydatny, a roztopená hmota nerostná tekla jistě po dlouhou dobu, když

vrhala se v kaskádách do propasti až osm set metrů hluboké a zatarasila tam řeku v podobě ohromného jezu zvaného Vulkánův trůn. Oko zeměžpytcovo poznává v té lávě horninu velmi mladou, jako by se byla nedávno vyřítila nad povrch zemský. Dost možná, že se tak stalo za doby osídlení španělského.

Nejpamátnějším žlebem v divočinách arizonských stala se rokle

Grand Caňon ve státě Arizonském. Některé západní státy Severoamerické unie mají mnoho pustých a divokých krajů, hluboce vybrázděných již před miliony let a rozrývaných účinkem vody až doposud. Závratné propasti a strmé rokle vinou se klikatě do dálky mnoha kilometrů. Širokými žleby a těsnými prorvami hlubokými několik set metrů pádí bystré řeky. Španělští dobyvatelé označili památné ty rokle jménem caňon (kaňon), protože upomínají svou podobou na trouby.

zvaná Grand Caňon, t. j. Velký kaňon koloradský. Měřením bylo zjištěno, že závratná ta propast vine se klikatě do délky několika set kilometrů.

Španělský název caño (kaňo) znamená troubu, rouru, caňon dělo, kanón. Jménem tím označovali španělští osadníci mexičtí dlouhé a hluboké rokle skalní, podobné táhlým troubám. Název ten jest v ze-

měvědě běžný a přenáší se na prorvy a soutěsky toho druhu, nechť jsou v kterémkoli dílu světa.

Za našich časů náleží návštěva pověstného Kaňonu coloradského k obvyklým výletům v turistice západoamerické. Dopravu k nejpamátnějším vyhlídkám sprostředkují dostavníky. Jižní okraj Kaňonu oživen jest nyní již železnicí.

Divoké rokle a závratné propasti řeky Colorado jsou svědky minulosti, odhadované zemězpytci na miliony let. Rušivá moc vody, deště, tepla, chladu a větru nezanechala nikde jinde na světě skvělejších památníků přírodních.

Unie má ještě mnoho jiných kaňonů, a k malebnosti jejich přispívaly tytéž síly. Svou divokostí a pustotou proslulý též vyschlé kraje ve státech severozápadních, zvláště v Utahu, Idahu a Montaně. Horniny rozpadávají se tam ve shluky a tvary velmi podivné. Některé mají podobu oblud a netvorů, jiné připomínají diváku obrysy žijících zvířat. Na jednom místě vidíme Pštrosí skály, jinde zase skupinu obrovských Muchomůrek. V dřívějších létech bývalo cestování v těch krajinách nebezpečné pro nedostatek vody a pro písečné vánice. Pro špatnost půdy jsou ty kraje dosud neobydleny a jmenují se zcela případně Bad Lands (Bed Lends), t. j. špatné země.

Národní park Yellowstonský.

Tak rozsáhlý park není nikde jinde na světě. Ale mýlil by se, kdo by se domníval, že spatří v Yellowstonském parku vzácné stromoví, snesené ze všech zemědílů a obehnané kolkolem hradbou nebo plotem, že uvidí rozlehlé plošiny bujného pažitu stále přistřihovaného, že bude se napájeti vonným dechem pestrých květin, vysazovaných pečlivou rukou dovedného zahradníka, že bude žasnouti nad romantickými skalisky uměle vykouzlenými a vyšperkovanými cizokrajnými keři a florou alpskou, že uslyší šum umělých kaskád a vodotrysků, že bude se procházeti bludištěm pěšin a stezek, posypaných jemným pískem, že bude naslouchati lahodným zvukům hudebního sboru koncertního a že bude si hověti na sedátkách ve stínu glorietů a besídek všudy umístěných a zvoucích k odpočinku a zotavení. Takovým sadem Národní park Yellowstonský není.

V Americe poznali v pravý čas, že osazováním krajů jindy od lidí zcela nedotknutých mění se obraz původní přírody velmi záhy: bujný prales se vypaluje a kácí jako největší překážka veškeré kultury, divoká zvěř hubí se bez milosti, malebné skály a hory odvážejí se k zakládání měst, síla šumivých peřejů odvádí se do závodů, zkázou hvozdů vysychají prameny a živé vody, a odvěké památníky posvátné přírody mizí příchodem civilisovaného člověka měrou netušenou.

Vysoce zajímavé zprávy o podivuhodných zjevech přírodních přinášeli lidé z horských krajů, protékaných řekou Yellowstone (Jeloston) asi v těch místech, kde stýkají se hranice státu Montany, Idaha a Wyo-

mingu. Nový světa díl byl znám již více nežli půlčtvrta sta let, ale o začarovaném světě tajeplného Yellowstonu nebylo dlouho ani slechu. Jen jednou přišlo na veřejnost, že je tam samo peklo ukryto, a že sirné dýmy a horká pára čiší z jeho skulin na všech místech. I pozdější zprávy vylíčovaly ty končiny středních Skalných hor za místa hotových divů a zázraků a pohnuly konečně odborníky k tomu, aby zakletý kraj byl vědecky prozkoumán. Podniku ujala se sama vláda a svěřila řízení expedice zeměz pytci Haydenovi. Co geolog ten viděl a probadal, uveřejnil v učených pojednáních a objasnil věrně přírodní divy skryté v poříčí Yellowstonu. Vědecké sbory vyslechly noviny o památném území řečené řeky s velikým zájmem a pohnuly zákonodárný

Park muchomůrkový v pustých končinách amerického západu, zvaných pro svou nehostinost „Špatné země". Pestrobarevné trosky zvětralých pískovců a ztvrdlých jílů mají tam místy podobu hradů, cimbuří, věží, pilířů, pyramid, jehel, mostů, lidí, zvířat a rostlin. Na jednom místě vytvořily větrné síly shluk skalisek podobných muchomůrkám. Zjevy toho druhu nescházejí ani Čechám. Jimi honosí se zvláště romantické údolí u Mšena a jeho pískovcové Pokličky upomínající na obrovské houby s plochými klobouky učinily rokli tím zajímavější.

sbor ve Washingtoně k tomu, že byl kongresem přijat návrh Haydenův, aby Yellowstonské území bylo zachováno na věčné časy ve své původnosti a neporušenosti jakožto památka pradávného světa amerického. Od 1. března 1872 zapsán jest kraj ten jako majetek celé říše a dáno mu jméno Yellowstone National Park (Jeloston nešonel park), t. j. Yellowstonský národní park. I odevzdán jest veřejnosti, aby sloužil k potěšení a blahu veškerého obyvatelstva. Zvláštní pravidla ustanovují, jak se v parku chovati. Zakázáno jest poškozovati skály, krátery gejsirů, sbírati horniny, porážeti stromy, střileti zvěř. Nad pořádkem bdí v parku pluk jízdecký.

Za našich dob navštěvován jest Yellowstonský park tisícerými lidmi. Příchod k němu usnadňuje Severní dráha pacifická. Zvláštní společnost postarala se tam o založení hotelů. Jiné podnikatelstvo rozváží výletníky v pohodlných povozech celým územím a poskytuje jim tak příležitosti, aby mohli tam uzříti divy nejpamátnější. Mnozí Američané vydávají se do parku se svým vlastním spřežením a povozem, táboří čili kampují ve svých stanech pod širým nebem, starají se sami o veškeré zaopatření, loví ryby, vaří si pokrmy, vystrojují si hostiny ráno, v poledne a večer a prožívají ve volné přírodě třebas po týdny a měsíce. Život počíná v parku dnem 1. června a končí měsícem zářím. Sezona trvá tedy jenom čtyři měsíce. Potom se všecky hotely uzavírají.

Užíváme-li k výletům omnibusů, trvá prohlídka Yellowstonského parku asi týden. Nejvíce žasnou tam diváci nad občasnými výbuchy četných vřídel, zvaných islandským názvem gejsiry. Některé gejsiry dýmají, prskají, bublají, jiné soptí, víří, hučí a duní pod našima nohama. Člověku se zdá, že slyší pracovati na sta parních strojů. Kam jen se podíváme, všudy prchají sirné dýmy z puklin a rozsedlin. Ba chvílemi puká a praská pod námi i půda a hrozí, že nás pohltí. Tak asi mohli si staří národové představovati cestu do tajemného podsvětí, kde vládli Pluto a Poseidon. Některé gejsiry vybuchují každou chvíli, jiné po přestávce několika hodin i dní, jiné pak zastavily již svou činnost na dobro a zůstavily po sobě pouze křemičitý kráter. Zvláště stal se pověstným gejsir Excelsior, potom Obr, Starý věrný a j. První metá do výše vodní sloup až devadesátimetrový. Obr dosahuje až 75 metrů, načež znenáhla klesá, až zase jeho voda zaniká pod povrchem zemským. Jiné gejsiry naplněny jsou horkým blátem nejpestřejších barev, mumlají a foukají a šíří zvuky puf, puf neustále.

V některých basénech bývá voda jen vlažná, a gejsir takový slouží výletníkům jako teplá lázeň. Při praní prádla konají gejsiry dobré službu.

Dříve bývalo zvykem klidnější gejsiry škádliti. Turisté házely do jejich jícnů kameny, ucpali tak jejich průchod, přiměli páru k napětí, a gejsir jako pohněván soptil tím účinněji. Kdosi naházel do průchodu prádlo, ale i to vyletělo do ohromné výše.

Ve vodě horkých vřídel rozpuštěny jsou rozličné nerosty, zvláště křemičité, a usazují se, když se voda vypařila, jakožto sraženina vytvořující místy stupňovité nádrže, naplnené blankytným živlem. Zvláště prosluly terasy Mamutí, Minerviny a Jupiterovy a nemají nyní ve světě soupeře od té doby, kdy nádherné nádrže Rotomahanské na Novém Zélandě roku 1886 se propadly.

Neméně poutavým zjevem jest v Yellowstonském parku Skleněná hora, složená z černého obsidiánu, potom Bobří jezero se stavbami několika bobrů živých, dále kráter vroucího gejsiru vedle širého jezera studeného, velikolepý kaňon s bouřlivým vodopádem a j.

Turisté jásají také radostí, podaří-li se jim spatřiti ve volné přírodě Yellowstonského parku rodinu medvědí. Černí ti huňáči jsou ve své svobodě tak přítulní, že přicházejí s mláďaty až k samému hotelu a vybírají si pochoutky z pohozených odpadků. V jistém hotelu sešlo

se jich kdysi najednou sedmnáct. Vypravuje o tom sám bývalý president Roosevelt. Nejeden výletník má snad dokonce sto chutí, aby tam bručouna pohladil a s ním se pomazlil. Divá zvěř žije v parku bez bázně, jakoby si byla vědoma, že ona je tam pánem celého území a člověk pouhým hostem. Toho práva užívají bezstarostně také jeleni vapiti, losové, divoké ovce, antilopy, vlci, skunkové, svištové a bisoni, ale zvláště drobné veveřice, pruhované deňky, zastupující v parku naše dotěravé vrabce. Roztomilými těmi hlodavci hemží se tam cesty, pěšiny, lesy a houští, a pitvorné jejich posuňky a pohyby jejich chvo-

Gejserové terasy v Národním parku Yellowstonském. Ve vodě horkých těch vřídel rozpuštěny jsou rozličné nerosty a usazují se jako bělostné neb pestrobarevné sraženiny, vytvořujíce místy stupňovité nádrže naplněné blankytným živlem.

stů, vlajících stále jako práporec, rozjařují diváky a vrací jim humor, když již v kotoučích silničního prachu umdlévali a reptali na namáhavou jízdu.

Podrobnější vylíčení památného parku Yellowstonského najde čtenář v mé Cestě kolem světa nebo v mých Cestách po světě.

Rozloha Yellowstonského parku jest veliká. Původní jeho plocha zaujímá 8500 km², t. j. asi šestý díl království Českého. Později bylo území zvětšeno o rozsáhlé hvozdy, takže zabírá rozlohu asi čtvrtý díl celých Čech.

Obrovský dalekohled náhrobkem štědrého mecenáše.

Když jsem psal tento článek, slavil dalekohled své třistaleté jubileum. Uplynuly právě tři věky, když se jím jeho vynálezce Galileo díval do nebe a patřil na věci před tím nikdy nevídané. Byl to první teleskop, složený ze dvou různých čoček a nazývaný podnes dalekohledem Galileovým, ačkoli vlastním vynálezcem byl jistý brejlíř holandský.

Den 21. srpna 1609 zapsán jest v historii hvězdářství památnými slovy. Poznamenal je vysoký hodnostář, prokurátor Priuli, když se za přítomnosti Galilea díval novým dalekohledem po okolí. Bylo to na památné kampanile svatého Marka v Benátkách. Té chvíle stálo tam ještě pět osob jiných, aby také ony spatřily divy jevené trubkou Galileovou.

Co všecko prokurátor Priuli viděl, zní asi takto: „Trubka nebyla tlustší, nežli má v objemu náš peníz soldo, a měla dvě skla, jedno vypouklé a jedno jiné. Přiložil-li jsem trubku k oku, viděl jsem zřetelně až do Trevisa, ba i na věž vzdálené Padovy. Nástroj ukazoval, jak lidé z kostela vycházejí a jak jiní do něho vcházejí. Rovněž zjevoval jasně a ostře, jak plavci vstupují do gondolí, a odhaloval mnohé jiné podivuhodné děje, odehrávané na laguně a v městě."

Po třech stech létech vypadají dalekohledy umístěné na hvězdárnách zcela jinak. Některé teleskopy jsou pravými obry mezi dalekohledy, a někdejší trubka Galileova jest proti nim jako pouhý brček. Trouby obrovských teleskopů jsou na dvacet metrů dlouhé a tak objemné, že by jimi mohlo projíti odrostlé dítě. Čočky jejich nejsou již jako drobná mince soldo, ale mívají v průměru přes metr a váživají více než cent. A což váha celého složitého stroje plného kol a koleček! Pouze roura zhotovená z ocelového plechu váží asi 60 metrických centů.

Ve zhotovování hvězdářských nástrojů tak ohromných překonal zase Nový svět starou Evropu. I v tom ukázala se býti Amerika velikou. V Unii nejsou jenom nejvyšší komíny (Great Falls v Montaně 154 metry), ale také největší dalekohledy. Leč velikolepé observatoře hvězdářské nestaví tam státy a země, nýbrž milionáři předstihující se v mecenášství a štědrosti.

Do nedávna chlubila se největším dalekohledem světa hvězdárna na hoře Hamiltonově u San José v Kalifornii. Svou návštěvu k pamětihodné té výšině vylíčil jsem ve svých Cestách po světě, a to v díle prvém nadepsaném: Plavba do Nového světa. Amerika. Zakladatel proslulé té observatoře jest již dávno mrtev, ale jeho jméno a památka žije v ústech všech vzdělaných lidí. Nepochybuji, že i mnozí z vás, mladí čtenáři, můžete již leccos vypravovati o Lickově hvězdárně. Jmenuje se tak po svém zakladateli. Někdejší zhotovitel pian a varhan postavil si tak památník nejtrvalejší.

James Lick (Džems Lik) protloukal se ve světě krušně, ale v Ka-

lifornii přálo mu štěstí, a někdejší chuďas nabyl velikého jmění prodejem pozemků, získaných před tím za babku. V poslední své vůli učinil Lick toto pořízení: „Odkazuji sedm set tisíc dolarů — tedy půlčtvrta milionů korun — na zakoupení pozemků a na založení hvězdárny s dalekohledem, jenž by překonal všecky jiné dosud sestrojené.“ A vykonavatelé kšaftu vyhlédli pro hvězdárnu horu Hamiltonovu, nad níž obloha zřídka kdy se zachmuřuje, a od té doby mluví se o Likkově hvězdárně v celém světě.

Za živa přál si Lick, aby byl pochován na blízku svého velebného díla, a to přání bylo splněno. Hrobem jeho stala se samotna hvězdárna, a obrovský dalekohled stal se náhrobkem štědrého mecenáše. Listina vložená do hrobu hlásá: „Zde odpočívá tělo Jakuba Licka, zesnulého v San Francisku dne 1. října 1876. Za naší přítomnosti pohřben jest v základech Velikého teleskopu. Tento dalekohled jest největší, jenž byl kdy na světě zhotoven.“

Užíváním Lickova dalekohledu rozřešeno bylo mnoho tajemství nebeských. Již drobný teleskop Galileův naplňoval hvězdáře úžasnými objevy. Když se jím Galileo zadíval na Merkura, spatřil poprvé kolem něho čtyři malé společníky. Byly to měsíce zvané teď Jo, Evropa, Ganymedes, Callisto. A když namířili k té planetě dalekohled Lickův, objeven tak byl roku 1904 pátý měsíc, rokem potomním měsíc šestý a sedmý a roku 1908 měsíc osmý.

Od několika let honosí se největším teleskopem světa hvězdárna v zátiší malebného jezera Genevského, přes 100 km od Chicaga. Štědrý podporovatel věd a umění, pan Charles Yerkes z Chicaga, slíbil při zakládání nové university, že postará se o hvězdárnu a o vyzbrojení nové observatoře obrovským teleskopem. Roku 1895 přikročilo se ke stavbě a od té doby mluví se o Y e r k s o v ě h v ě z d á r n ě.

Při broušení ohromných čoček do obou největších dalekohledů vyskytlo se mnoho obtíží, ale všecky překonal je šťastně proslulý brusič a optik A l v a n C l a r k, kdysi skrovný malíř podobizen v jednom městě americkém. Z jeho dílny pochází také čočka teleskopu, jejž koupil z pozůstalosti profesora Vojtěcha Šafaříka znamenitý továrník měřických strojů pan Frič, užívaje ho na své soukromé observatoři v Žalově u Ondřejova.

Veliké dalekohledy má také hvězdárna v Greenwichi (Grinuiči) v Anglii, Berlíně, Pulkovu u Petrohradu, v Nizze a ve Vídni, ale rozměry jejich čoček nedosahují skel, jakými vynikají jmenované dvě hvězdárny americké.

V parku zkamenělých stromů chalcedonových.

Když přišla z divočin arizonských zpráva, že tam byl objeven park zkamenělých stromů chalcedonových, mohla se Amerika chlubiti, že má o jeden div světa více. Horliví zpravodajové novinářští prohlá-

sili pamětihodný ten zjev geologický za jediný svého druhu, za unikum, a správcové přírodovědeckých sbírek musejních v Evropě pospíšili si, aby získali pro ústav svěřený jejich řízení alespoň kus chalcedonového kmene.

Zkamenělé stromy nejsou v útvarech zemských žádnou vzácností a objevují se nejčastěji v dolech kamenouhelných. Kmeny takových stromů zaujímají rozličnou polohu. Uhlokopové nalézají je uloženy v břidličnatých lupcích buď vodorovně a šikmě nebo dokonce v postavení svislém, tedy takovém, jak ty byliny bujely a rostly, když se ještě zelenaly a žily pod modrým nebem před miliony let. Ba našly se i svislé kmeny nad sebou, každý několik metrů dlouhý a na zpodině dobře opřený rozvětvenými odnožemi. Na první pohled zdá se, že rostl jeden strom nad druhým, jenom že byly od sebe odděleny mohutnou vrstvou hlinitých lupků.

Zemězpytci ohledali památky pozůstalých těch svědků z dávného pravěku a poznali v nich kmeny, jež náležely stromovitým kapradinám a obrovským bylinám plavuňovitým. Kapradiny tak ohromné nikde již u nás v Evropě nerostou, ale za to spatřují se doposud v krajinách rovníkových a meziobratníkových, dosahujíce tam tloušťky mohutných kmenů a výšky téměř dvacíti metrů. Zadíváme-li se na ztepilé ty zjevy tropické květeny a na hustou korunu speřených listů, domýšlíme se, že máme před sebou přeužitečné palmy datlovníkové.

Pravdě se podobá, že za těch geologických dob, kdy u nás bujely lesy stromovitých kapradin, bylo mnohem teplejší podnebí a že ustoupilo chladnějšímu klimatu teprve po mnohých věcích.

Ale jak lze si vysvětliti, že kmeny zkamenělých stromů objevují se nad sebou?

Obrovské přesličky stromovité prospívají zvláště všudy tam, kde jest kromě tepla také vlhko. Podobně bylo tomu tak i u nás za pradávných dob. Půda, v níž přesličky rostly, představovala jistě rozlehlé mokřiny, v nichž staré stromy tonuly a z nichž zase mladé byliny pučely a se rozvíjely. Na hrobích jedněch vznikal život druhých. Nepochybně, že také samotna půda mokřin se propadala snad několikráte, a že údolí tak utvořené zalévalo se přívaly a zaplavovalo se pravidelnými nánosy písčitými a hlinitými, aby v nich nové pokolení přesliček bujelo a hynulo. Voda nasycená všelikými sloučeninami křemičitými, vápnitými, železitými nebo hlinitými vnikala do pohřbených těl rostlinných, vyměňovala jejich součástky ústrojné za minerální, zachovala tak jejich tvar a podobu, až byly zůstaveny časům budoucím jakožto zkameněliny.

Zkamenělé kmeny předvěkých rostlin jsou známy ze všech dílů světa. V Čechách mluvilo a psalo se v novinách mnoho o zkamenělém lese Radvanickém blízko romantického Abršpachu (Adersbachu) a Nové Paky, a to v místech, kde stýká se útvar kamenouhelný s vrstvami permskými. Tehdejší časopis přírodnický „Živa“ zaznamenal r. 1862, že něco podobného nebylo ještě nikde pozorováno, ani v Evropě, ani v jiném zemědílu. Některé kmeny měly v délce až několik metrů a v objemu několik decimetrů a skládaly se vesměs z křemičité hmoty, zhusta

pěkně zbarvené jako achat nebo chalcedon, častěji však z křemene rohového barvy našedivělé.

Ukázky těch zkamenělin chová ve svých sbírkách České museum. Drobnohledným zkoumáním mohlo býti zjištěno, že zkamenělá ta dřeva pocházejí z rostlin zvaných araukarites a psaronie.

Ale park zkamenělých kmenů chalcedonových v Arizoně překonal mohutností a pestrým zbarvením minerální hmoty všecky zkamenělé lesy před tím známé. Území Arizonskému na americkém západě pro-

Hvězdárna na hoře Hamilton v Kalifornii blízko San José. Ve velké kupoli postaven jest památný dalekohled, jenž byl do nedávna největším na světě. V základech teleskopu odpočívá sám dárce James Lick.

slulému divokými roklemi čili kaňony přibylo tak nového vabidla. Territorium to nemohlo poslati na poslední světovou výstavu v Paříži nic zajímavějšího, nežli byly obrovské kmeny a nejpestřejší řezy chalcedonových stromů co nejjemněji vybroušené a vyleštěné. Nerostopisec poznával v průřezu podobném malířské paletě rudý karneol vedle hnědého sardru, jablečný chrysopras vedle skvrnitého heliotropu, pruhované onyxy vedle zelených jaspisů a šedivých pazourků. Kamenářské výrobky zhotovené ze zkamenělých těch dřev líbily se návštěvníkům výstavy velice a šly na odbyt. Brusířské město Idar v Porýnsku bylo

by odvezlo z Arizony snad celý chalcedonový park, jen kdyby bylo mohlo tak lehce získati achatovou surovinu pro světové své závody.

Chalcedonový park jest sice v divočinách arizonských dobře uschován a chráněn již od přírody před nepřáteli, ale kdyby ho nechránila sama vláda americká, byly by zmizely ze zkamenělého lesa všecky kmeny. Myslím, že přišla vláda ještě v pravý čas a zachovala přírodní ten památník před plenem době přítomné i potomstvu budoucímu.

Zkamenělý les chalcedonový vyplňuje v Arizoně hluboké údolí dlouhé několik kilometrů. Romantický ten žleb rozšiřuje se místy až na kilometr, a z celého jeho povrchu vyhlíží na nás jenom dávnověk. Živých rostlin hostí na sobě srázné stráně jenom málo. Za to však trčí tam ze země samé stromy a kmeny proměněné ve tvrdý kámen již od nepamětných časů. Hle, zde jeden kmen vypíná se do výše jako trčívají věže vysokých chrámů a jest štíhlý jako stěžeň námořského korábu. Také se tak zove. Měří ve výšce 70 metrů. Tři lidé měli by co dělati, aby jej mohly společně objati.

Blízko Chalcedonového stožáru leží povalen kolos neméně dlouhý. Nevím, padl-li, když byl ještě živ, nebo se snad skácel a překlenul rokli, když byl již zkamenělý a když vichřice vývrátila jej ze základu. Nyní slouží turistům jako lávka a má zcela případné jméno Zkamenělý most. Jest veskrze z pestrobarevného achatu a chalcedonu a zove se též „Mostem achatovým".

Mnohé chalcedonové kmeny stojí v Arizoně ještě v původní poloze a podobě. Jiné křemičité stromy již se skácely a leží v rozvalinách a troskách. Kdož by je chtěl počítati. Na tisíce obrovských stromů vzalo tam před věky za své, a ztvrdlé mumie jejich usnadňují přírodovědcům pohled do pravěku zemského.

Z bedlivého zkoumání vyšlo na jevo, že arizonské kmeny chalcedonové náležely někdejším stromům rodu araukarií. Vzdálenější jejich příbuzenstvo žije teď již jenom v teplejších krajinách polokoule jižní. Roztomilé stromečky jehličnatých těch rostlin vystavují pražští zahradníci pravidelně v době vánoční.

Také vyslovují se domněnky, jak asi památné stromy chalcedonového parku zkameněly. Zemězpytci tvrdí, že údolí zarostlé mohutným lesem araukariovým bylo zaplaveno vřelými vodami gejserovými bohatými sloučeninami křemičitými, a že rostlinstvo tehdy živé prosáklo se jimi tak, až se zcela proměnilo v kámen, v pestré chalcedony a achaty.

Přírodovědecké museum v Paříži vystavuje ve svých sbírkách skvělý řez arizonského kmene o průměru asi jednoho metru. Také naše České museum honosí se krásným výbrusem arizonského chalcedonu, byť i hodně menším nežli jest exemplář pařížský.

Hadí farma.

Zářijové číslo anglického sborníku z roku 1909 nazvaného Daleký svět (The Wide World Magazine) přináší ve svých sloupcích zajímavý článek s nadpisem: Hadí farma v Texasu. Autor té kapitoly, pan Kline, doprovází svá slova zároveň několika obrázky. Ten článek mohl by se líbiti i čtenářům mladým — myslil jsem si. I kladu sem z něho krátký obsah a doplňuji jej vlastními zkušenostmi.

Amerika má farmy všeho druhu. Kromě usedlostí, kde pěstují se polní plodiny, jsou v Novém světě také farmy holubí. Jistý majitel holubníku v lahodné Kalifornii začal s málem. Ale za nedlouho rozmnožil se houfec chovaných jeho holoubků tak, že čítá jich držitel farmy již asi sto tisíc kusů. Pěstění to vynáší majiteli mnoho peněz, byť i hospodář musil opatřovati pro své chovance denně tři povozy krmiva.

Jinde pod hřejivým sluncem vábné Kalifornie vznikla farma pštrosí. Chovají se tam obrovští opeřenci přinesení do nové vlasti až z jižní Afriky. Ozdobné jejich peří jde dobře na odbyt.

Ve Floridě zakládají se v posledních létech zase farmy aligatoří. Žraví ti plazové dobře se tam vykrmují, aby rychle rostli a dali co nejdříve svou výbornou a oblíbenou kůži na prodej.

Farmář Anthony založil si farmu ještě podivnější. Jeho sousedé v horkém Texasu nazvali ji Rattlesnake Ranch (čte se: Retlsnejk renč). První slovo znamená hada (snake) chřestýše (angl. rattle, retl = chřestiti), Ranch pak značí hospodářství, usedlost, farmu.

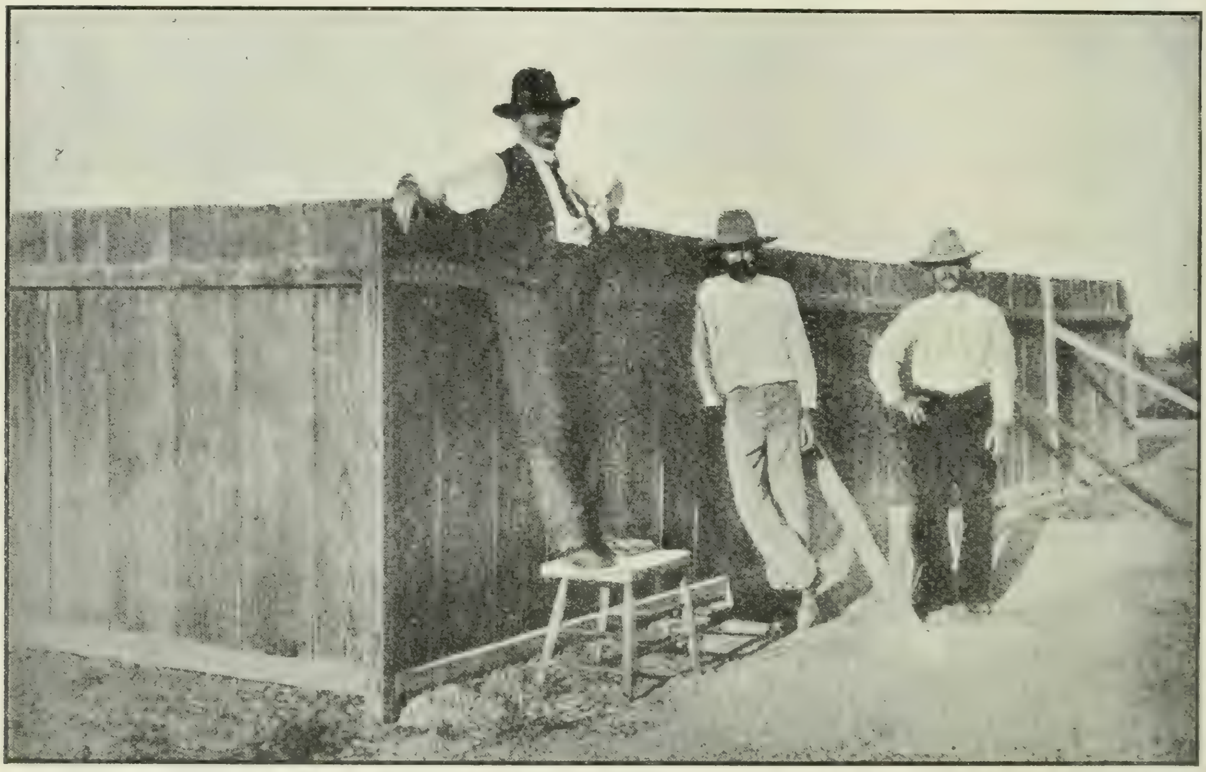
Chřestýší usedlost jmenovaného farmáře jest pro okolí dosti nebezpečná. Pan Anthony má na svém statku půltisíce chřestivých chovanců a mnozí z nich jsou delší nežli člověk sám a tak tlustí jako jeho stehno. Na štěstí jsou všickni hadi obezřetně vězněni a pomýšleli by na útěk marně. Po nějakém otvoru, vchodu a dvířkách není památky. Do ohrady může se jen po žebříku. Kdybychom s něho nahlédli do vnitř, spatřili bychom v ohradě několik oddělení. V každém pěstují se jiné druhy hadů. Dodavatelů má hadí farmář několik. Všickni jsou odvážní, bez bázně, chladnokrevní, obratní. Je k tomu třeba zvláštní zručnosti, nemá-li přijíti lovec jedovatých plazů k úrazu. Hůl opatřená koženou smyčkou dělá lovci výborné služby. Ocitne-li se hadí hlava ve smyčce, má lovec vyhráno. Zajatec jest bezmocný, byť rachotil chřestidlem co nejzuřivěji a svíjel se sebe více. Obecně se myslí, že chřestýš vrhá se na nepřítele skokem do veliké dálky, ale údaje takové jsou přehnány.

Chycený had vkládá se potom do bedny se zvláštní zásuvkou. Za nedlouho snaží se plaz prolézti otvorem a vystrkuje hlavu, ale v tom sevře jej přístroj a objímá pevně hadí krk. Nyní jest čas vložiti do tlamy podrážděného chřestýše skleněnou desku. Had zatíná do skla zuby a vypouští z nich jed. Bývá ho mnohdy i více než plná

lžička. Čirá kapalina takto zachycovaná uschovává se do lahviček a zasílá se odborníkům ke všelikým pokusům lékařským. Nový jed nahromaďuje se v jednotlivých žlázách až zase po delší době.

Některým chřestýšům vyjímají se rýhované zuby a jedové žlázy. Takoví plazi stávají se po té operaci zcela neškodní. Žlázy již jim nenarostou.

Zajaté hady krmí pan Anthony hlavně živými králíky a pěstěnými myšmi a prodává své chovance zvěřincům, zoologickým zahradám a krotitelům hadů. Živé to zboží oceňuje se podle váhy. Za libru (asi

Ohrada chovaných chřestýšů na Hadí farmě, kterou založil pan F. Anthony v Brownsville v Texasu.

půl kg) živé váhy žádá pěstitel až dolar, tedy 5 korun dle našich peněz. Na odbyt jdou též kůže z chřestýšů. Opasky z nich udělané nosívají v Americe rády dámy, pánové pak zdobívají jimi své klobouky. Také hledány jsou ozdobné výrobky z hadí kůže. Tobolky z ní zhotovené vypadají skutečně velmi pěkně.

Chřestýší jed usmrcuje velmi brzy. Uštknutá kočka a pes hynou v půlhodině za hrozných křečí. Účinku toho jedu může podlehnouti i sám chřestýš, zakousl-li se při dráždění sám do sebe.

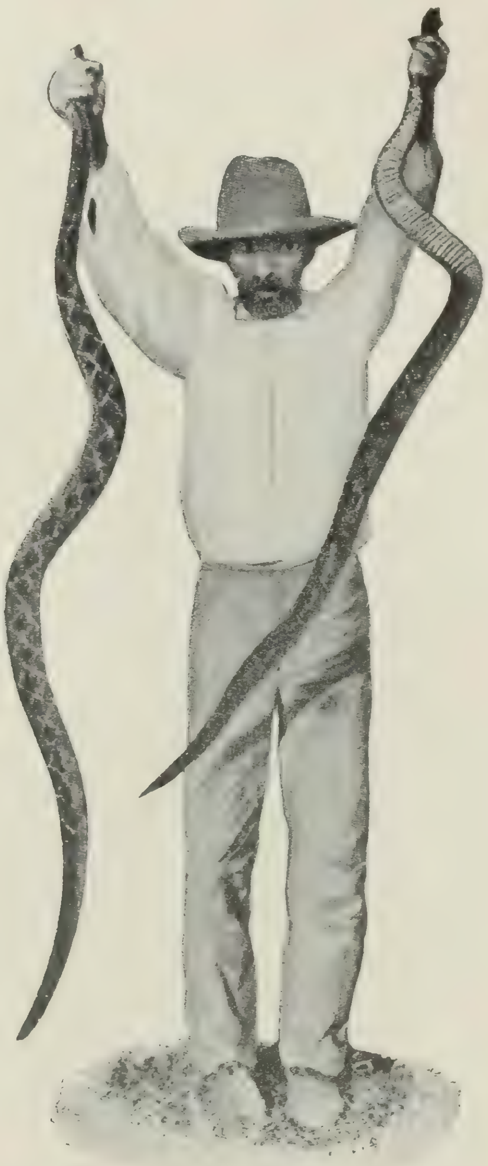
Chřestýšové žijí v severní Americe asi v patnácti druzích a rozšířeni jsou od Mejického zálivu na sever až tam, kde přestává pě-

stění kukuřice. Přes všecku jedovatost lidé se jich valně nelekají a užívají po uštknutí mnoho silných kořalek, aby jim jed neuškodil. Whisky bývá spolehlivým lékem.

Ale i krutý jed hadí může se proměniti v lék blahodějný. Od té

Pěstitel hadů chápe se statného chřestýše levou rukou obrněnou silnou rukavicí a vyjímá kleštěmi jedové žlázy, aby učinil plaza neškodným.

Odvážný lovec jedovatých hadů uchopil se bez bázně smrtonosných plazů, drží je bezpečně za hlavou a pozvedá je před diváky do výše k velikému úžasu.

doby, kdy připravili badatelé protijed z jedu indických brejlovců a zachraňují podáním takového léku uštknuté lidi před jistou smrtí, zkoušejí se jedy i jiných jedovatých hadů. Mnoho takových plazů má u nás též Dalmacie, Bosna a Hercegovina, a obyvatelstvo těch zemí ocifuje

se nejednou v nebezpečenství života. Škůdcem tím jest zmije písečná. Očekává se bezpečně, že se badatelům vyslaným tam roku 1910 za podobným účelem podaří připraviti protijed téhož působení blahodárného.

Cukrová třtina.

Cukr, jenž tak mnohým lidem chutná, přivážel se před časy z daleka a byl velmi drahý. U nás vědělo se o něm, že vyrábí se z rostliny podobné našemu rákosu a že je to zvláštní druh vysoké a silné trávy.

Cizí název cukr ujal se brzy také v českém jazyku a v ostatních řečech evropských. Němci zovou jej Zucker, Norové Sukker, Švédové socker, Angličané sugar (čte se: šugr), Holanďané suiker (sajkr), Španělové azúkar, Italové succhero (sukero), Francouzi sucre (sükr), Rusové sáchar, Turci šeker, Arabové sukhar, Peršané šakar. Všecka ta slova pocházejí ze staroindického jména sarkara a sakkara, neboť Indie jest pravlastí řečené rostliny. Teprve odtamtud šířila se cukrová třtina do Afriky a Ameriky. V našem jazyce ujal se pro ni název cukrovník a třtina cukrová. Cukrem z ní dobývaným sladila celá Evropa ještě před sedmdesáti léty.

Cizina poznala brzy užitečné vlastnosti indického cukrovníku a pokoušela se o jeho pěstění. I vidíme potom cukrovou třtinu již v Egyptě, Arabii a jižní Evropě. Zásluha toho přísluší též Maurům, kteří ji vysazovali ve Španělsku. Na svých taženích poznali cukrovník také křižáci a zaváděli tu rostlinu, když se šťastně navrátili, ve Francii a Italii. Nyní pěstuje se cukrová třtina ve všech teplých krajinách světa, kde nebývají mrazíky. Má-li však prospívati, musí míti vlhko a znamenitou půdu. Středoamerický ostrov Kuba zaujímá pevné místo, ale proslulé plantáže cukrovníkové má také Unie, a to v Havajsku a v Louisianě při jižním toku misisipském.

Je-li cukrová třtina vypěstěná z řízků, odnožů neb semene zralá, sklizí se. Plantážník čekal na žně mnohdy déle než rok. Nejprve se uřízne rostlině svršek, potom odřezávají se listy, teprve potom přicházejí na řadu kolénkovité stonky. Nejvíce cukru hromadí se ve stonku při zemi, proto řeže se cukrovník nožem nebo srpem co nejníže. Dokud stonek rostl, měl barvu do fialova, dozrává-li, žloutne. Uřezané stonky vážou dělníci do otypek a odvážejí je ve vozích do cukrovaru. Mezi tím, co se cukrovka v některých plantážích již požala, v jiných sadech teprve zraje. Proto trvá sklizeň cukrové třiny delší dobu. Šťáva ve třtině obsažená jest cukrem velmi bohata. Zhusta bývá ho v ní asi 20 procent. Stroje, kterými se šťáva ze stonků vytlačuje, podobají se mlýnům. Vařením a odpařováním získá se ze šťávy třtinový cukr surový. Rafinerie dokonávají potom dílo hned v Americe, ačkoliv se třtinový cukr čistil dříve v Evropě. Mezi prvními závody toho druhu byla rafinerie ve Zbraslavi u Prahy a v Kutné Hoře. Cukr

přivážený ze zámořských těch krajů jmenoval se cukr osadní neboli koloniální. Dnes vídá se cukr ten velmi zřídka v Evropě, neboť byl zatlačen výrobou cukru řepového.

Cukrová třtina jest rostlina vytrvalá, a nové odnože vyrážely by z ní po několik let, jenom že by měly vzrostlé stonky pořád méně cukru. Proto vysazují se do plantáží po dvou nebo třech létech nové sazenice. Řízky takové pocházejí z hořejší části stonku cokrovníkového a mívají alespoň tři kolénka. Plantážník přichází tím sice o sklizni ke škodě, ale ta není tak veliká, poněvadž jest cukru v horní části rostliny nejméně.

Poslední dobou užívají v Unii při sklizni cukrové třtiny zvláštních strojů žacích a zlevnili tak práci velice.

Amerika celá vyrábí ze třtiny mnoho cukru. Samotné Havajsko vydobylo ho r. 1908/9 téměř 5 milionů a Louisiana $3^{1}/_{2}$ milionu metr. centů. Kuba vyrobila ho v řečených létech přes 14 milionů, tedy více než dvakráte tolik, co vydobilo království České cukru řepového a bez mála tolik, co ho produkuje celá říše Rakousko-uherská.

Cukrový král.

Veliká zásluha o povznesení cukrovarnického průmyslu na souostroví Havajském přísluší německému rodáku, jehož jméno Klaus Sprecke l. Muž ten přišel do Ameriky z Hanoverska a přistál plachetní lodí u břehů Jižní Karoliny. V kapse měl všeho všudy tři dolary a zápasil s nedostatkem, nežli se dostal do New Yorku. V městě tom dařilo se mu již dobře, takže mohl prodati svůj obchod za 4000 dolarů. S tou sumou šel do Kalifornie a usadil se v San Francisku, aby tam vařil pivo.

Avšak více výtěžku očekával Spreckel od obchodu cukrem, jenž se přivážel do Finska z Havajska, a proto si umínil, že se oddá zcela cukrovarnictví. Za tou příčinou odešel do New Yorku a osvojoval si v tamějším závodě zkušenosti jakožto prostý dělník. Cukrovarnictví evropské požívalo tehdejší doby již dobré pověsti, a Spreckel nelenil, aby poznal všecky jeho methody ve staré vlasti. Bohat vědomostmi opustil zase Evropu a zařídil v Kalifornii roku 1863 rafinerii na cukr. Závod ten předčil všecky rafinerie kalifornské a rostl vůčihledě.

Surový cukr třtinový dovážel se té doby ze samostatné říše Havajské do Spojených států beze cla, a Spreckel vydělával den ode dne více, až se stal jako náčelník společnosti pánem plantáží v celém Havajsku. Z té doby pochází jeho příjmí cukrový král kalifornský.

Jiní cukrovarníci amerických krajů východních marně se snažili ochromovati panství Sprecklovo. Havajská společnost obchodní nelekala se však žádného příkoří a založila jako na vzdor také velikou rafinerii u Filadelfie. Konkurenti byli potom v úzkých a uzavřeli mír

se Sprecklem, ten pak se stal neobmezeným vládcem cukerního trhu na celém západě americkém.

Tou dobou ujímal se Spreckel pěstění cukrové řepy v krajinách zlaté Kalifornie a povznášel tak farmářství. Rafinerie postavená uprostřed rozlehlých polí řepových mohla surovinu hned zpracovávati a stala se vzorem mnohých cukrovarů nově zakládaných.

Když Spreckel roku 1908 zemřel, odhadovala se jeho pozůstalost na 50 milionů dolarů, t. j. 250 milionů korun.

Řepa cukrová pěstuje se teď v Americe i na dále, ale obmezuje se hlavně na Kalifornii a Utah. Pěstění cukrovky stoupá nápadně teprve v posledních patnácti létech, ač první pokusy v Pensylvanii pocházejí již z let 1835. Roku 1891 vydobylo se v Unii asi 50.000 metrických centů řepy, roku 1895 již 3,000.000, roku 1899 přes 8 milionů.

Cukrovarnictví dopomohlo k velikému bohatství také dvěma německým vystěhovalcům, kteří přišli na americkou půdu roku 1802. Oběma ubohým cukrářům nepřišlo ani ve snách na mysl, že jim pokvete za mořem takové štěstí. Jména těch šťastlivců jsou Friedrich a Vilém Hevemeyer. Když přišli do New Yorku, zanechali přípravy všelikých cukrovinek a vyráběli cukr, denně asi dva sudy. Ženy jejich pomáhaly při té práci horlivě a obchod se zvětšoval, když ujal se řízení mladý a vystudovaný syn Frederick. Jinoch ten nabyl odborných vědomostí již v Americe a povznesl závod tak, že při smrti jeho zbývalo jmění 20 milionů korun a připadlo oběma synům Theodorovi a Henrymu.

Henry Havemeyer povznesl cukerný trh dědem založený nejvýše a byl tvůrcem cukrovarnického trustu čili kartelu. Pobídkou jeho smluvilo se všech sedmnáct společností rafinářských, že budou platiti surovinu jednotně a že se nebudou poškozovati snižováním cen. Počátek toho kartelu pochází z roku 1887. Za několik let později bylo ve službách toho bohatého svazu cukerního na 40.000 dělníků, a majitelé rafinerií dělili se každý rok asi 150 milionů korun čistého výtěžku. Tato společnost ovládá nyní celý severoamerický průmysl cukerní. Ve službách jejich jsou cukrovary, vyrábějící cukr třtinový i řepový.

Pivovarství v Americe.

Americké závody, v nichž vaří se pivo, náležejí zhusta k největším pivovarům světa. Proslulý Měšťanský pivovar v Plzni vaří ročně asi tři čtvrti milionu hektolitrů, ale číslo to překonává nejeden pivovar severoamerický několikráte.

U nás vaří se pivo z ječmene a chmele, v Americe přidávají ku hlavním těm surovinám také mnoho kukuřice. Svou jakostí nevyrovnává se žádné americké pivo pravému moku plzeňskému, ale skoro každé honosí se jiskrným vzezřením.

Pivovary zakládali v Novém světě velmi záhy Angličané i Holanďané, ale později zvítězili v tom průmyslu Němci, protože vařili pivo lehčí a jako denní nápoj hledanější.

Množství uvařeného piva udává se v Americe v barelech. Severoamerický barel pivní jest asi o pětinu větší nežli hektolitr. Roku 1810 bylo v Unii na 150 pivovarů a uvařily dohromady přes 700.000 barelů, rok 1880 téměř 13 milionů, rok 1890 skoro 27 milionů, rok 1900 přes 39 milionů a rok 1907 téměř 59 milionů barelů.

Ohromné pivovary má zvláště město Saint Louis a Milwaukee (Milvoký). V prvém městě je to závod zvaný podle zakladatelů krátce Anheuser-Busch, v druhém městě je to pivovar Pabstův a potom Schlitzův.

Když Anheuser a Busch ujali se roku 1857 závodu již dříve založeného, vzali si za úkol prodávati hlavně pivo v lahvích, a to nejenom doma, nýbrž také v krajinách tropických. Pro tento případ bylo třeba pivo sterilisovati, to jest upraviti je tak, aby se velikými změnami tepelnými nezkazilo. Obchod šťastně započatý vzkvétal velmi utěšeně a za několik let vzrostl kdysi malý pivovar v rozlehlý závod podobný malému městu. Teď vaří se tam denně asi 9000 sudů piva. V bludišti sklepů leží stále asi 600.000 sudů vyrobeného nápoje. Několik dvoran věnováno jest plnění piva do lahví. Denně vychází z nich asi milion takových nádob do světa. Závod zásobuje své hostinské také ledem a vyrábí ho denně 650 tun čili 6500 metrických centů, což představuje několik železničních vlaků.

Závod ten má své vlastní sklárny na výrobu lahví, má dílny bednářské, vozovky a jiné strojírny.

Pivovar Anheuser-Buschův zaměstnává pouze v St. Louisu asi 6000 lidí a jinde v Unii ještě dalších 1500 osob. Pabstův pivovar uvařil roku 1844 (tehdy náležel Jakubu Bestovi) na 300 sudů piva, nyní vaří asi 2 miliony. V pivovaře Schlitzově uvařilo se roku 1849 asi 400 sudů piva, roku 1880 již asi 100.000 a roku 1907 půldruhého milionu sudů.

Velké pivovary jsou také v New Yorku, Buffalu, Filadelfii, Pittsburku, Baltimoru, Cincinnati a Chicagu. Asi tři čtvrtiny všech pivovarů v Unii jsou v držení poameričtělých Němců.

V českých rukou nalézají se v Unii tři pivovary. Jeden náleží podnikatelstvu, jež se zove „Plzeňská pivovarní společnost v Chicagu".

Americká květena a zvířena v Evropě.

Objevením Nového světa ocitlo se na půdě staré Evropy mnoho nových rostlin, a líbily se zde tak, že až zdomácněly. Jest jich hezká řada. Některé pěstujeme ve veřejných parcích, sadech, stromořadích a na polích, jinými zalesňujeme holé stráně a některých hledíme si pečlivě v zahradách zelinářských a květinářských.

Z amerických stromů rozšířil se u nás nejvíce trnovník obecný, zvaný obecně akát. Oblíbili jsme si jej pro bohaté a vonné květy a ozdobné jeho vzezření. Chválí se u něho, že velmi rychle roste a že ujímá se i na půdě bídné. Škoda jen, že tak pozdě odívá se zelenými ratolestmi a že nemůže tedy poskytnouti pohostinství opeřencům u nás hnízdícím. První ten strom přivezl ze severoamerické Virginie francouzský zahradník Robin a zasadil jej do botanické zahrady v Paříži roku 1630. Dle všeho dařilo se tomu trnovníku v pařížském ovzduší dobře, neboť stál tam ještě po více než dvou stech létech jako patriarcha všech akátů. V botanice zove se trnovník Robinia.

Ojediněle pěstuje se u nás v sadech trnovník štětinatý, bez trnů. Stromek ten honosí se nádhernými květy červenými.

V parcích spatřuje se zhusta košatý lilijovník tulipánokvětý a poutá k sobě zraky všech diváků, odívá-li se právě mohutnými květy barvy zelenavé a žlutavé a upomínajícími na tulipán. Skupinou tří starých stromů vyznamenává se také Kinského zahrada v Praze.

Vděčným stromem našeho podnebí jest severoamerický javor jasanolistý. Skupina desíti stromečků, zasazených před léty do zahrady hraběte Kinského v Praze, vyrostla nyní v mohutné exempláře.

Z četné rodiny amerických javorů ujímá se u nás také javor vlnoplodý. Svědčí o tom na př. skupina šesti zdatných stromů v téže zahradě.

Zhusta vídá se v českých sadech též lípa americká a košatý libovec kanadský.

Severoamerického původu jest rovněž platan západní, vysazovaný v našich sadech pro rychlý vzrůst a lahodné lupení. Bývá nápadný svým kmenem a korou, jež se pravidelně odlupuje a nahrazuje mladšími vrstvami jinak zbarvenými. I zdají se potom větve a kmen býti jako samá a pestrá skvrna. Plody platanové zůstávají viseti na stromě až zase do jara v podobě hrbolkovitých kuliček.

Platanu západnímu podobá se velice platan čili vodoklen východní, strom původu asijského a lišící se tvarem listu a řapíkem zeleným. Platan americký má lupeny s řapíkem hnědým.

Pravým Američanem jest košatý ořešák černý, podobný našemu ořechu vlašskému, jenž byl k nám zaveden z Italie a do Italie zase z Asie. Americký ořešák má výborné dřevo, snáší dobře naše podnebí a objevuje se zde v lesích již na mnohých místech. Skupinou šesti statných stromů honosí se též Kinského zahrada v Praze.

Z amerických stromů jehličnatých zavádějí se u nás častěji jedle kanadská a jedle Douglasova. O borovici Weymouthově zmiňuji se na stránce 115.

Z krajů severoamerických pochází keř s vonnými květy barvy nachově hnědé a dýšící líbezným dechem jahodovým. Zasloužilý náš Presl dal mu jméno sazaník. V botanice slove Calycanthus (Kalykantus). V našich sadech třeba keř ten chrániti před tuhými mrazy.

Ve všech sadech českých zdomácněl zimolezovitý keřík pámelník, zvaný v Americe indiánský rybíz nebo sněžný jahodník. Posled-

ního jména zasloužil si zajisté pro své bílé bobule podobné sněhovým kuličkám.

Z Nového světa pochází též kukuřice, jediný to druh obilí, jenž tam byl prvotně pěstován. Více o ni dočte se čtenář v článku Indiánské obžinky.

Nejvýznamnější místo mezi kulturními rostlinami americkými přísluší bramboru. Nový svět nemohl obdarovati lidstvo starého světa rostlinou užitečnější a blahodějnější.

Významné místo zaujímá v Evropě také tabák, paprika, rajské jablíčko, podzemnice, fazol, topinambur čili slunečnice bambulinatá, georgina čili jiřinka, nopály, agave, ale vlastí jejich jsou již kraje jižnější Ameriky, a bude o nich pověděno v knize jiné. Z těchže horkých zemí pochází zahradní květina aksamitník (Tagetes), zvaná též karafiátem indiánským neboli květem umrlčím. Bez ní neobejde se nyní ani nejskrovnější květnice venkovanova

V severní Americe má rodnou kolébku svou popínavý keř loubinec (Ampelopsis), vídaný u nás ve všech besídkách a zakrývající zdivo jako nějaká réva. Odtud také název divoké víno.

O některé americké byliny nikdo v Evropě ani nestál, a přece se v ní rozšířily i proti vůli naší, stavše se škůdci hospodářskými. Takovou bylinou jest vodní mor neboli douška vodní. Latinské jméno Elodea canadensis mluví zřejmě, že přišla z Kanady. Na evropské půdě objevila se vodní ta rostlina teprve roku 1836, a to v Irsku, načež klestila si cestu celou Evropou. Některé rybníky, jezera a řeky jsou jí až zarostly. V Čechách byla zjištěna douška vodní teprve před třicíti léty nedaleko Stříbra; nyní známe ji už z několika míst.

Z Kanady zavlečen byl k nám též turán kanadský, rostlina to složnokvětá. Kdo by se byl nadál, že semena bylinky, kterou byla vycpána kožka severoamerického opeřence, zaslaného do Paříže roku 1655, postačí, aby se z ní stala nenáviděná buřeň a plevel na všech našich písčinách a mýtinách.

Mezi zvířaty severoamerického původu jest i náš krocan. Pravým jeho domovem jsou teplejší kraje Spojených států, ale z divokého ptáka pralesů amerických stal se tam brzy opeřenec domácí a chová se nyní na dvorech celého světa. První krocany spatřila Evropa roku 1524. Jméno indián upomíná na původní vlast jejich.

Ze severoamerických ryb zdomácněl v českých vodách sumeček zakrslý a objevuje se již zhusta na rybích trzích.

Navzájem přijala Amerika zase od Evropy mnohé stromy ovocné, nejužitečnější obilí, koně, osla, kura domácího, bažanty, vrabce a j. Využitkováním a šlechtěním ovocných stromů překonala Amerika již původní Evropu. Zvláště prosluly oranžerie v Kalifornii a Floridě. Vývoz evropských pomorančů do Unie přestane jistě co nejdříve, a Spojené státy budou kupovati oranže jenom ze svých zemí. Zvláštní oblibě těší se v Americe oranže bez jader. Zásluha o vypěstění takových odrůd přísluší sadařům kalifornským.

Jiného ovoce rodí se v Unii až nad potřebu domácí, a americká jablka a sušené švestky ocitují se zhusta i na trzích pražských.

Indiánské obžinky.

Konec žní slavívají národové u nás v Evropě i obyvatelé jiných dílů světa za okázalých radovánek. V našich krajinách končívají obžinky, ožinky neboli dožinky vyčastováním, tancem a pitkou.

Také rudoši oslavují úrodu polní obžínkami. Ale za dávných časů neznali Indiáni ani pšenice, ani žita, ječmene, ovsa, rýže a jiného podobného obilí. Všecky tyto druhy trav byly zavedeny do Ameriky až příchodem Evropanů.

Podivná věc! Až na kukuřici ukládají všecky rostliny americké škrobovité své látky do hlíz, kdežto škrob rostlin starého světa objevuje se v semenech.

Stany v tábořišti rudochů Černonožců usedlých v Montaně a při řece Saskačevanu v Kanadě. Větev tato tvořila kdysi s jinými Indiány památný spolek pěti národů a vynikala vždycky statečností v bojích a loupežích.

Jediný druh obilí pěstovaný původně v Novém světě, byla kukuřice. Té daří se nejlépe v horkých krajinách amerických. Obyvatelé perujšti označovali to obilí jménem mais, a název ten přišel potom do některých jazyků evropských. Z horkých krajin rozšířila se kukuřice po Americe ostatní a z Ameriky dostala se též do Evropy. Poprvé přivezl ji Kolumbus roku 1493. Někdy se pěstuje pro semeno, jindy jako rostlina pícní, zvaná koňský zub. Do střední Evropy dostalo se americké to obilí z jiných krajů evropských, a tak vznikl název turecká pšenice. Bez polenty (kukuřičné kaše) nemohl by Vlach teď ani žíti.

Pestrolistá kukuřice našich květnic pochází ze Žaponska, a Žaponci vypravují o ní dle starých spisů a obrazů, že byla do jejich vlasti zanesena mořem již za dob nepamětných.

Rudoši severoameričtí pěstovali kukuřici již ode dávna a mají ji do dneška v takové úctě jako naši předkové žito. Nadarmo je tím jménem naši praotcové neoznačili. Věděli dobře, že rostlina ta zachovává jim žití, a nazývali proto chléb, připravovaný obyčejně ze žita, božím darem.

Rudoši pokládají zase kukuřici za zrní božské a za zvláštní dar Velkého ducha. V jednom indiánském jazyce slove to obilí mondamin, což zní v překladě „zrní duchovo". Dříve prý to obilí nerostlo v Novém světě, ale jednou sneslo se s výšin nebeských v podobě sličné bytosti, a od té doby uhajovali rudoši živobytí snáze nežli jindy.

Ošetřování toho vzácného daru nebeského mají i nyní na starosti jenom ženy a přibírají na pomoc pouze své děti nebo snad též nějakého stařečka. Rudoch opatřoval pro rodinu zvěřinu, jeho žena starala se zase o zvelebování kukuřičného pole a věnovala mu svou péči a pozornost již před setbou. Ve své pověrčivosti domnívala se Indiánka že může za jistých obřadů odvrátiti každé neštěstí a že může zameziti, aby kukuřičné pole netrpělo od škodlivého hmyzu. Sotva byste uhodly, co pověrčivé ženy rudochů dělávaly.

Když byla tmavá noc a mraky zastiňovaly svit měsíce, vycházela Indiánka ze stanu nebo chýše, svlékla všecken oděv, držela roucho v rukou, vláčela je po zemi a obcházela celé pole kukuřičné. Potom vrátila se zase k místu, odkud vyšla, a věřila pevně, že jest úroda polní chráněna před každou škodou a záhubou. Přes kouzelný pruh, udělaný rouchem na pokraji kukuřičného pole, nedostaly se ani housenky, ani žádný jiný škodlivý hmyz, a bohatá žeň byla zajištěna.

Toho zvyku týkají se slova báječného reka Hajavaty, an radí ženě:

Noci této žehnej polím,
kouzelným je obtoč kruhem,
aby škoda nestihla jich,
aby rosa jedovatá,
ani hmyz jim neublížil.
V noci, až se všechno ztiší,
čirá tma až rozloží se,
že tě ucho neuslyší,
že tě oko neuvidí,
tiše vstaň se svého lože,
odlož šat a oblek všechen,
obejdi kol žírných polí,
obejdi je kol a kolem,
pokryta jen kadeřemi,
oblečena šatem noci.
Tak žírnější budou pole,
také tvé stopy čarodějným,
kouzelným je sepnou kruhem,
že ni rosa jedovatá,
ani hmyz a červi škodní
kruhem tímto neproniknou.

Doby, kdy kukuřice počne na poli dozrávati, nemohou se rudoši ani dočkati. Polovici plodů ještě nezralých spotřebují Indiáni hned, ostatek nechávají uzráti pro časy pozdější.

Nezralá, měkká kukuřice má mnoho mléčné šťávy a chutná rudochům velice. Také ji jídají vařenou. Proto vysílá rudoch svou ženu častěji na pole, aby ohmatávala plody, jsou-li již hodně zrním naplněny.

Zprávu, že toho a toho dne mohly by obžínky začíti, poslouchají rudoši s velkou radostí a náležitě se k hodům připravují: hodně chodí a ničeho nepožívají, jen aby vyhladověli co nejvíce. Ženy staví zatím veliký kotel na vhodné prostranství blízko stanů, a celá osada rudochů ubírá se v pestrém průvodu k hodovišti. Slavnost počíná tancem a hrami. Z kotlu vychází pára a šíří vůni vařené kukuřice. Líbezný zápach rozněcuje rudochy ještě více, a očekávaný okamžik slavného hodování budí na jazyku křepčících Indiánů všecky chuti. Ale jen ještě malé strpení!

Ženy vytahují vařenou kukuřici již z kotlu, leč na první ten pokrm má právo Velký duch. Teprve, když uctěna byla obětí bytost nebeská, přichází řada na rudochy. Jí se hltavě a náruživě. Náčelník i ostatní rudoši mávají vařenými plody a vzdávají tak Velikému duchu díky za polní požehnání.

Nikdy nebývá v indiánské osadě tak veselo a hlučno, jako o kukuřičných obžínkách, ale nikdy nebývala úroda na polích tak bohatá, jako za časů, když přebýval mezi Indiány moudrý náčelník Hajavata a šířil mezi rozvaděnými kmeny pokoj a mír. Pěje o tom básník Longfellow:

Krvavá je pohrobena
sekyra a hrozné mlaty,
pohrobeny všechny zbraně,
ryku války zapomněno,
pokoj stal se mezi kmeny.
V bezpečnosti těkal lovec,
bez bázně si stavěl člunek,
lovil ryby v řekách, tůních,
střílel srny, lapal bobry.
V bezpečnosti pracovaly
ženy, klidně vyráběly
cukr z mízy javorové,
žaly v klidu planou rýži,
luhovaly srnčí kože.
Kol a kolem šťastné vísky
stála pole kukuřičná,
v zeleni a lesku vála
svěží péra mondamína.

Kukuřice pěstuje se v celé Americe s velikým úsilím, a novověcí Američané pojídají vařené plody její s takovým apetytem jako někdejší rudoši. V anglickém jazyku zove se kukuřice prostě corn, což značí totéž jako německé Korn, t. j. zrní. Američtí Čechové udělali z toho názvu korna.

Oblíbenou konservou americkou jsou ve Spojených státech flíčky, připravované ze zrnek kukuřičných. Navlhčená zrnka stlačují se zvláštními stroji, aby nabyla podoby tenkých flíčků, suší se a prodávají se v krabicích.

Kromě kukuřice sušené oblíbena jest v Americe také kukuřice vařená. Ke konservování takovému klidí se pouze klasy mléčné, tedy ještě nedozralé. Americké továrny plní ročně na 100 milionů plechových krabic, každá asi o jednom kilogramu. Rozumí se, že veškeré plnění a neprodyšné pájení vykonávají pouze stroje.

Báječný rek indiánský.

Své pověsti a báje mají také severoameričtí Indiáni, a legendy o zázračných a slavných pohlavárech kolují mezi potomstvem dávných rudochů doposud.

S posvátnou úctou vyslovuje se mezi Indiány severovýchodními zvláště jméno náčelníka Hajavaty. Rudoch ten zachoval po sobě tak skvělou památku, že ho pozdější pokolení uctívala jako světce a bytost, kterou jim seslalo na zemi samo nebe a jeho Veliký duch, vládce životů lidských. Báječný rek Hajavata, zvaný u některých kmenů též Ciabo, Mišabu, Menabozo a jinak, snesl se k pozemšťanům s výšin oblačných, vstoupil mezi příslušníky indiánského kmene, zvaného Onodanga, tehdy právě nejmocnějšího, mluvil k nim krásnými slovy a stal se jejich rádcem, učitelem a v těžkých dobách blahodějným utěšitelem.

Moudrost Hajavatova šířila se mezi indiánskými kmeny po všech pláních a horách a po všech hvozdech a krajích jezerních, a výmluvný rek byl brzy více bohem nežli člověkem. O radu prosívali Hajavatu jednotlivci i sporní kmenové a podrobovali se jeho výrokům.

Hajavata káral počínání nesnášelivých kmenů a plamennými slovy líčil záhubu a zánik všeho pokolení indiánského, neuhostí-li se mezi nimi pokoj a mír. Hajavata učil své soukmenovce, aby všickni měli k sobě vzájemnou úctu, milovali se vespolek a zanechali nenávisti a pronásledování. Nepřestával je vybízeti ke práci, k plnění povinností, ke svornému spolupůsobení a k horlivému zdělávání polí. Také jim kladl na srdce, aby všickni kmenové širého kraje spojili se v přátelskou jednotu a čelili jako jeden muž proti nepřátelům.

Tehdy vynikalo mocí a silou pět kmenů v širošírém tom kraji. Nynější končiny velikých jezer Huronu, Erie a Ontaria a poříčí toku svatého Vavřince byly jejich domovem. Kmenové ti měli různá jména. Jedni se nazývali Mohakové, druzí Senekové, Kajugové, Onondangové a Oneidové a tvořili podle úmluvy spolkovou jednotu. Zásluha toho sjednocení „pěti národů“ přičítá se právě Hajavatovi. V dějinách amerických rudochů jsou tito Indiáni známí pod společným názvem jakožto Irokové.

O založení jednoty „pěti národů“ vypravuje se mezi Iroky tato pověst:

Hajavata prodléval právě uprostřed rudochů jemu oddaných, když pojednou přihnal se příval Indiánů divokých. Zběsilí rudoši přepadali vše, co živého přišlo jim v cestu a vraždili napořád.

Ale jakmile Hajavata promluvil, ztichla bouře nepřátel, a všickni Indiáni naslouchali slovům výmluvného vůdce. Hajavata vyzýval kmeny k dohodě a vybídl je, aby moudří zástupcové sešli se k poradě na místě jím označeném. Rudoši uposlechli, a na pokraji blízkého jezera scházeli se různí pohlaváři. Vážný a hrdý Mohak stanul vedle ohnivého náčelníka kmene Seneka, a kde kdo byl, každý vyhlížel k jezerní pláni. Na modré hladině hlubokého jezera plula právě lodička. V osobách tam usazených poznávali rudoši svým bystrým zrakem, že to Hajavata se svou sličnou dcerou. Lodička blížila se ke břehům, a Indiáni žasli nad spanilým zjevem proslulé krásky. Když pak Hajavata přistál a vystupoval z kanoe na břeh, rozlehl se pojednou zvláštní šumot nad hlavami celého shromáždění. Všickni myslili, že zahučela náhle vichřice a opírá se o husté stromoví. Téže chvíle viděli rudoši, jak vznáší se v povětří cosi tajemného, a tušili příchod obrovského ptáka. A nemýlili se. Pták snášel se s výšin níže a letěl jako blesk k místu, kde byli rudoši shromážděni. Indiáni hrůzou jatí padali buď k zemi nebo prchali z místa domnělé své záhuby. Ale Hajavata stál nepohnutě jediný a konejšil zděšenou dceru svou slovy: „Neboj se, mé milé dítě a dodej si odvahy. Svému osudu nikdo neujde, a před vůlí všemocného Velikého ducha nikdo neunikne.“

Sotva že pak Hajavata domluvil, zamával tajemný pták podobný šedé volavce mohutnými perutěmi, narazil vší mocí na spanilou dívku a jedním rázem pohřbil ji v pobřežním písku. V kypré té půdě našel svůj hrob také sám báječný opeřenec, a jenom několik krásných per ukazovalo k místu, kde odpočívá tělo sličné dcery Hajavatovy.

Ale ani tento hrozný výjev nevyrušil moudrého Hajavatu z duševního klidu. Když pak se rudoši vzpamatovali, počali krášliti své hlavy nádhernými péry báječné volavky, a od té doby zdobívali se jimi vždycky, kdykoli táhli do boje nebo slavili památku založení jednoty „pěti národů“.

Hajavata stál před vyzdobenými náčelníky jako socha mramorová, a jeho líc oživla životem, když počal říditi jednání. Sedadlem Hajavatovým byl balvan, porostlý zeleným mechem, a oděvem jeho byla vlčí kožešina. Nohy i ruce měl obnaženy a hlavu pokrytou čapkou z kůže jelení. Ve vlasech zdatného reka vlálo mnoho pestrého peří.

Pohlaváři naslouchali slovům moudrého Hajavaty s upiatou pozorností, a Hajavata mluvil dlouho a naklonil si všecky přítomné zástupce pěti národů: „Vy — děl Hajavata k Mohakům — kteří sedíte ve stínu velikého stromu zapouštějícího kořeny hluboko a na všecky strany, budete prvním národem nejblíže vycházejícího slunce, poněvadž jste mocní a stateční. Vy, kmen Oneida, kteří opíráte se o věčný a nepohnutelný kámen, znamení to moudrosti a vytrvalosti, budete druhým národem, a odchováte nám moudré rádce. Vy, kmen Onondanga, kteří osadili jste svahy vysokých vrchů a hor, budete třetím národem, ježto jste obdařeni řečí a výmluvností. Vy, Kajugové, kteří bydlíte v kra-

jině se všech stran otevřené, budete čtvrtým národem, a pěstění polních plodin bude vaším povoláním a štěstím. Vy z kmene Seneků, kteří máte svůj domov v temných a hustých hvozdech nejblíže slunce zapadajícího, budete pátým národem. Vám padne v úděl zaměstnání lovecké.

Spojte se, kmenové, ve svornou jednotu jedinou, a žádný nepřítel vás nepokoří. Vy, kteří slabí jste jako větvice tohoto křoví, odevzdejte se do ochrany naší, a my budeme vás chrániti. Spojíme-li se všickni, usměje se na náš mohutný svaz Veliký duch, a štěstí nás nikdy neopustí. Ale budeme-li žíti v nesvornosti, zachmuří se na nás jeho zrak, a budeme zotročeni, zničeni a snad i vyhubeni. Pak jistě zahyneme v bouři válečné, a jména naše zapadnou v nepaměti a nikdo jich neuslyší ani při zpěvích, ani při tanci. Bratři, to jsou slova Hajavatova. Domluvil jsem."

Druhého dne ustavila se „Jednota pěti národů" a poslání zázračného Hajavaty bylo skončeno.

Básník vkládá jemu potom v ústa tato slova:

„Odcházím, můj drahý lide,
na dalekou, dlouhou cestu.
Mnohý měsíc, mnohá zima
přijde, zajde, než se vrátím
podívat se zase na vás.
Ale hosti zanechávám,
dbejte jejich moudré řeči,
slyšte pravdu, kterou káží,
neboť poslal pán jež žití
z krajů rána, z říší světla."

Na břehu stál Hajavata,
kýval rukou k rozloučení.
Na čistou a světlou vodu
pošinul svůj lehký člunek
s břehu, oblázků a písku
zase svitné na jezero,
zašeptal mu: „V západ, v západ!"
jako šipka letěl člunek.

Rudé slunce zapaluje
oblaky tam na západě,
žíhá prérii a nebe,
táhne tichém po jezeře
jednu dlouhou, lesklou stezku,
po které jak proudem řeky
v západ, v západ Hajavata
pluje do par purpurových,
do večerní pluje mlhy.

S břehu lid se díval v dáli,
viděl loďku, jak se vnáší,
jak se snáší v třpytu vody,
až v těch parách utonula,
jako tone nový měsíc
zvolna v dáli purpurové.

Tak odešel Hajavata,
Hajavata milovaný,
v záři slunce západního,
v nachu šera večerního,
do krajin na severozápad,
vlastí větru Kivedýna,
na ostrovy vyvolenců,
do království Ponemova,
do země na světě onom.

Pověst o vybájeném Hajavatovi zaujala mysl slavného básníka amerického Longfellowa tak, že ji přiodil rouchem svého vysokého nadání poetického, vloživ do ní i jiné ještě zkazky indiánské. Báseň ta prošla brzy celým světem, a „The song of Hiawatha" spatřujeme nyní v překladech všech národů. Zpěvem tím povýšena jest báseň amerického poety na jeho arcidílo, a vrchol básnického toho tvoření nebyl již žádnou jinou básní od Longfellowa překonán. Český překlad památné té básně máme od Josefa Sládka, který započal ji překládati na farmě Hanáka Nechuty-Trávníčka u jezera Michiganského.

V angličtině píše se Hajavata Hiawatha.

Někdejším působištěm slavného pěvce Evangeliny a Písně o Hajavatovi bylo universitní místo Cambridge (Kembridž) blízko Bostonu. Longfellow vyučoval na vysoké škole Harvardově jazykům románským a germánským a seznamoval posluchače s cizí tou literaturou. Jako kmet žil Longfellow uprostřed rozsáhlých sadů tamějších život blažený, neboť pro něho bila srdce všech Američanů. Svátek jeho světívali s ním všickni ctitelé básníkovi a přinášeli mu hold z různých krajů nového světa. Posledními jeho zpěvy „Ultima Thule" vyzněly musy básníka z milosti boží na dobro.

Ze života různých kmenů indiánských.

V Americe žije mnoho kmenů indiánských a liší se od sebe podobou, barvou pleti, řečí, oděvem, stavbou svých stanů a sídel, zvyky a obyčeji. Chtějí-li se různí kmenové spolu dohodnouti a smluviti, užívají při tom všelikých posuňků, jako se spolu dorozumívají lidé němí, nebo berou si na pomoc tlumočníka znajícího řeči a nářečí obou stran.

Názvy indiánských kmenů znějí zhusta podivně. Jinak zovou se rudoši, kteří jsou domovem na severu, a jinak zase jmenují se Indiáni sídlící na jihu, západě, východě. Po mnohých zbyla již jen pouhá jména, neboť byli vyhubeni a vyhynuli nadobro. Po některých pak se zachovaly staré stavby, mohyly, kostry, lebky, náčiní a měděné zbraně, vkládané mrtvým do hrobu a kamenných rakví jako výbava na dalekou cestu posmrtnou. Dýmka a nůž scházely málo kdy. V kuřbě libovali si tedy američtí pranárodové již za doby nejstarší. Američtí

archeologové ani jistě nevědí, jací to byli národové, kteří žili v Novém světě před rudochy nynějšími.

U nás slýchá se ještě nejčastěji jméno Mohikáni. Vymřelý ten kmen indiánský zvěčnil ve svém románu věhlasný americký spisovatel James Fenimore Cooper (Kúpr). Jakožto nedostižitelný líčitel hlubokých pralesů, zelených prérií a velebného moře byl čítán Cooper své doby náruživě a poutavý jeho „Poslední Mohikán" šel i u nás z ručky do ručky, když vyšel Vojáčkovým překladem v Praze roku 1852.

Tábořiště indiánského kmene zvaného Dakoti čili Siú. Poslední slovo jest zkratka slova Nadovessioux, kterýmžto slovem nazývali francouzští lovci rudochy největšího státu Dakotského.

Řídčeji vyslovují se u nás jména těchto indiánských kmenů: Athapaskové, Algonkinové, Lenapové, Čirokové, Inokové, Huroni, Dakotové, Mohakové, Odžibové, Senekové, Apalačové, Alabamové, Kološové, Apačové, Krýkové, Čokti, Pueblové a j. Mnozí rozpadávají se zase v menší větve a rody a přibírají jméno podle svého statečného pohlavára, zovouce se: Psí žebro, Zajíci, Bobři, Havrani, Krahujci, Černonožci, Ploskohlavci, Orlové a j. Zvláštní odznak čili totem označuje jejich příslušnost a zastupuje naše erby a štíty.

Některý totem představuje umělecké dílo řezbářské, provedené v sídle rudošského kmene v ohromném rozměru. Ve výtvoru tom poznáme jednou podobu medvěda, jindy pak jelena, volavku, želvu. Název totem vzat jest z řeči rudochů algonkinských. Zvíře zobrazené v totemu bývá zhusta u některých Indiánů v úctě, ježto se rudoši domnívají, že z něho pocházejí. Aby příslušníci jistého rodu hned se poznali, tetovují si totem do kůže.

Pěkné řezby toho druhu představuje obrázek na stránce 6.

Příbytkem mnohých rudochů jsou až doposud stany čili vigvamy. Svým tvarem podobají se kuželu. Kostra stanu složena jest z tyčí a větví a pokrývala se dříve hlavně vydělanou koží bisoní. Pestré malby dodávaly vigvamu příjemného vzhledu. Stavbou chýše a zpracováním koží zabývají se ženy a užívají při vydělávání zhusta i svých vlastních zubů.

Buvolí kůži pěkně pomalovanou na zpodině můžete spatřiti v Náprstkově museu. Za nynějších časů je to vzácná památka národopisná. Pan Vojta Náprstek dostal ji darem od náčelníka, když prodléval mezi rudochy v Dakotě.

Za krytbu vigvamu brávají rudoši také kůru lesních stromů. Ve stané mají své místo lůžka, kožešiny, přikrývky, oděv, cestovní vaky, sušené maso, nádoby, nože, válečná sekera čili tomahak, pěkně pomalovaná a vyzdobená pestrým peřím, pytlík na tabák, snad z kůže jelení nebo z nějaké kožišiny a vkusně okrášlený dikobrazími ostny, dále snad také kalymet (kalumet), t. j. dýmka s dlouhým troubelem a mramorovou hlavičkou, nabízená hostům na důkaz přátelství a míru, a nezbytný kotel nad ohništěm.

V létě staví si rudoši stany při vodách, v zimě v údolích chráněných před větrem. Kolem stanů pásávají se koně. Zavedením tohoto domácího zvířete do Ameriky usnadnilo se kočování Indiánů velice. Dříve pomáhali rudochům při stěhování hlavně psi a ženy a odváželi celou domácnost na zvláštních sáňkách čili toboganu.

Někteří kmenové indiánští, zvláště v Novém Mejiku, Arizoně, Utahu a Koloradu, hleděli si již od nejstarších časů polního hospodářství a proto zakládali si sídliště trvalá a zbudovaná z hlíny a kamenných ploten nebo také z vepřovic, t. j. cihel sušených na slunci. Osady takové vypadají velmi malebně a slouží obyvatelstvu jako dobře chráněná pevnost. Španělové nazvali taková sídla indiánská puebla, t. j. vesnice, dědiny. Název pueblo přešel pak později i na osady a města osazená již pouze bělochy.

Národopisci zovou indiánské ty kmeny usedlíky pueblojskými a zaznamenávají o nich, že provozovali polní hospodářství velmi rozumně, neboť rozváděli vodu na pozemky stokami, budovali přehrady, zadržovali tak vodu a zavlažovali role, kdy toho bylo třeba. Pěstovali hlavně kukuřici, bob, dýně a bavlník. Tkaniva pueblovců vynikala ode dávna vkusem a jemností. Pueblové rádi se veselívají. Zvláštní sbor mužů vycvičených v tanci má na starosti radovánky. Tančívá se rozpustile a v maskách příšerně pomalovaných. Vyschlé tykve naplněné kamínky přispívají rachotem k většímu rozjaření.

Kočovní rudoši uhajují živobytí hlavně lovem. Jindy živily je nesčetná stáda buvolů, nyní odkázáni jsou na jeleny, losy, soby, zajíce, ptáky, ryby. Lovíce zvěř užívají mnozí Indiáni již nejvíce zbraně palné. Ale ani luk, šíp a kopí nevyšly ještě z módy.

Chutnou potravou rostlinnou jest rudochům kukuřicovitá ovsucha čili indiánská rýže, botanicky Zizania, rostoucí všudy divoce, kde jsou močály. Zrní té trávy jest moučnaté a chutná jako rýže.

Na lovu cítí se rudoch nejšťastnějším. Volnost a svoboda v přírodě jest mu nade všecko. Ale krvavé boje a válečná tažení, o nichž se tolik vypravovalo v indiánských povídkách z dob dřívějších, náležejí nyní již minulosti. Válečné tance, při nichž diví Indiáni křepčili v buvolích kožích a obskakovali plameny ohnivé hranice za zvuků bubnů a rohů, vzaly již za své, a nikdo již se neleká přívalů pustošivých rudokožců, kteří by se zmocňovali skalpů a pobitých nepřátel a vyzdobovali jimi své obydlí a žerdě zaražené u svých stanů.

Výchova učinila z někdejších divochů zhusta již lidi usedlé, vzdělané, ba i učené. Když jsem tento článek psal, oznamovaly noviny, že odborně vzdělaný Indián přednášel v Zeměpisné společnosti drážďanské a že mluvil bezvadnou angličtinou.

Velikého úspěchu civilisačního bylo dosaženo v Oklahomě. Země ta, spojená s bývalým územím indiánským, přivtělena byla k Unii jako nový stát teprve roku 1907. Jsouc téměř čtyřikráte větší nežli království České, hostí přes 100.000 rudochů. Ve školách tam založených vzdělávají se Indiáni ve všech potřebných vědomostech. Všech učilišť, založených výhradně pro barevné to plémě, počítá se v Oklahomě asi 40 a chodí do nich hoši i dívky. Vzorně zařízena jest zvláště škola hospodářská. Chovanců jest na 800 a cvičí se zároveň prakticky v mlékárně, na vinici, ve školkách, na polích, v sadech. V jiném učilišti učí se dívky vařiti, péci různá pečiva, práti, žehliti, šíti, plésti, hoši pak vyškolují se v řemeslech a pracují v dílnách elektrických. Nadanější hoši a dívky vzdělávají se ve školách vyšších, gramatikálních a kolejních. O všem tom a jiném poučuje nás malý spis „Oklahoma", stát dvacátého století", vydaný tamější správou železniční roku 1908 a rozdávaný též generálním jednatelem v Londýně.

Ve styku s bělochy osvojili si rudoši jejich náboženství a zvyky a upouštějí od bývalých zvyků víc a více. Tak tomu jest i při smrti. Za živa přávali si Indiáni, aby se dostali, až umrou, do posmrtné blaženosti, kde budou nekonečná šťastná loviště a kde hravě budou moci honit nesčetná stáda buvolů a jinou zvěř. V ráji tom nepřál si však rudoch býti s nepřáteli a proto je skalpoval, neboť pevně věřil, že takoví lidé do ráje nesmějí.

Sotvaže nemocný vydechl duši, odbýval se pohřeb. Prérijní Indiáni ukládali mrtvolu na lešení pořízené z větví, opatřili zesnulého oděvem, přikrývkami, šípy, lukem, nádobami k vaření, obětovali mu nejmilejšího koně, ponechávali nebožtíka na pospas dešti a větrům a již se o pohřebiště nestarali.

Zemřel-li pohlavár kmene, konal se pohřeb s velikou slávou. Na znamení smutku ostříhávali rudoši hřívu a ohon všem koním. Také

pozůstalé ženy stříhaly si vlasy a nosily tak smutek pro toho, kterého „Pán života“ a „Starý, jenž nikdy neumírá“, povolal k sobě na věčnost.

* * *

Kočovní rudoši jsou otužilé povahy a nemohou trpěti mezi sebou příslušníky rozmazlené a schoulostivělé. Stálý zápas s přírodními silami učinil z nich lidi drsnější a surovější a vyhladil z nich veškeré citlivůstkářství.

Ale nemysleme, že by všickni rudoši neznali, co jest dětinná láska k rodičům. Mnozí divoši mohou sloužiti i bělochům za vzor. Podnes cítím výtku, učiněnou nám vychloubavým Evropanům jistým Indiánem. Rudoch ten prodléval roku 1909 v Praze. Přivezl si ho cestovatel Vojtěch Frič z jižní Ameriky. Za jedné své vycházky spozoroval rudoch, že kráčejí vedle sebe dvě ženy, jedna velmi stará, belhavá a stářím již k zemi nachýlená a obtěžkaná všelikými zavazadly. Druhá žena byla dívka mladá, svižná, plná života a okázale vyfintěná. Vykračovala si zpříma a pohrávala si lehce slunečníkem křiklavé barvy. Indián zvěděl, že řečené dvě ženy jsou ustaralá matka a pyšná její dcera. Matka doprovázela vyparáděnou dceru na nádraží a jen s těží vlekla s sebou také rance zabalených šatů, sloužíc hrdopýšce v potu tváři. Hrdá holčina vykračovala si mezi tím vedle stařenky jako páv, a nenapadlo jí ani ve snách, že by měla matce ulehčiti službu anebo raději sprostiti ji všeho břemene.

Indián divoch žasl nad takovým mravem pokročilých bělochů a projevil své mínění hlasitě: „Mám také starou maminku. Vetché stáří sklonilo ji rovněž k zemi. Ale ani já, ani moje sestra nedopustili jsme nikdy, aby stará matka nosila nám naše věci a pracovala za nás. Věděli jsme, že pro vysoké stáří není již práce schopna a proto jsme jí její lásku opláceli a pracovali jsme vždycky za ni.“

Věru, že té chvíle mohl surový rudoch vytýkati nám všim právem: „Jsme my divoši přece lepší lidé nežli vy běloši, honosící se Kristovou láskou k bližnímu a odříkávající slova: Cti otce svého i matku svou, aby dobře se ti vedlo na zemi.“

Poslední náčelník Apačů.

V krutých půtkách a bojích s bělochy vyznamenali se mnozí kmenové indiánští, ale jméno krvežíznivých Apačů stalo se nejznámější. V povídkách a románech vystupují Apačové vždycky v roli hlavní, a bujná mládež naše brává si je za vzor hrdinství, hraje-li si na Indiány.

Pověstný ten kmen divokých rudokožců dohrál již úlohu svou nadobro, a vzpomínky na Apače oživují se ještě nově v naší pa-

měti, jen když některý jejich pohlavár tehdejších válečných dob opouští tento svět navždy.

Mnoho mluvilo a psalo se v novinách o Apačích, když zemřel bývalý pohlavár Geronimo (čte se: Cheronymo). Bylo to roku 1909. Soudruzi jeho pravili, že statečný rek a válečník, před nímž jindy všecko se třáslo, odešel do „šťastných lovišť", kde prohánějí se nesčetná stáda buvolů a jiné divoké zvěře.

Vlastí Geronimovou byla Arizona a živlem jeho širé prérie. S koněm jako srostlý proháněl se po travnaté stepi a lovil zvěř jako jiní

Pohřebiště rudochovo v préríích. Umře-li Indián v širém kraji, ukládají příbuzní jeho mrtvolu zhusta na větve košatého stromu nebo na lešení pořízené z tyčí, opatří zesnulého oděvem, šípy a lukem nebo zbraní palnou a nezapomínají ani na nádoby k vaření, jen aby zesnulému nescházelo ničeho ve šťastných loviskách nového života záhrobního. Proto obětují nebožtíku jeho nejmilejšího koně a pochovávají ho zároveň s pánem. Mrtvola rudochova ponechává se na pospas dešti a větrům.

jeho soudruzi. Když odrostl, oblíbil si chov koňů a vedl klidný a mírumilovný život jako hospodář, trvale na jednom místě usazený. Domácnost obstarávala mu jeho žena, a prázdné chvíle zpříjemňovaly mu jeho dvě děti. Sousední běloši snášeli se s ním dobře a neměli mu co vyčítati.

Ale jednoho dne vpadli do arizonského kraje Mexičané a v zápase s domorodci usmrtili také Geronimovu ženu a obě děti. Geronimo byl té chvíle právě na lovu a vrátil se, když hrozné divadlo bylo již skončeno. Všecek zoufalý zanevřel nešťastný rudoch na bě-

lochy a hořel pomstou. Rozkaceně chápal se svého tomahaku, jako rozumu zbaven pobíjel domnělé vrahy své rodiny a strašně řádil nejenom doma, ale též ve všech okolních krajích. S ním spojili se mnozí jiní Indiáni, zvolili ho za svého náčelníka a vojevůdce a přísahali mu věrnost až do smrti. Pomstychtivá ta tlupa Apačů čítala na půldruhého sta hlav, bojovníků nejvybranějších a nejodvážlivějších. Všickni vykonávali rozkazy svého náčelníka přesně, na slovo a slepě. Žádný nemohl mínění pohlavára Geronima odolati a vrhal se na pouhý jeho pohled v zápas a jistou záhubu.

Povel Geronimův uchvacoval celý šik, rozplameňoval mysl všech, a bojovné nadšení vedlo tlupu vždycky k vítězství.

Geronimo sám byl vzorem hrdiny a nelekal se žádného nebezpečenství. Déšť kulí vypalovaných z pušek bělochů nikdy se ho nedotekl, a pohlavár zdál se býti neranitelný. Proto spatřovali rudoši ve svém veliteli člověka původu nadpřirozeného. Jednou děli o něm, že jest kouzelníkem, po druhé, že jest strašlivým medvědem zakletým v podobě člověčí.

Za příkladem Geronimovým šli všickni bojovníci a nešetřili žádného bělocha, ba ani žádného slabocha a zbabělce vlastního rodu a vlastní krve. Geronimovi zdál se býti slabým náčelník dřívější a proto se ho zbavil obratem ruky. Teprve potom mohl táhnouti „muž želvího těla a s hadí hlavou“ do hor a na prérie amerického západu a vykonávati na běloších dílo pomsty.

Potoky krve věštily zkázonosné dílo Geronimovo. Kam jeho noha vstoupila, planuly požáry a ozývaly se bolestné výkřiky vyhlédnutých obětí. Geronimo nedával milosti ani starým, ani ženám a nemluvňatům, a vraždění nebralo konce. Tažení Apačů Geronimových podobalo se lovecké zábavě, a krvelačným choutkám rozlícených Indiánů padala za kořist každá „bílá tvář“.

Ulovených skalpů choval potom Geronimo tolik, že jich bylo plný stan. Dravá šelma nemohla hrozněji řáditi nežli Geronimo, když dřel živým bělochům kůži s vlasy a stahoval ji s lebky a obličeje.

Tlupa Geronimova přepadala karavany soumarů a stáda dobytka hovězího a pobíjela zvířata i lidi. Před lupiči Geronimovými nebyly jisty ani železniční vlaky. Salvy z pušek dobře mířených neminuly se nikdy cíle, a pasažéři hynuli do jednoho. Nemohli-li se Apačové zmocniti dobytka a zahnati jej do svého ležení, přetínali hovadům alespoň šlachy zadních noh a učinili je neschopnými ke každé práci. Kam jen Apačové Geronimovi přišli, zavládl strach a hrůza. Pouhé vyslovení jména „Rudí ďáblové“ děsilo každého bělocha.

Ale při všem tom řádění počínal si Geronimo se svými bojovníky tak opatrně, že nevlezl nikdy do nalíčené pasti, pronikaje bystře lest svého nepřítele jako lišák.

V zimě hověl si Geronimo v indiánském území a žil pohodlně z darů, které vláda dodává do reservací vždy pravidelně. Rudoši usazení v indiánských územích vládou vykázaných dostávají darmo oděv, potraviny a tabák a mohou žíti v lesích, na prériích a u jezer zcela bezstarostně.

Ale jakmile procitl první život jarní, vůdce „Rudých ďáblů" připravoval již nové tažení, opouštěl s věrnými tichou reservaci a provozoval lupičské řemeslo brzy v Arizoně, brzy v sousedním Mexiku. Nejedna osada byla zase Apači sežehnuta a srovnána se zemí. Tak to chodilo s menšími přestávkami od roku 1875.

Ale nejstrašlivější ukrutnosti páchali Apačové Geronimovi v létech 1881—1885. Neuplynul ani jediný den, aby nebyl přišel o život nějaký běloch rukou lupičské roty Geronimovy. Soudruzi Geronimovi vraždili bělochy napořád a bez milosrdenství. Smilování neměli s nikým, ba mívali největší potěšení z toho, když se běloch před nimi v bolestech svíjel. Běda ubohým, kteří padli do rukou Apačů! Všickni jistě zahynuli a to po hrozném trápení a mučení.

Chtěl-li Geronimo vyrozuměti své soudruhy do dálky, zapaloval hranice dříví, a kouř, jenž vzhůru se vznášel, byl nejlepším znamením dříve již umluveným. Signály takové nahrazovaly loupežnické rotě telegraf.

Geronimova lesť byla obdivuhodna. Jednou provedl pohlavár tento lišácký nápad. Pronásledován vojskem ocitl se v úzkých a věděl, že nepříteli již neujde. V té tísni poručil svým soudruhům, aby za útěku spadli se sedel k zemi a tvářili se, jakoby byli zasáhnuti kulemi. Vojíni uvěřili té přetvářce a blížili se k domnělým mrtvým. Ale sotva přišli blíže, chápali se Apačové svých dobrých pušek a postříleli, koho mohli. Potom počali střílеti také obelstění vojíni a skolili nejednoho rudocha, avšak Geronimovi podařilo se v tom zmatku prchnouti a zachránil svůj život útěkem do hor.

Šeredné skutky loupežných Apačů pohnuly konečně vládu Spojených států, aby vyslala proti lotrům a vrahům trestní výpravu. V měsíci březnu 1886 vytáhl generál Croock (Krúk), jenž osvědčil se již několikráte v bojích s rudochy, s vojskem, aby stihal krvelačné Apače. Vojevůdce stíhal „Rudé ďábly" po čtrnácte měsíců, ale marně. Z celého tažení poznal generál, že nákladná expedice se zhatila.

Geronimo věděl o slabostech trestní výpravy a smál se v duchu bláhovému tomu počínání. Pro výsměch vojenského tažení provedl Geronimo nový kousek lišácký. Jednoho dne přišel do tábora Croockova, představil se generálovi a oznámil mu, že se mu vzdá dobrovolně, jen když dostanou všickni přítomní spolubojovníci, počtem 34, milost, aby se mohli navrátiti volně do svého domova.

Generál Croock byl rád, že celá výprava bude takto nejlépe rozřešena, a že učiní se jednou konec stálému prolévání krve. Proto přijal návrh Geronimův a dal Apačům milost.

Ale milosrdenství generálovo vyplatilo se špatně všem bílým vojínům. Již druhé noci prchli všickni zajatí Apačové a vraždění počalo na novo.

Dobrácký generál Croock byl zbaven velitelství, a v čele nového tažení stál potom nový vojevůdce. Ale ani ten nebyl s indiánskými lupiči tak brzy hotov. Mužstvo jeho snášelo mnoho útrap, nežli se podařilo pokořiti Apače na dobro. Štěstí bylo, že se dostal do rukou vojska sám náčelník Geronimo. Ve strašlivém tom boji padlo mnoho

vojínů i Apačů. Vida Geronimo marný odpor, vztyčil bílou vlajku, a řádění indiánské roty byl učiněn konec v měsíci lednu 1888.

Pohlavár Geronimo a zbytek jeho soudruhů byli zavezeni daleko od rodné země, do Floridy. Zdrcený náčelník naříkal ve vyhnanství velice a toužil po volnosti. Ale žádosti, aby směl žíti zase v reservaci indiánské, nebylo vyhověno, a Geronimo byl rád, jen když byl převezen alespoň na pevnost do Nového Mexika. Myslil si, že bude přece blíže domova a že se mu snad podaří utéci. Po celou tu dobu tvářil se jako kajícník, hrál si na svatouška, dal se pokřtíti a připravoval se k útěku. Ale zámysl chytráckého Apače se nezdařil, a Geronimo byl hlídán tím úzkostlivěji.

Kdyby se byla vyplnila vůle presidenta Mac Kinleye, byl by Geronimo již dávno potrestán smrtí, ale z milosti žil ve vyhnanství. Ještě v poslední době žádal krvelačný pohlavár presidenta Roosevelta, aby byl propuštěn z vězení a mohl žíti zase pod modrým nebem na širých prériích. Ale president Roosevelt žádost zamítl, a Geronimo skončil život na pevnosti.

Smrtí Geronimovou utišili se všickni farmáři a mohli žíti zase bez starostí. Válečná sekera krvelačného náčelníka zrezavěla, a běloši netoužili již po tom, aby jim podal Geronimo kalumet čili dýmku míru. Lehkého odpočinku přáli zesnulému pohlavárovi všickni běloši a z jeho smrti radoval se snad též Veliký duch amerických prérií v krajích věčných lovišť.

Apačové nynější žijí teď život obyčejný a chovají se podle zákona jako jejich bílí sousedé. Sami o sobě říkají, že nebyli přemoženi „ohnivými troubami“ (puškami), nýbrž „ohnivou vodou“, t. j. kořalkou.

Když Geronimo zemřel, věnovala mu úřední vyhláška tuto vzpomínku: „Geronimo jest mrtev. Trestní stihání toho lupiče stálo hotových pět milionů dolarů. O život přišlo více než tisíc vojínů. Počet osob, které on připravil o život, jde do set.“

Hostem u Černonožců.

Dokud proháněla se po prériích stáda bisonů, dařilo se také rudochům kmene Černonožců dobře, a první běloši setkávali se s nimi v Montaně velmi často.

Stát Montana rozprostírá se mezi 45. a 49. stupněm severní šířky a hraničí na východě s Dakotou, na jihu s Wyomingem, na západě s Idahem a na severu s Kanadou.

Středem rozlehlé té země prochází pohoří, zvané Skalné hory. Řeka Missouri a její přítok Yellowstone jsou hlavní její proudy. Několik železných drah protíná ten stát již od mnoha let. Zvláště památná jest Severní pacifická železnice. Po té ubírají se všickni turisté, kteří chtějí navštíviti romantický Národní park Yellowstonský.

Příchodem bělochů, stavbami železnic a parním strojem mizeli v Montaně stáda divokých buvolů, a s bisony ubývalo kočovných Indiánů. Dnes jsou rudoši v tamějším kraji již na vymření, a kmen Černonožců žije z milosti vlády jakožto státní pensista. S rudochy starými zmizí staré pověsti, báje a upomínky na kruté zápasy s bělochy, a potomci budou již žíti po způsobu usedlých občanů amerických. Již nyní šatí se mnozí Černonožci jako běloši a nevědí ani, jak vypadají pěkné stany kožené pestrými obrazy pomalované. Výrobků a památek po starých rudoších ubývá každým dnem více a více, a do rukou Indiánů dostávají se zhusta nástroje, zbraně a pletiva původu bělošského.

Národopisci čili ethnografové vědí velmi dobře, že za nedlouho budou se marně sháněti po ukázkách lidového umění indiánského a proto snaží se zachrániti již nyní vše, co by upomínalo na vzdělanost vymírajících domorodců. Lidopisná musea vysílají ob čas mezi indiánské kmeny zvláštní odborníky, aby s rudochy delší dobu přebývali, osvojovali si jejich řeč, zaznamenávali všecky jejich pověsti, báje, pohádky a písně, všímali si jejich zvyků a mravů, sbírali všecky jejich výtvory a podávali o indiánské kultuře líčení nejpodrobnější a nejvěrnější. Žasli byste, kdybyste viděli objemná ta díla národopisná, která v Americe vycházejí. Až odrostete a naučíte se také jazyku anglickému, nechte si je v knihovně Českého musea předložiti. Pěkné obrazy pořízené dle kreseb nebo dle fotografií objasňují slova různých spisovatelů.

Takovou návštěvu indiánských Černonožců vykonal mezi mnohými jinými též Walter Mac Clintock (Mak Klintok) a přišel k nim poprvé roku 1896. Účel jeho cesty byl, aby prozkoumal kraj a lesy montanské a podal o nich dobré zdání, zdali by se některé území hodilo za reservaci a zdali by rudoši mohli tam žíti po svém dávném způsobu.

Na první ten pobyt mezi Černonožci Mac Clintock rád vzpomínal a těšíval se na novou a novou návštěvu každým rokem. Celkem prodléval u nich desetkráte a vždycky delší dobu. Rudoši montanští těšívali se zase na návštěvu Mac Clintockovu. Zvláště oblíbil si ho náčelník „Vzteklého vlka" a projevil mu náklonnost tím, že ho přijal za vlastního syna. Od té chvíle žil Mac Clintock u rudochů jako mezi nejlepšími přáteli a zhotovil prodlením desíti let na tisíc snímků fotografických.

Národopisná žeň amerického toho sběratele přinesla vědě mnoho novinek. I jest se nadíti, že zpráva o zajímavém badání Mac Clintocka vyjde tiskem.

Roku 1908 prodléval řečený Američan v Evropě a přednášel o své návštěvě Černonožců v zasedání Národopisné společnosti Berlínské. Z jeho výkladu podávám zde přiměřený výňatek:

Černonožci montanští zovou se anglicky Blackfeet (Blakfít) a mají své jméno od černých střevíců čili mokasinů. Obuv ta jest zhotovena z černé kůže a shoduje se v barvě s úrodnou půdou, po níž se rudoši proháněji. Před léty počítalo se Černonožců asi 40.000, ale nyní žije jich v Montaně sotva 3000. Ob čas vydávají se Černonožci

do hor a hustých hvozdů, aby tam lovili jeleny, losy, vlky a pumy a u řek a jezer bobry a vydry. Na výpravách loveckých potkávají rudoši také divoké bisony, ale nechávají je na pokoji, neboť jest jim dobře známo, že vláda nařídila, aby vymírající ta zvěř byla šetřena.

Dokud neznali Černonožci palné zbraně a bisonů bylo ještě mnoho, obklopovali stáda, hnali je k závratným propastem a připravovali je o život. Měli z nich potom maso i kůži.

Nyní užívají Černonožci montanští hlavně kůže jelení a oděv takový nosí muži i ženy.

Zvláště pěkný šat nosívá náčelník. Mezi ozdobami nescházejí skleněné perličky a korálky, kovové řetízky a orlí péra.

Náčelník rudochů těšíval se vždycky veliké úctě, protože byl pokládán za čaroděje a kněze zároveň. Jednou vykonával bohoslužebné obřady, když klaněl se slunci, podruhé zase léčil choré a zažehnával jejich nemoci. Když zemřel, vynášela se jeho mrtvola vysoko na horu, aby tam byla pochována.

Kožené stany Černonožců jsou velmi hezké a teplé a chrání rudokožce před větrem a deštěm. Uprostřed stanu spatřuje se ohniště ohrazené kamením.

Na blízku tábořiště pásavají se stáda koňů. Pastevci opatřují je jako oko v hlavě a hlídají oře ve dne v noci.

Vydělávání koží a stavbu stanů mají na starosti ženy. Napřed staženou kůži zbavují všeho vaziva, činí ji valchováním podajnou a suší ji na slunci. Všeliké malby na kožích provádí rovněž ruka Indiančina.

Do stanu vchází se obyčejně se strany východní, protože západní vítr bývá nepříjemný.

Malby na stanech představují trojuhelníky, čtverce, obdélníky, kruhy a jiné měřické obrazy. Rudoši vidí v nich jednou symbol slunce, po druhé pak znamení měsíce, hvězd, hor, stanů a j.

Od nedlouhé doby přišly u Černonožců do módy stany pokrývané plachtovinou. Na některých vídá se sedm kruhů. Obrazec takový jest symbolem souhvězdí Velkého medvěda.

Stany Černonožců mají různá jména. Podle maleb poznává se „stan buvolí", „stan vydří", „stan havraní", „stan šiškový", „stan hadí".

Mac Clintock doprovázel svůj výklad četnými obrazy světelnými a věrně malovanými a zmínil se podrobněji o slavnosti, která se pořádala, když byl přijat za vlastního syna náčelníkova. V obřadě tom hrál důležitou úlohu čarovný váček bobří s posvátnou barvou, kterou byl Mac Clintock natírán. Dlouhé modlitby, všeliká zaříkávání a přání, aby oslavenci vždycky dobře se dařilo, předcházely, nežli začaly různé tance.

Čarovný váček bobří zavírá v sobě mnoho věcí tajemných a otvírá se pouze o největších slavnostech, při kterých se zároveň hodně zpívá a tančí. K nejpřednějším těm oslavám náleží slavnost sluneční. V čarovném váčku přechovává kouzelník posvátné kožky ptačí nadané mocí léčivou, jakož i bělostnou kůžičku hranostajovou a posvátnou dýmku.

Mac Clintock předvedl divákům také obrázek „chýše potní", v níž vykonávají rudoši očistu náboženskou, potom obrazy slavnostních dostihů spojených s udílením odměn, jakož i pohledy na rozličné tance. Na konec své přednášky vysvětlil Mac Clintock význam některých souhvězdí. V Plejádách čili Kuřátkách vidí Černonožci ztracené své děti, v Jitřence čili Venuši hvězdu mužskou. Ukázkami slavnostních zpěvů a válečných výkřiků byla přednáška o montanských Černonožcích skončena.

Český badatel Aleš Hrdlička mezi rudochy.

Malý hošík Aleš narozený v Humpolci r. 1869 jistě se nenadál, že se ocitne jednou jako badatel mezi Indiány. K životnímu tomu povolání, po němž toužilo by jistě na sta českých jinochů rozněcovaných čtením indiánských povídek, pomohl Alešovi jeho otec. Jako mnozí jiní naši krajané, tak i otec malého Aleše vystěhoval se se synkem do Nového světa a založil tak šťastnou jeho budoucnost. Po skončených studiích stal se z jinocha lékař a badatel v oboru člověkozpytném čili anthropologickém. Studia konaná v Paříži rozšířila jeho vědecký obzor. Vyzbrojen potřebnými vědomostmi, vydal se Hrdlička mezi různé kmeny indiánské, studoval jejich život a srovnával tělesné známky rudochů nynějších s památkami nalézanými po dávných předcích jejich. Písemné výsledky svého bádání uveřejňoval v učených rozpravách a stal se na jejich základech ředitelem čili kuratorem anthropologických sbírek musejních ve Washingtoně.

Ve spisu vydaném anglicky r. 1908 zaznamenal Aleš Hrdlička pozoruhodné údaje o rudoších. Mezi jiným uvádí badatel v objemném tom díle následující věci: Mnozí Indiáni naší Unie žijí skoro ještě tak jako primitivní pračlověk jiných dílů světa. Způsob nynějšího života neliší se nikterak od zvyků a mravů, v nichž libovali si jejich předkové. Některý kmen přijímal mě ve svých sídlech blahovolně a vlídně a byl velmi přístupný a sdílný. Takovým rudochům mám co děkovati, že jsem u nich vyzvěděl, po čem jsem se pídil. Jiní rudoši chovali se ke mně nedůvěřivě a znesnadňovali mé poslání. Kde jsem jen mohl, věnoval jsem pozornost k vývoji dětskému. Poznal jsem tak, že indiánské dítě umí volně seděti, když mu jest asi 8 nebo 9 měsíců, plíží se volně po zemi v 9. měsíci, umí se postaviti na nohy v měsíci 14., a chodí bez pomoci, když mu jest asi pět čtvrti roku. Roční dětsko již žvatlá a mluví správně, jde-li do 4. roku.

O nemocech má rudoch divné mínění. Vznikají prý z tajemné síly a nadpřirozené moci, jež člověku nepřeje a jenom mu škodí. Tajemná ta moc způsobuje, že se dává do člověka hmyz. I když zabodne se do Indiánova těla tvor nebo uštkne-li člověka had, vše připisuje rudoch neznámé síle, která chce jen naši zkázu a utrpení. Podle choroby řídí se také léčení. Nejlépe prý pomáhá zaklínání nebo zaříkávání, jindy zase osvědčují se v nemoci všeliké oběti přinášené neznámému

původci všech chorob. Kouzelným zaklínáním a čarováním jsou nadány zvláště osoby staré a tedy zkušené. Indiáni dívají se na takové lidi, jako na kouzelníky a čaroděje a volají je na pomoc na místě lékaře. Indiánský kouzelník požívá úcty jako osoba posvátná. Takový lékař zná mnoho zaříkadel, formulí a písní. Jednu nemoc léčí indiánský doktor písničkou tou, jinou chorobu písní onou, nebo snad nemocného podkuřuje, jeho ránu ofukuje a snad také maže všelikými mastičkami. Pro větší důvěru pacientovu natírá indiánský lékař zároveň své vlastní tělo. Zdá se, že všickni indiánští lékaři užívají stejných prostředků proti jistým nemocem, jakoby se byli smluvili a dohodli, předávajíce své umění svým nástupcům. Ale léky kouzelníků nepomáhají vždycky, a indiánský lékař vzdává se naděje, že se nemocný vyléčí. V takovém případě ukracuje se život pacientův násilně. Kmen, z něhož nevyléčitelný Indián pochází, usnáší se nejednou, aby nemocný byl sprovozen se světa podtají a zbavil se tak utrpení a bolestí.

Leckdes mají Indiáni i svou lékařku. Úkolem jejím bývá pomáhati zvláště ženám. Léky, které indiánská lékařka předpisuje, jsou prostředky rostlinné. Pan Hrdlička poznal takových pomocnic několik a chválí jejich zkušenost a zručnost. Ve svých výkonech počínaly si ty ženy zcela rozumně.

Náš krajan všímal si za svého pobytu mezi rudochy též kruté choroby, která byla příčinou, že vymřelo tak mnoho indiánských kmenů předčasně. Míním souchotiny čili tuberkulosu.

Pan Hrdlička se domnívá, že ta nejpříšernější choroba byla rudochům snad neznáma neb alespoň velmi řídká. Potvrzují to výroky starých Indiánů. Mezi rudochy nevyskytují se žádné staré léky, jež by měly vyléčiti zhoubnou tu nákazu. Náš badatel prozkoumával také kostry rudochů již dávno pochovaných, ale nenašel na nich nikdy příznaků, že by zesnulí byli trpěli souchotinami. Leč za doby nynější trpí tuberkulosou všickni kmenové indiánští. Nemocných toho druhu jest mezi rudochy více nežli mezi bělochy, ba i více než mezi černochy. Čím více jsou rudoši ve styku s plemenem bílým, tím snáze propadají souchotinám. Doklady pro své tvrzení našel pan Hrdlička ve školách zřizovaných pro Indiány na různých místech Unie. Kromě toho prohlížel badatel všecky rodiny indiánské, a to v několika státech, a přesvědčoval se o zdravotním stavu podrobným šetřením. Bohužel, že našel leckdes veliké procento stižených tuberkulosou, ale nevzdává se naděje v lepší budoucnost zdravotního stavu, bude-li se věnovati rudochům všecka péče.

Obětavý Hrdlička vykonal svými studiemi o rudoších dílo záslužné lidumilnosti, a vládní úřad, jenž má na starosti záležitosti indiánské, postará se jistě o zlepšení osudu amerických domorodců.

Jako badatel v lékařství proslul v Americe, u nás a v cizině Čech F. G. Nový, profesor zdravotnictví na universitě v Ann Arboru ve státě michiganském. Předseda státní té školy, Mr. James B. Angell, píše v jednom listě: „Náš nejslavnější profesor a chlouba ústavu jest rodilý Čech a přišel k nám z Chicaga. Věhlas jeho v oboru bakteriologie rozšířil se brzy v Novém světě i Evropě. Kéž by Váš národ poslal nám takových mužů více.“

Rudoši doby nynější.

Příchodem bělochů pozměnila se povaha Indiánů k nepoznání. Styky s plemenem bílým a vzdělání školní učinily z nich lidi zcela nové.

O posledním sčítání obyvatelstva roku 1905 bylo v Unii přes 280.000 Indiánů i s míšenci, ale ve skutečnosti jest jich o třetinu více, neboť mnozí rudoši byli zařaděni do skupiny „rozených Američanů".

Všechny indiánské kmeny ve Spojených státech lze dnes rozděliti ve tři třídy. Jedni jsou úplně civilisovaní Indiáni, přijavše celou kulturu americkou. Druzí jsou polocivilisovaní, kteří odloučivše se od svých kmenů, žijí mezi bělochy. Třetí skupina rudochů jest nejčetnější. Jsou to Indiáni žijící v pustých krajích, které jim běloši ponechali, aby tam mohli volně žíti pod ochranou a dozorem vlády.

Civilisovaní Indiáni přizpůsobili se různým odvětvím našeho života. Někteří jsou v americké armádě vysokými důstojníky. Mezi nimi jest jeden generál, jiní pracují v literatuře a umění. Eastman jest znamenitým žurnalistou a známým spisovatelem. Mnozí rudokožci pronajímají se také za modely.

V indiánském divadle, které má jméno po kmeni, z něhož se rekrutují jeho členové, mluví se čistou angličtinou a výkony stojí na značné umělecké výši.

Největší část civilisovaných Indiánů věnovala se však polnímu hospodářství. Farmy jejich jsou roztroušeny po celém území Spojených států. Někteří vzdělaní rudoši provádějí také cizince na lovu v krajích, kde druhdy vládli synové Velkého ducha.

Mezi polocivilisovanými Indiány jest i několik boháčů. Nejbohatší jest velký náčelník Komančů, proslulý Quanah Parker, jehož hostem byl nedávno president Roosevelt, když honil v Kansasu vlky. Kolik krvavých skalpů bílých mužů zdobilo válečný pás náčelníkův za jeho mládí, nynější přítel bílých tváří nikomu neprozradí. Jako syn a vnuk velkých válečníků bránil kdysi udatně svou zemi proti vetřelcům, konečně však uzavřel s bílými muži ve Washingtonu mír a dal si potvrditi zvláštní smlouvou, že jest vlastníkem rozsáhlého úrodného území, které proměnil ve výnosnou půdu. Dnes bydlí v krásném a vkusně zařízeném domě elektricky osvětleném, ale podržel starý kroj svých předků, mokasiny a velkou pokrývku přes ramena. Ohlásí-li se však bývalému náčelníku návštěva bílého muže, oblékne na jeho počest nejparádnější oděv, jenž se vyrovná šatu pařížského šviháka.

Jiný indiánský milionář jest Michael Pablo, jenž má ohromná stáda dobytka. Teprve nedávno prodal 600 bisonů, poslední to velké stádo památných těch zvířat v Americe, kanadské vládě za milion korun.

Také polocivilisovaní Indiáni dovedou dobře využiti ochrany vládní a úspěšně soutěžiti s bělochy. Ale žalostný jest stav Indiánů, kteří žijí ještě pohromadě na vykázaných územích v bídných poměrech a jsou často blízci vyhladovění. Vláda Spojených států o ně pečuje, dá-

vajíc mezi ně v určitých obdobích rozdíleti hovězí dobytek, vlněné pokrývky a kukuřici. Někdy bývají tito kmenové nouzí doháněni k zoufalství. Tak chopili se jednoho podzimku zbraní a pobili mnoho osadníků. Několik pluků jízdy zatlačilo je nazpět do jejich území, ale tu spojil se s nimi jiný kmen, a po dlouhém vyjednávání byla uzavřena smlouva, dle níž měla vláda živiti oba kmeny po celou zimu a povoliti jim lepší loviště.

O tělesné a duševní blaho těchto Indiánů pečují četné ústavy lidumilné, státní i soukromé, zvláště školní ústav Carlisleův (vyslov: Kharlajlův) a průmyslová škola Shermanova (Šermenova). Z odborných těch škol vycházejí mladíci dobře připraveni, mluvívají též dobře anglicky a stávají se platnými spoluobčany americkými. Škola činí z nich řádné lidi a dopomáhá jim k čestnému postavení.

Jak bídni naproti nim jsou rudoši toulaví! Život takových podobá se potom životu našich cikánů, a lid dopřává jim pobytu jenom někde za městem. Ký div, když takoví rudoši trpí nedostatkem potravy, špatnou ochranou proti povětrnosti a chatrným oděvem. Jindy bydlívali v pohodlných a teplých vigvamech zhotovených z kůže buvolí, dnes odívají se cáry a choulí se zimou v prkenné boudě nebo v pelechu z nakupeného roští. Po hřejivých kožešinách není u nich v zimě ani památky. Z bílých cárů bavlněných nesvlékají se mnozí potulní Indiáni po celý rok a spávají v nich také v noci. Rozumí se, že hadry jejich jen se hemží samým kousavým hmyzem.

Líný život žijí mnozí rudoši i v indiánských reservacích, t. j. na územích vyhrazených jim vládními úřady. Vláda se domýšlela, že přiměje usazené domorodce, aby si hleděli rolnictví a pěstění dobytka a koní, ale provedení nepotkalo se všudy se zdarem a Indiáni raději si hoví a lenoší a čekají na podpory vládní. Rudoch byl od přírody poukázán na lov, ale ten stává se den ode dne méně vydatný, protože území vykázané indiánským kmenům za trvalé sídlo jest malé.

Podpora, kterou dostávají rudoši od vlády Spojených států severoamerických, jest veliká, ale mnohým kmenům přece ještě nestačuje. Praví se, že hezká suma peněz ztrácí se v kapsách chytrých vládních jednatelů, a těch jest nyní 66. Úřední agenti prý bohatnou a rudoši hynou bídou.

Dle výkazů úředních bylo věnováno od roku 1789 až do dneška více než 6000 milionů korun na podporování rudochů. Ve výdej ten jest započítán zároveň náklad na vydržování vojska, jehož povinností jest střežiti reservaci a udržovati mezi rudochy pokoj a pořádek.

Dříve byly některé indiánské reservace mnohem větší, ale vláda je zmenšila a prodala výnosné pozemky přičinlivým osadníkům bílým. Úřady se domýšlely, že jest lépe, když bude úrodná půda zdělávána a zvelebována, než aby ostávala ležeti ladem samou netečností rudokožců.

Indiánské reservace jsou zřízeny v několika státech. V Arizoně žije asi 35.000 rudochů, v Jižní Dakotě 18.000, v Oklahomě 100.000, v Montaně 10.700, ve Washingtoně, Novém Mexiku a Wisconsině po 9000.

Indiánská kráska rudošského kmene čerokijského, známá u Američanů jakožto miss Nevermore Trainor.

Na podrobných mapách Unie severoamerické jsou označeny zcela přesně; jest jich celkem 14. Vizte mapu v Ottově slovníku naučném při článku Spojené obce severoamerické.

Ob čas bývalo a bývá až dosud v reservacích velmi hlučno a bouřlivo. Pociťují-li rudoši nedostatek aneb vidí-li, že jsou křiklavě šizeni vládními vydřiduchy, reptají, srocují se a vypovídají vojenským posádkám hotovou vojnu. Takových válek prožili američtí běloši již několik a zaplatili je místy i vlastním životem. Prodlením asi sta let bylo svedeno na 40 indiánských půtek a válek, ale největší válka vedla se roku 1812 na východě, roku 1832 ve středních státech a roku 1863 na severozápadě. Za této poslední vojny, kterou stižen byl hlavně stát Minnesota, přišlo též o život mnoho našich českých krajanů. Vražedná vojna byla svedena též roku 1891 v Jižní Dakotě a byla by trvala snad ještě déle, kdyby mocný náčelník „Sedícího býka“ nebyl přišel v bitce o život.

Ve všech bojích s bělochy padlo v Unii na 30.000 rudochů a asi 14.000 bělochů. Tak alespoň tvrdí úřední statistika. Z čísel těch vychází na jevo, že války s rudochy nebyly hlavní příčinou ztenčení domorodého obyvatelstva. Od r. 1850 do 1890 klesl počet Indiánů ze 400.000 asi na 250.000. Za jediné desítiletí obnášel úbytek asi 60.000 duší.

Nyní pozoruje se úbytek rudochů poměrně mnohem menší, ba místy Indiánů málo přibylo. Statistika přičítá to na vrub zákazu, kterým nesmí se rudochům lihoviny ani prodávati, ani nabízeti. Překročí-li někdo toto nařízení, tresce se neobyčejně přísně.

Státní a soukromé školy indiánské vypadají velmi pěkně a neliší se od škol ostatních. Indiánská mládež obého pohlaví vzdělává se v nich podle těchže osnov jako jsou zavedeny v jiných státních ústavech. Vyučovací řečí jest angličtina.

V odborných kursech zabývají se rudoši všelikými pracemi ručními a zhotovují zvláště pěkné výrobky košikářské. Ukázky těchto něžných výtvorů představuje obrázek při str. 147. Je to práce indiánské mládeže z reservační státní školy kalifornské v Hupě.

Druhý obrázek, znázorněný při stránce 227., představuje školní mládež shromážděnou před řečenou školou. Zajímavo jest, že na této státní škole indiánské působí snad dosaváde jako řídící učitel Čech Kysela.

Nové sčítání lidu předsevzaté ve Spojených státech roku 1910 přinese nám jasnější obraz o nynějším stavu rudochů. Z dotazníkových archů sčítacích vyjde na jevo, kolik Indiánů opustilo rudošská území a polodivé zvyky, ale stali se občany americkými po boku pokročilých bělochů, kolik počítá se Indiánů čistokrevných, kolik jest míšenců a jaká koluje v nich krev, kolik rudochů žije v manželství smíšeném, kolik Indiánů má za ženu vlastní sestru, kolik rudokožců požívalo školného vzdělání a zvolilo si již stálé sídlo, kolik rudochů živí se lovem a vede život kočovný.

Za veliký pokrok pokládati jest, že rudoši severoameričtí dočekali se snad již také vlastního svého časopisu indiánského. Tamější listy oznamovaly totiž roku 1910, že v rudošské reservaci Oklahomské budou

vycházeti noviny „Delagravans Aheheta“, t. j. „Domácí krb“, a to v různých nářečích indiánských.

Mnohý čtenář je snad zvědav, jak znějí některá slova indiánská. Uvedu zde tedy některé příklady, ale poznamenávám, že znalci indiánských řečí, jako na př. slavný jazykozpytec Fridrich Müller, rozeznávají mnoho řečí indiánských valně se od sebe lišících. Mluvnice těch jazyků jest úplně jiná nežli naše. Zajisté znáte indiánské slovo mokasin (mokesin), t. j. opánky. Chce-li rudoch říci „mé bývalé čili roztrhané opánky“, označí to výrazem mokasin-i-ban. V řeči Indiánů dakotských zove se matka ina, otec ate, dítě činča, sestra tavinochtyň, voda miny. Sob slove u některých rudochů adyk, bobr amik, veverka adžidaumo, buvol pezeki, holub omini, havran kagagi, labuť manabizi, kajka kajošk, sova kokokoho, bukač šušuga, pelikán šada, čejka četovejk, datel mama, had kenabík, kobylka papukina, zima peoban, jaro segvun, sever vabaso, vítr severozápadní kivedýn, východní vabun, severní kabibonoka, korálky perlové vampum, smrt pauguk.

Prérie v ohni.

Jako širé moře zdají se býti zelené lány nepřehledných prérií. S nebe snesl se jarní déšť, napojil žíznivou půdu, tmavou místy jako černá země sibiřská, a veškeré bylinstvo, dřímající v prsti po dlouhou zimu, probudilo se vesnou a teplým sluncem k bujnému životu. Každé travisko tlačí se rychle k dennímu světlu a povznáší se vysoko nad hroudu, vyprahlou ještě před málo dny. Co nevidět rozkvetou květy veškerých klasů a lat a rozpučí také kališky a korunky pestré flory stepní v nejmalebnější lučinu a květnici. V hustém podrostu zelená se jako pažit památná tráva buvolí (Buchloe dactyloides), kdysi hlavní píce nesčetných bisonů a zakořeněná účelně do šíře i hloubky, a zakrývá se vyššími lipnicemi, kostřavami, ječmenkou, lesknicí a nevyplenitelným turánem, bujícím již také u nás. Nescházejí v té bohaté směsi bylinstva prérijního ani známé rody naší květeny, jako kozince, slunečnice, merlík, starček, sporýš, pupalky, astry, pelyňky, lebedy, zlatobýl, polotropické nopály a juky a protkávají nekonečné lučiny barvami všech odstínů. Jen někde povznášejí se ještě výše nad prérijní kraj vonné topole, jasany, vrby a jilmy s loubincem a ukazují svým vzrůstem k vlhčejším místům. Po lesích a hvozdech nikde vidu Všudy kolébá se jenom tráva a rozvlňuje se jako oceán, zaduje-li vítr a bouří-li vichřice. Rychlonohá antilopa mizí v tom moři trav před lovcem a vyplašuje z úkrytu štěkavé sysly, skákavé tarbíky, pruhované deňky, stepní kury, vyzdobené pernatým chocholem a naduřelými laloky, a uniká záhubě před dravým vlkem, narážejíc lehkými běhy na jedovaté chřestýše a škorpiony. Kdysi nesčetná stáda bisonů zmizela tam skoro již nadobro s povrchu stepního kraje, a po-

tomci jejich žijí už jen z milosti pána přírody. Tur domácí chovaný všudy na farmách zaujal na prériích dědictví po bisonech.

Ale horkým létem a palčivým sluncem, vyhřívajícím vzduch ve stínu až na 44 stupňů teploměru Celsiova, bledne brzy smaragdová zeleň stebel a listí, a hrozná vedra a trvalá sucha ničívají vegetaci až po kořeny. Té doby postačuje drobná jiskřička, a vyschlé travisko chytá jako troud a mžikem plane celá prérie. Kotouče dýmu a kouře věští z daleka hrozné dílo stepního požáru. Na blízko rozléhá se praskot, a krvavé plameny zachvacují kraj úžasnou rychlostí. Drobná i větší zvěř prchá z místa jisté smrti jako o závod. Každý tvor cítí v té hrozné chvíli poslední okamžiky života a hledá spásu jenom v nejrychlejším útěku, přítel s nepřítelem, krvelačná šelma s nevinným syslíkem a hopkujícím tarbíkem. Stáda koňů shlukují se v jeden šik, a každý běhoun jiskří očima, třese se úzkostlivě a samým strachem frká a ježí hřívu. Na smrt vysíleni našli snad mnozí spasení a zachránili se. Běda člověku, zachvátí-li ho požár na prérii. Z té tísně vysvobodí nešťastníka snad jenom potok, řeka, údolí, hluboký úval a záseky. Dostihne-li člověk druhého břehu, má vyhráno. Farmáři usazení na prériích nezapomínají učiniti opatření v pravý čas, aby stepní požár nezasáhl také jejich statky a posekávají široký pruh trávy kolem farmy nebo zorávají jej již dříve, nežli bude prérie sluncem vypražena. Potom mohou býti jisti, že je neštěstí nestihne.

Jindy proháněli se po širých prériích pouze Indiáni a lovili buvoly; nyní proměňují se nekonečné lány v tisíceré farmy a bohatá jejich žeň zásobuje obilím milionová města. Pacifické železnice vedené prériemi usnadnily vývoz a zvýšily hodnotu stepní půdy kdysi bezcenné

V prérijní oblasti leží četné státy Unie, skoro všecky, jež leží na východ od Skalných hor. Některé povznášejí se téměř 2000 m vysoko nad hladinu mořskou, a ty zovou se plains (plejns), t. j. planiny, ostatní nižší tvoří vlastní prérie. Pověstné Bad lands (Bed lends) proměněné průtržemi mračen v pusté divočiny příšerného rázu, jsou rovněž částí prérijního území. Před miliony léty hostily ty končiny podivuhodné obludy obrovských rozměrů, a kostry vymřelých veleještěrů pochované ve tvrdých nánosech učinily z nehostinných krajů zaslíbenou zemi badavých geologů.

Název prérie pochází z francouzské řeči. V jazyce tom značí prairie louku nebo luh. Téhož slova užívají i Američané, vyslovujíce je prejri. Stepnímu syslu, rozšířenému tak četně na všech prériích, říkají v Americe prairie dog, t. j. prérijní pes. Hlodavec ten obdržel jméno své od štěkotu, podobnému štěkání psímu.

Uhersko vyznamenává se pustami, Rusko má své stepi, jižní Amerika pampy, severní Nový svět prérie.

Požáry spatřují se v prériích amerických každého léta. Jinde zase hořívají tam za palčivých měsíců lesy a hluboké hvozdy a zachvacují často lidské osady. Roku 1910 zuřily lesní požáry v některých státech tak, že zničily větší město a že v jejich plamenech přišlo o život na sta lidí

Černí a bílí otroci.

Kroniky všech dávných časů zaznamenávají, že z lidí zajatých v bojích a ve válkách stávali se otroci. Jiní zajatci byli hned od nemilosrdných vítězů povražděni. Páchati taková ukrutenství nařizoval sám Mojžíš, a to prý z příkazu Hospodinova: „A kdyby dal Bůh tvůj nepřátele v ruku tvou, pobiješ všecko, což jest v něm pohlaví mužského, mečem."

Otroci pokládali se za lidi beze všech práv, a pán jejich mohl s nimi zacházeti libovolně jako s každou věcí svého majetku. V otroctví pozbývali lidé své vlastní vůle a osobní svobody a stávali se tak nevolníky, porobenci, raby. Majitelé otroků rozhodovali zhusta nad životem a smrtí svých poddaných a nepodléhali trestu, sprovodili-li je se světa násilně.

Obyčejným zvykem bývalo otroky veřejně na tržištích prodávati nebo kupovati. Cena takového zboží řídila se podle věku a zdatnosti osobní. Otrokářstvím vynikali někteří národové již na úsvitě dějin a zmocňovali se slabších sousedů na souši i na moři, aby ulovenou kořist dobře zpeněžili.

Do otroctví dostávali se místy i děti z vlastní vůle rodičů, neboť těmto příslušela moc prodávati je z nouze a bídy komukoli. Ve slovanských jazycích nazývá se podnes dítě také otrok. Rus říká své dcerušce o t r o k o v í c a, hošíkovi o t r o k.

Otroci získaní válkou, loupeží nebo koupí konali u svých pánů služby všeho druhu, nejčastěji však nejtěžší práce na polích, v lomech, na stavbách a dolech. Nejvíce kvetlo otrokářství ve světovládné říši dávných Římanů. V jejich službách byli otroci všech národů a pletí, porobenci vzdělaní i sprostí. Té doby hemžilo se věčné město samými otroky a otrokyněmi, neboť zhýralý Říman nechtěl se tělesnou prací zneuctívati.

Ale i potom, když křesťanství povýšilo člověka k obrazu božímu, kvetlo otroctví v Evropě před tváří nejzbožnějších lidí, zvláště na jihu a v orientě, a udrželo se až na nedávné časy naše.

Dějištěm otrokářského obchodu stala se pověstnou nejvíce Afrika a jméno nelidského náčelníka Tipu Tip utkvívá starším čtenářům snad podnes v živé paměti. O utrpení nešťastných obětí zajatých ukrutnými lovci arabskými vypravuji mládeži ve své knize „Afrika", a to v článku nadepsaném „V zajetí otrockém."

Otrokářské obchody provozovalo také Španělsko s Portugalskem a pokračovalo v nich horlivěji, když dobyvatelé Nového světa poznali, že tam scházejí dobří a vytrvalí pracovníci. Z počátku nutili běloši do práce porobené rudochy, ale ti nebyli těžké námaze zvyklí a hynuli. I slitoval se nad nimi jejich ochránce kněz L a s C a s a s (Las Kasas), zvaný apoštolem Indiánů, a radil ve své tísni, aby místo rudochů konali těžké práce raději statní a vytrvalí otroci černí. Dodávky afrických negrů svěřilo Španělsko různým obchodníkům a koráby všech

národů dovážely za moře černé otroky napořád, ježto jich bylo v třtinových a bavlnářských plantážích té doby zakládaných víc a více třeba. Černochů vyvezených tehdy do otroctví počítalo se v Americe na statisíce.

Na přívoz otroků do Ameriky pásma mírnějšího došlo později. Angličané vymohli si právo dovážeti tam černochy po třicet let a výsada ta byla jim potom ještě prodloužena. Prvních dvacet černých otroků přibylo na půdu nynější Unie roku 1620; holandská loď přistála s nimi ke břehům Virginie. Za nedlouho počítalo se tam černochů dvakrát více nežli bělochů.

Na štěstí našlo se i v Americe mnoho lidí, kteří prohlašovali otrokářství za hřích proti Bohu a lidstvu. Záhy vznikali spolkové, jichž úkolem bylo starati se o zrušení takového stavu přes všecken odpor sadařů. Práce protiotrokářského hnutí nebyla marná a po dvou stech čtyřiceti létech otrockých stali se konečně američtí černoši volnými. Čtyři miliony porobenců užívalo pojednou svobody. Stalo se tak prohlášením 1. ledna 1863 za Lincolna. Otrokářské státy jižní bránily se v občanské válce marně a podlehly vítěznému vojsku. Celá Unie jásala, když roku 1865 byl učiněn vražedné té válce konec. Praví se, že padlo tehdy na obou stranách na šest set tisíc mužů a že ostalo na živě několik set tisíc lidí raněných a zmrzačených.

Tolik životů musilo se obětovati, aby konečně zvítězila zásada volnosti a aby zotročilci nabyli zase práv lidských.

Dobrodiní toho dostalo se nejenom otrokům černým, ale také otrokům bílým. Tito nešťastníci byli obyčejně zajatci váleční nebo odsouzení zločinci, prodaní veřejně na trhu z milosti královské. Mnohý vysoký úředník za mořem dostával místo platů otroky a žil z nevolnické práce konané nuceně na rozsáhlých jeho pozemcích. Do takového otroctví dostali se Skotové zajatí r. 1650 v bitvě u Dunbaru, potom nespokojení katolíci irští a j.

Apoštol černochů.

Oprava. Na str. 339. na druhé řádce shora má státi místo v Albany: *v Alabamě.*

O povznešení černého plemene v Americe získal si neskonalých zásluh doktor Booker Washington (Búkr Uešingtn), jenž sám byl ještě otrokem a oceněn na 400 dolarů t. j. 2000 korun. Vynikaje zvláštním nadáním dospěl tento černoch, jakožto bývalý dělník v dolech uhelných k nejvyšší hodnosti vysokoškolské a stal se doktorem, později voleným senátorem a spisovatelem. Vypraven do životního zápasu všemi vědomostmi, stal se horlivým zastancem utiskovaných svých pokrevenců a domáhal se rovnosti a spravedlivého práva pro všecky příslušníky svého plemene. Zároveň usiloval, aby dostalo se černochům v Unii usazeným nejlepšího vzdělání a vychování a aby mohli se tak státi řádnými občany a soutěžiti s plemenem bílým v každém ohledu.

Proto vidíme ho v čele velikého ústavu vychovávacího o 96 budovách, zvaného Taskegee Institute (Taskigi Instytjut) v Albany a založeného r. 1881. Jsa předsedou černošského toho učiliště spravuje ho s největším zdarem. Návštěva vykazuje asi 1600 chovanců bydlících za mírný plat v internátě a požívajících praktického vychování v kursech odborných a dílnách řemeslných. Při vyučování jsou černoši i černošky pohromadě. Dívky učí se též všem domácím pracím. Celkem působí na škole asi 180 učitelů.

Pro své přednosti těší se dr. Booker Washington veliké úctě i u bělochů. Dobrým přítelem jest mu sám expresident Roosevelt a nenazývá ho jinak nežli Jiřím Washingtonem, mesiášem černého plemene nebo také černým Lincolnem, jenž zasazoval se o volnost amerických negrů již před půlstoletím.

Lincoln (čte se: Linken) to byl, jehož působením vzešla černým otrokům v Unii svoboda. Černého Lincolna vídá rád u sebe také velmožný Carnegie a hostí ho na svém zámku ve Skibu, jako na př. roku 1910, když dr. Brooker Washington prodléval v Evropě. Té doby zavítal proslulý ten černoch také do Prahy a přednášel v měsíci září o svých soukmenovcích. Obsah pronesené jeho řeči anglické překládal zdejší misionář Clark (Klárk) hned do češtiny.

Svým zjevem a barvou pleti upomínal jmenovaný černoch na Vlacha, ale kudrnaté a černé kadeře prozrazovaly původ negerský.

Z výkladu černého doktora vychází na jevo, že vzdělání amerických negrů činí v Unii rychlé pokroky, a že populace toho plemene roste. Nyní počítá se ve Spojených státech téměř 10 milionů černochů a smíšenců. Za doby otrocké uměl málokterý černoch čísti, dnes stouplo číslo ze 2 procent na 57. Mezi vzdělanými negry uvádí statistika na 2000 lékařů, 1000 právníků, na sta učitelů, učitelek a 23.000 duchovních. Černoši mají tam v držení četné banky, rozsáhlé závody, obchody a farmy, platíce asi 3000 milionů korun daní. Mezi černochy najdeme nyní mnoho boháčů, učenců, řečníků, poslanců, senatorů, úředníků a všickni mluví již dávno jednotnou řečí anglickou. Jazykem svých rodáků afrických hovoří snad přistěhovalci z doby nejposlednější. Na 200 časopisů posiluje vědomí černošské. I mají tedy černoši všecko právo dožadovati se rovnosti mezi ostatními občany, neboť oni to byli, kteří pomáhali v potu tváři budovati šťastnější budoucnost a rozkvět americké půdy. Plantážníci horkých krajů nemohli by se bez černých pracovníků do dneška obejíti a jistě zastavili by veškerou činnost, kdyby byli odkázáni pouze na bělochy.

Ale při vší těžké práci jsou černoši vždy veselé mysli a rádi zpívají, jevíce pro hudbu veliké nadání. Jejich starodávné písně líbí se každému. Vysoce vážil si jich také slavný náš mistr Dvořák, proslulý v celém světě svými skladbami hudebními. Věhlas jeho ozýval se zvučně také v Americe a proto byl povolán za ředitele konservatoře do New Yorku r. 1892. S blahým pocitem pohružuji se do těch dob a vzpomínám na ty chvíle, kdy zasedal jsem s mistrem Dvořákem, s jeho rodinou a se svými přáteli u společného stolu ve stravovně na náměstí Irvingově, a kdy ozývaly se v jídelně téměř jenom české hlasy.

Tehdy byl náš mistr nadšen melancholickými melodiemi černošskými a jeho výrok o vysoké hodnotě těchto zpěvů pronikl brzy do veřejnosti. Američané otazovali se nového ředitele konservatoře, co činiti, aby také Nový svět měl národní hudbu. A víte, co uslyšeli z úst věhlasného muže. „Osvojte si zpěvy svých černochů“, zněla odpověď.

Honosíme se, že jsme národem hudebním, ale ve zpěvu nás černoši překonávají. Soudím tak z výroku jmenovaného černého doktora, když uslyšel o své přednášce v Praze píseň: „O svatý Bože, slyš hlasy naše“ a „Kde domov můj“. Pan Booker Washington vyslechl obě písně s velikou pozorností a pravil: „Zpíváte pěkně, jako náš černý národ, ale tak pěkně přece ne, neboť náše plémě vyniká zpěvem nade všecky národy.“

Leč přes všecky své přednosti bude se černé plémě dožadovati v Americe úplné rovnoprávnosti ještě delší dobu, protože mnohý bílý Američan pokládá se pořád ještě za něco vyššího a nestrpí, aby negr seděl vedle něho v kostele, ve škole, v divadle. Proto mají černoši v Novém světě své kostely, své školy, svá divadla, své koncerty a své hostince. Také na drahách a tramkách odděluje se běloch od černocha a nápisy hlásají tu nedůtklivost zřejmě: „Jen pro barevné cestující.“

V Unii bydlí černoši dosud ve zvláštních částech města jako Číňané a jako kdysi židé u nás. V armádě tvoří dva zvláštní pluky.

Bělochům jsou odporni i míšenci čili mulati, t. j. potomci, kteří vzešli z černošky a bělocha. Jistá spisovatelká snažila se, aby byla přijata mulatka do školy zřízené pro žactvo plemen bílých, ale marně.

Hrdý běloch americký nepodá zhusta černochu ani ruky a štítí se ho přes všecko své pobožnůstkářství. Nenávist k černochům vede místy až ke křiklavému násilí označovanému slovem lynčování, t. j. potrestání provinilce beze všeho řádného soudu.

Apoštol černochů zakončil svou přednášku v Praze těmito slovy: „Lynčování jest hanbou pro každou zemi a pro všecky lidi. Mám však všecku naději, že šeredný ten zvyk zmizí u nás brzy nadobro. Také věřím, že dvě různá plemena mohou a mají žíti vedle sebe pokojně. Máme své vady a své přednosti jako každý národ. Učíme však svou mládež, aby byla lepší nežli jsou jiní, a pochodíme jistě dobře. Sejde-li se někdo z vás v Americe s černochy, prosím, chovejte se k nim vlídně ve svůj vlastní prospěch. Budete-li s nimi nakládati špatně, obrátí se vaše jednání ve vlastní škodu vaši.“

Metropole amerických Čechů.

Na staré mapě, vydané jistým misionářem francouzským před více než třemi sty léty v kanadském městě Quebecku, čteme u širého jezera Michiganského (Mičigenského) jméno Chicagou. Byl to název malé pevnůstky, kterou tam založili Francouzi. Bělochů žilo tam pouze několik, a v jejich domácnostech hospodařily ženy indiánské. Rudoši

přinášeli do chatrčí usazených cizinců kožišiny a vyměňovali je zhusta za „hořlavou vodu". Za kořalku dostávali tehdy běloši od Indiánů, co jen chtěli, byť i rudoši věděli, že jsou od „bílých tváří" hodně šizeni. Nejeden běloch napřed rudochy opíjel, aby potom vyměňoval kožišiny tím výhodněji.

Okolní kraj řečené pevnůstky byl málo vábný. Kolkolem spatřovala se jen pustá prérie a na obrácené straně jako bez konce vodní pláň jezerní.

Název francouzské osady vzat byl zajisté od Indiánů a zněl po česku napsán jako Šikagu. Brzy však slýchalo se pouze Šikágo a psalo a píše se do dneška Chicago. Jen se zřetelem k francouzskému původu nevyslovuje se v tomto případě anglické Ch jako Č, nýbrž jako Š.

Nová pevnůstka vznikla potom na blízku při výtoku tamější řeky. Ale ani tyto močálovité končiny nebyly vábnější, neboť ještě r. 1831 počítalo se tam kromě vojenské posádky všeho všudy jenom dvanáct rodin přistěhovaleckých.

Kroniky zaznamenávají dále, že o rok později byla v nové té přijezerní osadě škola a že dvanácti tehdejším dětem školním sloužila za učebnu konírna.

Novým rokem přibyla mladému Chicagu také hospoda s noclehárnou. I jméno tohoto prvního hotelu jest známo. Byl to barák dřevěný o jednom poschodí a měl v průčelí 9 oken. Sloužil hostům dlouho, až roku 1851 shořel. Vedle hospody stál kramářský srub o jediném okénku. Nápis na té chatrči umístěný oznamoval, že se tam přijímají poštovní zásilky. Z té doby zachoval se věrný obrázek a čtou se na něm slova: Post office.

Když se psal rok 1837 čítalo Chicago již několik set dřevěných domků a zvalo se již městem. Mezi osadníky bylo hodně Němců. Jeden přišel z Bavorska a jmenoval se Matěj Best, připomenutý již na stránce 309. Muž ten domníval se, že by tam šlo dobře na odbyt pivo a počal je vařiti. Co nový pan starý uvařil, sám také po městě roznášel a rozvážel a pomohl si tak, že si postavil brzy pivovar. Tehdy nikdo netušil, že se z takového břečkáře stane v krátké době boháč.

Roku 1848 žilo v Chicagu na 20.000 lidí a město bralo na se příjemnější tvář. Přistěhovalců přibývalo každým dnem a r. 1860 mělo Chicago již přes sto tisíc duší a o deset let později přes 300.000 obyvatelů. Rostlo tedy město úžasně jako žádná jiná osada na světě. Ani strašlivý požár, jenž tam r. 1871 zuřil, nezadržel rozkvět veleměsta při Michiganu. Tehdy shořelo ze 60.000 stavení více než 17.000 domů, a sta lidí přišlo o život. Na sto tisíc lidí bylo pojednou bez přístřeší. Škoda odhadovala se na miliardu korun. Leč neuplynulo mnoho času a z trosek zničeného Chicaga vypučelo Chicago nové, kamenné, hezčí a zdravější, rostlo vůčihledě a hostí nyní v sobě přes dva a čtvrt milionu lidí, tedy asi polovinu tolik, co žije dle nejnovějšího sčítání obyvatelstva v New Yorku (téměř 4½ milionu).

Před požárem bylo Chicago pařeništěm všelikých chorob a nákaz, a živel jeho řeky byl spíše černé a páchnivé bahno, nežli voda. Sklenice naplněná chicažskou vodou, hemžila se tisícerými tvory živými i odumřelými. Dlouho bylo čekati, než kalný živel se v číši usadil. Nejníže klesal písek, nad ním zaujala své místo hlína a bahno, potom čirá voda a nejvýše vznášela se a plovala blýskavá vrstva tuková.

Ve sklenici pověstné té vody zračí prý se celá minulost, vzrůst a životní rozmach celého veleměsta: Různé vrstvy představují směsici národů usazovaných v Chicagu se všech stran světa a seřaděných v městě podle jazyka, náboženství, zaměstnání a společenských tříd. Nejvýše povznesli se milionáři, plují jako ona tučná vrstva na hladině a rozmnožují divy památné metropole michiganské úžasnými podniky.

Jak nemáme se diviti, když z někdejších močálů povstalo obilné emporium nejslavnější na celé naší planetě prodlením několika desítiletí? Či není hodno podivu, když půlmilionové město uznalo pojednou za moudré, aby stalo se nezávislým proti povodním se strany jezerní a pozvedalo domy a ulice hodně vysoko nad vodní hladinu?

O všech jiných divech zázračného Chicaga vypravuji mládeži podrobně ve svém díle jmenovaném na stránce 298. a odkazuji k němu čtenáře.

V michiganském Babyloně nejsou naši čeští krajané národem nejposlednějším a nejslabším. Ba oni honosí se, že Chicago jest mateřským městem čili metropolí všech českých osad amerických a druhým městem českým hned po slovanské Praze, protože prý „česká Vídeň“ nemůže se s pokročilými a uvědomělými Čechy usedlými ve světoznámém Chicagu měřiti. Pravdou však ostává, že v Chicagu jest domovem více Čechů nežli v kterémkoli jiném městě Českého království, stověžatou Prahu vyjímajíc, a že slovanský ten živel tvoří v počtu veškerých Čechů amerických dobrou čtvrtinu. Nejvíce Čechů vykazuje tedy v Unii Chicago, potom New York, na třetím místě Cleveland, na čtvrtém St. Louis, na pátém Baltimore, na šestém Omaha, na sedmém Cedar Rapids, na osmém Milwaukee atd. Počet všech Čechů usedlých ve Spojených státech páčí se na 400.000.

Nejvíce rozléhá se český jazyk v městě Cedar Rapids, protože Čechové tam usazení tvoří celou pětinu veškerého obyvatelstva.

Nápadněji počali se stěhovati naši krajané do Nového světa po bouřlivém roce 1848. Ale památek po prvních Češích usazených v Chicagu jest velmi málo. Tvrdí se, že už tam byla skrovná osada česká r. 1852 a že příslušníci její byli zaměstnáni hlavně v dřevařských závodech a na lodích, skládajíce a nakládajíce dříví. Každý nový přistěhovalec nacházel v první chvíli u svých krajanů radu a pomoc. Ve dřevěném baráčku bydlívalo obyčejně několik českých rodin pohromadě. Za nedělního odpoledne navštěvovali čeští osadníci hospodu Moravana Jana Slavíka, zpívali národní písně a vzpomínali na starou vlast. Jindy zase vydávali se na statecek jakéhosi krajana Těhle, jenž byl prvním českým farmářem v okolí Chicaga. Zbožnější vystěhovalci

čeští docházeli v neděli ráno do kostela, a to německého, neboť Němců žilo tam tehdy více, měli svůj vlastní chrám a německý časopis.

V paměti zachovala se také jména prvních českých řemeslníků chicažských. První český krejčí jmenoval se náhodou Švec, první český řezník Ferdinand, první český uzenář Šesták.

Roku 1856 pomýšlela česká osada na založení svého časopisu, ale pokus se nezdařil i když byl vzat na radu Vojta Náprstek, jenž stíhán zatykačem v bouřlivých časích let osmačtyřicátých utekl se z Prahy do svobodnější Ameriky a krušně se tam protloukal. Ohnivého toho právníka vidíme po šedesátidenní plavbě v Novém světě brzy jako dělníka v papírně, brzy zase jako kameníka, truhláře, knihkupce, notáře, agenta vystěhovaleckého a redaktora německého časopisu. Zkušeností nabytých pevně za mořem užíval Náprstek po svém návratu do vlasti k povznesení svého národa a stal se průkopníkem všeho šlechetného, jsa prost veškeré ctižádosti a ziskuchtivosti. Z několikaletého pobytu v Americe vznikla v Náprstkovi myšlenka, aby také českým dívkám a ženám dostalo se nejlepšího vzdělání a lepšího postavení společenského a hlásal své přesvědčení veřejnými přednáškami. Tak vznikl v Praze Americký klub dam. Náprstkovi jest též děkovati, že bylo založeno museum, nazvané rodinným jeho jménem. Náprstkův dům „U Halánků" stal se potom střediskem společenského života a hostiným shromaždištěm všech Čechů amerických až do smrti obětavého toho vlastence a jeho manželky Josefy.

Radostnější zavládl mezi Čechy v Chicagu život společenský, když v létech šedesátých zvýšil se ruch přistěhovalecký. Uvědomělí Čechové toužili po středisku, v němž by utužovali své české přesvědčení a vychovávali se ve vlastenectví i za mořem. Za tím účelem byla založena „Česká lípa". Spolek ten vytkl si za úkol vzdělávati české přistěhovalce přednáškami, divadlem, zpěvem, knihovnami, zřizováním českých škol, zábavami, plesy a mohl brzy pomýšleti na vybudování svého vlastního domu. Ale jeden spolek byl již tamějším Čechům málo a vznikal druhý, třetí, čtvrtý. Jedni založili „Hlahol", druzí „Lumír", „Sokol", Češky pak shromažďovaly se v „Libuši" a později také ve „Vlastě". České školy zakládané tehdy na několika místech snažily se udržovati českého ducha mezi mládeží tam již rozenou.

Výhody českých přistěhovalců byly tehdy velmi lákavé, protože mnohé lány americké země ležely ještě ladem, nenáležely takřka nikomu a nabízely se vládou buď darmo neb velmi lacino. Tím způsobem vznikali na prériích také farmy české, a držitelé jejich pomáhali si záhy k blahobytu, o němž se jim ve staré vlasti ani nezdálo. Úplná svoboda slova a tisku činila pobyt českých emigrantů v Americe příjemnějším.

Tím hůře vedlo se však vlasteneckým probuzencům u nás. Vyučování na středních školách bylo tehdy vesměs německé, a to na škodu české mládeže. Čeští buditelé pozvedli sice své hlasy a toužili s Komenským po vyučovacím jazyku mateřském, ale každý jejich projev byl přísně úřady potlačován a stíhán. Okusili toho také mladí

technikové Vojtěch Mašek a Karel Jonáš, když společně vydali v Praze r. 1859 německý leták o poněmčování ve školách: spis byl policií zabaven a původcové brožury střeženi policií.

Proto přijal vlastenecký Mašek rád místo tajemníka u ruského šlechtice Malinovského a provázel ho po Evropě a Americe. Ruská vláda přála si tehdy míti české vystěhovalce na řece Amuru ve východní Sibiři a vyslala Malinovského, aby jí podal zprávu, jak si počíná při kolonisaci vláda ve Spojených státech.

Současně postaral se Mašek, aby Jonáš mohl utéci do Londýna. Tam shledali se oba přátelé opětně a kuli plány s vlasteneckým hrabětem Vratislavem, Josefem Fričem a Strakou, spisovatelem první českoanglické mluvnice. Těmito oklikami ocitl se Mašek i Jonáš v Novém světě. Jonáš ujal se tam redaktorství ve „Slavii", Mašek pak chopil se všelikých obchodů na severu při jezeře Michiganském a získal svou neúmornou vytrvalostí nejlepších úspěchů.

Když vypukla válka německo-francouzská v létech 1870—71, vydal se Jonáš na pole válečné a osvědčil se jako dovedný zpravodaj, žurnalista a spisovatel. Po svém návratu do Ameriky získal si Jonáš nejlepši pověsti u obyvatelstva svého kraje, u Čechů i Němců, byl zvolen poslancem státu Wisconsinského, později pak stal se americkým konsulem v Praze a generálním konsulem v Petrohradě. Poslední hodnosti však se Jonáš brzy vzdal a toužil po Praze, leč touha jeho se nevyplnila a on nastoupil týž úřad v Crefeldu v Německu. Té doby dostoupila jeho trapná nervosa takového stupně, že si tam nešťastný Jonáš zoufal. Skonal r. 1896. V Jonáši ztratili Čechové američtí muže vzácného nadání a nadšení. V dějinách české emigrace americké náleží mu místo nejčestnější.

Čechové v Chicagu usedlí drží se rádi pohromadě. Některé části města mají docela ráz české osady. Hlásají to české nápisy a český hovor na ulicích, v domech, obchodech i hostincích. Počítá se, že má Chicago na 500 českých hostinských. Mnozí našinci mluví tam pouze česky a ani nepociťují ve své čtvrti potřeby, aby se přiučili také angličtině. Česká ta střediska označili naši krajané názvy vzatými ze staré vlasti. V Chicagu jsou také Klatovy, Plzeň, Tábor. Českých časopisů vychází tam nyní několik. „Sokol americký" věnován jest zájmům sokolských jednot a vstupuje do 33. ročníku svého trvání.

Ob čas podnikají naši krajané z nového domova hromadné výpravy do staré vlasti a vracívají se posilněni ve svém českém vědomí. Chicagu přísluší v tom prvé místo. Navzájem navštívila r. 1909 zase Ameriku výprava „Sokolů" z Čech a byla přijata v Novém světě s velikým jásotem. První slet slovanského Sokolstva v Chicagu náleží mezi nejpamátnější dny amerických Čechů. Český New York uvítal statečné poselstvo z naší vlasti co nejokázaleji a každý americký Čech objímal hosty jako vlastní bratry. Vítání počalo hned na moři před přístavem. Newyorští krajané vydali se tam naproti po najatém parníku vyzdobeném českými prápory.

Vřelý pozdrav hlásaly tyto verše:

Bratřím z vlasti.

Buď vítán, květe Čechie,
v Nového světa bráně!
Buď vítán v rodných bratří kruh
a zanes nový, svěží vzduch
v Západu širé pláně.
O Matky drahé poslové
— kéž svatá věčně žije! — —
sem na hruď naši vložte dlaň:
to srdce tam, staň se co staň,
vždy vřele pro ni bije.

Pozdrav jiný končil takto:

A zlíbejte za nás tu předrahou zemi,
až domů se vrátíte po dlouhé cestě,
a řekněte bratřím, že trpíme s nimi
a že máme s nimi již zaťaté pěstě! —

Nový svět láká k sobě poslední dobou také české umělce: malíře, ilustrátory, pěvce, pěvkyně, hudebníky, herce, a Čechům americkým bylo tak dopřáno slyšeti věhlasnou „Prodanou nevěstu" od nesmrtelného Smetany též ve druhém domově. Stalo se tak v New Yorku r. 1909 a to hlavní zásluhou veliké umělkyně slečny Emmy Kittlové, známé ve světě jakožto Destinnová. Představením Smetanovy opery byli všickni posluchači unešeni a zpravodajové anglických novin psaly jednohlasně: „Ach, ta předehra a ta celá hudba! Jaká krása, jaká rozkoš! Tance na scéně tančili skuteční Čechové, povolaní na jeviště z druhé Avenue. Kdo z nás znal ještě před týdnem jméno Smetana? Dnes jde z úst do úst."

Blahobyt amerických Čechů vzrostl utěšeně. Zvláště dobře se vede usedlíkům starším. V Chicagu jest mnoho našich krajanů majících své vlastní domy, a mnohý okolní farmář může se zváti bohatým, neboť cení svůj statek snad na několik set tisíc korun.

Ve svém štěstí nezapomněli Češi v Chicagu ani na sirotčinec a útulnu pro české starce a stařeny a postavili pro ni nákladnou budovu, odevzdanou veřejnosti r. 1910.

Až jednou skončí ten neb onen Čech svou pozemskou pouť, dojde posledního odpočinku na Českém hřbitově. Svaté to pole upravili si Češi v Chicagu s velkým nákladem a proměnili posmrtné zátiší ve krásný park. Tam dřímají věčný sen Čechové i jiní Slované, nechť vyznávali náboženství jakékoli.

Čítanky české mládeže americké.

Také české děti mají v Novém světě své české čítanky. O vydání potřebných těch knih postarali se spisovatel František Zdrůbek, rodák od Hostomic a usazený v Americe již od r. 1867, a nakladatel August Geringer v Chicagu. Nadpis jedné zní: Dějepisná čítanka Spojených států. Vydání, jež mám po ruce, připomíná v předmluvě, že českých škol v Americe přibývá, a že jest potřebí, aby o vznešených věcech mluvilo se k srdcím mládeže jazykem mateřským, protože ten hýbe mocněji myslí a rozněcuje nadšeně naši bytost. A dějiny nové vlasti za mořem zaujímají v srdcích všech Američanů zajisté místo nejvznešenější. Kroniky americké má znáti již mládež, a nastávající občané mají si bráti z historie své vlasti krásné vzory pro svůj celý život a sloužiti zemi a její svobodě tak, jak se pro ni obětovali šlechetní a slavní předchůdcové jejich. Dítě českých přistěhovalců má zvěděti z dějin nové své vlasti, že mu ona země není již dávno cizinou, poněvadž v ní pozná stopy Čechů a Moravanů, kteří nebyli posledními mezi vzdělavateli, obhájci a šiřiteli americké volnosti.

V jednom článku řečené čítanky čtou se krásná slova o Spojených státech severoamerických: „Naše republika jest nejznamenitějším příkladem a vzorem samovlády lidu. Ale těžké byly boje, nežli byla naše svoboda vybojována. A tu volnost musíme zachovati i našim potomkům. Vše záleží na nás, na našich otcích, na našich matkách. Snažme se všickni, abychom popel svých slavných předchůdců, kteří zmírali pro jednotu země, ctili a pro jejich veliké oběti nikdy nedopustili, by naše nynější práva a svoboda v jednání a smýšlení byly rušeny. Vy, české matky americké, učte své děti, aby poznaly slasti své svobody v Novém světě a aby nikdy neprohřešily se zásadám republikánské naší volnosti. Vyprávějte jim o velikých mužích, kteří za svobodu bojovali a hynuli a ukazujte často k dobám, kdy naši otcové trpěli od tyranů a utlačovatelů. Vy, junáci američtí, chraňte život svůj před nešlechetností a nebuďte hanbou své vlasti. A vy, starci, napomínejte mladé k vytrvalé lásce vlastenecké a žehnejte jejich ctnostem. Ctnost jednotlivců jest ctností národa. Učme se všickni poznávati pravdu a buďme strážci svobody, rovnosti a bratrství. Jen tak zabezpečíme trvání republiky. I my, Čechoslované, kteří zvolili jsme svobodnou Ameriku za novou vlast svou a požíváme veškerého dobrodiní souvisící s volností, neopomínejme hájiti americké svobody všudy a vždycky. Ale nezapomínejme zároveň na národ, z něhož jsme pošli a mějme stále na paměti jeho dějiny, jeho slavné muže, jeho krásnou řeč a rozkošné písně. Lásku k vlasti původní chovejme vždycky v srdci, neboť můžeme býti hrdi na rodnou zemi svou. České dějiny zaznamenávají, že naši předkové byli hlasateli a šiřiteli svobodného svědomí a bratrské rovnosti již v dávných stoletích a že vy-

stěhovali se raději ze země do této druhé vlasti, nežli by se byli podrobili porobě ducha a přesvědčení. Zajisté vyznamenáme se i my zde občanskými ctnostmi, upřímností a láskou ke pravdě pro dobré jméno a dobrou pověst Čechů v Americe.“

První učitel českého jazyka na universitách amerických.

V jistém městě americkém, kde žije mnoho Čechů, končil právě školní rok 1901., a na tamní anglické střední škole chystali se oslaviti závěrek obvyklou slavností. Žáci ustanovení pro veřejné vyznamenání měli vypracovati samostatně pojednání a přednésti je před četnými hosty shromážděnými ve slavnostní aule.

Mezi povýšenci čili graduanty byl též nemajetný mladík, rodem Čech, a bylo mu ponecháno na vůli zvoliti si pro svůj úkol látku, jež by se mu nejvíce líbila. Jinoch byl dobrým synem uvědomělých rodičů českých a vlasteneckých a proto zvolil si thema z českého života. Pojednání určené pro veřejný přednes mělo nadpis „Tři velcí Čechové“, a byly v něm líčeny zásluhy Svatopluka Čecha, básníka a spisovatele, Antonína Dvořáka, hudebního skladatele, a Václava Brožíka, malíře. Mladík volil thema šťastně, neboť poskytl přítomným Američanům příležitosti, aby se poučili o třech českých mužích, kteří byli představiteli literatury, hudby a umění.

Práce a anglický přednes mladého Čecha líbily se slavnostním hostům velice, a mnohoslibný jinoch sklidil mnoho pochvaly. Nejvíce se ovšem radovali přítomní Čechové.

Druhého dne potkal jeden z oněch Čechů graduanta a ptal se ho: „Co zamýšlíte nyní? Budete snad studovati?“

„Studoval bych velmi rád,“ odvětil tázaný, „ale nemám na to peněz.“

„Jedná-li se o prostředky, rád Vám pomohu,“ pokračoval náš krajan.

Mladík domýšlel se snad, že se mu nabízí almužna a odmítl návrh s díky. Nepochybně bylo to proti jeho mysli a podotkl, že bude dále studovati, až si peníze sám vydělá. Bylť jinoch dobře vychován a měl vštípený jemný cit a sebevědomí, jež nepřipouštěly, aby přijímal něco zadarmo.

Brzy po této rozmluvě oslovil náš krajan graduanta opětně a vybízel ho, aby studia neodkládal a nepozbyl tělesnou prací chuti k pokračování: „Jděte na vyšší učiliště hned na počátku příštího roku. Potřebné peníze Vám zapůjčím bez úroků až do té doby, kdy je budete moci splatiti.“

Tentokráte zaradoval se jinoch ohnivě a uchopiv podávanou pravici českého krajana pravil pohnutě: „Jste velmi laskav. Tentokráte použiji vaší nabídky a přijmu rád pomoc jako půjčku."

Blahodárný skutek následoval, a mladý muž odebral se na studie. Jsa prost všelikých starostí o chléb a jiné prostředky, věnoval se náš jinoch škole a byl mezi prvními ve třídě. Studia skončil s velikým vyznamenáním a dosáhl brzy vlastním přičiněním postavení, jaké zaujímá málo kdo v jeho věku. Zároveň však zachoval si vřelý cit pravého Čecha a hlásil se hrdě ke svému původu, nezapomínaje nikdy pečovati o to, aby prospěl lidu, z něhož vyšel.

Událost tato byla pohnutkou, že byl založen spolek, jenž by poskytoval české mládeži americké pomoc, dychtí-li po vyšším vzdělání. Ustavující schůze byla dne 27. července 1902 a místem jednání stalo se město Cedar Rapids státu Jowského (Ajovského). Úspěch celého podniku umožnila nabídka českého rodáka pana V. Severy, lékárníka v řečeném městě: „Složím 2500 dolarů (12.500 K) k rukám výboru na podporu nemajetných a nadaných jinochů a dívek českých, toužících po vyšším vzdělání, neboť myslím, že vyšší naše úroveň kulturní bude nejlepším prostředkem ke sblížení s našimi spoluobčany, Američany, a že uplatníme nejlépe svůj význam v duševní soutěži. Takové bohatství jest bezpečnější nežli peníze."

Takový byl počátek spolku zvaný nyní Matice vyššího vzdělání. Již v prvém roce své činnosti dostalo se šesti Čechům a jedné Češce podpory úhrnem asi 5000 K, druhého roku dvanácti Čechům v obnosu 8000 K, příštího roku 7500 K, posléze pak dvanácti chráněncům 9000 K. Mnohé půjčky byly zase úplně nebo částečně splaceny.

Posmrtným odkazem vynikajícího Čecha amerického dostalo se spolku 5000 K. Dar ten uvádí se ve výkazech Matice jakožto Maškovo nadání.

Celkem vládne Matice jměním asi 100.000 K.

V pravidlech Matice se praví, že posluchač podporovaný spolkem zavazuje se poslouchati povinně výklady o češtině, bude-li tato moderní řeč na příslušné jeho škole zavedena, jako tomu jest na př. na státní universitě v Lincolnu v Nebrasce. Matice vzala si totiž za další cíl, aby na vysokých školách byl český jazyk mezi předměty učebnými a má všecku naději, že bude jejímu přání vyhověno zvláště tam, kde universitní město čítá Čechů na tisíce. Matičním úsilím byl povolán do Nebrasky mladý a nadšený odchovanec university iowské (ajovské), muž neobyčejných schopností, profesor Jefrem Doležal Hrbek a nastoupil v září 1907 na své místo.

Profesor Hrbek narodil se r. 1882 v Cedar Rapidsích. Rodiče jeho přistěhovali se do Ameriky z kraje táborského. Synek jejich oblíbil si čtení českých knih s řídkou horoucností a vynikl záhy v písemnictví. Jeho povídky s obsahem českého života přinášely anglické časopisy. Také vynikl jako poeta a byl uznán od spolužáků básníkem své třídy. Později složil krásné verše o Českém hřbitově. Byly to ohlasy citu, jenž se ho zmocnil, když navštívil hroby prvních vystěhovalců v českobratrské osadě Nazaretské, Betlemské a Litické v Pensylvanii. Tehdy

jistě netušil, že tak záhy bude klidně odpočívati s prvními exulanty. Sotva že ujal se učitelování na universitě v Lincolnu, onemocněl a zemřel tyfem k velikému žalu všech upřímných Čechů 4. prosince 1907. Vydání svých spisů, jako anglicko-české mluvnice a české čítanky pro universitní třídy, se nedočkal.

Pro americké Čechy i pro nás byla ztráta zesnulého Hrbka veliká. Universitní klub, jehož byl Hrbek členem, poznamenal o zemřelém tato krásná slova: „Znali jsme Jefrema dobře a ctili jsme ho pro vzácné schopnosti a jeho učenost. Měli jsme plnou víru v jeho bezúhonnost a ušlechtilou povahu. Jeho zdvořilost a laskavost budou

Jak vypadaly koráby „Santa Maria“, „Pinta“ a „Niña“, kterými se plavila výprava Kolumbova k neznámým břehům tušeného Nového světa. Modely těch lodí byly vystaveny na světové výstavě v Chicagu r. 1893.

nám upomínkou na ducha vzácného zjevu. Delší život byl by povznesl Jefrema Hrbka ještě vysoko, a on byl by bohat na služby prokázané lidstvu. Bylo mu popřáno jen málo let života, ale jeho mládí nebylo pouhým zlomkem, nýbrž celým dílem lidského věku.“

Na osiřelé místo po profesoru Hrbkovi nastoupila potom slečna Šárka Hrbková, sestra zvěčnělého bratra. Američtí Čechové uctili památku rodáka Hrbka, prvního profesora českého jazyka na universitách amerických, trvale a postavili mu v červnu r. 1910 pomník na rapidském hřbitově.

Asi téže doby sešla se českoamerická mládež konající studie universitní a kolejní v Jowa City (Ajova Sity) a rokovala, jak by se

mohla v češství co nejvíce utužovati a posilovati. Na sjezdu tom bylo zastoupeno dvanáct vzdělavacích klubů nesoucích jméno „Komenský". Zvláštní časopis nazvaný rovněž jménem velikého vychovatele národů vychází péčí řečených klubů každý měsíc a jest kolbištěm snah českých na půdě americké.

Ušlechtilé snahy nadšeného vlastence Hrbka, vyrvaného smrtí tak neočekávaně, jistě nezaniknou mezi americkými Čechy ani v budoucnosti. Tklivá jeho slova pronesená v básni „The Bohemian Cemetery" (Český hřbitov) prošla tehdy všemi českými časopisy americkými. Končím tuto knihu posledními verši jeho zpěvu, dotýkajícího se bolestně náhrobních nápisů čili epitafů, jimiž jsou zvěčněny hřbitovní památníky našich krajanů:

A epitafy, verše zdobných vět
zde vyryty jsou v českém jazyku,
by mužové i ženy příštích let
postáli chvíli u těch pomníků.

OBSAH.

ČLÁNKY.

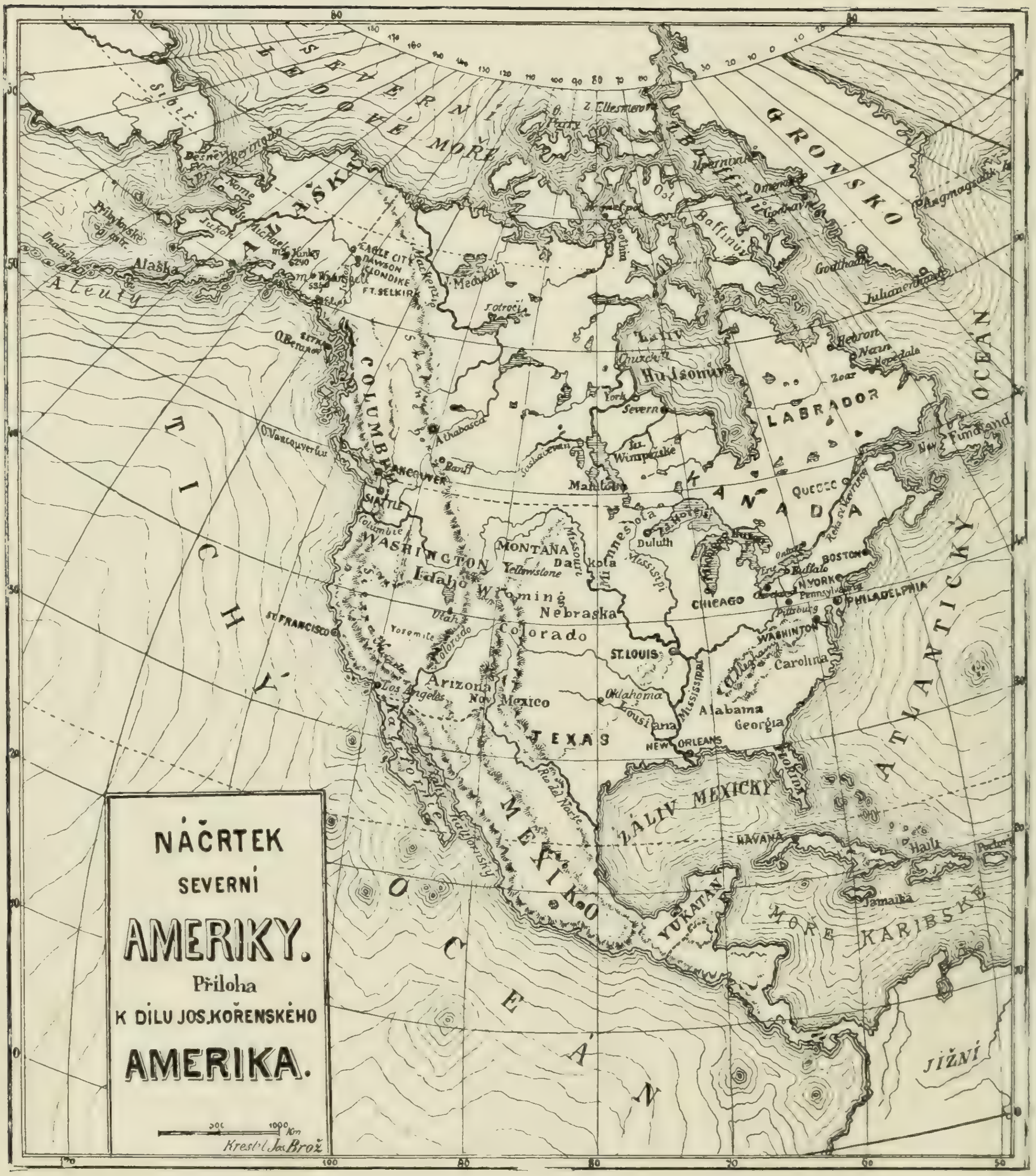
□ □ □

SEZNAM OBRÁZKŮ V TEXTU.

□ □ □

SEZNAM PŘÍLOH.

□ □ □

NÁČRTEK
SEVERNÍ
AMERIKY.
Příloha
K DÍLU JOS. KOŘENSKÉHO
AMERIKA.
Kreslil Jos. Brož